

ALMAJ KOWSKI

ŽĚCÉ I PRZIGODĚ

REMUSA

TORUN · MCMXXXVIII ·

OKŁADKA PIERWSZEGO WYDANIA Z ROKU 1938.

BIBLIOTEKA LITERATURY POLSKIEJ W INTERNECIE

<http://monika.univ.gda.pl/~literat/index.htm>

VIRTUAL LIBRARY OF POLISH LITERATURE

<http://cogito.univ.gda.pl/biblioteka/>

**Aleksander Majkowski:
ŻYCIE I PRZIGODÉ REMUSA.ZWJERCADŁO KASZUBSKJI.**

Aleksander Majkowski

Aleksander Majkowski

Ludu mój pomorski, niemy, wykuwany,
Jak pomnik przeddziejowy z skandynawskich głazów
Piorunami dziejowej burzy poorany...
Ty jesteś moich marzeń uroczystą wiosną,
A mojej troski nieprzespaną nocą,
Tyś jest zwątpieniem moim, – mojej wiary mocą!

Aleksander Majkowski

Dedykacja - reprodukcja z wydania z roku 1938

BIOGRAFIA

BIOGRAPHY

ANDRZEJ BUKOWSKI: ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ ALEKSANDRA MAJKOWSKIEGO

ŽĚCÉ I PRZIGODÉ REMUSA.ZVJERCADŁO KASZUBSKJI.

Pisownia kaszubska według cytowanego wydania z roku 1938.

SPIS TREŚCI

PIERWSZY DZEL: NA PUSTKOWJU.

- I. Wobeczaje Remusa i ludzkô wo njim wudba.
- II. Początk pjisanjô Remusovigo. Jak won posoł dobetk i jak sę dovjedzoł wo Straszku, chturen mjeszkoł na pustkovju.
- III. Wo trzech dzivnich chojnach, wukorunovani jarzëbjinje, zapadłim zomku, zakłëti krolevjonce i trzech strasznych wukozkach.
- IV. Jak Marcijanna vëvadzeła małigo Remusa i jak won ji nokazu nje sluchoł.
- V. Jak Remus nalozł na zomkovjisku czorni gronk i złoti mjecz i jak won za to skorą zapłaceł.
- VI. Jak Remus szukoł Straszka na pustkovju a v gromadze z Martą zaczął chodzëc na nowukę.
- VII. Jak Straszka na pustkovjé vëpuscilë i jak Remus valceł z Golijatem i na njim dobeł.
- VIII. Jak ratovelë žeda Gabę wod mrozovi smjercë i jak Remus sobje kupił pjerszą ksążkę a czervjoną blevjazkę dlo Martë.
- IX. Jak Remusovji sę svjat wodmjenjił i jak won doł svój złoti mjecz vjelgji panji, chterna mu lubjiczka zadała.
- X. Jak Remusova krolevjonka beła zdovanô i jak svjat dlo njego vëzbeł vszelką vortosc.
- XI. Jak Złé kuseło Remusa.
- XII. Jakjimi dregjimi lekoma stari Mjichoł lekovoł Remusa.
- XIII. Mjichoł wopovjodô wo dovnich dzejach a Straszko neko z pustkovjô precz.
- XIV. Jak Smjerc klepała kosę za stodołą i jak Remus sę dovjedzoł wo robotach Ormuzda i Smętka v dzejach kaszubskjich.
- XV. Jak vjezlë na smętorz cało pana Jozva zaboczoną drogą i jak Remus sę woddzëkovoł z pustkovjem.

DRUGI DZEL: NA VOLI I NA NJEVOLI .

- XVI. Jak Remus sę vzał do hańdlarstva.
- XVII. Remus jidze v svjat w gromadze z muzikańtem Trąbą.
- XVIII. Jak Remus ve mlinje na strachu dobeł.
- XIX. Jak Remus spjevoł na pjekjelnim litkupje.
- XX. Remus i Trąba na Glonku i tańcujacô kopjica sana.
- XXI. Remus i Trąba v gromadze z krolem jezora wudbają sobje jisc z kompanjiją do Vejherova. Wo muzikańtach i wobraznjikach koscerskijch.
- XXII. Remus wusedłszë wobjeżë szandaróv, jidze z kompanjiją przez Mjirachovskji las i vjidzi vojsko duchóv.
- XXIII. Co sę dzejało v Strzëpczu pod figurą.
- XXIV. Na Kalvarijach Vejherovskjich. Czimu krol jezora nje povjesel szczudła na krzizu.
- XXV. Jak Remus v gromadze z krolem jezora głëbokjimi lasami do dom vëdrovalë.
- XXVI. Jak Remus po bjitvje ze szandarami i Szabelką dostoł sę do sodze.
- XXVII. Jak Remusa sąd pruskji wobsądzeł.
- XXVIII. Remus v sodzë.
- XXIX. Wostatné godzenë krola jezora.
- XXX. Vjerné družstvo Trąbë.

TRZECI DZEL: SMĘTK.

- XXXI. Jak Remus vëmaszerovoł ze sodze pruskji z muzeką. Wo pannje Klemje na Vesokjich Zoborach.
- XXXII. Krijovka krola jezora na Glonku.

XXXIII. Jak Remus v gromadze z ksędzem Pavłem sę zatacilë na Vdzidzkjich vodach i jak jich szandarzë woblegelë. Wo stolimach.

XXXIV. Jak ksędza Krauzego puscilë na volą a pastora Krauzego arasztovelë. Jak Remus szedł ze Zobór bez woddzëkovanjô.

XXXV. Jak Remus sę modlił v koscele Wolivskjim za dusze ksążąt kaszubskjich i jak szedł na zochod przez Żarnovjickji jezoro.

XXXVI. Remus i Trąba v pjekle.

XXXVII. Wu wostatnigo Kaszubë v Pomorsce. Malorz cze też Czernjik?

XXXVIII. Korovodë duchów v dvornjicë Sorbskjiго zomku. Remus sę doznaje, że mô ducha Vjitosłava.

XXXIX. Remus vëzbivô karę na Łebskjich Błotach v noc Małgorzatë, ale ratuje żęcë Trąbë i swoje.

XL. Remus sę modli ve Zmartvichvstanjé na gorze Revekole i je svjodkjem jak pjorun Boskji poli wostatni koscoł kaszubskji na Pomorsce.

XLI. Straszne przigodë v chace na polu. Smjerc Trąbë.

XLII. Jak Remusa procem jego voli wozenjilë.

XLIII. Jak Remus wuzdrzoł na woczë wukozkę Njevorto i jak pjorun społë gnjozdo jego szczescô.

XLIV. Jak v Svjëtojańską noc na Łisce stracilë Remus i Julka i jak tam dobeł Smëtk.

XLV. Wostatni dnje Remusa.

SŁOWNICZEK KASZUBSKO-POLSKI - PRZEDRUK Z CYTOWANEGO WYDANIA

DYPLOM POLSKIEJ AKADEMII LITERATURY Z DNIA 5 LISTOPADA 1935

przyznany Aleksandrowi Majkowskiemu za szerzenie zamiłowania do literatury polskiej

PODZIĘKOWANIA:

Opracowanie powstało dzięki:

mądrym radom prof.dr hab. Jerzego Tredera (Uniwersytet Gdański);
pomocy mgr Janiny Kurowskiej (Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie);
otwartości Pana Zbigniewa Jankowskiego (Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie).

Materiały ilustracyjne ze zbiorów:

Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie;
84-200 Wejherowo, ul. Zamkowa 2a.

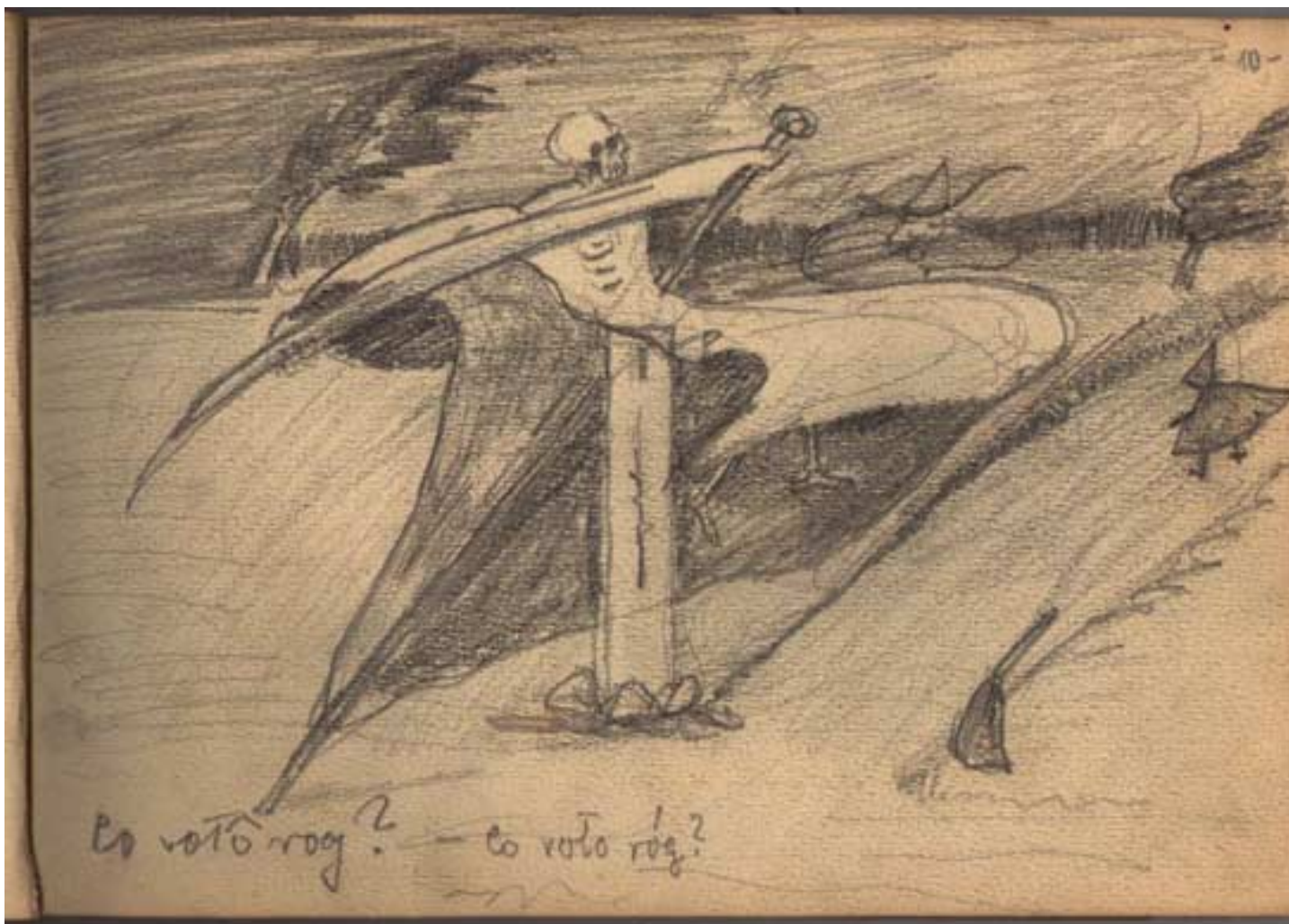
Dofinansowanie: Urząd Miejski w Gdańsku.

OPRACOWANIE TEKSTU: MAREK ADAMIEC

WSPÓŁPRACA: H&M

PODSTAWA TEKSTU:

Aleksander Majkowski, *Żęcë i przigodë Remusa. Zvjercadlo kaszubskji. Przedmowë o życiu i twórczości autora* napisał
Andrzej Bukowski, Toruń 1938.

KARTA ZE SZKICOWNIKA ALEKSANDRA MAJKOWSKIEGO –
ZE ZBIORÓW Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

PIERWSZY DZEL: NA PUSTKOWJU

I

Wobeczaje Remusa i ludzkô wo njim wudba.

Kkej dziseszé pokolenjé jesz chodzelo na dzecinnich nożkach, chtuż tej na Kaszubach nje znoł Remusa? —

Naksztołt tego smjecocha, chternigo zema vënekô na wuliczki vsów i mjasteczk, kanał won kożdą razą v przedednjé jarmarku, wodpustu abo i vjelgji svjêta mjedze ludztvem. V svojim vampsu foliszovim sztoperczel won tej głową, wokretą mucą barankową, vesoko nad gromadą, zebraną na jarmarku v Brusach abo vestrzod bogato i bestro wobleczonich bjałk na wodpusce Matkji Boskji ve Vjelu: vsach, co berło trzimją żezni, vjesoli i spjevni Zemji Zaborskji. Nje wodbełë sę bez Remusa targji i wodpustë v zelonim, wod svojich lip tak przezvanim Lipuszu, chdze dravim prądem bjeżi Czornôvoda, spjeszacô sę do vjelgkich Vdzidzkjich jezór. Znała Remusa przesvjatnô Koscerzna, chdze podług stari ludzkji godkji Judosz sę mjoł wurodzëc, i zemja Skarszevskô, chdze potomcë sprovadzonych przez biskupów kujavskjich za czasów ksążëca Sambora kolonjistów dzis jeszce movją godką polaszacą. Navetk i daleko na poñjé za Charzichovskjim jezorem żyjaci Gochovje rickerskjigo rodu kupalë jego tovarë: szkaplerze, rózańce, ksążkji i pjesnjikji, — v czestim i chëdogjim ale srodze znemeczalim Betovje. Kosznjedrzë, godką nom cuzi, krevją blizkji — bo bjałkji z Kaszub bjerzą — vjidivelë Remusa pod Pëkatą Vjeżą abo i przë Czervjoni Karczmje przedajacigo svój tovor bjedni. Znałë Remusa wobjedvje Stëzece: krolëvskô i szlacheckô, po wobu brzegach Redunji wusadłë, tak że jich chëdogji budinkji, czervjoni z ceglë, szaro-zelonavi v srąb, jak v zvjercadle szklą sę v ji vodach. Znałë jego i Serakojce,

vjes glównô Czestich Pól a przë tim przemeslnô i pełnô zëcô, i Chmjelno, wonegde głova całigo zemstva, chterne mjono wzięło wod chmjelu, co vērośł po wobu stronach koscoła z grobów porë ludzi kochających sę za zëcô v dovnich vjekach minjonich. V Parchovje, vsë zataconi za dużimi lasami, przedovoł Remus swoje ksążkji i pjesnjikji Kaszubom parafiji Parchovskji i tim, co sedzelë nad Vjelgim Moluszem, i tim, co z Pomorskji ze za granjice provinceji zazerelë do svojich braci za mjedzą. V Suleczinje, chdze koscoł nji mô zvonnjice, jakji belbe jarmark bez Remusa? Wu njego bo tež nabivac belo možno ksążkji, jakjich nje przedovelë v njiżodni kscgarnji, jak: "Płacz i narzekanjé Wojców Svjëtich v wotchłanji", "Róza z Tandeburga", "Ali Baba i szterdesce rozbojnjikóv", "Skorb kaszebsko-słovjińskji movë" naszigo Cejnovë, Mjoł won na svoji karze frantovkji Jarosza Derdovskjigo: Poczesną povjostkę wo bjednim "Jasku z knjeji", płaczlevé i poceszné przigodë pana Czorlińskjigo, chturen do Pucka jachoł sece kupac a przez pjekjelnigo mula, co mu go zadoł mscevi žid, dalek i szerok vanożëc muszoł po kaszubskjim kraju, jaż go vjernô bjałka navrocela do dom. Ksążkji, jakji le jeden Fijałek v Chełmnje mjoł v svoji ksążnjicë, Remus wobvozeł po vsach i mjastach kaszubskjich: "Valek na jarmarku" i "Vëmarsz žedóv do Palestinë", zełgané przez psotnjika Derdę. Wu njego jedinigo nabëc belo možno marsz, wulożoni przez kaszubskjigo ksędza Kelera: "Marsz, marsz, me serce na Kalvarią!", chturen spjevają v Mjirachovskjim lese, kade jidą naszi kompanjija do Vejherova.

Vozeł Remus na svoji karze takji pjesnjikji, jakji norod kaszubskji lubjił vëspjevivac. Z jego mizernigo vovedła na jednim kole szlë te pjesnje do chat ludu, chdze wuczilë sę jich przë kominkach młodi wod starich, njepomnaci, że bjedni Remus jim te pjesnje przënosł na rozvjeselejé serca...

Zkąd won sę vzał?... Njicht tego nje vjedzoł. Njicht nje znoł jego matkji, anji vojca, anji przejacelstva, anji chatë, v chterni sę wurodzeł, anji vsë, co go vēchovala. Po zemji kaszubskji chodzeł i noseł ludovji pjesnjikji i ksążkji, nobożné i svjatové, a lud je broł, jakbe to tak bëc muszało. A njikomiu nje przëszło do głovë, jak to dzivno, że takji prosti, njewuczali człowjek, vzoru strecha, hańdluje pravje ksążką i pjesnjikjem. Znają na Kaszubach takjich, co ze szopką chodzą kole Gód i Svjëtich Trzech Kroli i pokazują Matkę Boską z Dzecatkjem v stanji v towarzestvje pastuszkóv i njemigo stvorzenjô. Za to jim gburzë dają dobrą kolędę: chleba, słonjinë i mąkji. Znani są tež džadë pod koscołem spjevajaci wo Svjëtim Jerzim i Svjëti Barbarze. A lud jich barzo wuvożô i chëtno vtikô detka v wodemkłą rękę. Są i takji, co v koszu na plecach noszą zobovkji dlo dzieci i jinszi gvól i przedovają to po checzach i po jarmarkach.

Remus bel jinszi mjarë. Nje proseł won ręką vëcignjëtą wo detka i litoscewą jałmużnę, ale chodzeł z głovą vesok podnjesoną, choc ruchna na njim zvjeszalë sę wobdzartë, że rek be sę litovoł...

Kkej Remus sę zjavjił na jarmark abo na wodpust, popichajacë svoję karę, to noprzod so vëszukivoł wu gbura mol, chdzebe mogł podjachac ze svoją karadajką i sę vëspac pod wustrzechą. Do karczmë nje zajeżdzoł njigde i njicht nje vjidzoł go njigde gorzolkji pjijacigo. Roz jedini bodejze, jak povjadalë, mjoł won sę njechcaci napjic v zëcu i to na svoje njeszczescé i wutropjenjé. Kożdi gospodarz doł jimu z kuchnji miskę bulev a won so dokupjił sledza. To belo jego jedzenjé.

Pokąd Remus drzemoł na sanje, kara jego z ksążkoma ždała na klcpjisku, wokretô voskovaną przëkrivą, chterna chronjila ksążkji jego i pod gołim njebem wod deszczu i słuńca. Na vjechrzu lezoł stoł. Ale nje bel to stoł z deli zbjeti jak jinszi stołë, le sztoł kratë ze zbjitich i zrzeshonich przek i spak szlig leszczenovich. Modło do tego stołu wodpatrzeł znadz Remus z kratë, jaką trzimô Svjëti Vavrzińc ve vołtorzu v koscerskim koscele. Stoł takji nje czezoł, nje zavodzoł, a kjede szedł v perzenë, tej v kjile pocerzi Remus sobje v lese zmestrovoł novi.

Z kurami Remus vstojol. A jak jimu bel czas, tej vzał v wobje ręce svoję karę i karoval na renk abo pod koscoł i wustavjił sę, chdze nalozł mjescé. Nje kloceł sę njigde i nje vadzeł, jak to robją hańdlarze, wo lepsze mjescé. Vjedzoł, że mu Pon Bog przëśle kupajacich.

I tak tež belo. Navkoł Remusovi karë hańdel szedł wod samigo zavjitra...

Ludze jesz timi czasi vjerzilë wu naju v žedów. Bez targowanjô njicht nje kupił kawałka blewjazkji. Wu Remusa targowanjô nje belo. Bo jakuż mjelë sę targovac, kjej Remusovi godkji njicht nje rozumjoł? Godoł won, co provda, rzitelnje po kaszubsku, ale Pon Bog mu wod wurodzenjô doł taką skazę v jęzeku, że nje tile chto przëchodni. ale choba le włosnô matka rodzonô, przë pjersë go wëchovavsze, godkę jego rozumjała.

Czez to nje belo dzivno, że pravje takji człovjek ze skazoną movą noseł te pjëkné povjostkji i pjesnje?...

Ale ludze nje tcą tego, co jim dzeń kole dnja na woczach stoi, a nad novjëkszym dzivem i cudem nje staną v meslach, kjej won wuroś na wojcovjisti roli.

Bivało navetk i tak, jak toi wu naju potcevh i rzitelnich Kaszubów sę dzeje, że przëstapjił człovjek i sę pitoł, co ksążka kosztuje. A kjej vjidzoł, że Remus nje chce sę targovac, przëzdrzoł sę wuvoźnje i Remusovji i ksążce i szedł, ksążkę v kjeszenji, zopłatę wostavsze vjinjen.

Remus za takjim nje gonjił, le rzekł swoją skazoną godką: — Bjej z Bogjem! Pon Bog mje krzivadę vroci!

Ale tak postapjił sobje choba chto z dalekjich parafiji, chdze Remusa nje znelë. Bo ti, co go vjidivelë na vszetkjich wodpustach i jarmarkach, bojelë sę mu robjic krzivadę. Nje wuvozelë go za to, że jim nosi povjostkji i pjesnje, ale vjidzelë v njim tego dużigo chłopa, wobdzartigo i bjednigo, chturen doł sę woszukivac i wokradac, njick nje movjácë le: Bjej z Bogjem! — A jednak mogł won na jich wudbę mjec lepsze žęcë. Zamjast vanożëc po svjece, mogł wu jakjigo gbura ze svojimi mocnimi gnotami dobre zarobjic mito, najesc sę i napjic dobrze.

A że Remus voloł sę tacëc po stodołach, po lasach i chrostach, jak to bjednë stvorzenjé dzekji i njemové, i to zemą i latem v lechich ruchnach, povjedzelë, że Remus je njespełna rozumu.

A bivszë takji wudbě, delë jimu poku i wuvozelë so za grzech, kjejbe jimu, na litosc ludzką wostavjonimu, robjił chto krzivadę abo przespravę.

Taką vjarę wo Remusovim rozumje potvjerdzelë ludze, chternim won bodej czasem takji zadoł pitanjé:

— A chołbes tē vëbavjic zapadli zomk? Abo takji:

— A chołbes tē przenjesc przez vodę zaklętą krolevjonkę?

Czującë taką godkę ludze sę nad Remusem litovelë. Ale czim jimu lôt przëbivało v pasmje žęcô, tim won bodej mnji błądzel, tak że ludze kjivalë głovami i movjilë:

—I głupimu na starosc rozumu przëbivô!

Nje tile takji pitanjô wo krolevjonce i zapadlim zomku kozołë ludzom nje dovjerzac Remusovimu rozumovji. Vjedzelë wonji, że Remus mjoł wuzbrani talarë wu jakjigos rzitelnigo człovjeka. Kjej go sę pitelë, czimu lepij jich nje wużije i voli sę todrovac wod mjasta do mjasta, do vsë wode vsë, tej won bodej mjoł mavjac:

— Zbjerom na pogrzeb!

Bo na žęcë rzitelnim Bogjem njevjele belo mu not. A czim przëwoblec svoje przërodzoné cało, to jimu nje sprovjało vjęcij kłopotu, co zajkovji, chturen go wuvożac muszoł za straszka z kapustë, abo lesovji, stvorom njemovim, chternim Pon Bog litoscevi za darmoka dovô wobleczenjé na zemę i lato.

Naszi Kaszubji są honorni i dbadzą wo vjidzałosc. Kjej chturen z njich v podzartim na woczé ludzom jidze vampsu, tej ju z rzitelni bjedë. Ko jednak vjedzelë, że Remus njeje takji bjedni, jakuż nji mjelë so wubrzątvc, że jimu Pon Bog nje wużiczelë pevnigo rozumu, kjej sę przëzdrzelë jego wochëdovjiznje.

Bo chłopem won wurośł dużim jak stolim, ale woschłi beł jak pesternjok. Na głovje mu sedzała muca starodovno, czornim barankjem wobrabjonô. Sukno pod barankjem beło zeloné, ale na vjehrzu krosë jego bes sę nje doznoł. Bo słuńce przez tile lôt poleło na njim kolorë tegovi, a deszcz i smjeg je pomjeszałë na jedno.

Z pod muce pchalë sę parminje czornich włosów na wuszë, kark i skarnje.

Lica mjoł brodaté i włosaté. Ale tich włosów nje stojało gęscij, njiz żetka na polach za Juszkami. Dłotego tile gubów vjidzec beło na jegu skarnjach jak na wususzonim jabłku. Ale gubë te nje znaczelë wumortvjenjô anji kłopotu. Chto zazdrzoł v jego czorné, malé woczë, ten v njich wuzdrzoł tile vjesołoscë, że jaż mu sę dziwno stało. Bo na woko be sę beło zdovalo, że Remus v chvjilë ti płakac będze.

Vdarzëc sobje go mogë dobrze z timi pogubovanimi licami. Vdarzë so, że tich gubów vësepało sę jesz roz tile, njiz zvezajnje, kjej Remus sę wod smjechu trząśł. Tej mu tak patrzelo, jakbe sę woctu napjił abo barzo dręgjich leków. Vjidzoł jem go roz v takjim smjechu, ale ze smjechu przëszło mjedze nama do barzo dziwni rozmovë.

Za młodigo knopa bojoł jem sę Remusa, bo kjej jem co przeskurzeł, tej jizdebnô straszela:

— Pożdejle, przinǳe Remus i veznje cę v mjech!

Vjem, że i jinszi dzecë njim stroszelë. A ma mołi bełasma ti wudbë, że won so choba za nas spravji novi vamps, kjej nas dobrze przedô żedovji. Bo też ten jego vamps, choc długji beł do poł jikjer i z modrigo foliszu zrobjoni, tiloma łatami sę trząśł, że jego pon mogł sę mjenjac z jakjim takjim straszkiem v polu i jesz dodac przid. Nje zapinał won go njigde, bo guzów nje beło. Vjidovoł jem Remusa zemą v pëkanim mrozu, jak svjecel na vjater gołą piersą.

Nogavjice choba tim sę pesznjic mogłë, że dvuch Remusów vlazłobe v jednę. Ale dur nji mjałë mnji njize vamps.

Jediné skorznje mogłë stożëc sę. Bo bełë rzitelnje całë. Ale kjejbe sę bełë chcalë wudavac procemko nogavjic i vamps, ruchna te wodezvac sę mogłë:

— Dzeń i noc robjima służbë: cze pon naju legnje v gęstim chvarznje, cze v brzedzastim lese, cze też po cecevjı vlezë pod jaką wustrzechë. Kożdi gozdz, kożdi drzon naju sę jimô i pocornje, pokađ va szkurpë so spjita belno przë "Różë z Tandeburga", "Alim Babje", "Valku" i "Panu Czorlińskjim" na karze.

Bo Remus zvezajnje chodzeł na przërodzonich nogach boso. Le jak do mjasta karovoł, wobuvoł botë. Ale nje ze vzglądu na ludzi. Mjoł zvezcoj, że v mjesce abo też i ve vsë koscelni vstapjoł do koscoła podżëkovac Bogu i zdac sę na Jego volą. A tam przed tim novjëkszym Panem nje chcoł sę pokazac boso, bo vjedzoł, co sę słuchô.

Za wostatnim budinkjem Remus zebuvoł botë i ceskoł je na karë do "Różë z Tandeburga", "Ali Babë" i "Valka", chvecel v gorsce drażkji svoji karë i pchoł dalij boso. Tej jego woschlë nogji v szerokjich jak młinarstkji mjechë nogavjicach vjerzgałë drogą taktem, jak bjijokji v dvuch zvonach, chterne nadprërodzonim cudem zlazłë ze zvonjice, abe chodzëc po zemskjich stegnach.

Kjej sobje dzis przëboczom dzecinni strach przed Remusem, to vjem, że to bel strach takji, jak go dzecë maja przed Gvjizdem i Gvjozdką.

Straszno jim, ale ceszą sę v ten czas na te snożë rzecze, jakji Gvjizd i Gvjozdka przënoszaja: katarzinkji z Torunja, worzechë, pjiszczokłkji bestro malované, pjistolikji, co glosno strzelaja. To vszestko zvjustovoł Remus, kjej jego foliszovi vamps na jarmarku kanał.

Ale na długosc reminja nje bełbem sę do njego przēbliżel. Povjadelē bo, że won mō njedobrze v głovje i że zadovō pitanjō wo zaklęti krolevjonce i wo zapadlim zomku. A kjej jimu dobrze nje wodrzecze, tej won sę może straszno rozgorzēc.

Ale jednigo razu tak sę stało, žem na chvjilę zaboczeł strachu przed Remusem.

Zakarovol won svōj tovor do sasada na woborę. Tam beł srodze zli pjes, chternigo Freszā vołelē. Fresza i jō: ma żeła v dobri zgodze, ale Remusa wona srodze nje lubjiła i rvała sę na lińcuchu jak szolonō, kjej go dostała na woczē. Jak won tero na woborę ze svoją karą zaszedł, tej Fresza tak szarpała za svōj lińcuch, że ku reszce go wurvała i dopadła do Remusovich nóg. Ale Remus sę razu nje wobezdzoł, tak jakbe mucha abo gzel vkoł njego lotalē.

— Szczescē, że Remus mō swoje botē na nogach — tak jō mesłoł sobje. — Ale tero Fresza mu je vēszekuje, że durovati vamps i nogavjice nje będą darvalē sę vstidzēc.

Ale Fresza, jak sę doznała, że Remus sę nje bronji, dała mu poku i nje robjiła žodni przespravē. Wobecknęła le jego nogji, mruzczała z njedobrim pomeszlenjim, ale pozvoleła jimu z woborē vińsc. Kjej ju Remusa nje beło, tej Fresza zaczęła revidovac jego karę. Vjidzoł jō, jak wona łeb vetchła pod przēkrivę i całi szturk tam gospodarzela, jaż sę ku reszce cofnęła z dużą tutką v pesku. Tej sę położyła, vzięła tutkę v pazurē i ję rozervała z vjehrzuz. Terom vjidzoł, że v nji beł skvarkji. Gvesno Remus je sobje zachovot na wokroszenjé wobjadu. Jō žiczeł Freszē lepji njiže Remusovji; dlotegom njick nje rzekł, le sę przēzeroł, jak Fresza ne skvarkji zjodała.

Jak psesko ju vszeskji mjało v žoce, naszedł Remus. Fresza, choc dlo psa sodmé przikozanjé njesposob przeprovadzęc, jednak mjała złé sumjenjé i le bokjem na Remusa blēszczała. Ale krom tego zabjerała sę, żebe tutkę przewrocęc na rēbē. Remus vjidzacē, co sę dzeje, przēstapjił i ji tutkę vērvoł z peska. Ale jak sę doznał, że ju po skvarkach, cesnał Freszē tutkę, zaczął sę smjac i rzekł:

— Zjadłas skvarkji, zjedzże i tutkę!

I tej sę zнову smjoł. A gubē i brozdē na jego licach tak trojnje vēstapjiłē, jak szor vjatra na gładze jezora.

Na to jō so wuvozoł, że Remus nji może bęc takji zli, želi psa nje wukaroł za svoję krzivdę. Dlotego mje przēszo do głovē zapitac go wo nę krolevjonkę i nen zaklęti zomk. Tak jō przēstapjił i sę pitoł:

— Remus! Povjedzce mje: Chdzeż to stoi nen zaklęti zomk i chdze sę laci na zaczarovanō krolevjonka?

Remus na takji słowa wobezdzoł sę na mje. Tej wusodł na svoji karze i nje rzekł słowa, le dużimi woczoma na mje patrzeł. Jō ju chcoł wucekac, ale won mje pitoł:

— A chcoł tē, knopku, przenjesc krolevjonkę przez głęboką vodę?

— Chcę! — rzeke.

— A chcoł tē vėbavjic zapadli zomk?

— Chcę!

Tak won vėcignał rękę i wuchveceł mje za remję i jał chiże gadac. Ale jō njevjele rozumjoł jego skazoni godkji. Ku reszce scesnał mje remję, jaż zabolalo i povtorzoł po kjilenosce razi tak, że tego njigde nje zaboczę:

— Ormuzd dobivō!... Ormuzd dobivō! Woczē jego sę stalē dużē a dzevé tak, žem sę srodze wurzasł. Ale won mje trzimoł dzirżko. Tak jō le jesz rozumjoł takji słowa:

— Wognje z grobów bjiija! Sově Arimana sę polą!.. Sově Smętka sę polą!

Tero jô ju zaczął jimu sę vërivac z cali moce. Won czującë to, pusceł mje i zvjeseł głowę. Tej jô ju nje czuł, co won vjęcij godoł, bom vzał, jak to movją, nogji za pas i wucekoł na dravoka...

V dzecinnich latach ludze i rzeczce svjata nje tak chiże mjiijają vedle wocz, jak v statecznim vjeku. Postoją, pochłosćą do sebje i rzeczą:

— Stanji, dzecko, i przëzdrzë sę nama! Jak wurosnjesz, tej mjiijają na wotmjanë. Jak deszcz i chmurë i słuńca parminje i karna dzekjigo ptastva. Podzevjisz sę jim tile, co serce roz zabjije, a woczë wobrocisz na kuńc dalekjigo drozeszcza, chdzes sobje wustanovjił cel i zdobecz.

Tak i mje, kjile razi na woczë kanał modri vamps foliszovi i kara na jednym kole Remusova i znovu go nje belo.

Roz jem go wuzdrzoł jak wukozkę jaką na Długjim Mosce v Gduńsku. Stojoł przë svoji karze vesokji i dzivni v svojim wobleczeniu kaszubskjim, jak jakji stołp sztołtów ludzkjich, co to je na renkach svojich mjust Njemcë dovnji stovjelë, chdze vëtěpjilë naszich przodków.

Tak Remus stojoł i zdrzoł na vodë Mutłavë, na wokrëćë z cuzich krajów, na nasze skutë helskji i na tego vjelgijigo Bocona murovanigo, chternigo to Gdańszczanje na przekorë Krziżokom za bormistrza Letzkaua czasi postavjilë.

Kole njego zaczęła się zbjerac gromada ludztva, co sę dzevołała jego wobleczeniu i wurodze. Ale won żodni na njich nje doł wuvogji — jak wonegde na psa Freszë — i ku reszce sę vzał i karovoł dalij.

Tej jem go vjidzoł na kalvarijach ve Vejherovje v karnje nobožnich ludzi, jak won z njimi pjelgrzimovoł po tich przidkjich gorach wod staceji do staceji, na vjększë wumortvjenjé karę z całim towarem pchajaci. Z daleka go poznać belo, bo głová, przëkretą baranková czopką, vesoko nad ludem bjezoł.

Roz jem go wuzdrzoł v Svorzevje na wodpusce Matkji Boskji Rebackji. Tu won swoją vižavą tak nje podoł na woczë, bo norod wokrëtnijków to chłopë duzi jak masztë. Modri jego vamps vestrzod tich modrich ruchen rebackijch gjinał, jak duna morsko v dunje. Njicht na njego wocz, nje vëtrzeszczoł, znadz Remus tu nje pjerszi roz bivoł.

Kjej jem szedł na vesokji szkołë v svjat, tej mje Remus vjedno przëbivoł na woczë, kjej mje tęchnota brała za dalekjimi Kaszubami, za naszimi lasami, jezorami i morzem. Tej ten bjedni, wobdzarti Remus, takji żorotni i njevjidzałi, zdovoł mje sę bęc provdzevim vizerunkjem naju zaboczoni zemji kaszubskji i ludu, chturen wona ževji. Przëboczeło mje sę tež na szkołach no pitanjé Remusové wo krolevjonce i zomku i jego dzevé woczë, jak won vołoł:

— Ojmuzd dobivô! Sově Ajimana sę polą! — Sově Smętka sę polą!

Vjedzoł jem, że Remus nji mogł vëmovjic literë "r". Zamjast "r" movjił won "j". Chcoł bjedok gvesno rzec:

— Ormuzd dobivô! Arimana sovë, Smętka sovë sę polą!

Ale zkąd len bjedni, njewuczali człowjek mogł vjedzec wo bjołim Ormuzdze i czornim Arimanje, bogach-anjołach z vjarë starodovnich Persów? Czeż v tich lechich ruchnach i streszim cele tacela sę dusza głëbokô i dzivnô, jak sę taci chdzeroz v czornim jezerze głëbokjigo lasu tajemnjica, wo chterni njicht nje vje?

Dokuczalo mje, zem wod woni rozmovë z dzecinnich lôt njigde ju do Remusa sę nje przëblizeł. Bo to stojalo wu mje pevno: Remus nje beł takjim, jak go ludze sądzeli!

Kjej jem ku reszce ze szkół na vjedno sę vroceł do kochanich Kaszub, pjerszé moje pitanjé beło: — Cuz z Remusem?

— Remus nje źije! — wodrzeklë mje.

Czeźkjim kaminjem padło mje na duszę, źem pjervji nje doł boczenjô na tę dzivną duszę, chterna tero ju vëprovadzeła sę na tamten svjat. Tec wona ju na zemji chodzeła njeznanô, jak przëchodnô vestrzod cuzich. A gvesno mjała co do povjedzenjô, kjej Pon Bog ję na svjat zesłoł.

Jednigo dnia — tak ju bëc mjałc — zaszedł jem do starigo szkolnigo v Lipnje, tego samigo, wu chternigo Remus za źęcô swoje pogrzebovi talarë wukłodoł. Szkolni jimu pjisovoł listë do njemjeckjich kupców po towarë a vszkole doł mu jizdebkę pod wustrzechã, chdze won vroceł sę ze swojigo vanoženjô, jak jozc do svoji jomë. Beł won jesz z tego szlachu szkolnich, co nje tile abecadła wuczilë dzecë, ale całi vsë dovelë przikłod i nowukę. Sama przëszła godka na Remusa njeboszczika, a stari szkolni mje zaprovadzeł do bjedni jizdebki pod dachem i rzekl:

— Nje beł Remus jak jinszi ludze. Chto go le znoł tim bjednim hańdlarzem ksążk i pjesnjikóv, wobdzartim i njemovã, ten sę na njim nje poznoł. Vjidzoł, czego ludze nje vjidzelë, meslił, czego ludze nje meslilë.

Kjej ju smjerc mu zazdrzała v woczë, tej swoje wuskłodani talarë kozoł podzelëc na dva dzele:

— Jeden dzel dejce koscołovji na pogrzeb i za duszę moję grzeszną, drugji dzel dejce tak, źebe jeden abo drugji Kaszuba bjedni mogł jisc na vesokji szkołë, bo noimika to mjczz i vjid! — A to napjisanë dejce, komu noleži.

Vjęcij won njick nje rzekl. Rozdzeleł jem po jego smjercë pjenjędze, ale z timi papjorami nje vjem co robjic. Czetoł jem, co Remus v njich napjisoł. a dusza moja sę redovala i płakała przë czetanju. Ale doznac sę nji mogë, chto jesta ten, komu wonesë noleżą. Czetejce vë, panje, bo moze duch jego vas tu sprovadzeł, źebesce sę tego doznelë.

Drezącimi rëkama vzał jem papjorë, svjodkóv ducha. co ju na tamtim beł svjece. Szkolni mje przësunãł stołk do stołu przë jednim woknje. Njiskô to beła jizdebka, ale przed woknem kvjiltë v wogrodze szkolnigo dzevanë, jak svjece, tulipanë, skoczëpannë, leluje i astrë: bestro i bogato v krose. Naprocem pod gorę szedł duzi sod a nad sadem stojoł duzi pańskji dvor. Słunice łiszczãło v jego woknacli duzych. Jedno wokno beło wodemklë. V njim stareszka v bjołich włosach pozerãła na vjes, wurodë i vezdrzenjô tak mjiłigo, źem na chvjilë zaboczeł wo papjorach v moji rëce.

Za chvjilë wokno sę zamkło i pjëknô stareszka zgjinëła v pałacu. Zaszemarzelë papjorë, jakbe chcałë sę mje przëboczëc. Sodł jem do stołu a szkolni movjil:

— Tu njeboszczik, kjej ju vroceł sę z vandróv i kjej mu chorosc ju nje pozvoleła vanožëc, lubjil sadivac calimi dnjami i przez wokno vëzerac, jaž mu teii zegar tam vëbjil wostatną godzenë.

Vezdrzoł jem. Na scanje vjisoł zegar z bestro malovanim blatem. Długji bjegas zibotoł sę dotãd i nazod, jakbe drezoł wod staroscë, a co zamaņvszë v njim sę njico zadzerało, jak v gordzeli starigo człovjeka, chorigo na dichavjicë.

— Ten zegar — rzekl szkolni — Remus mjoł v vjelgjim wuvożanju. Vjem, że go roz przëvjozł na karze. Muszoł jimu bëc serdeczną pamjãtkã. Ale nje zlceł go na njikogo i tak won tu jesz swojim sposobem czas rechuje.

Tej szkolni wostavjił mje samigo z papjorami i starim zegarem. Rozvinał jem pjismo, a beło go sporo. I co dzivno, pjisané beło czesto po kaszubsku, a nje, jak to naszi ludze zvezajnje pjiszą, poł z polska, poł z kaszubska, co je smjechovjiskjem, jak koždô njedovarzonô rzecz. Pjisovnjô szła za naszym Cejnovą, chturen za granjicami Kaszub spji v zaboczonim przez svojich braci grobje.

II

Początk pjsanjô Remusovigo. Jak won posoł dobetk i jak sę dovjedzoł wo Straszku, chturen mjeszkoł na pustkovju.

V Jimję Wojca i Sena i Ducha Svjätigo bjerzę to pjoro do rękji njezgrabni. Kosą bo i pługiem za młodu nawuczeła sę ręka moja robjic im nje noležoł do tich, co pjorem worzą i pjoskjem seją. Wuczeł jem sę cignąc skjibę prostą a kosą nje wostac slode, ale przędzenjô pjsiani godkji njigdem sę nje wuczeł. Choba duch tego, co z progu drugjigo svjata vėsłoł mje mjedze ludzi — doznosz sę tego pozdnji — wuprosi mje łaskę wu Boga, żebe to, co cę chcę wostavjic na pjismje, mjało svój szek wod początku do kuńca.

Dlo cebje bo to pjiszę, knopku, cos wodrzekł na moje pitanjé:

— Chcesz vëbavjic zapadli zomk?

— Chcesz przenjesc krolevjonkę przez głęboką vodę?

Pjerszi beł jes i jedini, co wodrzekł: — Chcę!

Bog z tobą!

Jaką cę Pon Bog mô drogę namjenjoną, boczę, że duch mój po smjercë, jak cenjô za tobą chadzac będzie a v ti chvjilë, kjej czetosz, patrzeł będzie przez plece tvoje na to pjismo. Chcołbem cę napjisac jakąs provdę, chterną czuję, ale njepotrafję ji słovami vërzec. Chcołbem cę wukazac jakąs drogę, ale nje potrafję ji vësvjecëc. Vjidu mje bo nje delë, a mjecz jem vëdoł som v ręce njevjastë. Jedno le vjem, czego mje nawuczeł njezvekli człowjek: Ormuzd dobedze!

Tës mje sę vërzastł przed lati, a nje dzivno mje, bo wurodą mje Pon Bog przëwoblekl żadną — vje Won gvesno dlo czego — a ruchna moje nje są pjëkné na vezdrzenjé i nje przëchłoscąją. Nje je mje jich vstid, bo bjedné są, jak jô som a bjedam sobje vëbroł i vanozenjé po svjece. Tec Pon Jezus tež i Jego Apostołovje bjedno i boso chodzile po zemji a roznosile nowukę ludzom i zbavjenjé vjeczne. A moglë, kjejbe le bëlë chcelë, mjeszkac v bjolich pałacach i jezdzëc v złotich karetach, abe nje czapac nóg kurzem zemji grzeszni. Bo bëlë panami svjata. Chtuz jô procem njich, bjedni jich nasladovca i grzesznjik?

Kkej cę to pjismo dô do rękji dobri człowjek, tej ju jinszimi woczoma będziesz patrzeł na svjat njiz wonge, kjej jes wode mje wucekoł. Vimova moja na pjismje je jinszô, a jô i godka moja pudzemë na cę v bjolim vjidze połnjô. V nen czas — za dzecka — słowa mojigo dejadej bełbes nje rozumjoł a v zavjitrzni komudze sztołtem bełbemdocebjeAterosłuchej mojich przigód i mesli:

* * *

Kkej jem beł wodrosli wod zemji tak, jizem mogł signąc konjovji do wogona, nalożł jem sę na służbje wu gbura Zabłockjigo na Lipskijich Pustkach. Tam mje kozelë pasac dobetk. A jô posoł go z pomocą psa Gnjojë, chturen procem posanjô mjol vjęcij rozumu, njize jô. Nasz pon beł srodze wostri a parobcë go sę bojelë. Le Marcijanna, checzovô, nje bojała sę njikogo na pustkovju, bo wod długjich lôt tam służela. Panji sama ji słuchała. Bëlë tež dvaji parobcë: Mjichoł i Morcin. Morcin jesz nje beł vëroslim chłopem, ale procem mje sę za takjigo wudovoł, bo mje mogł poradzcë. Mjichałovji bjalka przed lati wumarła i wostavjiła mu dzevczë, Martë, njevjele młodszą njize jô... Beł to ju stari chłop, ale mje nje pomogoł, kkej Morcin mje vzał i nabjił.

A do ti smarovkji jô przėszedł vjedno tak:

Kozoł mje Morcin movjic: — Kukla pod potklepjem! A jak jô to povjedzoł, tej Morcin jał kulac sę po zemji wod smjechu. Navetk Mjichoł przėstanał sę i smjoł. Bo mje wod wurodzenjô Pon Bog doł jęzek skażoni, tak że jô godkji moji do szeku zvezajnje nji mogli vėprovadzęc.

Ale jak wonji sę ze mje vėszczerzelė, tej jô sobje povjedzoł:

— Vjęcij tē, Remus, jim do voli njick nje rzeczesz! Tak Morcin vzał mje za łeb, przecignał mje przez kolano i zaczął mje tluc. A Mjichoł sę le przėzeroł, bo mjedze ludzami takji pravo, że mocniejszy słabszigo tłuze.

Ale naszła roz na to Marcijanna i zaczęła vadzęc:

— Poźdejtale, żebe Pon Bog vom za tego serotę nje pokręcł nje tile jęzeka, ale i vaju łbów szadich!

To dobrė przemovjenjė mjało skutk, bo ju vjęcij mje nje kozelė gadac: — Kukla pod potklepjem! — Bo bojelė sę Boga a kąsk i Marcijannė.

Dobrė to beło kobjecesko, choc lubjiło vadzęc i njejeden roz mje v skorę nasoleło. Ale litovało sę nade mną, choc mje njijak zle nje beło, takjima słovami:

— A jakuż tē sę, knopje, z bjadą wuporajisz i z lechimi ludzami, kjede cė navetk movė nje wużiczł Pon Bog litosevi!

Spac mje delė v stanji wu konji. Gnjadi i Liza bełė jich mjona. Tam mje beło dobrzeJak Jadamovji v raju. Łozko moje stojało kole scanė, głovami przė kumje. Nade mną v scanje małė wokno ze szterema zelonimi szibami przepuszczalo vjid. A kjej jem legł, tom vjedno muszoł vzerac na długji i grubi parmin vjidu mjesądzovigo, chturen szedł przez wokno na szkląci chrzebtė Lize i Gnjadigo.

V tim parmmju mjesądzovigo vjidu jô vjidivoł dzivni sztołtė i spravė, wo chternich povjodelė so na pustkovju po roboce: Vjidzoł jem smoka straszlevigo, chturen sedzoł na vesokji vjeżė. Z vjeże vėzerała krolevjonka a łzė mjała v woczach i ręce załomivala. Ale njicht na nję nje patrzel, choci vjele ludztva vedle bromė przechodzeło. Bo wona sę słovem nje wodezvała, le cecho płakała, ręce skłodajacė. A jô to vszetko vjidzaci na javje, dzevjil sę im nje vėtrzi moł, ale rzekł:

—A czimuż tē, krolevjonko, nje rzeczesz słowa, be cę ratovelė?

—Vejle, co tam panów i ricerzi i prostigo ludztva! Krziknjijle, a wonji sę vezną do żadnigo smoka i go zabjiją, żebes mjała volą.

Ale krolevjonka le paluszk połozeła na wustka, jak vjisznje czervjonė, i smutno głową krącela. A tero jô vjidzoł, jak v ji włosach, krose żetka dozdrzenjałigo, łiszczalo sę złotem, a nad ji woczami, pesznimi jak svjoze, szkleia sę małô, zatopjonô ve włosach, koruna złotô.

Kkej jem sę tak dzevovoł ji pjėknoscė i njeszczescu, straszlevi smok pesk rozdzevjil i zavrzeszczoł:

— Jakuż wona mō gadac do ludzi, kjei mō movė zaklętą? Kkejbe zakrzikła, wuczulėbe krokanjė varnė i be powucekalė wod nji, jak wod jakji wukozkji.

A jô na to wuvozoł sobje:

— A żebes tē tak, Remusu, zakrziknął na tich ricerzi, be smoka zabjilė i delė krolevjonce svobodę! —

Alem so v ti jistni chviljê przëboczeł, żebe mje i tak nje rozumjelë, bo i jô mom jëzek skazoni, a ludze mje nje rozumjeją.

Tej mje sę tak zol zrobjiło, zem płakac muszoł jak bober. Jaż dobrô Liza łeb svój przëtchła do mojigo i z nozder na mje chuchac zaczęła. Bo bidłëcu zol beło.

Jak przëszała njedzela, tak naszi szlë do Lipna do koscoła. Le Marcijanna wostała doma. A pustkji gbura Zabłockjigo mjałë dokoła las głëbokji, le ku vëchodovji słuńca stojało jezoro, ale za njim znovu czernił sę las duzi.

Marcijannje gvesno straszno beło sedzec sami, bo przëszała do stanji i rzekła:

— Poj do chałupe, knopje, jô cë co dom! I dała mje v czeladni gleń chleba, posmarowała masłem. Tej vzeła korunkę i wusadła przë pjecku na lavje. Ale jô jodł, a kjej jem ju polce wobliznał, tej jem muszoł vzerac na duzi zegar, co vjisoł na scanje. Mjoł won bjegas długji na poł cigła, a vozkji, jak staporë wopoczné vjisałë na grebich sznurach. A pokąd bjegas szedł roz ztądka i nazod, vjedno v njim njico sę zadzarło, jakbe co cvjardigo połknał. A jô sę pitoł:

—Marcijanno! Cuz ten zegar tak polikô?

— Won połikô czas! — wodrzekła Marcijanna i zmovjała dalij swoje korunkę.

Tak jô jesz z vjększą wuvogą mu sę przëzeroł. A tak mje sę zdało, jakbe zegar na mje patrzeł skarnją, jak człovjek. Mjoł won na nji dużë liczbë czorné a na brodze krosevi kvjotkji. A jô so tak wuvozoł:

— Kjejbe won tak mogł gadac movą ludzką. Cuz be won nje nawopovjedzoł! A Marcijanna rzekła:

—To nje je zegar jak jinszi zegarë. Won vje, co sę stanje v przëchodnim czasie — won vjidzi Smjerc!

—Jakuz won może Smjerc vjidzec?

—Won stanje, bo won ję vjidzi na przededvjerzu, abo zacznje bjic njedobłą godzenę.

Tej Marcijanna, rzekłszë to, kask zbladła, ale po chviljê dodala te slova:

—Ale ti njedobri godzenë, chterni jô sę boję, ti won jesz nje vëbjil.

Jô na to sedzoł cecho, bom so jesz njiczego nje boczeł. Ale stari zegar scignał na sę kjilka parminji słuńca, co przez wokno svjecelë na podłogę, i zdrzoł na dzevkę, jak mądri stari człovjek, co sę wusmjechô, bo vje vszestko. Ale wona tego nje vjidzała, bo patrzeła na podłogę sztivno, jak gapa v gnot — jak to movją. Tej ji łzë przëszlë do woczcu i jęła do mje gadac, jakbem bet dorosłi człovjek, a nje małi Remus:

— Boczë — knopku, to je tak: Mocnô je ta chata nasza, v srąb vëbudovanô z camróv, jakjich ju dzisodnja nje natrafjisz v czornim borze. I potcevi v nji mjeszkają ludze. A słuńce zdrzi przez wokna ve vszestkji nortë tak, że choc mjeszkomë v lese, vjidno wu nas i cepło. Ludzkji woko v kaźdi może zazdrzec nort, bo dobrô v njim rządzi gospodinji. Ale vjerzë mje, knopku, koždô chata mô jeden takji nort, chdze słuńcu zastavją wokno i sasada nje zaprovadzą. Samo le woko Boskji tam vezdrzi.

— A cuz v tim norce jesta? — pitoł jem sę.

—Straszki!—wodrzekła Marcijanna. — A boczë, że i naju chata mô takji cemni nort i takjigo Straszka.

Jô rod beł vjedzec njico vjęcij wo tim Straszku. Ale Marcijanna przeżegnała sę i rzekła:

—V Jimję Wojca i Sena... Cuz jô cě za bojkji wopovjodaję, małimu knopu! — Poj, dom cě jesz kawał chleba, a jak zjesz, tej zmovjima litanjiją do Matkji Boskji za tego, co po svjece vanozi. Bo tak sę nolezi v tę svjętą njedzele, a nje wopovjadac bojkji. — Ale jô vjedzoł, że ta bojka beła provdą. Lem njick nje rzekł.

A przë pocerzu vjednom muszoł vzerac na zegar, bo mje sę zdało, że won też vjedzoł wo tim Straszku. Ale po ten czas anji dzevka anji wonji mje njick nje rzekłë wo njim, jażem sę som doznoł v dzeń bjołi.

Rovnak mje dzivno beło, że ludzena pustkovju chodzile i swoje robotę robjile, choc vej v stanji v mjesądzovim vjidze wuzdrzec można beło krolevjonkę i smoka, a v chace mjeszkoł Straszku.

Chcoł jem tego Straszka szukac po chace, alem sę bojoł, żebe mje nje nabjile. Ko vjele rovnak muszoł jem przemiszlac wo njim, kjej jem posoł dobetk pod lasem. Ale tam — pod lasem — też sę stało, zem na cali szturk zaboczeł wo Straszku, co mjeszkoł v chace Zabłockjigo.

III

Wo trzech dzivnich chojnach, wukorunovani jarzębjinje, zapadłim zomku, zakłëti krolevjonce i trzech strasznych wukozkach.

Wod ti stronë pola trzë chojnë stojałë v gromadze:

Jedna krzevô, jakbe chcała wucekac a nji mogła, a dvje prostë. Ta krzevô mjała czubk jak mjołta. Jedna z tich prostich vëzdrzała jak kopjica sana na krotkjm draęu. Ta trzecô mjała jakbe szadą czuprinę gorą a pospode kozą brode. Chtobe szedł ve vjeczor, mogłbe mjec pomeszlenjë, że to wukozkji jakji ve dva vjidë sejmuja. Ale to bełë dobre drzevjeta.

Wu naju na pustkovju povjadelë, że gbur razu jednigo z Lipna jidáci zgubjil droęę do dom, bo zemovô krzikva zasepała vszeskji stegnë jedną bjołą płachtą smjegu. Njico Złego zaczeło go manjic i woprowadzac kołem. Ju go bodej do wucha namavjało, żebe legł spac pod mjedzą, kjej jego Anjoł Stroż mu pokozoł polcem wone trzë chojnë. Do njich won sę woganjajáci womonje dovekł a ztądka wuzdrzoł nad smjegiem gorą komjin svoji chatë. Takô mu tero moc vstąpjila do serca, że zaszedł do dom letką nogą. Bo tak be beł tam v smjegu žëcë wostavjil i zmorzł.

Mol, na chternim wone trzë chojnë gromadovałë, przezevelë naszi "studnja". Choc tam vej žodni studnji nje beło. Ale Mjichoł mje povjodoł, że tam za Boga Wojca zdroj pënał. Z njego bodejze vodę nosilë ludze ze zomku. Ale ten zomk beł przekłëti przed długjimi stami lôt i zapadli trzë trëple v zemję. Jesz po njim stojała za rzeką gora przidkô, na chterni njick nje rosło. Ale njicht tam rod nje szedł, bo v poñjë i v nocë njico szło ludzom na woczë, czego sę bojelë.

Kkej jem tam pod trzema chojnami dovoł boczenjë na moje bedło, njico mje vjedno kuselo:

— Jidzë, Remusu, do rzekji i sę doznej, co to je z tim zomkovjiskjem!

Ale tej mje rzekł mój Anjoł Stroż:

— A kjejbe krovë v szkodę vlazlë! —

Na to jô sluchoł i stoł przë dobetku. Alem tego sobje nje wuvozoł za grzech, żebe podpëdzëc pod las krotko. Može, żebe co przez drzeva vjidzec beło abo możebe co z lasa vëstąpjilo i do mje godało!

Chdzeroz bivało, zem przesunał przez rov, co grodzeł pole wod lasa, i zrobjil kjile krokóv v las i vołoł z rëkami przë gëbje:

— Poj tu! —

Tej z lasa wodezwało:

— Tu! —

I tej znowu zapadła ceszô, tesknô i peľnô tajemnjice.

Długji dnje i tidzenje wob latko jô tam posoľ pod lasem. — Jednigo dnja mje v woko vpadła jarzëbjina po ti stronje rovu granjicznigo wod lasa.

Dzivnigo wona beła sztoľtu, bo pospode czebka szadigo mjała wuzimk gładkji a navkoľ wuzimka koscerzeľe se vjetvje cenkji. Pod sľuńce to vëzdrzało, jakbe drzewje mjało korunę na szej. Ta jarzëbjina stojała v pole jakji dzesëc kroków i dzivno mje beło, že ji nje scëľe, bo przë woranju muszeľe jë vëmjiac. Pitoľ jem se doma Mjichała, a ten mje rzekł:

— Jakbe tę jarzëbjinę scąľ, tobe krev lecała. Tak jô so na dregji dzeń vzał dľoto z szaruznji pod vamps, žebe se tego doznac. Ale njico mje rëkë zatrzymało, kjej jem wostrze na korę vsadził i doľ jem poku. Alem za to vjele pod ną wukorunovaną jarzëbjiną przebivoľ. Vjedzoľ jô, že leno krolovje noszą korunë, i wuvozoľ jem sobje, že wona moze bëc krolovą, co ją las naprocem sobje postavjił.

Tej jem se ceszeľ, žein ji skorë nje ranjił. Jednigo dnja zbjerało se na njebye na grzmot. Grubé i czorné ľavë chmur pobjegaľe ze za lasu tak njisko, napjité deszczem, jakbe na zemje spadnac chcaľe. Na jezerze ľiszczale vjidka, a nad jezorem stojaľe chmurë żoľte, jak sarka. Na podnjejbu vjodro grało.

Mój tovarzesz, pjes Gnjota, se bojoľ, bo mjoľ rozum ludzkji. Legł przë mje i zevoľ. A jô czuľ taką sľabosc v gnotach, zem legł na vznak i zamknaľ woczë. A to beło pravje pod ną korunovaną jarzëbjiną.

Tej mje tak przëszo na woczë, jak na javje, že sobje jesz dzis vszetko vdarze, jakbe to beło vczora.

* * *

Przede mną bjezeła rzeka zelono-modri krose. Po procemnim brzegu szedł v gorę bjoľi zomk. Scanë jego se szklele kaminjem bjoľim, jak smjeg. Dach se vspjeroľ na sľupach vesokjich, toczonich, v zloté podstovkji i v zloté glovjice. Brama ze zelono-modrigo, przezernigo, jak voda, kaminja dużim ľëkjem naksztoľ ľóz wobjimała vjerzeje zloté. Do bromë provadzeľe stopjenje szerokji, pańskji, krosnimi divanami vësceloni. Przed bromą, jak vartarze mocni, cechi a vďali, stojaľe duze drzeva, wobleczone jigleną zelono-czorną, jakiich jô v žëcu njigde nje vjidzoľ, Przed drzewami bjoľi pjorsk sceleť drogę do rzekji, a v rzecem wuzdrzoľ gľovą v doľ drugji zomk i drugji drzeva jak v zvjercadle.

Kkej jem se dzevovoľ timu zjavjisku, zaszorzelo na rzece i podpľineľe, jak zogodkji z cuzigo svjata, dva vjelgji koľpje. Stanovjiľe se wone naprocem mje i dzivnimi woczoma zdrzaľe. A v jich woczach stojaľo pitanjë i vjédzô, jak skarbë, zatopjoni v gľëbokjim stavje czornigo lasu.

Woczë v woczë z njimi wuczuľ jem z boku zev, chturen pľenaľ mje do wucha mjilszi njiže muzeka skrzepjic i flët. A gľos ten movjił:

— Vez mje na remjona i przenjes przez tę rzekę do mojigo zomku!

I wuzdrzoľ jem kol sebye panją vesokji wurode v suknych ze zlotá ijedvabju. A beło mje jednak, jakbem jë ju znoľ z vjidzenjô. A kkej jô na nję podnjosť woczë, lej jem zavoloľ:

— Moc Boskô! Krolevjonka, co ją smok strzeże! Ko jô ję vjidzoł v zelonim vjidze mjesádzovim, kjej jem v stanji na mojim bjednim łozku płakoł nad nią i nad moją skażoną godką.

A wona zchileła do mje głowę, v ji włosach, krose dozdrzenjałigo žetka, szkileła sę koruna złotô, i rzekła:

— Znajesz mje! A jô wo tobje vjem vszestko. Nje bój sę, pastuszku! Vez mje v remjona i przenjes przez tę wodę!

Tak jô zmjerzeł wokjem rzekę, płonąca przede mną i v nji, jak v zvjercadle, wuzdrzoł jem sebje. Mali jô vëzdrzoł procem ti postavni panji.

Nogji moje bełë bosé a nogavjice njizij kolon wobtroczkované. Vamps mój, wodemkli na pjersach, doł vjidzec koszulę z varpu, a ta koszula nje beła całô. Mój kłobuk na głovje mjoł durë a przez nje włosë vëložalë, jak słoma z gnjozda varblovigo. I vjidzoł jem sebje takjim małim, bjednim i żorotnim przë ti peszni i vdał krolevjonce, žem woczë spusceł na svoje bosé nogji, bom sę vstidzeł.

Ale wona mje položela bjołą rękę na głovje i rzekła głosem spjevnim:

— Przenjesë mje, chłopku, przez tę wodę. Zdrzë na ten zomk vjelgji i peszni naprocem: Co jeden vjek ludzkji won vëchodzi na javę głëboko ze zemji i ždaje na svojigo vëbovcę. Chto mje przenjese przez tę wodę do zomku wojcöv mojich, tego tam jak kroła przëvjitają. Vez mje tede i zanjes przez tę wodę. Bo jutro będze zapozdze. Jutro sę zapadną bjołi murë i spanjali słupë i vesokji dach i złotô brama a jeden długji vjek człovjeka minje na svjece, njim przemovjic będe mogła.

Ale jô vjedno vjidzoł moję żorotną wurodę v zvjercadle rzekji im sę vstidzeł,

Ale krolevjonka mje dodovala wodvogji:

— Nje wuvozej na svoję małosc i żorotnosc. Vëstrzelë wokjem ku svoji gvjozdze a wudzirzë serce do vjelgji spravë. Zdrzë, jak peszni ten zomk!

Kkej złoti mój bot postavję na jego stopjenje, znijkną borë vkoł a vërosną chatë szczestlevich ludzi, co ždają zbavjenjô, jak jich krolovô.

Vstanje njevjadomi svjatu lud, wo chternim dzeje dovno pjsac woprzestałë i zнову pługami worac będze zemję i zoglami jezdzec będze po vodach. Tej przëboczi sobje svjat, že lud takji žel v czasach dovno minjonich i dzevjic sę będze, že zнову žije.

A kkej jem cecho słuchoł, krolevjonka movjiła dalij:

— Znają cebje! — Vjidzoł jes mje pod starzą smoka, jak płakałam nad mojim ludem i sobą. Bełam njemová, ale dziso mom volą movjenjô. Wudzirzë ducha i vjerzë v svoję moc.

Tej jô woczë podnjosł na lica krolevjonkji i zaboczeł, že jem małim Remusem. A duch takji vstąpił ve mje, žem zнову jał mjerzëc woczoma drogę przez rzekę. Ale tej jem vjidzoł, jak z vodë ku mje dvjigałë sę trzë wukozkji, wopocznë i straszne.

Ale krolevjonka wuchvecela mje za rękę i pocesała:

— Nje bój siepastuszku! Nen stolim nagji, co po som pas v vodze sę czaji, będze cę chcoł scignac na grunť rzekji, jimję jego Trud. A nen drugji, co na grubim camrze plinje po vodze, a pesk mô, jak dzenja, a woczë, z chternich bjiją zeloni parminje: jimję jego Strach. Zdrzë, jak skora jego gładkô sę mjenji ve vszetkjich krosach tęgovich. Czo, jak jego skrzidła szëtopjerzové bjiją wo sebje, jak klekotkji ve Vjelgji Pjatk.— Nje bój

sę, pastuszku, straszedła tego, bo dobędziesz, beles vjerzeł v swoję gvjodzę... A vjidzisz tam tę bjałkę na kraju? — V bestrich ruchnach sedzi, nogji pod sebje, jak krovc. Na głoŧve mô muckę ze stoma zvoneczkami. Vjedno smjeją sę ji woczë i gęba. Skorno zatrzëse głoŧva, sto zvoneczkóv zabrzëczy. Vjidzisz, jak machivô pravą ręką, ceskającë skarupë na vodę. A koźdi roz, jak skarupę cesnje, zatrzëse głoŧvą, zazvonji zvoneczkami, zasmjeje sę i volô: Njevorto! — Smjesznë wukozkji przed tvoje woczë czarzëc będze, be cę do smjechu dostac. Ale smjoc sę nje będziesz, bo svjëtą spravę mosz przed sobą. Zdrzë: podnjosła v gorę prët. Na prëce sedzi głoŧva małpë. I ju sę vali voz drabjinovi, vjelgji, a na njim ładunk sana vesokji jak gora. Nje cigną go konje. Cigło z gałązkji leszczenë roczni a zoprzag — szterë meszkji małë. A jednak voz jadze! Przed tim ploszedłem mjij sę na bocznoscë! — Nogorszë wono.

A jimję jego: — Njevorto!

A jô to vszetko vjidzącë nabroł ducha i rzekł jem do svoji dusze: Tero veznę i przenjesę krolevjonkę przez vodę, a njech sę stanje co chce!

I wuklął jem i vzał wobjema rękoma krolovą i podnjosł ję, jaź dzivno mje beło, że ve mje tile mocë. Tej jem nogę pjerszą postavjil v vodę. I zнову wuzdrzoł jem v nji sebje, jak v zvjercadle, takjim małim i njiveka, žem zvątpjil i czeźor mje przemogł, Chižem pusceł panjå moją na zemję i vestchnåł:

— Krolevjonko! Tvój sluga je za bjedni i za małi na takå robotę!

V tim z trzoskjem vjelgjim zomk zapodł sę v zemję. Z krzikjem zvątpjenjô krolevjonka zniknęła mje z woczju, a jô leżoł jak wurzashi pod korunovanå jarzëbjinå. Cemno beło na svjece wod chmur na pobjëgłim njebye. A Mjichoł przëpodł do mje, za vlöse mje szarpoł i vrzeszczoł:

— A będziesz të społ, pestko przegrzeszonô, zamjast nekac bedło do dom!

A kjej jem sę chiže zervoł, pjëscå mje doł v kark, žem kozła vëvroceł i vadzeł:

— Marsz! Pochadej z dobetkjem do dom a nje źdej, jaź sę rozgorzë! —

Tak tej jô gvizdnał na Gnjotę i nekoł. Ale to bjicë mje nje bolaio, bom spravjedlivje vskuroł. Le žoł mje beło krolevjonkji i serce mje bolało, žem beł takji małi i ji njicht nji mogł pomoc.

IV

Jak Marcijanna vëvadzela małigo Remusa i jak won ji nokazu nje sluchol.

Beło to tede v njedzełę, jak Marcijanna mje vzeła do czeladni i povjedzała:

— Boczë, knopku, žebes nje narosł zgnjiłigo gnota! Za božoka, za talara na Godë, koszulę, vamps i botë na Svjëtå Katarzenę najåł cebje pon do pasenjô. Grzech mosz, želi będziesz społ, zamjast pjilovac dobetku.

To beła spravjedlivô provda.

— Jô vjem, że cë Mjichoł vsepoł. Ale ten roz won dobrze zrobjil.

Jô na to njick nje rzekł, bo wona mjała zнову provdę.

— Za to žodni jankorkji na Mjichała nje będzieszmjol, bo bem jô cë jesz lepji vsepała.

Tero jô vjidzoł, że wona mje chcała vadzëc. Tak jem wuvožoł sobje:

— Vadzkejle vadz, jô strzimjê! Ale chleba z masłem jô dziso pevno wod cebje nje dostanê.

Tej wona zaczęła mje vadzêc. Jô sedzoł ceszij kota i słuchoł. Vszetkjigo jô sobje nje vdarzê, ale ku reszce wona rzekła:

— A tê, czimu njick nje movjisz?

— Ko Marcijanna moji godkji nje rozumjeje!

—Vejta go!... Nje rozumjeje!... Człovjek rozumje navetk njemé zvjerzătko, co tepą ruchô i wuszami strziže, a nje rozumjołbe człovjeka, co mô gębê do godanjô. Gadejle na svój sposób a jô będê vjedzała.

Cuż jô mjoł godac?

Tak wona pitala:

— Cuż też v cebje, pestko, vlazło, zes sobje zarobił na skorê? Czeż tê społ?

— Jô nje społ — rzekł jem — alem vjidzoł.

— A cuż tê vjidzoł?

— Jô vjidzoł krolevjonkê i zapadłi zomk. Ale jô nji mogł ji przenjesc przez rzekê, bom za małi i za słabi.

Jak jô to rzekł, tak wona sê do mje wobroceła od kominka, bo beła pravje przê klósk gotovanju na vjeczerzã. Tej wona kozoła mje jesz roz rzec, bo wod razu z moji skazoni godkji nji mogła sê dobrac.

Tak jô nji woczim nje mesłacê, rzekł do nji:

— Jô vjidzoł krolevjonkê i zapadłi zomk. Ale jô nji mogł ji przenjesc przez głêbokã vodê, bom za małi i za słabi.

Tak wona sê stała noprzod bladô a tej czervjonô na licach. Tej zamjerzeła sê na mje varzãchevkã i vrzeszczała:

— A vëporajisz tê sê, pokuso njeskvarnô!

Vjêcij jô njick nje czuł, bom so wuvozoł:

— Vez, Remusku, nogji za pas, bo wona cê tã varzãchevkę na głovje skjidnje!

I tak jô nożka pon.

Tak zlı jô Marcijannê nje vjidzołjesz njigde, bo to beło dobré i cnotlevé kobjecesko. Za lôt vjele mjoł jem sê doznac prziczinê ji gorzu.

Kkej më sedlê do vjeczerzi, tej jô v svojim norciku sê bojoł, żebe wona mje jesc nje dała. A bełê kloskji i kavalk chleba. Ale wona mje fojt takji duzi wukrajała, że sê parobcê dzevovalê i jelê z nji podkorbjac:

— Marcijanna krajô Remusovji, jakbe kavalerovji! — rzekł Morcin.

— Żebe ji prëdzij wuroś! — przëvtorzeł Mjichoł.

Ale wona na njich nje slucliała, jaż Morcin rzekł:

— Mogłabes nom, Marcijanna, wukrajac jesz po jednym kavalku chleba, bo pudzema nocą na rebë!

Ale jô bełbem rod z njimi szedł, Tak jô mrugnął na Mjichała, choc won mje dzis vëszamotoł i jem rzekł:

— Vezta mje ze sobą!

Ale Morcin wodrzekł:

— Zebes wob dzeń społ i dobetk v szkodę pusceł!

A Mjichoł przësvjodczel:

— Jesz be cę vjilk połkł i belobe po Jemusu! — Movjilë mje Jemus, bom literë "r" njimogł vëmovjic.

Ale Morcin sę chvjilkę namiszłoł, tej rzekł:

— Veznjema cę, Remus, jak pudzema łovjic pod zomkovjisko.

Jô wuszoma strzigł czujacë, że wo zomkovjisku mova.

— A v chterni stronje to je, to zomkovjisko?

Smjelë sę z moji movë, a Morcin na wodlev sę pitoł:

— A zaszedł të bes tam v nocë ? —

—Jo!

— Bo vjedzë, że tam stroszô!

—Njech stroszô! —

— Kjej mosz taką wodvogę, knopje — rzekł Mjichoł — to jidz pod las jaż do jarzëbjinë, co mô korunę na szej. Ztąd prosto nosa v las, jaż duńdziesz do rzekji. Tam poł leži, poł stoi krzevô chojna nad voda, jakbe chcała przeskoczëc, ale wob drogę sę wodmeslała. Naprocem stoi gora. Do gorë provadzi brod przez vodę. Tam stoi vesok no staré zomkovjiszcze. Kjej chcesz, żebe ce wod wurzasu włose povstalë do njeba, tej le tam jidz!

Na to naszła Marcijanna i zaczęła vadzëc:

— Cuż va bëdzeta małimu knopu głupą godką głovę maćela. Bjejtta lepji spac. Bo co va wułowjita, lo też kot na wogonje wunjese.

Tak wonji szlë, a jô z njimi. A wob drogę jô czuł, jak Mjichoł movjił do Morcena:

— Choche mje mjoł złoti vëgorz v kłomkę vlezc, nje dostołbes mje v nocë na zomkovjisko.

Ta sprava mje wodtąd nje dała bezpjeku. Vjednom muszoł meslec wo tim zomkovjisku i wukładac so v głovje, jakbe sę tam dostac. Mogłbem beł wucec v njedzełę, jak naszi bëlë v koscele, ale Marcijanna vjedno tak wurechtowała, zem sę nji mogł ruszëc z domu. Roz wona mje v roboci dzeń zvëdzela, jak jô pravje choł gnac pod jarzëbjinë!

— Dokądka tē pędzisz? — pitô.

— Pod jarzębjinę!

Tak wona przētrziła mje za vamps i zaczęła gadac:

— Nje ponekosz tam, ale pod studnję. A słuchej tero czimu! — Tam pod jarzębjiną njedobré mesle głowę nachodzą. Naszlē wone i człovjekovji, chturen beł dobri i stateczni, bom znała go. A tak go wosamętałē, że wubetku nje nalożł doma i po svjece vanoži dzis, v bjedze może i nędzē. Wostavjił za sobą dom i mjejscé i szedł v sviat cuzi. Ale za njim wostoł trup... Cużes tē choł bjedni knopje? Robjic tobje trzeba wod lôt dzecinnich, bo nji mosz włosni chatē anji roli. Na chleb svój zarabjac będziesz v mokleznje skarnji, jak Pon Bog cē namjenjił, i służel będziesz. A może, że dorobjisz sę włosnigo kawałka zemji, kjej Pon Bog cē pobłogosłavji. Jô cē tego žiczę.

— Ale vėbij sobje z głovē zomkji i krolevjonkji, bo to njeje njick dlo parobka, jak cebje. Bo kjej jich so nje vėbjijesz z głovē, chadzac będziesz po drogach svjata, po chternih vanoženjē bez dachu nad głovą i bez wognja do wuvarzenjô stravē tvojim kavlem będze. A może jesz co gorszigo, jak nimu...

Słuchol jem, jak na kozanju i nekoł, jak mje dobrē kobjecesko nakozalo, pod ne trzē chojnē. Tamem legł na słūncu i zdrzol ponad jezorem i lasem v dalekji svjat. Chtuż to mogł bęc, wo chternim Marcijanna movjiła, że vanoži po svjece, mjejscé wostavivszē i dom? Hej, i jô vanožec będe! Njehle wurosne! Tam za jezorem i lasem wodmikô sę svjat! Jakji tam ludze, jakji chatē, jaką movją godką? Do njich jô pude, njehle wurosne! A Marcijanna njeh sedzi doma, bo to le mizernô bjałka i sę boji.

Tak jô sobje tam mesloł i tež pozdnji zrobjił.

Ale krom tego dzień kole dnja mje pokusa brała.

— Jidzże sę doznac wo nim zomkovjisku!

Tak jô nje strzimoł,

Jednigo zavjitrza vzał jem sę i nekoł ku studnji, pokąd mje Marcijanna wod pustkovjô dostrzec mogła.

Ale jak jem so zmjerkovoł, że mje ju nji mogą brac na woczē, navrocel jem dobetk v stronę jarzębjinē.

Tam jô Gnjotę wostavjił przē bedle i mu przēkozoł tak:

— Gnjoto! Jô jidę! Tē wostanji, jaż sę vroce i dovej boczenjé! Ta noskvarnô Bezroga, co łonji v sklep sę zarwała, mō le jeden rog, bo drugji so skjidła przē ti worędzē. Ale wona krom tego vjedno bodlivô, nje boczącē, że jak sobjć drugji rog skjidnje, to na jarmarku chtuż ję kupji? Tē le ji zaru zęboma do pjęt, jakbe drugjich bodła. A tej tež wuvożej, żebe debetk sę nje rozbjegł anji nje szedł v szkodę. —

Tak Gnjota wostoł, ale za mną bleszczel vjernimi woczami.

Kjej jem tero przesunał rov i szedł pod dużimi drzewami, beło mje, jakbe v lese svjęcęła sę njedzela. Takô tam statecznosc i ceszô panovala strzod vesokjich, jak vjeże, wuzimkóv. Dalij v las drzeva podrastalē brzidem. Ale jô vnetk vėbładzel na stegnę, co ję sobje sarnē vėdeptałē.

Tej jô przērechleł kroku. Z dębovi gałazē zaczęło vrzeszczec dvoje bestrich sójk. Ale jô se wuvozoł:

— Vrzeszcztałē, vrzeszczta! Va mje chcata womanjic, żebem tu szukoł vajigo gnjozda. Ale jô vjem, że wono daleko v jinszim molu, a tam be va sedzała cecho i sę nje dzarla! —

Tede jô szedł dalij. Krze sę skuńczelë, jakbe wucał, a za njimi stojała łaka, pełna paprocë. Chto mô serce wodvoźné, jidze tam v noc Svjetigo Jana wudobëc kvjatu paprocë i wëgla wod ji korzenja. Chto wudobëdze, ten nje szukô szczescô, ale szczescé szukô jëgo. Ale to sprawa zdradnô. Povjadelë na pustkovju wo takjich, chternim przë szukanju wëgla i kvjatu njico Straszniго glovę v teł licami na plece vëkracëło.

Szedł jem przeką nich paproci, boczącë, be sobje wo nje bosich nóg nje zadržec, bom vjedzoł, że ranja.

Po dregji stronje łakji znowu roslë drzewa i krze, a przeką njich szła sarnjenô stegna. Z vjetvji jał volac na mje łupk:

— Chtuż jidze? Chtuż jidze?

Ale jô so wuvożoi: Pocuż won mô sę drzec nadarmo? Tak jem voloł:

— Bëdzë cecho, łupku! Tu nji ma njiżodniго kleszcza, bo jidze le mali Remus.

Tej won woprzestoł na mali szturk. Ale ledvjem zaszedł znowu mjedze drzewa, won dalij sę bojoł i vrzeszczoł. Tej jô go ju vjęcij nje wuspokojoł. Vdzek tobje! Czimużes nje woddoł, kjej jes vëřeczël sobje!—

Mjedze drzewami szla stegna kašk pod gorę. A kjej jem po drugji stronje zchodzeł na doł, tej przede mną wodemkło sę zibkji trzęsavjisko, pełné czornich dur, wo chternih povjadelë, że to durë do pjekła. Na grądach ti zibji roslë brzoze. Mjedze njimi vesoko stoperczela wolszka, chterni sę vstec listë trząsą wod wurzasu. Jakuż też sę nji mają trząsc, kjej na nji Judosz sę povjesel!

Tam jô zgubił stegnę i muszoł wobińsc bokjem. Ale tero jô ju czuł z njedaleka granjé vodë. To gvesno rzeka lasem bjeża. Czim dalij, tim zemnji sę robjiło. Vnetk mje i vonjô vodë zalecala. Za kjilkanosce krokóv vjid z modriго njeba svjecel przez korunë drzëv, a dołem łiszczalë sę bjeżacé vodë rzekji.

Doszedlszë do brzegu, wuczuł jein cvjardi grunt pod nogama. Pod vodą bjeloł so pjosk. Gorą njego voda szła prądem. Wod brzegu do brzegu zdovało sę mje tile rumu, żebe voz zaprzęgli v konje przeką żlobu rzekji stojoł vıgodno. Po procemni stronje wunoszała sę gora. Tak jô sę pitoł sebje:

— Jes të na zomkovjisku, Remusu, cze nje? —

Jażem wuzdrzoł nę dzivną chojnę, wo chterni Mjichoł spomjinał: Na brzegu, kašk v stron, małô gorka cvjardi zemji, jak chrzebt bidłëca, przëległa do rzekji. Z ji boku vërastała grebô starô chojna, jakbe sę mostem chcala przëložëc do procemniго brzegu. Ale jak wodrosłanadva kraczaje nad vodą, tej volała skracëc v gorę, jak jinszë drzewjëta, i rosc prosto jak svjeca. Njıgdem jesz takjıgo sztołtu chojnë nje vjidzoł.

Kuńc wuzimku ti chojnë, chturen sę trzımoł brzegu, przëboczoł mje chrzebt dvuletnıgo zgrzebjęca, tak że jô na njcn skoczeł, jak na konja, i noguma jał priskac nad vodą.

V gorę i v doł rzeka szła jakbe duktem vëcëtim, a grabjinë, wolszkji, vjerzbbjinë i vijagji wustavjilë sę nad żlobem rzekji, jak ludze v procesji. Kjej jem z mojıgo konja patrzeł rzeką v gorę, zdovało mje sę, że sedzë v koscele dużim, tak dużim, że do vołtorza dozdržec nji ma. A wod stronë tego njevjidzalniго vołtorza, wudboł jem sobje, że muszi co do mje sę zjavjic.

I zjavjiło sę.

Noprzod vjidzoł jem pod vodę dalek dva bjołi plachce, chterne plınëlë vodą ku mje. Z njich vërastalë, czim bleżij, dvje szeje, zagjëtë na sztoł łodëg maku, ale pesznë i dużë. A kjej przëplınalë krotko, tej jem vjidzoł, że to kołpje bjołi, te same, chternem vjidzoł pod korunovaną jarzëbjıną.

To belë podług moji wudbë kołpje krolewjonkji zaklëtego zomku.

Przëpłinęłë wone krotko do brzegu. Tej zaczęłë mje sę dzevovac. Woczë mjalë, jak ludze, a stronkę v koł, jakbe czorné wokulorë na woczach mądrich ludzi.

A zdrzalë na mje, jakbe cos povjedzec chcalë. A jô stoł cecho i źdoł.

Alem sę nje doźdoł. Raptem bo zeszlë ze mje woczami, nadëłë skrzidła i szlë v gorę rzekji, nje wobrocivszë sę razu. Ku reszce znjiknëłë, zkąd ich przënjesło.

Na brzegu zaczął wujadac mój Gnjota. Tej zaczął wobskakivac vkoł drzeva, na chternim jô sedzoł jak na konju, chcącë vësunąc do mje.

Ale jak mu sę to nje wudało, vbjegł v rzekę i jał wodę szleptac, jakbe wod tidzenja njick nje pjił,

Żebe nje Gnjota, krolevskji kołpje belëbe co povjedzałë. A mje won też przervoł moję przigodę, bo przëboczel mje dobetk mój za lasem. Vzał jem tede nogji za pas i zrivoł nazod drogą, chternąm przëszedt. Gnjota priskoł wokoma mje. Chdzeroz trąceł mje zemnim cnjikjem v gołé jikro, jakbe mje clicol przërechłëc, a tej vëbjegł na przodk.

Tak zesma wobaji dobjeglë kuńca lasu. Ku moji spokojnoscë jô tero vjidzoł, że krovë sę pasłë, jak nolezi, a wovjeczki trzimalë sę v gromadze njedalek. Z tego beł jem rod i rzekł jem do Gnjotë:

— Gnjoto! Ten roz to nama wuszło suchim pëkjem. Ale kjej të jesz roz wodbjegnjesz wod bedła, tej woboczisz!

Ale Gnjota le zdrzoł na mje, dichającë z vëvarłim jëzekjem, bo so mesłoł, że jô, Remus, jem procem njego jak krovka: jak wodbjegnje, tej ję muszi navrocëc. Tak won i mje navroceł wod zomkovjiska.

Kkej jem pod vjeczor nekol do dom, rzekł jem do svoji dusze:

— Jutro pudzesz zos!

V

Jak Remus naloł na zomkovjisku czorni gronk i zloti mjecz i jak won za to skora zapłaceł.

Zjavjitrzni svjat tego dnja smjoł sę ze szczescô. Słunce z vesokjigo njeba tak rozsvjecelo całë pole, że navetk nomjizernjejszi bączk v rovje mogł se plece rozegrzoc. Bezroga, nekającë roz na levo roz na pravo z karna, sladkovała, co gvesno wodezdrzała wod Lize abo Gnjadigo, na pażec vëpuszczonich. Gnjota ję navrocoł, ale bez gorzu, jakbe sę ceszeł, że mô worądz do suvanjô i szczekanjô redosnigo. Jô wod njich zarvoł ti vjesoloscë, zem gvjizdoł i skokoł, jak skorc jakji po polu. Vjesołą gromadą, jak na bjesadę, nekałasma pod korunovaną jarzëbjinę. Tam jô vzał i Gnjoce vbjił v głowę, žebe sę nje vozeł jisc za mną slode, le žebe wostoł i dovoł boczenjé. Tej jem sunął do lasa.

Rosa jesz stojała na trovje i na paprocach, bo chmura zelonich lestóv jiglenë i gorą drzëv zabjegalë słuncu, że jich vëpjic nji mogło. Nogji moje sę slizalë na mechu, ale jô bjegoł dravo, bom ju vjedzoł drogę. Anjim nje słuchoł na łupka, chturen zнову vrzeszczoł v dużim strachu, cze kleszcz nje jidze. Łakę z paprocą jô wobszedł, be sę nje skaleczëc v lecenju, a na wolszka trzëśącô sę wod wurzasu, wostała v stron. Przë rzece vloł jem wobuma nogama na woną krzëvą chojnę i zdrzoł rzeką v doł i rzeką v gorę.

Bom ždoł na vczoraszi dva kołpje, co tak mądrimi woczami patrzełë. Alem sę jich doždac nji mogt. Tak mje przėsza do głovë bojka wo krolevjonce i kołpjach, chterne bełë ji bracoma, i spjevoł jem takji słowa:

— Przëplíntaż tu do mje, kołpje, długą vodną drogą!
Chdzesta va podzała naszą krolevjonkę młodą?
Hej, va kołpje, bjołi ptochë głëbok v czornim lese!
Chturen z vas wo krolevjonce novjinę przënjese?
Cze nad dużą vodą swoje bjołé ruchna pjerze,
Cze ji smok na bjołim zomku zamknał złoté dvjerze?

Ale dzivni kołpje jak nje chcałë, tak nje przëplínełë. Vjidzec tež jem nji mogł po rzece jak vczora, bo zemnjica szła gorą vodë. V nji jakjis wukozkji jełë korovodzëc. Tak jem so wuvozoł: To nje będze tam njick dobrigo. Lepji jisc na tę gorę naprocem, bo to będze no zomkovjisko. Brodu będze trzeba szukac tam, chdze sę v żłobje rzekji pjosk bjeli. Tak jô tam veszedł v vodę.

Z początku szła mje voda do kolon, tak rzeka beła snodkô, ale dalij v żłobje rzekji voda mje sigala pod pazechë. Alem nje wuvozoł sobje tego za njic, bom so rzekł:

— Vësuszisz sę, Remus, na słuńcu.

Gora po procemnistranje szła przidko vesokjim spichem. Nje vjidzoł jem na nji anji drzëv anji brzidu. Le dzevannë stojalë molami po zberku, jak svjece na vołtorzu v Svjęto Jaster. Jô bjeł v gorę na szterokach jak kot, jażem zavadzeł głovą wo drzewjë, jaż mje mocko zabolalo. Zdrzë — a stoi jarzëbjina. A kjej ji sę przëzdrzë z wuvoga, vjidzë, że mô wokrëgh czebk a pospode koło szej korunë.

— Moc Boskô! — rzekł jem sobje. — Tec to jistnô sostra ni jarzëbjinë z przed lasa, chdzem vjidzoł bjołi zomk i krolevjonkę i ne straszlevë wukozkji. Przë tim mje ceplô zaczęło v woczë cec, a kjej jem przecarł ręką, vjidzoł jem, że to krev. Ale jô przëcesnał to bolacé i v kjile skokach beł na gorze.

Ztąd jô vjidzoł daleko v svjat poveżij czebkóv drzewjëcicli. Alem nje vjidzoł le bor i njick vjęcij, a nad borem nebo modré. Leno daleko na podnjebju svjecał złoti krziż. Tej jem wuvozoł, że to będze krziż na zvonjice v Lipnje, chdze naszi do koscoła chadzełë.

Na gorze mjirno belo i ceplô. Tak jô vzał ję wobchodzëc navkoł. Vszędë wona przidko spichała v doł, le v tel wod rzekji chrzebt ji zchodzeł v pole. Ale bleżij jem sę jednak doznoł, że tam głëbokji rov, zarosli leszczoną i grabjiną, dzeleł gorę wod pola i lasu. Wod brodu szedi także vadoł vedle gorë, ale v njim stajało kjile jałovcóv i vjelgijich kamjenji po bokach, jakbe strożovalë nade drogą v las. Pomesłoł jem sobje:

— A może to jistnje, starô droga, chterną do vni ludze przez brod jezdziłë. Ale dzisodnja njicht nje jezdzi, bo ludzom strach.

Dzivno tež mje belo, że czubk gorë beł na rëbje vesokji a ve vestrzodku vekumani, jak jakô dużô mjiska. Le v jednim molu rąb ji beł przervani, pevno wod deszczovi fale. Bjeleł sę v ti vërvjiznje pjosk żołti i gładkji kaminje, a kjej jem zdrzoł dłużij, tej tam stajał napoł zakopani v pjosku gronk czorni.

— Cużna svjece! — rzekł jem do se — Chtuż tu gronk wostavjił?

Ale nje beł to gronk, jak nasze gronkji. Szklíł won sę czorno a na brzuchu mjoł bjołé kreskji. Przëkreti beł vjekjem. Tak jô vjeko wodkreł i zazdrzoł: Wuzdrzoł jem tero bjołi pjosk, a kjej jem go vëdobeł, tej na spodku bjelełë kavałkji kosci i popjoł.

Nje vjedzoł jem, co to znaczy. Długom tede rozmiszłoł, jażem so rzekł:

— Ten gronk je deszczem vëszlamovani. Gvesno won noleži krolevjonce, bo jô tu stoję na ji zaklëtim zomkovjisku. Vez, knopje, i go zakop, jak beło.

Tak jô vzał rëkoma grzebac, żebe vëkopac kulkę. Ale polce moje zavadzelë wo njico długgigo. Chvecę i cignę — to mjecz!

Długgi beł na sizeń, spiczasti wod kuńca a ve vestrzodku szerokji, njibe vjerzbjinovi list. Dzevujučë sę, że won nje je zaredzevjałi, le czorni, zaczął jem go trzec rëkovem. Ko wod tego won jesz barzij sę czernił. Tak jô go vzał kamiszkjem drapac. Tej sę pod tą czorną skorą zaszkleło jak złoto.

— Złoti tës nalozł mjecz, Remusku. Cuż tē z njim zrobjisz?

I przemiszlół jem mocko, jaż mje tak przëszło do głovë:

— Gvesno ten mjecz też słuchô krolevjonce, jak nen gronk. Vez i zakop go v gromadze z gronkjem, a zakop pod korunovaną jarzëbjiną, chterna na ti gorze stoi. A njikomu njick nje povjedz. — I tak też jem zrobjil.

Mjeczem jô vëkopoł kulę pod jarzëbjiną a rëkoma przësepoł pjoskjem tak, żebe njicht tego molu nje nanalozł, le jô som.

Przë ti roboce jô sę zmokł, bo beło mje spjeszno. Wod tego mje zнову krev jęła cec, alem so povjedzołyże sę wobmiję v rzece.

Kkej jem ju zchodzel z gorë, tej mje njico zemnigo v jikro tchnęło.

Patrzę — a to Gnjota.

Tero mje sę ju co njedobrigo mekceło. Rzekł jem tede do Gnjotë:

— Czimu tē, głupi, mje zнову navrocosz? Jô be beł i tak przëszedł. Ale tero dravuj! Bo mje do wucha chtos godô, że dobetk będze v szkodze.

Tak ma dravovala na mjijovkę.

Jak ma vëlecala z lasa, tej jô sę doznał, że beło zle. Som pon z palecą, vesok podnjesoną nad głovą, bjegoł przez žeto za bedłem. A to priskało na vszeternoskji stronë, le tak za njim dudnjało. Nje bełbem mesłoł, żebe gbur, chłop jak wopoka, beł jaż takji chvatkji.

Ale jak won bedło vënekoł ze szkodë, tej won minął Gnjotę i mje i szedł v las, njick nje rzekłszë. Tej Gnjota vcignął wogon i na mje zdrzoł, a jô vjedzoł, że won chcoł rzec:

— Co gbur knuje, to nje je njick dobrigo!

Za mała chvjilkę pon vëszedł z lasa. Trzimoł won v gorscë szligę leszczenową na polc grebą i nją smigoł z gorë na doł, jakbe probovoł ji gjibkoscë. Tej won zavołoł:

— Gnjota, pojle sę!

Tak Gnjota zrobjil sę takji mali, jakbe z njego le połova wostala, ale szedł, wobrocając sę co zamaņyszë, z brzuchem przë zemji i blëszczącë na mje. Ale jô mu njick pomoc nji mogł.

Tak go pon chveceł za serschel v karku i zaczął go ną szligą wokłodac, jaż psesko, zaczęło vëc załoblivje. Jak won z njim skuńczeł, tej won przëstapjil do mje i sę pitoł:

— A chdzezes tē bivof?

— Na zomkovjisku!

— A jak tē vėzdrzisz, ponarvo?

Jakzeż jô mjoł vėzdrzec jinaczij, kjej jô sę zaboczeł womęc v rzece? Krev mje sę zgęseła na skarnji, jaż scigãło. Napevno jô vėzdrzoł jak larva, co ją Gvjizdze noszą na strach dziecom ve Vjiliją Bożigo Narodzenjô. Tak jem rzekł:

— To jô głowę sobje skazeł wo drzevo! Won na to wodrzekł:

— To cę ju Pon Bog jeden roz skoroł. Za to tē wode mje wodbjerzesz le połowę tego, com cę mjoł przėsadzoné!

Tej won mje czapnął, jak przode Gnjoję, i zaczął mje karac ną szligą leszczenovą. Jô scesnoł zębë, bivszë vjarë, zem spravjedlivje skuroł. Koroł won mje dosc długo, tile czasu, jażbe zmovjił "Wojcze nasza" i "Zdrovas Marija", a pevnje i na "Vjerzë v Boga" belobe zbjegło. Ale do "Przikozanji koscelnich" won sę nje doprocovoł, bom tez i mjoł pełną mjarę. Jak won mje pusceł, tej jô podł na zemję i vjidzoł Gnjoję, całigo przëczupłigo do zemji i dreżącigo, jak lestë wolszkji, na chterni Judosz sę povjesel.

Ale gbur cesnął szligę i szedł precz. A jô sę pocesoł tak:

— A jednak jô mom złoti mjecz, wo chternim njicht nje vje.

Ale przed woczoma mje stojałë lica gbura, jak won do mje ze szligą przëstapjił, bo gorz zmjenjił straszno jego vezdrzenjé. Beło mje, jakbem takji złé woczë ju beł vjidzoł przë jinszi worędzë, lem so nje vdarzeł chdze. Kjej jô tak medetovoł, wuczuljem zemni cnjik Gnjoję na kolanje, chturen sę do mje przëczajił. Zevnął won porę razi głosno, jak człovjek i pokozoł svój długji i czervjoni jëzek. A skorno sę doznoł, że na njego zdrzë, vstoł i strząś sę, jaż kurzeło. Chcoł won rzec:

— Strzëc sę, knopje, jak jô, a będze cę lepji. Alejô sę żodną mjarą nji mogł strzëc, tak mje vszeskji gnotë bolalë. Navetk vslac ze zemji mje nje dało. Wob ten czas cenjô sę cofała v las a slunuszko szło vestrzodkjem njeba i grzało. Mje sę zachcało jesc, alem sę bojoł:

— Może wonji cę za karę nje przëslą wobjadu na pole?

Ale tego wonji jednak nje zrobjile, bom vjidzoł Martę, corkę małą Mjichałovą z dvojkami wod trzech cliojen jidacą. Z nią jô na pustkovju mogł sę nolepji rozmovjic, bo wona jedinô moję godkę dobrze rozumjała. Szła wona z dvojkami v ręce i vołała z daleka:

— Jemus! Jemus!

Na to jô:

— Pojle tu, Marta!

Tej wona naszła, postavjila dvojkji i połeżela kol mje lëżkę. Ale jô przë jedzeniu njimogł njijak wulezec. Tej jem so z bjedą pomogł na nogji i jodł na stojącce. Marta na mje zdrzała i sę dzevołała:

— Czimu tē jész na stojącce?

A jô wodrzekł:

— Jô nji mogę anji wustojec anji wuleżec.

— Czimu to nji mozesz anji wustojec anji wuleżec?

— Bo pon naju Gnjotę i mje wukoroł szligą leszczenovą, co tam leži. Gnjota sę strząśł, ale jô tego nji mogę i dlatego mje tak boli.

— To jô naszimu panu jigleně v ložko nasepję.

— Nje czenji tego — wodrzekł jem — bom sobje spravjedlevje zasłužel. Tej wona pitała:

— A boli cebje?

— Boli jak szvernot! Ale to minje.

Tej wona na mje vezdrzala i rzekła:

— Vejle, to won cě jesz guz na głovje zrobjił i cę wokrevavjił?

— Nje, Marto, to jô sę som wo drzevję wuderzel i skaleczel.

— Jakji tē mosz mokré ruchna!

— Na to jô njick nje rzekł, bo mje vstid beło povjcdzec, žem beł wuszli tak daleko wod bedła. Ale wona nje popuscela, le godała:

— Przez te mokré ruchna to jesz baržij przecignęło, to bjić!

Ale jô na to nje słuchoł, le vēsepoł Gnjoce resztę bulev i rzekł do Martě:

— Podejle mje ten pręt leszczenovi, co sę podeprzę i kašk gnotě rozruchom!

Tej wona przēnjesła nen pręt a jô, popjerajacě sę, probovoł jisc. Ale to szło tak zimko, žem voloł legnać. Tak jô pomesłoł sobje:

— Połowę pocerza pon cě na ten guz wodrechovoł, a jednak docigło do "Vjerzē v Boga". Gvesno bes nje beł strzimoł do "Dzevjęc Błogosłavjeństv", a navetk nje do a "Setmě Grzechóv Głovnich".

Jak Marta wodeszła z prožnimi dvojkami, tej jô sę zaczął kulac. To mje wulżeło. Kjej słonuszko sę zchovalo za lasem i cenjô z lasu vēchodzeła na pole, tej jô ju gnał, choc kašk chromo, moje bedło do dom. Na woborze stojoł gbur i wobzeroł kose, bo žnjivo ždało za dvjierzami. V ti chvjilě jô sę dobroł, chdzem te lica vjidzoł jego, jak won mje chcoł karac. To belě skarnje wukozkji, chternąm vjidzoł v rzece przed bjołim zomkjem. A jimję ji Trud.

VI

Jak Remus szukoł Straszka na pustkovju a v gromadze z Martą zaczął chodzēc na nowukę.

Vjele vodě wubjeżało gorą brodu przē zomkovjisku pod korunovaną jarzēbjiną, a jô wob ten czas posoł dobetk i rośł.

— Bez bjiçô człowjek nje wurosnje! — Tak movjilë na najim puskovju. Dlotego jô rośl chiże vzviž, bo mje ti zochëtë dodovelë dosc tile. A Marcijanna, kjej na mje vezdrzała, dzevowała sę każdą razą.

— Moc Boskô! Rosce knop, jak chojeczka v borze, ale to le skora a gnot...

Beło to na Matkę Boską Gromnjiczną. Naszi bëlë wuszli do koscoła. Doma wostelë le Marcijanna, Mjichoł i jô. Bełbe i Mjichoł szedł, ale wob zemę wlazło jimu njico v jego kulawą nogę, że przë palecë leno sę mógł kurdusac. Nje bełbe zaszedł jaž do Lipna. A Marcijanna kosała mje prziińsc na podvjeczork, bo mje njibe mô njico do povjedzenjô.

Tej jô szedł. V czeladni jizbje stari zegar poľikoł czas, jak vjedno. Njigde mu nje mjerzało. A jô zaczął meslec wo nim Straszku, co v ti chace sedzi...

Bo kjej ludzi i dobetk zema spëdzala do stanji i chat, tej jem so rzekł:

— Tero vnetk smjeg przëkrije mój złoty mjecz i czorni gronk za rzeką v gorze pod korunovaną jarzëbjiną. Njeh przëkrije! Bëdë jô szukoł Straszka v Zabłockjigo chace.

Vcmjerkovoł jem, że pod wustrzechą beła jizba. Njielit tam njigde nje chodzeł i njicht wo nji nje movjił. Wokno jedno wona mjała pod vjetrznjokami, chterno zdrzało na sod. A jô sobje mesłoł:

— Tam to bëdze, chdze nen Straszka mjeszkô!

Tej jem jedni njedzele vëpatrzeł sę vesoką slivkę, chterna vjetvjami ve vjetrze klepała v to wokno i na nję jem vlozł, jak kot. Naprocem wokna vëtrzeszczel jem woczë i zdrzoł. Noprzod jem njick nje vjidzoł. Ale pomału zaczęło mje sę vjidnjec, žem rozeznoł na bjoli scanje strzelbę zavjeszoną, potim łožko, potim stoł, a nad łožkjem dva rzëdë ksąžk na policach. Ale Straszka jô nje vjidzoł.

— Ko won jednak bëc tu muszi, kjej Marcijanna sama povjedzała, że každô chata mô takji nort, v chternim Straszku sedzi! — rzekł jem sobje. Ažebe sę tego doznac poprovdze, zaczął jem sę zibotac na moji vjetvji, žebe duńc bližij wokna. Tam przez wokamernjenjé mje sę zdovało. że vjidzë bladé skarnje i zeloné woczë dužé i dzevé. Ale njimem sę rozeznoł, jistnje, vjetev zatrzeszczala i puscela, a jô trzasnął na doł jak dozdrzenjał slivka.

Žebe tam nje belë ležalë kaminje, chternimi naszi durę do sklepu zatchlë, bełbem wucekl i njick nje povjedzoł. Ale na nich kaminjach jô sę stłukł mocko, że mje sę v głovje zakrëceło i wostoł jem ležaci jak bez ducha.

Kjej jem przëszedł do sebye, tej Marta stojała nade mną i pomogała mje vstac. A kjej mje zaprovadzela do chatë, dała mje fližankę mleka, a jak jem vëpjil, tej kracela głovą i rzekła:

— Remus, wonji movją, że të mosz njedobrze v głovje. Vjera i tak bëdze, bo chtuž ze zdrovim rozumem szukołbe slivk na drzevjje po Godach?

Na to jô mjilczoł, bo wona nje vjedzała, że jô tam szukoł Straszka.

To beło dobré dzevczëczesko, ta Marta, le roz wona zle zrobjila. Bo za to, że pon Gnjotę i mje no tak srodze wukoroł, wona jimu jednak vsepała jiglen jałowcovich pod płachtę. A to mjało skutk takji: Kjej jem przëszedł na wobjod, Marcijanna mje czapnęła za włosy i vëvlekła na woborę. V ręce wona trzymała varžachevkę. Ale jô sobje njick złego njevdaržacë rzekł:

— Bôj sę Boga, Marcijanno, za co të mje tak szamocesz?

Ale wona njick nje rzekłszë, jęła mje wobkładac ną varzachevką. Szkoda ji beło, bo sę jesz bjeleła novô a Mjichoł ję przez kjile vjeczoróv vërzinoł z klocka grabovigo.

Jak wona z varzachevkji le rączkę v ręce wotrzimała, tej wona mje vepchnała do jizbě, chdze drudze ju jedlë. Bo nji mjała czim bjic, a rękji ji pevno beło za szkoda.

Tak Mjichoł sę pitoł:

—Aza cuz tē go bjiła, Marcijanno?

— To won vje som nolepji!

Moglëbe mje belë zabjic, kjejbem beł vjedzoł, za co wona mje sprala.

Ale zegar stari tak głosno jał połikac godzenë, zem muszoł vezdrzec na njego. A won godoł:

— Jô vjem! — Jô vjem!—

Kjedem charnę dovoł krovom v chlevje, tej przë mje, jak łaseca, kanęła Marta, vetchła mje jabłko v kjesziń i pitała:

—A bolało cę to bjicé Marcijannë?

Tak jô sę smjoc muszoł:

— Takô metłô babskô robota! Jô jem, Marto, przëvekli do solonich porceji.

— Bo vejle, Remus, to jô panu jiglen v łozko vsëpała!

Tero jo sę dobroł prziczinë Marcijannenigo gorzu. Ale nobarzij zol mje beło varzachevkji...

Takji mesle jô posoł po głovje, pokąd jô tam sedzoł v czeladni v Matkę Boską Gromnjiczną. Zegar mje tovarzeł połikajacë godzenë, już doszedł do molu. Zavrejało mu sę v gordzelë, jakbe choł kaszlac, tej nabroł dechu i jał vëbjijac godzenę czvjortą. Po takji fatedze szturk jesz v njim bręczało, tej długji bjegas jał sę zibotac ztąd i na wodlev na novą godzenę.

Naszedł Mjichoł, popjerajacë sę palecą, i sodł za stołem. Po njim przëszała Marcijanna z bochenkjem chleba i gronkjem mleka. A tej ma zaczęła jesc. Kjej jesma zjadła i vëpjiła, Mjichoł sę przeżegnoł i rzekł:

— Szlaga jidze, bo mje grzeszk v nodze tropji. Navetk mrovczy szperetus tą razą njick nje pomogô.

— To są i lata! — rzekła Marcijanna.

— Przez to tež. Ma stari v doł a młodi v gorę!

— Czas, żebe z tich dzeci ju katolikóv zrobjic — rzekła Marcijanna. — Rosce to jak bedelko a wo Bogu nje vje... Vezdrzële, Mjichale, na tego Remusa. Wutropjenjé z tim knopem! Zje za dvuch a po njim njick nje vjidzec. Dzižanga z njego, ale woschli jak pesternjok.

Tak Mjichoł mję kozoł przinśc do se, womakłoł mje kark, kolana i łopatkji, tej mje zazdrzoł v zębë i rzekł:

— Nje grzeszë, Marcijanno, bo to je dobri szlach do robotë. Żerni to je i mô stol v gnotach. Żëlë mô, jak postronkji. Bëdze z njego parobk, jak sę noleži.

Taką godkę Mjichałową jô czuł rod, bom vjedzoł. Żewon sę na tim znaje i że gbur żodni sztukji dobetku bez njego nje kupoł.

— Ale v głovje mô njedobrze! — jisceła sę Marcijanna. — Tam jimu szemarzą zomkji i krolevjonkji i jinszi cuda. Straszka szukô po chałupje. A chochbe go zabjił, nje popusci. Tak robjił i nen. I vej, co sę stało! —

Na to Mjichoł boczlivje vezdrzoł Marcijannje v woczë, ale njick vjęcij nje rzekł, choc jô beł srodze czekavi wuczuc njico wo njim. A zegar polikoł czas, jakbe nje belo njiżodni tajemnjice.

Tej Mjichoł medetovoł całi szturk a ku reszce povjedzoł tak:

— Volô Boskô! Komu namjenjoné, tego nje mjinje! Na mój głupi rozum, jô jem wudbë takji: — Jednimu doł Pon Bog krovę a dregjimu le povroz. Chtuż sę sadnje pod mjedzą i z porvoza mleka wudoji? A to knapsko, co wono mô? Mo wono krovę? — Nji mô! Mô wono porvoz? — Nji mô! Tej njetile krovë, ale anji porvoza nji mô! Njehże mu tede po głovje szemarzi, co chce. Gonjic won za tim nje będze, bo żot go zmuszi do robotë. Gruńt, żebe mjoł sełę v gnotach. Noprzod le tero njech go ksądz jegomosc nawuczi provdë chrzescijańskji a poznji, želi dożije, bjalka potcevô vënekô mu te głupi vergle z głovë.

— Spravjedlevą mosz provdë, Mjichale — rzekła na to Marcijanna.

Njeh tede wod Jaster na nowukę chodzą!

— Przez to tež! — przësvjodczël Mjichoł. — A moję Martę jô posłę z njim, choc wona mô rok jeden mnji. Njeh dzecë chodzą v gromadze.

Z tim wonji kavalk mojigo žëcô przëpjeczëtovalë...

Njeh timu ksędzovji, chturen mje Vjarë nawuczel, Pon Bog dô njebo vjeczne! A mjoł won z nami dzecoma bjedë, mjoł. Bo noprzod nas muszoł wuczëc szlabizovac a tej stavjac literë na tablicë. Pjisanjô i czetanjô jô sę chiże nawuczel, ale z vëmajanjim mjoł jem vjele wutropjenjô.

Vszeskji knopë i dzevczëta (a belo naszigo karna może setmëdzesat sztek) smjelë sę, jaż koscoł drezoł, z moji vimovë. Ku reszce navetk mje sę zdało, że vszescë Svjęti na voltorzu ze mje sę smjeją.

Tej ksądz proboszcz litoscevje vzał mje do plebanjiji i wuczel mje som. Drugji dzecë wuczel ksądz vjikari v gromadze. Na pojedinkę jô chiże pojimoł a ksądz beł ze mje spokojni.

Nobarzij jô Ignął do historiji Starigo Zokonu. Beła to moja pjerszô ksążka z wobrozkami, chdze na pjerszi stronje sedzoł Bog Wojc na tędze, a na zemji Jadom i Jeva vestrzod vszeternoskjich zvjerzät. Ko to beł czas, kjej nen całi stvor vëszedł z rëkji Boskji, jak nové szklacé norzędzé z rëku mestra, jaż woczë sę smjałë. Legł lev kole sornjëca, a vjilk wokoma wovjeczki, a jedno dregjigo nje zjodało i le svjëtą trzimało zgodë. A Pon Bog na to zdrzoł vjeczniemi woczoma i vszetko belo dobrze. Njeh mje Pon Bog vëboczi, że mje ževi gorz broł na Jadoma, choc won vej rovnak je najim pjerszim rodzicem. Pocuż won zgrizł jabłko, chterno jimu Jeva podała? Przez to jich woboje z raju vënekelë. Anjeli ze żołacimi mjeczami, a na svjece gorę vzëlë žłosc i wutropjenjé... Moc Boskô! Dziso jô sę nje dzevuję Jadomovji, bom sę doznoł, że bjalka, bele chcała, z chłopem vszeskjigo dokoże.

Muszoł jem sę nich svjëtich historiji wuczëc na pamjéc i je povtorzëc moją skażoną godką. Ale jegomosc sę ze mje nje smjoł, bo mje rozumioł. A razu jednigo won do mie rzekł:

— Boczë, knopku, Mojzesz mjoł tež skożoną godkę a jednak vëprovadzeł lud svój jizraelskji ze zemji egipskji, domu njevole, i v pusti z kaminja klasnjëcim palece vëdobeł vodę i zavjodł žedóv do zemji wobjecani. A som Pon Bog z njim gođol na gorze Sinaji!

To povjedzenjé ksëdza jô so przebocoł, kjej sę z moji godkji vëszczerzelë.

Novjëcij z vszetkjiich wojcív Zokonu przëlgnął mje do serca David, bo won, mali pastuszk jak jô, lvu vërvoł jagnę z gordzelë a kaminjem z puszczočkji zabjil wopoczniogo Golijata, co ragoł Bogu. Povjedzoł jem sobje:

— Taką puszczočkę të so, Remus, zrobisz tež i z nji Golijata wubijiesz.

Mjichałova Marta chodzëła ze mną v gromadze na nowukę. Droga na Lipno szła vedle naszigo jezora a tej przez las i mostem przez rzekę, tę samę, co płinëła pod zomkovjiskjem. Ale no zomkovjisko stojalo sztek veżij pod prąd rzekji.

Tak jô namovjil Martę, żebe ze mną szła brodem przë zomkovjisku. Ji wojc mjoł ji rzeczoné, że tądka szła dovnji, bodejze za BogaWojca, starodovno droga, ale że ludze dziseszi volełë nją nje jisc. Marta noprzod nje chcała, ale potim żadała, żebem ji przërzekł, że ji pod zomkovjiskjem nje wuceknę i ji sami nje wostavję. Na to jô ji doł rękę i Dalibog. Tej wona ze mną szła.

Nen łupk sę tam jesz vjedno dzarł v lese ze strachu przed kleszczem, a na wolszka sę trzęsła, ale moje kołpje nje przëplivalë, choc jem zdrzoł za njimi rzeką v doł i rzeką v gorę.

Marce jô vszetko povjedzoł: Jak jô vjidzoł zomk i krolevjonkę pod korunovaną jarzębjiną, i zem v nen czas beł za mali, żebe ję przenjesc przez głëboką vodę. I wo trzech straszedłach jô ji rzekł, chternim mjona Trud i Strach i Njevorto, a na chternich dobedze pasturk bjedni i krolem będze przë krolevjonce.

Ale wona v lese beła cechô, bo sę bojała. Przez brod jô ję muszoł przenjesc. Ale jak jô ję na brzegu puscel na zemję, tej wona mje nje puscela za rękov, bo na lewą rękę wunoszało sę v gorę zomkovjisko jak wopoka. Tak jô zjål z głove kłobuk i kjivoł njim v gorę do korunovani jarzębjinë, co tam strożovala nad mojim gronkjem czornim i złotim mjeczem. Bo wo gronku i wo mjeczu złotim jô Marce njick nje vspomjoł. Njicht ze smjertelnich ludzi nji mjoł wo njim vjedzec.

Za brodem vedle zomku szedł jakbe szerokji dukt, le kędevëde koscerzelë są mali krze, tak zem so wuvozoł: Tu be i szerokjim vozem przejachoł. Nim duktem jidzącë, naszłasma na dużą drogę. Tej jô vjidzoł, że pokuńc ti drogji daleko przed nami, zastavjonô dużimi lipami, stojala szarô, przëkretô czorną blachą, a wukorunovanô złotiin krzizem, zvonjica koscoła v Lipnje.

Tero Marta puscela mój rękov i rzekła:

— Na drugji roz jô z tobą brodem nje pudę, bo mje straszno.

Wodnąd jô muszoł z nią vjedno jisc vedle jezora. Vrocivsžë sę z nowukji na wobjod, do podvjeczorku muszoł jem przë dobetku pomagac, potim do vjeczerze delë mje voła, żebem są wuczeł z Martą katejzemu i Historiji Svjeti. Tej jô razu jednigo rzekł do Martë:

— Vjesz të, Marto, mje sę zdaje, że naju pustkovjé, to je tą zemją wobjecaną, wo chterni v ksażce stoi. Na taką godkę wona sę zdzevjila i rzecze:

— Jakuż be to mogło bęc?

Tej jô ji vëložel:

— Boczë: Naju rzeka v lese, to Jordan, a naju jezoro, to Genezaret, chdze Svjeti Pjoter beł rebokjem. Mol pod korunovaną jarzëbjną, to Betel, chdze Patrijarcha Jakub wuzdrzoł drabjinę vesoką jaż do njeba. Studnjô przë trzech chojnach: tam bracô Jozva przedelë do Egiptu. Pjekarnjik v sadze, to pjec, v chturen kozoł wrzucëc na spolenjë trzech chłopoków krol Nabuchodonozor. A vjilczy vadoł do jezora, chdze za pamjeczë tvojigo tatka vjilk jagnjë skrodł, to kula lvóv, v chterną Danjela proroka wrzucilë poganje...

Marta sę dzevoła:

— Jak të to vjesz wukładac!

Ale jô wodrzekł:

— To nje je nijodno wukłodanjé, le provda. Bo vej: Naju pon to Abraham, a jego żona, nasza panji to Zara.

— To nje je možno! — spjerała sę Marta. — Abraham mjoł wosmëdzesąt lôt i długą brodę, bo tak je v ksążce vëmalovani.

— Cuż to szkodzi? — Njehle nasz pon będze mjoł lôt wosmëdzesąt, tej mu broda wurosnje jaż do pasa. A mają wonji dzecë? — Nji mają! —Vjidzisz! Ale kjej nasza panji będze mjała wosmëdzesąt lôt, woboczisz, że wona sina dostanje.

Na to Marta njick wodrzec nji mogła, ale sę pitała:

— A nasz tat, kjim won je?

— Tvój tat? — Poźdejle! — Tvój tat, to je prorok Jermijosz, bo won vjeczorami pjesnje spjevô!

—A jô?

— Të, Marto, jezdes Rebeką, bo z bëboruszkjem przë studnji stojisz!

— A Morcin?

— Morcin, to je Absalon, bo mô szadą głowę. Jesz na chujeczce wutchnje.

— A Marcijanna?

— Marcijanna to je gvesno Putifarzenô, bo Putifar też beł kucharzem.

— A të, Jemus?

—Jô. Marto.Jezdem pasturkDavid! A jô sobje zrobję puszczołkę, jak won, i zabiję Golijata!

Të godkę cała Marta wopovjodała swojemu tatkovi, a ten mje vzał vadžëc, żebem ze svjëtich rzeczy nje vëmiszłoł i kozoł mje sę z tego spovjadac. Ale na tim nje beło dosc.

Przasni chleb, co go Marcijanna wupjekła v pjecu Nabuchodonozorovim, vëszedł njevëpjekli, jak no ni trzeji chłopocë. A mje czeżko padło na sumjenjë.

— Može to je kara Boskô za tvoje vëmiszlanjë? Jak wona go na vjeczera krajała, tej Morcin mruczoł i nje jodł. Ale Mjichoł sę vësmjevoł i podkorbjoł:

— Žebe Putifarzenô dlo krola beła takji chleb wupjekła, tobe won ję beł gvesno vënekoł z pjeca na łeb.

Ale Marcijanna mjała żoł, że ten chleb ji sę nje zdarzeł, tede krzikenęła:

— Chtuż tu je Putifarzeną?

No tē, Marcijanno! — rzekł Mjichoł i sę vëszczerzoł.

Tej wona:

— Chtuż to smje davac mje takji njekatolickji przezvjisko?

V tim jô mrugnał na Mjichała, žebe nje vëdoł. Ale wona to zmjerkowała...

Przē kominku vjisoł trampk do bulev trampanjô, spori jak kłonjica, grubi z kuńca, jak pjęc dorosłego chłopa. Ale strzonk beł cenkki, jak grablisko i toczoni. Ten vjisoł tam na chmjelovim sznurku, a jô vjedno vdzącnim sercem do njego sę wusmjechoł, bo won sę natrampoł procovjito dlo naju bulev do maslonkji przez tjile lôt. A jô to jodło łubjił bardzo. Ten kochani trampk porwała njeszczestlevô Marcijanna i z njim do mje skoczeła. Vjedzoł jô, że v svojim gorzu wona mje długji pocerz vërachuje, dlategom so wuvozoł:

— Trampk nje je varzachevką. Vez, Remus, i sę zastavji reminjem, bo v głowę, Bog vje, cze strzimosz.

I tak jem zrobjił.

Bjedni trampk! Nje beło mu znadz namjenjoné, žebe długo vjekovoł. Jak wona na mje z njim, tak strzonkjem trzasła v moje remję, strzonk pękl, a głovjica trampka kulała sę po podłodze, jaż dudnjało.

Ale Mjichoł sę dzevovoł i rzekł:

— Jô vjedno movjił, że to będze chłop stolannigo gnota!

Marcijanna, kjej le połowę trampka v ręce wotrzymała, zaczęła go wobzerac, jakbe go jesz v žëcu njigde nje vjidzała. A jak go dosc wobe zdrzała, tej cesnęła go na zemję i vëburkła z jizbë. Ale przez dvjerze czuc beło, jak wona głośno płacze.

Tej Mjichoł do mje rzekł:

— Remus, vezle nogji za pas i bjej, bo bjałce, kjej ję gorz porvje, nji ma njigde dovjarë. Jesz gotova sę zabrac do dzerztli.

Jô beł ti sami vjarë, to też jem nje zdoł, jaż mjepopravji.

VII

Jak Straszka na pustkovjé vëpuscilë i jak Remus valczel z Golijatem i na njim dobel.

Absalon nje chcoł mje pokozac, jak sę puszczo vkę robji, a Jeremijosz sę rozgorzeł i rzekł:

— Jesz komu woczë vëbjjesz!

Tak jô po drodze do Jerozolimë wuzdrzoł knopa za lasem, jak won z rozczepjonigo kjija kamizkji strzeloł. Timu jô doł dva guze wod mojigo vampsu i kavałuszk porvozka. Za to won mje doł swoje strzelbę i mje z nji strzelac nawuczet. Tej jô sobje doma zrobjił poszczovkę Davidovą podług moji wudbë.

Potim jô sę wuczel trafjac.

Noprzod moje kamiszkji szlë kuka lolu. Tej jô so vzał za cel pjec Nabuchodonorovi, potim chojnë przë Jozvovi studnji. Ale jak jô ju zvekł trafjac mój kapelusz, na kjiju vsadzoni, tej jô sę czuł i vjedzoł, że dobędę. Żdoł jem tede na svojigo Golijata.

Ale njimem z njim przëszedł do rozpravë, njico dziwnigo sę stało na pustkovju. Ticzeło to nigo Straszka, co ze zelonimi woczami v norciku jizbë pod vjetrznjokami sedzoł.

Jednigo dnja przede źnjivi Jeremijosz za stodołã kosę klepoł, jaż sę rozlegało. Jô pravje v czeladni so tchoł chleb do torbë, be jisc po Martę i ję zabrac na nowukę. Zegar, polikajacë godzenë, pełne mjoł skarnje słuńca, smjoł sę do mje i godoł:

— Bjej, ju czas! — Bjej, ju czas! —

— Jô zaru jidę! — wodrzekł jem. V tim sę komudno zrobjiło v jizbje, a Marcijanna krziknęła i sę przeżegnała:

— V Jimję Wojca i Sina i Ducha svjëtigo!

Ale jô njick nje vjidzoł i nji mogł sę doznac prziczinë ji wurzasu. Vnetk jednak mjoł jem sę dobrac. — Wodemklë sę dvjerze i vlazło njico dużigo jak wopoka. Nje przeżegnało sę svjęconã vodã anji nje pochvaleło Pana Boga, choc vëdzrzało jak człovjek. Vszetko na njiin szkleło: i skorznje vesokji i guze na vampsu i czopk na głovje. A kjej jem sę timu przëdzrzało wuvoźnje, tej jeni vjidzoł, że mō głovę jak bęboruszk, pas koło brzucha i duzi mjecz przë pasu.

Tero jô sę dobroł i rzekł jem do svoji dusze:

— To je Golijat, jak won je wopjisani v Pjismach. A Pon Bog cë go zeselô, żebes z njim sę bjił,

Kkej jem so tak wukłodoł v głovje, jak sę do njego zabrac, naszlë pon i panji. Panji mjała chusteczkę do woczju przëcesnjonã i cecho płakała. Marcijanna ręce nad głovã załomivała i sę glosno jisceła. Przëlecała i Marta, ale krziknęła i wucekla precz. Ledvje vëszła, kanał jesz jeden przëchodni. Młodi won beł i smjoł sę, jakbe żodnigo njeszczescô nje belo. Vëszczërzoł bjołi zëbë, łiskoł czornimi, jak pjik, woczami i rzekł:

— Nãże, remję kroła, zaklepnjile do jizbë Straszskovi, czë jęgo lam nji ma.

Tej vëszedł so na woborę. Ale gbur zabroł nigo njecnotlivigo Golijata i wobaji jëlë pomału jisc stopnjami do gorë. A jô czuł jich krokji v stronę jizbë, v chterni nen Straszsk mjeszkoł.

— Choba nje przëszedł njeprzijocel, żebe, go vëpuscec! — tak jem sobje mesłoł.

Ledvom to v głovje mjoł, jak z gorë njico zaszumjało i zlecało naksztołt vjelgigo szëtopjerza. Szarë to belo i dużë skrzydła szëtopjerzovë vlokło za sobã. A kkej jem mu vezdrzoł v woczë, tej jem sę bezmała nje verzasł.

Tec to beł nen Straszsk z gorë, com go przez wokno v norciku vjidzoł!

Kobjetë krziknęłë na zjavjenjé sę tego płoszedła, a jô vjidzoł, jak won burknał przez jizbë, vszetkji nortë skrzydłami wobrzędlevimi vëmjotł i vëtirzeł na woborę. V wokamergnjenju sę ceszô zrobjiła, jakbe zasol maku, a Marcijanna mje wuchveceła za remję i chiże szęptała:

— Popchnji bjegas zegara, bo Smjerc po pustkovju chodzi!

— Co to sę dzis nje dzeje! — pomesłoł jem sobje i vezdrzoł na zegar. Im sę mocko dzevovac muszoł. Bo słonuszko mu ze skarni zeszło i won nje godoł vjęcij: Bjej ju czas! — Bjej ju czas! — Ale lica mjoł jakbe womglałé, njibe konajáci człowjek, nje polikoł czasu vjęcij, a duzi bjegas le sę tak bez mocé zibotoł, bo mu dech wustoł.

Tak jô go chiże popchnął polcem i vëbjegł za Straszkiem na przededvjerzė. A i na woborze sę cecho zrobjiło, jak v koscele. Jeremiosz svoji kose vjęcij nje klepoł za stodołã, le z Absalonem stojoł przė stanji. Wobaji cecho rozmovjelė. V chlevje reczała Bezroga, bo to njemė bidlė mjało rozum ludzkji i vjedzało, że sę co na pustkovju svjęci.

Ale Straszka vszędze belo pełno na całim posodłovju. Nekoł won po woborze, zazeroł v chlevė, do sadu, do pjekarnjika. Pobjegł do stodołė, krziczacė jak njevjinne dzecko. Ku reszce vėtchnął svjój žadni łeb z lukji spikrzovi i sę zaczął rzechotac. V wokamernjenju beł znowu v domu, przelecoł vszeskji nortė, le vjater bjił, jaż pojachoł stopjenje do gorė v svoję krijovkę.

Tak jô so wuvozoł.

— Chtuż lo vszetko wutropjenje spravjił, vėpuszczivszė Straszka ?

— Njicht jinszi le Golijat! Poždejze, njekaro, jak jô cė wuskromję!

Vzał jem sę tede i pobjegł do stanji, chdze moje łozko stojało pod zeloniin woknem. Tam pod lobzakjem leżała zchovanô moja puszcovka. Jô ję vėdobeł i szedł do jezora. Na brzegu leżało vjele kamiszków wokrėglic i gładklich. Tak jô vėbroł z njich pjęc, koźdi tak duzi bezmała jak kurzė jajo. Te jô vzał do torbė i szedł kavałk drogji do Lipna, bom so wuvozoł:

— Tã drogã, kėde won przenekoł, tã won sę i vroci!

Długô chvjila minėła, njim wod pustkovjô dravo jachoł voz przėkreti szarã budã. Nekoł won vedle mje, jak wukozka jakô, Golijata v njiin nje belo. Ale verazno zaszklełė sę bjoti zėbė i woczė nigo cuzigo vėszczergė, co to kozoł Golijatovji do jizbė Strazskovi klepac.

Zdoł jem dalij, bom vjidzoł konja Golijatovigo na woborze. — To won gvesno vjeczrem konja najadze! — povjedzoł jem sobje.

Nade mnã dzekô jablonka na mjedze zibotała sę, jakbe, trzėsacė głovã, sę dzevovalã.

— Cuz to? — Tė małi Remusu, chcesz bjic sę z Golijatem? —

Njebo pobjeglo chmurami, jak karnami wovjeczk, jaż pobjeglo całė. Nadarmo słonuszko pomjedze skalė v chmurach tłoczelo svoje parminje.

Chmurė je skleszczelė na vãzkji blevjãzkji, jaż ku reszce je wukleszczelė. Tej słonuszko sobje znowu novė durė vjerceło. Wob czas takji po bjitvė słuńca z chmurami dołem jezoro szło vałami ku brzegovji, szarė, jak poworanô rolô, pjenjiznã płujacė na pjosk a szumjacė jak na vojnę.

Ale za mjedzã vtorzoł las jezoru vjelgjim granjim. A mje belo, jakbe vojska szłė gorã z chorãgvjami i trãbjenjim. Tej jô takã moc czuł v sobje, jakbem mjoł vėrivac dębė.

Jaż jô vej wod pustkovjô wuczul trampanjė kopet końsklich na drodze.

— Jadze Golijat na konju! — pomesłoł jeiu sobje. — Njehle jadze! —

Jak won dojachoł tak krotko, żem mogł rozeznac spjonkji na wuzdze jego konja, tej jô zesunął z mjedze, przeżegnoł sę i mu zastąpił drogę. Tej koń — a beł to jistni vjelbład vesokji — zaczął porczec i nje chcoł postąpic. A Golijat go scignął i woczë na mje vëtrzeszczoł.

Ale jô, trzimającë moję puszczołkę v pravi ręce, podnjost jem głos i tak do njego zavołol:

— Golijace! Njekaro! Najachoł jes dom potcevih ludzi, nje pochvalivszë Pana Boga anji nje przeżegnawszë sę svjęconą wodą. Panji nasza przez cebje izë chusteczka wobcerala, Marcijanna załomivała ręce, a Marta nje potemu verzasła sc cebje, jak Lucepera z pjekła. Straszkas domocigo z jego krijovkji vëpusceł na ludzi, a posodłovjé całë napelnjil jes wurzasem i wutropjenjim. Za takji przemjerzali wuczinkji jô z tobą bjic sę będe v Jimję Boskji, be cę wukarac. Zlez z konja i vëcignji tvój mjecz, a Bog njech mjedze nami rozsądzi! —

Ale won na mje nje słuchoł, le zëbë vëszczereł, zarzechotoł sę i zavrzeszczoł:

— Pestko! Bosoku! Zińdziesz tē mje zaru z drogji? A nekej chize do dom, bo tatc cę chce pasem narżnac a cebje njima.

Tej bodnał szkapę wostrogą i chcoł przeze mje przejachac. Ale jô vzał moją puszczołkę vëvjijac nad głovą, jaż jego koń sę spjął i nje chcoł postąpic.

Tak won sę zapoleł na licach gorzem vjelgjim i zaczął kląc.

— A żebe cę szvernoł! Tē srelo, tē smarkolu! Żebe mje nje belo zgnjiło fategovac sę i zlezc z konja dlo takji mizerni żabë, tobem jô cę tu zaru kruszkji vëtrząsł. Bjej z drogji, pestko, i nje źdej, jaż sę rozgorzë!

Tej zнову bodnał konja. Ale ten sę spjął, bo jô nje woprzestoł vëvjijac puszczołkę przed jego łbem.

Won na to zakłał straszlevje i ju jednę nogę vëcignął ze stępidła, żebe zlezc, ale njico muszało mu strzelëc do głovë, że sę wodmesleł. Vlepjił leno ve mje slepje svoje, jak v jaką njebivała zjavę, i grozeł mje tak :

— Tē skvarko! Tē strëku bobu! Żebes tē nje belo takji głupé, to bes tē nekalo za dzesatą gorę. Nakoguż lë svoją rękę podnoszosz? Żdrzë na worzła, co go na szłomje noszë! Jô jezdem pravą ręką Krola Jegomoscë!

Ale jô wodrzekl:

— Jô jezdem, jak David, ricerzem Boga. A tē jezdes le mjechem pełnim łou i norzędzem krzivadë. Poj le sa! Bo choc tē do mje na konju i z mjeczem, to jô cę rozcignę na zemji, jak setigo vjeprza!

Nje vjem, cze won moję godkę dobrze rozumjoł, cze nje. Alem to vjidzoł, ze won vëjął pomału ze za pasa szklącą strzelbę, pogrozeł mje nją i rzekl:

— Żeli tē jes jakô poczvara abo wukozka lasovô abo też i przegrzecha, co żolnierzovji jidze na woczë v polu i v lese, be jimu wodvożné serce zmjękczëc, to bjej do pjekła, chdze cę tvoje dodom! Ale żeli tē jezdes le knopem wobdzartim i bosim, jak jô cę vjidzë, to vej wustap sę, bo strzelę v cebje, jak v psa szolonigo.

I vąse, jak vjechce długji, jimu sę najezełë, a z pod njich zabjelełë klë, jak wu psa, chturen kāsac chce. Ale jô sobje wuvozoł— tero je czas!

Tak jem chize vëjął z torbë jeden kamiszk gładkji, tak duzi bezmała, jak kurzé jajo i vkleszczel jem go v moję puszczołkę. Ale won vjidzacë, że to nje przelevkji, nje źdoł, le przëtrził i vëpoleł prosto ve mje roz i drugji.

Dim jak chmura zalol Golijata i jego konja. Srogji grzem nekoł z drogji v las, rëczacë:

— Zaczęła się pobjitva Reniusa z Golijatein! Pobjitva! Pobjitva!

Ale las mje znoł. Znalë mje vszetkji drzeva, pod chternimi jôjagodë zbjeroł i grzebë. Tede wodezwałë się leżesz z vjêkszim i straszniejszym vołanjim.

— Bjij go, Remusku! Bjij go!

Jak won vëstrzeleł lej mje cos mocko szarpnęło v głovę i pchnęło v teł. Ale jô i dobrą volą choł się cofnac, be dostac rumu. Vjedzoł jô, chdze go klasnę: Na szołmje jego szkleł się sztołtt worzła. Tak jô doł moji puszczołce novjêkszigo kręcka, jak jem mogł, a kjej się dim do tile roztapjił, zem mogł nigo worzła rozeznac, tej jcin vëpusceł kam prosto v ten mol.

Trzasło, jak v scrovi drevno. Ale Golijatovji bjelô smjercë pokreła skarnje, wocze mu wuceklë vteł, vargji zmodrzałë i się poruszałë bez glosu, a strzelba vëpadła na zemję. Tej won zchileł się bokjem jak dąb, co go drvole podcëlë i spodł na svjëtą zemję, jaż jękneło. Szabla z żelaznim trzoskjem wuderzela wo gruńt. Koń jego spłoszoni bokjem mje nekoł drogą v las.

Tak jô podnjosoł mój kapelus. Ale jak jô fiovsodzoł, tej jô mjerkoł, że mje scagô na głovje i krev za kołnjerz leci. Njeboczacë na to, jô się przeżegnoł i dżekovoł Bogu za dobëcé. Tej jem przestapjił do leżącigo na zemji Golijata.

Tak jô vëdobeł jego dlugji mjecz z pochvë, sparł się na njim, postavjił swoję nogę na głovę Golijata na znak dobëcô i przemiszłoł.

Ale nje dele mje przcmiszlac do kuńca. Bo wod pustkovjô bjegoł Morcin na dravoka, za njim kurdusoł się kulavi i Mjichoł, a za njim spjeszela się Marcijanna. Vszesć wonji trzeji vrzeszczelë do mje z cali mocë.

Tak jô na njich zdoł.

Pjerszi dobjegł mje Morcin. A jak won się rozezdrzoł i doznoł, co się stało, zblodł i zavrzeszczoł:

—Njeszczesnjkiku, lës człovjeka zabjił!

Małą chvjilkę a kanał Mjichoł. Tak vezdrzoł na leżącigo Golijata, jał sobje włose z głovë rvac i vrzeszczec.

—Cuż, të zrobbjił, głupi knopje!

Tak jô wodrzekł:

—Njickem złego nje zrobbjił. Golijat, co tu lezi, napelnjił naju pustkovjé wutropjenjim i płaczem, Straszka domocigo na ludzi vëpusceł a Pana Boga nje pochvaleł. Za to jô mu drogę zastapjił i gp go vezvoł na pojedink. Ale won le się vëszczeroł i dva raze vëstrzeleł i v głovę mje zranjił i kłobuk mje przedzuravjił. Ale jo go moja puszczołką z konja stracel i wuskromjił.

Mjichoł le sluchoł i na mje zdrzoł, jakbe mje jesz v žëcu nje vjidzoł. Tej wukłakł przë Golijace i zaczął jego ruchna rozpjinac.

Ale tero nadbjegła i Marcijanna. Wona, ledvje Mjichoł ji rzekł dva słowa, znjesła ręce nad głovą i zaczęła się jiscëcv njebogłose.

— Czeguż jô się doczekałam z tim knopem! — Vjedno movjiłam, że mô njedobrze v glolvje. Za cuż mje Pon Bog z njiin skarol? A za cuż kozoł mje się tą njivekę wopjekovac, choc jô mu nje jezdem anji matką anji ciotką? — Nje korałamże go vedług nolepsi wudbë? — Matko Boskô! Skjidłam na njim tramk, skjidłam na njim varzachevkę! Czeż beło jesz trzeba łopatë albo dzerztle abo skrzenovka abo i grulkji wod pjecka żelazni?

I płakała i ręce załomivala potcevo Marta. A belabe se jisceła bez kuńca, kjejbe Mjichoł nje beł rzekł:

— Vez knopa i go skrij v sklepje pod gorą. A timu tu njick nje będzie, bo won je wogłuszoni...

Chata Zoblockjigo wod nortovich vjatrów zataconô bela za gorą. V wurzmje ti gorë vekopani beł cali rząd sklepów. Ale vstron tich sklepów rosł kjerz dzekji roze, a njicht be nji mjoł pomeszlenjô, że pod tim krzem wotvjerô se dura do vjelgigo i suchigo sklepu. Tam mje zavelkła Marcijanna i vepchnęła v doł. Za chvilę spodl na mje pęk słomę jeden i drugji i wuczuł jem zev Marcijannë, jak mje przëkozivała.

—Tero tu posedzisz cecho, jaż jô przinëdę abo Martę przësłę. A nje vozë se vińsc, bo będzie tvoja smjerc!

Tak jô tam sedzoł v ti słomje, jak no Danjel v kuli Ivów. A jesc mje se chcało jak vjilkovji. Ale njicht do mje nje przeszedł. Tak jô wusnął ku reszce, zagrzebani, jak pjes v słomje. Noc ju naszła i przez lukę vjidzołjem gvjozdë szklacé na njebje, jak Marcijanna mje na sznurku spusceła dvojokji z ceplą strawą.

Pokjim jodł, to wona mje napominała.

— Knopje! Wo tim, cos tã zrobil, nje będę tero movjila. Ale to cë rzekę: — Sedzë ceszij kota, jak mesz v durze. Anji nje zevej, anji nje kaszlij, anji nje gvizdej! Navetk tvoje mesle njech chodzą kocimi nożkoma. Bo vej! Golijat tvój wozeł i v gromadze z jinszimi Golijatami szukô cebje po całim pustkovju. A skorno cę zchveca, to ževigo cebje z rąk svojich nje vëpuszcza.

Tej mje poł bochenka chleba na słomę cesnęła i szła.

Trzë dnji wonji mje tam v ti sodze trzimelë. Ku reszce mje ju vszeskji kosce bolałë, bom wod tego sedzenjô v durze zesztivnoł, jak drevno.

Jak gvjozdë po roz trzeci do mje zazerale, chtos vsunał z gorë cecevjé do mje v doł, a jô wuczuł zev Martë, chterna do mje movjila.

—Tero vez se i vëlez, Remus, bo jich ju nji ma!

Tak jô, rod z całi dusze, vëložł z njigo dołu na svjat Boskji.

Krom nocë mje belo vjidno, bom v tim cemnim sklepje dostoł woczë jak kot. Ale mockom se zdzevjil, kjej jem zamjast Martë wuzdrzoł knopa, mjejszigo njiže jô, chturen mjoł moje staré ruchna woblekłë.

Tak jô rzekł:

— Zev jô czuł Martë, ale wurodę jô vjidzë knopa. Zkãdes tã se vzał na tim pustkovju?

Tej nen njibe knop se rozesmjoł smjechem Marië i rzekł:

—Žebe ze mje nje belë knopa zrobilë, to bes tã dzis pjiszczoł v szczepcach Golijatovich.

Tero jô se doznoł, że naszi z Martë zrobilë małigo Remusa na pokozkę. Ale za pustkovjé naszi mje se długo ruszëc nje delë, a na nowukę jô poczał chodzëc po svjetim Mjichale.

VIII

Jak ratovelë žeda Gabë wod mrozovi smjercë i jak Remus sobje kupjil pjerszą ksążkę a czervjoną blevjązkę dlo Martë.

Jak no Marta mje z trzëdzenni prize vëbavjila, tej vzëła mje do jich chałupë. Tam Mjichoł mje akuratno wobe zdrzoł głowë v molu, v chternim mje Golijatw ognjem z mali strzelbë ranjił, Scigało mje mocko, a głova bolała. Włose zlepjilë së v kołton wod zeschlï krevji. Tak wonji vzëlë to rozpuszczac cepłã wodã, jaż doszlë do skorë. Potim Marta muszała sparzëc klonovich lestóv, a ji woje nakłodł mje jich na ranë, wobrzeszël głowë płotnem i rzekl:

— Łobskã brozdë Golijat cë vëworoł, ale ževigo së nje doworoł. Kjej së nje przërzuci pjekjelni wogjiń tej na ten roz Smjercë botë kupjisz.

Tej Marta dała mje gronk mleka do vëpjicô a Mjichoł pozeroł na mje i kjile razi gëbë wotmikoł, jakbe së choł wo co pitac. Ale ku reszce voloł to rovnak przë se wotrzimac. Machnął rëkã.

— Volô Boskô! Komu namjenjoné, tego nje minje. Vjedzoł jô: Jak nen Czernjik së zjavji, tej bez njeszczescô së nje wobjińdze. Kjej jużes na svój głupi rozum dзецinni choł pomścëc krzivdë jakã, to bełbes lepji zrobjił, rżnãvszë kaminjem v łeb nigo vëstavjinogë z czornã brodã i bjołima zëboma. Bo za niim, jak psë za dżadem, jidã slode gorz, zvada, prava, pomsta i łzë. A Golijat, choc së łiszczï, jak pon vjelgji, nje je le slugã, chturen robjic muszi to co mu kożã. Ale vjedno boczë, žebes së z tego spovjodoł, jak przestãpjisz do svjëti spovjedzë.

Tej so Mjichoł postavjił svjeczëkë na stole, vëdobel grebã kšëgë, z chterni won vjierzorami spjevivoł svoje pjesnje i zaczął spjevac:

Z raju pjëknego mjasta,
Vignana jest njevjasta,
Dla jabłka zjedzonego,
Wod vëża skuszonego...

Pokãd Mjichoł spjevoł, z głovë mje nje vechodzel nen, chternigo won nazvoł Czernjikjem. Mjoł won bëc gorszim wod Golijata? Pozdnji, vjele lôt to beło, jakjem so przëboczel te słowa Mjichala i przëznac muszoł, że won movjił provdë. Bo v nen czas jô tego jesz nje rozumjoł.

Naszi mje vjęcij njick nje rzeklë. Ale Mjichoł mje wodtãd dzień kole dnja głowë wobzeroł, bo së znoł, jak doktor, na vszelakjich choroscach dobetku i ludzi. Le Marcijanna së na mje vjedno jiscela, bo ji gvesno žol beło trampka i varzãchevkji. Ale wodtãd już së też žodnim statkjem na mje nje porivala. Navetk Morcin, chturen co zamańvszë mje së do skorë dobjeroł, dovoł mje tero poku.

Moji puszczojkji jô njijak nalezc nji mogł. Ale wona vjisała v Straszkovi jizbje. Tegom së doznoł pozdnji

Po Svjëtïm Mjichale znovum zaczął chodzëc na nowukë do ksëdza.

A kjej won ze mnã przebjeroł pjãtë Przikozanjé, tej won rzekl:

— Boczë, knopku, i zapjiszë so to głëboko v pamjęcë: Žëcë vszelakjimu stvorzenju doł Pon Bog som i to žëcë je Jego. Dlotego Won vëdoł na gorze Sinaji przikozanjé: Nje zabjijej! Nad njemim stvorzenjem Pon Bog doł człovjekovji vłodzë, ale nje nad drugjim człovjekjem. Le za vjarë i za wojczezne svobodë mosz wuchvecëc bronjë i bjic i nje mdzesz mjoł grzechu. A zokon ricerskji koże i v tim razu bjic, kjejbe njepotcevi człovjek nastovoł na cnotë bjalkji, na žëcë bliznigo abo na žëcë tvoje. I v tim razu nje bëdziesz mjoł grzechu.—

Tak jô so wuvozoł:

— Won vje wo ti rozpravje z Golijatem. Ale to beło za wojczezne! Beł jem timi czasi jesz głupi, bom beł vjarë, że pustkovjé nasze je wojczezna i jem nje vjedzoł, że wojczezna mô granjice, jaż przë morzu, a sprava ji vszëdze, chdze mjeszkajã ludze moji movë i wobeczaju.

Jak ma bela przëjėti, tej ksądz naju poczestovoł v svojim wogrodze: vszeskjich v gromadze. Mjichoł mu za to wod gburu przëvjozł skopa setigo. Tej go jegomosc teź zaprosel, A kjej ju nas dzeci choł puscëc do dom, vzał Mjichala na stron i rzekł:

— Knapsko to, choc mô skazoną godkę, mjętką mô głowę i sę dobrze wuczi. Kjejbe je gbur puscel ze służbë, na nowukę pjenjądze be sę nalazlë.

Mjichoł kąsk pomedetovoł, tej rzekł:

— Volô Boskô! Komu namjenjoné — Jegomosc — tego nje mjinje! Na mój glupi rozum jô so wuvozom tak:

Nacuz parobkovji nowuka? Ten tu i tak ju v głovje nji mô przërodonigo szeku. Vjidzec to po jego wuczinkach. A naźbe mjoł nowukę i volą, njeszczescô be po svjece narobjił, jak juńc z lińcucha spuszczeni. Ale co do gnota, to won mô svój szek. Na tim jô sę znaję. Njehże tede tim gnotem słuži zemji, co naju ževji, a ma go z lińcucha nje spuszcziama.

Na to ksądz kjivoł głową, doł mje rękę i rzekł:

- Njehże cę Pon Bog provadzi! Dac tobje vjid i mjecz, a chto vje, czebes tak nje zrobjił, jak ten potcevi Mjichoł movji!

V ti chvijlë jô so przëboczel, że mom jednak mjecz złoti tam pod korunovaną jarzębjiną. Ale vjid? — Jakji to vjid i zkąd go brac? —

*

Na pustkovju wodtąd njic sę nje zdarzelo. Straszek sedzoł zamkli v svoji jizbje, a na dole v czeladni zegar polikoł czas. Godzenë sę sklodałë jedna do drugji: jedne na dzeń, drugji na noc. Z dnji i noci vjazalë sę tidzenje, z tidzenji mjesądze, z mjesądzi lata. Szło to vszetko svojim porządkjem, jak Pon Bog przëkokoł: Zosevë i žnjiva, zemovi pjeck i latovô robota na wotmjanë.

Stari Mjichoł jesz vjedno spjevoł svoje pjesnje. A v Advańce, kjej słomjanni dach jego chałupë z małym woknem vëzeroł ze smjegu, jak zaboczoni grzib, tejjô do njego zachodzel, bo won mje tich pjesnji ze svoji duzi ksegji wuczel. Tej i Marta swoje cliovę wopatrzivszë pomagała nom spjevac svojim mjiłim głosem.

Bivalo teź, kjej pëkani mroze scëlë jezoro, że wono nocą strzelało jak grzomot. Kjej tede vesokji smjotë przëgnjetlë zemję abo krzikva srogô szolała na svjece, tede Mjichoł, nim legoł do spjiku, vëdobivoł kozłovi rog, na chternim won trąbjic wumjoł i chodzoł na jezoro. Tam won z rogu trąbjił vjelgim govorem. Wotrąbjivszë jednę stronę svjata, trąbjił na dregą. I tak na vszetkji stronë vjatra. A govor jego trąbë sę rozlegoł i vołoł tak:

Co spjevô rog ?

Boczenjé, vandrze, z dalekjich dróg!

Bo czupła Smjerc gorą na drogijvskaze,

Vkoło nji kręck pjętami stegnë maže,

Žebes zmanjoni przez bjoli smjeg

Pod ji kosą legł.

Co vołô rog?

Pmocë naszi bes doždac mogł!

Czo! Przeką krzikvë, nocë i strachu

Serdecznô róczba z pod ludzkjigo dachu

Na łavę prosi pod svój komink,

Na mjir i spoczink.

Co płacze rog?
Njeh sę zlituje vszechmocni Bog,
Kjej ju pode rżmą mroz tvoje żělě studzi
I rogu zev v drogę cę nje wobudzi, —
Njeh z duszą spravji, kjej wuńdze ztąd
Litoscevi sąd!

Tak trąbjił Mjichoł na vszeskji szterë nortë svjata. A bor, chturen naju na tim postkovju navkoł wodgrodoł, zgurdżałi, przëgnjetli smjegjem, vtorzel jimu vjelgijim granjim, bo litovoł sę tež nad zblądzonimi.

Jô v takjich razach chodzel z njim, bo ten jego rog spjevoł mje dlugji pjesnje, a jô słowo v słowo go rozumjoł. Marta sę vjedno dzevovala, kjej jô ji pjesnją rogu povtorzoł, bo wona jego godkji nje rozumjala.

Roz beło to przed Godi. Mroz cał jak rozgami, a Mjichoł nad swoją kseğą spjevoł pjesnją Advantovą:

Po wupadku człowjeka grzesznego
Wużalił sę Pan stvorzenja svego,
Zesłał na svjat Archanjoła cnego ...

Kkej skuńczel pjesnją, rzekł do Martë :

— Marto, podejle mje rog ze scanë. Mjedziso njedaje bezpjeku, jaż pudę na jezoro i wotrąbję na zblądzonigo. Tej jô vstoł i rzekł:

— Jô pudę z vami, Mjichale!

Jak ma vësza na przededvjerzë, tej na svjece beła kurzatva, że wocz u wodemknąc nje beło možno.

Przez woborę ma sę pchała przeką smjot, ale za woborą, chdze budinkji naju nje zastovjałë, tak nom dech zapjerało, jakbe nas nje chcało puscëc. Ale ma sę procem vjichru vëdobeła jaż na jezoro. Tam Mjichot zaczął trąbjic:

— Co spjevô rog? —

Jak jego granjé, wopuscivszë rog, wucekło przez kurzatvę po bjołi rovjiznje v las i tam wusadło cechë, tej ma wobaji nasluchivala. A tero jô czuł ju verazno dalekji vołanjé. Mjichałovji sę tež tak zdovało.

Rzekł jem:

— To sę czuje v stronę rzekji. Pojma! Tej ma szła vedle brzegu i vołała. Ale nom njick nje wodpovjedzało. Mjichoł sę ku reszce stanovjił i povjedzoł:

— Volô Boskô! Komu namjenjoné, tego nje mjinje! Vołanjé szło wod rzekji, chdze wona do jezora bjezi. Żeli to je człowjek, to njeh go Anjoł Stroż rękoma strzimje, żebe nje naszedł, bo tam je wotvartô voda i zotor. A želi to je Pokusa, tej njeh wustąpji v Jimję Wojca i Sena i Ducha Svjetigo!

Tej sę przeżegnoł a jô z njim. Potim ma szła dalij, co zamaņvszë nadsluchującë.

Wodeszłasma tim sposobem kavałk wod brzegu, chdze przez wolszkji i vjierzbinë takji szum jachoł gorą, że vlosnigo słowa sę nje czuło. Szłasma cali szturk vjedno dalij wod brzegu na lod, na chternim kręck tańcovoł ze smjotami. Krzikva jednak pomału jakbe popuszczala a zeza chmur chvjilami szkleł mjesądz v pełnji. Kkej roz

mocnji zasvjecel, Mjichoł včignął prawą rękę navprost i pokozoł na mol, chdze rzeka szła v jezoro. Las bo tam dochodzeł bokjem jaž do jezora, a za rzeką wustapjił pola. Przez to jak na dłoni vjidzec beło wolszkę, chterna sę pochileła do jezora, jakbe mjała vpadnać, a rebokom vjedno beła mjerkiem. Tam dosc daleko na jezoro stojała wotvartô voda. Mjichoł jak be choł njico rzec, ale sę strzimoł i pitoł:

— Nje czuł tē njick?

Ale jô czuł dobrze wołanjé dalekji.

— Hej! Hej! —

Jak ma zнову wuszła kawałk drogji, tej Mjichoł podnjost rękę nad woczē i zavołoł:

— Jô vjidzē!

Tej jô vezdrzoł tež i vjidzoł: Njico czornigo szło jezorem. I vjidzec beło, że to jidze prosto v stronę woni wolszkji nad zotorem. Mjichoł beł ti sami vjarē i rzekł:

— Želi to człowjek, to won jidze z dalszych stron, bo nje szedłbe na wonę wolszkę, vjidzacē, że tam pevnô smjerc.

— A może ji wod ni stronē nje vjidzi?

— Vjidzi, bo jô tam z czolna je tež vjedno vjidzoł.

— To volejma!

Tak ma vołała. Ale vjater nasze wołanjé nekoł vstron. Vjidzałasma leno, że to tam przed nama przerechleło kraczajóv ku ni wolszce. Jak Mjichoł vjidzoł, że wołanjé njick nje pomogô, vzał rog do gēbē i jał dać.

Ale skutk beł takji, że to przed nami nje navrocelo z drogji, le nekało na dravoka ku wolszce. Na to Mjichoł sę stanovjił i rzekł:

— Nji ma jinszi radē. Tē, Remus, mosz mlōdszē nogji. Bjegej na dravoka i go navrocē, bo jinaczi vpadnje, jak Bog živ, v przerēbel. Jô bjezac nji mogē, bo mje mój grzeszk v pravi nodze wokulavjił.

Tak jô nje ždoł, le vzał jem dravovac. Molami gołi lod szkleł z pod smjegu. Tam jô sę slizoł chiže dalij z woczoma vlepjonimi v to, co sę tam przede mna szętoleło. Jak jem ku reszce mogł rozeznac postaceją ludzką, tej jem vołoł:

— Stój! - Stój! —

Tej to mje rovnak wuczulo i sę stanovjiło a potim jeło jisc ku mje. Czim bližij, tim veraznji jô sę doznovoł, że to nji žodna wukozka, le człowjek. Kašk dzivno won vęzdrzoł, bo zdovoł mje sę mali, jak mjetelok, a długą brodę szamotoł mu vjater, jak słomę v dachu przez gapē rozczepanim. Na plecach jakbe mjoł gorb. Ale kjej ma ju naszła na sę, tej jô sę doznoł, że to beł mali žid z długą brodą i tłomokjem na plecach. Tak jô rzekł:

— Njeszczesllevi człowjeku! Kjejbes beł szedł dalij jak dotąd, bełbes wutonał, jak czopka, v przerēbli.

Ale won le na mje zdrzoł i nje wodrzekł njick. Tak jô go vzał za remję i provadzeł nazod, tam chdze ždoł Mjichoł na lodze. Nen, skorno go wuzdrzoł, zavołoł:

— A to tě jes, Gabo! Njeszczestlevi, jakžes mogł na nę wolszkę zavrocęc? Wutonąłbes bez retunku. Tej žid Gaba wodrzekl:

— Njeh Bog vama woboma zapłaci długim žěcim. Jô czuł vaju trąbjenjé, ale mje belo, jakbe to szło tam z nortu lasa.

—Vjater to tam zanjosł gvesno, že cě sę tak zdovało.

—Ale chdze jô sę tu nalozł — pitoł žid.

—Tě jes pod Zobłockjigo pustkami, a ma tu jidzema po jezorze.

— Bogu njeh będze chwała! Jô mesłoł, že jem na polu pod Lipnem.

—Tos tě zabładzeł v lese?

—Gvesno! — wodrzekl žid i zaczął nama sciskac ręce i dżekovac i žiczęc długjigo žęcô. Ku reszce vezdrzoł na mje i sę pitoł:

—A ten dobri cliłopok, chtuż to je? Bo jô jego godkji nijak nje rozumjeje.

— To je nasz parobk Remus, ale won mô kask skażom jęzek, že go przěchodni nje rozumjeją.

— Njeh mu Pon Bog dô sto lôt žęcô i rozvjáže mu jęzek, cobe godoł vszetkjimi godkami svjata. Žebe nje won, mokrô voda bełabe mje połkła v tę straszną noc. Aj vaj! Pomeslec, co za njeszczescé belobe sę stało, kjejbje nje won. Sto lôt njeh žije! Co movję? Tesac lôt, milion lôt!

I zaczął mje znovu ręce sciskac, jak mjedvjedz na postronku wu cegana.

Ale ma ti jego komediji zrobjila kuńc, zabrała go mjedze sebjje i szła do pustkovjô. Na woborze rzekl Mjichoł:

—Gbur be sę gorzeł, kjejbjesma tego zmarzłigo žeda nje zaprovadzela do njego. Ko won je tu panem i jego je goscena.

Tak ma vzeła i go zaprovadzela do czeladni. Jak ma veszła, won rzekl:

—Njeh bądze Pon Bog pochvaloni!

—Na vjekji vjekóv. Amen! — wodpovjedzała Marcijanna.

Pana Jezusa žid vej pochvalęc nje choł, ale ma tego jimu nje rechovała. bo won provdzevi vjarę nje znoł.

Žedzesko belo malé, chłop takji — jak to movją — jak stręk bobu. Jô, chturen mjoł jem lôt wosmėnosce, zdrzoł jem gorą jego głovė, jak chojeczka szczitem dachu. A przezebłi muszoł bęc srodze, bo długji cnjik jego pobjegli beł modro. Zaczął sę tede chvjądac i klepac, žebe mu sę krev rozruchała. Tej wotvorzeł svój tłomok (a kjej jem sprobovoł, tej dzivno mje belo, že takji lebjoda go wunjesc może) i vėjał z tłomoka gronuszk. Z jinszigo won jesc nje choł, bo mujego vjara tego bronjila.

Naszi na pustkovju go ju znelē z jarmarkóv, chdze won przedovoł guze, njitki, blevjżzkji i co ludze jinszigo na vsě potrebovelė. Na naju pustkovjé won mało zazeroł, bo tam ludze so bezmała vszetko sami zrobjic potrafjilė.

Marcijanna mu v jego gronuszku mleka zagrzała, tej mu v komorze wuszekovała do spanjô.

Na dregji dzeń na wobjod jeszcze žid beł, Sodł won z nami do wobjadu, ale jodł le ze svigo gronuszka. Ale po wobjedze proseł vszetkijch, żebe sobje jego tovarë wobe zdrzelë. Rzekł:

— Zdzevjita va se, potcevi ludze, co jô to vszetko mom v moji torbje. Pon mjeszka dobëdze, a panji kupji guzikji, njitkji: vszetko po poł detkji. Mjichoł kupji stażkę dlo svoji Martë. Snozé dzevczë! Róžovô stażka ve varkocze, a vszescë chłopocë sobje pjëtë za nją wulotają. Morcin kupji grzebjiszk, bo kjej grzeva je szadô, to nobelnjeszi koń njizaczim nje vëzdrzi. Dlo Remusa, mojigo vëbavce z mokri vodë, dom vszetko napoł zadarmo. Co chce mjec z tego mojigo całigo majątku vjelgijgo, co go na mojich plecach noszë, vszetko mjec może. Są zvjercadła, grzebjiszkji, lińcuszkji do zegarkóv i szelkji. A na spodku mom ksążkji, takji ładné, że chto czelô, płakac muszi, choce mjoł vätrobë jak voł a serce jak kam. A cuz jô mom dlo pannë Marcijannë? Vjem! Mom! Tuzin leżk ze srebra. A choc nje są ze srebra, to se tak svjecą jak srebro, A to je gruńt. A jeden przëdom, malinkji, dlo knopa, co go bëdze mjała, jak se woženji jesz przed Zopusti.

Marcijanna krziknęła i se zacervjenila jak cvjikła, a ma se smjelë.

Žid, jak naju roz do smjechu pobudzeł, jesz barzij jał vëmiszlac:

— Jak se panna Marcijanna woženji... Bo jô czetoł v ji planece, że na Trzë Krole vdovc po nję przindze. Nje za stari, nje za mlodi, szekovni, stateczni, nobožni — ju je v drodze. A sposob mô tež, cobe jim bjeda nje dokurczëła. Pëkną ze zozdroscë vszetkji dzevkji v całi parafiji. Panna Marcijanna kupji planetë, chdze to vszetko napjisané stoji. Zaru vëszukom.

Na to Marcijanna zaczęła go vadzëc, że won z nji podkorbjô. Ale žid Gaba le małimi, czornimi woczoma bleszczoł na vszetkji stronë i trząsł głovą, tak że jego długô broda jak vjehc nadlotivala. Tej wobroceł se do Martë i vëcignął z mjecha pjëkną rožovą stażkę, na dva polce szeroką, trzimjacë ji pod woczë to cacko, napjeroł se:

— Takô pesznô stażka wu žeda v mjesce kosztuje talara, ale jô jë dom za pjëc wosmokóv. Njeh tatc jë kupji svoji snozi corce.

A kjej Mjichoł nje choł anji słuchac, tej se žid wobroceł do Morcena:

— Grzeczni kavalier kupji ładni pannje taką stażkę. Samigo mje kosztuje wona poł talara, ale jô jë dom wosmok tanji. Bo mje tu retovelë wod mokri vodë i jesc delë...

Ale jak won tak wofjarovoł stażkę Morcenovji, Marta krziknęła:

— Jô žodni stażkji wod Morcena nje chcë! — Ale woczë ji se smjalë do stażkji.

Wob taką godkë žid pomału vszetko vëdobeł ze svojigo mjecha i powukłodoł na łavje przë pjecku. Ku reszce vëszła i ksążka, wo chterni won movjił, żebe se kam rozplakoł czetajacë. Tak jô wuvožoł sobje:

— Të ksążkë lë so kupjisz. Przëstapjił jem tede do pana i rzekł:

— Njeh mje pon dô wod mojigo mita talara, bo bem so choł në ksążkë kupjic.

Gbur, nje rzekłszë slova, vëdobeł mjeszk i mje doł cvjardigo talara. Tak jô do žeda:

— A cuz ta ksążka kosztuje?

— Ti ksążkji v mjesce nje przedadzą le na vogë złota. Bo jich nji ma vjele. Drukarze nji mogą se jich nadrukovac. Jesz ceplą jë ludze vërivają sobje przë dvjierzach drukarnji. Som krol jë czetô na kratochvjilë svoji

krolevskji bjałce vjeczorem, kjej ju berło i korunę v komodze zchovoł. A krolovô koždy razą płakac muszi. A jak sę napłacze do negji, tej sę pitô:

— A wod koguż to moji domovnjicë nabelë tę cudovną ksążkę?

Tej sę vszescë vëpjeraja, że tego njibe nje vjedzą. Bo jak be sę vëdało, że ta ksążka je wode mje, tobe żedzë dostelë za dużé prava. Tej jô, žid Gaba, przëszedłbem do krolevskjigo dvoru za minjistra abo pjerszigo botóv czeszczicela i bem muszoł v pozloconi karece jezdec, zamjast czapac nogji czapem zemskjim... Ale jô tich ksążk mom jesz całi mańdel. A tobje, parobku — bos tã mje moje žëcé retovoł — wodstapjë ję napoł zadarmo. Njeh stracë! Poł talara, a ksążka je tvoja! — Jak jô choł żedovji płacëc, Mjichoł mje wuchvecel za rëkov i rzekł:

— Tec nje mdzesz płacel bez targu. Njehze cë jesz co wopusci. — Takô zvezajno ksążka!

A žid na to:

— Co Mjichoł movji! Zvezajno ksążka? Aj vaj! Nji mô wona zloti wopravë, chocbe i na dijamańtova zaslugivała. Bo kjejbe taką mjała, tobe sę ludze zaru doznelë, co wona je vorta i be mje wopedlë i wobrabovelë, jakbem skorb jakji mjoł v mjechu. Ale że to jim, Remusovji, chturen mje navrocel wod mokri vodë, spuszcze jesz trojoka: Njeh pamjelô žeda Gabë!

Zdoł mje szestnosce detkóv z mojigo talara a jô vzał ksążkę. Tej jem vjidzoł, jak Marce sę polelë woczë do ni stażkji. Dodoł iem tej żedovji jesz resztë moję bez detka im kupjił nę stażkę dlo Martë.

Wode mje wona ję vdżëczno wodebrała, a jô rzekł:

— Vez, Marto, wode mje na znak podżëkji za to, žesta va dvoje z tatkjem mje nę brodzë na głovje vëlekovala, chterną mje Golijat vëvorol.

Na to Marta:

— Bog cë zapłac, Remus! Jakji tã jes wuvożni!

Morcin, chternigom przed lati pozvoł Absalonem, poprovdze so kupjił grzebjszk. A pozdnji won sę z Marcijannë vëszczërzoł, że njibe žeda zatrzymała, jak ju vszescë poszlë, abe wod njego kupjic svojë planetę z nim vdovcem, chturen mjoł po nję przinisc. Ale ta planeta beła gvesno podrobjonô, bo mjinał Popjelic i przednovk, a vdovc žoden nje przëszedł. Ale jô so wuvozoł, że le som Pon Bog vje, co sę stanje jutro i zanjëvjitro, za rok i za dva. A kjej Won komu przëchodni czas wobjavji z łaskji, tej gvesno nje na to, žebe to žid v mjechu noseł i za pjenjëdze przedovoł.

Moja ksążka mje sę barzo vjidzała i nji mogł jem sę dożdac czetanjô. A pjerszô to beła ksążka, chternąm wod časóv nowukji Vjarë svjëti mjoł v rëku. Na pjerszi karce czetoł jem nadpjis: Genovefa. A žid mje vëložel, że to przezvjisko nobožni i snoži kšëznjiczki, chterną ji naženi njedovjinnje vënekoł z palacu przez wobmovë ludzką.

Tej jô so wudboł, że ję będë czetivoł po roboce vjeczorami.

Žid, njim szedł svoją drogą, przëszedł do mje woddżëkovac sę — jak won movjił. Jô sedzoł pravje v chlevje na mojim łožku. Wokoma Liza i Gnjadi žarlë svój wobrok. A won stanął przede mną, jakno jakji krosnjë z bojkji, muskoł svojë długą brodę i rzekł:

— Remus, ma jesz roz lepszi hańdel zrobjima, ma dvaji. Tobje nje je pjisané, žebes na pustkovju przë konjach i pługu dożdoł sę sevi głovë. Tak movji tvoja planeta, v tvojich woczach napjisanô.

Jesz vjedno mje dzivno, zkađ timu bjednimu człowjekovji takô godka przėsza do głovė. Bo sprovdzeło sę na słowo, co won mje v nen czas v stanji przepovjedzoł.

Kkej sę robota skuńczela i v jizbach ludze vjid pozapolilė, tej jô zachodzeł do Mjichałóv. Mjichoł zapoloł svjeczke na stole i rozkłodoł svój vjelgji pjesnjik. Marta i jô, ma mu pomagala spjevac. Po vėspjevanju Marta zatchła drzozgę smolną v kominku, a jô sodł blisko vjidu i ji czetoł wopovjesc wo Genovefje. Czetac tom wumjoł, le moja skażonô godka Mjichała pobudzała do smjechu. Tej Marta, choc ji kulavo szło przędzenjé wátku wopovjescė — njitka ji sę vstec wurivała — vzěla czetac, a jô ji, vodzivsześ woczoma po literach, podpovjodoł.

Jakżez to vszetko beło dzivné i pjękne v ti ksążce!

Jakji tam běłe ludze dobri i lechi! Vszetko, com tam z Martą przė kominku czetoł, stojało mje przed woczoma, jakbem na to patrzeł z blizka. A ceszeło mje, że na njiin pustkovju rovnak takjich zlich ludzi nje beło, jak v wopovjescė. Żoden człowjek z naszich nje belbe bjedni Genovefje tile wutropjenjô i bjedė spravjił. Ten pjerszi roz czetałasma, jaż dregô i trzecô drzozga v kominkii sę społelė, a Mjichoł z głową, spartą na ręce, przė stole na swoim grebim spjevniku wusnął. A jak won ju mocko chrapjec zaczął, tej Marta zamkła ksążkę i rzekła:

—Tero ju czas spac!

Ale mje sę njijak nje chcało woprzestacv słuchanju. A jak jem pozdrzoł po scanach, tej vszetkji Svjęci ze scanė przėsłuchivalė sę przigodom i kuńcovimu dobėcu cnotlevi Genovefė.

Podnjosoł jem sę z łavė i rzekł do Martė:

—Żid, choc njevjerni, pevno łgac nje łgoł. A jô nje dzevuje sę krolovji, że vjeczor kole vjeczora czetac muszi z ti ksążkji. B ojô be mogł znji czetac przez całą noc.

Marta na to wodrzekła:

—Vjera žid jednak łgoł. Bo jô jem wudbė, że takô krolovô mô tile kratochvjile i zobavė ze strojaini i tuńcami, że vjeczorami takjich ksążk nje czetô, jak ma bjedni ludze.

Ale jô wobstoł przė svojim. Bom so wuvozoł, że jak wona zchovje korunę i berło v szufladę, tej je le człowjekjem, jak ma drudzė. Ko jednę le duszę Pon Bog na początku svjata prawojcovji Jadomovji doł v raj. A vszeskjich stvorzeł na jedno modło... Takji vjarė jô beł v nen czas.

IX

Jak Remusovji sę svjat wodmjenjił i jak won doł svój zloti mjecz vjelgji panji, chterna mu ljubiczka zadala.

Wob Svjęta jaż do Trzech Kroli czetałasma ksążkę wo Genovefje. Tej wona sę skuńczela. Potim jô ję czetoł som, a to vjeczorami v mojim łozku v stanji, z jedni stronė Lizę i Gnjadigo, z dregji zeloné wokjenko, przez chterne svjecel kszėzec z njeba. Svjeczke so wuproseł wod Marcijannė, a czetoł jem mojim konjom glosno, bo wone sę z moji godkji nje smjałė.

Tak jem przeczetoł ję roz i drugji i kjile razi jażem ję wumjoł bezmała na pamjėc. Tej jô wuzdrzołv kszėzecovim vjidze, chturen parminjami zelonimi szedł gorą mojigo łozka, jak na javje vszetko, co ksążka povjodała: Genovefę cerplivą z małim Boleslavem i łanją. A wona movjiła do mje:

— Vejle, Remus! Dziso tē spjisz pod pjerzeną v ceplim norciku, a na dvorze vjater smjotē nekô i mroz tnje jak rozgami. Ale boczē, przindze czas, że jak jô v lestach lasu nocovoł będziesz, a njemi zvjierz dzekji będze twojim towarzyszem. — Pjėknô bela ta svjėtô kobjeta, jakbe vėsza dopjerez wobrazu. A jô ji wodrzekł:

— Njech sę tak stanje!

Na Matkę Boską Gromnjiczną skovronkji jełē spjevac, a ma zaczęła worac v polu. Mjichoł prorokovoł, że zema będze krotkô, bo łońskjigo roku vrzose kvjiltē barzo gorą łodég. I mjoł provdę. Na Strumjanną ju słonuszko sę rozgrzało jak latem, le v Bonifacigo chvecelē kask sevi mroze.

Jô ju tero woroł pługiem v polu, bom na gburskjm chlebje wuroł v kosce vesoko, a moc czuł jem v sobje, jak dorosli chłop. Do bedła gbur so najał novigo knopa. Ale łozka mojigo pod zelonim wokjenkjēm jô mu nje wustąpił, bom nje chcoł. Tak mu delē spac v chlevje kole króv.

Mjinał post i nadeszłē Jastrē. Minēłē Jastrē a kanēłē Zeloné Svjatkji.

V njedzele i svjėta, kjej Marcijanna wostała doma, tej i jô wostac muszoł, bo wona sę tero sama bojała. Ale Marta mje povjedzała, że wona vjedno sę jesz spodzewała nigo vdovca, co ji go žid z planetē przepovjedzoł jesz przed Popjelcem, a bojała sę, żebe ji sami nje naszedł.

V pjerszą njedzele po Svjatkach to belo, jak to mje chvecelo. Vdarzē sobje vszetko jak dzis, bo co bólem abo i szczescim mocko navjedzi duszē, to sobje człovjek przėboczô dlugo, a nje zaboczi czasami jaż do smjercē.

Do mje v ten dzień vjedno njico godało: Bjej na zomkovjisko!

Ale jô sę strzimoł, bom vjedzoł, że mój czorni gronk i złoti mjecz dobrze są zchovani pod korunovaną jarzėbjiną. Przē wobjedze belasma doma le dvoje z Marcijanną. Słunce svjecelo przez wokno na podłogę, na ławę przē kominku i na lica starigo zegara, chturen vjedno jesz polikoł czas i nje wustovoł anji dnja anji godzenē. Ale dziso mje sę zdovalo, jakbe won przē koźdim połknjėcu movjil:

— Bjej, ju czas! — Bjej, ju czas! —

Tak jô na njego zdzevjoni zdrzoł, a won mjoł vzor jinszi, njiz zveczajijje. Patrzel na mje woczoma takjimi, jak na mje zdrzałē przed lati krolevskji kołpje pod zomkovjiskjm v lese.

— Volô Boskô! — wuvozoł jem sobje. — Jak mô bęc, tak pude!

Tak jô po wobjedze wudovoł, jakbe mje grzeszk tropjil, i zaszedł jem do stanji njibe spac. Ale jô tam le zazdrzoł do konji i vrzuceł jim wobroku, a tej vzał jem sę v drogę: Noprzod do studnji Jozvovi, ztąd na jarzėbjinę pod lasem, a tej v las ku zomkovjisku.

V lese też svjėcela sę njedzela. Słonuszko malovalo ceplé płachce na zemji. Ptoszkji cecho sedzałē v lestach, a drzeva stojałē postavnje i statecznje, jakbe słuchałē Mszē svjėti, chterną chdzes v głėbji lasu wodprovjoł dlo njich duch dobri. Toteż daleko czuc belo granjé rzekji, chterna jesz mjala dużą robotę, żebe zimkové vodē spłavjic jak norechlij do jezora. A jô po tim lese szedł nobożno jak v koscele, jażem stanął na brzegu rzekji. Tam jô scignał botē i przeszedł brodem. Tej zaczął jem pomału spjinac sę po przidkji wurzmje zomkovjiska do moji jarzėbjinē. Botēm wostavjil przē rzece.

Pod jarzėbjiną jô sodł i jał przemiszlac, zdrzacē z gorē na rzekę. Kjileż to ju lôt bjeżało tą vodą v svjat, jak jô tu wuzdrzoł kołpje krolevjonkji i nalozł czorni gronk i złoti mjecz! Jak srodzem wodpokutovoł, a mój pjes Gnjota ze mną, za nę vipravę na zomkovjisko! Jak jem vjidzoł pod korunovaną jarzėbjiną krolevjonkę i trzē wukozkji, chterne bronjilē ji zomku: Strach i Trud i Njevorto! Przėboczol jem sobjjesz dobrze vszeskji słowa krolevjonkji i moją naprocem nji małosc i zoroťnosć.

Hej! Żebe to beło dzis! Bom mocni tero i duzi. Dziso bem przenośł krolevjonkę przez wodę i dobelbem na wonich straszedłach i bem posadzeł krolevjonkę na złotim tronje.

Ale ceszô włodała vkoł, le dołem grała przez las rzeka. A jô zdrzoł wodą v doł i wodą v gorę, ale nji żodne kołpje nje przëplinęłë, be patrzëc na mje dzivnimi woczoma i mje zvjastovac, chdze sę podzalë vjidzadła dzecinnich lôt.

Tej jaż mje sę czeżko zrobjiło, jak na płacz. Ale jô sę nje poddoł i sobjem pomesłoł:

— Dživné to tu jednak mjejscé, chdze takji mesle głowę nachodzą, jak karno vëdrovnich skorców wobleci samotną jarzëbjinę v polu. Njedziv, że ludze tądka jisc sę boją.

Tak przemiszlajacë jô czuł, jak mje njico zemnigo cornęło po karku, jistnje jak Gnjota, mój dovní tovarzesz v posanju. Tero won ju v novim pasturku nijoł pana. Tak jô sę wobrocę i vjidzę vjelgjiogo psa jak go strzelce na gonjitvę zabjerają ze sobą. Pjes szturk zdrzot na mje, tej vëvjijajacë tepą, wodlecoł. Wuvożom sobje: Zkądbe sę tu dalek wode vsë vzał takji belni pjes? Tak jem vstoł i podszedł na gorę.

Ale tam na mje cos źdało tak njespodzevanigo, że jesz dzis cepłim varem krev mje do serca nabjegô, i nje vjem, cze to mój Anjoł Stroż mje tam naprovadzeł, cze też złô pokusa jakô, co ludzom zgrezotę njese i wutropjenjé.

Bo kjej jem stanął v gorze na zomkovjisku, tej stojała przede mną tak krotko, zem ję dotchnąc mogł ręką, wona, moja krolevjonka z pod korunovani jarzëbjinë, pjëknô jak zavjitrznô njedzela, postavnô jak Svjetô ve voltorzu. A wona zdrzała na mje woczoma, jakbe mje chcała dac zgadnac zgodkę taką, że kjejbem ję zgodł, to dostajjilbem szczescô, jakjigo bem strzamac nje potrajil.

Tak jô na nję zdrzoł całą chvjilę, nje vjedzacë co wuczenjic. Jażem ku reszce kląkł na kolana i głową przed ji nogoma wuderzeł wo zemję, tej podnjosoł woczë i rzekł:

— Krolevjonko moja, v dzecinnich latach na javje vjidzanô: Czimuże tvoje kołpje mje nje povjedzalë, że tu mom bjec, be tobje wofjarovac służbę moję. Vez, rozkazuj mje, njevolnjikovji tvojemu. Żądej mojigo žëcô, żądej wostatni krople krevji: Vszetkoc dom! Koż mje gasëc słuńce i gvjozdë na njebye! Koż, abem cë scignął z chmur bjicze pjonunovi i doł v tvoję rączkę bjołą na zobovkę i żort. Na vszetko sę vožëc będę. Krev, žëcé moje tobje dom i zbavjenjé dusze.

Tak jô bluznijł v vosamëtanju serca. Ale Pon Bog spravjedlevi wukoroł mje tak czeżko, zem małovjele nje vëzbeł žëcô i zbavjenjô.

Jakjem skuńczeł z movjenjim, tej krolevjonka rzekła:

— Vstanji! —

Tak jô vstoł i na nję patrzeł, jak na cud jakji. Takô wona pjëknô beła!

A mjenjila mje sę v woczach tak, że roz vëzdrzała na krolevjonkę z pod korunovani jarzëbjinë, to zнову na cnotlevą Genovefę, to na cudovną zjavę z cuzigo kraju. Krom tego szło z ji woczuj njico na mje jak czarë, jak womona i wobvjijało mje njibe chmurą przezdrzevą i wunoszało nad zemją.

Ale wona na mje zdrzacô wusmjechała sę i rzekła:

— Njic cebje nje rozumjem!

Na to mje v sercu zakłóło, bom przëboczeł sobje, jaką mom skażoną godkę, chterną le ludze na najim pustkovju rozumjeją. Ale przëszło mje do głowë:

— Tec wona je krolewjonką tego zomkovjiska. Woddej ji czorni gronk i złoty mjecz!

Tak jô ji doł znak ręką, żebe zdała i pobjegł jem pod korunowaną jarzębjinę. Tam jô chiże vēgrzeboł z pod korzenji i vēdobeł, co podług moji wudbë ji noleżało. Tej jem znovu do nji przëstąpił, wuklął i rzekł:

— Krolewjonko nad vszeskji pjëknoſce pjëknô, panji bjołich kołpji i zomkovjiska tego! Vez wod słuġji tvojigo, co tobje sę noleži!

Wona vezdrzała na mje i rzekła:

— Dej mjecz! A gronk pochovej nazod v zemji, bo to je truma z prochami starszich naszich.

Tak jô ji woddoł złoty mjecz.

Peszni pjes kole nji kanał, a wona dała mje ręką znak na woddzëkowanjë i pomału znikła v chojnach. Vjidzoł jem jesz przez chwjlę ji bjołą suknję przez drzeva, jak wonge bjołi pjora kołpji, i stojoł jem cecho, jak stołp soli, v chturen sę zamjenjila żona Lota. Tej jem podł, jak długji, na zemję i zaczął całovac tę dzarnę, po chterni ji nozkji stapałë.

Nje vdarzę sobje, jak długom tam lezoł, nje vdarzę sobje, jak jem przeszedł przez brod i bor. To le jesz vjem, że vēszedłszë z boru na nasze znané pustkovskji pola, nje vjedzoł jem razu, cze jem doma, cze nje.

Bo svjat mje sę wodmjenjil v woczach. Poznoł jem ku reszce jarzębjinę po ti stronje lasu, poznoł jem trzë chojnë przë studnji. Szedł jem noprzod na ne chojnë, jak zbłądzoni czlovjek, co drogji do dom szukô. Tam jô sodł i patrzeł na jezoro i na dim, co z komina gburskji chatë szedł v gorę i na komin, co ze za gorë vēzeroł, jakbe sę chcoł ze mną zabovjac v zchovanigo. Ale to vszetko jinaczij vēzdrzało, njize jesz dzis przed połnjim. — Cze te drzewjëta njedzelné przëwobleklë ruchna? Cze ten dim szedł modrzejszi pod njebo?' Cze jezoro sę szkleło milionami dijamańtów? Cze njebo novą krosą pomalovał Pon Bog vszechmocni i nové gnoł po njim chmurkji bjołé? Cze bor, vjększigo vząvszë dechu, novą groł spjeva? Nje vjem, jak to sę stało, ale całë moje žëcë na pustkovju chiżim krokjem jëło jisc korovodem vedle mje. Przëboczeł mje sę zomk bjołi i krolewjonka, com jich vjidzoł przed nachodzącą burzą, — studnjô pod trzema chojnami, chdze jô vjidzoł braci przedających Jozva do Egiptu, — pjec Nabuchodonozorovi, — ^Straszki, co v złim dnju po woborze gonjił, — Golijat, com na njim dobeł, zvalivszë go z konja puszcovką Davidovą, — i sklep tajemni za gorą, chdze mje skrelë przed njeprzijocelami. Ale to vszetko mje sę tero vēdovało takji malé a tak dalekji, jakbe sto lôt minëło wod tego czasu. Smutk mje sciskoł serce a v tim jistnim czasie wucechë i vjesołoscë ve mje belo tile, że spjevac mje sę chcało i zrobjic co takjigo, czego jesz svjat nje vjidzoł.

Kjej jem v takjim meszlenju zaszedł na woborę, Marcijanna szła pravje z bëboruszkjem wod studnji. Vëzdrzała wona mje takô malô i żorotnô, jakbe sę zestarzała wo całi vjek ludzkji i jakbem ji długji czas nje vjidzoł. A wona sę zatrzymała i rzekła, zdrzącë na mje:

— A tã sę nje vstidzisz, Remus, v taką svjëtą njedzełë bosu chodzec?

Tak jô vjidzoł, że mom bosé nogji. Przëboczeł jem sobje tero, że moje skorznje wostałë na zomkovjisku przë rzece. V pjeń jem wo njich mjoł zabetë.

Nje wodrzekł jem njick, le nocą, kjej vszescë spełë, podnjosł jem sę z moji leże — bo i tak mje spac nje dało — i szedł jem po moje botë do zomkovjiska, chdzem je nalożł, jak jem wostavjił: na brzegu rzekji.

Wod ti njedzeli nji mjoł jem żodnigo wubetku, le vjedno mje szła meslô do głowë:

—A kjede të zнову wuzdrzisz swoją krolewjonkę?

Przë wobjedze i przë vjeczerzë Marcijanna sę dzevowała.

— Choba, Remus, nje zachorujesz, bo jesz tak mało jak kot.

Na to rzekł Mjichoł:

— To będą takji mankolije. Dovni ludze v takjim razu zavolełë krevavnjika, chturen wodpusceł krevji za talerz. Ale może to i bez tego mjinje.

Cali tidzen jô sobje wobjecivoł:

— V njedzele prosto wod kozanjô pudzesz na zomkovjisko. Może wona tam będzie!

Jak przësza njedzela, tej jô z Martą szedł do Lipna do koscoła. Pon i panji jachelë vasązkjem, Morcin povozeł, a Marcijanna sedzała kol njego. Jakżesma zaszła przed koscoł, tej nom chvjilkę ždac beło na smętorzu, bo pravje pierszô Mszô svjětô dobjegła i ludze vëchodzile z koscoła. V tim mje v serce pchnęło, jakbe rozpolonim żelazem: Wona — moja krolewjonka— vëchodzela z koscoła. Pjėknô beła jak Anjoł Bożi. Wokoma ji szedł peszni pon młodi. Z tim wona mjała rozmowę. Ale na mje wona anji nje vezdrzała. Jô jednak tak zblodł na tvarzë, że Marta sę pitała:

— Remus, je cë zle?

— Nje, Marto, zle mje nje je. Ale v tij chvjile przechodzela tu moja krolewjonka z zaklętego zomku. Jô je vjidzoł.

— V Jimję Wojca i Sena...! — Co të godosz? — Marta sę przeżegnała. — To beła gvesno pokusa.

— Żeli to pokusa, Marto, to jô przez nję stracę duszę i zbavjenjé!

Tej wona mje chiže vcignęła do koscoła i kazała sę przeżegnac svjęconą vodą, cobe mje mjinęło.

Ale na to i svjęconô voda nje pomogła.

Jesz ksądz z kozalnjice nje rozpoczął zdrovask, ju jô drogą v las, wostavjivszë Martę samą, bjegoł do brodu v lese.

Tam jô sodł na naveższym molu i zdrzoł na szterë stronë svjata, ponad czubë chojeczk i wolszk, cze krolewjonka moja nje jidze. Nastavjiłjem wuszë, żebe czuc nocechsze stapanjé ji krokóv po lestach i mechu. Ale czuł jem le granjé rzekji v dole i notę vjatra gorą. Po długich godzenach ždanjô słuńce, jakbe to beł dzień jak jinszi, zchodzeło svojim porządkjem z njeba, a jô so mesłoł:

— Tero ju naszi będą doma a cebje nji ma! Ju rzeka i bor do mje z dolu sejałë zemnjicą, jaż mje gruždzeło, a vjedno szor groł gorą nad drzevjętami.

— Nji ma ji, nji ma!

Jak dużô kula wognjovô słuńce jeło sę wukrivac za lasem a v jego vognju zaszkleł krziż na zvonnicë lipińskji. Cenjô sę skreła v las, a z dołu rzeka mje spjewała:

— Nji ma krolewjonkji, nji ma!

Ale jô źdoł, jaź szarô noc kanęła ku mje bliźij a bliźij. Ale jak ju zakreła vszetko svojim płuszczem czornim tak, że anji czebków anji vjetev drzevjat woko moje nje rozeznowało, tej mje zaczęła trząsc wogroszka, a jô nabroł vjarë:

— Dzis wona ju nje przinǳe!

I tej szedł jem v doł.

Po rzece tańcovałë jakjis wukozkji, chternich sztottë jô vjidzoł barzo verazno. Ale szłë cecho po vodze, jakbe rzeka beła pokretô lodem szklestim. V lese sedzała ceszô, ale gorą szła vjedno ta sama nota.

— Nji ma ji, nji ma!

Zavadzeł jem v kjerz, jaź ptoszk v njim zataconi zaczął vadzëc. Rzekł jem:

— Tec jô cë njick nje zrobjë. Bëdzë cecho i spji!

Jak jem szedł przez łakę, chdze stojalë małë plutë vodë, tej naszedł jem sarnë. Nje wucekała wona, le zdrzała na mje. A beła tak krotko, źem vjidzoł ji woczë, a z njich takji szło do mje pitanjé:

— Cuź wonji cë zrobjilë, bjedni chłopku?

Na to mje sę tak cieżko na sercu zrobjiło, źem mesłoł wumrzec. Ale jô vszeskji sełë vzał do gromadë i szedł wostrzij, bom vjedzoł, że kjejbem legł, tobe jakô z tich womon lasovich pevno mje wusmjercała.

Za lasem mje puscelo, kjej jem wuzdrzoł trzë chojnë. Ale na vjeczerzą jô nje szedł, le prosto legł v łozku. Tam jô so pjerzenę vetchnoł v gëbę, żebe nje krzikac głośno, cobe sę naszi nje zbjeglë. Ale trzësk mje vzał i takji zib, że łozko ze mną degotało, jak ne lestë na wolszce. Jaź Liza sę dzevowała i jeła mje chuchac na głowë. Bo to bidlë mjało rozum ludzkji i mu beło źol, że tak barzo cerpjec muszë.

Porene beło mje lepji. Do wobjadu sekl jem vjikę, a tak zapalczevjem sekl, że moklezna na mjevëstapjiła. Ale krom tego na połnjé nji mogł jem njick do gëbě vzać.

— Cud Boskji! — dzevowała sę Marcijanna. — Cuź v tego knopa vlazło? Rzczë że, Remus, co cë je?

— Njic mje nje je, le jesc nji mogë!

Na to wuvozoł Mjichoł.

—To je barzo zle! Źeli to do jutra nje popusci, to trzeba poslac po krevavnjika.

Ale po wobjedze jô znowu szedł do robotë, bo przë procë mje to wosamętanjé kask popuscivało. Ale na vjeczerzą jô znowu jodł tile, co vrobël.

Ve strzodę poselë do vsë do krevavnjika. Ten mje podvjazoł remję tak, że serdecznô źela vëstapjiła, jak modri povrozk. V tę won zaczął puszczađem a czornô krev zaczęła strzikac. Vëpuscel mje krevji za spori talerz, tej zavjazoł i kozoł legnac.

Vzëła mje slabota, źem sę zmokł i wusnął, jak kam. Kjej jem wodeckł, zeloni vjid wod mjesadza szedł przez wokno nad moję leżą, a ve vjidze mjenjiła sę wuroda moji krolevjonkji. Tak jem sobje wudboł:

— V njedzelę pudzesz źdac na nję! — Po tim postanovjenju wusnoł jem i społ jaź do zavjitrza.

Kjej jein przë vjeczerzi ledvo leżkę womoczeł v zupje, Marcijanna na svój sposob zaczęła sę jiscëc.

— Boże kochani! Co za wutropjenjé z tim knopem! Nje vëchovivałamże go podług nolepszij vjarë? Varzachevkę stłukłam na njim, trampk skjidłam! Cze mje, Boże, korzesz, że nje vzełam mjeteloka abo grulkji?
— Remus, knapsko bjedné, rzeczëze, co bes rod jodł, a jô cë to przënjese i wugotuje, chozbem mjała jisc po to do Lëborga abo do Gduńska.

Ale mje na przëboczenjé trampka i varzachevkji smjeszno sę zrobjiło tim barżij, zem zdrzoł na povjeszoni przë komjinje trampk z pape vërzniëti przez Mjichała, chturen trzimoł mol po nim skjidlim na moji głovje. Tej takji slova procem moji voli przëszlë mje na jëzek.

—Trampk nje pomogł anji varzachevka, to i mjeteloka z grulką Marcijanna vzevô darmo. Ale vezce mje sekjerą v łeb, to wod razu bëdze dobrze,

Na takji povjedzenjé Marcijanna zbladła i s ëprzeżegnała. Tej długo na mjë zdrzała, jaż ku reszce ji sę v woczacli zaszkleło i rzekła cechim głosem:

—Bjedni!Të jes poprovdze chori, bobes tak czeżko nje bluznił. Choba som Pon Bog cë pomoże, bo jô głupô dzevczina nje dom radë.

A jô anji nje jodł anji nje pjił, le nji mogł jem dozdac njedzeli.

Nadeszła wona njedzela komudnô i vjichrovatô. Chvjilami parzeł deszcz, chvjilami słunko vëlevało na svjat struminje vjidu i cepla. Vjater nom zastapjił drogę, kjej jesma z Martą szła ku Lipnu. Ale jô nje wuvozoł na njic, le gnoł vprost, jaż Marta mje proseła, bem zfolgovoł. Tak to mje cignęło!

Ledvje ksądz "amen" vërzekł, jô ju vëmknął sę jak chart i gnoł na dravoka na zomkovjisko. V lese vjater nji mjoł przistëpu; to też le czubami drzevjat gorzlivje szamotoł. Ale kjej jem sę vdzarłna zomkovjiska zberk, zervoł mje klobuk z głovë i njim jachoł veżij drzëv.

Jô na to nje wuvozoł, le sodł na dzarnje i pozvołëł vjatrovjij szamotoac sę za vloze, czekajacë, jaż przinãdze moja krolevjonka.

Jak jô tam sedzoł, przëszedł mje na woczë zegar nasz v czeladni, chturen tam, jak długom so vdarzëc mogł, polikol godzenë. Vjidzoł jem lica jëgo, jakbe krotko przed sobą i jakbe mądrimi woczoma na mje zdrzacë, godolvstec:

—Nje jidze! Nje jidze! Nje jidze!

Ale vjater zavł gorą vjelgim głosem:

—Nje przinãdze njigde!

Na to mje sę tak na scrcu zebralo, zem zakreł woczë rëkoma, zgiał sę v pałag i rozplakoł bez kuńca. Serce mje postapjiło pod gardło na wutchnjëcë a vszestkjij czlonkjij ve mje sę zatrzesłë, jakbem sę mjoł rozlecec na kavalkji.

Długo to mje tak mëczëło, jażem wuczuł na głovje mjëtka rëkë po vłosach mje gładzacą. Navetk njewohzerajacë sę vjedzołjô v ti chvjilë.

—To nje wona, to Marta!

Tak jem, vslidzacë sę zazdrzec ji v woczë, sę pitoł.

—Jakżes tē mje tu nalazła, Marto? Ale wona na to pitanjé njick nje wodrzekła, le głoskała mje głowę i povjodala:

—Jô vjem, Remus, co cę boli!

Kkej vjesz, Marto, to zmjiluj sę i dej pomocë, bo jô som so nje dom radë.

V tim vjater tak mocko chveceł v drzeva, że trzosk sę zrobjił i z vesokji chojkji vjetev wodłomjonô zlecała przed namiv doł. A Marta wobjema rękoma mje chveceła za remję i przëlgła do mje wod wurzasu. Tej zaczeła mje, gcbą przë mojim wuchu, szeptac:

— Poj ztąd precz! Poj do dom, bo tu njedobrze! Njedarmo ludze wunjikają tego zomkovjiszcza. Mje tu tak straszno! Poj do dom!

A kkej jô sę nje ruszeł, tej wona znowu.

— Ach, z jakjim strachem jô bjegła przez ten las! Vjedno mje sę zdovalo, że njico vēstąpji i mje v teł głowę skraći. Ale cos jinszigo mje gnało i godało do wucha: Tam won sedzi i czekô. Tam bjegłam. Bjedni! Nadarmo żdajesz, bo wona nje przinǳe njigde!

— Jak mozesz vjedzec, Marto?

— Vjem vszetko, bom ję poznała zaru pjerszigo razu przed koscołem. Le sę nje przëznałam. To njeje krolevjonka ze zaklętigo zomku, ale vjelgô panji, chterna na naju bjednich ludzi nje patrzy.

— A jednak vzeła złoti mjecz, z moji rękji.

— Kkej vzeła tvój złoti mjecz, tim gorzjij. Vzeła cë duszę a wo tobje zaboczela.

—Jak tē mje męczisz, Marto!

— Bog z tobą, Remus! Krev bem serdeczną za cę dala. Tero vjesz! Nje jô cę męczę, le wona cë zadała woczoma lubjiczka, a to je nogorszë wosamętanjé. Na to bodej nji ma lekóv, le v zmiłovanju Boskjim.

Tej wobjema rękoma woblapjila moję szeję izaczela sę trząsc wod płaczu.

A jak sę vēplakała, tej movjila szeptem:

— Dovjedz sę vszestkjigo, tē bjedni! Bo to ju na jedno. V czvortk wona będzie zdovanô v lipińskjim koscele z nim pesznim panem, co z nią stojoł przed koscołem v nę njedzele.

Ji słowa mje wuderzełë jakbe wobuchem v głowę. Vszetko: rzeka i drzeva i gora, zaczeło sę ze mną wobracac vkoł, jaż wutoneło v cemni chmurze. Nje vjem, jak długom lezoł njesvjadomi v ti chmurze, ale jakjem wodecknoł, Marta sciskała moje spjikji zemnimi, jak lod, rękoma i vołała moje jimję. Jak vjidzała, zem wodemknoł woczë, tej przez łzë wusmjecha sę do mje i vołała:

— Bogu chwała! Bogu chwała! —Vez sełë do gromadë, Remusku, i poj do dom! Bo jinaczi tu jesz nama wobuma będzie smjerc. Jidze noc!

Ale to jesz cali szturk bavjiło, njimem poczuł swoje członkji i przëboczëł sobje, co beło. Ale czuł jem sę słabi bardzo.

—Vez, Marto i mje pomož na nogji! — rzeł jem. — Bo jô som vjidzę, że tu co njedobrigo kusi ludzi. Njehle stanę na nogach, to jô so dom radę.

I pomogła mje Marta na nogji, jak przed lati, kjej mje gbur tak mocko zbjil za to, žem wodbjegł wod dobetku.

Z początku kolana mje sę gjęłë, kjej jem zchodzel z gorë do rzekji. Ale Marta mje mocko podparła. Nad rzeką jô ju przëszedł do sebje. Tej jô sodł, be zeblec botë i vjidzoł, że Marta to samo robjiła. Tak jô sę doznol, że wona nje dovjerzała, abem ję mogł dziso przenjesc przez vodę i jem rzeł:

— Nje zeblekej, Marto, botóv, bo jô cę przez rzekę przenjesę!

I ju mje całô moc sę vroceła. Tede jem vzał skoržnje v levą rękę a pravą podjął jem dzevczë, choc wono sę bronjiło. Ale kjej vjidzało, że ju jidëv rzekę, tej sę mocko chveceło moji szej i przëcesneło do mje, žem jego bjijacé serce czuł przë pjeršë. Ji skarnjô przëlglá do moji skarnji, jak pjora gołábka. I tak dzivno mje sę zrobjiło, žem so rzeł:

— Poprovdze to tu mol, chternigo ludzom wunjikac trzeba!

Na brzegu jô ję postavjil na nogji. Ale wona mojigo reminja njepusceła, bo sę mocko bojała, choc v lese njížodné cemice nje błądzelë i daleko vjidzec beło v szarim połvjidze. Ale mje ten las dziso sę vëdovoł jak jizba, z chterni ludze wuszlë, strachem vënekani, wokna i dvjerze wostavjivszë wodemklë. Vjater som jeden gospodarzi vestrzod statkóv i scan.

X

Jak Remusova krolevjonka beła zdovanô i jak svjat dlo njego vëzbel vszelką vortosc.

Na mojim łozku pod zelonim wokjenkjem wusnac mje njedało, le vjedno mje kašala, naksztoł nopartigo gzela, meslô:

— V czvortk wona będze zdovanô! To tede ju tak bëc mjało, że pon rzeł do Morcena:

—V czvortk pojdziesz do młina! A mlin stojoł v Lipnje. Tak jô vzał Morcena za stodołę i rzeł do njego:

—Morcenje! V czvortk tē mosz jachac do młina. Vëmovji sę i poslij mje. Jô cę sę wodszużę, czim będę mogł.

Morcin na to sę chvjilkę namiszłoł, tej rzeł:

— Jô cę wuczinję do voli, ale muszisz mje pjervij wodpovjedzec na dva słowa.

— Vejle! Mjichałova Marta to snožé dzevczë. A jô chołbem sę z nją ženjic. Ale v njedzelę va przëszła v gromadze z lasa. Rzecžë mje! Jesta va ze sobą zakantrani, cze nje?

Ale jô sę mocko dzevovoł na takji pomeszlenjé, bo to mje njigde do głovë nje przëszło. Ale won mje z taką wuvogą zdrzoł v woczë, że mje sę i kašk smjeszno zrobjiło. Tak jem wodezvoł:

— Marta je gvesno dobré dzevczë, a jô ję kochom jak brat, bo beła mje jak sostra wod dzecka. Želi wonacę chce, a tē mosz volá brac ję za bjalkę po katolicku — Bog z vami! Jô nje vjidzę žodni przëszkodë.

Tak won mje doł rękę, że jô pojadę i ma szła nazod. Wob drogę won kašk medetovoł i tak povjedzoł:

— Dživno be tež beło, žebes tĕ, Remus — vĕbocz, ale jô movjĕ jak meszłĕ — mjoł sĕ ji vĕcij vjidzec, njize jô. Njicht nje vjinjen, že go Pon Bog stvorzeł takjim a nje jinszim. Ale procem mje szekovnego chłopa, tĕ z tvojim koscatim, chudim rusztovanjim vĕzdrzisz, jak nje przimjerzajac...

Nje dokuńczeł Morcin, bo mje nje chcoł wobrazĕc. Ale jô beł ti jistni wudbĕ, co won i jem rzekł:

— To sĕ vje, Morcenje. Tĕ chłop, jak pupa, a jô, jak płoszedło v kapusce. Tej nje bjerzĕ so do glovĕ njick i ženji sĕ z Martą. Bo ze mną, to wona pevno le z litoscĕ wobchodzi sĕ tak dobrze.

Czvortk vĕszedł ze zavjitrzną zorzą, jak njedzela. Pełno beło na woborze słuńca. Bedło sĕ kleszczelo z chlevón na pażec, a kurĕ sĕ wugonjałĕ za bączkami. Jezoro szkleło sĕ jak wobsepanĕ ževimi skrami. Konje porskałĕ, kjej jem zakłodoł je do voza.

Marta szła z bĕboruszkjem do jezora i przĕstanĕła kol mje. A jô nji mjoł wodvogji patrzĕc ji v woczĕ, le wodvroconi plecoma zakłodoł jem postronkji za worczikji. Ale wona ždała, jažem sĕ wobroceł, zazdrzała mje smutno v woczĕ i rzekła:

— Remus! Komor leci za vjidem, jaž sĕ spoli!

— Znadz takô volô Boskô! — wodrzekł jem i vsunał na voz, be vžac drogĕ na Lipno.

Do łav na rzece jô jachoł stĕpją. Potim zagarnał mje las, jakbe svojim cĕžorem nje chcoł mje puscĕc dalij. Ale jô strzeleł z batoga i jał gnac. A kjej jem vĕtirzeł z lasa, tej nje folgovoł jem, z czego sĕ pevno dzevovalĕ i Liza i Gnjadi, bo to nje je gburskji sposob. Ale jô nekoł na złomanjĕ karku, bom sĕ bojoł nje zmudzĕc zdovanjô. Ludze na polu stovelĕ wod robotĕ i zdrzełĕ za nami, movjacĕ do sebje:

— Chtuž to tak nekô po drodze v chmurze kurzu? Abo spjeszi do konajacigo, abo go co vosamĕtało.

Pevno mje njico vosamĕtało. Bom nje folgovoł, jaž pod gorą, chdze przidkô droga przede vsą jidze v gorĕ. Tam Liza i Gnjadi woboje łbami trzĕslĕ ze dzevovanjô, wuvožajacĕ sobje:

— Cze naszigo Remusa brzmjel kaseł, cze mu gzĕl wob wuszĕ brzĕczi, cze tež sĕ wupjił, jak to chdzeroz parobcĕ robją?

Ale jô rzekł:

— Wukaseło mje njico do ževigo, brzĕczi mje wob wuszĕ, jem pijjani, chcem v žĕcu krople gorzołkji nje pjił. Dravujta, konjikji, dravujta!

Bo Remus vĕzbeł wubetk i mjarĕ.

Ale pod gorą, chcacĕ nje chcacĕ, jô muszoł konjom dac folgĕ, bo voz zarzinoł v pjosku głĕbokji kołovaža. Wob ten czas nade mną vesoko podlecoł skovronk, spjevajaci godzinkji. A jô so przĕboczeł spjevĕ, chterną chdzeroz Marta spjevala:

— Hej, tĕ ptozku skovroneczku, vesoko lotosz.

Povjedzĕ mje novjineczkĕ, chdze sĕ wobrocosz?

A skovronk wodezvoł:

— Povjem jô cĕ novjineczkĕ, ale njesroga.

Bo ju z tvoją nomjilejszą do slubu jadą!

Vĕjachavsĕ na gorĕ, wuzdrzoł jem vjes Lipno. Szari, słomjanni dachĕ i zrĕbové scanĕ zdrzałĕ ku mje przez korunĕ vjelgjich lip, wod chternich vjes brała mjono. A mje beło, jakbe do mje vołalĕ:

— Bjej chiže, bo krolevjonkę tvoję zdovaja, a cebje nji ma!

Ve vsě zajachoł jem do karczmě, vėprzagł szkapě i doł jim wobrok, bom sobje wudboł mocko źdac, jaž bėdze po vszetkjimu. Tej szedł jem do koscoła. Ksądz pravje vėszedł wod vołtorza, a kjile kobjet i dvuch stareszków znojma parajilě sě do dom. Le jô som wostoł v koscele. Tak jô vlozł v norcik wostatni łavě pod chorem im sě vzał źdac. Cali szturk jô wostoł som, ale njižoden pocerz nje szedł mje z dusze. Le vstec zdrzoł jem na vołtorz vjelgji, v chternim Matka Boskô v złotim płoszczu sě mjenjiła. Przed tim vołtorzem ksądz mje przējał pierszi roz do Svjětich Sakramańtów. Nje tak dovno temu. Chtuż be mje beł v nen czas povjedzoł, że bėdę tu dziso v norciku skrěti źdoł? A na co? Abe njeszczescé moje vėpjic do negji, bo moja krolevjonka mô bęc zdovanô.

Zdrzoł jem ku licom Nosvjętszi Matkji ve vołtorzu, jak pjes v woczě pana, czebe ztąd mje nje przėszał pocecha. Ale czětoł jem v njich:

— Cerpji, bjedni Remusu, cerpji! Boczě, cużje tvoje cerpjenjé procem mojigo!

Podnjosł jem woczě na posovę vesoką i belo mje, jakbe ztąd muszało przinśc co njespodzevanigo. A žebe te murě tak sě zapadłě! A kjejbe tak pjorun strzeleł prosto ze słonecznigo njeba i klasnął przed ji nogji v drodze do zdovanjô, cobe vzeła to za złą vjeszczbę i przed vołtorzem zavrocela do dom? — A kjejbe tak mój Anjoł Strož zastapjił ji drogę i rzekł:

— Njerobji tego, bo bjednimu Remusovji serce pėknje!

Takji mesle mje wopodałě jak tonącigo, chternimu rozum movji, że nji ma retunku, a jednak won szukô woczoma nad zotorem choce szeszinja belice, choce słomě kunjoszka, žebe sě wuchvacęc i vėdobęc wod smjercě. Na posovje vesoko vjisoł vizerunk Pana Jezusa na krzizu. Strach mje belo vezdrzec na Zbavjicela, bo mje dusza moja rzekła, że v meslach mojich bluznję. Ale wod wokna szedł grubi parmiń vjidu ku Njimu, a po tim parminju szłě i woczě moje. I tak muszoł jem patrzęc na te skarnje bladé i krevavé pod drzonovą koruną. I zнову jô wuczul słowa:

— Cerpji, bjedni Remusu, cerpji! Tě sobje radě nje vjesz z tvojim głupim sercem, sprava, chterna njikogo krom cebje nje wobchodzi. Jô cerpjoł za milioně ludztva, wo svojim sercu zabivszě.

Ale moja dusza zakrziknęła :

— Jezus, Marija! Jak jô bjedni czlovjek mom to bolenjé strzimak!

I załomoł jem ręce, że zatrzeszczalě v członkach. Ale vulgji mje nje dało, jaž kjile ludzi z zokresteji vėszedłszě, vzełě kłasc divan kvjacasti przed głovnim vołtorzem i wustavjac vėbjitě aksamjėtem krzasła.

A jô dzevjil sě srodze, że tak sě maja, jakbe mje njebelo i mojigo vjelgjigo bolenjô. Bez prziczině gorz mje na njich vzał, że bełbem jich mogł wusmjercęc v ti chvjilě. Alem wopamjetoł sě i scesnął jem wobjema rękoma spjikji. Tej naszłě mje takji meslě:

— Cuż cę to zdovanjé mô wobchodzęc vjęcij, njiže nich ludzi, co kładą divan dlo ji nóg i krzasła wustovjaja dlo bjesadnich gosci? Cuż wona cě krzevô? Roz jedini do cebje przemovjiła, roz jedini cě zaszklełě gvjozdě ji woczcu. Chtuż tě jes, Remusu, žebes źadoł, abe te gvjozdě cě vjedno svjecelě? — A jednak mje vstec povtorzała nodzeja — może sě co stanje?

Zaturkotałě voze przed koscołem, a za chvjilę jełě vchodzec snożé panje i peszni panovje. Jô zdrzoł ku njim, jak zvjerz lesni szukajacě ji woczcu pełnich cudu. Jaž raptem vszestka krev mje wuderzeła do serca...

Tam szła wona wokoma czorno wobleczonigo pana, całô bjołô jak anjoł.

Zeloni vjonk korunovoł ji złotą głovkę. Długji a letkji, jak blon chmurë, zavoj plinał ji z głovë jaż do zemji. Woczë mjala spuszczone i anji razu na mje nje vezdrzała. Jakżeż też vjedzec mjala, że tu bjedni Remus ze swoją skazoną godką, pasturk downji a dzis parobk na pustkovju Zobłockjigo, v norciku sedzi i radë so nje vje i Bogu bluznji i jego Matce, njevjedząc;za co na njego przëszo takji skoranjé.

A wona tam szła ku vołtorzovji, jakbe skrzidla ję njeslë. A jô sę dobroł v ti chvjilë, jak małi i żorotni jô beł procem nji i jak to smjeszno, zem sę na tę wuroczestosc zchovoł v svój norcik. I przëboczëła mje sę na zjava z pod korunovam jarzëbjinë pod lasem, chdzem sę vstidzeł svoji strodnoscë procem krolevjonki bjołigo zomku.

Zagrałë worganë, ale jô czuł jich granjé jak za chmurą. Alem woczju nji mogł wodervac wod ni bjołi postaceji przed vołtorzem. Tam ksądz jich dvoje zdovoł. Ale jô so wudboł tak:

— Njim vińdą z tego koscoła, njech będze moja smjerc!

To mocné postanovjenjé mje kąsk poceszëło. Ksądz wob ten czas mjoł przemovë, z chternim njick nje rozumjoł, bo moje mesle po głovje gnałë z granjim, jak dunë v kurzatvje morskji za Gduńskjem.

Potim sę wuszekovalë vjeselnjicë i jelë vëchodzec do bramë.

— Tero tã ji vjęcij nje woboczisz! — krziknęło serce ve mje. I nje namiszlajacë sę vëstapjił jem z łavë. A kjej wona sę zbliżala, jak cud z njeba na zemję zestapjoni, jô sę rżnał do ji nóg, jak długji, meszłacë sobje!

—Tero wumrzesz, a tvój trup będze ji progjem do novigo žëcô.

Ale ve virokach Boskjich godzena moja jesz njebeła namjenjonô.

Vszescë vjeselnjicë sę stanovjilë, ale wona przë mje klëkła, chveceła bjołimi rączkoma moję głovë i wunjosła, a jô wotvorzeł woczë i vezdrzoł na ji lica, drogszë mje, njiže zbavjenjé dusze. Chvjilkę małą to trvalo, ale jô czuł v sercu, że sobje przëboczëła chłopoka, co ji na kolanach doł svój novjekszi skorb nagorze zomkovi. Jak parmiń słuńca przez chmurëna mjepodł ten blisk poznanjô z ji woczju i nagrodzeł mje za no straszne cerpjenjé v pustim koscele.

Kjile panóv przëstapjiło i mje podnjesło. Tim wona njico rzekła, a wonji mje posadzilë jak pjijanigo do povoznjika na peszną landarë i pojachelë. Bjołi dvor stojoł pokuńc vsë, a przed njim stanëłë konje. Młodô panji szła po drodze kvjotkami vësceloni, a mje kozoł povoznjik zlezc. Tej przësza służba i mje vzeła do stodołë. Tam jô wuzdrzoł, jak przez dokę, duzi stołë zastavjoni a v norce vjelgą beczkę pjiva, z chterni parobcë toczilë v dużë szklonkji. Kjile z njich mje znało, bom z njimi v gromadze chodzeł wonge na nowukę. Ti mje zaru przërôczilë:

— Poj, Jemus! Dziso naju pon ženji jedina corkę. Wupjijema sę za trzë dzevkji.

Ale jô njick nje jodł anji njick nje pjił, bom beł i bez tego pjijani. I jesz roz mje słuńce zasvjeceło i zajasnjala stodoła dlo mje bloskjem, jakji muszoł pasturkom v polu zavjitac v pjerszë Bożë Narodzenjé. Bo wona, moja krolevjonka, przësza sama z jednim sługą do stodołë a sługa njosł łiszczacą tocę, a na nji dva kjeliszkji i butelkę vjina. Tę wona kozoła przede mną postavjic, nalala sobje i mje i rzekła:

—Pjij!

Czervjoné jak krev beło to vjino v szkle, a mje sę zdovalo, że to beła moja krev serdecznô. Ale jak kozoła, tom pjił. Tej wona pogłoskala mje po głovje, wusmjecnela sę jak młodi dzeń i wuszła.

Parobcë zaczełë mje zozdroścëc i ze mje podkorbjac. Na to zem vzał sę i szedł, bom so wuvozoł:

— Tero dejadej je po vszeskjimu.

Nje vdarzę sobje, jak jem spravjił wu młinarza i wějachoł ze vsě. Ale to vjem: Kkej znowu szło z gorě, tej strzimivoł jem voz a na rovnim cesnał jem bat i jachoł całą drogę stępją.

— Nacuz jô sę mom spjeszec? — rzekł jem sobje. — Tero jednak je po vszeskjimu.

Gnjadi i Liza znowu trzęsłë łbami, bo sę dzevovalë njemové bidłëta. Ale mjeju vszetko beło jedno. A vstec mje tropjiło pitanjé, jak noparti gzel, co wob wuszë brzęczy:

— Cuz tē tero będziesz robjił na tim svjece? —

Njebo zaczęło pobjegac, a kkej jem vjachoł do lasa, trzęsk mje broł, jak v pękanim mrozu, choc to rovnak panovalo ceplé lato. Jô patrzącë na drzewjëta dzevovoł sę, bo sę zmjenjiłë, jak v nen czas, kkej jem woddoł moji krolevjonce mój mjecz złoty. Ale dziso nje nosełë ruchen njedzelnich, alem vjidzoł jich korę popękaną i wodłomjoné vjetvje, jak skazoni czlonkji koscetrupów. Mjijołjem jabłonkę, svjodka moji pobjivtë z Golijatem. Stojala cechô i zgurdzałô, jakbe mje wod staroscë ledvje poznała i chcała rzec:

— Vszetko to głupi vergle: i to tvoje dobęcë na Golijace i ta zaklętô krolevjonka! Jidz spac, Remusu, bo i tak wumrzec muszisz.

A tam dalij v lese, zdovalo mje sę, że njico brzedkjigo zataconé sedzi. A jô njevjedzoł: Smjerc, cze wukozka, cze zvjerz njebivali, co dovnji żeł v lese, a dziso le v bojce žije.

Przejachoł jem kole łav przez rzekę, Vnetk mjołjem na woczach naju pustkovjé: vesokji drzeva lipové przed wobora, stodołę, za nią koszkji pszczól, chlevë, chatë ludzkji. Kole studnji stojala Marcijanna. Mjichoł wuprovjoł cos przë vasązku a Morcin njosł pęk sana dlo konji. Mje tede ta całô ich procô vëdovala sę njidoczego i po głovje szło noremné pitanjé:

— Poczuz wonji tu jesz procują? Tec svjat tu nji mô žodni vortoscë!

Wod tego dnja jô vszetko robjił jak v spjiku. Jedzenjô jô sę žadzeł, alem jodł, bo mje kozelë. Marcijanna zajisceła sę wo mje i rzekła jednigo dnja do Mjichała, chturen znoł sę nolepji na vszelakjich choroscach dobetku:

— Mjichale, vezdrzële na Remusa. bo mje sę zdaje, że won žołti jak gromnjica.

—Jô to vjidzę ju cali szturk! — rzekł Mjichoł. —Jakuž może bęc jinaczi, kkej won njick nje jé? MocBoskôko mu namjenjoné, tego nje mjinje. Ale mje sę zdaje, że kkej to sę nje wodmjenji, to może bęc zle.

— A nji ma na to lekóv? — pitala sę Marcijanna.

— Jednę radę jô jesz vjem. Jak to nje pomože, tej będze z njim trzeba do doktora, bo dejadej wumrzec muszi.

—V Jimję Wojca i Sena! — krzikenęła Marcijanna.— Takji zdrowi knop i žerni!

I zakreła fartuchem woczë i vëszła precz, boji potcevimu dzevczesku, žol beło.

Marta mje sę na woczë nje pokazivala.

XI

Jak Zlé kuselo Remusa.

Njicht krom Martë nje vjedzoł, jakô chorosc mje żarła wod strzodka. Ale wona njikommu njic nje povjedzała.

A mje belo wode dnja do dnja mnji.

V svoji chałupje, chterna jak grzib stari ve vjisznjovim sadze przëczupnjëtô sedzała, Mjichoł przëmeszliwoł wo lekach dlo mje. Ale dotechczas jesz sę nje dobroł.

Kkej jô legł na mojim łozku pod zelonim wokjenkjem, a na pustkovju vszetko pod wopjeką Boską zamkło woczë do spjiku, tej noc v noc njico wobłazelo vkoł mje. Nje vjedzoł jem, co to belo, alem czuł, jak pocornëto chdzeroz moje pjerzenë i strzëso łozkjem, jaż wono letko skrzepjało. Tej znowu na chvjilkę sę statkovało tak, zem czuł le cechë glińgotanjë lińcuszków wod noszejnjików Gnjadigo i Lize. Na wotmjanë znowu zaczęło wobchodzëc i rëkoma maklac po moji pjerzenje, jaż Gnjadi zaczął porczec — i znowu sę wudało i zdało. Tak jô so jedni nocë wuvozoł:

— Mora to nje je, bo nje przëdze i nje morzi. Cużbe to mogło bëc? Choba przëgrzecha jakô.

Przeżegnoł jem sę i rzekł:

— Kkej jes co dobrigo, to stój abo rzeczë, czegoc trzeba. A żeli jes co lechigo, tu wustap v Jimję Boskji, bo dzeń je do robotë a noc do spanjô!

Tej to sę na chvjilkę wustatkovało. Ale jô jednak nji mogł wusnać. Bo to belo noremné i za chvjilkę jëło znowu vërbjac swoje kuczki. Tak jô povjedzoł:

— Kkej jes takji nopartë, to robji, co cë sę vjidzi, ale boczë, żebes sę nje dostało v moje ręce!

Z tim jô sę na bok przewroceł, żebe spac. Ale tej to vlazło jak kot na moję pjerzenę i zaczęło mje do wucha gadac:

— Remus, czuł të! Jô cë żiczë dobrze. Słuchej coc rzekë: Nje będziesz ju mjoł wubetku na svjece, bo wona, ta tvoja krolevjonka, zadała cë woczoma. Duszę tvoję cë vzeła a dalac duszę psa, chturen za panem jisc muszi, choce go bjił i kopoł nogoma. Tero dusza tvoja za nią bez przëstonku tęsknjic będzie, a të ji nje dosz radë.

— Provdę movjisz! — pomesłoł jem sobje.

— A vjidzisz! Jô cë druchem i zicznim, a żeli mje słuchac będziesz, vëbavję cë z tego wutropjenjô.

— A chtuż të jes takji?

— Jô jem wodvroconą stroną kszëzeca i voga na zegarze svjata. Jô jezdem tamą przë vjelgim vozu, co nocą vëchodzi na njebje. Jô jezdem vognjem żolącich gvjôzd. Jô jezdem "Ale" i "Nje". Jô sedzę na sprëzenje porzãdku svjata i dbaję, żebe szlë na wotmjanë: dzeń i noc, żëcë i smjerc.

— Nje rozumjem cebje! — wodrzekł jem.

— To nje pitej i słuchej moji radë.

— A cuż të mje radzisz?

Tej to chvjilkę belo cechë, le szorovało sę po moji pjerzenje. Potim rzekło:

— Podnjësë tvoję rëkë poveżij zelonigo wokjenka i pomaklej, co tam wuchvecisz.

Tak jô podnjósł rękę i wod razu jô trafijł na łobskji gozdz, co tam beł v balkę vbjiti. Barzo mje beło dzivno, zem tego gozdza dotąd njigde nje vjidzoł, ale to mje nje dało rozmiszlac, le dalij gadało:

— Puszczë gozdz a chvec ręką do nóg tvojigo łózka!

Podnjósł jem sę i chveceł. Tamleżałë moje ruchna roboci, a na vjehrzu leżoł mój rzemjanni pas. A jô wuchvacivszë, trzimoł go v gorscë.

Tej to zнову zaszemarzelo vkoł mje, choc jô v cem noscë njic vjidzec nji mogł, i zaczęło mje do wucha gadac:

— Vez ten pas i zrobji z njego sidło. Kuńcem wurzeszë go za nen gozdz, com cë go pokozoł. Założ sidło wo tvoję szeję i spuszczë sę na sedzaczkę nad łózkjem tvojim. Wusnjesz i będze po vszetkjim wutropjenju. Bo i tak jezdes njidoczego i ju njigde njic z cebje nje będze!

Tero mje wod razu vjidno sę zrobjiło: — Tec to som szatan z pjekła mje kuseł!

Skrë gorącë mje przeszłë wod pjët do głovë, jak jesz njigde v zëcu nje. Vłosë mje dëbem stanëłë na głovje. Przeżegnoł jem sę chize krzizem svjëtım, vëskokł jem z łózka i krzikał:

— Karuj sę, duchu przeklëti, v Jimję Wojca i Sena i Ducha Svjëtigo!

Tej vëszukoł jem so krzosedło i zapoleł latarnją. Przë vjidze v stanji le cenje sę vjelgji suvałë po scanach, a v nortach jak wubjitô stojała cemnoc. Konje przë kumach strzigłë wuszami, a kjej jô sę jim przëzdrzoł dobrze, moklezne wuzdrzoł jem na njich. Pevnje i njemë bidlëta poczulë njeprzijocela i zmokłë wod wurzasu.

A jô tero sodł przeką łózka i zaczął jem spjevac cechim głosem:

— Chto sę v wopjekę podda panu svemu,
A wosobhvje szczerze wufa jemu,
Smjele rzec może:
Mam obrońcë Boga,
Nje przinǳe na mje żadna straszna trvoga...

Jak jem tak kjile dalszich vjerszi wodspjevoł, dusza ve mje sę wuspokojila i vzeła mje drzemjaczka. Zgaseł jem tede latarnją i legł zнову. Ale spjik mje wodchodzeł, jak spłoszoni złodzej, bom vjedno muszoł meslec wo nim gozdzu nad zelonim wokjenkjem. Nje beło radë, le zнову vstac i zapalëc latarnją. Zsvjecel jem tede do nigo gozdza a żodną mjarąm njimogł sobje vdarzëc, cze jem go tam pjervji kjede vjidzoł. Probovoł jem go ręką vëcignac, ale sedzoł mocko. Tak jô so rzekł:

— Poždejze, njeprzijocelu!

Vzał jem sę i szedł na woborę. Tam za płotami na vjerzesku leżała sekjera. Tę jô zabroł do chleva, zavjesoł latarnją na balce, żebe vjidzec, przeżegnoł sę, napluł v ręce, zamjerzeł sę i wobuchem zaczął jem valëc v nen gozdz z całi mocë.

Scanë bełë, jak vszeskji jinszi budinkji na pustkovju, v srąb wukłodané z dużich camróv drzenjovatic. A kjej jô zaczął bjic, tej robjił sę takji grzem, jakbe pporunë trzaskałë. Zeloné wokjenko zaczęło jëczec, a psë jëlë wujadac, jaż jô mesłoł, że sę naszi vszescë na pustkovju pobudzą. Alem so wuvozoł:

— Kjej jes zaczął, Remusu, tej dokonej robotë, chocbe Zlé trzoskovało jesz tile. Bo v tim gozdzu gvesno won sedzi, co cę kuseł. Njehze tej, v balce wugrądzoni, nje vëleze do kuńca svjata!

Takji mocné postanovjenjé dodało mje wochotě, zem procem trzosku vaeł, jažemgo vbjił tak, że jego głowa skreła sę v drženjovativim drevnje.

Tej jô zanjosł sekjerę na vjerzesko, legł i wusnął wod razu.

Porene, kkej jem drevka rąbjił na vjerzesku, przęstapjił Mjichoł, przęzeroł sę chvjilkę, kjivoł głową i rzekł:

— Chvat tē jesz mosz v gnotach, ale chto vje, jak długo cę go zbędze?

Tej vzał sę i sodł na przewroconim pługu, przemiszoł kąsk i rzekł:

— Bog z tobą, Remus! Psë dziso v nocě wujodałë i trzosc szedł wod chleva jak grzmot. Cuż to beło?

Na to jô woprzestoł rąbjenjô, sparł sę na toporzesku i vszetko mu dokładnje povjedzoł.

Won słuchoł i kjivoł głową.

A kkejjem skuńczel godkę, nje rzekł njic, le przemiszoł, Po długji chvjilë povjedzoł tak:

— Moc Boskô! Komu namjenjoné, tego nje mjinje. Të, Remusu bjedni, chorszi jes, njiže mje sę zdało.

— Pevno tak będze!

— Bovejle! — movjił Mjichoł dalij. — Są chorosce takji, co le z vjehrzu psują, jak njeprzimjerzając gapa psuje dach. Takjimi choroscami są parchë, ług, strzeleń, svjinjok, wobjeg, pjekjelni wogjiń, rožô. Jak je wod razu nje vënekosz, mogą do zemji dostac człowjeka smjertelnigo. Krom tich są chorosce wod strzodka. Te są ju gorszé. Bo kkej mester chałupë nje vërichtovoł za vogą abo vsadzel zgnjitą balkę mjedze zdrové drzevo, chałupa zaczinô sę vąbjerzëc, a nje vjesz, chdze sedzi skaza. Njejedem człowjek przëchodzi na svjat njezrichtovani i sprochnjaligo gnota. — Tej jesz są chorosce, co z dopuszczenjô Božigo vlezą v człowjeka. Pon Bog litoscevi na poczatku svjata zasol procem njim rozmajité zela na pomoc i lekovanjé. A jô zebroł i dol posvjëcëc v Matkę Boską Zelną jich vjele. Mom jô tam v chałupje nokce, vjike, makovjicę, belicę, rutę, pokrëtnjik, żolti knopkjł, koscelnjicę, levëdę, koper, kolander, zorna słonecznjika, wurazevé drzevo, spjike, klosztorni kvjat, gozdzikji, bjołą konjeczenę, czervjoné barankji, sloz, gorczece, vosmožé, szalviję, božé drzevko, panjenkji, krzižové drzevo, gromové zelé. Ale žodno z tich zel nje je lekjem na tvoję cliorosc. Znaję cebje wod knopa. Tës jodoł jak sę noleži, tës rosł jakchojeczka v lese. Le v głovę cę vjerę chdzeroz nachodzeło, ale gnota beł jes mocnigo i zdrovi mjazdrë. Nje będze jinaczi, le że cę je co zadané, a wod tego dusza tvoja je wurzasłô i mjozga rë sę wod strzodku psuje. — Rzeczë mje: Nje vdarzisz tē so vosobë, chterna be cę mogła mjec to zrobjoné?

— Želi to mje mô zadané vosoba, to njechji Pon Bog blogoslavji za žëcô a po smjercë dô njebo vjeczne.

Tak won znovu długo na mje zdrzoł, potim vstoł i rzekł:

— A vjesz tē, że tē vëzdrzisz żolti, jak gromnjica?

— Vjem!

Długowon znovu zdrzoł na mje, tej przęstapjił krotko i povjedzoł cechim głosem:

— Remus! Zlé mô przistëp do cebje, bodusza tvojajeczi podgrzechem smjertelnim. Bjej do spovjedzë i vëlekuj duszë, tej wo lekovanju cała jesz będze czas pogadac.

Wodszedł Mjichoł, a ve mje sę sumjenjé wodezvało:

— Kjilež razi, tē grzesznjiku, nje bluznijł jes v nen dzeń zdovanjô v przēbetku Pana Boga!

Na drugji dzeń mje gbur pusceł do Lipna, źebem sę z grzechów woczeszczeł.

Reno beło, bom sę vėbroł v drogę jesz przed słuńcem, jak jô przėszeđł do koscoła v Lipnje. Beło v njim jesz komudno. Vjeczno lampa sę źoleła i słabich promiszków, kulko mogła, rzucała na sreberné ruchna Nosvjętszi Panjenkji ve vołtorzu. Ji skarnji jô rozeznac nji mogł. Ale czim dzeń sę robjił vjidnjeszi, tim barzij jełē vėchodzec na jav, jak lica dobri matkji. A jô, njimem sę namesleł, sedzoł ju pod chorem v tim samym norciku, co v nen czvortk. I znovu sę wodemklē ranē v sercu i krev z njego wubjegała, źem sę poczuł słabim i chorim na smjerc.

Tej zaczełē parminje słuńca nachodzec przezwokna, coroz vjęcij i vjęcij. Zazvonił zvonk i ksądz vėszeđł ze Mszą Svjętą. Noboźnich, że to beł dzeń roboci, przėszoło mało: sami starszi ludze. Kjej Wofjara sę skuńczela, tej jem kłakł przē spovjednijcē.

Moc Boskô! Dusza moja sę wuspokojila, jak ptoch v klotce. Sedzała smutno, ale cechô. A jô szeđł do dom znaną Lipińską drogą, bom mocną volą zamknał dvjerze, za chternimi na złotych botach chodzeło moje szczescē. Vjedzoł jem tero: Droga człovjeka provadzi vedle vjele dvjerzi, jaź przinǳe do takjich, chdze duch mu povje: Wuchvacē lecirz i veńdz! Ale njeszczescē jego, kjej nje swoje klamkę wuchvaci. Zazdrzi — ale dvjerze przed njim zatrzasa, a za tim, co vjidzoł, tesknjic będze do smjercē. Ale svojicli dvjerzi njigde nje naleze.

XII

Jakjimi dręjjimi lekoma stari Mjichoł lekovol Remusa.

Zili Duch mje wodstąpił, ale dłuo vjedno patrzeł jem wodemklimi woczoma leżacē v łozku, v cemną noc, njim woczē mje zamknał spjik. Coroz brała mje wogroźka takô, źem vstojoł z łozka i nocą vanozeł po woborze. Tej zavjtro mje wołov lezoł v gnotach.

Marcijanna, kjej na mje vezdrzała, vjedno sę wobroceła plecoma. Tede jô vjedzoł, że ji sę cężko robjiło. Kozala mje wona vjedno po wobjedze wostac i mjała dlo mje roźni przismaczki. Ale to sę na njic nje zdało, bom schnął, jaź ze mje le wostała cenjô. Vszelko wochota mje wodstąpiła, a kjej jem wusodł v czeladni na zedlu, tom mogł godzenami przēzerac sę zegarovji, chturen tam połikoł czas, jak dłuogom le so vdarzēc mogł. Tej jô so chdzeroz pomesłoł:

— A kjede tē mje, stari zegarze, vėbjijesz moję godzenę ?

Gbur mje robotē nje dovoł, le Morcin i Mjichoł za mje vstąpiłē, a jô le jim pomogoł, bo kosce moje vėzbełē vszetką sełę. Tej mje beło vstid, że bez robotē jēm gburskji chleb.

Jednigo vjeczora — a beło to ve Vjiliją svjętigo Jana —poszeđł jem sobje do chałupē Mjichałovi. Tam Marta scanē strojila lestami klonovimi, tak że wobraze Svjętich vėzerałē, jak ze zelonigo lasu. Mjichała nje beło, bo z Morcenem seczkę rznelē, a knop jim nakłodoł.

Pochvaleł jem Pana Boga a wona vjidzacē, że to jô, nje przervała sobje robotē, le rzekła :

— Sadnji Remus! Tatł vnec przinǳe.

Tak jô sodł, bo nogji mje dłuo njesc nje chcałē i patrzełv wogjiń na kominku. Vjęcij ma do se nje movjiła. Njezadłuo przėszeđł Mjichoł, a jak mje wuzdrzoł, rzekł:

— Vjitol cę do naju, Remus! Mało kjede cę tero vjidzë v chace. Czeż të sę stoł takji buszni?

Ale smjoł sę przë tim Mjichoł i mje klepoł po reminju.

— Dziso nje będzema spjewała — movjił — le mądrą godkę korbała. A vjesz të też, że ta noc, co jidze, je nocą cudów?

— Bodejże tak!

— Poprovdze! — rzekł Mjichoł. Dziso v nocë paproc mô ževi vęgjel przë korzenju a peszni kvjat na vjehrzu. Chto ten kvjat nalcze a vęgjel vëkopje, ten mô klucz do novjëkszigo szczescô na svjece. — A szedłbes të dzis szukac vęgla i kvjatu paprocenigo?

— Pocuż mje szczescé, kjej jô i tak wumrzec muszë!

— Tak të nje gadej! Vszetko v mocë Boskji. Komu namjenjoné, tego nje mjinje. Na moję wudbę, të jesz zaspjevosz na mojim pogrzebje.

— Bronji Boże! Żijce jak nodłużij!

— Nje będzema sę spjerac! Rzeczę mje jedno: Beł cę kjede chdze v žëcu strach?

A kjej jô szukoł v pamjécë za strachem, won dopovjedzoł:

— Jô meszłë takji strach, że wurzasnjęcé jidze, jak zib, jaż do vnętrznosci.

Jô so tego tak nje wuvozoł, alem wodezvoł:

— Kaşk jô sę poprovdze wurzasł, kjej przed lati nen Strasz k ze szczitovi jizbë vëburkl i jał gospodarzëc po woborze... (tu wonji z Martą na sę vezdrzelë, ale nje rzeklë njick). A tej jesz mje skrë szlë plecema, kjej mje njeprzijocel pokozoł nen gozdz v scanje i kozoł sę povjesëc. Ale strach to vjerę nje beł.

— Jô vjem, zes të wodvoznigo ducha, Remus. Ale że të nji mosz strachu, to szkoda. Bo vejle, kjejbe cę tak provdzevigo strachu mogł nagnac, to bes të może i vëzdrovjoł.

— Na moję chorosc lekóv nji ma!

— Tak të meslisz v tvojim głupim rozumje! — wodrzekł Mjichoł. Tej pomedetovoł kaşk i tak povjodoł:

— Nje posłołbem cebje tam dziso, bo bem sę wo cę strachół. Ale to cę rzekę, że tam na zomkovjisku dzis sę dzeją takji rzecze, żebes wod wurzasu mogł smjerc dostac.

Na to jô rzekł:

— Kjej chcece, to pudę!

— Nje pudzesz, chocebem cę mjoł wurzeszac postronkjem do płotu, bo nje chcę cebje mjec na sumjenju. Bělë takji wodvoźni, co szlë po vęgjel i kvjat, ale za moji pamjécë ju njicht sę na to nje doł. Moja njeboszczeca matka wopovjadała, że jednemu tam skraćëło głowę v teł na plece, a drugji straceł rozum i vjedno le povjodoł vo vjelgjim dzenje z łiszczącimi kłami, chturen wod jezora rzeką podplënał pod zomkovjisko. Jednemu bodej wudało sę wucec, ale to go gonjiło jaż na woborę. Tu won sę skreł chiże do stodołë i za sobą zatrzasł vjerzeje. To go ratovalo, bo vjerzeje sę na krziż zamikałë i bjelełë sę na njich trzë krziże, posvjëconą kredą pjisani. Ale

won njigde povjedzec nje choł, co won tam vjidzoł pod zomkovjiskjem v Svjetojańską Noc. Na mój głupi rozum, jô so tak meszłë: Żeli Pon Bog na strożë tego molu postavjił Strach, to pevnje nje chce, żebe tam czekavosc ludzkô zazerala. A kjej vëbjije godzena, tej won som nen Strach wodnekô. A jô bem cę tam žodną mjarą nje postoi, bo mom nodzeję v Bogu, że mje jinszą meslą natchnje.

Marta wob ten czas sedzała przë kominku i vjęzła. Jô zdrzacë, jak wogjiń z kominka czervjenjił ji lica i złocel włose, přëboczeł jem sobje, jak ma v gromadze czetivala Genovefë i jak jô ję wonge przenoszoł przez rzekę i czuł ji bjijacë serce przë moji skarnji. I přëszło mje tak do głovë:

— Kjejbes tã belã moją krolevjonką, jedno vezdrzenjë wocz u vrocelobe mje moc i zdrovjë. A tak jô wumrzec muszę.

Jesz rosa ležala na łakach, a vëstudzoni kominë nje dichalë jesz dimem do njeba, kjej mje Mjichoł wobudzoł i movjił:

— Wobleczë sę, zmovji pocerz i poj ze mną! Mjoi na sobje duži botë rebackji, tak że woblekajacë sę jô beł wudbë, że won mje chce vžac na rebë.

Tak jô rzekł:

Njevjele będzece mjelë ze mje pocechë, bo njevjem, cze wucignę jadra.

— Nje mdzesz cignãł jader, Remus, anji jinszi robjił robotë, le pudzesz ze mną!

—Njeh tak będze! — rzekł jem.

Kjej jem sę woporzadzeł, Mjichoł zabroł mje drogã ku łavom do Lipna. Jak ma přëszła do rzekji i veszła na łavë, tej won sę stanovjił i rzekł:

—Njim pudzema dalij, pochil sę na vodę, jaž wuzzdrzisz, jakji tã jes žołti. To bodej mô pomagac.

Zrobjił jem mu dovoli, choc vjarë ve mje njebeło. Voda bježala czestô jak szkło, a na ji dnje bjeleł sę pjosk. Vëdovało sę snodko, a jednak jô vjedzoł, že v tim molu stojacimu voda sigô do pasa. A jô patrzeł, žebe rozeznac žołą krosę mojih lic, ale jô vjidzoł le svoję cenją na vodze.

Nje vdarzacë so njick vjęcij, wuczuł jem wod razu klasnjęcë v plece, žem nje strzimoł i jak kam vjachol v vodę. Srodzem sę wurzasł, bom przez całą chvjilë njick nje vjidzoł, le voda mje v wuszach grała, a zib przesziwoł jak szpilkami. Jak jem sę dostoł na nogji, vszetko ve mje drežalo wod zibu i wurzasu. Kjej jem vodę vëcarł z wocz u, vjidzoł jem dva krokji wod sebje v vodze Mjichała, žebe mje ratovac. Podoł won mje rękę i rzekł:

—Tero poj!

Mocko mje beło dzivno, bo njicht jinszi, jak won, mje nje stracel v rzekę.

Ale tak mje zëbë wo zëbë zvonjilë, žem nji mogł slova vëpovjedzec.

Won njick vjęcij nje rzekł, le cignãł mje do dom. Wob drogę pitoł:

— A zląkl tã sę?

— Jakuž jô sę nji mjoł zləknač, kjej žesce mje, Mjichale, stracilë z łav jak psa.

— Kjejles sę wurzasł, to i dobrze! — wdrzekł Mjichał— i długimi krokoma cignął v stronę pustkovju, jakbe beł kuńtańt ze svoji psotě.

Ale jak ma zaszła na pustkovjé, tej jô ju vszetko vjidzoł jak przez dokę. Mjichoł mje vjodł nje do stanji le do dvoru, a tam ju Marcijanna przede dvjerzi zdała. Pevnje wonji bëlë na mje wumovjoni.

Jizdebka bjolô tam bela bokjem czeladni. Zdało na mje łozko, vesoko vësceloné. Mjichoł mje pomogł mokré ruchna zeblekac i kozelë mje legnac. V łozku delë mje sę czegos gorącigo napjic i nakozelë, bem społ.

Nje vdarzë sobje, czem beł ve spjiku, czem tež to vjidzoł na javje:

Ale vkoł mje jëlë gospodarzëc norozmajitszé wukozkji. Vëszlë vrotã ze stodołë i maszerovalë ku mje. Dużô kopjica sana jëła sę kulac przez woborę prosto na mje, jakbe mje chcała wudusëc. Tej znovum beł v koscele, jak moja krolevjonka beła zdovanô. Sedzoł jem v mojim cennim norciku i zdrzoł, jak wona bjołô, naksztoł gołabuszka, a pańskô, jakbe mjala korunę na głovje, szła do voltorza. A kjej sę ju vracala, tej jem choł vëskoczec jak wonge, ale porę rąk mje strzimało i zavołało moje mjono.

Tej jô przëszedł do sebje i vezdrzoł: A to beła Marta, chterna mje strzimała i patrzëła na mje woczoma modrimi jak kãkole. A jô sę czuł tak słabi, zem legł na vznak jak njezevi.

Jinszą razã jô vjidzoł bjołi zomk, ten som, com go jesz za knopa wuzdrzoł pod korunovanã jarzëbjinã. Przede mnã bjeżała rzeka, a po rzece v czołnje, zaprzëgnëtim ve dva kołpje plinëła krolevjonka. Wone trzë wukozkji, chternim mjona: Trud i Strach i Njevorto, rozstãpjlë sę, be dac ji svobodnã drogę. A jô stojoł na kraju, jak bosì Remus i ždoł, be mje poznała i co rzekła. Ale wona plinëła, jakbe mje nje beło, postavnô, pjëknô jak cud i vjelgô. Tak jô zavołôł:

— Krolevjonko zomku! Nje poznajesz lë svojigo służkë?

A wona vezdrzała na mje svojimi krolevskjimi woczoma i rzekła:

— A chdze tã podzoł mój złoti mjecz?

Tak jô krzikał z vjelgigo wurzasu i podł na zemję, bom vjedzoł: Nji ma ju złotigo mjecza pod jarzëbjinã!

Tej jô znovu bjil sę z nimi trzema wukozkami i dobivoł jem na njich, a wone priskalë precz na vszetkji stronë. Kjej jem tej vëszedł na kraj, sedzało tam straszedło Njevorto. V bestrich ruchnach sedzało, nogji pod sebje jak krovc. Na głovje mjalo muckę ze sto zvoneczkami. Smjalë sę jego woczë i gëba. Zatrzëśło głovã a sto zvoneczkóv zabrzëczało. Machivalo pravã rękã, ceskajacë skarupë na vodę. A koždy roz jak skarupę cesneło, zatrzëśło głovã, zazvonjilo zvoneczkami, zasmjalo sę i zavołało: Njevorto! A jak jô przed tim straszedłem stanãł, nje vjedzacë co robjic, rozesmjalo sę wono do mje na vszetkji zëbë i vrzeszczalo:

— Cuz tã choł? Tec jô tvoja bjałka! — Na tom sę tak wurzasł, zem przëszedł do sebje i czuł, że mjetkô ręka jak puch ptoszi lezi na moji głovje. Wotvorzeł jem woczë i poznoł Martę. Kjilenosce razi mje kanëłë modré jak kãkole woczë i znané jak dzenné słonuszko lica Martë poprzez womonë i wukozkji. Jazem jednigo dnja wodemknał woczë i wuzdrzoł nad sobã potcevë lica Marcijannë. Tej jem poczuł, że mje sę jesc chcało. Wona jakbe rozumjala, co mom na meslë, pitala sę:

— A chołbe tã co zjesc?

A jô mrugnał woczoma, bom beł za słabi, żebe co rzec.

Na to wona sę wobrocëła, podnjësła zotk do woczù i plakała.

— Bogu chwała!

Na svjětą Annę pozvolilë mje vstac, zaprovadzilë przede dvjerze na slunce, chdze dva drzewka besu stojałë, cobe mje vjater wovjoł i słuńce wogrzało. A jô poznoł, że vszetko beło, jak dovnji. Przëszedł pon i panji z dobrimi woczoma do mje, jak wojc i matka. Pon mje pogłoskoł po czuprinje i rzekł:

— Długo tës sę bjił z mocniejszym Golijatem, njiż za knopjécich lôt. Ale przë pomocë Boskji jes dobeł.

Przëszedł Morcin i knop do bedła i ze mną sę przëvjitelë, jakbem vroceł do dom z dalekjigo kraju. Ku reszce przëszedł i Mjichoł, Stanovjił sę przede mną i povjedzoł:

— Moc Boskô! Komu namjenjoné, tego nje minje. Szczescé wod Boga, zes vëbładzeł z kraju womon i smjercë do naju, bo bem nje beł mjoł wubetku do godzenë moji smjercë.

Tak won to movjił, bom sę pozdnji dovjedzoł, że won mje chcącem straceł v vodę, be wurzasem moję chorosc vëlekovac. Dregji to belë lekji, ledvjem je strzimoł, Ale jak jem roz strzimoł, tej chorosc vëszła ze mje do negji, a pomaluszku przëbivało mje mocë v gnotach. Potim słuńce vëgrzało, vjate vëvjoł, deszcz wopadoł, a na Matkę Boską Sevną jô zнову chodzeł za pługjem. Le beło mje tak, jakbe ta chorosc vëpoleła ve mje voltorz z pesznim wobrazem, pełen vjidu i svjec,— szari popjoł lezoł na dnje duszë.

XIII

Mjichoł wopovjodô wo dovnich dzejach a Straszko neko z pustkovjô precz.

V Svjëti Morcin zema naszła i znekała ludzi i dobetk do checzi i do woborë. Tej vzeła i zasepała smjegjem pola i lase, scëła lodem jezoro i posepała dachë grebim kozuchem, żebe ceplij beło. Kanał Advańt a Mjichoł vjeczorama jał spjevac:

— Po wupadku człovjeka grzesznego,
wużalił sę Pan stvorzenja svego,
Zesłał na svjat Archanjoła cnego...

Jego chata, jak grzib stari, vëzerała ze sadu zgurdzałich vjiszon małym woknem. Vjid z wokna svjecei, a przë vjidze spjevoł Mjichoł. Wob dzeń stëkało klepjisko, bosma draszovała. Ale wob vjeczorë, kjej dobetk dzegvjił svój wobrok v stanji, tej ludze wodpoczivelë przë pjeckach, a zdrzacë v wogjiń na kominku, pravjilë wo dovnich dzejach. Mjichoł, kjej dobjegł do negji ze spjevanjim, rod godoł wo vojnje. Tej Marta zatchnęła svjeżą drzozgę v kominku i sadła na zedlu, strefle vjezacô. A vjid czervjoni z kominka jakbe zlotem ji woblevoł vlos na głovje i długji varkocze. Ze mną wona jak njic nje gadała, ale nje z jakji zloscë.

Kjej jem sę wo co pitoł, to wodpovjodała i dobrim na mje vzerała wokjem. Dobrzem so vdarzeł, jak ji modré woczë v ni moji choroscë mje svjecelë przez gorączkę i womonë, jak kãkole ve vjidnim polu. Ale kjej jem ji dzëkovac chcoł, tej wodgornjała ręką i movjiła:

— Nje rzeczë njick, Remus, bo mje be sę czeżko zrobjiło.

Jak wona tam przë kominku sedzała nad svojimi spjicami, chterne jak sreberni parminje mjenjilë sę v ji palcach, przëszło mje do głovë, jak wona mje vëszukała na zomkovjisku v nę njedzele, pełną vjichru i žaloscë. Tej jednak spomnjenjé z popjołóv na chvjileczkę vëbuchło gorącym płominjem. Kask zabolalo i płomiń zgasł. A krolevjonka moja chdzes daleko slode mje wostała, wutopjonô ve mgle modri tam, chdze zemja szarô podchodzi pod jasnë njebo.

A Mjichoł zažeł z rożka i rzekł:

— Stari rok jidze do kuńca a novi nadchodzi. Wuwożała va, dзецĕ, jak latosigo roku v Svĕtĕgo Mjichała, mojĕgo patrona, słuńce vschodzeło?

Jô so to dobrze przĕboczło, bom v nen dzień z woborĕ vjidzoł, jak za stodoła całĕ njebo stojało v płominjach. A kĕj jem vĕszedł za woborĕ woboczĕc, co to znaczy, tej i jezoro szkłeło krevavo, a mjedze njim a njebem czorni pas boru dzeleł wogjiń njeba wod krevavi vodĕ. Naszi na pustkovju pozerelĕ cecho na tę zjavĕ, przeżegnelĕ sĕ i szlĕ do svoji robotĕ.

A Mjichoł jał povjadac:

— Stari ludze movjilĕ vjedno, że takji wogjiń na njebje v Svĕtĕgo Mjichała Pon Bog zeselô ludzom na wostrzegĕ, że bĕdze vojna i njewubetk v kraju. Chto vje, co nom Pon Bog zesle v Novim Roku?

— Do naszich lasów vojna nje duńdze! — rzekła Marta.

— Żebe tvoje słoĕo, Marto, belo złotim mostem! — wodrzekł Mjichoł.—Ale co bĕdze, tego nji ma vjedzec. Komu namjenjonĕ, tego nje minje. Naszi starszi vjele vjedzelĕ povjadac wo Szvedach, wo Ruskach i Francuzach, chterni z Bog vje jakjich nortów dalekjĕgo svjata v nasze naszlĕ vse i pustkovjô. Małoże wonji naszym krzĕvdĕ nje vĕrzădzilĕ? A i z tego pustkovjô ludze sĕ tacilĕ po lasach, dobetk na łaskĕ Boskă wostavjĕvszĕ.

— Njech Bog nas bronji! — vestchneła Marta. Ale jô beł srodze czekavi nich dovnich dziejów, tedem sĕ pitoł:

—A vdarzice vĕ sobje co z wonich czasów, Mjichale?

— Jakże jô so mom co vdarzĕc, kĕj jem tej beł jesz dzeckjem przĕ pjersĕ moji njeboszczicĕ matkji? Wona mje zabrała do lasa — tak mje pozdnji povjodała — v chustkĕ dĕbowă wovinĕtĕgo, a krovĕ z celĕcem v chrostĕ zaprovadzeł mój njeboszczĕk wojc, przeżegnoł i vroceł sĕ na pustkovjĕ, bo chłopĕ wostelĕ, żebe bronjĕc.

Chtobe szedł pod wustrzechĕ woboczĕc v chace gburskji, nalozłbe tam roźnĕgo źelastva: szable czeźkji, răcznjice, co krzĕminjem wognja dovaja. Dzĕs naszi ludze wod tego wodviklĕ. Ale mój njeboszczĕk tatĕ mje povjodoł, że te źelastva i strzelbĕ daleko v svjat njeslĕ naszi, kĕj vojovelĕ z poganami, co chcelĕ naju svĕtă vjarĕ vĕtĕpjĕc. Timi strzelbami gbur, wojc naszĕgo pana, wuzbrojĕł chłopów svojich, żebe bronjilĕ pustkovjô. Ale naszła jĕch takô hurma, że volelĕ pochovac bronjă i jĕch przĕjăc dobră mină. Bĕlĕ to Szvedzĕ cze teź Francuze. Delĕ wonji naszym poku, ale ze stanji vzĕlĕ konje, a navetĕk klacz wod zgrzebjęca i wuszlĕ v svjat.

Ale gburovji belo markotno wo zgrzebję, chterno zdechnăc muszało bez matkji. Zaszedł won tede krijamĕko nocă do jĕch wobozu, wobsodłoł klacz i przejachoł przez vartĕ. Całĕ zĕcĕ won potĕm chodzeł kulavi, bo jeden z vartarzów pchnăł go bagneta v stopĕ. Ale jednak wuceklĕ szczestlevje, nakrivszĕ płoszczem głovĕ szĕkajĕ, żebe ti, co go gonjilĕ, nje czulĕ rzenjô klacze, chterna sĕ tesknjĕła za svojim zgrzebjęcem.

Wod tego czasu bronjô redzevjeje pod wustrzechă. Dozełasma ju kjile vojen, ale źodna do naju nje doszła. Jô so vjedno meszĕ, że dovnji naszi ludze bĕlĕ vjĕkszi i mocnjejszi naprocem naju. Bo ta bronjô pod wustrzechă bela mje za czeźkô i njerĕcznô.

Na to jô rzekł:

— A moze naszi le wodveklĕ wod bronji. — Bo i sekjera i kosa przode zdovaja sĕ czeźkji, a kĕj człovjek przĕveknje, to robji njimi, jakbe belĕ kavălkjem jĕgo reminja. Tak muszi bĕc i z bronjă.

— Mosz pevnje i provdĕ, Remus. Ale rzeczĕ som: Nacuź nom dzĕs bronjô? Rădză nami pruskji szandarzĕ, a chtuź z naszich wodvozi sĕ, be jim wodebrac vłodză? Jô vjedno movjĕ, że z koźdim pokolenjim naszi ludze să mjejszi i lechszi. Ja, naszi przodkovje, to jesz bĕlĕ ludze wodvoźnĕgo ducha i mocni pjĕscĕ! Kjileź to vojen

nje bivało v kaszubskjim kraju, jak to stari ludze vjedzelë wopovjadac! Vojovelë nasi z Krzizokami i Szvedami, a godka spjevô, jak v Gduńsku na renku tak sę rąbjilë toporami żelaznimi, że Rediinjô całô pobjegła krevjã. Ale dziseszi ludze zaboczilë wo nich vjelgkich czenach. Stari Klinkosz, co dżadem sedzi na wodpustach pod koscolem, wumje spjebac wo nich dzejach, jaż krev sę burzi. Ale chtuż sę jimu tam przësłuchô? Bo dziseszi, pokąd młodi, to z dzevczętami szprechë, a kiej sę zestarzejã, to v karczmje sedzec. Le do robotë, to jich jesz z bjedã przënekosz, a i przë tim sã coroz zgnjilszi. Jô vjedno meszlë, że kuńc svjata sę zbliżô, jak go Sibela przepovjedzała.

— Czimuż vë meslice, że jidze kuńc svjata? — pitom sę.

—To jô cë zaru vëložë: Sibela napjisała, że kjej dzirżkosc i cnota mjedze ludzami nje będze vjęcij popłocała, kjej chłopë zrobia sę słabi a bjałkji veznã gorë, kjej gburka całë żnivo przedô za jeden peszni czepc na głovje, a sin rzeknje do wojca: tatku, jô mom bãble na rëku wod woranjô — tej kuńc svjata będze blisko. Tu na naszym pustkovju jesz vszetko jidze po starimu, ale za naju lasami i vodã ju bjałkji noszã żnjiva na głovach a senovje gburskji przedovajã wojczeznë, be szukac po mjastach letkjigo chleba. To jidze ztãd, że chłopë sã coroz słabszi i legavszi. Chdzeż sę podzelë naju przodkovje-stolimë, wo chternich povjodelë starszi? Vdarzisz so pevno nen wostrov na najim jezerze, chturen zvjemë stolimkã: Przervoł sę fartuch stolimovi corce, kjej so chcała wusepac stegnë przekã jezora, a z tego pjosku dzis takô vispa, žebes ji tesãcem fôr v porë mocnich konji nje zvjożł. Cuż to muszała bëc za wopoka z bjałkji! Tec vžëłabe jednigo z naju, jak kota, pod pochë i cużbes zrobył? — Ale jô jem ti wudbë, że va młodi moze jesz kuńca svjata nje dożijeta, bo noprzod muszi jesz Jańcekrest z rozpolonim pjecem po svjece jezdżëc, v chturen będze pakovał tich, co svoji svjëti vjarë nje popuszczã. Podług stari pjesnji będze won panem tego svjata połczvarta lata. Lepji dlo vaju, kjej tego wutropjenjô nje doczekota, ale długo ždac na to svjat nje będze. Bo kjej Pon Bog stvorzel ludzi na wobroz i podobnosc svojà, to gvesno nje mdze ždoł, jaż z dovnich stolimóv będã chłopë jak truse, bo z takã małosçã be jednak włodze nad njemim stvorzenjim nje wutrzimelë.—

Takji mądre godkji Mjichoł provadzel ve vjeczorë Advãntovi, a Godë nadchodzelë co dzeń blezij. Belo tam cepło v jego chace i wubetno i jô rod tam zachodzel. Bo z jego spjevu ceszilë sę Svjëti na scanach, a jego godka bela cnotlivô i krotofilnô. Nje vjedzołbem povjedzec, cze nen cepli vjid v jego chace bjił z kominka, cze ze spjevë i povjôstk Mjichała, cze też wod skarnji Martë, vjęzãci przë kominku cecho jak kotka.

Minëlë Godë i na cudovnô noc, v chterni voda sę przemjenjô ve vjino. A kjej nadszedł dzeń Navrocenjô Svjëtigo Pjotra i Pavła, tej panji wobzerała svojà spiżarnjã, a gbur z Mjichałem vanožilë po spikrzu i po stodole, be sę doznac, cze dosignã do zimku i cze jochem nje navjedzi pustkovjô. Ale nalezlë vszetkjigo daru Bożigo dosc tile, bo roku moji choroscë Pon Bog doł żnjivo valné.

Bëlë tede vszescë spokojni, le knop nasz bojoł sę jesz vjedno Gvjizdżóv i kozlóv, choc ju minëlë Trzë Krole. Ale latos belë przëszi Gvjozdkji ze vsë, co sę chcelë Marce spsocëc, a jemu sę przë tim na skorë dostało, bo ze strachu zaboczel pocerza. Morcin też mjoł strach, ale nje gvjizdżóv žodnich, le prorokovanjô Mjichała wo vojnje. Bo go ju dva raze napjiselë v minjonich latach a tero beł vjarë, że z njim pojada. Mje z przëczinë moji skazoni godkji be nje vžëlë, rzekł Mjichoł — choba, žebe ju vszetkjich potracilë i zeszlë do kalekóv.

V Gromnjicznã komudni vëszedł z njeba dzeń. Czeszilë sę z tego, bo wod wojcóv vjedzelë, że kjej v to svjëto słuńce svjeci, to zaraza na dobetk spadnje. Nje zabędë tego dnja, bo v njim mojigo vanoženjô po svjece leži poczãtk i zdrzodło. Morcin z knopem sę vëbjerełë do lasa, žebe zabjic žmijë i ji žãgło dostac. Knop choł je vkrãcëc v bat, a Morcin vbjic v kum, žebe bedło dobrze žarło.

Ale mje, kjej przësżlasma z koscoła, vžëła chëc vanoženjô po polu. Tak jô szedł przez woborë i dzivno mje belo, žem nje vjidzol vasãzka, na chternim pon i panji jezdzilë do koscoła.

Znadz sę dziso zabavjilë dluzij! — pomeslołjem sobie.

Tej szedł jem prosto ku nim trzem chojnom, molovji, chturen jô za knopjécich lôt przezvoł studnją Jozvovą. Beł to nowější plac na całim naszym pustkovju. Kjej jem zaszedł, skovronkji ju spałë na mjedzach, a słuńce legło, czervjoni wostavjivszë woblok na njebje. Jezoro svjecelo modro od njeba, po chternim vjeczor szarą rozposceroł cenją. Le v brozdach i rovach bjeleł sę smjeg strzod czorni roli. Cecho beło, le daleko v lese wodecknął i zaczął szemarżëc vjater, be nańsc na pustkovjé nocą i vëtrząsc zemę z drzewjąt zgurdźalich. Sucho tam beło pod trzema chojnami, bo tu nopjervji smjeg zbjeoł i zemja wobsichała. Tak jô sodł i zdrzoł na ten naju svjat pustkovjovi. A przed mojimi woczoma ręka njevjidzalnô jęła szukac, jak z kłábka, wobrozkji mojigo žëcô z timi lasami, a vkoł tich wobrozkôv woblotivalë pitanjô, istamantnje jak rój pszczól, kjej jim matka vëspjevala godzenę:

—Nacuz cę Pon Bog stworzeł na tim svjece, Remusu? Cuz będziesz robjił do smjercë? Cze wostaniesz tu, służacë vjernje panu, jaż cę vëvjeżą na smętorz v Lipnje ? Cze pudzesz v svjat, tam za jezorami i lasami, mjedze cuzich ludzi?

Przëboczeł jem sobje, jakżem za knopa so wobjecivoł vińsc na svjat, jak wurosne. I tą drogą szłë moje mesle, jak vëpuszczoni z klotkji ptochë i lecalë gorą jezora i lasa v szerokji svjat.

Długo jô tam sedzoł, cecho jak kam wusadli na mjedzë, a koło mje szłë v tuńc nodzeja ze sełą, chternąm czuł v mlodich członkach. Jaż sę ju mocko zcemjało, žem ledvje ze za gorë vëzerajaci mogł poznac komin pustkovjô.

Tej jem sę vzał i vstoł.

—Gvesno ju naszi są po vjeczerzi! — rzekł jem do sebje. — Ale może Marcijanna cë co wostavjiła. A želi nje, to pudę bez vjeczerzi spac! — Bo i tak jedzenjé mje nje szło v mjëso, lem wostoł takji woschli vjedno, jak przed moją choroscą, tak i po nji.

Nazod vzał jem drogę jinszą, tak žem wobszedł przë wonim sklepje, chdze mje no skrelë po dobëcu na Golijace. Tam jô veszedł na spich gorkji, za chterną sę przëtaceło pustkovjé. A chdze gorka zchodzela, tam sę zaczął sod vjiszon i slivk.

Drzewjéta stojałë cecho, vëcigajacë vjetvje czorné, jakbe wusmoloné. Ale v njich ju sę varzeła mjozga, be je przëwoblec wob lato lestem, kvjatem i brzadem. Muszoł jem davac boczenjé, žebe wochronjic woczë wod gałazk, jidacë przez sod, bo vesoko vëcignęła mje chorosc, tak žem głovą przerosł vszetkkich chłopôv na pustkovju. Zaszedł jem ku reszce jaż do scanë chatë gburskji. Tam stojała na gromada kaminji, na chterni jô sę przed lati tak mocko stłukł, a nad nją na slivka, z chterni jô beł spodł. Wurosla wona wob tile lôt, a skaze wod złomani vjetvjji nji mogłjem poznac, zdrzacë v gorę.

— Tam naprocem vgorze je wokno! — pomesłołjem sobje — a za njim sedzi v cemnosćë domoci Straszka.

Vdarzeł jô sobje, žem za knopa ze za płotu chodzel zazerac, cze won so czasem v nocë vjidu nje zrobji. Ale vjedno wokno wostało cemnë, jak woko wumarłigo człowjeka.

Tak jô wodstapjił porę krokôv i podezdrzoł v gorę, jak wongë. Ale jażem so zdzevjil:

— Tec tam v wognje svjecel vjid!

— Moc Boskô! — pomesłoł jem sobje. Cze jô może jem v spjiku, cze mje sę snijje? Jak długo jô na tim pustkovju pamjēcą signac mogę, nje beło vjidu v tim wognje. A vjedno, kjej jem przechodzaci vezdrzoł v to slepé woko chatë pod vjetrznjokami, przëboczivoł mje sę zamknjëti Straszka, chternigom vjidzoł v zli dzień, vanożacigo po pustkovju.

Tak jô stojoł i patrzeł całi szturk, ale vjid jak svjecel, tak svjecel, Pjerszô dzevota mje ju wominęła i rod bem beł sę doznoł, co sę tam dzeje za woknem. Vezdrzoł jem na slivkę, cze bem po nji, jak wonge, nji mogł vlezć v gorę. Ale muszołjem so povjedzec, żebe mje dziso ju żodna vjetva nje strzimała. V takjich meslach szedł jem na woborę.

Ale tu na mje zdało jesz vjěkszé zdzevjenjé: stojoł vasązk cuzi kole vrot. Na njim ze szklacą mucą na głovje wuzdrzoł jem Golijata. V komudnim vjidze njico ze szarimi skrzydlami, dzekji vedavajacě govor i nje rozumjali, chvjadało sę kole voza. Cuzi parobk trzimoł bat i latarnją. A kjej vjid wobłoł nę szarą wukozkę, poznoł jem.

— Tec to beł domoci Straszck, zamkli dotechczos na gorze! Vszescě stojelë na woborze, ale z daleka wod ni wukozkji i Golijata. Le pon beł bleżij przëstapjoni i godoł z Golijatem.

Nji mjoł jem czasu, żebe mesle v gromadę zebrac, bo to sę tam szatoleło kole vasązka, krzikało, szkalowało. Tej vjid latarnji zniknął mje z woczcu, zaturkotałë koła, trzasło z bata i wujachało, jak złô jakô womona.

Tak jô sę vzał i szedł do czeladni. Tam sedzała Marcijanna na łavje przë pjecku, a przë nji Mjichoł, Woprzestelë gadac, kjej jem veszedł. A jô z njich pozdrzoł na naju stari zegar, chturen polikoł godzenë zaredzevjałą gordzelą. Koždô leczba na jego skarnji stojała jak dzivné zapitanjé. Ale co sę stało, tego stari zegar povjedzec nji mogł.

Marcijanna, njic nje rzekłszë, podała mje kavałk chleba i talerz zocerkji, a jô zaczął jesc. Njick wonji woboje nje movjilë, jazem do njich sę wodezvoł:

—V gorzejevjid! A Straszck wujachoł z pustkovjô!— Mjichoł na to sztot przemiszlivoł, tej vezdrzoł na mje i rzekł:

— Moc Boskô! Chdze vjid zapołą, wucekô Straszck! Marcijanna zakreła woczë szertuchem i rozplakała sę glosno.

XIV

Jak Smjerc klepała kosę za stodołą i jak Remus sę dovjedzoł wo robotach Ormuzda i Smętka v dziejach kaszubskjich.

Wod ti njedzeli nje tile vjid svjecel z wokna pod vjetrznjokami, ale i wokno wotmikało sę wob dzeń. Naszi zaczinëłë chodzec do Straszckovi jizbë stopjenjami v gorę i v doł. Ale ze Straszckjem vszelako vjesołosć i wochota wüszlë z pustkovjô, bo ludze chodzilë, jakbe jim chtos kozoł deptac po cechu a gadac na poł głosu. Ale jô tede jesz nje vjedzoł, że to Smjerc tacela sę po pustkovju. Czuj jem ję porę razi nje vjedzacě, że to wona. V nocë pękło straszlivje v scanje kol mojigo łozka, v ti sami scanje, v chternąm vbjił kusecela v gromadze z gozdzem. Vstoł jem i zrobił vjid, ale njick vjidzec nje beło, a gozdz sedzoł głëbok v drevnje, le głova wob ten czas beła mu zaredzevjalô.

— Sedzë, pokuso, kjej cë sę chcało! — rzekł jem. — I na vjěkszé jego wutropjenjć przeżegnoł jem go krziżem svjëtım. Potim jô legł do spjiku i mjoł bezpjek przez noc całą.

Porene, kjej jem sę woblekoł, czuł jô, że za stodołą chtos kosę klepje.

— Cuż na svjece? — wuvozoł jem v sobje. — Choba porządk svjata na wopak sę vëvroceł! Chtuż v gromnjiczniku mô co do seczenjô?

Z czekavoscą jem vstoł i sę woblekl. Na dvorze letkji vjater parzeł smjegjem. Jak jem zaszedł za stodołę, zkąd to klepanjé szło, tej bem beł malovjele wupodł na zemję. Tec tam sedzała Smjerc na łavje i klepała njebivali

długoscę kosę. Vezdrzała na mje głębokjimi, czornimi durami v gnocannich licach. Tej kręck gvołtovni porvoł ję v chmurze smjegu i ju ji nje beło. Ale jô sę ju dobroł, chto to kosę klepje za stodołą.

Vjeczorem po roboce rzekł do mje Mjichoł:

— Na naszym puslkovju Smjerc kosę klepje!

— Jô vjem! — rzekę.

— Moc Boskô! — vestchnął Mjichoł. — Komu namjenjoné, tego nje minje. Ta kosa nje tnje dło naszi zopolë, ale dło smętorza v Lipnje.

V njedzełę, kjej naszi szekovelë se do koscola, przëszła Marcijanna i do mje rzekła:

— Wostanji, Remus, przë mje, bo mje straszno!

Tak jô wostoł, a wona, kjej jem przëszedł do czeladni, dała mje gleń chleba z masłem, jak za nich lôt, kjej jem beł jesz knopem a wona kjidała na mje trampkji i varząchevkji. Tej wostavjła mje samigo, a jô czuł, że wona jidze stopjenjami v gorę, chdze no Straszku dovnji mjeszkivoł.

To mje beło vszetko tak dzivno, że jô zaczął vzerac na nasz stari zegar, jakbe won mje mogł co povjedzec. Dzeń beł komudni i njevubetni vjarem. Las groł a jezoro mu vtorzeło, że szor dochodzeł do jizbë, jak vjelgô pjesnjô żalobnô smutnigo svjata.

Za kjile pocerzi Marcijanna zesła i do mje tak povjedzała:

— Jidzë do gorë, Remus, bo won be rod chcoł z tobą pogodac.

Dzivno mje sę stało na takji słowa, alem se vzał i szedł. Kjej jem skrzepjącë veszedł na stopjenje v gorę, tej jem wuzdrzoł pod wustrzechą, na kozle zatchłą, bronją rozmajitigo sztołtu, jak mje no Mjichoł spominał. Ale moja wuvoga beła vjęcij zajętô pitanjim:

— Cuż tã za timi dvjierzami umzdrzisz, za chternimi tile lôt zamkli sedzoł Straszku? — Chtużje ten "won", wo chternim Marcijanna rzekła, że chce ze mną gadac?

Z takjimi mesłami v głovje veszedł jem i pochvoleł Pana Boga. Wodezvoł człovjek, leżący na bjołi posceli. Bladi vëzdrzoł jak scana a vëschli jak drzozga. Ale na skarnjach kvjiltë mu czervjoné roże. Woczë svoje dużë won ve mje vlepjil, jakbe mje z njich spolëc chcoł i długo nje rzekł słowa. Ku reszce zaczął movjic głosem cechim i głębokjim, chturen jak ze za scanë na mje szedł:

— Tã jezdes ten, co na Golijace dobeł?

— To beło za knopjeczich lôt! — wodrzekł jem. Tak mon pokozoł na scanę ręką, a jô wuzdrzoł tam povjeszoną moję puszczołkę, za chterną so beł nimi czasi woczë vëpatrzeł. Po chvjilë won znovu sę pitoł:

— Tã zes vjidzoł krolevjonkę pod korunovaną jarzębjiną?

— Jô ję vjidzoł!

— Tã zes vjidzoł trzë wukozkji, chterne bronją zaklętigo zomku?

— Vjidzoł jem Trud i Strach i Njevorto — wodrzekł jem, a dzivno mje beło, zkąd won to vszetko mogł vjedzec.

— Sadnji! — rzekł won do mje — i gadej ze mną, bos mje brat z ducha i mój czeźor v spodku veznjesz! Ale jô wodrzekł:

— Jakuż jô mom z vami gadac, panje, kjej jô wod kolebkji mom jęzek skażoni i njicht mje nje rozumje, le naszi ludze na pustkovju?

A won sę przėsłuchoł moji godce i rzekł:

— Daleko jem po svjece vanożel i nadstovjoł wucho rozmajiti ludzkji godce. Movji pomału, a jô cę rozumjec będe. Tec movjisz naszą wojcovestą godką kaszubską a nje cużą.

Tej nje zdajacę, jaż co rzekę, jał movjic:

— A vjesz tē, chto jô takji? — Nje vjesz, chłopku, i prożno pitom.

I vęcignął do mje ręce, jak papjor bjołé, modrimi żełami przetchané i rzekł:

— Zdrzē na te ręce i boczē, że wone vjele krevji ludzkji przelevalē.

Vdrig mje strząśł, a won to vjidzacę wuspokojił mje.

— Nje bój sę! Krom tego nje są te ręce mordarza. Bo kjej jem przelevoł krev, to za svobodę i szczescé braci v spravjedlevich vojnach. Ko vjem, że i tē, małim jesz knapskjem bivszē, doł jes sę na Golijata i na njim dobeł. Boczē, i jô sę bjił z takjim Golijatem, le ten tvój wożel, a mój wostoł ju trupem na placu.

Wostri kaszel vzał go dusęc po tich słovach, jaż won so bjołą chusteczką zatchnął gębę. Kjej chustkę wodjął, unizdrzoł jem na nji krev. Zaro mje sę tero przēboczelo klepanjé kose za stodołą i jô sę dobroł, komu to znaczi.

Ale won sę sparł na poduszkach i chvjilę woddichoł, tej zнову zaczął movjic:

— Zdrzē na scanę za sebje! — Cuż tē vjidzisz?

Jô sę wobroceł i vjidzoł: Nad stołem stojalē dva rzędē ksążk na policach z drzeva. Nad njimi vjisoł portret njeznanigo mje człovjeka v vojarskim płoszczu. Pod wobrazem na krziż vjisalē szabla długô, zakrzevjonô i strzelba. A won rzekł:

— Chto ten człovjek na portrece, povjem cē przē worędzē. Beł to mój podvežszi na vojnje. Ale przēzdrzē sę szablē i strzelbje: Nę szablę moji przodkovje tēpjilē na karkach Turkóv i pogan, a jô ję nje dlo paradē noseł przez całē žęcé. Bo tak sę słuchô nom ricerzom i szlachce. A tą strzelbą jô to wubjił, ledvje vėrosłi z knopjēcich botóv, mojigo Golijata...

— Kanał, chłopku, takji rok, chdze jak zimkovi kvjat, budzela sę volô wu ludzi. Ale ti, co panovelē, nje chcelē jim svobodē dac. Tej ludze chvitelē za bronją, a jô chveceł tež. Zebroł jem przijaceli i chłopóv ze vsóv na gromadę i szekovanjé do bjitvē wodbivelėsmē v lasach. Ale lechi człovjek zdradzeł i nasadzeł na mje takjigo Golijata jak tvój. Jakzesma na sebje naszła, nje belo radē: Jeden z naju muszoł wostac trupem. Jô dobeł. Ale ku reszce jednak krol i jego ludze dostelē gorę, a jô burzonem wobvołani, muszoł wucec przed jich pomstą z kochani wojczezně i tacęc sę po svjece. A tu mjeszkoł Straszek, pokąd jô nje vroceł i go nje vėnekoł. Boczē: Co porę lôt zjeżdzelē tn sludzē krolevskji i szukelē, cze mje njima, be mje postavjic przed svojigo sędzigo i vėvrzec pomstę. I v njedzelenę belē, ale ponjehelē mje, bo ju Pon Bog mje vzevô przed svój sąd spravjedlevi, a jich sądē mje ju nje dosigna.

Znowu kaszel njim zaczął trząsc, a czervjonô krev vĕstapjila mu na vargji. Tak won wodpoczal kask i dalij povjodoł.

— V ni bjotce z pruskjim słuĝą nje wuszlo mje suchim pĕkjem. Bo won mje trafjil teŝ i kula jego vbjila mje sĕ przez ŝebra i do dzisodnja sedzi i truje mje płuca. Co porĕ lôt szła krev ze mje. Tej znowu sĕ stanovjila, ŝem beł całĕ lata mocni i zdrowi. Ale tero vjem, ŝe sĕ vĕćij stanovjila nje bĕdze. Dlotegom vrocel do wojczeznĕ, be tu wumrzec.

Znowu mje sĕ przĕboczĕła smjerc, co reno klepała kosĕ za stodołą. A won, jakbe mje mesle zgodł, movjil cechim glosem:

— Nje ŝol mje, ŝe wumrzec muszĕ. Dŝekujĕ Bogu, ŝe zemja moja kaszubskô na wodpoczink vjeczni przĕjimje moje kosce. Ale rodbem jesz tile ŝil, ŝebe tobje v rĕkĕ dac nitkĕ, po chterni tĕ bes dalij szedł ku kłabkovji. Bo cebje vĕbrała krolevjonka pod korunovaną jarzĕbjiną, jak mje. Vjedz, ŝe i jô jĕ tam vjidzoł!

Ale jô nje rozumjoł, dokąd won cignął swoją godkĕ i mu to povjedzoł. A won wodrzekł:

— Zrozumjesz pozdnji! Rzekĕ cĕ tile: Kjej jem jachoł wokrĕtem po vjelgkich morzach, vjidzoł jem dzivnĕ z dna morskigo rosnaĕc njibe drzeva. Ale to njiŝodnĕ drzeva, le budovĕ morskjich stvoróv, chterne wuczali ludze znają. A zovją te budovĕ koralami. Koŝdĕ jich pokolenjĕ zbuduje kavaluszk tego drzeva i wumjerô, a navetk jich grobĕ sĕ cząstkami jich budovĕ, rosnaĕc vjedno v gorĕ ku njebu i słuńcu. Po njeprzeliczonich pokolenjach drzeva koralové dosigną ku reszce vjerzchu vodĕ. Tej na njich wusadnje zemja, a rĕka Bosko zaseje na nji zvjerzĕta i roslenĕ. Boczĕ, chłopku, ŝe v ludzkjim svjece na ten przikłod sĕ dzeje. Nje wod razu z głĕbokjigo dna svjata budova ludzkô wurosnje do vjidu, be Pon Bog na nji pjisoł swoje dzeje. Ale mnogji pokolenjô procovac i wumjerac muszĕ, be drzevo jich ŝivota dosigłotrzebni viŝavĕ. I ludzkji dzeje mogą jisc taką drogą: Vĕrosnje narod na vjerzch i postavji zomk svoji chvalĕ. Ale dunĕ i vjatrĕ morskji zaleją go i zrzucą v głĕbją, zkąd vĕszedł. Zapadnje zomk i trzeba proce vjele pokolenji, ŝebe go vĕdvjignąc na vjerzch. Jô pudĕ do grobu, a tĕ pudzesz mjedze ludzi i procovoł bĕdzesz nad vĕdvjignjenjim zapadłigo zomku.

Ale mje sĕ smutno zrobjilo na te słova i jem wodrzekł:

— Chtuŝ jô jem, bjedni pasturk i parobk, ŝebe vaszĕ robotĕ, panje, vzac na sĕ! Vĕ wuczali i pon, a jô bjedni serota bez nowukji i szeku. Pług wumjem provadzĕc po roli i sec załozĕc na zotorze, ale rĕka moja nje przĕvikła anji do szable anji do pjora. Słovo moje cuzim ludzom, jak granjĕ vjatra v suchich vjetvjach. Kjej sĕ wodezvje, tej sĕ smjoc bĕdą, a kjej jich namavjac bĕdĕ, rzeką, ŝem głupi!

Won sĕ na to wusmjechoł, zdrzoł na mje dłuĝo i rzekł:

— Na tvojim czole napjisanĕ, a z tvojich luoczuz duch movji. Cuz cĕ rzekła krolevjonka pod korunovaną jarzĕbjiną? — Przĕboczĕ sobje! — A jô sobje przĕboczol ji słova.

— Nje wuvoŝej na swoją małosc i ŝorotnosc. Vĕstrzelĕ wokjem ku svoji Gvjozdze i wudzirzĕ serce do vjelgji spravĕ. Zdrzĕ, jak peszni ten zomk! Kjej złoti mój bot postavjĕ na jego stopjenje, znjikną te borĕ vkoł, a vĕrosną chatĕ szczestlevich ludzi, co ŝdają zbavjenjô, jak jich krolovô. Vstanje njevjadomi svjatu lud, wo chternim dzeje do vno pjisac woprzestalĕ i znowu worac bĕdze zemjĕ i ŝogłami jezdzec bĕdze po vodach. Tej przĕboczĕ sobje svjat, ŝe lud takji ŝel v czasach do vno minjonich i dzevjic sĕ bĕdze, ŝe znowu ŝije.

A won mje wob ten czas poleł svojimi woczoma i rzekł, kjej jem kuńczel:

— Wudzirzĕ serce, Remus, i boczĕ sobje, co rzekła krolevjonka. Nji mom selĕ, ŝebe z tobą gadac vĕćij, ale koŝĕ cĕ zavolać, kjej bĕdze trzeba.

Tak jô szedł, a dzivné mesle mje po głovje chodzelë. Ale vszetkjigo przemiszlani jô skutk beł ten, zem sobje povjedzoł:

— Njico jidze na cebje, Remusu, ze Straszkuvi jizbë, a długo ju tvoje nogji po pustkovju chadzac nje będą!

V Mjichałovi chace, co jak stari grzib stojała v sadze, Svjėti Pańskji zdrzelë ze scanë. Mjichoł sedzoł przë stole nad swoją ksęga, a Marta gospodarzeła przë kominku. Vjidno tam belo i cepło. A jô sedzoł naprocem Mjichała i sę pitoł:

— A chtuż to je, ten pon, co v Straszkuvi lezi jizbje bez mjazdrë i czervjoną krevją kaszlô?

Ale Mjichoł sę zameszleł i nje wodrzekł njick. Tak jô po długji chvjilë znowu sę pitoł.

— Bo vjidzice, Mjichale, że dzivni to je człowjek. Z woczju patrzy jak pon, a mje rzekł bjednemu i njewuczalimu parobkovji, żebem vzał jego robotę na sę i szedł dalij jego drogą Vjem jô, że won wumrzec muszi, bo Smjerc klepje kosę reno za stodołą na njego i scanë trzeszczą od žohi, jakbe beł jich panem.

— Bo won poprovdze je tu panem! — rzekt Mjichoł. A kjej jem mu v woczë zdrzoł zdzevjoni, rzekł:

— Zesłoł Pon Bog z njeba rok takji, że v całim kraju ludze sę ruszac zaczęłë, jak pszczolë na rój. Won, ten tam v Straszkuvi jizbje, beł nen czas młodim, pesznim chłopokjem. Wojc jego njeboszczik, stari Zobłockji beł go vësłoł na szkołë, ale v nen rok njewubetku vroceł won ze szkól i chodzel po pustkovju i lasach ze strzelbą. — Moc Boskô! Njerovnich ludzi, jednich procem drugjim, posadzel Pon Bog na ti zemji. Choc won beł starszim a po zvezaju sluchało mu gburstvo, to vjidzelësmë ludze na pustkovju, że jimu njijak do gburzenjô. Wob dzeń vanozeł chdzes po lasach a vjeczorami przëchodzel do czeladni i nom wopovjodoł. Nje vdarzë sobje vszetkjigo, ale belo to luo starich dzejach:

Jak ma Kaszubji jesz mjelë svobodę i vjelgkich ksążąt i panów, a kraj nasz beł duzi vszerz i vzdłuż mjedze rzekami i morzem. Povjodoł, jakżesma to vszetko vëzbeła, jakżesma wodvekla wod bronji i panovanjô i delësma vložec jarzmo na sebje, jak no njemë bidlątko i jak strzode naszich jezór i lasów chodzima v njim do dzisodnja.

Mjichoł woprzestoł i jał przemiszlac. Marta cecho, jak kocątko, wusadła kole komina i vjęzła. Rzożô luognja z komina malovala ji skarnje tak czervjono, jak lica Svjętych v wobrozkach na scanje.

A jô vjedzoł, że Mjichoł v pamjęcë szukô vątku nich minjonich lôt i cerplivje jem żdoł, jaż go naleze. Sztot won milczoł, tej zaczął z nova gadac.

— Komu namjenjoné, tego nje minje! Zburzel pon Jozef krev nama młodim, zesma vëdobela strzelbë i mjecze z pod wustrzechë i szła z njim na łąkji v lese, chdze won naju wuczel vojovanjô. Dovjedzelë sę szandarzë kroła pruskjigo i zaczęłë za nami szlachovac. Przë jedni worëdzë naszlë sę wonji — pon Jozef i szandara — i nje belo radë, le sę dobrelë do sebje na žęcë i smjerc. Dobeł nasz, ale som legł na długji tidzenje z kulą ve vątpjach. A jak vstoł z łožka, tej ju szandarzë vszędze mjelë gorę, a won nocą muszoł wucekac v svjat. Nje belo znadz namjenjoné, żebesma mjelë naju volą i panovanjé, ma Kaszubji. — Won tero vroceł po długjich latach do dom, ale na njego Smjerc kosę klepje.

Jesz njigde nje czuł jem takjich gódk jak tero wod pana Jozva i Mjichala. I nje vjedzoł jem do tego dnja, że nom vzëlë cuzi i svobodę i panovanjé i zemję. Bom beł wudbë, że takji naju porządk wod pocątku svjata wod Boga beł namjenjoni i jinaczi bęc nji mogło.

A Mjichoł rzekł:

— Boczë, Remus — są ludze takji, co bez bożoka na Svjetą Katarzenę vezną dregjigo człowjeka v służbę. Vezdrzą na cę, rzekną: poj ze mną! — i jidzesz; povjedzą: zrobji tak! — i zrobjisz z chęcą. Takji człowjek je ten tam na gorze v Straszкови jizbje. Zavołô: i shichac musiszz. Të zes wuroś na parobka, mocni v gnoce i duzi. Nji mosz krovë anji porvoza, ale procą zarobjisz svój chleb. Le v głovje mosz jinaczi njiž më drudzë. Bo jak nen tam na gorze vjidzot jes krolevjonkę i zapadli zomk. A ludzkji strach nji mô do cebje przistëpu. Nasza Marcijanna lëkała sę wo cebje. Bo jak nen knopem mołim bivszë povjodoł ji jako dzevczätku wo krolevjonce i zomku pod korunovaną jarzëbjną, tak i të ji zaczął jes wopovjadac. Tede sę wona srodze bojała wo cebje i trampkjem i varzachevką probowała tvój mjetkji rozum zgęścëc. Bogvje, cze co skurała. Ale jô cë dom radę, bom stari i sę doznoł vszetkjigo: Zamknji wuszë na to, co won gadac będze i przëmknji woko na jego vezdrzenjë. Bo kjej tego nje zrobjisz, vanožëc po svjece będzes jak won, a wubetk cę wopusci i wukontańtovanjë do robotë, do chterni tvój stan cę namjenjil.

Jô na to nje wodrzekł njick a Mjichoł zaczął spjevac svoją nocną pjesnją.

— Vszetkji nasze dzennë spravë przejm litosnje Bože pravi
A gdi będzem zasipjali, njech cę navet sen nasz chvali! —

Kjej jem vëchodzeł z chałupë, Marta vëszła za mna, wuchvecela mje za rëkov i rzekła:

— Remus, nje chadej vjëcij do pana Jozva! Ale jô wodrzekł:

— Jakuž jô mu nji mom do voli wuczenjic, kjej won chori i Smjerc na njego kosë klepje?

Na to Marta njick nje rzekła i tak ma sę rozestala na noc... V njedzele pon Jozef mje znovu kozoł przinisc. Ten roz won wuobleczeni sedzoł na stolku przë stole. Beł pravje przë pjsanju. Ale kjej jem vszedł, cesnął pjoro i rzekł:

—Na cuz to pjsanjë sę zdô? Zapozdze dlo mje, bo smjerc za dvjierzami. Sadnji, chłopku, besma pogadała! Tej zaczął mje wopovjadac tak:

— Wod nomłodszych lôt szukoł jem takji ksążkji, v chterni be zapjisani bełë dzeje naszigo ludu kaszubskjigo. Alem takji ksążkji nje naložł v žodni kseǵarnji. Kjej jem sę tego doznoł, tej wuvzał jem sę napjisac nasze dzeje som. Ale daleko wod wojczeznë, njewubetk i vanoženjë nje dałë mje ležnoscë k'temu, a tero, kjej jem vroceł, lampka mojigo žëcô gasnje. Co dziso pjiszę, to bojka, chterną cë povjem.

Žol mje beło, ale nje wodrzekł jem njick, bom vjedzoł, że smjerc mu przetnje każdą robotę. A won zdrzącë długo na mje, rzekł ku reszce:

—Žebes të tak mjoł vjid i mjecz!

V sercu mje zakłolo na te slova, bom sobje przëboczeł, co mje ksądz rzekł, jak mje przëjął do vjarë: Dac tobje vjid i mjecz, a chto vje, czebes nje zrobjil, jak ten potcevi Mjichoł movji. A Mjichot beł wudbë, žebem njeszczescô po svjece narobjil. Przëboczivszë sobje wonę rozmovę, zacząłjem panu Jozvovji vszetko wopovjadac. Povjedzoł jem też wo gronku i mjeczu, com je naložł na zomkovi gorze. A won pitoł palącimi woczoma:

—A chdzežesz podzoł złoti mjecz? A jô wodrzekł smutno:

—Vezbeł jem mjecz! Na kolana wuklëkšzë doł jem go v dorunku nopjëknjeszi z dzevczät na svjece, bom mesłoł, że to krolevjonka zaklëtigo zomku živcem na svjat przëszlô.

A won na to wodvroceł woczë i zapatrzeł sę v wokno, za chternim ju kvjotkji vëstapjilë na drzevjëta v sadze i za catą chvjilë tak povjedzoł:

— Provda! Nacuz cě mjecz, kjej cě nje delě vjidu!

Tej zнову sę smutno wusmjechoł do mje i rzekł:

— Vjem vszetko wo tobje. Smjerc i tobje bela blizkô. A żol za ną pjekną panją bezmała cě nje vzał dusze. Kjej jes przez taką przeszedł gorącą kuznią, będziesz tile cvjardi, żebe jisc v zěcu swoją drogą nje boczącę na cerznje, drogji i kaminje z rąk ludzkjich.

Potim sztot sedzoł cecho, le na skarnjach zakvitlë mu czervonjé roże a v woczach zażoleło sę jak wod ževigo vęgla. Tej zaczął mje tak povjadac:

— Boczë, chłopku, coc rzekę dziso. Bog vje, cze jesz roz przë takji sele z tobą movjic będę. Wotvorzë wokna, żebe vjater njosł vonją kvjatóv v moją jizbę, bem zaboczeł, zem chori i że ju na drugji rok nje woboczę kvitnácigo sadu.

Tej podnjosl że stołu zvinjeté v długą rurę płotno, a kjej je rozvjinał, wuzdrzol jem je poresované kropkorna dużimi i mołimi plachcami rożni krose i długjimi žmijovatimi drogami. Won vzał, zavjesel plotno na scanje i sę zapitoł:

— A vjesz tē, co to jesta?

Ale jô so przëboczeł, zem wu ksędza na nowuce vjidzoł takji risunkji, kjej won mje gvoli moji skazoni godkji wuczeł wosobno v svoji jizbje. Tedem wodrzekł:

— To je gvesno vizerunk jakjigo kraju.

— To je vizerunk naszi wojczeznë! — rzekł pon Jozef. Potim kozoł mje blezij przëstapjic i jał vëkładac:

— Te dva kraçoné czorné drogji, co jidą z połnjô ku nocë to dvje vjelgji rzekji: na vschodze słuńca Vjislá, na zochodze Wodra. Tam, chdze Vjislá bježi v morzë, mosz Gduńsk, tam chdze Wodra, mosz Szczeceno. Zdrzë, jak linjijô morzu podbjegô tępim klinem do wuscô Wodrë i boczë, że przeszedłszë rzekę tę na levi brzeg, vjedno jesz stojisz na dovní zemji kaszubskji. Bo wona sę cignje po gorach bołteckjich jaž bezmała tęde, chdze stoi Berlin, stoleca Njemcóv i mjasto Roztoka, njedalek morzô. Wod połnjô sznur Vartë i Notecë, jaž do kolana Vjislë przë Fordonje, a wod nocë morzë: to starodovné granjice naszi zemji kaszubskji. Na połnjé zemja sę z nią łączi polskô, z chterną volą ksążat najich i narodu jedną tvorzelasma Rzeczpospolitą.

Jô ze zdzevjenjim patrzeł i słuchoł, bom sobje njigde njeiuvožoł, żebe kraj Kaszubóv beł jaž takji duži. A won movjił dalij:

— Takji duži beł nasz kraj i vjele v njim želo ludu i panóv i ksążeta vlosni njimi rządzilë. A bëlë Kaszubji bogati na ładze i wokrętami vlosnimi jezdzilë po morzu i vojsk želaznich vjedlë rejimańtë i mjelë volą. Budovelë vse i mjasta. Cuzich przëjimelë goscinnje a njeprzijoceli wumjelë pobjic i vënekac z kraju. — Tak ma vëzdrzała dovnji, szesc set lôt nazod. A dzis co momë?

I przëkreł dvuma rękoma płachc na vizerunku i rzekł:

— Tile nom wostało z dovní chvalë.

Mje, chternimu njicht jeszcze takji vjédze nje doł, żol sę zrobjiło, że naju plemjé jaž tile straceło i jem sę pitoł:

— Jakuz to beło možno?

— Naszedł njeprzijoceł wod zochodu słuńca i wurivoł jim kraj za krajem, vjedno jidacë na zochod słuńca. Tak przeszedł Wodrë i morzeł sę noporce ku Vjisle i doparł svigo.

— A czimuż sę naszi nje wobronjilë? A pon Jozef długo przemiszoł i ku reszce povjedzoł tak:

— Pitosz sę, czimu naszi sę nje wobronjilë. — Vjęcij njiżë jedna prziczena sę zeszlë, be vëvołac takji straszni skutk. Ale strzod tich prziczin jedni nje beło i to ti, żebe jim zbivało na dzirzkoscë. duchu, bronji, mocë. Bělë bjitni i wodvoźni na łądze i morzu a mjelë sposob bogati. A jednak stracilë... Może sę dobjerzesz wo przicinach jich wupodku, kjej cë povjem co z naszich dzejóv. Wuvożej: Kjej vińdziesz z tego pustkovjô na svjat, nje zaboczisz zańsc do Wolivë, gnjozda dovnich hoboźnich Cistersóv, chterni tu ztąd vjarë svjëtą rozsevelë strzod naszich przodkóv. Klosztor jich znjiszczył ten som njeprzijoceł, co nasze kraje zabroł. Ale vjelgji i peszni koscoł po njich jeszcze stoi. Pudzesz tam jaż przed vołtorz vjelgji i klęknjesz przed dużim czornim szklącim kaminjem, bo pod njim głęboko v sklepach koscoła stoją trumë z koscami ksażąt kaszubskjich. Spomni tam wo njich jak dzecko nad grobami starszich svojich i boczë, że mjedze njimi bëlë takji, chternih dzirzkoscë i krevji i proce jesz dzisodnja, po szesc stach lôt, vjinnismë, że naju njeprzijocele nje vëtěpjil do negji. Novjekszi z njich to Svjëtopołk. Na smjertelnim jesz łożu kłopot wo przëchodni czase svojigo ludu go nje wopuscel. Kozoł won tede senóv svojich zavołac i podoł jim pëk zrzeszonich mocno prëtóv, be go złomelë. Ale żoden ze senóv nji mogł tego dokazac. Tak ksażë Svjëtopołk vzał i rozrzeszoł pëk i podoł senom prëtë koźdi z vosobna. A wonji je tero letkjim sposobem połomelë. — Vezta sobje przikłód z tich prëtóv — rzekł ksaże Svjëtopołk. — Zrzeszonich vaju njicht nje złomje, ale v pojedinke vaju znjiszcza! — Njeszczescë nasze, że vjedno złô rëka rozrzeszała pëto, co nas trzymało v gromadze. V tim szukej, chłopoku, prziczenë, žesme sę nje wobronjilë.

Beło mje, jakbe pon Jozef wodemknał przede mną dvjerze, co z casni jizbë provadzelë na szerokji kraj. Tero jô mjoł na pitanjô, co mje pod trzema chojnami nachodzelë głovë, wodpovjedz gotovą. Ale pon Jozef pokozoł rëką na vizerunk naszigo kraju i rzekł:

— Boczë! Tam dalij ku Wodrze nasza mova ju vëmarła. Tam bracoł naszi poddelë sę porządkovji i pravom njeprzijocele. A ti, co jesz žiją i movë a wobeczój wojcóv tu nad Vjisłą i morzem zachovelë, ti ju vszescë wuroslë v njevoli i nje vjedzą, jak beło dovnji i co jim słuchało. Sasma, jak serotë na pańskjim chlebye, co nje vjedzą, że jim słuchô panovanjé a nje seroci chleb.

Mocni kaszel jał trząsc panem Jozvem i krev pokozala sę na jego vargach. Nje rzekł njic, le rëką doł znac, żebem szedł.

Beła to sobota, kjej przëszedł ksądz z Panem Jezusem. Pokąd sę pon Jozef spovjodoł, naszi stojelë na domje. Bělë pon i panji i Mjichoł i Morcen i knop wod dobetku i Marcijanna i Marta. Kobjetë cecho pocerz zmovjilë a chłopë stojelë pokornje, bo pon Bog beł v goscenje za dvjerzami. Ku reszce dvjerze sę wodemklë a vszescë veszlë do Strazskovi jizbë i poklëkalë, be za ksędzem povtarzac pocerz.

Pon Jozef leżoł bladi na swoim łożku, a jak sę skuńczelo pojednanjé z Bogiem, woczë jego szukałë ze vszetkjich mje. Jak mje wuzdrzoł, wusmjecznał sę. Ksądz vëszedł. Wuvozoł jem dobrze, że dim svjece szedł za njim. Chori doł znak rëką, żebe vszescë vëszlë, ale na mje patrzël, żebem wostoł przë njim. Tak jô wostoł i ždoł, co mje povje, njim sę vëbjerze na to długji podrozovanjé poza gvjozdë.

— Czuję sę dzis mocni — rzekł won. — Tak svjeca jesz roz sę rozzoli vjideni, njim zagasnje. Jak wumrzë, povjezeta mje na smëtorz zaboczona drogą vedle zomkovjiska, abe jesz duch mój jidaci za trumą vezdrzoł na mol, chdzem nabroł mesli i ducha, co mje beł vëdrovną palecą przez całą drogę žëcô. Tobjem be beł rod luostavjil napjisané dzeje naszigo ludu, ale zamjast njich muszë cë zlecëc bojkë. Njeh cë to nje dzevjil!

Žëcë ludzi i narodóv vjęcij je bojką njiżë sę zdaje. Meszła, że jidą svoją volą a to rëka Boskô jich provadzi, jak gvjozdë po drogach le Bogu vjadomich. Të i jô i vszescë na tim pustkovju mają svoje drogji przepjisané: Trzë

krokji przed siebie widać, ale mola, dokąd jisc muszą, nie widać. — Powjem cę lę bojkę luó dziejach kaszubskjich.

— Bjołi duch Ormuzd i czorni duch Ariman, a po naszymu Smętk, zeszlę sę v zemji kaszubskji na gorze Revkole, co na morzë patrzi i dzeli tich braci, co ku Wodrze cigną, wod tich co lgną do Gduńska. I wobrocoł Ormuzd vjidné jak słuńce woczë na njebo i morzë i ląd i povjedzoł tak:

— Ten kraj, to kolebka i truma. Ten lud won wumarł a żyje. Na bjołi Arkonje stolemni kaminje, po chternich vanozi sin dovnich Veletóv z vëstudzoną duszą, modłaci sę Bogu godką svich vrogóv, som vrog krevji svoji i głuchi na skargji, co vëchodzą z mogił. Nad wuscami Vjisłë i rebok i rataj, zgarbjałi ku zemji i tcaçi ikonë przëvëdróv i gosci a svoje rzucivszë do smjeci. Jô ale jim zbudzę z pod kamjannich mogił ricerzi i vodzóv i rozeżglę płomiń wod bjołigo Helu po Stopjenni Kamiń, be wożelë znovu v mocë i chvale.

I wodrzekł Smętk:

— Smjerc jich i zguba to dobëcé moje. Pod Grifovim znakjem bjeżelë morzami: Pjorunë jich mjecze a żogle jich skrzydła! A vjińcem gardóv wogrodzilë wubetk vsóv svojich i kontin. Przystanje nad morzem to zdrzodła jich złota. — A purpura złoto spjevalë jich chwałę ze szczytóv jich kontin i bjołich remjon jich dzevczał i njevjast. — Ale jô do njich spłavjił z kamjannigo nortu zbojnjikóv głodnich na mizernich skutach. I v granjice kraju jô vbjił jich jak klinem i podparł jich mocą. Im szedł przed jich vojskjem jak gradovô chmura. A szpjegami poszlë i Zdrosc i Zvada. Jô mocni rzëdë jich rodóv i plemjon rozrzeszoł na snopë, a snopë postavjił naprocem sobje, bë zdobivca z nortu mogł żelaznim botem przeńsc po njich ku słuńcu. Duńskjigo żołnjerza rękoma jô społë Rujańską Stannjicę, a Svjetovita stolemni posąg rznał jem na zemję, a z jego rzezbą pokretich członkóv wutłukł jem vjorë v wogjiń pod gronkji żołnjerskji stravë. — Iju jichnji ma, pesznich Veletóv! Bo rzëdami leżą vkamjannich grobach wod Matkji Redë do pjorskóv Helu. Le szarô chmara njesvjadomich gburóv i rebokóv bjednich na smjerc sę sposobi. Bo kaminji czvjoro mechami wobroslich i sicena dużô, co ve vjetrze žëzi na pustim wugorze: to grob jich panóv.

Ale nje rzekłszë słowa Ormuzd vëcignął rękę i z pod grobovigo kaminja vëdobeł gorsc prochu bohateróv i soł go jak sevca seje zorno na przëchodni žnjiva ku vschodovji słuńca i zachodovji, ku nortu i pońju. A proch szedł ku zemji, jak rój gvjozd, jak żolące skrë. A chdze spadła skra, tam vëtrisnął wogjiń ze svjeti zemji i łączel sę z wognjem v płom.

A Smętk sę skrzevjił i lisnął zlim wokjem i signał v durë strupjałigo vjąza. Tam sedzoł sęp stari. A won go vzał na dłoń, rozvjinał mu skrzydła i pjoro za pjorkjem vërivajacc puscel zlim vjatrem za skrami. A sępové pjora ku zemji spodałë a z koždigo lęglë sę sovë i sępë. I szarim skrzydłem padałë na wognje i gasełë płomiń.

Ale Ormuzd bjołi nje luoprzestot soc svjetich prochóv na kaszubską zemję a skrë padałë krom sóv i sępóv, jak rój gvjozd.

Take bojkę povjodoł pon Jozef. Skarnje jimu sę wob ten czas zapolełë jak krev; a z woczü bjiłë skrë jak te same z Ormuzdovi rëkjü.

— Rozumjoł të mje? — pitoł po dłuĳji cbvjilë.

A jô wodrzekł:

— Bëdę skrą Ormuzdová!

— Pudzesz tede — rzekł won — wodvjedzisz wostatné granjice, chdze movją naszą godką. A bëdzesz zadovot pitanjë:

— Chcoł të vëbavjic zapadli zomk?

— Chcoł lë przenjesc krolevjonkę przez głęboką wodę?

A chto cë uJodrzecze: Chcę! — ten je jedną skrå Ormuzdovą vjęcij. Przindze czas, że jich będzie tile, jaż zbjią sę v płomiń szerokji nad grobami bohaterów naszych i społą sovë i sepë. Tej vińdze z chwałą zapadli zomk a v njim sadnje na tronje zaklętô krolevjonka i zapanuje na zemji naszi svoboda i wubetk i szczestlevosc.

Po tich słovach legł na vznak jak njezevi, ale doł mje ręką znac, żebem szedł.

Tak jô szedł do svoji robotë, ale dusza moja wostała tam na gorze v Straszkuvi jizbje wu tego dzivnigo czlovjeka i nje vjedzała co ręce robją. Kjej jem szedł na vjeczerzą, tej letkji vjater jał potrzāsac vjetvjami drzév pełnimi brzadovigo kvjatu a całé chmurë jego parzelë ku zemji jak smjegjem. Ten tam na gorze spadnje lada chvjilë, jak ten kvjat — pomesłołjem sobje — ale drzevo, na chternim wurośł, brzod rodzęc będzie.

Wob vjeczerzę vszescë sedzelë cecho. A Marcijanna mjała woczë zapłakané. Le Mjichoł jak położel leżkę, vestchnął i rzekł:

— Ręka Boskô! Komu namjenjoné tego njeminje. Komu godzena vëbjila, na tego czas!

Jakbe na wodpovjedz zagotovało sę v storim zegarze i zaczęło bjic. Beła to pravje wosmô godzena z vjeczora, a jô liczel tak njechcāco do wosmë, ale zegar bjił vstec dalij i dalij. Jaż Mjichoł sedzāci do zegara plecōma wobrocel sę i pitoł zdzevjoni:

— Cuz ten zegar tak długo bjije?

— Bjił dvanostā godzenę! — rzekł jem.

— To je ta njeszczestlevô godzena! — krziknęła Marcijanna i vëbjęła. A ma czuła ji nogji tupajācë stopjenjami v gorę do Straszkuvi jizbë. Ale jô vjidzoł zdrzācë na zegar, jak skarnje mu sę mjenjilë na sposob, jak za mojih knopjęcich lôt, kjej to no Strazsk vëlecoł gospodarzęc po woborze. Długji jego bjegas słabo sę zibotoł tad i na wodlev, jakbe chcoł stanāc.

Njedługo a zrobjiło sę zevo v całim domu. Czuc sę doł krzik Marcijannë: Nje žije! Zervoł jem sę a Mjichoł i Morcin i knop ze mnā i njeproszeni pobjęgłasma do gorë. Tam ju pon stojoł vëprostovani przë łozku i zdrzōł z mokrimi woczōma na vëgaszoné lica brala. Panji klęczała i movjila pocerz. Marcijanna glosno v szertuch chlichāła. Ale na mje szło z ti kamjanni tvarzë wumarłigo jakjis mocné przikozanjé i częzor sę na mje położel, pod chternim moja dusza cvjardnjała. Kjej ju vszescë wodeszlë zmovjivszë pocerz za duszë wumarłigo, jô sę vrocel, wuchvecel rękę wumarłigo, zbjednjała, pocałovoł ją i przësāł:

— Vëpełnje tvoję żeczbe i będę skrå Ormuzdovā!

Cud Boskji! Kjej jem z ti jizbë vëszedł do czeladni, chdze vszescë domovnjicë sę do gromadë zebrelë, kożdi z njich woczōma przëchodnigo na mje vzeroł, jak mje sę zdovalo. A stari zegar jak ten trup v gorze na mje vzeroł, bo jego bjegas stanāł. Chcoł jem go chize popchnāc, ale Mjichoł zatrziomł mje rękę i rzekł:

— Wumarł pon. Njeh stoi czas!

— Vëbjil won tę njeszczestlevā godzenę, chterni sę bojałam przez tile lôt! — płakała Marcijanna. Na drugji dzeń rzekł pon do Mjichała i do mje:

— Va dvaji, że nji mota strachu, jidzta spetrovac drogę starodovną vedle zomkovjiska, bo tēde njeboszczik chcoł bęc vjezoni na smętorz do Lipna. Vezta ze sobā sekjerë, be vëcāc, chdze be beło trzeba.

— Za moji pamjećë njicht tãdkę nje jezdzoł — rzekt Mjichoł i kręceł głową.

— Njeboszczik mje tak zleceł! — wodrzekł gbur. — Jutro będzie Pustô Noc, a pojutrze, skorno słuńce zińdze, pojedzemë do Lipna z pogrzebem.

XV

Jak vjezlë na smętora cało pana Jozva zaboczonã drogã i jak Remus sę woddzëkovoł z pustkovjem.

Cãgnëłë tede Liza i Gnjadi svojigo pana na wostatni spoczink do smętora v Lipnje. Jô z Mjichałem zrobijałasma vczora przez las rumu, żebe voz mogł przejachac. Przë ti worãdzem sę doznoł, że tu poprovdze provadzeł za dovnich czasów trakt szerokji, bo navetk duzi kaminje co zamańszë znaczełë stronę drogji. Szła wona jinszim szlachem njiż tim, chternim jô za knopa wucekoł do zomkovjiska i Martę namovjił roz, żebe szła tęde ze mnã na nowukę. Przë vëcinanju drogji Mjichoł sę przëznoł, że ten szlach beł mu vjadomi. Ale njigde njikommu wo njim njick nje rzekł, bo to njedobrze gadac wo takjich spravach.

— Bo vjidzisz, Remus, kjej ludze woprzestelë tim traktem chadzac, tej uwonji pevno ktemu mjelë voznã jakã prziczenę. Mój njeboszczik tatk mje movjił, że na tim storim trakce vedle zomkovjiska le dvuch przigod sę spodzevac mozesz: Strachu albo i njeszczescô. I jô cë to movję, że dziso jak pudzema z pogrzebem nje będzie bez tego żebe nama sę co nje pokozãło.

Tak rzekłszë, Mjichoł dalij rãbjil chrostë na drodze.

Jak słuńce zaszło, wuszekoveł sę kondukt pãgrzebovi. Z nad jezór i z pustkovji, zataconich v lese, naszlë bëlë ludze na Pustã Noc, chternich do zavjitra pon nasz mjoł szczerze czestovani. Tero vjeczorem po roboce przëszlë wonji v njedzelnich ruchnach, be uwodprovadzëc njeboszczika do koscoła. Mjedze njimi bëlë takji, co jesz pamjetelë, jak won jich wuczeł vojovanjô i ti z Mjichałem cecho rozmovjelë wo nich dovnich svobodë chvjilach, wutopjonich ve krevji.

Ale ledvo Liza i Gnjadi zacãgnëłë, Mjichoł kulavjejącë na przodku zanoceł pjesnjã, chterna jak codzennë viznanjé vjarë tovarzeszi ludovji kaszubskjimu uwod kolebkji do deskji grobovi:

Chto sę v uwopjekę podda panu svemu,
A uwosoblivje szczerze wufa Jemu,
Smjele rzec może: Mam wobrońcë Roga,
Nje przijdze na mje żadna straszna trvoga...

Spjev sę rozbjegoł na cechë pola, na chterne ju noc uwoblekała szarę komudę. Ale kjej jesma veszła na starodovną drogę v lese, tej ju cemnô tam sedzała noc. Tak parobcë zapolilë przëszekované smolné szczepë i trzimelë je v gorę jak pochodnje. V jich vjidze zdovało mje sę, że slode naszigo konduktu zavrocãją vszetkji drzeva i jidã za nami, vtorzãcë naszi pjesnji. Wob chvjilë, kjej wucechnãł spjev, czuł jem z daleka granjé rzekji. A kjej moje vezdrzenjé padło na starodovni kaminje wovjidnjoni krevavã rzozã wognja pochodnji, tej mje beło, jakbe nad tim traktem bëlë povstani vartarze z vojska zaklëti krolevjonkji.

Tak ma zajachała do brodu. Konje sę lëkałë i porczalë stulãcë wuszë, kjej mjałë veńc v vodę, tak że ma sę vszescë zatrzymała. Pochodnje vëvolivalë szëtolãcë sę cenje v lese, a jô zdrzãcë v gorę rzekji wuzdrzoł jem wone dva kołpje, chternem pasturkjem bivszë naszedł pod zomkovjiskjem.

— To krolevjonka nasłała swoje ptochë na kondukt ricerza zaklëtigo zomku! — pomesłoł jem sobje.

Ale kołpje stojalë cecho na rzece jak zogodkji i nje naszlë blezij. Na lewã rękę stojãła gora zomkovô cemnô i vesokô, — veższô, njiże mje sę zdovała za minjonich lôt. Ji spich woblevoł vjid najich pochodnji, ale głowa

taceła sę v nocni doce. V tim vjidze mocno i veraznje vëchodzela na jav korunovanô jarzëbjina, svjodk mojih cëżkjich serdecznich przigód na pustkovju. Ajô do nji z povjilanjim vëcignął rękę i rzekł:

— Tam te spoczivosz, gronku z prochami mojih przodków! Ale zlotigo mjecza mojigo ju nji ma.

Ku reszce z vjelgjim toglem dostelësma konje do vodë a roz v zlobje rzekji spjeszno cignęłë ku procemnimu brzegu. Ale spłoszëlë sę v vjelgjim njewubetku. Jaż mje dzivno beło, ko jednak bełë przëvikł do nocë i dróg lasovich. Jak jô tak szukoł woczoma vkoł, cobe je straszelo, wuzdrzoł jem na sami głowje zomkovi gorë wosobë, stojącą jak kam cecho i zdrzocą v doł na nas. Tak jô tręcël Mjichała v bok i skozoł jem polcem v gorę. Ale Mjichoł vezdrzoł chiże, uwodvrocel woczë, przëżegnot sę i zanoceł:

Statecznosc Jego szczyt i puklerz mocni,
Za ktorem stojąc na żaden strach nocni,
Na żadną trvogę anji dbaj na strzałi, Ktoremi seje przigoda v dzeń bjałi...

I ma szła dalij. Ale mje nje dało poku, lem sę muszoł cofnąć v teł, żebe drudzë nje zmjerkovelë. Kjej kavałk wuszlë, tej jem sę chiże spinał po przidkji scanje zomkovjiska, jażem stojoł woko v woko timu, chternigom vjidzoł z rzekji. Pokąd tam dalij v lese grała pjesnjô nobożnô, jô sę vzeroł v skarnje wosobë przede mną. Vesokji postaceji beł to pon z długą brodą, worzłovim nosem i liszczącimi woczoma. Długo ma nje rzekłszë slova na sę pozerala, jaż won rzekł:

— Cze to poprovdze pon Jozef, chturen wodbivô tą starodovną drogą zaboczoną svój wostatni marsz po zemji?

— Żeli jezdes duchem, to vjesz som! — wodrzekł jem.

— Jezdem duchem, jak të mój brace, i sinem ti zemji. Alem sę nje spodzevoł, żebe jesz jakji Kaszuba natrafjil na tę dovną drogę — choc po smjercë.

— Żijąci ję na novo vërabjilë! — wodrzekł jem.

— Rozumjem cebje — wodrzekł — choc mosz godkę dzivnje skazoną. I dobras mje doł wodpovjedz. A tero bjej i tovarzë timu v wostatni drodze, bo won vje, czimu tède jadze!

— A cuz vë tu, panje, na ti samotni gorze v nocë?

— Jakze cë to rzec? — wodezvoł sę won i chvjilë przemiszłoł. — Boczë: Jô chcë vëbavjic zapadli zomk! Jô chcë posadzëc na złotim tronje zaklętą krolevjonkę.

V głowje mje zaczął na tę godkę szumjec cali las, skrë pobjegłë mje wod głowë do pjët, strach mje chvecel za włose i rżnął jem sę jak długji do nóg ti dzivni uwosobë. Ale won mje podnjosł, zdrzoł mje v woczë długą chvjilë i tej rzekł:

— Bjej! Bo zdrzë: Rzoze vajich pochodnji coroz głëbji toną v lese, a spjev nobożni vjedno slabji brzemjeje. Woddej poczestnosc timu, co go tam provadzą, bo won tego ducha, co tronë i zomkji wskrzeszô. A jô go znajë!

— Jidë! wodrzekł jem. — Ale szukac vas będë, panje. A chdzeż vas nalezë?

— Nalezesz mje vszędze, chdze skrë Ormuzdové sę zola, nalezesz mje vszędze, chdze duch Kaszub podnoszô vjeko trumë, — kjej będzesz choł.

Jak jô naszich nagonjil, tego jô so ju nje vdarzë. Vjem le, zem noprzod naszedł Martę, chterna gvesno chcąco kąsk slode wostała, żebe na mje żdac. Ta sę pitała:

— Chdziž tē, Remus, bivoľ?

Ale mje sę njechcaľ wodezvac. Tak wona vzeľa jisc uwokoma mje i zos mje pitaľa:

— Chdziž tē bivoľ, Remusku?

— Na zomkovi gorze! — wodrzekl jem.

— Jezus, Marija! —krziknęła Marta. — Tec tam stojala wosoba nje z tego svjata. Dobrze vjidzaľam, choc mje belo straszno.

Jô na to njick nje wodrzekl. a wona mjaľa strach pitac vjęcij.

Kkej jem sę zľaczel z naszimi, tej Mjichoľ sę przēbližel ku mje, kjivoľ gľovą i rzekl mje do wucha:

— A njerzekl jô cę przē vęcinanju drogji, že nje będze bez tego, žebe nama sę co nje pokozalo?

.....

Za kjile dnji sedzoľ jem po vjeczerzi wu Mjichaľa. Marta vjęzła strefle a Mjichoľ kartovoľ swoję ksążkę z pjesnjami. Ju chcoľ zacząc spjevac, jakžesma wuczula, že njichto jidze.

— Pevno Morcin jidze! — smjoľ sę Mjichoľ. A Marta skoczela i panu postavjila stoľk, szertuchem go przode wotaľszē. Bēľesma wudbē, že pon chce uwo jakji nogli roboce gadac, ale won mjoľ co jinszigo v gľovje. Rzekl tede tak:

— Njeboszczik mój brat — njech mu Pon Bog dō njebo vjecznē — povjedzoľ za žęcō do mje: Po moji smjercē nje wutrzimosz Remusa na pustkovju, choebe go dzesęc konji cignęło!

Vjidzoľ jem na tę godkę jak Mjichaľem cos strzēsło a jak Marta sę zchileła gľębok nad swoją robotą. Caľą chwjlę belo cecho jak v koscele, jaż ku reszce Mjichoľ wodemknaľ gębę i rzekl:

— Moc Boskō! Komu namjenjonē tego nje minje! Czimuż be Remus mjoľ nekac z pustkovjō? Na gburckjim chlebje wuroľ mocnigo gnota. Do robotē je dobri. A te mankolije, co mu gľovę nachodzą, te mu dobrō bjaľka vęcokō, choebe le mjetelokjem, decht ľagodnje. Tu mē vszescē jego godkę rozumjejemē, a jakuż won sę z cuzimi ludzami dogodō?

I patrzel na mje wob tę godkę potcevi Mjichoľ, ale jô nje wodrzekl njick. Tak gbur sę pitoľ vprost:

— No cuż, Remus, wostanjesz z nami?

Jô wodrzekl:

— Jak zimkovē robotē sę skuńcza, pude v svjat!

— Vjedzoľ jô, že tak povjesz. Nje namovjom cebje, bom doľ rękę njeboszczikovji. Żol mje jednak, že jidzesz. Žebes njigde nje żaľovoľ! Jak będze tvoja volō, przĩndžē po tvoje mito.

Vstoľ pon i szedľ a jô vstot za njim, pochvoľel Boga i nekoľ do moji leże. Nje vjem dloczego, ale nji mjoľ jem uwodvogji, žebe po ti rozmovje Mjichaľovji i Marce v woczē vezdrzec.

.....

Robotě zosevné dobjeglě kuńca. A jak po Filipje bulvě mjelě zasadzoné, tej jô poszedł v svjat. Novi vamps, nogavjice i skorznje doł mje pon a dwadzesce talaróv pjenjędzi glińgotalě v moji kjeszinji. Wobszedłszě całé pustkovjé, koźdimu jem doł rękę na woddzěkowanjé. Kkej jem zaszedł do Mjichałóv, Mjichoł povjedzoł:

— Bjej z Bogjem, Remus! Co komu namjenjoné, to go nje minje!

Marta mocko wobskocala wogjiń na kominku jaź woczě mjała czervjoné, ale wobroceła sę, dała mje rękę i rzekła:

— Bjej z Bogjem!

Tak jô szedł.

Pod trzema chojnami jesz roz jô wusodł i zdroł na to krolestvo dzecinnich lôt. Przëboczeło mje sę vszetko: Pjec Nabuchodonozorovi, kula lvóv, starô dzekô jabłonka na mjedzë, chdzem dobeł na Golijace, Straszek v jizbje pod vjetrznjokami, Smjerc klepajacô kosę za stodolę, Złi, co mje kuseł gozdzem v scanje, zeloné wokjenko nad moją leżą, pjes Gnjota i moje sně pod wukorunovaną jarzëbjiną. Długom zdroł na jezoro, na chternim liskalě vjidě i na budinkji pustkovjô, pełne spokojnich ludzi, wu chternich mje beło dobrze, i na las vkoł, chturen do ti chvjile mje wodgrozdoł wod svjata. Tej jem vstoł, przeżegnoł sę i szedł v Jimję Boskji. Drogam vzał tę samę, chternąsma vjezła njeboszczika pana Jozva do grobu, drogę, chterna v mojim młodim žëcu koźdi roz tak czeźką mjała vogę. Szedł jem przez las pomału, a kkej jem ju czuł z blizka granjé rzekji, tej jem sę bezmała że nje vërzasł. Bo chtuż tam stojoł na brzegu rzekji?

— Marta!

Stojała cecho jak kam kol brodu i ždała na mje. A kkej jem naszedł, vëcagnęła do mje rękę a v ręce trzymała szkaplerz. Patrzeła mje smutno v woczě i rzekła:

— Jakô jô zabëdlevô, Remus! Zabelam cë przëvjesëc szkaplerz na drogę. A chtuż jinszi be cë go zavjesel? Tec jezdes serotą bez matkji i wojca i nji mosz njikogo na svjece.

Tej dreżącimi palcoma rozpjęła mój vamps i mje zavjeseia szkaplerz na koszuli. Ale mje na tę ji godkę czeźko sę zrobjiło, jakbem stojoł nad grobem przijacela. Alem sę strzimoł całą sełą. A wona, jak mje szkaplerz zavjesela, raptem wobje ręce zarzuceła na szeję, przëcesnęła sę do mje i vëbuchnęła takjim płaczem, że sę trzęsła jak list.

Mje sę tede przëboczeło vszetko, co to dobré dzevczë zrobjiło mje dobrigo: Jak mje ze zomkovjiska sprovadzeło do dom v straszni vjeczor, jak mje wod zemstë Golijatovi wuchronjiło v ruchna moje sę woblekłszë, jak mje v czeźkji choroscë ratovalo dzeń i noc mje dozerajacë. Spominajacë to vszetko, jô ję przëcesnął do sebje i gloskoł ji złotą głovkę. Przë tim jô wuzdroł, że v długjim ji varkoczcu czervjenjiła sę stażka, chternąm przed tile lati kupjil dlo nji wod žeda Gabë. Tak jô sę ju vjęcij strzamac nji mogł i płakoł z nią v gromadze. A zdovalo mje sę, że las i jęgo mjeszkańce z nami płaczą i że vesokji zomkovjisko na naju patrzy, jak stari czarovnjik, chturen koże sę rozińsc dvoje krolevskjim dzecom.

Jak ma sę vëplakała dosc tile, tej wona wode mje wodstąpjiła i na mje zdrzała woczoma, jak słuńce zdrzi po deszczu przez chmurë. A jô vjidzoł v ti chvjilë jakô wona jednak snożô dzevczina i njico mje szeptalo do wucha:

— Navrocë sę, Remus, nazod na pustkovjé!

A wona rzekła:

—Poj, Remus, do dom! Chtuž tam na svjece cě dobrze robjic będze? Chdze legnjesz do spjiku, chto cě dô stravě? Chto cę wopjerze i wobszije? Minje lato i smjegji uwokrija zemję a mroze zgurdzą las. Chtuž cě dô dach nad głową i zedel przë kominku? — Boczë, bjedni seroto, że cuzi ludze tvoji movë rozumjec nje będą i nje będą vjedzec, jakji tē jes dobri i procovjiti, bo rozumjema tvoją godkę i znajema cę wod dzecka.

— Poj do dom!

— Vejle! Żebe nje stari tat, chturen beze mje be szedł na ponjevjerkę i żebem sę Boga nje bojała, ludzkji vstid be mje nje strzimoł i bem szła z tobą i za tobą v svjat, jak dusza matkji, jak sostra, a kjej bes choł, jako bjałka tvoja na dnje dobri i na bjedę. Tero vjesz! —

I zakreła woczë fartuszkjem, bo ji gvesno barzo vstid beło.

Moja dusza pod timi słowami Martë topnjała jak lod pod ceplim wokjem słuńca na Matkę Boską Strumjaną. Vszelkô moc, jakom nabroł z ducha pana Jozva v Strazskovi jizbje, wopuszczala mje. Jô to czuł dobrze. Starô chata Mjichałowô, v chterni won swoje pjesnje vjeczorami spjevoł, vëdovala mje sę jak raj, do chternigo anjoł v wurodze Martë mje roczeł. Strach mje broł przed cuzimi ludzami, chternih jô tam napotkom za naszimi jezorami i lasami. Wobroceł jem sę v tet i vezdrzol na trakt, chternim më njedovno vjezlë trumę z całëm pana Jozva i vjidzoł jem starodovni kaminje stojąci stroną jak zbrojni ricerze, co mje trzimele drogę wotvarłã vprzode i nazod, żdajáci na moje slovo. V ti chvjilë zaszorzelo na rzece a jô wuczul za sobą granjé skrzidel kołpjich. Z gorë rzekji wone plinęle, bjołi, vjelgji, krolevskji, jaž sę stanovjile i zaczęle swojimi dzivnimi woczoma na naju patrzec. Na vezdrzenjé jich woczuz wodrazu słabosc ze mje spadła i letko mje sę zrobjilo jak vandrovji, chturen z cemnigo lasu vëbładzi na vjidné pola. Serce mje v pjersach scvjardnjało jak stol. Tedem rzekeł:

— Marto! Jakuž wutrzimjesz dzekã gęs, kjej wopuszczô latové gnjozdo? Jak strzimosz żoravja, kjej vëbjije jego godzena? Jak przëmuszisz worzła, be z vesokjigo kaminja zeszedł mjeszkac v dolinë, chdze sę dobetk pase? Za vami na pustkovju, serdeczni tovarzisce lôt młodich, tesknjic będe a moze i plakac, ale wostac z vami nji mogę. Moc mje cagnje njevjadomô i volô mocnjejszô njize moja. Pon Bog vje czimu i jak.

I vzał jem sę i szedł mocnimi krokami do brodu. Z gorë zdrzało na mje zomkovjisko jak czarovnjik, chturen svigo dokozoł.

Za rzekã wobe zdrzoł jem sę jesz roz. Tam przekã drzëv i chrostu cofala sę pomału dobrô Marta. Sztoł ji vdęczeni to wukozivoł sę to gjinał mjedze drzëvami, a kjej ju le beł cenjã szemarzącã v zelenjiznje, tej jesz chvjilami jak krev serdecznô zaczervjenjala stažka v ji varkoczuz — mój dorunk.

Kuńc pjerszigo dzelu.

DRUGI DZEL: NA VOLI I NA NJEVOLI.

XVI

Jak Remus sę vzał do hańdlarstva.

Przeszedłszë rzekę, zomkovjiskjem podszedł jem lasem v svjat, chturen tero przede mną sę wotmikoł. Strach i Nodzeja szlë wokoma mje i mje do wuszu szeptałë swojã przërodzonã godką. Wuceklë noprzod, kjej jem z daleka wuzdrzoł mołigo człowjeka z długã brodã, zgjętigo pod mjeszkjem, chturen won na plecach njosł. Zaru mje przëszło do głovë:

— To będze žid Gaba!

Jak ma sobje naszła krocij, tej žid na svój sposob pochvaleł Boga, a potim stanął i na mje zdrzoł. Jô przestanał tež i rzekł:

— Jak sę mjevosz, Gabo?

Tero won mje poznoł po moji godce, zrzuceł z pleców mjeszk na zemję, wuchvaceł mje za wobje ręce, skokoł i sę szętoleł jak głupi. Jak sę wuspokoił kask, tej zaczął krzikać:

—A! To tē jesnen Remus parobk z Lipińskjich Pustk, co mje retovoł wod mokri vodě! Aj vaj, jak jô sę ceszę, że cebje na woczě vjidzę! A jakji tē wuroś duži! Mogłbes mje na bomelku nosęc przē zegarku. Co za frejda! Szmonces berjonces! Moja bjałka i moje dzecě vjedzą, zes lē jim tatka wuretovoł wod mokri vodě. Vszescě wonji: bube, mame i zejde delēbe sę zabjic za cebje. A jô cę tile lôt nje vjidzoł na woczě! Poj! Sadnjema na muravje i pogodoma, bo jakuż momě sę jinaczi sobje naceszęc?

Tak jô sodł z njim v gromadze, alem rzekł:

— Lecho będze sę nama dogadac, bo tē moji godkji nje rozumjesz.

Won vjęcij zgodł njize rozumjoł i wodrzekł:

— To jô cě będe povjodoł. Kjileż to zim przeszło nad svjatem, jakzes tē mje v gromadze ze storim Mjichałem zavroceł wod przerębla! Wuroś jes duži i mocni. Jô zgodnę: Tē jidziesz do Lipna dac na zopovjedze z ną snożą dzevką, chterni tē kupjił wode mje nę stażkę czervjoną!

Ale jô na to krąceł głovą im rzekł:

— Jô nje jidę na zopovjedze davac, lem sę woddzękovoł z pustkami i vszetkjimi ludzami na njim žijącimi, bo jô jidę v svjat.

Won na to beł cecho, le zdrzoł mje długo v woczě, tej położeł mje rękę na reminju i rzekł:

— Remus, przēboczeł tē so, com cě v nen czas movjiłv chlevje?

— Vjem! — wodrzekł jem. — Tē povjedzoł: Rcmus, ma jesz roz lepszi hańdel zrobjima, ma dvaji. Tobje nje je napjisané, żebes na pustkovju przē konjach i pługu dożdoł sę sevi głově. Tak movji tvoja planeta v tvojich woczach napjisanô... I dzivno mje, zes tē to vjedzoł.

Gaba pokjivoł głovą i povjedzoł:

— Stari žid vjele vanožeł po svjece ze svojim pińdlem. Vjele ludzom zazeroł v woczě, wuszoma vjele jich godkji sluchoł. Žid vjele mesłoł, ale nje movjił le to, czego ludze z chęcą słuchają... Bo žid chce zrobjic geszeft. A jakbe mogł robjic geszeft, želi be ludze sę gorzilē na jego godkę? Jô zaru vjidzoł, że cě z woczū jinaczi patrzy, njize nim robocim ludzom na pustkovju. Jô cě povjem: Ruchna tē mosz parobka, ale z woczū cě patrzy jak tim, co po ludzkich plecach na konja sodają. Nu, nje gorz sę, Remus, ale jô vjem vszetko. Wovcę cignje do wovce, psa do svojigo rovnigo a vjilka do vjilczece. Meslisz tē, że jakji parobk woczě be podnjosł na pańską corke? Nje! Bo jakuż wona mō sę jimu vjidzec, kjej won voli svoję Karolinę na ten przikłod — z mocnimi pjersami i czervjoną gębą. Ale tē Remus —jô vjem — bełbes bezmała zęcé straceł za nją. Jakji tē gjevałt zrobjił v koscele na ji zdovanju!

Mje v ti chvjilē mocko zagorzelo, że chaja zazerô v popjolē moji spoloni svjatinji serca. Tak jô vstoł bez slova be jisc. Ale won jak žaba sę zavjesel wo mje i proseł.

— Nu, nje movjił jô, žebes sę nje gorzeł? Vjidzisz, że mom recht. Ju tvoja vjilczô notera sę burzi. Sadnji i vjerzë mje, że jô cë žiczni. Tec kjejbe tvój nje tile wojc ale džadulk żeł, mjołbem tvoje lata. Jô nje chce, bes sę na mje gorzeł, bos mje bjednimu žedu žęcë retovoł. Sadnji, Remus, bo bes žalovoł pozdnji, žes dzis nje choł słuchac storigo žeda.

Won beł takji przë tim smjeszni, że mje jankorka wominęła i jô sodł. Tej won vjidzacë, że jô sę wuspokojił, stanął nade mną i chvjądajacë sę, muskoł swoje długą brode, jak jakji krosnje lesné. Ku reszce sę pitoł.

— Cuż tē tero będziesz robjił na svjece?

— Jô jidę v svjat!

— Nu, co znaczy "jidę v svjat"? Svjat je vszędze ten som, co tu na tim molu v lese. Njicht cë zadarmo nje dô anji jesc anji pjic. Ko jednak muszisz mjec na noc dach nad głową i muszisz detka zarobjic. Cze tē choł v służbę vstąpjic do gbura?

— Nje!

— Mosz tē jakji sposob?

— Mom dvadzesce talarów.

Na te słowa žid pomedetovoł, położeł polc na swoim długim nosu, vętrzeszczel na mje woczë, jakbe mje mjoł jaką vjelgą provdę povjedzec i rzekł:

— Słuchej tero mje! Bo jô znają svjat. A nje movji njick, le poj ze mną prosto do Lipna. Cuż jô cë rzekł na pustkovju przë ni worędzë? — Ma dvaji zrobbjima jesz lepsi hańdel. Poj i zdej sę na mje a będze vszetko dobrze.

Przëpjil sę Gaba do mje jak pjijovka i provadzeł mje ve vsë prosto do szkolnigo. Ten mjeszkoł v mołim budinoszku, stojacim v wogrodze pełnim kvjotkóv. Naprocem po drugji stronje drogji hiszczoł sę dvor, ten som dvor, v chternim przed kjile lati krolevjonka moja roczeła mje czervjonim jak krev vjinem. Jak ve snje jô szedł ze žedem stopjenje v gore do mołi jizdebkji. Mjała wona le jedno jediné wokno, a kjej jem vezdrzol przez nje, cepló krev mje do serca zalecała: Tam v wogrodze naprocemmoja krolevjonka za rękę provadzeła małe dzecko po stegnje. Žid sę wusmjechoł i pitoł:

— A chdze tē wostanjesz dzis wob noc?

— Jô nje vjem!

— Ale jô vjem. V ti jizdebce. V nji też będziesz mjeszkoł.— A cuż tē będziesz robjił jutro?

—Jô jesz nje vjem.

— Ale jô vjem, jô cë povjem. Tē veznjesz karę na jednym kole, vladujesz na nję tovarë i pojadzesz v svjat, wode vsë do vsë. I będziesz ludzom przedovoł pjëkné ksążkji wo Genovefje, a dlo bjałk guzikji i njitkji. A co tē zrobbjisz dzis?

— Nje vjem.

— Ale jô vjem! — Të kupjisz wod žeda Gabë jego tovarë, chterne won tu v pińdlu mô, i te, co won mô krom tego złożoni wu pana szkolnigo. Zapłacisz za nje tile, co pon szkolni povje, kjej je przedtim wotaksuje. Bo Gaba mô ju lata i muszi jisc na deputat, bo nogji go nje chcą njesc. Tile sę nachodzeł przez długji lata. Tej

poprosisz pana szkolnigo, żebe cě jesz do tego zapjisoł towarë, chternih žid przedavac nji może: ksążkji do koscoła, rózańce, co lud kaszubskji potrzebuje I co tē jesz zrobjisz dziso? — Zaarandujesz tē jizdebkę, bo koźdi hańdlorz muszi mjec swoje dodom, chdze jego firma mjeszkô...

Stało sę, jak žid movjił. Naszedł pon szkolni i povjedzoł, że rada Gabë je dobrô. Za tovor kozoł mje zapłacëc połową mojih pjenjędzi z kjeszinji. Jô sę poddoł vszetkjimu, bom so wuvozoł, że vanoženjim po svjece za hańdlarza nolepji dotrzimom stova danigo njeboszczikovji panu Jozvovji na smjertelnim łożu.

Na woddzëkovanju rzekł do mje Gaba:

— Remus! Wu vaju Kaszubóv je zvezcoj stari vëpjic litkup, kjej zrobjisz jakji geszeft. Nu, jak mē momë vëpjic litkup, kjej tē nje pjijesz, jô nje pjiję i pon szkolni nje pjije. Lepji będze, kjej sę wuroczema mądrim slovem. Jô cę nje woszukoł, tē mje rzitelno zapłaceł: vszetko je v porządku. I to cě rzekę: Tvój geszeft pudze dobrze, ale jô sę boję, że tvoja vjilczô notera narobji cě jinszych kłopotóv, jakjich moja žedovskô mje be nje narobjiła. Ale na to njima radë. Gęs mô jinszé pravo, les mô jinszé a jastrzib jinszé.

Tej won mje jał wuczëc mojigo novigo rzemjesła. Doł mje kalandorz, v chternim belë zapjisani vszetkji jarmarkji i wodpustë, na chterne jô mjoł vjezc mój tovor. A radzeł mje nje nosëc go na plecach, le vozëc na karze, bo to mje lepji słuchô.

Ve vjeczor, kjej jô pjerszi roz v zëcu kłodł sę pod cuzim dachem do spanjô, mjesądz svjecel do moji jizdebkji. Naprocem po ni stronje vjeskji drogji szklełë sę wokna pałacu, v chternim mjeszkała moja dovnô krolevjonka. Czas minjoni spravjił, zem mogł wo nji meslec bez bolu serca. Nad dachem pałacu z nocnigo njeba mrugałë ku mje gvjozdë, te same, co na pustkovju za lasem. A jô zdrzãcë na nje, vjedzoł, że moje drogji v njich napjisané jisc muszë i że proce mje v njich namjenjoné zrobjic muszë, bo vszetko to volô Boskô.

XVII

Remus jidze v svjat w gromadze z muzikańtem Trąbą.

V zał jem tede jednigo dnja swoję karę z towarem i karovoł v svjat. Jesz jem nje dokarovoł do lasa, a ju naszedł jem grocza Trąbę z Lipna. Na plecach łiszczala jimu zlotavô trąba, a pod pocha trzimoł ve varpjanni torbje łęczk i skrzepjice. Małi to beł chłop ale chvatkji jak ževé srebro. Może jimu też beło jinszé poprovdze przezvisko, ale ludze go le Trąbą vołelë a jego bjałkę zvelë Trąbjiną. Wobrocel won sę i na mje ždoł.

— Chdziż to Bog cę provadzi, Remus?

— V svjat!

— Mje też! — rzekł Trąba. — To nom droga jedna. Możema jisc v gromadze i ze sobą karbac.

— Jakuż ma moma ze sobą karbac — wodrzekł jem — kjej tē moji godkji nje będziesz rozumjoł, bo jô mom jëzek skažoni wod wurodzenjô?

— Tak tē do mje nje gadej! wodrzekł Trąba. — Boczë: Co moje skrzepkji spjevają i co moja trąba graje, to jô rozumjem vszetko. A nji mjołbem rozumjec tvoji godkji ludzkji?

— Kjej tak, to gadejma!

— Jô rozumjem — rzecze Trąba — co bor graje i co rzeka spjevô skoczãcô gorą mlińskjigo koła, a nji mjołbem rozumjec godkji jëzeka ludzkjigo, choce tak skažonigo jak tvój?

I krãcel głovą muzikańt Trąba, bo imjoł provdë, jak jô sę tego doznoł wob dlugji lata naszigo vanoženjô.

Tak ma tede szła przez las cali sztek wokoma sebje, jaż słonuszko vēszło vesoko na połnjé. Tej stanovjilasma sę v gęstich chojnach i sadłasma na mechu. Trąba zaro vēdobeł z torbë butelkę ze szperetusem, pocignął sporo i mje podoł, movjając:

— Na, Remus, i sę napji! Ale jô wodezvoł:

— Napjile sę som i njech cę będze na zdrovjé, bo jô gorzołkji nje pjiję!

Won sę nje rozgorzeł, że mu wodmovjom, le pocignął jesz roz i rzekł:

—To njech będze za cebje, żebes nji mjoł krzivadë. Bog z tobą, Remus! Nje pjijesz gorzołkji. Ale to nje je dlo muzikańta takji zveczoj. Kjej graję na vjeselu, wobrazilëbe sę państwo młodé, kjej bem nje vēpjil na jich zdrovjé. Kjej mje kurzatva nańdze v polu, czim bem sę rozgrzoł? A kjej jidę na noczészzi termin, to znaczy do moji kochani bjałkji Trąbjmë, ach, jak mje potrzeba potechë, bem strzimoł! Sto krokóv wod checzë veznę jednigo, na przededvjerzu dregjigo, a z lecirzem v ręku trzecigo. Tej jô ju nabroł cerplivoscë tile, co skora wosła Mackovigo. A ti not barzo z moją bjałką! Ko tē, Remus, nje jes ženjali?

— Nje! Jô sę też ženjic nje będe!

— Ha, ha rozesmjoł sę Trąba. — Na ten żort jô muszę jesz jednigo vēpjic!

A jak vēpjil, tej rzekł ze smjechem:

—Nje będziesz sę ženjil! Tak jô też mesloł. Bo vej! Cuż mje po bjake? Jezdem jak skovronk v polu i jak smjecoch na vjeskjich drogach. Nje wusedzę na molu. A jednak jak na cę sidła założą, to cę wuwędzą. Bo bjałka, boczę, choc to njibe słabé slvorzenjé, ale przemislność mô v jednim polcu tile co chłop v cali głovje na ten sposob. Njech mje butelka v kjeszinji vēschnje wod razu, želi vjem, jak jô sę dostoł v svjęti stan małżeńskji, bo dobrą volą to nje beł.

Tej całą chvjilę pozeroł na mje z wuvogą i rzekł

— Zelgołbe, chtobe movjil, žes tē pjėkni wurodë. A godka tvoja głupim sę będze zdovała smjesznô. Može to cę wuchronji, ale barzo vątpję, bo bjałkji nje mjerzą chlopa anji korcem, anji mjarą. A nožadnjeszi czasem mô wu njich novjėcij szczescô. Tede rzekę cę: Bronji sę, Remus, rękoma i nogoma, bo nacuż nom z bjałką sę zrzyszac przed svjętim vołtorzem, takjim vanogom i smjecochom jak ma dvaji?

— Mosz provdę! — rzekł jem.

—Le nje mesl, żebem nje wuvozoł najigo stanu! Tak nje! Sedzą sobje tam gburzë v Lipnje na svojich woborach. Jô jim nje zodroszczę. Njech seją, njech worzą! A jô trzimom z Panem Jezusem, chturen jak to starô pjesnjô movji:

—voloł po svjece vēdrovac,
nжіze krolom krolovac.

Po takji godce mój tovarzesz porvoł sę do trąbë, przėsadzeł ję do gębë i jał tim drzemjácim chojnom grac, jaż te wodecknęł i zavtorzełë mu vjesoło. Na to z njeba vesokjigo rozesmjało sę słonuszko do Trąbovigo granjô, do tich chojn i do naju wobu bjedokóv.

Po tim wodpoczinku vzał jem swoje karę v ręce a Trąba svój tłomoczka na plece i poszłasma v drogę.

— Chdze tē meslisz wostac wob noc? — pitoł sę Trąba wob drogę.

—Nje vjem! — wodrzekł jem.— Pon Bog doł pogodę cepłą, to vëspjë sę na polu.

Trąba pokręceł głową.

— Jak nji ma jinszi radë, to rod vëspjë sę v polu jak zajk. Ale człovjek jednak noprzod szukô dachu nad głową. Jô cë co povjem: Do vjeczora zańdzema na folvark Zvadę, chdze wobaji zarobbjima. Të tam vëzbędzesz co z tvojich tovaróv a jô zagraję dzevczëtom i parobkom do tuńca, to będę mjoł też co vzátku. Na noclig pudzema do storigo młina njedaleko folvarku. Tam naju njicht budzëc nje będze, przënomnji nje ludze żijáci, bo mlin wod vjele lôt ju nje chodzi, a ludze movją, że tam stroszô. Cze të jes bojący, Remus?

— Nje! Jô sę nje boję.

— Bo vjidzisz. Ze mną to je tak jak z nim žedem. — Szedł žid nocą przez las a belo mu straszno. Tak vsadzeł czopkę na kji i rzekł: Dwaji są dwaji! — Ve dvojkę jô sę też nje boję.

Zaszedłszë vjeczorem na nen folvark, jô tam mjoł mój pjerszi zorobk. Mojigo tovarzesza vzëlë parobcë do stodołë, chdze na klepjisku spravjilë so tuńce. Ju beł dovno czas spac, kjej szpektor zrobjil zabavje kuńc, że to njibe roboci dzeń.

Tak ma sę zabrała do tego młina; jô z dvuma pëkami słomë na moji karze a Trąba z letką forą svojich dvoje jinstrumańtów na plecach. Tę słomę delë nom ludze na leżą ve mlinje. Jeden z nich ludzi, stari džod, co pevnje ju na szarvark nje chodzeł, przëstąpjil do naju i rzekł:

— Jô vaju kask wodprovadzë, bo to pevnje ju wostatni roz, że takjich jak va dwaji na folvark vpuszczają.

—Jakuż to? pitoł Trąba.

—Pojtale, to vama vszetko wopovjem. Jô stari anji do robotë, anji do tuńca, a jednak wusnac nji mogë.

Tak ma szła v gromadze ku mlinovji.

— Njedalekô droga! — zaczął gadac stari chłop. — Jô stari strupjali grzib duńdę tam bez wodpoczivanjô. Kjej mlin, jak to dovnji, wobrocoł svoje koło, to klekot czuc belo ve dvorze. A jô sę ceszoł, że won tak procuje vjerno dlo naszigo pana.

— Jô so nje vdarzë — rzekł Trąba — żebem vjidzoł mlin v roboce.

— Ale jô pamjëtom dobrze. Vë tu le v dlugjich latach czasem zazerelë, bo takji vjelgji państvo, jak naszi, sprovdzelë so muzikę z mjasta, kjej jim sę zachcało vjeselenjô. Zaczëło to sę, jak nasz pon sprovdzeł so bjałkę ze svjata, chterna klekotu młina sluchac nji mogła. Dzevkji z dvoru povjodałë, że jak mucha szła po wohnje, to panji belo jakbe tamrotovi voz turkotoł po kaminjach. Dlotego mlin stanac muszoł. Kjej go po latach znovu zapuscëc chcelë, koło mlińskji žodną mjarą nje chcało sę wobracac.

—To kara Boskô! — rzekł Trąba.

—Ti wudbë më belë vszescë, më ludze szarvarkovi. A to sę pokozalo jesz vjidnji, bo jak mliń stanął, tej zemja woprzestała rodzëc. Sin i dvje corkji wurodzełë sę naszimu panu, dvor rosł, ale stodołë stovałë sę wod lata do lata za dużë, bo nje belo co v nje klasc. Le dvor, jak jem rzekł, robjil sę vjëkszi. Dlo panji, co nji mogła czuc marszu muchë po wohnje, pon vëbudovoł nové skrzidło, be mjała lepszi bezpjek. Ztąd vjeczor kole vjeczora belo czuc muzikę, bo zjeżdzelë sę gosce. Ale to nje belë naszi. Wonji gadelë roznimi cuzimi godkoma chternich ma prosti ludze njerozumjała.

Bivało, że zaprosiłë dзецë do spjevanjô przed goscami abo jaką storą bjałkę, be povjodała bojkji. Tej wonji vszescë wobstąpjlë jich i sę dzevovelë, że jesz takô mova je na svjece jak nasza kaszubskô.

Ale som pon wudovoł, że ji nje rozumje. Jô v głowę zachodzeł, jak to mogło bëc. Tec znoł jem jego starka i wojca i samigo pana wod dzecka, a njigde z nami nje godalë jinaczi jak po naszymu. Bodejże wod początku svjata abo przënomnji wod potopu — bo tej sę vszescë ludze vetopjlë — sedzała jich rozga na ti zemji. Vjare mają naszą. Ale przezviska jich jô nje vëmovję — njech ludze wo njim zaboczą — bo jutro pon nasz te mlinë, vodë i lase i całą zemję przedaje przëvandrom z njemjeckjich krajóv.

Ale mje na taką godkę storigo chłopa sę czeżko zrobjilo, bom so przëboczeł, co mje njeboszczik pon Jozef na smjertelnim łozu povjedzoł:

— Naszedł njeprzijoceł wod zochodu i wurivoł nom kraj za krajem, vjedno jidącë na vschod słuńca. Tak przeszedł Wodrę i morzeł sę noparce ku Vjisle i doparł svigo!

Rzekł jem tede do Trąbë.

—Dopitejże sę jego, czimu nje jidą do pana z prozbą?

Stari chłop wodezvoł:

— Poszłasma donjego, poszła: Mjotk i Novc i Labuda stari i drudzë. Ale won vënekoł nas. Beł tam wu njego takji peszni pon z mjasta z czornimi woczoma i z czorną brodą. Jô nje vjem ale won mje przëboczoł wob czas naju rozmovë Lucepra wobleczonigo v pańskji ruchna. Ten le vëszczeroł zëbë i rzekł do naju godką naszą:

—Nje maceta, ludkovje, vaszimu panu v głovje! Vje won som co robji. Wuvożtaż, zemja to je takji tovor jak na przikłod tvoje celę. Kjej chcesz, możesz je przedac komu volô z głową i wogonem, bele cë dobrze zapłaceł.

Tak jô sę wosmjeleł i rzekł:

— Vëboczce, panje! Jô jem prosti czlovjek i movję svojim prostim rozumem. Na tim majątku pod lasem lezi smëtorz, na chternim leżą v zemji njeboszczicë przodkovje naszigo pana. Czeż to też je tovor?

— To sę vje! wodrzekł nen z czorną brodą. — Zemja płotem wobgrodzonô mô svoję vortosc, bo możesz na nji bulvë sadzëc. Ale ni truposze v zemji vortoscë nji mają, bo njicht be za njich fenjiga nje doł.

I smjoł sę nen pjekjelnjik vszetkjimi zëboma. Ale nasz pon porvoł harap i zamjast na njego zamjerzeł sę na nas i vrzeszczoł:

—Pochadejta huncfotë, bo vaju spjerzë jak psóv va mamutë!

Ale nen wobleczeni za pana Luceper go ręką zatrziomoł i sę rzechotoł:

—Jidzta tero, ludkovje, bo pon sę gorzi. Mô won dosc kłopotóv a va psujeta mu dobri handel.

Na to zrobjito mję sę srodze markotno, tak jem vzał sę i rzekł:

— Pojta ludze! Tu cnota je towarem i dobré jimję wu Boga i ludzi.

I ma szła. Ale nen czorni pjekjelnjik za nami voloł:

—Kjej takji tovor mosz, probuj go przedac na renku. Woboczisz, że cë nje dadzą tile na povroz, żebes sę mogł bezpjeczno povjesëc.

Skora na mje cerpła i straszno mję sę zrobjiło na takji bluznjerstwo. Drugjim tak samo belo, tak žesma vészła nje pochvalivsžę razu Pana Boga. A jak ma ju stojała na przededvjerzu, wokno sę v pałacu wodemkło i nen som njezbednjik vołoł:

— Hej, ludze! Przińdzta jutro na litkup po zochodze słuńca. Koždi chłop dostanje talara a koždô bjalka bestrą chustkę. Na pamjatkę. A poczestunk będze jak na vjeselu!

Ale ma so dała na to mocko rękę i dalibog, że na nen poczestunk nje pudzema, bo naju za barzo wobrazel. Bivało, że njeboszczik nasz stari pon naju vészkalovoł wod złodzeji, wodrzemjehóv, pjekjelnjikóv, pogan, ale nom njigde takjigo brzedkjigo przezvjiska nje doł jak: mamutě! Szkolni nom povjedzoł, co to znaczy: Kjedes, za Boga Wojca, żeł na svjece stvor dzesęc razi vjększi njiže skm. Kosce tego zvjerzęcą nalożają chdzeroz przę kopanju torfu gęboko v zemji. Ząb jego trzonovi beł bodej takji duži jak stępa a serzchel na njim jak gęsti krze grabovjině. Z taką żadną wukozką njigde nje bełbe naju porovnoł stari njeboszczik pon. To tež ma straceła vszelką wochotę, bo choc to nasz pon a ma jego ludze, to njech vészkaluje i vębjije, ale wobrazęc nas tego njech nje robji.

Wumęczeł sę stari swoją godką, że jaż muszoł sadnać na mjedzě i sę vėsapac. A jak sę vėsapoł, podnjosł rękę.

— Tam za tą drogą, co vdłuż rzekji provadzi, ve vądole stoją mlin i pjiła. Kjejbe nje belo tak cemno, vjidzelěbesta dach, co zeza gorkji glovę vëtikô.

XVIII

Jak Remus ve mlinje na strachu dobeł.

Vądol gębokji beł a v njim z mocnim granjim plinęła rzeka. Muszała wona njesc vjele vodě, bo naszedłszę ma sę doznata, że za času svoji proce pędzeła mlin i pjiłę, jedno za drugjim. Jak checze stolimóv v bojce, tak v komudze nocni stojałě szopě zataconé ve vądole i przęczipłé do rzekji. Chdze tu so vészukac leżą?

Tak Trąba rzecze:

—Vjesz co Remus? Jidzma na noc do pjiłě. Ve mlinje bełobe mje straszno. Bo tam stoi tile rur i koł zębovatich, a do tego je tile cemnich nortóv, v chternich bjes jakji mogłbe bęc zatraconi, że jô bem sę bojoł.

Tak ma veszła do pjiłě. Brama do nji stojała wodemklô, ale kjej jesma veszła, cemnosc naju przęjęła jak v grobje. I takôž ceszô. V jednym kuńcu po długjim patrzenju dozdrzec sę dała vjelgô pjiła, zaredzevjali zębě nadstavjajácô długjimu camrovji drzeva, chturen jak smok przedpotopovi cignął sę przez całą szopę.

Trąba mje v ti cemnoscě wuchveceł za łokjec i rzekł:

— Remus, czo brace! Cemno tež v ti szopje, że łbě sobje stręcema, a z wognjem to besma, Boże bronji, mogła zapolęc tą starą latarnją. Zładuj lepji nasze dva pękji stomě tu na dzarnje, a ma poźdejma, jaż sę kask rozvjidnjeje. Cepło je a momě czas. Vnetk kseżec vińdze nad vądolem, bo choc zvjerzovô gvjozda mrugô nad rzeką, nje roznekô wona ti cemnoscě. Tec noc długô a vespjimě sę jesz do tile.

Vjidzoł jem, że Trąba sę kask boji i wuczenjił jem mu do voli. Sadłasma tede koždi na jednym pęku słomě. Trąba vëdobeł svoje skrzepjice i jał nową stronę nacagac.

Pocuz tě to robjisz? — pitom sę.

— Koždé stvorzenjé — wodrzekł Trąba — bronji sę swoją przërodzoną bronją. Voł rogoma, vjilk zęboma. Czimuz muzikant nji mjołbe sę bronjic muziką?

—Wod czego tē bes sę choł bronjic?

—Wod vjilka, wod wukozkji, wod czego not będze!— wodrzekł Trąba. — Boczē Remus: Muzika to je bronjō mocnjejszō njiže kjij, strzelba abo kanona. Cuż zrobjisz, kjej cē kjij pęknje abo strzelba nje spusci? Cuż zrobjisz jak v granju strona pęknje? Dlotego nacagom novą stronę, bo starō ju nje beła pevnō. Bo skrzepkji, boczē, to moja strzelba, a trąba to moja kanona.

Smjeszno mje sę zrobjiło, kjej jem so wuvozoł, cobe to beło za wojsko z takjimi strzelbami i kanonami. Trąba, choc to beło jesz cemno, wuzdrzoł smjeszka na moich licach i sę gorzeł.

—Vjidzec! rzekł zes tē, Remus, wurost na pustkovju za jezorami i lasem. Bo bes vjedzoł, że krol David žedōv, że to narod bojąci, wuzbrojił v trąbē i njiczim vjęcij le granjim grebi murē mjasta Jericho vėvroceł na rębē. A jō cē rzekę jesz jedno: Jak jō tak graję ze serca, to mje jakbe co vosamętało i jō takji smjecoch žorotni czuję v sobje taką moc, jakbem mogł dębē vėrivac. A kjebe sluchelē mojigo granjō tesące ludztva, to mogłbem jich vosamętac i pędzēc, chdzebem choł, jak vjater, kjej na jeseń porvje lestōv chmarę i jadze z njinni chdze chce.

Przē tich slovach vstoł Trąba i vęcignął rękę do gvjōzd na njebje. A mje won v ti chvjilē vėdovoł sę duzi i pelen sełē. Mjesądz pravje jak duzō czervjonō kula vėszedł nad spichem vadołu i vosvjecel mu bladé skarnje, z chternich szkuleł woczē jego jak gvjozdē. To nje beł Trąba, chturen sę bojoł jesz przed chvjilą vińsc do pjilē i v lese mje rozprovjoł vo svoji bjałce wokrutni i vo pocesze, chterną pjijoł z butelkji.

Ale czim sę rozvjidnjivało z mjesądzovich parminji, tim barzij won sę gurdzoł i stovoł zнову žorotnim i mołim Trąbą. Ku reszce rzekł:

— Poj Remus! Dosc ju vjidno Wuszekujmaso noclig.

V pjile przez małé wokno bez szib tile vjidu dochodzeło, że moglasma sę rozezdrzec. Dochodzeło go też kąsk i przez skałē v scanach z deli zbjitich na vjazaruku z grebich balk. Strzodkjem lezoł nen vjelgji camer szari i molami svjecaci strupjalim drevnem.

Trąba cos grzeboł v norce naprocem wod zaredzevjali pjilē, co ku nama z daleka vėszczerzała jakbe sprochnjah zębē, tej rzekł:

— Mom dlo naju norcik bezpjeczni. Pojle tu, Remus, z tvojim sposobem. Jeden pęk słomē dlo cebje a jeden dlo mje. Svoję karę mozesz wod boku wustavjic. Vjedno dobrze spac za szańcą. Tvoje szkaplerze, co je mosz na karze, tvoje rozańce i nobożné ksązkji będą naju bronjic z ti szańcē, a moja strzelba i kanona zeza szańcē. A tej jesz tvoje duzē pjęsce i wopjeka Boskō nad nami: movji, cze krol pruskji abo ruskji taką starzą mają, kjej legną v svojich verach? Czimu tē też njick nje godosz?

— Jō sę wodnęcel godanjō bo mje njicht nje rozumje.

— Cuż tē tam zнову bredzisz? Moje skrzepjice movją godką drevna i wovczich flakōv, a moja trąba grająca blachą a jō jich rozumjeję, a cebje bem nji mjoł rozumjec? — Provda, kąsiczk cē Pon Bog tvój petel krzevo nastavjił, ale petlujle swoją godką a nje stój jak ta žoga tam v tele ze zaredzevjalimi zęboma, jaż straszno patrzęc.

Ale nje ždoł Trąba, jaż co rzeknę, bom wukłodoł pravje naju legovjisko, le som petlovoł dalij.

— Jak to dobrze, że ta broma mō tile skał a to wokjenko zjachało v rzekę i vėdrovało v svjat! Nje zaduszema sę, bo svježi vjater będze lotoł wod bromē do wokjenka i na wodlev.

Po ti godce przęstapjił do wokjenka, spjął sę na polce i vēzeroł dłuęo. Potim wodstapjił, kręceł głowa, legł na słomje wokoma mje i tak povjedzoł:

— Co ten stari chlop tam godoł, że ten młin dłuęji lata nje chodzi, to vjera leż. Nasedzoł jem sę ve młinje v Lipnje vjele razi gvoli tego, zem czuł v jego roboce dzivné granjé i vjelgą pjesnją proce. Dłotego sę znaje na tim. I rzekę cę jedno: Le zostavě podnjesc a te młině procovac będą. Przez nę lukę jem vjidzoł, że vszetko napravjoné. V storim korece, kęde vodabjezi, svjezi flekji drzeva sę bjelą. Tu chtos młině napravjoł, tego będzě pevni.

— Chtużbe mjoł napravjac, kjej pon jutro vēzbivô zemję i młině cuzim?

— A może ti cuzi pravje to robją? rzekł Trąba.

Mje sę nje zdovało tak, bo nacuż be mjelě napravjac, pokąd nji mjelě prava vłosnoscě? Alem pozdnji sę doznoł, że bęłě svojigo pevni. Nje rzekł jem tede njick, lem sę przeżegnoł, be pocerz wodmovjic.

Trąba mje nje przerivoł pocerza, le sę zakopoł v słomę. A jak jô skuńczeł i legł, zaczął mje gadac do wucha:

— Remus! A może z tim napravjenjim mje to sę le tak zdovało. Może jakjis— Jimję Wojca i Sena!... wukozkji tu gospodarzą i ludzom ževim womonę na woczě kładą. Bo to sobje povjodają stari ludze, że są na svjece mole takji, chdze v jistni godzenje vēchodzą na javje ze zemji abo i z vodě zomkji i krolevjonkji i proszą bjednich ludzi vo vēbavjenjé. A ko to je le womona i sztołt bez cała, co ludzom jidze na woczě.

Ale jô wodrzekł mu pomału i verazno, co be mje dobrze rozumjoł:

— Trąbo! Tvoja godka nji mô szekô. Boczě: Jô vjidzoł krolevjonkę zaklętą i vjidzoł zomk zapadli. To nje je žodna womona.

— Co tē movjisz? — dzevovoł sę Trąba. — Jô vjedno beł wudbě, że to bojka, chterną sobje stari ludze przě kominku wopovjodają.

— To nji žodna bojka! — wodrzekł jem. — Ale jô le v nen czas beł za małi i za słabi, žebe przenjesc krolevjonkę przez vodę i dobęc na strasznych wukozkach, chternim mjona Trud i Strach i Njevorto. A tero jô do kuńca žęcô po svjece chodzec będę i szukac takjich, co sę wodvożą. Rzeczě, Trąbo, choł tē vēbavjic zapadli zomk? Choł tē przenjesc krolevjonkę przez głęboką vodę?

— Remus! — wodrzekł Trąba — tē jes choba njespełna rozumu!

Cuż jô mjoł rzec? Markotno mje beło, zem timu bjednimu Trąbje stavjił pitanjé nakozané mje przez njeboszczika na pustkovju — pjerszi roz v moji vēdrovce po svjece.

Ale won po chvjilě chvjądajacě sę po słomje tak przemovjił:

— Nje gorzkej sę na mje Remus. Ale to cę rzekę: Cuż mje po zomkach? Cuż mje po krolevjonce? Jak szcizigjeł jezdem na zemovich wostach, jak smjecoch na vjeskjich drogach. Graję po karczmach i po vjesołach, a jak zańdę do dom z vēdrovkji, to bjałka moja, Trąbinô, przeszvankuje mje kjeszinje za jakjim njeprzepjitim detkjem. Kjejbem zasodł sobje v zomku wokoma krolevjonki, zaru be mje bjałka moja vēpenetrovała, a choce bronjilě dva rejimańte mocnich chłopów, jednak be sę do mje dobrała z mjetelokjem. A chtuż be ji to zganjił, kjejbe mje njim sprala? Tec mjałabe pravo. Navetk ksądz jegomosc be ję pochvaleł, bo pocuż łażę do cuzich bjałk? Jesz gotova sę porvac na krolevjonkę abo ję vēszkalovac. A cuż tej? Zomk gotov po takji wobrazě Boskji zapadnac jesz trzě trample głębjji njiże przedtim.

Tak plestoł Trąba. Ale jô le sluchoł poł wuchem, bo mje ju grzeszk woczě zamikoł...

Nje vjem jak długom drzemoł, jak jem wuczuł, że mje Trąba pjęscą v bok szturô.

— Spjiże drevnem gorącym! — mruknął jem im sę wobroceł na drugji bok.

Ale Trąba nje doł mje poku, jażem dobrze wodecknął.

— Cuż? — rzekł jem.

— Remus, ta dużô żoga sę ruchô !

Smjeszno mje sę zrobjiło, bom so wuvozoł: A njechże sę ruchô, kjej sama może! Ale Trąba mje szarpoł.

— Remus, zdrzële, ta dużô żoga sę ruchô!

Trąbo! — rzekł jem, bo mje sę zrobjiło markotno — tobje sę pevno co snjije. Njechże sę żoga ruchô v jimję Boskji. Tec wona cebje nje nażoguje.

Ale Trąba sę nji mogł wustatkovac.

— Remus! Wodecknjize, bo tu sę cos dzeje. Tam v nim cernim norce njico szemarzi, a żoga sę ruchô.

Jak mje ju njijak poku nje doł, tak jem sę podnjosl na sedzączkę i patrzeł. Mjoł provdę Trąba. Na dużô żoga z zaredzevjajimi zęboma ruchała sę v lewą i v prawą, v doł i v gorę. To mje beło dzivno. V nim cernim norce też njico kuczkovalo. Ale cuż na to robjic? Tedem legł nazod na słomje i rzekł jem do Trąbë:

— Zrobji tak jak jô. Legnji na słomje i wodmovji pocerz: Pod Tvoję wobronę! Bo cuż chcesz na to robjic?

Ale Trąba nje szedł za moją radą, le sę jisceł.

— Mądrze cë godac, ale mje — choc jem wodvoźnigo ducha — je straszno. Nje zamknę woka, chocbe mje anjeli z njeba zibelë. Czut tē ju v žëcu, żebe sę żoga sama ruchała?

— Nje! Tego jô jesz nje czuł.

— Przez to też. To njico muszi przë nji mestrovac.

— Gvesno!

— Ale cuż be to mogło bęc?

Medetovoł i medetovoł Trąba nad tą sprawą, ale vnetk to zaczęło z jinszigo kuńca. Szum vodë bo za scaną robjił sę gvołtem mocnjejszi. Na to zervoł sę Trąba.

— Czo? Tam cos stavjidła spuszczô i vodę zatrzymuje!

I mje sę tak zdało. Żoga woprzestała sę ruchac a za scaną v vodze czuc beło plusk i szum vjelgji. Tak jô rzekł do Trąbë:

— Tec tē vjedzoł, że tu straszi!

— Jô mesłoł, że to le takô babskô godka. Ale mje je strach. Bo vejle, kjejbe voda jęła wobracac koła, to be sę ta całô starô latarnjô mogła zapolëc jak svjeca. A cuż be z nami beło? Tvoja karadajka z całim svjëtım

i svjatovim jivańtarzem spolełabe se jak czopka. Moja trąba i skrzepkji mjałebe ju vėspjevané wostatną notę. A tē i jō jak dva bochenkji chleba besma se wupjekła. Razu be njicht nje rozeznoł, chturen je Remus a chturen Trąba. — Czo, jak voda za scaną graje!.. Żebes tē tak choł przez nę lukę vēzdrzec, to bes vjidzoł, co se tam dzeje.

Ale mje se nje chcało, zem beł srodze wumęczoni karovanjim moji karē, bom jesz do ti robotē nje przēvekl. Krom tego beł jem wudbē, że to złē, co tam za scaną se szętoleło, nji mjało do naju mocē. Znac Trąba beł jinszi vjarē, ale strach mu dodol wodvogji. Vstoł i vedle scanē domakło se do ni lukji, co zdrzała na wodę i vētchnał głowę.

Ale jesz rechlij, njize je vētchnał, cofnął se i reknął takjim głosem, że cało pjiła se zatrzęsła. Tero jō ju nje żdoł na to, co se stanje, lem porvoł se, kopnął storē vjerzeje nogą, że se v szotorē rozlecałē i wobjegł jem szopę navkoł, be se doznac, co se na rzece dzeje i co tak mocno vēstraszeło mojigo tovarzesza.

Cużem wuzdrzoł?

Kole zostavē na grubim camrze cos sedzało i zdrzało na mje. Przēboczoło mje wono no straszedeło, chterno mje pokozala krolevjonka pod wukorunovaną jarzēbjną:

— Nen drugji, co na grubim camrze plinje po vodze a pesk mō jak dzenja, a woczē, z chternih bjiją zeloni parminje: jimjē jego Strach! — Zdrzē, jak skora jego gładkō se mjenji ve vszestkjach krosach tęgovich.

Porvoł mje gorz srogji im so povjedzoł:

— Pozdejze, pjekjelnjiku! Dziso jō ju nje jem nim mołim słabim knopem. Dom jō cē tu straszēc!

Ale zebe se też na pevno doznac, co to za stvor, podnjosoł jem głos i tak zavrzeszczoł:

— Njekaro! Strachu! Zeli tē jes człowjekjem chleb jedzącim i tcaćim Boga na njebbe, a njizodnim zlim duchem v pjekle wurodzonim, anji żodną wukozką, anji womoną, to mje se tu zaru przeżegnej krziżem svjētim!

Ale to le na mje woczē vētrzeszczelo i cos vrzeszczalo v pjekjelni jakjis movje. Tak jō zervoł vamps ze sebbe i jak jem stojoł, sunał v wodę i na njego. Voda mje sigala do pasa, ale jō bem beł v ti chvjilē skoczeł choc na zotor, bo mje spomnjenjē wokrolevjoncez podwukorunovani jarzēbjniē wodebrało vszelkji postanovjenjē. Tak jem go porvoł za slizkji celsko, vēvroceł i rznął łbem v doł pod wodę. Ale won se v ti chvjilē zervoł, večarł slepje i tu na mje. Tak jō go vzał v pasu, zebroł vszetkji sełē, podnjosoł go i rznął na vjelgji koło poprzez zostavē, co se tam vodze nadstovjala. A uwon po njim zjachoł v doł, le takji szor czuc beło.

Tej jem wodsapnoł, przeżegnoł se i vēszedeł z vodē. Tero jō dopjeru czuoł, że cało pjiła se trzęsła, bo v nji mój tovarzesz na svoji trąbje dał, co płuce trzimalē, nobożną pjesnją wo wopjece Boskji. Dobri Trąba! Na svój sposob szedeł mje v pomoc ze svoją kanoną.

Po tim vērzasu przez całą resztę nocē ma mjała bezpjek. Anji żoga se nje ruchala, anji v vodze nje gospodarzeło. A ma wusnęła cvjardim spjikjem, zlecivszē se na wopjekę Boską.

Kjedem se wobudzeł, vjid ju beł pemi na svjece. Słuńce lało se do naju lezi przez vszetkji skalē v scanach, przez lukę i przez rozvalonē vjerzeje. Roznekało wono womonē nocné, vēsvjeceło vszetkji nortē i pokozalo zaredzevjala żogę, jakbe rzec chcało:

— Czeguż va se bojala v nocē?

Za scanami grała rzeka, a svjat se robjił vjidni i bezpjeczni, jak zopjeck wu matkji doma.

Le moje mokré ruchna przëboczałë mje, zem valczel v nocë ze Strachem.

Jakesma pocerz zmovjila, rzekł Trąba:

— Tero tu v ti latarnji nijak nje je straszno. Ale beła to noc! Nje vjem, czebem jesz jednę taką strzimoł. Zebe le tero jakji dobri podfrisztek dostac, nabrałobe sę dobrigo ducha.

— Tec momë chleb a v rzece je wodë dosc! — rzekł jem.

— Bele beła wugotovanô i zapravjonô czims mocnjejszim! — wodezvoł Trąba, — jak na ten przikłod arakjem abo romem, abo choebe le czestim słowem Bożim. Wod czasu, jak jem z moją bjałką Trąbjiną stanął przë svjëtım vołtorzu, wodnęceljem sę wod zemni wodë pjicô. Të, Remus, mosz jesz żoładk kavalerskji i wumjesz zemną wodë żłopac, jak njemé bidłatko, ale poždejle... Ale słuchej tero. Przemovję do cebje bjałczenim rozumem. Dejle z tvoji karë trigjelk a jô nabjerzë wodë ze rzekji. Tego potëpjińca z nocë jô sę tero nje boję, bo kuronë ju doвно pjałë. Vczora jô jak dobrô gospodenji wod bjałk na folvarku nabroł kavë i cikoriji i wugotuję cë pjijotk, jak go som krol lepszigo nje pjije. Kavaluszk słonjinë jô tež jeszcze mom pod duszą. Pokąd jô przed szopą będę wogjiń wobskocoł, lë rozvjieszisz swoje ruchna na słuńcu, żebe vëschlë. Ko nji możesz jisc v mojim towarzestvje, chdze mje tu vszescë znają, jak topjelc jakji pravje z przerëbla vëcignjëti.

Kkej jesma vëszła z pjilë, to jesz vjëcij słuńca z njeba sę lało a dzeń sę smjoł, że jaż vszetkji ptoszki v drzewach i chrostach sę rozspjevivalë. Sodł jem przë wognju Trąbovim, samim le mojim długim vampsem wobleczeni, bo drugji ruchna sę suszelë na słuńcu. A Trąba na svój sposob zazerajacë chdzeroz do trigjelka tak godoł:

— Rzeczë mje, Remus, co to beło dzis v nocë?

— To beł Strach! — rzekł jem. — Pokozala mje go krolevjonka pod wukorunovaną jarzëbjiną: Mjoł pesk a woczë jak dzenja, z chternich bjilë zeloni parminje. Skora sę mjenjila v krosach tęgovich. Takjiwon beł!

Bom v nen czas beł jesz wudbë, zem poprovdze napotkoł Stracha ze zaklëtigo zomku.

Trąba pozeroł na mje z wuvogą, krąceł głową i rzekł:

— Zełgołbem jak pjes, kkejbem choł movjic, zem sę nje bojoł. Ale nen tam v vodze, kkej go so tero za dnja przëboczom, zdołbe mje sę bęc łopskjim chłopem. Beł boso, na buksach bez vampsy, a koszulę mjoł v czervjoni pase przelnjëtą do skorë, bo gvesno sę v vodze moczoł. Sedzoł na płenącym camrze i cos mestrovoł przë zostavach. Na mój głupi rozum beł to jakji cuzi mester wod napravjenjô mlinóv.

Muszoł jem sę smjoc, bom mesłoł, że vjem lepji, chto to beł. Ale Trąba rzekł:

— Nje smjij sę, Remus, bo jak jes go rznął gorą koła na doł, mogł jes go zabjic.

— Takji nje gjiną smjercą!

Trąba zнову vezdrzoł na mje, medetovał chvjilë i movjil:

— Długji jezdes jak Wojcze Nasz i Vjerzë v Boga i mocnigo gnota. Ale żebes mjoł aż taką sełę, tego bem njigde nje wuvjerzel, njevjidzacë ti bjotkji na woczë. A może to jednak nje beł człowjek zoden, le pjekjelnjik? Rzeczë mje, kkej jes go sę jał, cze të czuł mjëso i gnotë?

— Czuł jô! A beło to mocné i bronjilo sę dzirzko,

— A nje vachoł tē jakjigo brzedkjigo svědu? Jak na przykład: za smołą, za sarką, za kozłem, za dženją, za roztvorcem abo jaką jinszą pjekjelną vonją?

— To nje! Ale kjej jem go mocko scesnął i rżnął przez nę zostawę, vërvoł mu sę pjord valni, ale to beło jak zvezajno ludzkô notera.

— No, tej jô nje vjem co na to rzec — rzekł Trąba. — Bo mje be sę zdovało, że to beł chłop.

— Czemużes tej sę tak wurzasł i reczoł jak voł?

— Na wostrzegę tobje, Remus. A przëznac musisz, żem cę njewopusceł v bjitvje, jazes dobeł. Bo żeli to beł poprovdze jakji potëpjeńc, to bes z njim bratku bez moji pomocë nje beł so doł radë. Boczë: To vjelgô a svjetô pjesnjô, chterną groł, muszała mu wodjąc vszelką sełę pjekjelną. I to cë rzec mogę, że vjëkszym dechem nji moglë v svoje trąbë dąc żedovje, kjej za Boga Wojca vëvrocilë na rëbë murë mjasta Jericho.

XIX

Jak Remus spjevoł na pjekjelnim litkupje.

Vjeczorem tego dnja ma sę nalazła z Trąbą znovu na folvarku. A to sę stało tak: Stari chłop, chturen naju wodprovadzeł do młina, doł nom reno vjédzą, żebesma zaszła jesz roz do Zvadë, bobes ludze chcelë wode mje jesz pokupac różné rzecze. Kjej jesma z Trąbą zaszła, tej jego prosilë, be wostoł, bo po njim chce litkup vëpravjic z muziką. Njerod barzo jô wostoł z njimi, bo sobje przëboczeł Smëtkové dzeje v norodze naszim i żol mje serdeczni chvitoł, że njeprzijoceł ze zochodu znovu valni kavałk li zemji naszi wurvje. Ale krom tego jô szedł, bo tak ju pevno ve virokach Boskjich beło pjisané.

Kjej słuńce zaczęło zapadac i cenje ludzkji stolemovi długoscë nabjerałë, zjeżdzelë sę na folvark jakjis cuzi panovje. Po zochodze słuńca przëjechała jesz jedna briczka. Z nji vësodł pon vesokji postavë z czorną brodką i szkląciami woczoma.

Jô stojoł pravje z moją karą na woborze a vkoł mje kjile ludzi i nen stari chłop, co go pon wod mamutóv vëszkalovał. Beł też i Trąba. Tej nen stari rzekł:

— To je nen pon z bjołimi zëboma i czorną brodką, chturen bëdze kuntrakt spjisivoł.

Ale mje jak bech tovaru do serca naloł. Z knopjëcich lôt na pustkovju vstoł przed mojimi woczoma młodi vëszczerga z nigo straszniogo dnja, kjej Straszki lotoł v bjoli dzeń po pustkovju a na mje zdała valka z Golijatem. Nji mogł jem tero woczou wod njego wodervac, a pamjëc moja mje przëprovadzeła do głovë słowa Mjichała: — Kjej jużes na svój głupi rozum dzecinni choł pomscëc krzivadę jaką, to bełbes lepji zrobjił, rżnãvszë kaminjem v łeb nigo vëstavjinogę z czorną brodką i bjołimi zëboma, bo za njim jak psë za dżadem jidą slode gorz, zvada, prava, pomsta i łzë. — Tero jô go poznoł. Ale dusza moja ve mje sę wodezvała, że słowa same mje z gëbë vëszlë:

— Toje duch Arimana, to je Smëtk!

— Co tē tam pleszczesz? — wodezvoł sę Trąba. To njeje żoden Ariman anji Smëtk, le pon Czernjik, znani szerok i dalek pravnjik, co ludzi przed sądami bronji, wugodë robji i prava provadzi.

Ale co tam ten bjedni Trąba vjedzoł! Jô czuł całą duszą, że to przëjachoł Smëtk, be njiszczëc Kaszubóv, jak to robjił wod długich set lôt.

Won, chternigo Trąba przezvol Czernjikjem, vėszedł z voza i podszedł do naju.

— Ha! rzekł — koguż vjidzę ? Trąbę z trąbą i skrzepjicami, to będzie dziso vjesoło! Słuńce szło sobje spac. Zapolima ve dvorze svjece i będzema pjilë litkup, bo pon dobjił targu i przedoł zemję za pełen mjeszk pjenjędzi. Trąbo, tē poj ze mną, bo zrobjisz nom muzikę... A koguż tē tam mosz przē sobje, długjigo jak drabjina pjekjelnô?

— To je Remus! — rzekł Trąba — mój tovarzesz vędrovni, co z tovarami wobjeżdżô vse i mjasta.

— To njech przindze tež, bo tē będziesz groł a won będzie spjevoł.

— Panje! — wodrzekł Trąba. — Jakjim sposobem won mô spjevac, kjej won mô skażoną godkę, że go ledyje rodzonô matka be rozumjała!

Na le słowa vezdrzoł pon Czernjik na mje a jô na njego. Długą chvjilę zdrzelësma sobje v woczē. A choc jem gębē nje wotvorzeł, czetoł won v mojih woczach:

— Tē jes Smętk kaszubskji! Jô cę znaję! Tē jezdes nasz zli duch!

Cze won v mojih woczach tež dozdrzoł skrę Onnuzdovą, tego nje vjem povjedzec, ale rozesmjol sę, poklepoł mje po reminju i rzekł:

— Provdzevi Kaszuba! Długji, jak droga wod Szczecena do Gduńska, bjedni i ze skażoną godką. Pojżeż, brace, bo cę tam not!

Provadzeł naju pon Czernjik na przistovk duži, jak klepjisko, a ztąd na domovnjik, chdze sę ju poleł lampē dva na dużich szklących słupach. Mjedze timi słupami szlę stopjenje v gorejaż do vesokji scanē, vëmalovani, przed chterną zнову sę rozchodzełē stopjenje na levą i na pravą, wobložoni divanami. Komuda nocnô sedzała v tim domovnjiku mjimo vjidu dvoje lamp, ale vęzdrzało vszetko po pańsku. To ju beł vjększi pon njize Zoblockji na Lipińskjih pustkach. Trąba trzimjącē se wokoma mje, wobzeroł sę na vszetkji stronē i rzekł:

— Remus! Że tež ti panovje lubją vszetko tak na vjelgą mjarę. Tec tu be voz drabjinovi porą konji wobroceł a to le je domovnjik, v chternim njicht nje mjeszkô. Vejle, te stopjenje szerokji na trzē voze i te słupē złoconi. Vjerzē mje, jô, jakbe mje chto mjechem v łeb chlasnął. Nomjilij bem wucekł.

Pon Czernjik, jakbe co mjerkovalo, wobrocel sę i kjivnął nom polcem.

— Pochadejta i nje bójta sę! Njicht vaju nje zje. Ale jak won sę obroceł na boczni stopjenje, zatrzymało mje raptem vjidzenjē straszne: Tam, chdze sę stopjenje rozchodzełē na levą i na pravą, pod scaną sedzała wona, zdrzącô ku mje z czornich lom v gnocannich licach — Smjerc, jakom ję wuzdrzoł na pustkovju, klepjącą kosę za stodołą. Sedzała i zdrzała prosto przed sebje, a mje wod tego vjidzenjô serce bjic woprzestało i nji mogł jem kroku postąpic. Trąba mje zaczął szarpac:

— Cuż cę je Remus?

Tej to vszetko zbladło i vjidzoł jem sę zнову v tim pańskjim domovnjiku. Trąba mje jesz szarpoł za rękov. A vesoko z bocznich stopjenji pon Czernjik veszczerzoł bjołi zębē i vołoł:

— Cuż va tam stojita, jakbesta wuzdrzała Smjerc? Pojta chiże i pokożta gębē vjesołē, bo jinaczi pon vaju przez wokno vënekô. Dalij smjecochē! Vjesołô będzie noc, a va ję popamjëtota.

Dziso jesz nje vjem, czemum szedł na takji przëroczenjē. Znac veższô jakô moc mje vjodła. Veszłasma tede za njim do dużi jizbē, chdze za stołem sedzało dvuch. Jeden vjekovi pon z licami statecznimi jak Bog Wojc ve

voľtorzu, peľen poczesnocě. Drugji vĕdovoľ se mľodszim i sedzoľ z brodą zoľtą i szerokjimi plecoma rozparľi na krzasle. Nad wokjem levim mjoľ przĕlepjoni flaster a levo rĕka v czorni chustce podvjazani wo szejĕ zvjeszaľa se na pjersach. Pon Czernjik se z njimi przĕvjitoľ, tej zaczeľ korbac godką, chterni jŏ nje rozumjoľ. Trąba mje pozdjni povjedzoľ, že to beľo po njemjecku. Sľuźka v bestrich ruchnach, strzebniimi stronkami wozdobjonich, przĕstavjil Trąbje i mje stolik maľi v norciku przĕ dvjerzach. Na stoliku postavjil butelkĕ z gorzoľką i dva kjeliszkji.

Trąba so teź nje namiszlajacĕ naloľ, ale jŏ nje pjil le patrzeľ, co ti panovje tam robją.

Pjisoľ pon Czernjik jakjis cerografĕ na duzym papjorze. Sztot pjisoľ, tej znovu szvargotelĕ, potim won zos pjisoľ. Na wotmjanĕ to szło dľuzij njiz godzenĕ to jich pjisanjĕ i szvargotanjĕ. Wob ten czas jŏ teź i zaczeľ pozerac po scanach. Na jedni scanje vpadľa mje v woko tarcza duźŏ trzĕkańczastŏ z vĕwobrazenjim Grifa, chturen zamjast telnich szper stojŏ na rebim wogonje. Ponjizij vjisaľa szabla v pochvjje ze skorĕ szerokji, wozdobjoni szklacimi kamiszkami. Rączka szablĕ mjenjila se zlotem i drogjiimi kamiszkami.

Pomesloľ jem sobje:

—To je gvesno szabla, chterną bronjilĕ przodkovje dziseszigo pana svoji zemji wod njeprzijocela, chternich jim Smĕtk naprovodzoľ. Ale jich potomk jĕ dziso przedaje za mjeszk zľota. — Vstid jim!

Tero jŏ se znovu z wuvogą przĕzdrzoľ tim trzema przĕ stole. Ten z vezdrzenjim peľnim poczesnocĕ beľ pon. Jimu podoľ pjoro pon Czernjik do podpisanjŏ. Podpjisoľ dreźacą rĕką wod njewubetku dusznigo. Ale mje se zdovaľo, že v ti chvjilĕ wuderzeľa szabla na scanje wo tarczĕ z rebogrifem. Po njim podpjisoľ nen mľodsi z zoľtą brodą i flastrem nad wokjem. A jak wobaji podpjiselĕ, tej pon Czernjik vząľ i pjoro rźnaľ na stoľ, klepnaľ v rĕce, jaź se rozlegľo i zavoľoľ:

— Kuntrakt podpjisani — tero muzikańce grej!

Trąba teź zaru zaczeľ skrzepjice strojic. Ale pon se nom tero nopjerv przĕzdrzoľ z wuvogą. Tej rzekľ do Czernjika:

— Zkąd vĕ tich dvuch wodrzemjechŏv vĕdobelĕ, panje Czernjik?

— To nje są njizodni wodrzemjechĕ wodrzekľ pon Czernjik, — le dvaji Kaszubĕ, co wumjeją co vĕcij njize jinszi ludze. Ten tam njevjelgji to Trąba, muzikańt znani na cahch Kaszubach. Na vjesoľa i na pogrzebĕ, na ľzĕ serdecznĕ i na rozvjeselenjĕ serca won grac wumje. A nen dregji dźizanga jakjich maľo, to Remus, jĕgo kamrot. Won mŏ takji woczĕ, že vjidzi czego zveczajnje ludzkji woczĕ nje vjidzą. Movjĕ vom panje, že kjejbje vasza Smjerc sedzaľa za dvjerzami na stopjenjach, won be jĕ vjidzoľ.

I kjivoľ do mje gľovą przĕtim, a jŏ se dobroľ v ti chvjilĕ:

— Won Czernjik jĕ vjidzoľ teź!

Mrovkji mje przeszlĕ po plecach. Przeźegnoľ jem se krijamko pod vampsem i rzekľ jem sobje:

— Pocuź tĕ, gľupi Remus, vlozľ v takji towarzestvo?

Ale Czernjik smjoľ se:

— Ha ha! Cuź za gľupstvo mje vĕszło z gĕbĕ! Gadac wo smjercĕ v taką noc! Przĕprovadzeľ jem dvuch dobrich Kaszubŏv, panje dziedzecu, źebesce se z njimi przed woddzĕkovanjim jesz naczeszilĕ. Ko vĕ jesce rovnak rodem Kaszuba i to jesz ze storigo rodu.

Pon dziedzec machnął ręką i zrobił krzewą gębę.

— Jakji jô tam Kaszuba? V moji herbovi tarczë vëwobraženjé Grifa z rebjim wogonem, to jedinô pamjätka kaszubskô. Dzis panów kaszubskjich ju nji ma, a wo ten lud prostich chłopów i reboków jô nje stoję.

— Gvesno! — wodrzekł pon Czernjik, smjącë sę. —

Jakuż vom, takjimu panu, przëznac sę do przijacelstva z njimi? Kjej vë ztäd do Berlina pojadzece, to pon Miller — i pokozoł na tego ze żołą brodą vnetk wostatnich Kaszubów ztäd vëporaji abo jich przerobji na swoje modło.

— I dobrze zrobji! — rzekł pon dziedzec. — Bo wnvożce sobje! To norod co žęc nji może a wumrzec nje chce, jistamañnje jak džod v szpetolu. Cuż wonji mje tu nje naprzikrzeli sę, žebem kaszubskji zemji v cuzi ręce nje przedovoł. Ko wona, co sę teczi Zvadë, moją jesta i mogę z nią robjic, co mje sę vjidzi.

— Provda! rzekł Czernjik. — Dlotego też vaju sin mô rozum że na litkup nje przëjachoł. Jakżeż won pjisoł? — Wojcze kochani! Pocuż jô mom jachac na to nasze pustkovjé pełne much i przedpotopovich Kaszubów z jich smjeszną godką? Moje sostrë dziso są roczoné na bal. A jô pude z njimi. Przëznajece som, że ta sprava mô vjększą vogę njiže vëzbëcé kavałka kaszubskji zemji, za chturną vom dobrze zapłaca. Przëjadzcele czim rechlij z pelnim mjeszkjem !

Pon machnął ręką.

— Provdë mô! — Ale rovnak mój rod tu sedzoł przez długi szesc set lôt. A moglëbe dzecë so jaką pamjätkę zabrac!

— To njech vezną tę dekoraceją! — rzekł pon Czernjik i pokozoł polcem na scanę, chdze vjisalë tarcza i szabla.

Pon vezdrzoł, zaczerwjenjil sę i zavołoł:

— Vjina!

Przëbjęł służka stavjac butelkji a pon Czernjik zavołoł:

— Tero grej, Trąbo, a Remus njech spjevô!

Ale Trąba sę rozesmjoł:

— Tec jô ju vom povjedzoł, panje, że won nji może spjevac, bo mô skazoną godkę.

— To njech dô poku. Ale jô cë movję, że won jesz dzis spjevoł będze. Tero le grej!

I Trąba vzał skrzepkji i groł. Ale jô sę sparł wo stoł i zdrzoł na tich troje za stołem, jak wonji pjilë i sę vjeselilë. Ten kaszubskji pon, chturen nje choł bęc Kaszubą, smjoł sę do tego ze żołą brodą. Vjidzoł jem tę pjëkną jego gtovę im sę dzevovoł, że v nji sę mjesceło tile statcznoscë. Ale jak won gębę wotvorzeł i sę smjoł, tej tę całą pjëknosc jakbe zli duch jakji zdmuchnął. Bëła ta głova jak snožo malovani gronk, z chternigo vëlelë staré mocné vjino.

— Takji są dzeje nasze! — pomesloł jem sobje, — jak mje je vëklodoł pon Jozef na pustkovju. Stari rod tego pana vëtrupjoł wod strzodka i tero go wobalô ten ze żołą brodą i Smëtk, co v postaceji Czernjika spjisoł cerograf pravni. Dzivno mje ten ze żołą brodą przëbocoł kogus znanigo, alem nji mogł sę dobrac kogo.

Trąba groł. Jô zaczął jem sę przësłuchivac jego noce. Takji bjedni i zorotni, jak won beł, a jednak mester nad mestrami. To co jô mesłoł, to povjodała jego nota v takji sposob, jakbe malorz sztuczni malovoł źevimi krosami v błoł dzeń szari wobrazie cześkjigo snu z nocë. Po chvjilë pon Czernjik sę do naju wobroceł i zavołoł:

— Trąbo! Vez sę tero do gromadë, bo jô cë tero co zaspjevom, czego tvoje skrzepjice jesz nje grałë. Boczë, źebe cë sę nje rozlecałë:

Czornô noc! Złotô noc!
Jakoź vjelgô tvoja moc!
Tvojim płoszczem z szklących gvjozd
wukrivosz vstid ludzkjich gnjozd.
A co bjołi nałgol dzeń,
zdradno dzeląc vjid i ceń,
to v głëbokjim tvojim dnje
jak sen cześkji wutonje.
Straçivszë të gvjozdę dnja,
nocnim duchom zavoła,
be za starzą tvojieli brom
folgę delë vjelgjiin snom,
chternich moc jich będze gna
za grańce Dobra i Zła...

V vątpjach zemji pomsta drzi.
V vątpjach zemji stolim spji.
Porene won vjekóv dnja
krok postavjił v rzekji dva.
Nasze czorné vojsko v skrach,
vojevoda jęgo Strach,
przed nim Zdrada, Gorz i Buńt
zvalełë stolima v gruńt.
Naszich kopet końskjich grzmot
moca jimu pjersą zgnjotł.
Jaź zabetô volô krvji
v płom krevavi buchla z nji.

Proźni wogjiń, proźni trud!
Żodna kłątva, żoden cud
nje vëbavji żodna inoc,
kjej ju gorą jadze Noc.
Komu jutrznjô rożovô
v kręceszk Słuńca vjarę dô,
wumjerô ten v vjidë dva:
bjedni stvor Słuńca i Dnja.
Takji pravo, takji rząd
bjerze stvor i karno ztąd.
Ale kogo rodzi Noc,
timu z pjekjeł pńinje moc,
rovno vozi Cnotę, Grzech
i sę smjeje Smętka smjeh,
co nad mogjiłami grzmji
jaź sę Słuńce vëpoli
i pod berło veznje svjat
Vjeczni Nocë majestat!

Tak spjevoł Czernjik. Jô tero vjedzoł, że to poprovdze spjevô Smętk. Njico jakbe ve mje wuderzeło i mje porwało v gorę, źem iiiuszol wodspjevac na jego spjevę pjekjelną:

Czorni duchu! Proźni strach!
Grozisz vojskjem v smolnich skrach.
Vëprovadzą Boskji starze
Słuńce v vječné kołovaże.
A ten stolim z dvoje rzék,
co przëgnjetli v grobje legł,
jesz mu jutrznjô rožovô
zmortvichvstané zëcé dô,
be povstavsžë z mogił grzëpë
vojsko tvoje rozbjił v rzëpc.
Tej rozprisnje v smolnich skrach
žadni vojevoda Strach.
Proźni Czorta gorz i szur.
Poždej! Jesz zapjeje kur!

— Ha, ha, ha! smjoł sę Czernjik Nje vjedzoł jô że Remus spjevoł będze?

— Ha, ha, ha! smjoł sę dzedzec. — Znaję jô rozné godkji ludzkji, ale takji jô jesz nje czuł.

— To je godka ricerzi Słuńca! smjoł sę Czernjik. Vëji jesz nje rozumjece, ale za chvjilę małą będze wona vom vjadomô.

Pon na to zavołoł:

— Dac mu szklonkę szampańskjigo vjina, — njech spjevô. Wostatni vjeczor v tich murach njech minje vjesoło.

I zaru mje postavjił służka długą, v dol spiczastą szklonkę z vjinem szumjącim. Ale mje njico wosamętało, źem nje beł sobą. Porvoł jem i rznął szklonkę wo podłogę, chdze wona na perzenë sę rozprisła i podnjosoł jem rękę ku timu kaszubskjimu panu, chturen pod wopjeką złigo ducha taczëznę swoją przedovoł:

Smętk cę spętoł, spętoł Złi!
Mjoł jes zemję, nji mosz ji!
Mjoł jes tonje na jezorze,
nad polami woko Božé,
błogosłavjąc wormi gon,
dovato cë chlebni plon.
Mjoł jes młinë v gardle vód,
a pod lasem stari rod,
tvojich przodkóv v lasu cenji,
z pokolenjô pokolenjé,
długjim rzędem v grobach leži,
jak wuspjoni rząd ricerzi.
Žebes za dnja vzał kjij v rękę,
po granjiczną Božamękę
wobszedł i ten wuzdrzoł mol,
može be cë belo źol.

Mjast to gnjozda wojcív strzec,

volisz, zdrajco, nocą zbjec.
Smętk cę spętoł, spętoł Złi!
Mjoł jes zemję, nji mosz ji.
Mjoł jes honor, mjoł jes czesc,
Hańbę będziesz jesc,
bos tē voloł zlota trzos.
Takô kłatva na tvój vłos.

Za dvjierzarni stoi kat!
Duszęc porvje Czorta brat!
Zemja vēplunje tvój scirz,
njim na grobje stanje krziž.
Złota vēschnje mętni zdrój,
strechem będzie potomk tvój.
Kark mdze v cudze jarzmo gjąc
i mdze tvoe jimję klnąc.
Zęcé tvojih belnich cór
będze jak kjej letkji vjor.
A jich cnotę, njicpote,
zjedzą psē, zjedzą psē '

Nje vjem, zkąd mje sę ta smjałô spjeva brała. A co nodzivnjejsze vimova moja v ti chvjilē — czuł jô to dobrze — nje bela vimovą Remusovej, ale czestô i wostrô i cvjardô, jak stol. Vjidzoł jô że i ten zaprzańc pon ję rozuinjoł. Bo krev mu buchła do głově, a lica jego czorno zalecałē. Ale jô nje boczeł na to, lem skoczeł i zervoł ze scaně nę szablę, co tam vjisała pod grifemrebą. Dobeł jem, chvecivszē za złotą rączkę, klingę łiszczącą a tn vēlecała z pochvě z jęklevim vestchnjenjim. Tę jô vzał złomoł na kolanje a ji kavałkji cesnął jem dziedzecovji pod nogji. Na to skarnjô mu zbladła. Tej zalecała czervjono jak krev, a potim stała sę czornô. Zavrzeszczoł njico, vstoł i wupodł czężko nazod na krzasło. Głova mu zvjisła na pjersē jak wumarłimu.

Zervelē sę vszescē. Przēpodł do njego ten z żołątą brodą i go szarpoł zdrową ręką. Ale Czernjik rzekł:

—Won nje žije! Ale kuńtrakt podpjisani. — I klasnął ręką v stoł.

A Trąba v vosamętanju jakjims vstec groł a groł.

Ale nen z żołątą brodą vezdrzoł dziekjimi woczami na mje. Gęba mu sę vēdłużela jak wu dženji a z woczū priskalē zeloni parminje. Terom sę dobroł: Tec tobeł nen Strach z nocē ve mlinje.

Chcoł sę na mje porvac, ale namesłoł sę i wodemknał wokno. Tero czuc beło, jak ludze folvarkovi przē harmonjice pjijani spjovelē i sę radovelē Tak won sę vēchileł z wokna i do njich zavrzeszczoł:

—Pon zabjiti! Bivejta ludze i chvitejta zbojcę!

Zrobjiło sę cecho na woborze. Ale Czernjik sę vēchileł z wokna i zavołoł:

— Pjijta dalij ludze i ceszta sę, bo pon vaju žije!

Z dołu wodpovjedzalē mu vivatē. Tej Czernjik pozdrzoł na mje, wusmjecnał sę dzivnim smjechem i rzekł:

— Remus, ricerzu Słůńca, ma sę jesz będzema vjidzała.

Jak pjijani tak jô vēszedł na doł. Njicht mje nje zastapjił drogji. Vēdobeł jem moję karę z tovarami z vozarkji i karovoł, chdze mje woczē njoslē, v cemną noc. Po chvjilē jô wuczuł krokji kol sebje. Beł to Trąba. Cali szturk

szłasma v gromadze jakas polną droga, nje rzekłszë słowa do sebje. Chdze sę rozchodzelë drogji na levo i na pravo, tam ma stanęła. Chdze jisc? Trąba, drapjącë sę v głovje, rzekł:

— Zdrzë! Tim spichem na pravą rękę jidze sę do młina. Ale żodne dzesęc konji mje tam dregji roz nje zacigną. Ale tu navprost całą noc nom trzeba przewandrovac, żebe zańsc do ludzkjicli chat. Ale jô jem vjarë, żebe le żevo ztąd v jimję Boskji.

Vzëłasma sę tede i szła spjeszno tą droga. A beło mje dosc czëżko, bo szło pod gorę. Zaczął też dąc vjater nom v woczë, czim vezij tim mocnji. Po poł godzenje drogji trzął nami tak mocko, że stanęłasma na gorze, be wodpoczając, bo dalij szło ju v doł. Wobroceł jem sę za sebje. Trąba skożoł polcem na dalekji vjidë, co sęv dalekjih woknach żolełë i rzekł:

— Tam ma dzisu beła. Cuż to beła za pjijateka, pjisanjé kuntraktu i spjevanjé? A ten pon, co sę czorni zrobjił wod tvoji klątvë! Remus, co v cebje vjachało? Zrazu spjevoł jes godką Remusovą, ale pozdnji, jak ksądz v koscele. Koždé słovo beło rozumjec, jakbe chto jmszi przez cebje godoł. Rozum mje sę mjeszô. Ten pon Czernjik, beł won to jistnje cze też v jego postaceji jakji czort z pjekła? A nen ze żołą brodą? Remus, nje beł to ten Strach ze młina? Mocko mje sę zdaje. V jimję Wojca i Sena...! Ta gorzołka mje sę wodbjijô smołą! Belasma gvesno v tovarzestvje jakjichs pjekjelnjikóv. Bogu czesc i chwała i Nosvjętszi Matce, zesma ztąd duszę zdrowo vëdobela!

Tak godoł Trąba, zdrzaci na dalekji dvor. Ale jô vjidzoł, jak bjoli sztołt vëszedl njedaleko wod nich vjidóv dvorskjih. Vesoko nad njim na dlugjim draęu liszczala sę kosa. Ale nje szedł za nami, lev stron na pola.

XX

Remus i Trąba na Glonku i tańcującô kopjica sana.

Vjater rośł wob czas, jak zesma vandrovała dalij jaż dał tak mocko, że nje doł nama postąpic. Szamotani przez dzekjigo kręcka, Trąba mje vrzeszczoł do wucha:

— Nji ma radë, Remus. Nje duńdzema. To Zli jadze z potëpjoną duszą do pjekła i robji takji szor. Vjidzisz tën nen stog v polu? Tam pojma! Won naju wod tego pjekjelnigo vjatra zastavji.

Tak ma sę wobroceła v pole i v nim stogu nalazła bezpjeczni noclig.

Porene wobudzeł naju dzeń szari i komudni. Zemno beło, ale vjater popusceł. Trąba sę trzimoł wobjema rękoma za głovę i stękoł:

— Pjekjelni to tam vczora bel trunk. Młińskji koło sę uwobrocô v moji głovje. Vjidzë jak przez dokę. Nje stoi tam naprocem las? Stoji. Pojma i wugotujma sobje co cepłigo, bobes jinaczi muszoł mje vladovac na karę i vjezc jak celę na jarmark.

Pod lasem giëbokji rov dzeleł pole wod lasa. Vjednim molu z ti stronë pola stojoł vjelgji kopc granjiczni. Za tim kopcem v rovje beło cecho jak za zopjeckjem. Trąba tam zložł, be wogjiń wobs kocac, jô vzał trigjelk, be szukac vodë. Kjej jem sę vroceł z vodą z moligo błotka dobetą, Trąba ju sę grzoł przë vjesołim wognju ze suchich knepli v lese wuzbranich. Jô sodł z drugji stronë i beło nom cepło jak v jizbje. Trąba chvjądnavszë sę jak pjes, kjej bjedę ze sebje strząsô, rzekł:

— Remus, żebe to ludze v casnich jizbach mjeszkajaci vjedzelë, jak to przyjemno grzoc sę pod lasem przë wognju, tobe zavelë svoje dachë i mjeszkivelë pod wurzmą. Njijak mje dodom anji do moji zdovani Trąbinë nje cignje. Mje sę zdaje, że jô mom noterę nich skorcóv, chternich tam karna vjidzisz na polu. Bele mje mój kapuscani łeb tak mocko nje boloł!

— Vdzek tobje! — pomesloł jem. — Pocużes pjil trunkji nich pjekjelnjikóv ti nocé?

Trąba moje mesle zgodł i tak povjedzoł:

— Remus! Jô vjem, co cę v głovje. Jakuż jô nji mjoł pjic, kjej mje przëroczelë a gorzołka vonjiła pjëkno jak setmë grzechóv głóvnich? Może leż mje i ta moja gra do głóvë poszła, bo i ta beła pjekjelnô, jakbe mje trzimoł łęczk zli duch z pjekła.

— Tak tež beło! — rzekł jem.

— Wobaji bełasma wosamętani, bom cę takjigo jesz njevjidzoł. Ale rozvoživszë so v rozumje akuratno vszetko, povjem cę: Z nami zle! Bo cuż? Pobjiljes Stracha ve mlinje, połomoł jes szablę panu, że go wod gorzu paraluż trzasnął. Żebe nje ten Czernjik, tobe ludze bëlë zaru nad nami sąd spravjilë, a Pon Bog vje, jakbesma beła z jich rąk vëszła. Woboczisz, że wonji nasła na naju szandaróv i naju do sodze zamkną.

— Bog jich tam vje, co wonji zrobiają! — rzekł jem do Trąbë. Tec jô so le spravjedlevje postapjił, a tã, Trąbo, njijak nji mosz vjinë.

— Zjédzma noprzod — rzekł na to Trąba. Może Pon Bog mje natchnje potim jaką meslą!

Zacęłasma jesc i pjic. Zemnjice sę rozbjegalë pomału wod cepligo chopanjô słuńca, a nom v rovje za wurzmą beło cepló i mjiło. Calé karna skorcóv po polach skokałë, vëcigajacë na gvołt robaczki z kurzaci zemji. Stari jozc, bjedni i vëgłodnjałi vëložł njedaleko wod naszi durë i sedzacë v rovje zdrzoł zaspanimi woczoma na naju. Trąba postrzegłszë go rzekł:

— Vejle. Remus! Nen stari jozc mô naju za svojich. Vje won, że më jimu krzivadë nje zrojbimë. Chcołbem tež bëc takjim jozcem, a njima v tim grzechu, bo choc to njemové stvorzenjé, to jednak trzimô przëkazanjô naszi svjëti vjarë. Wob cali post won posceł i nobożnje lizoł pazurë i dlotegoje tero takji bjedni. Bivszë njim, mjeszkołbem wob zemę v głëbokji jomje pod korzenjami storigo dëba i słuchalbem notë, co v korunje dëba vesoko nad zemją graje. Bele moja jozcenô na mje peska nje vëvjerała, bobem v takjim razu wucekl choc do vjilkóv.

Jakżesma sę najadła i napjiła v nim ceplim norciku pod gołim njobem modrim, Trąba vestchnął i povjedzoł:

— Nji ma czego źdac! Jesma, jak ten jozc i ten zajk i te skorce na polu, zdani na wopjekę Boską jediná. Ludze za nami będa szukelë, a chto vje, cze i kjede naju przetrzimają? Pokąd tã, Remus, bet jes po vode, wulożel jem so v głovje tak: Jidą krzižovi dnje. Tej z całich Kaszub zbjerają sę ludze naszi v Koscerznje na kompanjiją do Vejherova. V ponjedzołk reno wonji vëmaszerują. Dziso momë czvortk. Kjej ma sę v njedzelę dostanjema do Koscerznë, tej tam będze takô gromada ludztva, że chcołbem vjidzec tego szandare, cobe naju vëszukoł. Bo cuż tã mesloł? Njeh v karnje szarich vrobli chto naleze pravje jednigo, co zakozanigo bączka zjodł, kjej tu jeden vëzdrzi jak drugji. Tam ma zgijnjema jak zorna pjosku. Tvoję karę tã muszisz chdze v Koscerznje v pierszich chałupach mjasta wostavjic, bobë cę po nji poznelë. Bo że tã jezdes takji vesokji dzižanga, to zнову nje je tak zle. Będze tam chłopóv z nad Vdzidzkjigo jezora, z chternich tež czasem možno zrojbic dvuch. A krom tego z gochóv. Bo tam v parafijach borzestovskji, brzezińskji i konarskji rosnje doc tile dovnich vaspanóv, długjich jak dragji. Jesz dziso poznac, że jich przodkovje chodzilë v żelaznich blachach i jezdzilë na vesokjich konjach. Z timi tã sę trzimej v gromadze, a żoden szandara nje poznaje, że tã ten Remus, chturen panu szablę złomoł i Stracha rznął na mlińskji koło.

Beł jem vjarë, że rada Trąbë je dobrô. I przëboczelo mje sę v ti chvjilë, jak mje no potcevi Mjichoł i Marta na pustkovju zchovelë v sklepie wod bulev przed pomstą Golijatová. Tak jem wodpovjedzoł Trąbje:

— Njeh tak będze!

Trąba kjivoł z wukuńtańtovanjim.

— Bjedni Remusu! Cuzbes tē zrobjił beze mje na tim svjece, pełnim njedobrich ludzi, bjesóv, strachóv, czernjikóv i szandaróv. Vjele vodě wuplinje, njim tē nabędziesz svjatovigo rozumu. Bo jak go nje nabędziesz, to přędzij abo pozdnji stracisz so kark i będze po tobje.

Tak jô sę pitoł:

— A jakjim sposobem tē, Trąbo, nabeł jes svjatovigo rozumu?

— V srodze wostri szkole. Za knopjęcich lôt tak sę do moji skorě dobjerelě i tile mje v nji dur narobjilě, że vszeternostek dech, potrzebni mje do granjô na trąbje, dziso szedłbe mjimo, kjejbe mje Pon Bog litoscevi nje beł za darmo vęgojił, bo na krovca jô nji mjoł sposobu. Ale kjej jô dorosł, tej jô ju nje źdoł jaž mje durě porobja, le vzał i ze skrzepjicami szedł i z trąbą, chdze nje lubjilě. A chdze mje njechcelě, tamem sę nje morzeł. I z tim mje je dobrze. Żebe nje ten svjěti stan małżeńskji, chturen mje trzimô v gromadze z moją bjałką Trąbjiną, to rzeczę cě, Remus, że szcztelvszigo człowjeka nje belobe na Bożim svjece. Ale bodejże jedno vjeczne wutrapjenjé Pon Bog koźdimu człowjekovji wostavji, cobe po smjercě vjedzoł so njebo szatnać.

— Żebe le sę dostac do njeba!

— Remus! — wodrzekł Trąba. Chto mô cziszczec na zemji, czimu be sę nji mjoł po smjercě do njeba dostac? Doznajesz tē sę tego jesz na tvoji vandrovce, kjej słuńce cę poskvarzi, a mroz cě dotnje. Mje mój duch movji, że co mje teczi, to mje nalezeta roz nježevigo na polu, jak smjecocha bjednigo, leżącigo brzuchem do gorě i vęgasłimi slepkami patrzącigo v njebo.

Vzał Trąba i vrzuceł porę knepli v wogjiń, jaž zatrzeszczało skrami i rozmiszłoł nad swoją dolą vanożącigo muzikańta. Tej zaczął dmuchac v wogjiń, jaž mu woczě łzami zaszłě a ku reszce vęcarł woczě, zchvjadnał sę jak pjes, kjej bjedę strząsô, i povjedzoł:

— Roz vjilka wutłuka! Vrocma sę do naszigo zameszlenjô. Do njedzeli muszema sę chdze zatacěc. A jô vjem chdze. Do vjeczora, želi będzema nogji dirżko vęcigata, duńdzema do vjelgjich vód jezora Vdzidzkjigo. Tam wusadło kjile vjosk, pełnich rebackjigo norodu, najego bjołich brzegach. Vjem na tich vodach jednę vispę, chterną zvją Glonkjem. Tam ma sę zatacema. Ževnotě jô ze vsě přžņjesę: bulev, krep, a na sledza z karczmě tē mosz moze porę detkóv przě sobje?

— Mom.

— Tej vszetko je v svojim porzādku. Le wob drogę womijac będzema vse, bo kaduk nje spji. A moze naju będą gonjic?

Vjeczorem tegoż dnja wominąvszě Vjele, zkađ daleko vjitalě cebulovatě vjeze koscoła, doszłasma do knjeji, pustkovjô, wukretigo nad wotnogą Vdzidzkjigo jezora, chdze nom delě jesc i pjic. Potim wobeszłasma lasem do Płęs. Ju naszła noc i cemno sę zrobjiło na svjece i cecho. Le z daleka czuc beło wujadanjé psóv. Ma szła brzegjem, žebe nalezc jakji czolen i puscěc sę na njim po vodze ku wostrovju, na chternim Trąba nom noclig namjenjił. Nalazłasma go nareszce a v njim vjosło. Vělałasma tede z njego vodę, zapakovala moję karę i tovarě i puscełasma sę na cemnė vodě. Vjosmjacě rzekł Trąba do mje:

— Mom nodzeję v Bogu, że naju naprovadzi, chdze not. Le sedzě cecho, žebesma sę z tim cężorem na czolnje nje przekolębrovala, bo chocbesma sę retovala plivanjim, to tvój sposob cali zjadłobe jezoro. Zdrzě brace, przed sebje! Želi rechlij njiže jô v ti cemnoscě wuzdrzisz jakji brzeg kraju, to rzeknji. Bo podług mojigo wobrachunku jazdema prosto na Vdzidzkji wostrov a ma chcema na Glonk. To też jak nom přińdze jakji brzeg

na woczë, skracëma na pravo i vedle brzegu pobjezëma, jaż won sę skuńci. Tej le kawałszk wotvarligo jezora nom przinǳe przepłënac, a Glonk jak wesokô wopoka vstanje przed nami.

Przeprawa nasza wodbeła sę jak Trąba sę spodzevoł. Po godzenje jazdë czolen nasz zaskrzepjoł na pjoskovatim brzegu. Vëskoczełasma i vëcignęła czomo na brzeg. Przed nama wodemkła sę łączka, wodgradzonô wod brzegu pasmem zelonigo brzidu. Przeszedłszë łączkę naszłasma gruńt, chturen vesoko i przidkijim spichem szedł do gorë. A na gorze krom cemnosćë vjidzec belo grebi wuzimkji vesokjich drzëv lasu.

Kkej jesma doszła pokańc łąkj, Trąba sę stanovjił i rzekł:

— Ha! Tu ma sedzëma, jak ve fortęcë. Chto do naju chce przinǳc, muszi przez głëboką vodę. Choc cali rok v koło tu sedzec besma mogła i njicht be wo tim nje vjedzoł. Bivało, że naszich jeden, kkej mu pruskji prava dokurczelë, zatacël sę na jezorze, a kkej go z jednigo wostrovu vënekalë, na dregjim sę zchovoł. Bo żebe to nje belo tak cemno, tobës vjidzoł, że wod pońnocë i wod pońjô tich wostrovóv je tu kjile.

Mje belo tero naborzij wo to, żebe położëc tovarë na jakjim suchim molu i je wod vjilgocë z gorë wochronjic. Ale Trąba ju wo tim som mesłoł.

— Noprzod — rzekł — vëcignjema czolen dobrze na kraj, cobe go nom voda nje zabrała. Twoje tovarë mogã tam v ti chvjilë jesz bezpjeczno leżec, jaż vëszukoma sobje leżã. Jô tu wod tile czasu nje bivoł, że po wocemku nji mogë sę wod razu rozeznac. Ale poźdejma godzinkę, jaż mjesãdz vińdze i sę kãsk rozvjidnjeje. A wob ten czas sadnjima nad kańtã lasu pod drzewami.

I szedł przede mnã vesokã wurzmã przidko podgorë.

— Le trzimej sę krotko slode mje! — rzekł — cobe nje wupodł mjedze korzinje i so jakjigo gnota nje vëdjidl. Bo doktora tu bes na cali wokrag nje dostoł. Tu ludze wod vłosnigo doktorovanjô i vłosnich lekóv wumjerajã.

Za chvjilkę ma sę vëdostała na rovné i wusadła na mechu pod vesokjimi chojnami. Letkô doka plënęła gorã i gladzëła vodë tak, że jezoro leżało cecho, jak stolim drzemjãci. Leno letkji plusk, jakbe chlichanjé moligo dzecka, chvjilami wuderzoł wo brzegji.

— Czul të, Remus — rzekł Trąba. jak to z ti vodë czasem na brzegu zapłacze? To są dusze wutopjonich rebokóv i proszã zijãcich wo "vjeczni wodpoczink".

Zmovjiłasma "vjeczni wodpoczink" za rebackji dusze a Trąba przeżegnoł sę i godoł:

— Żebe le ta doka sę chcałi rozińc! Bo z ludzi nom tu be njicht krzividë nje zrobjił, chocebe tu beł chdze zataconi. Tu po vsach mjeszkajã sami dobri ludze, gburzë i rebocë, co muzikę lubjã barzo i mje dobrze znajã. Ale majã wonji tu vjele gôdk wo topjelcach i wo dzevim łovcu, chturen sę taci po jezorze i po lasach vkoł i v borach mjedze jezorem i Juszkami. A jô cë sę przëznaję, Remus, tak jak lubję dobrich ludzi, tak bem nje chcoł nońc na takjigo, co z njim njigde nje vjesz, jak przinǳesz do szeku.

Wob ten czas porę razi voda wuderzëła wo pjosk z takjim letkijim szumem jakji robji kosa, kkej ję załózi v gëstim żece. Słabi vjater dmuchnãł i zaszczmarzël v czubkach drzëv i rozervoł v kjile molach szarã dokę. Tero jô ju rozeznoł na dole przed nami dosc rozległã łączkę, za łączkã krze, za krzami szerokã vodę, a za vodã jakbe wopokę, vëdvigłã z jezora.

— To je Vdzidzkji wostrov! — powuczël mje Trąba. — Takji won długi i szerokji, że dva valné gburstva na njim stojã. Ale jak wonji chcã z krovã na jarmark, tej wonji muszã ję przez vodę vjezc. Zdrzë, tam na pravã rozovi vëchodzi pas nad vodã. V pol godzenje vińdze kszëzec na njebje a ten vjaterk dokę rozgonji. Bëdze vjidno.

I vjidnjało dosc chiże. Szerokô, czervjonô, jakbe złotô stegna kładła sę wod kseżeca na jezoro, a jak ju szerokji rąb jego vēchiloł sę na podnjobju, tej jô ju rozeznoł dobrze przed nami łączkę a na nji ku mojimu dzevovanju trzē kopjice sana. Trąba je wuzdrzoł tež, smjoł sę i rzekł:

— Co to za gospodarze v tich vsach, że dadzą sanu na łące zgnjic! Muszą go mjec dosc tile, kjej wo nje nje dbadzą. Będzema so tero szukała jakjigo szalasu, jak wonji go tu lubją vēstovjac, kjej wovcami potrov vēposają.

I chcoł vstac, ale sę zatrziemoł, pokozoł polcem na łączkę i rzekł:

— Cze mje le sę tak zdaje? Ale przisağłbem, Remus, że ta jedna kopjica sana sę ruchala?

Smjeszno mje sę zrobiło, alem pitoł:

— A jakoż to kopjica sę ruchala?

— Ta, z chterni nen cenkji szach v gorę jidze!

Patrzę. Kseżec rozsvjeceł ju noc, tak że vszetko vjidzec belo jak za dnja. Ale na kopjica z drażkjem stojała cecho, jak te drugji dvje.

— Vjidzisz, że sę nje ruchô — rzekł jem. Ale ledvjem to povjedzoł, tak i jô vjidzoł, że ta kopjica sę jęła zibotac razem z nim drażkjem v ną i v wovą stronę.

— Cuż na svjece! — mesłoł jem sobje. Na pustkovju Zobłockjigo czuoł jem njeroz godkę wo tańcujacich przed vschodem słuńca kopjicach sana, alem na woczē takjigo cudu jesz nje vjidzoł.

Trąbje sę zrobiło straszno. Wuchvaceł mje za rękov i movjił:

— Remus! Pojma ztąd precz, bo tu njedobrze. Jakjis Zlé nom kozalo vlezc akuratnje na Glonk, jakbe tu vjęcij wostrovóv nje belo. Poj! Tvoje tovarē jesz leżą na czołnje. Wodepchnjema sę na vodę i dalij. Popłinjema na wostrov Vdzidzkji, bleżij ludzi.

Ale jô beł czekavi doznac sę, co to za wukozka v ti kopjicē sana sedzi. Tak jem pocesoł Trąbę:

— Pocuż sę będziesz bojoł, kjej jes chrtiem svjętim wochrzconi i Zlé do cebje przistępu nji mō?

— A może mje dobrze nje wochrzciłē! — vątpjił Trąba. — Bo to ju tak doвно, że jô so tego nje vdarzę. A chdze moji kmotrovje sedzą, tego jô nje vjem. Może tež duch tego pana ze Zvadē, cos tē mu vczora szablę złomoł, v nocē zachodzi nom v drogę. Jô cē lejedno povjem: wucekejma pokji czas!

— A nacuż tē mosz svoję kanonę? — rzekł jem. Vez i zagrej "Chto sę v wopjekę", a zeli to je Zlé, to wono sę zaru wuspokoji.

Moje slova trafjilē Trabje do serca i dodalē mu ducha. Vēdobeł chiże z dreżacimi rękoma z mjeszka na plecacli svoję szklącą trąbę i jał dać. A głos jego trąbē wod razu povtorzelē drzeva i posłałē dalij na cechē vodē jezora, na wostrovē i na dalekji chatē ludzkji.

Patrzelasma tero woboje. Na kopjica z drażkjem stojała całą chvjilę cecho. Ale ledvje Trąba woprzestoł grac, verazno i pevno jęła sę kopjica po łączce czołgac ku nama, co jednak strasznje vēzdrzało.

— Nji mom tile dechu — rzekł Trąba — żebe grac dalij. Vezma, Remus, nogji za pas pokji pora.

—Sprobuj jesz roz! — rzekł jem.

Ale njim Trąba vědmuchnąc zdołoł pjerszą notę pjesnji nobožni, z kopjice doł sę czuc glos mocni:

—Tuńca!

I kopjica sę zaczęła zibotac i skakac jak v tuńcu, jaż mje mrovkji po plecach przelotivalë. Ale mój towarzesz na glos "tuńca" rżnął swoję trąbę na zemję, krzikał "Jezus Marja!" i szust! bokjem v krze, le za njim tak zaszorzelo.

Tero jô vstoł i zdoł, co sę stanje.

A kopjica czim krodzij mje, tim veżij rosła v gorę. Ku reszce z nji sano wopadło i stojoł vesokji chłop z długą bjołą brodą, v skorznjach vesokjich, jak je rebocë noszą i z barankową mucą na głovje. V ręce won trzimoł długą strzelbę. Tę won przewjesel przez remję i vjelgjimi krokoma szedł ku mje. Jak naszedł na trzë krokji, stanął, vezdrzoł z wuvogą na mje i rzekł:

— Njeh będze pochvnloni Jezus Christus!

— Na vjekji vjekóv. Amen — uwodrzekł jem. Ale won sę do mje nje przëbliżel. Mjoł mje gvesno za jaką wukozkę z lasa, bo moji godkji nje rozumjoł. Tak ma całą chvjilę na sebje patrzała, jaż sę njespodzevanjé doł czuc straszlevi rëk Trąbë:

— Ludze retujta, bo wutone!

Beło to vołané z takjim strachem, że nen cuzi i jô bez nameszlenjô jęlasma sę przedzerac przez chroslë. I cuż ma wuzdrzata? Na zibji, co tam wod stronë jezora zelonimi kępoma pokretô stojała, Trąlia sedzoł veżij pasa v torfje, jak tam vpodł wucekajacë i vrzeszczoł vnjebogłose, jak sę doznał, że sę nji może vědostac. Zaru też ten z kopjice sana wodpjał pas svoji strzelbě z jednigo kuńca i mu kuńc cesnął, żebe sę wuchvecel.

— Trzimej tero, Trąbo, a ma cę věcignjema! — vołoł won do njego. Bjedni Trąba so nje doł tego dva raze povjedzec, le trzimoł dzirżko, a ma wobaji go věcignęła na građ. Woczapani beł bjedok torfovím błotem jaż po szeję, ale jednak sę mocko ceszeł, że retovoł žęcé. A ten z bjołą brodą rzekł:

— Stari Trąbo! Pocuż tē wucekosz, kjej jô cę proseł, żebes mje zagroł do tuńca? Bo nje koźdi dzeń, choc tē jes takji mester wod muzekji, przëdarzi cę sę worądz, żebe kopjica sana za tvoją notą tańcovała.

— Ha! To vē jesce, vaspanje!— rzekł Trąba. To vē bëlë ną kopjicą sana. Tero jô vjem, czimu moja kanona, choc jem z nji strzeloł boską notą, nji mjała do vaju mocë!

— Cuż tē chcoł, Trąbo? Nje sedzoł jô jak mesz, pokąd tē groł swoję pjesnją? Ale nje vjesz tē, że zvezajem kaszubskjim po pjesnji jidze skocznô nota? Pocużes tē wucekoł, kjej jes mjoł do tuńca grac kopjicë sana?

— Jô le szedł woboczęc do czoma, cze go voda nje zabrała.

— To cę vłosni strach lechą drogę doradzeł i bełbe cę wutopjił. A przeznajesz, że kopjica sana anji cę zjesc anji cę wutopjic be nji mogła. Ten tvój długji towarzesz je jinszigo ducha. Zdoł na mje jak mur, a jô sę przëznac muszę, zem go mjoł za jaką wukozkę, chterna mje zaszła v drogę na wukoranjé. Bo jak jem pochvaleł Boga, to won mje jakąs cuzą godką wodpovjedzoł.

—Won movji naszą godką — rzekł Trąba. — Le mô jezek skażoni, tak że ludze jego godkji nje rozumjeją. Przezvjisko jego Remus, a tam na czołnje leżą jego to varë, chterne won ludzom przedaje: ksążkji, szkaplerze, guzikji, njitkji.

— Ha — rzekł waspon — to tē jes hańdlarzem! Nje vēzdrzołbes mje na takjigo, bo cē dzirżkosc z woczju patrzy. Chłop z cebje jak stolim, a serce mosz wodvoźné. Volołbem cę vjidzec żołnierzem, bo mosz vszetko, co do tego not a wurodą bes mogl vēstraszec v nocē człovjeka słabigo ducha.

I podol mje rękę mocko nją potrzásajacē. Tej rzekł:

— A tē bes też rod vjedzoł, chto jô takji? Njeh cē Trąba povje!

— To je waspon Mucha, pon Zoborskji, krol jezora! —rzekł Trąba. A waspon stojoł woparli na svoji długji strzelbje vesokji, zdrzaci jastrzębjim wokjem na naju i vēzdrzoł poprovdze jak krol. Rzekł:

— I vjitom vas v mojim krolestvje jako gosci! — Le tē. Trąbo, jidz i vēczap sę v jezerze, bo nje przęstoji, zebes jak jakji mulni czort wobrozoł moje woczë. Ruchna vēsuszisz przę wognju. A tē, Remus, jidz i zapolę nę kopjicę sana na pravo. Sadnji wod nji dva łocke na zemji, a nje bój sę, że tam mokro. Vkoł bo je porę łocki cvjardigo i suchigo grądu. Sedzë cecho i za mną sę nje wobzerej, kjej chcesz bęc mojim przejacem. Jô za chvjilę sę vroce!

Po tich słovach krol jezora długjimi krokoma szedł v las, a jô vzał sę i zapoleł nę kopjicę sana, jak won mje kozoł i sodł jem na zemji. Noprzod bjołi dim jał strzikac ze sana, tej zaliszczelë czervjoni płominje a za chvjilę duzi słup wognja buchnął pod gvjozdë i drugô krevavô stegna sę kładła na kszęzecovą stegnę złotą.

Za chvjilę naszedł Trąba v koszulë, ruchna trzimjacē v rękę, a pod pochą pęk gałęzi leszczenovich.

Vjidzacē to, jô scignął ze sebje vamps i mu go doł, be sę njim przëwoblëd.

— Bog cę zapłac! — rzekł Trąba. — Cepło tu kol wognja, ale na koszulë sedzec jednak be belo njebelno. Jô le chize moje ruchna na porę gałazach do wognja przęstavję, cobe sę vēsuszelë. — A chdziz sę podzoł waspon Mucha?

— Szedł v las i nje kozoł patrzec chdze jidze!

— Tak won vjedno robji! — wodrzekł Trąba cechszim głosem i jał wustavjac leszczenovi rusztunk przę wognju na svoje ruchna. — Ludze povjodają, że won tu v tim wostrovje głęboke v zemji mô jistamantni pałac, pelen roźnigo bogactva. Ale njicht nje vje do njego trafjic, bo won jesz njikomiu drogji nje povjedzoł. Tero won pevno tam szedł, ale jô bem njikomiu nje radzeł jisc slode. Bo choc won naszym ludzom jesz njigde žodni krzivadë nje zrobjił, to v ti spravje z njim nji ma žartóv.

I zchileł sę do mje Trąba, jakbe mje chcoł co do wucha povjedzec, ale sę wodmesleł, machnął ręką i rzekł:

— Njeh koźdi som za svoje wuczinkji przed Panem Bogjem wodpovjodô! Ale to cē rzekę, że zle nom tu przę njim nje będze. Woboczisz, że won nom vēpravji kjezróv moltech.

Wob ten czas sano z vjierzchu sę vēpoleło, a z kopjice zaczeło mocko trzeszczec a płom mocni sę dobivac.

— Aha! — rzekł Trąba — to won tę kopjicę mô wod strzodka jałowcem zapravjoną. Woboczisz vnetk, jakji to dô wogjiń. Rebocē z nad jezora przę łovjenju zapolają jałowc i pol jezora njim mogą wobsvjecęc, kjej tego trzeba.

Po chvilě — jak Trąba povjedzoł, wěbuchnął v gorę słup wognja a z njego szłě pod gvjozdě milioně skri, jakbe zemja chcała drugich tile gvjozd zasoc na njebje.

Vtim sě daļě czuc krokji, a v krağ vjidu vėszedł nasz krol jezora z flintă v ręce i vorkjem na plecach.

— Na krolevskjim dvorze muszi bęc iluminacejô! — rzekł won, skazujaćë ręką na słup vesokji wognja i troje skri. — Ale jak ten wogjiń wupadnje, tej nalezema pod węglami krolevską pjecziń, chterną sě będzema roczeła.

Tej wusodł kole nas na zemji i rzekł do Trąbë:

— Tero le mje zjim mój plecok z karku i vëpakuj na trovę. Naleziesz też v njim co dobrigo.

Trąba v mojim dłuĝjim vampsu sě zervoł zaru, ale noprzod sě vëvroceł, bo so nastapjił na trokji. Ko mój vamps beł mu vjele za dłuĝji.

Vstoł i sě smjoł.

— Njigde jô vjęcij nje vlezę v cuzi ruchna. Kjejbem tak, bronji Boże, beł zavoroł głovą v ten wogjiń i so moje snożé lica przëskvarzivszë woszkardzeł — cuż za kłopot dlo moji bjałkji Trąbjinë.

— Wo to njechbe cę nje bolała głova — wodezvoł krol jezora, — Vszescë vjedzą, że Trąbjinô wo cę tile dbô, co pjes wo pjatą nogę. I sę ji nje dzevuje, bo vanożęc volisz po svjece njiż doma dzecë kolebac.

— Jakuż mje doma dzecë kolebac, kjej mje Pon Bog żodnich nje wużiczeł?

— Bo Pon Bog vje, żebes jich dejadej nje vëchovoł. Krom tego, provdę rzekłszë, twojigo mesterstva v granju be po tobje też v spodku nje vzełë, bo jak ze swoją bjałką nje żyjesz, to wona z jinszimi psë posô.

Vestchnął Trąba i rzekł:

— Vjedno jô movjił: jakji biczk takji biczk, bele celątka belo! Ale celątka jak nji ma tak nji ma!

Wob czas tego podkorbjanjô Trąba zjął vasponovji torbę z pleći, vëdobeł z nji chleba bochenk, masła gleń, trzë butelkji pjiva, kjile sztuk suszonich na roznach rib, a ku reszce krotką i pękatą butelkę. Vszetko won powukłodoł na trovje, ale butelkę zatrził v ręce, przezeroł przez nią pod wogjiń i povjedzoł:

— Provdzevô gduńszczonka z łososem i plivajacim złotem! Njech Bog dô dobri hańdel Gduńszczanom, pokąd takji dobri trunk fabrikują, a zdrowje timu, co naju njim czestuje!

Jak przepjilë do mje, tej jô podzëkovoł i wodmovjił. Vaspon na to povjedzoł:

— Kjej tak, to sę napji przënomnji pjiva koscerskjigo ze Żindovi brovarnji. Lepszigo v samim Gduńsku nje vëpjijesz. Godka njese, że jeden z Kaszubów naszich zanjoł sądk tego pjiva przed kiwotko dvuma tęsacami lôt Panu Jezuskovji do stanji, jak sę wurodzeł v Betlejem. Svjęti Jozef ten trunk pochvaleł i poczestovoł njim Trzech Kroli... Do gorzołkji i pjiva przegrezema tich rib i chleba. A jak ten wogjiń wopadnje, tej z pod kaminji vëdobełzema połc sorena. I to, żebesta nje godoła po svjece, że krol jezora vaju bjedno wugosceł.

Tak ma tede tam zajodała i zapjijała, jaż wogjiń poczał gasnać. Ale ževi węgle dovalë tile cepla, że sę sedzało jak v wogrzeni jizbje. Na wokrağ dichałë vjelgji vodë a czuc belo vonją tego woddechu za secami, za rebami i jezorovą trovą.

Jak wogjiń węgast, bjesadowałasma przē kšężecovim vjidze. Ale węgłe na wognjisku sē żolełē i grzałē. Vaspon so zapoleł krotką fefkę, położył na kolana przed sobą strzelbę, chterną znadz njigde z rēku njevēpusceł i zaczął movjic:

— Dobrze tu na tim wostrovje ve strzodku dużich vód, a nad głową posova njeba z milionami gvjôzd i dużim vjidem mjesadzovim. Pon Bog buduje vjēkszi i spanjalszi pałace, njiže mestrovje v Gduńsku. Jô sē czujē v tim pałacu provdzevim krolem. — Dobrze dlo vaju, žesta mje naszła dziso. A vēboczta nē komedijā z kopjicā sana. Dzis to beł žort. Ale vjerztamje: Tā sztukā jô so njeroz retovoł svobodę a może i žēcē, kjej ne keši psē pruskji woblavę na mje robjilē... Tē na mje patrzisz, Remus, pitajācim wokjem. Muszoł tē rosc na barzo zapadlim pustkovju, kjej tē nje czuł jesz wo krolu jezora. Trāba mje lejpi znaje. Wuvožej: Jô jezdem krolem jezora i mom vojnę z krolem pruskjim. Won mô ludzi i vojska dosc tile, a jô le jezdem som jeden z moją vjernā strzelbā. Ale won jeszna mje njedobeł. Z mojigo gnjozda na Zoborach, tam chdze z vesokjigo brzegu moja chata zdrzi na vjelgji vodē, ztādka wonji mje vēnekalē. Tam deszcz leje i słonuszko Božē svjeci z gorē przekā rozervanich dachóv, a pod dachem gospodarzi moja bjałka z corkā i senem. Jich dobetk jedna krova i jedna szkapa na tich dużich gruńtach. Bo kjejbe dachē napravjilē i dobetku sē dochovelē, tobe jim to zajał krol pruskji za te vszetkji sztofē, jakji jego sādē na mje nałozelē.

Zemja moja rodzi woslē i wosocz, bo jô, ji pon, tacę sē na vojnje i nji mogę sē pluga jęc... Dobrze i cepło dziso przē tim wognju, ale jidā długji tidzenje, chdze jô so go wobs kacęc nji mogę, bobe mje zdradzeł. Dzis i jutro vszetkji lesni sedzā v Chojnjicach na jakjims svojskjim vjecu, chdze zнову jakā novā krzivadę ludzkā wobmeslā. A z tich, co tu wostelē, szandaróv, njicht v pojedinkę sē na mje nje wodvoži, bo srodze mje sē boją. Dlotego momē dzis bezpjek i możemē wogjiń polęc.

Ale povjedztaž, co vaju dvuch sprovadzeło jaž tu na Vdzidzkā Pustā? Cze va może tež co przeskurzeła procem pruskjim zakonom?

— Cuž ma mjała przeskurzēc? — wodrzekł Trāba. Ko mojim rzemjeslem je rozvjeselenjē serc ludzkjich, a Remus njedovno sē vėkluł na pustkovju jak pilātko ze skarupē. Ale ma nocovała na Zvadze ve mlinje, a tam Remus nocnigo Stracha zviczežel i gorā koła mlińskjigo na doł v rzekę cesnał. Tej bełasma na litkupje v Zvadze, a tam won panu storā szablę złomoł, wo co ten sē tak zajisceł, že go paraluž ruszel i chto vje cze žije.

Vaspon vezdrzoł z wuvogā na mje i rzekł:

— Zvadzki pon nje žije! Złē novjinē leca pjorunovā chizosā. Ludze z Lipē wo jego smjercē dzivnā godkę wopovjodalē. Movjilē, že Czernjik zaprosel do muzekji Trābę v gromadze ze samim Luceprem v postaceji vjelgjigo jak vježô chłopa. A jak pon Zvadzki podpjisol kuntrakt, tej j przėskoczel Zli Duch, skręcól mu kark z tvarzā na plece, vėvlekl z njego jesz cepłā duszę i z njā kominem nekoł do pjekla. A zrobjil lecačē nad zemjā takji vjater, že rebocē nji moglē łovjic przeszli nocē.

Ale Trāba jał mu wopovjadac, jak to beło poprovdze. A jak skuńczel, tej sedzałasma cah szturk cecho. Ku reszce rzekł krol jezora :

— Njech mu tam Pon Bog na sādze svojim vēboczi! Wod knopjēcich lôt won gardzel svojimi. Sena i corkji doł vėchovivac v Berlinje. Tam wone wodveklē wod movē i wobeczajóv wojcóv svojich.

To ma Zoborskji na Zoborach są jinszigo ducha! Ma zachovała spusceznę po wojcach i z vrogami nje szła v konszachtē. A wod naszich prav nje wustapjilasma anji kroku. Bo tež nasza. Zoborskjich — rozga — wod stolimóv pochodzi. A chtoze stolimóv rodu, ten gvoltovji nje wustapji, choba wuspji go sama smjerc...

Tej vėcignāł rękę ku polarni gvjozdze i povjodoł:

— Tam z dalekjich stron, chdze mjeszkô Noc, takô godka jidze v naszym rodze. Przėszedł za dovnich czasóv stolim i zaczął mjeszkac na tim wostrovje. Jednigo rena z vesokjigo brzegu zoborskjigo szło dzevczę do jezora

bjeliznę prac. Pjėknė beło jak jutrznjō, woczė zdrzałė jak gvjozdė a smjeg nje je takji bjołi jak ji skarnje bełė. Stolimovji zapoleło sė serce i vzał i kriamko vėbudovoł głėboko ve vnėtrznoscach tego wostrovu zomk peszni i v njim nagromadzeł vszelkjigo bogactva. Tej przejachoł czolnem i sė zataceł ve vjelgich jałowcach zoborskjigo brzegu. A jak naszło dzevczė, tej vzał je ze sobą i beło jego bjalką... Wod nigo stolima ma sė takjimi dużimi chłopami rodzilė, że pobrzeźnjicė jezora nom delė przezvjisko Mucha. To przezvjisko przeszło v nasze dokumańtė. Ale Muchovje sė njigde krzivdzėc nje pozvolilė. Za dovnich czasów bronjiłasma naszich prav przed mnjichami wolivskjimi, chterni nom zakozivelė rebjitvę na Golińskjim jezerze, chterno stari ludze nazevelė Lelekovnjicą. Tej mjałasma przezpravė z Krziżokami, chterni Zoborė nasze na vesokjim brzegu przezevelė "varnim gnjozdem". Za polskjich czasów nom folgovelė, że to mė ricerzami i szlachtą. Ale jak naszlė Prusocė, tej ti naju scesnelė jak wobrėczą. Mąđri to norod. Porachovelė chojki v lese, dzekjigo zvjerza, zajka v polu, porachovelė ribkji vjezerze i naże nom bronjic i wudzelac i chojeczkji z lasa i sorena i zajka z pola i rebė z jezora. Mje sė poprovdze tak zdaje, że wonji tam, chdze smjertelni człovjek mō duszė, zchovelė v pjersach taką maszinę, co potrafji vszetko wobrachovac. Može wonji tą masziną navetk gvjozdė na njebbe porachują. Ale jō jem ti wudbė, że ta maszina jich tež roz woszukō i tej wonji sė mocko przerachują. Do ti chvjile jō z njimi vojovac bėdę, a kjej mje smjerc zabjerze, vojovoł bėdze mój sin. A jō mom vjare, że mė przetrzimomė, jak to naju mąđrō godka movji, że naszi bjedė mdze dłużij, njize jich państva. .

Śluchalasma z vjelgą wuvogą godkji krola jezora bo mąđrze barzo przemovjił. Za całę chvjilę wodezvo sė mój tovarzesz Trąba:

— To sė vje! Nje tak rechło zaspjevają nom Kaszubom na Pusti Nocė. Nodzeja v Bogu, że za tę spravę ve Zvadze jich wobłava naju z Remusem nje złapji. Povjem vom, vaspanje, że ma sė na tę jintanceją zabjeroma z kompanjiją do Vejherova.

— A jō pudę z vami — rzekł krol jezora. Trąba pozdrzoł na njego i nje dovjerzoł.

— A jak vaspana wuchveca?

— Jō pudę z vami v gromadze do tego svjėtigo mjescō, bo mom voźną k. temu prziczinę! — wodrzekł krol jezora nje zvożajacė na słowa Trąbė.

— A do sobotė zatrzimom vas v goscenje. Legnjita v tim tu molu! Deszczu nje bėdze. A latko kanėło rechlij, njiz v jinszė lata.

I vėcignął sė krol jezora przė naju na zemji. Ale jō dłuго nje zamknął woczū, lem patrzeł v njebo, kjej ju mjesadz zeszedł i gvjozdė mrugał na drzemjącą zemję i na dichajacė dłuĳim dechem vodė. Czuł jem na brzegu cechė chlichanjė rebockjich dusz, ale dalij z jezora szło ku mje letkji granjė vodė, jak żuzanjė matkji nad dzecka kolebką. Chdzes z daleka sė chdzeroz wodezvalo szczekanjė psa na woborze. Tej mje przėszło do głovė, jak barzo ten krol jezora mje przėboczoł njeboszczika pana Jozva na Lipińskjich Pustkach. Vaspon be gvesno szedł na vėbavjenjė zaklėtigo zomku. Ale jakuż jō do njego przemovję z moją skazoną godką?

Ku reszce mje sė tak zdovalo. jakbem lezoł na dużim wokrėce, bjeżacim mjedze njebem i zemją bjeĳem rovnim i cechim. Tej moja pamjėc zgasła i jem wusnął.

XXI

Remus i Trąba v gromadze z krolom jezora wudbają sobje jisc z kompanjiją do Vejherova. Wo muzikańtach i wobraznjikach koscerskijich.

Trąba smjoł sė na całė gardło, kjej v sobotę przed nami stanął, njibe to krol jezora ale v jakji postaceji! Skrzevjonė mjoł v pałak plece, zgjėtė pravė kolano i grebo łatami wobvjazanė, a pod pochą na podporeĳ grubė i dużė szczudło. Na głovje mjoł mucę wobdzarłą jakbe ją gapė bełė mjałė v roboce a szeję wobvjazaną grebą

chustką, pod chterną sę wutopiła, jakbe ji nje beło, długô bjołô broda. Przez plece zvjeszała mu sę torba jak ją džadë noszą po wodpustach.

— Cuż na svjece! — dzevovoł sę Trąba. — Żebem nje vjedzoł, że to vaspon, przesağlbem, że to dżod Klinkosz ze Zamjartigo, co po wodpustach spjevô. Żeli ne kęsi psë poznają krola jezora przez te džadovskji ruchna, to będą mądrzejszi, njiże Mack Tuszkovskji, chturen sę slepi wurodzeł, ale jak przezdrzo tej vjidzoł przez dębovi del.

Sadłasma v czolno. Trąba i jô ma vjosłowała, a vaspon trzecim vjosłem trzimoł drogę. Długji szczudło won położył kole sebje, a jô vjidzoł, że wono wod kuńca je barzo grubé i cieżkji. Jak jem sę pozdnji doznoł, zchovanô v njim beła strzelba, z chterną won sę njigde nje rozchodzeł.

Po drodze przez duzi las Vdzidzkji i pioskji kole Juszk i Rotębarku naszłasma, jidacë trzeji v gromadze, vszędze ludzi, co sę spjeszilë do Koscerznë. Ve dva vjidë doszłasma steganami za lase, co wod ti stronë podchodzą jaż pod Koscerznę. Kjej jesma wuzdrzała vesoko nad mjastem vjeżą koscoła, tej vaspon sę stanovjił i rzekł:

— Tero ma sę rozińdzema, a v mjesce nje będzema sę znała. Të Remus, wostavji swoje karę wob noc wu gbura Stankovskjigo pod lasem. Jak povjesz, że cę Much przëselô, to i na noc cebje wotrzimają. A të, Trąbo, svojim zvezajem pudzesz do muzikańtów, bo cebje jim not na kompaniją. Ale jô vjem, chdzejô wostanę...

... Jakuż jô cę wopjiszę moją wubogą godką, pjelgrzimko do Vejherova? Muszołbem bęc malorzem, żebe vëmalovac to modré njebo i cepli vjid słonuszka na zelonich polach i bjołich drogach! I te krose chorągvi, kjej vjitalë nas procesije v parafijach nad naszą drogą do svjëtigo mjescô! Muszołbem wumjec vëmalovac v wobrazu te vesokji Bożë mękji, co rozkrziżovalë remjona litoscevyje na granicach i rozestajnich drogach, a vkrąg njich gromodkji klęczących ludzi i svjëtą mgłę pocerzi! I te bjołé figurë, pokreté vjonkami z bestrich malbronków i zelonigo borovjiczô! Muszołbem bęc na worganach mestrem nad mestrami, kjejbem chcoł vëgrac tę cągłą notę Boskji chvalë, chterna brzemjeje z vojska tego ludu ve dnje do modrigo njeba a kolebje go na słomjanni leżë v nocë — i ten marsz kalvdrijskji, jakjim brzemjeje vjelgji Mjirachovskji las! Ale anji krose anji muzekji be nje stało, kjejbem chcoł dac vëwobrażenjé tego, czegom doznoł na kalvarijskji gorach z jich kaplicami, chternich strzegą jak starze vesokji jak vjeże bukji wod długjich set lôt. Vszescë wonji sę tam zeszlë z naszigo kraju kaszubskjigo. I rebocë z mjedzemorzô helskjigo, z pod Svorzeva i Pucka, i ti, co na Woksevsjki Kępje na pszenjicznich gruntych sedzą, i ti duzi chłopë z Wolivë, chterni strzegą grobów ksążąt kaszubskjich, i ti, co na Karvijskji Błotach letkji svoje checze postavjilë, i ti, co na Żornovjiznje przëlglë do vjelgjigo jezora, i ti co na njemjeckji Pomorsce žiją strzod jinnovjerców, i ti co sę tacą po lasach Mjirachovskjich, i ti z Czestich Pól, i ti z brzegów Redunji ku Gduńskovji, i ti z Kaszubskji Szvajcariji i Redunji zdrojów, i ti ze zemji koscerskji, zoborskji i z gruntów pjoskovatich szlacheckjich Gochów. Vjele przëvandrov z cuzich stron ževji zemja kaszubskô, a jak jem sę doznoł, ževji jich lepji njiż vłosnich svojich senów. Ale ti, co sę tam zchodzą do Vejherova, to bëlë ti provdzevi Kaszubji, nasz norod, krev nasza. Pod svojimi chorągvi, slode wobrazu Matkji Boskji, szlë wonji tam długo drogą na Kalvarije. Kożdi z nich vlokl svój mjeszk peten bjedë i kłopotu po nich przidkji krziżovih drogach, jaż go cesnał na zemję przed svjëtim krziżem i szedł do dom letkji i bez cieżoru. Alem jednigo znoł, co svojigo cieżoru tam nje wostavjił, le go vlokl ze sobą nazod na Vdzidzką Pustą...

V njedzele po nabożënstvje jô sę zatacel za mjastem. Ale jak vjeczor kanał, tej jô szedł smjało na mjasto, bom tež i rod bełbem sę potkoł z Trąbą, do chternigom wob ten krotkji czas przëvekł barzo. Kjej jem stanął na renku, raptem, jak ze zemji vërosli, kanał przede mną Czernjik, ten ze Zvadë.

— Dobri vjeczor, Remus! — rzekł won.— Ricerzu słuńca! Jô cę lubję, bo z cebje dzirzkji chlop. Dlotego cę dom dobrą radę: Za to, cos tē nabrojil ve mlinje i ve dvorze, chcą cę vsadzęc do sodze. Wuvożej, że dziso panem na Zvadze je Njemc, a ti mają po dzis dzeń gorę. Pokąd tē będziesz vanożel po svjece, gotovi cę včchnąc do durē wod razu, zdajacē sobje woradz, że nji mosz — jak to movji pravo — stałigo mjescô przebivanjô. Dlotego nje lezē jim na woczē. A jak będziesz v Lipnje wu svojigo szkolnigo, tej wonji cę le termin przėsłac mogą Ten njech szkolni przėsle do mje, a jô cę wochronjē... A tej rzeczē krolovji jezora, żebe lepji zchovoł svôj worzłovi nos i tak nje liszczoł slepjami, bo to nje słuchô džadovji. Za to zastrzelenjē lesnigo jô mu virok letkji — pjęc lôt sodze — vėszczekoł. Ale kjej nje chce jich wodsedzec, tej njech sę chronji!

To rzekłszē, wonznjiknął v cemni wulicdze, njim jô zdołoł gębę zamknąc z podzevjenjô. Zkąd ten pjekjelnjik vjedzoł, że krol jezora je vmjesce? Szedł jem jeszcze v meslach dalij, jak z vjelgjigo voza, wobladovanigo pudłami, z gorē częzkji pudło zlecało, trzasło mje kańtą v remję, przedzarło vamps i wupadło mje na nogę.

Srodze mje zabolalo, jaż nji mogł jem chvjilę na nogę przęstapjic, ale dzękovol jem mojimu Anjołovji Strožovji, bom wuvożol sobje:

— Leżołbes trupem, Remus, kjejbe cę to pudło beło na głovę spadło.

Tej szedł jem dalij, jaż mje zatrzymało vjesolé tovarzestvo.

Szedł Trąba, pod kożdą pochą mjoł jednigo muzikańta. Slode jich szło jesz troje a rozprovjelē głośno jak na jarmarku. Jeden strzod njich sztoperczel v gorę nad drugimi jak bob z marchvji i trzimoł przē gębje klarnetę na chterni won płaczlevje pjiszczzoł. ATrąba spjevoł:

Spadło pudło z vesokoscē — narobjiło vjele złoscē. Wu mojigo drucha wukjidło poł wucha Ha, Remus ceszē sę, że leb cali, bom vjidzoł jak ten grzemosz z gorē na cę lecoł. Bogu chwała, że le vamps skazoni. Z czego be kravce zělē? — Vjidzisz, tu poł tuzena muzikańtów, chterni będą na chwałę Boską do Vejherova grac, a dziso sę vjeselą, że takjigo honoru dostapjilē, a na przid do tego pjęc talarów. A ten długji, jak litanijô do vszetkjich Svjętich, to je naju kapelmester.

Kapelmester vęjał klarnetę z gębě. Tej jô vjidzoł, że jimu z koždigo nortu gębě szlē po jedni brozdze na doł, tak że to vęzdrzało, jakbe won vjedno płakoł. Vezdrzoł won łagodnimi woczoma na Trąbę i rzekł:

— Trąbo! Tē rałosz ze svjętich rzeczi. A jô cę movję, że na nim vozu je tich pudeł vjęcij, a Anjoł Stroż nje podnjese rękji, kjej cę Purtk jedno na leb straci.

— Podnjese! — wodezvoł Trąba — bo chtuż be groł marsza v Mjirachovskjim lese? Kamrot Veber le wumje mruczec na swoim kontrabasu a tvoja klarneta ledvje dosignje wuszu skoczków v rovje przędrogovim. Ale jô vęcignę notę ponad noveżsi chojeczkji do Tronu Njebjeskjigo, jaż Matka Boskô i vszescē Svjęti chvalęc będą i sę ceszęc z bjednigo Trąbě.

— Płakac będą, że takji njebednjik nolezi do potcevigu kuńsztu muzikańtów.

Ale kamrot Veber jim przervoł zvadę. Jak szklącô źmija żoltô wobvjijała mu dużô trąba basovô kark, plece i szeję. A won przētchnął munsztuk do brodati gębě i jał dąc nogrebszim basem, tak że anji Trąba anji Klarneta svojigo głosu czuc nji moglē. Tej długjimi krokoma vėsadzel sę na przodk vszetkjich i maszerovoł przez renk a drudze za njim. Mje tak wobstapjilē, zem nji mogł sę vędostac i muszoł jisc z njimi v gromadze.

Przed szankovnją v norce renku stanovjilē sę. Kamrot Veber woprzestoł dąc, a Trąba vęstapjil i tak povjedzoł:

— Kamroce! Tu je pjerszô stacejô. Przeczetejta wuvožno nadpjis i przezvjisko Neumana a doznajeta sę, że to nochvalnjejszô karczma na całą zemję koscerską. Przē ti staceji będzemē rozvažac, cze napjic sę jingveru, cze gorzkjigo, cze też szuremeju?

Klarneta podnjosił woczë do njeba, a gëbje swoji doł sztołt podkockji i pjiszczol:

— Trąbo! Të zos rągosz ze svjëtich rzeczi. Kjej të na gorach kalvarijskich karku nje strącisz, tej të dejadej po smjercë smażeł sę będziesz v smole.

— Żebem beł takji długi jak të, kapelmestru nasz — rzekł Trąba — to bem sę pjekła nje bojoł. Bo choche slodk mje sę smerleł v pjekjelni smole, głową bem wobzeroł cuda njebieskji.

Klarneta sę na to przeżegnoł z miną płaczlewą i pierszi veszedł do szankovnji.

Beła tam dużô jizba. Z nji sę vëchodzeło do mjejszich jizdebk, v chternih przesodivelë bogatszi mjeszczanje. Ale v ti duzi jizbje beło vjeselnji. Tam v tę njedzele sedzałë pod jedną scaną przëczupnjatë bjałkji staré i młodé, chterne chcalë do rena sę przedrzemac. Pod drugą scaną sedzele dżadovje, a kjej jem vezdrzoł wovożno na njich, koguzem poznoł? — Krola jezora! Ale won le blesnął do mje woczoma i dalij wodmovjoł korunkę. Gvesno nje choł sę dac poznać. Muzikańce sedle przë stole, a mjedze njimi perorovoł Trąba. Ale nje długo a do njich zazdrzoł młodi człovjek po mjesku wobleczeni, ręce vëcignął na przëvjitanjé i vołoł:

— Całë trąbjicelstvo v gromadze! Wo, va dudarze, skrzepkarze, basovnjicë, klarnekarze, flecarze! Ju jô vjidzë co będze! Vasze pjęc talaróv va dziso przëpjjijeta wu Neumana, a na kompanjiji vama będə z głodu flakji grałë.

— Będze vjëkszo kapela, panje Stachu! — zavoloł Trąba. —Ale vasze wosmë talaróv gvesno ju szlë tą drogą, a chtuz będze dvjigoł wobroz Nosvjëtszi Pannë v proceseji, kjej va będzeta womglałi léżała v rovjé?

— Njick nama nje będze, bo Franck Magnus mô pełnë kobjołkę kjełbas na drogę.

— Chto chce co wod Francka? — wodezvoł sę njevjelgji ale przësadni mjeskji chłopok i przëlecoł z mołi jizdebkji.

— Muzikańcë! — vołoł do njego Stach — przepjilë swoje talare, a tero chca, żebes jich przeżevjil ze swoji kobjołkji. Ale nje rob tego, bo som Klarneta je beczką beze dna!

Za Franckjem i Stachem tero vpadło jesz dvuch. Jeden czorno wobleczeni, jak duchovnô wosoba, a dregji v njebelnich ruchnach duzi i mocni z długim nosem, pokuńc chternigo vjisala szklacô stenka. Trąba sę przësunął i povjodoł mje v wucho:

— Ten ze stenką pod nosem, to Leon, brat Stacha. Wuvozej: Le sinovje mjeszczańskji mają pravo njesenjô wobrazu Matkji Boskji v proceseji. Ale po proceceji woddają wonji wobroz chłopom najëtım, chterni go na pasach noszą. Tich ni wobraznjicë muszą sami wopłocac. Na to wonji dostaną wosmë talaróv. Ale Stach chcącë wopchnąc detka vzał do njesenjô wob drogę svojigo brata za darmo, le mu wobjecoł dac tile jesc, jak le będze choł. Ale jô nje vjerzë, żebe won słowa dotrimoł, bo povjodają, że Leon ze stenką może na jeden moltech całigo gąsora som zjesc. Tego czorno wobleczonigo zovją Klerikjem, choc won njim njigde nje beł, a tero przedovô botë v lodze svojigo wojca, chturen je mestrem szevjeckjim i jednim z nobogatszych mjeszczanóv. Z jego botami mogłbes przëwoblëc nogji całi vsë Lipna i vszetklich lipińskkich pustkovji. Za svoje detkji choł: won sena dac na ksędza, ale go przed wukuńczenjim szkołë z Pelplina vënekalë. Ko won jednak vjëcij nowukji v głovje mô, njiz ti drudzë.

Tak mje tich senóv mjeszczańskkich wopjisisivoł Trąba. Ale wonji sę tero zasedle z muzikańtami do stołu, le Leon ze stenką som v norciku przë dżadach wostoł i sę przëzeroł z daleka, co chvjilë wocerającë swoje stenkę, choc to beło nadarmo, bo vjedno z nova wona sę zaszkleła.

— Le nje rocza Remusa! — rzekł Trąba, kjej na stole kanëłë kjeliszkji i butelka — bo won nje pjije.

— Tim vječij będzie dlo naju — rzeł Stach. Ale Klerik vezdrzoł na mje i rzeł:

— Abſtinentia est mater ſapientiae! Co znaczi: Źłopji wodę a będziesz mjoł wolej v głovje.

Ale som vzał i vētrąbjł kjeliszek duzi.

Franck ale sę gorzeł, że jego kolega godoł po łącenje jak kſądz. Tak z njego zaczął raćac:

— Vejtale! Klerik juź sę wupjił bo wudovô, że wumje po łącenje gadac.

— Źebe tu beł nasz worganjiſta, chturen sę na łącenje znaje — rzeł Stach — to be won gębē nje wodemknał.

— Rudis indigestaque moles! — rzeł Klenk. — Co znaczi: Va końskji łbē! Źebesta va połowę ti fercovkji beła dostovała, co jô v Pelplinje wod kſędza Ziga, to besta przēnomnji vjedzała jaką vortosc mō nowuka!

— Won cē gvesno tą nowuką bjił v nen mol, wo chternim njebelno gadac — rzeł Stach. — Ale wuvożej som: ztađka jaź do głovē, to je dłućo droga.

— A wob drogę wona zabtađzeła v takji mol, chdze wo nji som Klerik nje vje!

— Odi profanum vulgus et arceo! Co znaczi: Z głupim na rekji a won żabē chvitô! — rzeł Klerik, zakreł so wuszē rękoma, sparł łokce na stole i jał vzerac v svój kjeliszek jak bocon. Ale krom tego nje wopusceł żodni worađzē do vēpjicô, kjej na njego przēszała kolej. Tak wonji sobje tam podkorbjelē i vēmiszlelē, jaź butelka stojała proźnô. Tej zażađelē novą. Ale kanał som karczmorz i rzeł:

— Panovje i muzikańcē! Jutro reno vama jisc na wodpust. Zdrzētale, jak tam pod scaną pocerz movją. Vasze vjesolosce z jich noboźnosćą tak sę zgodzaja, jak djobeł ze svjęconą vodą. Jesz be naju kſądz proboszcz z kozalnjice vevoło!

— To znaczi — rzeł Trąba że zdroj poceszenjô vēschł i ze suchimi gardłami spjevac nolezi gorzkji żole.

— Trąbo, tē znovu raćosz ze svjętich rzeczi — zapjiszczala Klarneta płaczlevą gębą. Boję sę karē Boskji, żem cebje najął do kapele.

— Źebes le nji mjoł vjękſzigo grzechu! — wodrzekl Trąba — to bes szedł jak svjeca do njeba.

Ale wonji krom tego wuſłuchelē mądrich słów karczmarza i sę porajilē. A jô, com dejadej nji mjoł v ſzankovnji njic do ſzukanjô, wobroceł jem sę jesz roz do krola jezora, chturen v džadovskjim wobleczenju v norciku sedzoł. — Trąba na njego nje wuvožoł — i doł jem mu woczoma vjédzą, żebem choł jimu co rzec. Tak won żdoł, jaź ti drudzē vińda, vstoł, vzał mje pod poche i vēprovadzeł przez jinszé dvjerze. Jak ma bēlē na wulicē, tej won sę pitoł:

— Zeli mosz do mje jakji ſłovo, to pudę kavałk z toba.

— Mom! — rzeł jem.

Tak won szedł ze mną, a jô mu povjodoł:

— Czernjik dziso na renku do mje movjił: Rzeczē krolovji jezora, żebe lepji zchovoł svój worzłovi nos i tak nje liſzczoł ſlejpami, bo to nje ſluchô džadovji.

Vaspon przez chvjilę szedł jak njemi wokoma mje, tej povjedzoł:

— Tës go napotkał. Rzeczę mje, jakji njeszczescé cebje potim naszło?

Dzevovalo mje takji pitanjé vaspana, chturen na moję wudbę bełbe lepji mesłoł wo swoim bezpjeku. Alem v ti chvjilë so przëboczeł no pudło z voza, chterno mje małovjele nje zabjilo.

— Jô vjidzę — rzekł vaspon — że i cebje co napotkało. Vjidzisz, co to za dzivni człovjek nen Czernjik. Meszlę czasem, że v njim jakjis Złé sedzi. Po spravjedlivoscë jô mu vjinjen podzëkę, bo jesz dziso nje rozumjem, jakjim sposobem won takji letkji virok na mje vëszczekoł. Ale jak go vjidzę, to jakbe Zł Duch mje na woczë kanał. Mje, com sę le Pana Boga na njebye i njiczego vjęcij nje bojoł, straszno sę robji, kjej go vjidzę. Kożdi roz, kjej jem go vjidzoł, njeszczescé na mje ždało. Po drugji stronje jezora mój szvagjer, jesz za lepszych czasów robjił testamańt. Czernjik go pjisoł. Jô beł svjodkjem. V nazodni drodze bez vszelkji przicinë wurvała sę deska v czołnje, tak žem le z bjedą sę retovoł. Jinszą razą na Glonku... Ale povjem cë to może pozdnji... Dziso rzeke cë le tile: Tu v tich kamjenjicach v renku i v dalszych chatach na skraju mjasta vjele ludzi spji njespokojno, chternim czëzi i chterni chcą vëzbëc svój czëzor pod krzizem na kalvariji. Kjile set jich pevno. Drugjich tile zrzeszi sę z nami wob drogę a na samich kalvarijach bracô z przëmorskjich parafiji ve vjększi jesz leczbje nadińdą. Ale meszlę, że żoden z njich vszeskijch takjigo czëzoru nje vlece jak jô Mucha Zoborskji, zvani krolem jezora. A kjej meszlę v ti chvjilë wo mojim njeszczescu, tej vjidzę czorné woczë, czorną brode i bjołi zëbë Czernjika na woczë... Bog cë zapłac za tvoję wostrzegę. Czernjik som nje zdradzi, bo won som, cze Zli Duch na jego służbje jinszimi jidą drogami.

Scesnał mje rękę, wobroceł sę i szedł.

XXII

Remus wusedlszë wobjżë szandarów, jidze z kompanjiją przez Mjirachovskji las i vjidzi vojsko duchów.

Reno pełné słuńce vjidzało nobożni lud pod figurą Svjetigo Jana Njepomuka. Stoji wona tam pokańc mjasta, chdze sę trzë drogji rozchodzą: Do Vjeprznjice i na vjelgji kamiń przë Wovsnjicach, do mjasta i do Skorzeva. Vestrzod zelonich lip stoji pomnjik nigo svjetigo ksëdza, chturen voloł smjerc njiž zdradzëc tajemnjice spovjedzë. Tam sę po roz wostatni woddzëkovują ludze wod ludzi, chorągvyje wod chorągvyji, wobrazie wod wobrazów, njim sę puszczi mjedze zeloné pola kompanjijô. Wob tę wuroczestosc wobroz Matkji Boskji njeslë szterzeji wobraznjicë, ale anji Stacha, anji Francka, anji Klerika nje bełbem poznoł po vczoraszim vjidzenju v karczmyje, kjejbem nje beł vjedzoł, że to wonji. Tak wonji vëzdrzelë potcevi i stateczni.

V stronę Skorzeva provadzi droga na Stëzece wobje, Boruceno, Mjechuceno, Vigodę i Strzecz. Roz leno do roku zaludnji wona sę przë worëdzë kompanjiji jak sę zaludnjiła v nen dzeń. Za mjastem wobklełë wobroz Matkji Roskji v bjołą płachtę, a dvaji mocni chłopë vzëlë go na pase i njeslë daleko przode. Jakbe szła Matka Boskô, błogoslavjácô pola przed nobożnim ludem, tak to wudovało. Ale strzode samigo ludu podnjosł stari chłop z bjołą brodą vesoko krziz, a jak go podnjosł, zaspjevalo to zrzeszenjé ludzi. Noprzod tęgji głose męzkji, a jim wodpovjedzoł mjëtkji spjev bjałk. Skovronkji z pola po wobu stronach drogji poszlë v gorę pod njebo i vtorzelë spjevem. Slode kompanjiji dalek cignëło kjile vozów vesoko voladovanich kobjołkami i pudłami ze ževnotą. Po wobu stronach drogji chodzilë jako strozovje porzãdku dvaji mjeszczanje koscerskji, kożdi mjoł v rękę berło grubé jak kosesko ale z krzizem pokańc. Ale porzãdk i bez njich sę trzimoł.

A ma mijala pola, zeloni lase, vse, vszędze vjitani i chize sę woddzëkujacë. Vjedno dalij za Matką Boską, chterni wobroz v bjołim zgle daleko szedł przed nami. Jesz słonuszko połovë svoji dzenni drogji nje wodbeło a ma ju przeszła mjedze Reduńskjimi jezorami i po vesokjich brzegach jego minełasma Boruceno i zaszłasma do Vigodë.

Jô sę trzimoł kask slode kompanjiji, bom vozeł svoję karę i nje choł jem nją ludzom na pjëtë najeżdżac. V procesiji mje sę też njebelno vëdovało z karą jisc. Dlotegom sę przed Vigodą zatrzimoł przë figurze v polu. Bjołô wona tam stojała jak małô kapliczka a vjonkami z malbronków i borovjiczô beła wobvjeszonô. V nji za

woknami stojała figura Matkji Boskji. Małe dzevczătko pasło przë nji pilătka jesz żółté i słabé na nogach. Njedalek jô wusodł na moji karze i słuchoł jak tam dalij zvonë grają i norod spjevô.

Tak naszła wobleczonô po mjesku młodô panna boso z vjelgim smutkjem na tvarze. Wuklëkła wona pod figurą. Ji małe bosé nogji nje bełë gvesno zviczajné chodzec boso, dlatego beła zawostanô slode. Njedługo, a wode vsë, zkad spjev dochodzel i głose zvonów, naszedł młodi chłopok i klëknał z drugji stronë. Długo wonji tam klëczelë przed Matką Boską, nje zvożajacë na mołą gašorkę i na mje. Ale jak spjevanjé i zvonë wucechlë, koždé z njich sę samo podnjesło i szło nje patrzacë jedno na drugji.

Të małô gašorko i va żółté pilătka pod bjołą figurą v polu! Va timu vjinné, że mje sę czeżko zrobjiło na sercu i mje porvoł płacz. Tak jô to njeroz vjidivoł Martę mołą przë gaškach na naszym pustkovju za jezorami i za lasami.

Ale tich dvoje młodich ludzi: chtopoka i pannę, co nje wumjała chodzec boso, tich jô jesz wuzdrzoł po wodpuscë na Kalvarijach. Ale tej wonji szlë vgromadze trzimjacë sę za ręce a szczescé szkleło jim z woczju.

Wod Borzestova do Mjehucena czeżkô jidze droga. Na prawą rękę szkli jezoro a na lewą wunoszają sę viže. Rzeklë, że v Mjehucenje będze wobjod, dlategom beł wudbë, że mogę kąsk wodpoczac, bo jich nagonjë. Zepchnął jem tede karę na krej jezora i wusodł nad wodą. Słuńce pravje wskazivało pońnją a grzało tak, że ludze v kompanjiji sobje nje vdarzilë takjich ceplich dnji na początku maja.

Sedzacë nad jezorem jô przemiszłoł. Wod chvjile, jak jem wuzdrzoł nę mołą gašorkę z pilătками pod figurą, dziso reno tesknjaczka mje sę v duszë rozsadtła za naszym pustkovjem i za ludzami, chterni mje tam kochelë. V takjich meslach jô nje czuł, jak stanëła przede mną kobjeta v latach, zgarbjałô, na kjiju sę podpjerajacô. Jak jem na nję vezdrzoł, mjała woczë dużë na mje vlepjoné, a jak sę nasze vezdrzenjô potkałë, rzekła:

— Jô vjem, chto të takji.

— A chtuż të jezdes, kobjeto? — pitoł jem sę.

— Jô jem starô Julka. Ludze mje zovją proroczką i mje sę boją...

— Czimuż sę cebje boją?

— Bo jô jezdem vjidzacô. Jô vjidzë co beło, jô vjidzë co będze. — Dobrze žes tu wusodł dlo wodpoczinku i nje szedł v gromadze z kompanjiją ve vjes. Bo tam ždaje dvuch v szklących szołmach i ze szablami przë boku, be cę zabrac.

Vezdrzoł jem zdzevjoni na tę njezveklą kobjetę, ale wona zdrzacô mje vjedno v woczë, rzekła tak:

— Posedzë tu, jaż przindze tvój tovarzesz. Tej jidz z njim a rechlij nje! I sadła kole mje.

— Żeli mosz przë sobje co do jedzenjô, to jëdz! — rzekła — bo do Strzeczca jesz długô droga.

Nje chcało mjë sę pravje jesc, ale žebe ji wuczinjic do voli, jô dobeł z karë chleba i jodł. A wona wob ten czas pozerła na jezoro i długo nje rzekła njic. Ku reszce zaczęła movjic:

— Rok kole roku, jak jidze kompanjijô do Vejherova, jô tu stoję i patrzę na tich co jidą. I dziso patrzëlam. Na przodku szła Matka Boskô v bjołim wobleczeniu. Slode, jak karno wovjeczk za pasturzem, szedł nasz lud. Strzod njego stari człovjek z bjołą brodą vesoko njosł Mëkę Pańską. A lud spjevoł. Tej Matkji Boskji postacejô i krziż nad głovami ludu i chorągvyje i bestre chustkji bjalk: vszetko wobrazem uwodbjijało jezoro, a spjev szedł na cechë vodë jęgo i rozlegoł sę jaż po te viže. Ale za timi žijącimi slode szło vjëkszé vojsko. Szlë cecho jak cenje a jednak vesoko sedzelë na pesznich konjach sami v sreberni blachë wobleczeni, a pjora vjelgji jak

płominje vërastałë z jich żelaznich szołmów. Mjecze długji zvjuszałë sę z jich boków, a las długjich kopji pīnał nad jich rzędami. Ale wod njich anji spjevu czuc nje beło, anji grzemoť jich czeżkjkich kopet końskjkich nje dudnjił po drodze, anji jezoro jich wobrazu na swoje gładkji vodë nje przëjało... Wuvozej: To bëlë ti dovni Kaszubovje, co pod Svjëtopenłkjem i Mestvjinem vjele set lôt czasu nazod jezdziłë wod zomka do zomka i strzegłë naszi svobodë. A tero wonji cignëlë tam, chdze reszta jich senów sę zebjerze — na kalvarije. A jô, chcącë jim dac sełë żevą, zavołałam vjelgjim zevem: Cenje przodkóv! Nabjerzta krevji! — Ale zev mój povtorzelë vize i przelecoł won nad jezorem v pola. Ale vojsko cenji pëdzelo dali. Boczë: Jô vjidzë, a nje vjem słowa, be jich przewoblëc całëm!

Zakreła woczë rëkoma i skreła głovë na kolanach. A jô sedzoł cecho, bo mje dzivni zib szedł przez kosce.

Tej na drzevjë zakrziknęła varna, a starô Julka podnjesała głovë.

— Pjerszi njibe roz z tobą movjë a jednak cę znajë. Bo przed długjimi lati vjidzałam cebje v vojsku tich cenji, co tu dziso przelecalë. Ale v nen czas sreberné blachë pjers tvoję pokrivałë, a z tvojigo szołmu żelaznigo krosné pjora trzëśłë sę jak płominje chvałë. Dziso të takji bjedni i żorotni, jak bjedni i żorotni są ti ževi, chternih wobroz wodduje jezoro procem nich pesznich cenji, chternih jezoro nje wodbjijô. — Jakji mosz przezvjisko wu dziseszich ludzi?

— Remus!

— Ale jô vjem, że të jezdes Vjitoslavem. A zapamjëtëj to sobje: Roz jeden i roz drugji nańdziesz mje na svoji drodze. I tede sę co stanje. Ale dnja i godzenë i molu naszigo potkanjô dziso vjedzec nji ma. Zëcë to jak norcik v czornim lasu, chdze za drzevami skrełë sę dzivni zogodkji. Chdzeroz sę jedna vësunje ze za drzëv, vëstraszi cę i movji: Zgodnji! Ale smjertelni człovjek nje vje wodpovjedzëc... Zdrzë tam, strzod tich przidkjkich viz provadzi vadoł v gorë. Ludze zvją go Garecnjicą. Tëde jô chodzëła wod młodich lôt i pitalam dusze, czimu jô vjidzë, czego ludze ze vsë nje vjidzą i czimu te zogodkji na mje vëvjerają svoje dzivné woczë. Ale wodpovjedzë nje wodebrałam. Ale tero, kjej ju mom lata i patrzë do grobu, vësztu ku mje z Garecnjice njevjadomé dzevczătko i podało v gorsc pełno worzechóv nje rzekłszë słowa. A jô movjë do njego:

— Jakuzjô mom zgrezc te worzechë, moje dzecko, kjej starosc mje zjadła vszeskji zëbë?

Na to dzevczătko zakreło lica i zesztło mje z woczë. Ale ve vsë jô vszeskjim dzeckom zazerála pod lnjannë głovkji, a dzevczătka z Garecnjice mjedze njimi nje beło. Rzeczë mje, Vjitoslavje, co to znaczi?

Ale jô nje wumjoł zgadnac ti zogodkji, bo vjidu mje nje wuziczilë.

Vtim nade mną dało sę czuc spjevanjé Trąbë:

— Sedzi sobje zając pod mjedzą, ale łovce wo njim nje vjedzą...

— Pochadej Remus i nje szpalkuj z kobjetami pod mjedzą — vołoł Trąba. — Jutro mosz bëc do spovjedzë, a dziso grzeszisz?

Starô Julka na pjerszi słowa Trąbë vstała i poszła ku vsë razü sę nje wobzerajacë. A Trąba przëstapjił i movjił.

— Remus, nji ma żartóv. Szandarzë na cebje pjilują. Ale nje wurzasnji sę! Ma jich tą razą woszukoma. Zbjerej chiže tvoje tovarë v mjech i na plece, a jô będë karovoł tvoję prozną kare. Bo takji lebjoda, jak jô, tvojigo ładunku bem nje wukarovoł?!

Mje v ti chvjilë nobarzij wuderzëła mesłô: Julka mje to przed chvjilą przepovjedzëła!...

Ale Trąba mje nje doł czasu na długji meszlenjé. a jô nji mogł njic lepszigo robjic, jak jisc za jego radą. Wob drogę won mje vszetko wopovjodoł:

— Wustavjilë sę dvaji szandarovje i slepje vëtrzeszczelë jak kompanjijô maszerowała ve vjes. Jak cę nje wuzdrzelë, tej rozpitivelë sę wu ludzi, cze nji ma strzode kompanjiji "takjigo dużigo chłopa, co karuje karę z tovarami". Ale tē znajesz naszich ludzi: Za njiżodni pjenjedze be tim kęsim psom provdë nje povjedzelë. Ko boją sę jednak grzechu. Twoje szczescé, zes wostoł slode kole ni bjałkji — nje je to na proroczka Julka? — bo jinaczi bëlëbe cę złapjilë. To gvesno za nego pana ze Zvadë, chternimu zes szablę złomoł, a może i wo nigo Stracha ve mlinje.

Ateros łuchej, co jô zrobjił, be cę retovac: Bela egzorta pod figurą, a jô dreżoł, żebes nje naszedł, bobes beł vložł jak jadro. Ale ledvje ma muzekańcë wodegrełë pjesnją po egzorce, vzał jô kamrota Vebera v stron i mu povjedzoł:

— Czo, kamroce! Naszigo Remusa, co to na Strachu ve mlinje dobeł i panu ve Zvadze szablę złomoł, szandarzë chcą njedovjinnje wuchvacëc i do prize vsadzëc. Po ti jego vižavje gnotóv i ti karze z tovarami wonji sę go doznają. Na szczescé won wostoł slode. Tero wuvożej: Tam stoi karczm a nade drogą, chterną kompanjijô pudze dalij. Tam ksądz i kjile mjeszczanóv jidą so wodpoczac. A szandarovje jidą za njimi, bo so gvesno wuvożają, że tądka won jim přińsc muszi. Ale jô mu tero pudę naprociem. Tē sę postavjisz naprociem karczmë, jakbes choł jegomoscë co zagrac. Ale jak naju wuzdrzisz z Remusem wod Borzestova jidacich, tej dovej boczenjé. Żeli szandarovje sedzą v karczmje, tej będziesz groł pjesnją wo svjëtım Jozvje. To będze znak, że ma możema bezpjeczno przelecec przez drogę do kompanjiji, chterni wonji ztąd nje vjidzą. Ale želi wonji stoją przed karczmą abo i vanożą po drodze, tej zagrosz pjesnją wo svjëtım Janje.

Kamrot Veber rozumjoł dobrze, wo co chodzi, a tero wuvożejma, bo ju vjes krotko.

Njedługo ma naszła na bjitą drogę przez całą vjes. Tam sę Trąba stanovjił i rzekł:

— Boczë Remus! Tam na levą rękę, jakjich sto krokóv, stoi na karczma ze szandarami. Naprociem nji kašk bleżij do naju vjidzë kamrota Vebera. Ju won naju wuzdrzoł. Stój, njim sę puszczema przeką drogji do naszi kompanjiji, czujma, co won graje.

A kamrot Veber z łiszczącą vjelgą trąbą, założoną koło szejji przez pjerse i pod pochę, jał grac głębokjim basem:

— Szczęślivi chto sobje patrona Jozefa vzał za wopjekuna! Njehaj sę njiczego nje boji...

— Czuł tē? — rzekł Trąba do mje. — Droga je svobodno. Tero jazda!

Przë granju kamrota Vebera chiże przelecałasma szerokji goscińc i doszłasma tam, chdze stojalë voze.

Tam sę nalezlë jak na szczescé wobraznjicë Stach i Franck i Klerik. Wonji sę wod Trąbë dovjedzelë, że na mje njeprzelevkji i z pomocą furmanóv chiże zjimmelë pakunkji z jednigo voza. Jak ju beło vjidzec spodné deskji voza, tej wonji na spodk vpakovelë moję karę i wobložilë ję pudłami i kobjołkami. Wob ten czas kamrot Veber vstec groł swoje notę wo svjëtım Jozvje. Ale ledvjebëlësma z robotą do kuńca, jak nota raptem sę wurwała.

— Tero ževo! krzikał Trąba. — Rznji svój mjech, Remus, na vjechrz i poj! Jô cę vëtchnę mjedze muzikańtóv i dom cę trąbę v rękę. Tam cę szukac nje będą.

Ale jô jednak grac nje wumjem — wodrzekł jem.

— Njick nje szkodzi! Ze vsë kompanjijô spjevô sama. Ma muzikańcë zagrajema noprzod v Mjirachovskjim lese. Ale czo, co kamrot Veber graje:

— Vjitaj Janie z Bolesłava. Masz się stavjic przed Vaclava. Bo krol tak rozkazuje, iż ciebję potrzebuje...

— Ha! — rzekł Trąba — krol pruskji cebje tež do sodze potrzebuje. Ale njechże sę vëmaluje zeloną krosą. Zdrzë! Ju Stach sprowadzel wobu mjeszczanów z berłami. Zaru jidzema.

Tak jô dostoł v rękę dużą trąbę i sę postavjil mjedze muzikańtami. Wobroz Matkji Boskji v bjołim wobleczeniu podnjeso dvuch chłopów Leon i jesz jeden. Za njimi szlë muzikańcë — jô mjedze njimi — przë chternich kanał Klerik i zavołol:

— Formetur processio! Procedamus in pace! Co znaczi: Nogji za pas i v drogę!

Vëcigającë krotkji nogji wokoma mje, rzekł Trąba:

— Remus! Boczë, ma tam mjimo maszerovac muszima vedle ni karczmë, chdze ni szandarovje stoją. Gvesno wonji, jak to kamrot Veber doł vjédzã, vëlezlë na przededvjerzë i będą svoje pogańskji woczë vëtrzeszczelë, żebe cę wupatrzc. Ale próżno. Na chitrosk kaszubską uwonji są za głupi. Czo! Zaspjvelë naszi:

— Vjitaj Pani, my poddani do nog padamy,
Lecz nie insze mamy czynsze, ktore składamy,
Tylko serca skruszone, lecz wszystkie uniżone
Z lakiej dani, Sliczna Pani, racz być kontenta.

To njc bęła pjesnjô, to bęł marsz. Jakbe fiskavjica chlasła, tak nota porvała całą kompanjija. Vëprostovalc sę chrzebtë, podnjoslë głovë, zasvjecelë woczë. A mje jakbe wuroslë skrzidła i njick mje nje woblecało, za tam dalij nade drogã będą pjilovelë słudze krola pruskjigo, be mje wodebrac svobodę. A Trąba rzekł:

— Przë ti pjesnji jô sę njijak wo cebje nje bojë. Remus. Co to za marsz vojskovi! Mje be sę tak zdovalo, że za dovnich czasów, kjej jesz pruskjich szandarów na naszi zemji nje bęło, ricerze naszi maszerovelö na vesokjich konjach v liszczãc żelazo uwobleczeni, na pogan i Turków. — A lud spjevoł:

— Niechze radzi o czeladzi Tvoja opieka.
Vszak po szarzy, tam gdzie parzy, poznasz człowieka.
Niechaj z czysca vyrvani Tvoji będą poddani,
A co prędzej po tej nędzej na volnosc wyjdã...

Wob ten czas ma sę ju przëblizelë do ni karczmë, chdze ni szandarovje zdelë. Vjidzol jem jich, jak wonji stoją przede dvjerzi seti i grubi jak wopokji. I przëboczel jem sobje, jak jem pod nã dzekã jablonką na drodze z pustkovjô do Lipna radę doł takjimu jak jeden z njich, choc jem tej bęł knopem molim i słabim. Tero jô czuł v sobje moc, żebe jim wobuma pod nã karczmã dac radę i to vjem, że v woni chvjilë nje bęlbem dobrã volã jim sę poddoł, kjejbe mje bëlë chcelë gvołtem brac. Ale Matka Boskô nje chcała, żebe na ti svjëti pjelgrzimce krev sę lała i jim na woczë zesłała womonę, że mje nje poznelë. Ma przeszla bezpieczno na jich woczach, pokãd kompanjijô spjevala:

— V liberyi od Maryi zadatek wieczny,
Że v volnosc i każdy gosci i jest bezpieczny.
Przed ognistym piorunem zasłoni cę tem runem,
Nie ma szkody z ognia, vody, kto tę tarcz nosi...

Przëłaczel sę tero do naju kamrot Veber, wodemknãł rękę i pokozol cvjardigo talara:

— Tego mje doł ksãdz za moje dvje pjesnje! — rzekł.

—Vjidzisz! — wodrzekł Trąba — jak dobri wuczink njespodzewano naleze nogrodę! Pomogł jes przeprowadzëc naszigo Remusa przez łowcze wobjeże, a pon Bog cę zaru za to vënagrodzël...

Wob ten czas kompanijô ju minęła karczmę i slugów pruskjich, a jô czuł jakbe trijulf v dusze rozległa sę mocnô nota:

— Nie tak zbrojny podczas wojny zohierz v szyszaku,
Jak v zbaviennym dvuramiennym Maryi znaku
Jeszcze kula nie była, by ten pancierz przeszyła
I granaty od tej szaty odpadac zwykły...

Pjesnjô dobjęła kuńca, a ma z goscińca na prawą rękę zavroceła na szeroką drogę polową, chterna provadzeła ku połnji nocë na blizkji Mjirachovskji las.

Dużi kawałk zemji kaszubskji pokrivają lase, ale żoden nje je takji vjelgi i pełen tajemnjice, jak las Mjirachovskji. Wod Mojsza i Gburskji Kamjenjice na zochodze słuńca do Setni Gorë i Czarcich Błot, wod Mjehucena i Dzevzi Gorë na połnju do vjelggigo kaminja przë Novihuca i do Kłęczna: na taką szerzą i dhiżą won sę rozsodł z vojskjem svojich stolemnich buków, dębów, chojn i ptozich drzév. Dnjami całimi po njim błádzec możesz, nje naszedlszë żevi dusze. Leno vjelgji jezora wotmikają duktë dlo vjatrów i słuńca i leżnosc dają vesokjim wuzimkom i korunom drzewjät do przezeranjô sę v zvjercadle svojich vód. Nańdziesz v dolach zataconich błotka i łąkji, chdze sę pase jelen i sarna. Zabładzec możesz na zibji straszni, kądka porene i po zochodze słuńca gorą letko vëdruje Duch Lasu i cę provadzi na pevną smjerc, zli, że ludzkji woko zazerô do jego państwa. Tede żoden tvój krzik cę nje retuje, bo tvojigo zevu nje posłä drzeva dalij do ludzkjich wuszu. Le vestchnjesz do Matkji Boskji v te słowa: Jidë dalij, dalij v las, veznë Nosvjëtszi Pannë Mariji Matkji pas! Tej zakrzikną sovë v strupjalich durach dębów, womonë sę rozbjegną i Anjoł Stroż pokoze cë zeloné kępë, po chternih skoczacë vëbładzisz na cvjardi grädë. Jidacë stanjesz kole fudamańtów przidkji gorë. Kjej vińdziesz na ji vjehchrz, vjidzisz, że wona wokręglô i vkoł wusepani na spichu wobronni valë ze zemji. V jedni stronje vjidzisz napoł zasepaną lestami studnjä, a pod jednym z krzów grabovich, co tam rosną, lezi pjes czorni. Lezi njezevi. Pesk zchovoł v trovë a muchë po njim chodzą. Ale nocą v godzenë duchów won wożije, bjegô vkoł valów i szczekô jak jinszi pjes na gburskji woborze. Chto tädkę nocą z Bączä, Szopä abo Boru jisc muszi, ten przërechli kroku czujacë szczekanjë psa na zomkovjisku i sę przeżegnô, bo mu straszno. A lesni, chturen z nabjitä rącznjicä pjiluje na sorena, podnjese sę i jidze dalij nje vëstrzelivszë v psa, bo vje, że na njego kula żodna nje wulanô. V głëbokjich dolinach priskają tam ze zemji zdroje i vązkjimi rovami pënë ku połnji nocë: to są zdroje Łebë, chterna na zochod słuńca plinje i v njemjeckji Pomorsce przez Łebskji jezoro vëplivô v morze. Tam v nich dolinach wuzdrzisz mogilë stolimów, chterni głëboko leżą pod gorami kaminji. Strzod vesokjich drzév na viżach nańdziesz dużi kaminje sztołtów ludzkjich, postavjonich v kole jak do tuńca. Ludze wo njich povjodają, że to zaklëti vjeselnjicë. Tam sę rodzą povjostkji i bojkji, chterne stari ludze vjeczorami przë kominku povjodają, tam dzekji zvjerz i ptastvo lasové mają svój raj, svoje państwo i volä.

V głëbji tego lasu kjile molich vsi sedzi nad zdrojami Łebë: Bor, Bącz, Szopë. Ale na skraju wusadła dużô vjes Svjonovo, chterno v svojim koscele chovje cudami chvalni wobroz Matkji Boskji Svjonovskji. Njedalek lezi Mjirachovo, chterno za czasów krzizackjich vëjęło berło z räk Chmjelna jako stolica zemji.

Przez ten las kompanijô puscela sę na Strzëpcz.

Ledyje naju woblecôł zemnjeszi dech lasu, wuzdrzoł jem jak mój tovarzesz Trąba zrobil sę stateczni na licach, vëprostovoł sę i jakbe wurośl. Jistnje, tak jak v chvjilë, kjej mje wopovjodoł wo mocë muzekji v pjile pod folvarkjem Zvadä. Wuszekovelë sę muzikańcë przed kompanijä, tak że na przodk vëstapjil som długi kapelmester Klarneta. Slode njego Trąba, chturen mjoł po bokach kamrota Vebera i njich drugjich. Bełë to popołnjové godzenë, a słonuszko svjecoło cepło na młodi pączkji dębów, buków i na cemną jiglenë chojn i dan. Przechodzelë jego parminje przekä drzév na mechovati grunť lasu. Zachvjadałë sę rade jim kvjotkji vjelkanocni i krze leszczenë zodroszczacë drzevom viżavë. Ptozskji, czujacë, że jidze kompanijô sedzałë cecho, bo vjedzałë, że vnetk za porë chvjil zabrzmjje pjesnjô, chterna le jeden roz na rok graje v tim dużim lese. Ale na

drogę szerokę, co lasem szta, słuńce grzało całą sełą, jaż wësuszeło pjosk, a ten pod nogoma ludztva ruszeł se i szedł za kompanjiją jak chmura bjołô naksztolt ti, co za Boga Wojca zasłonjała v pusti Izraelskji lud wod vojska Faraonovigo.

Cecho na chmura szła drogą, cecho kompanjijô bjeżałai, cecho źdoł las, jaż zabrzmjała wod razu, jakbe vëvołanô rozgą czornoksiźnjika vjelgô nota:

Marsz, marsz me serce na kalvarią,
Tam jest tvój kvater, tam grzeszni żyją...

Jakbe pporun trzasł, tak ta pjesnjô wuderzeła v noboźni lud. Las jakbe zdrevnjoł na długą chvjilę. Pjervji njiže las — zaczął lud tę notę spjevac, jak morzé, kjej nad njim vjater zagraje.

Marsz, marsz czempredzej! już larum bjią!
Zchodźceż se zevsząd na kalvarią.
Z dołu do gori jisc nam potrzeba,
Tam nam pokażą drogę do nieba...

Ale z vjększą jesz mocą, strząsnajvszë szadi czubë svojich drzëv, zaczął spjevac las. Tesące wuzimkóv vesokjich mocnigo drzeva jelë grac i spjevac notę, chterną z drogji wuczulë, a dalszi tesące zavtorzele i podovalë ją dalij. V cechi gęstvjinje głëbokjich dołóv noboźni jocz vëszedł i słuchoł, a jeleń podnjoł rogati łeb, ale nje zleklë se, bo vjedzelë, że nje jidze na njich gonjitva. Na dalekjim zomkovjisku v głëbokjim lese czorni pjes podnjoł wostrožno łeb, słuchoł, tej vstoł i woblecół z głosnim szczekanjim svoje zveklą drogę i znovu legł njezevi. Zatrzesłë se kamjanni grobë stolimóv a v storich grabovjinach woblecół szor: Jidą naszi potomcë! Ale las ju spjevoł całi, jakbe koźdi wuzimk vesokji beł rurą vjelgkich worganóv, chterne vtorovalë pjesnji.

Przëszło mje do głóvë — jakżeż na sercu będze krolovji jezora, że przë tiin spanjałim granju kurdusac se muszi na szczudłach i wudavac kalekę. I wobezdrzół jem se za njim. Chdzes nad głóvami ludztva zdovalo mje se, że vjidzë jego vjehovati vloze i chustkę, v chterni zatopił brodę. Moje woczë szlë dalij: za ludem plinęła chmura, ale v ti chmurze rozeznół jem ricerzi na vesokjich konjach z pporami na szołmach i z lasem kopjij nad njimi Tich samich znac, chternih woczë proroczkji Julkji vjidzałë vëchodzących z gardła Garecznjice. A za njimi, jak daleko moje woko dozdrzało, bjeżałë bladi sztołtë ksażąt v krolevskjich ruchnach, biskupóv, mnichóv i ricerzi v porozbjitich zbrojach, a ku reszce szaré ludztvo. Jedni szlë statecznje jak wobrazie Svjetich, a jinni ręce załomivelë i podnoszelë do njeba jakbe jich wutrapjił jakji vjelgji Smutk. A tak vjele nich cenji beło, że ten ževi lud procemko njich se vëdovoł jak gorse ludzi procem vjelgji vojska.

— Boże Vjelgji! — rzekł jem do svoji dusze, tec to całi lud kaszubskji, ten dovní i ten dziseszi jidze z nami na kalvarią!

Skrë mje przeszłë i straszno mje se zrobjiło strzod tego vjelgji grającego lasu i tego vojska duchóv, jak rebokovji, chturen se naleze som jeden mjedze dzekjimi dunami morskjimi daleko wod ludzi i strądu.

Przeżegnoł jem se i wodvroceł woczë v przodk na krziž njesoni tero vesoko przez nigo chłopoka z pod figurë przë Vigodze, chturen go vzał z ręku wumęczonigo starka. Strach mje wominał, kjej jem wuczul słowa pjesnji:

Trëbacze trąbją i v kotli bjią
Pojdźceż czempredzej, chvalce Marją,
Bo przez tę Pannę mamy zbavjenje
Tylko oczuszczy nasze sumjenje...

Mjirachovskji lese! Przevëdrovoł jem cebje v latach mojigo vanoženjô kjile i kjile razi. Pjił jem z tvojih zdrojóv, społ nocami przë stolimovich grobach, czuł jem szczekanjé psa na zomkovjisku v pomji nocë. Twoje

jelenje i sarně patrzelě na mje bez strachu, bo mjałë mje pevno za jakjigo ducha lasu, svojigo przijocela. Ale njigde przenjigde nje zaboczë moji pierszi pjelgrzimkji na tvojich drogach przë granju marsza kalvarijskjigo.

XXIII

Co sę dzejało v Strzeczcu pod figurą.

Słuńce ju jak wognjovô kula stojało, chdze njebo sę sparło na zemji, a vjid jego krevavi wognje zapoloł v woknach chat, kjej v kurzu i wumęczeniu stanęła kompanijô v Strzeczcu. Naprocem vészła nom procesijô ze spjevem. Vjitałë sę wobrazie i chorągve, a słuńce v jich złoconich pikach i srebernich blachach vëpolivało svoje wostatni wognje. Vjara sę vjitała z vjarą, jakbe movjic chcała: Vjitomë z dalekji drogji! Wostanji wu nas i wodpocznji! Ale kjej wobroz Nosvjętszi Matkji beł wustavjoni z vjelgą poczesnosą v Strzepskim koscele, kompanijô sę rozeszła, be szukac nocligu. Chto nji mjoł przijacelstva anji znanigo mjedze gburami ve vsë, ten mjoł do viboru dvje karczmë dostatné i rumné naprocem sobje ve vsë stojącë. Karczmarze sobje v ten dzeń gosci nje zodrosilë, bo i tak vszetklich nji moglë przëjac. Wob czas proceseji voze zajachałë przed karczmë. Jak jem naszedł rozmiszlającë, chdze sę wob noc podzejë, wuzdrzoł jem nę pannę z molimi nożkoma, chterna nje wumjała boso chodzec, v rozmovje z Leonem. Vëzdrzoł won barzo szczestlevi, a stenkę, co mu svjecela pokańc nosa, wobceroł so co chvjilë na wotmjanë: to levim to pravim rëkovem. Choc beła to prožno robota. Tej vzał i vëdobeł kuferk pannë z voza i goji zanjosł do karczmë. Ze zodroscą przëzerelë sę jimu Stach i Klerik. Ti dvaji sę wob drogę vjedno trzimelë blisko pannë, choc wona na njich vcale nje wuvozała le dała sobje wusmžëc Leonovji. Zanjosłszë kuferk pannë, Leon sę vroceł, a Klerik ze zloscą tak na njego vpodł:

— Belo! Zamjast nadskakivac dzevczëtom, lepjji bes naju kobjołkji zanjosł do karczmë!

— Na to jesz czasu dosc. wodrzekł Leon. — A tã le jes zodrosni wo tã pannę.

— Mjõlbem też na kogo! — smjoł sę Klerik. Ale kjej tã ji tak służisz, to przenjjesesz naju kobjołkji, a tej pudzesz do nji, njech cë dô jesc.

Na te słowa Leon sę zląkl i povjedzoł pokornje, wocerającë rëkovem stenkę z nosa:

— Jidztale, jõ vaju kobjołkji przenjjesë!

Jak wonji ze Stachem wodeszlë, tej Leon vëdobeł z voza dvje dużë pëkaté kobjołkji. Ale won njich nje vzał zaru i nje zanjosł, le wotvorzel tã vjëkszą i vëjał z nji jakji poł mańdla jõj, kjile kavałkõv chleba i kjełbasę długą na poł reminja i zchovoł to v svoje kjeszinje. Tej z vjelgą starą wobvjazoł kobjołkë sznurem i vzał drugą i z njimi szedł do karczmë. Tak Leon sobje vëdzeleł vosobno vjeczerzą.

Kjedem tak stojoł i na njego zdrzoł, przëpodł do mje Trąba i scignał mje chiżë z drogji na woborę.

— Remus! — rzekł. — Wutropjenjé z timi szandarami! Tero znovu takji jeden ze szkłacą mucą rozpitivoł sę v wobu karczmach za takjim dużim chłõpem ve foliszõvim vampsu, vjezącim karę. To won na cebje czotuje. Põj! Jõ cę zaprovadzë ludzom z woczu. Pogodoma co robjic. Bo jõ tu vszetkji knjeje znajë.

I provadzel mje woborami na kuńc vsë tam, chdze sę rozchodzelë trzë drogji: jedna v pole, drugõ ve vjes, a trzecõ v stronę vsë Luzena. Tam kjile klonõv rosło vkoł figurë z czervjoni ceglë murovani i wobstavjoni njevesokjim pletem. Vkrąg zelonõ dzarna jük divan rozložela sę. Kjej ma naszła, tej z jedni stronë sedzało kjile bjałk, chterne wodmovjalë pocerze. Gorą, przeką vjetvjji klonõv wostatni czervjoni parminje słuńca ceplą łuną woblevalë blaszanni daszk figurë. Trąba mje zaprovadzel na procemną wod bjałk stionę, wusodł i scignał mje też na sedzącčkę. Tej woparł plece wo plet i tak movjił:

— Tu je dosc cemno pod drzewami, zebe cę z daleka nje vjidzelë. Wostanji tu ceszij kota, jaż będze cemnõ noc. Ludze z kompanjiji spjã na sztrejji v jizbach, chdze pod scanami karczmarze jim wuszekovelë leżã. Ale tã sę nje

vožē tam jisc. Bo choc to naszi ludze ti karczmarze, to procem szandaróv wonji vjedno są v strachu i gotovi cebje vědac. Tvoję karę le wostavji spokojno na vozu. Dosz furmanovji markę a won cę ję zavjeze jaž do Vejherova. Tam zнову będze tile ludztva z całich Kaszub, że te kęsi psę zvątpją wo nalezenju cebje. Mosz tē co do jedzenjô?

— Mom chleb. A żebes mje tak dokupjił sledza i przęnosł vodę, to bem mjoł dobrą vjeczerzą.

— To jô zrobjē! — rzekł Trąba. Le tē sedzē jak mesz i prosz Boga, żebe timu ze szklącą mucą womonę na slepje zęstól. A nje vątpjē, że cę litoscevjē vēsluchô. Ko jes katolikjem, a ni kęsi chto vje jaką vjarę mają?

Rzekłszē tak Trąba vstoł i szedł. A jô wostoł som i za jego dobrą radą zanjosł jem prosbę do Roga, zlecivszē sę Jego wopjece. I anji chvjilem sę nje bojoł, że mje złapją. Noc nachodzela cechimi nożkoma, a po ji skrzidłach moje mesle zalecałē chiže na Lipińskji pustkji, chdze nom godzenē i dnje bjeglē v procē i wodpoczinku na wotmjanē i chdze po zochodze słuńca koždi vjedzoł, chdze szukac stravę i leżą.

Kjedem tak sedzoł, naszedł cechimi krokoma Leon. Wusodł, vezdrzoł na mje i smjoł sę cecho wod wucha do wucha. Tej podol mje porę jôj i rzekł cecho:

— Na, Remus, cobes mje nje vědoł, bo to z Klerikovi kobjołkji!

Ale jô mu podzėkovoł i nje vzał, rzekłszē:

— Zjėdzle som. Mje sę nje chce jesc.

— Bog z tobą. Remus! — rzekł na to Leon. Bo jô mom taką noterę, że mogę jesc wod rena do vjeczora a na noc zнову jem głodni. Mój brat Stach wopchnął na mje przęnomji dva talarē i mje za to wobjecoł dobrze futrovac, a tero nje dbô i mje głodem morzi. — Zkąd jô mom vzac selę, żebe ten czeżkji wobroz dvjigac? No, za to jô Klerikovę kobjołkę splądrovoł jak sę noleži, a wonji będą v głowę zachodzilē, chto to zrobjił.

Tak godoł sobje Leon i zajodoł Klerikovę żevnotę. V cemnoscē mu stenka szkleła jak gvjozda z njeba, spadłô pokańc nosa. A jak zjodł poł mańdla jôj i spori gleń chleba, tej wobcał sobje gębę i stenkę, vstoł i rzekł:

— Tero jô pude, njech mje Stach dô vjeczerzą! Bo chto vje, na jak długo będę sę muszoł najesc. Le tē mje nje vēdej!

Jô krąceł głową, że tego nje zrobjē, bo też zol mje belo tego bjednigo, łęggjigo chłopca, chternigo ti drudzē jednak krzivdzilē.

Pozdnim vjeczorem naszedł ku reszce Trąba. Mjoł v ręku sledza i butelkę pjiva.

— Na, jėdz Remus, cobes mjoł moc na strzimanjé tego, coc povjem. Barzo nen kęsi pjes sę wopitivoł za tobą. Muszi chtos vjelgą pomstę mjec na cebje. Ale proźnô jego robota. Tē pudzesz ze mną, jak vszescē wusną, na wustrzechę nad chlevami, chdze jô cę zaprovadzę. Będzemē spelē za trzē dzevkji.

Pokąd jô jodł moję vjeczerzą, Trąba wusodł vigodno i rozglądoł sę.

— Njebo pobjegło — rzekł. Ale noc nje będze takô cemnô jakbe not. Tu pod tą figurą z daleka nas njicht nje vjidzi. Ale z blizka, jak nańdze, woboczi.

Tej wostro patrzeł ku vsē i vēcignął rękę:

— Reti Remus! Mje sę zdaje, że jô vēvoł vjilka z lasa. Vjidzisz tē nę szklącą mucę, co sę derdô drogą do naju? Żebe go szvernot! Kjej won zaru nje zavroci, to won jak Bog ževi naju nańdze. Matinko Nosvjętszô!

Poslěže svjětigo Mjichała abo Jerzigo, abo jakjigo jinszigo Svjětigo z mocnimi pjėscomi, co be nimu dardanovji tē spjiczastā mucę vbjil z gorē v lēb, co be mu slepje na vjehrz vėlazlě.

Ale szandarovji nje bēla namjenjonō takō kara, bo won sę zblizoł pomału jaž do naju doszedł. Jak stanął naprocm figurē, vezdrzoł na nas i sę pitoł:

— Cuž va za jedni?

Trąba pokozoł polcem na mje i rzekł:

— To je młodi Klińkosz z Jomna, sin njeboszczika storigo Klinkosza, znanigo po całich Kaszubach džada. Na nowukę džadovską won chodzeł do svojigo wojca, ale sę nje dowuczeł, kjej wojc jego poszedł na drugji svjat. Tede won so wudboł jisc z kompanijā do Vejherova, be vstapjic na dowuczenjē do džada Hińce.

— To je teŹ takji rzemjēsło dlo zgnjiłich ludzi — rzekt szandara. — I zdrzęcē na mje dodoł:

— Vstidzełbes sę, takji mocni chłop, wuczęc sę za džada.

— Ja — rzekł Trąba i kjivoł głovā — na to nji ma radē. Kjej won sę boji robotē i mō talent le na džada, wurzędnjika abo vjelgjigo pana...

— Mje sę zdaje, Źe tē ragosz, tē mądrzelo! — rzekł szandara wostro. A chtuž tē jes takji?

— Jō — wodezvoł Trąba — jidę z Lipusza, a mom provdzevi przezvjisko Džonk. Ale ludze mje movjā Prdžonk, bo furmanjē v porę konji. Pon Bog zesłoł na mje njeszczescē, bo mje padła szkapa. To i jinszim sę trafji. Ale wu mje, to jesz vjēcij njize njeszczescē, bo wuvoŹejce, panje szandaro, Źe mōj parobk i moja pora konji mjelē v gromadze le jedno woko. Jedno mjała ta njeszczestlevō szkapa, co mje kopeta vęcignēła, a jedno mō parobk, bo na drugji je slepi. Tero jō jidę z kompanijā najintacejā, Źebem dostoł do kupjenjō konja z jednim le uwokjem. Bo jak szkapę zdvuma woczami nabędę, parobk sę wobrazi i wuceknje ze službē. Ko bēlobe procem szeku, Źebe njemovē zvjerzē vjēcij mjało vjidu njiz kuczer.

Szandarze sę gēba wod wucha do wucha vėvarła wod smjechu. Ale won sę strzimoł, przėbroł srodze wostrā minę i sę pitoł:

— Je to teŹ vszetko provda, co vė mje povjodoce?

— Jo, panje szandaro. Toblecę svoję jō wostavjil doma na chrzebce slepigo konja. Ale moŹece sę v kompanjiji dopitac: cze nje znajā Prdžonka z Lipusza a młodigo Klińkosza teŹ.

Szandara mruknał i vėszczerzivszē jesz roz woczē na naju, zavroceł sę nazod do vsē. Jak won kavalk wodeszedł, tręcēł mje Trąba łokcem.

— Remus! Tego jō vėsztelovoł. Won muszoł mje vjerzęc, ko jesz nji ma takjigo przepjisu, Źebe koŹdi toblecę na plecach mjoł, jak to je na furmankji vjeszac muszā... Brace, co to za czase naszlē! Ma Kaszubji, lud BoŹi, wod wojca i prawojca na naszi zemji sędŹaci i Boga chvalāci, wopovjadac sę muszima takjim jańcekrestom. WuvoŹoł tē, jak won movjil dobrze po naszymu! To gvesno takji brat, chternigo ve vojsku na pruskji kopeto przerobjilē. Ti sā nogorszi, jak koŹdi zaprzańc... Ale czekavi jem, chdze sę teŹ podzoł krol jezora, bom go wod Mjechucena na woczē nje vjidzoł.

—Tu won leŹi! — wodezvalo sę z drugjigo nortu pod figurā.

— Ala bjedze! — dzevovoł sę Trąba. — Wo vjilku mova a vjilk tu.

— Grizłbe ten vjilk — rzeł vaspon — žebe nje ten svjēti wodpust i moja wofjara, chterną Bogu przēwobjeol. Jō go vjidzol teŹ, jak won tu przēstanał a rēka mje mocko svēdzela, alem sē strzimoł. WuvoŹejta: Wonjii mje szukaję. Muszelē sē doznac, że mje njima na Vdzidzkjich jezorach i so wumeslilē mje szukac v kompanjiji.

—Jesz i to — vestchnęł Tręba. — Ale kjej to tak, tej nje bēdzece vaspon Źdac na njich.

—To sē vje! — wodrzeł vaspon. — Wob noc pudę ze szczudłem na plecach drogę do Vejherova, a wob dzeń sē vēspsjē wu vjadomigo vęglovnjika v lese. Przē Bromje Wolivskji ma sē zos woboczema!

I vstoł vaspon, załožel szczudło na remję i jak ricerz młodi długimi krokoma szedł v cemną noc.

Anjoł StroŹ nakreł slepje szandarom, że mje puscilē z kompanjiję, choc i ti z Mjehucena reno sē nalezlē. Murovanō figura, pod chternę ma vczora do pozdni nocē z Trębą sedzala, reno zgromadzela na svojim blaszannim daszku roŹovi vjidē słuńca, a v cenji vkoł nji na dzarnji klęczoł rōj, chturen sē polecoł wopjece Boskji na dalszę drogę. I jō szedł podŹekovac Matce Boskji, że vczora Trębovim vēmiszlanjim wodnekała zapalczevigo slugę pruskjigo.

Strzepskō parafijō wodprovadzela nas ze spjevem i choręgvjami v stronę Luzena, wostatni staceji przed samim Vejherovem. Njebo jesz pobjeglē mało słuńca przepuszczalo, kjej jesma wopuszczala Strzecz, ale njimēsma doszła do Luzena, svjecelo słuńce z modrigo njeba. Po drodze vjitalē nas BoŹemękji v kvjotkji redosno wumajonē. A nad sobę czuła ma wopjekę Boską jak vęcignjētę z njeba rękę dobrigo vojca. Daleko przed nami czornō podpjerała njebo scana lasu: to ju belē wostatni lase przed kuńcem naszi pjelgrzimkji.

Ale Źtemu pevno mjerzala ta chvala BoŹō i chrzescijańskō zgoda v kompanjiji, to teŹ nje strzimoł i muszoł zrobjic psotę. Jak ma vēchodzela z Luzena, tej Tręba kanał kole mje i rzeł:

— Remus. Woboczisz, że mjedze wobraznjikami i Leonem ze stenką jesz sē co stanje. Głupi chłopocē! Wo to młodē dzevczē, co to nje przēvekło boso chodzec, wonji sē poterbują. Źebe wonji vjedzelē, jakō sē z nomjilszigo dzevczēca zrobji bjałka, to be delē poku. Leon ze stenką co knuje, bo Klerik go wobrazel. Jō bivszē Klerikjem, tak bem spokojno nje sedzoł tam vesoko na pakach tego voza.

Sedzoł sobje Klerik na pakunkovim vozu vesoko i zdrzoł, z nogoma zvjeszonimi, plecoma do konji, na kompanjiję, chterna postępovala slode. Mjedze kompanjiję szedł Leon wobcerajacē chdzeroz svoję stenkę ale copoł sē vjedno vjęcij v teł, trzimjacē rękę v kjeszinji. Kavałk za vsę, kjej kompanjijō ju mijala voze, vjidzoł jem jak v smjejacē sē lica Klerikové cos trzasło i rozprisło, poczim brzedkō vonjō sē rozeszła zgnjitigo jaja. Wobezdrzoł jem sē chiŹe za Leonem. Ale won ju nje trzimoł ręce v kjeszinji, le v wobu rękach mjoł wotvarłę ksęŹkę do naboŹeństva i gorlivje v nji czetoł.

—Won to jednak bel — rzeł Tręba. Źebe go szvernot i Leona. Takō wobrazo Boskō. Vjidzisz, Remus, że bjałka je przicinę vszelkjigo złego. Vjidzoł jō v Strzecz, jak wonji sē pokłocilē. Leon vēnoszoł pravje kuferk ni pannē do voza a wona mu za to pjękno dŹekovala. Ze stronē przēzerelē sē Stach i Klerik ze sercami pełnimi zodroscē. Tak jō wuzdrzoł, że Klerik dostoł wokragłē woczē jak bulvē i szedł prosto na Leona. Wo reti! Z kjeszinji jimu vēzeroł grubi konjuszk kjełbase. Jak mu ji Klerik nje vęcignje i mu z nję nje vēdzeli v głovę, tak sē wona ta kjełbase rozlecala zaru na dvje połovē. VadŹec won na njego nje vadzel, ale podnjost te dvje połovē, pokozoł je panjence i rzeł:

—Vjidzice panjenko, jakjigo vē moce wopjekuna! Tę kjełbase won wukrodl z moji kobjołkji.

Ale panjence Źol sē zrobjiło Leona. Przēstapjiła, pogłoskala go po głovje i poceszala:

— Nje płaczce Leonje. Ve Vejherovjējō cē kupję kjełbase jesz roz tak duŹę jak ta, chternę wonji vom vzelē.

—Won ję wukrođ! — rzekł Klerik do pannë.

Ale wona sę wod njego plecoma wodvrocela i njick nje rzekła. A Leon muszoł wod Strzeczca jisc z wobrazem, ale pomste so zachovoł. Somem vjidzoł, jak ze za vozóv grozeł Klerikovji: Poźdejle, jô cë to spravjé! A tero won swoje pomstę vëkonół.

Dvuma mjeszczanom, chterni ze swojimi berlami mjelë wo porządk dbac, srodze markotno sę zrobjiło. Zaczelë v kompanjiji sę wopitovac i szukac zbrodnjorza. Pitalë sę Klerika, na kogo be mjoł pomeszlenjé. Ale njim doszlë do spravë, stało sę njeszczescé jinszé: Bjalka jedna na vązkii drodze przez las vpadła do rovu przë drodze. A to na pozimku stojała v njim voda. Ale wonji nje zatrzymivelë kompanjiji, le vzëljesz trzë bjalkji i rozporządzilë:

— Wod ti mokroscë babsko nabędze jakji choroscë. Njeh sadnje na voz a trzë suché bjalkji vkrag nji, żebe ji dodac cepłoscë. Ve Vejherovje njeh sadnje przë wognjisku i sę vësuszi. Że też slepji swoich wotvorzëc nji może i zdrzec chdze jidze.

Sprava vpadli do rovu bjalkji retowała Leona. Bo wob ten czas z vesokji drogji nad drzewami lasa vërosłë przed nami vjeze mjasta Vejherova. Na levą rękę wode drogji przez stolemni bukji bjelełë sę kaplice na przidkijch gorach Kalvariji. Z celem naszi pjelgrzymkji przed woczami głupô sprava mjedze Leonem ze stenką i Klerikjem szła v zaboczenjé. Wurok svjëtich mjesci napełnił serca nabożeństwem a duszom przëpinoł skrzydła, wunoszącé jich v gorę precz wod sprav marnich robocigo dnja.

XXIV

Na Kalvarijach Vejherovskijch. Czimu krol jezora nje povjesel szczudła na krzizu.

Wolivskô Brama! Przë szerokji drodze do Gduńska stoi wona v szarich murach, prostô, bez vszelkji wozdobë, jak ten lud, chturen vkoł nji sę zbjerô v dzeń Nalezenjô Krziza Svjëtigo. Ale choc wona takô njevjidzałô, jednak svjeci jak słup wognjisti, jak bliza morskô ku polnjovim i nortovim Kaszubom. Vjid ji i chwała jak rzoze wod pomji nocë svjecą jim v woczë i co rok jich zprovodzają do gromadë. Tu wuczujesz godkę kaszubską rozmajitą i podkorbjanjé z roznich parafijnich zvezajóv choc wonji jednak vszescë jednigo ducha i movë.

Wurośli zajezorami i lasami nje vjidzoł jô jesz tile naszych v gromadze. To też nji mogł jem sę napatrzëc jak wonji tam stojelë: morzé głóv pod vjejącimi chorągvyami. I mesłô mje wuderzela do głóvë: — Chwała Bogu! Jesz tile vas jesta, be vëbavjic zapadli zomk i posadzec krolevjonkę na złotim tronje!

Kkej jem sę rozglądół v meslach, woczë moje zatrzymałë sę na vosobje vesokjigo pana z worzlovim vezdrzenjim i długą brodą, zdrzącigo tak jakjô na to morzé ludztva.

Chdzeż jô go ju roz vjidzoł?

Ku reszce mje sę przëboczeł nen vjeczor: Lasem starodovną drogą provadzilësmë trumę z całëm njeboszczika pana Jozva na smętorz do Lipna. Polełë sę smolnjice a rzozô z njich bjiła po czubë drzëv i po głovjicę Zomkovi Gorë. A na nji vesokô stojała vosoba cecho jak kam i zdrzała v doł na nas.

To beł ten jistni. Tero jô go poznoł. I nje dało mje poku, le muszoł jem do njego sę przecesnac i rzec:

— Panje! Jô ju roz vas vjidzoł na Zomkovi Gorze pod Lipnem!

Won przëzdrzoł mje sę v boczlivje i rzekł:

— Godkę tvoję lecho rozumjec. Alem cebjeju vjidzoł. Nje belo to v ni nocë, jak žesta Jozva Zobłockjigo vjezlë do grobu zaboczona droga?

—Tam to belo.

—Tero jô so cebje przëboczom. Wodvoźni jezdes i jeden z tich, co v žecu nje chcą Bogu wostac vjinni. A takjich nom potrzeba. Wustanji przë mje i przëzdrzë sę ti srogji mocë naszich! Dlo njich wofjarovac szczescë swoje, każdą meslą, koždë bjićë serca: jak wuvozosz? Vorto to cze nje vorto?

Tak jô vezdrzoł na ten las choragvji i na to morzë ludu kaszubskjigo, chturen sę tam tłoczëł na szerokjim goscińcu, prowadzącim z Gduńska na Pomorską. Vesoko z gór szadich zdrzałë na njich kalvarijskji kaplice. Beł to lud prosti: Tęgji gburzë, vesokji rebocë, snożë młodë bjalkji i starë babulińkji. Žebe tak za njimi stojelë ti, co z Garecznjice vëszlë za kompaniją i ti, chternich jô vjidzoł v Mjirachovskjim lese v szołmach pjerzastich na vesokjich konjach v dimje drogji, tej bełbe to norod chvalni!

A pon z worzłovim vezdrzenjim rzekł:

— Nje wodzevosz sę na moje pitanjé. Može nje rozumjesz. Toc rzekę tak: Lud zgromadzeni vkrąg naju to wurodzoni dzedzece ti zemji. Ale wonji dzis na nji są le sługami. Z movą svoją i wobeczajem poskrelë sę po svojich pustkovjach i vsach. Worzą, seją, łovją, ale włodze na svojich vodach i na svoji zemji nji mają. Mova jich i wobeczaj są posmjevjiskjem dlo tich, co njimi rządzą. Wofjarovac žëcé, be jim dac vjid i przë pasach zavjesëc jim mjece, co be volą i sełë mjelë wuprzec sę wo svoje prava — rzeczë: Vorto to cze nje vorto?

Zkąd mje sę wod razu przëboczëło wono straszedło z pod korunovani jarzëbjinë? Wona bjalka v bestrich ruchnach? Rzekła mje v nen czas krolevjonka: Przed tim straszedłëm mjij sę na bocznoscë. Nogorszë wono a jimjé jegu: Njevorto. Vezdrzoł jem na njevjadomigo pana i rzekł:

— Vorto dac žëcé i szczescë za vëbavjenjé zaklëtigo zomku!

— Vjedzoł jô, że tak wodpovjesz. Bo i të jezdes z tich, co ze sebye robją wofjarë, choc wo tim nje vjesz som.

A jô povjedzoł po chvjilë:

— Panje! Vasza vosoba i vasze słowa są dlo mje, co zdovje dlo chorigo człovjeka. Moc ve mje vchodzi njeznano a vjid jakjis, jak rzożo po nocë, vschodzi v moji duszë. Chcołbem bëc przë vas i słów vaszich słuchac koždigo dnja i koždi godzenë!

A won wodrzekł:

— Robji to, co dusza tvoja cë kože. Tej nasze mesle i nasza procô pudą jedną drogą. Com cë rzekł v nę noc na Zomkovi Gorze? Przëboczë sobje.

Ale jô dobrze pamjetoł te słowa: Naleziesz mje vszędze, chdze skrë Ormuzdové sę żolą, naleziesz mje vszędze, chdze duch Kaszub podnoszë vjeko svoji trumë...

Ruch sę tero zrobjił v morzu ludzkjim, chterno szeroką falą bjeżec zaczęło ku pjerszim kaplicom Kalvariji. Ta fala nas rozdzeleła.

Va kalvarijskji gorë! Kjileż razi jô tam wobnoszoł po vajich przidkjach chrzebtach mój czeżor ludzkji i kozoł duszë moji rozmiszlac wo wofjarze Zbavjicela svjata. A jednak tę moję pjerszą pjelgrzimkę zapjisała pamjéc v moji duszë novjëkszymi literami. Bo co na nowuce wopovjodoł dzecku dobri ksądz, to mje tu na woczach stanëło javno. Tak jak be wod nich dzejóv litoscivego Boga na zemji nje belo wuszło do vjeczności bezmała dva tesące lôt. Z gorë v doł a z dołu v gorë czeżkô vjodła droga, ale jô nje czuł ti czeżkoscë. Kurz jak doka

plinał nad nobożnim ludem, ale mje belo jakbem chodzeł v porenni mgle porenku młodigo vjarë naszi. Jak kamjanni svjodkovje ze svjęti zemji, kaplice stojałë strzod starodovnich bukóv navizach i wotmikałë svoje bramë i rozcetë: Pojta, dzecë Vjarë! Vëłëklô v dolinach, zkađ vasza jidze droga, dusza vasza wodpocznje i vesoko z gorë vezdrzi na vasz trud tam v dole.

Na vesokji gorze stojikaplicaWukrzyżovanjô, vjelgô, spanjalô jak koscol. Tam po wobu stronach wukrzyżovanigo Pana Jezusa stoja krziże vjelgji. Na njich vjisza z rękoma skrepowanymi v teł wobaji łotrzë. Pod tim iotrem, chturen sę navroceł v godzenę smjercë i wod samigo Zbavjicela dostoał rozgrzeszenjé, wuzdrzoł jem krola jezora. Klęczoł won, szczudło pod pocha, z głova do zemji zgjęta, bjił sę v pjerse i załomivoł ręce nad szczudłem. Vëchodzilë ludze a jinszi przëchodzilë z prosbami i dzëkovanjim, a won jak klęczoł tak klęczoł. Ju komudno sę robjiło v kaplicë a nocnô doka pobjegała gorë kalvarijskji, kjej won ku reszce vstoł. Ale jô ždoł na njego, bo mje njico trzimało, jakbem mu beł potrzebni. Wuzdrzoł mje przed kaplicą i rzekł:

— Dobrze, że cę vjidzë, Remus! Ževi dusze mje potrzeba, bo czuję sę wopuszczoni wod Boga i ludzi.

Tak żorotno krol jezora sę do mje jesz nje wodezvoł, dlotego jô vezdrzoł na njego z wuvoga i vjidzoł, że mô lica bladë a woczë jakbe zgaslë. Ale won vzał mje pod remjë, szedł kjile krokóv, stanovjił sę i rzekł:

— Zdrzë jak sę tu cecho zrobjiło. Njedovno jesz sę rojiło ludzi jak mrovk po tich szadich gorach. Tero rozeszlë sę jak rozlotaja sę ptochë vjeczorem do svojich gnjôzd.

Vjidzoł jem, jak wostatni zchodzilë v doł do mjasta, a nowostatnjeszë szło porë ludzi młodich: nen chłopok z pod kapliczkji pod Vigoda i no dzevczë, co boso v kompanijji vëdrovało. Szlë wokoma sebje trzimającë sę za ręce. Gvesno dobri Bog jich tam na kalvariji pojednoł ze soba.

A krol jezora rzekł:

— Poj! Sadnjema tu z boku gorë, bom zmęczeni barzo! A kjej ma wusadła, vëcignął do mje svoje czëżkji szczudło i movjił:

— Zvož to szczudło v ręce a doznajesz sę, że nji mogłobe bęc takji czëżkji, kjejbe v njim nje belo želaza.

Zvozeł jem v ręce a vëdovało mje sę barzo czëżkji. A won je wodebroł i zacignąvszë z kuńca vëcignął do połovë liszcąca kolbę strzelbë.

— Vjidzisz! — rzekł — to džadovskji norzędze mô duszë ricerską. Chcoł jem szczudło i duszë jëgo povjesëc v kaplice na krziżu i poddac sę voli Boskji. Ale nji mogë. Trzë dnji drogji przez gorë i lase tu ztađ jisc trzeba do mojih jezór i do gnjozda wojcóv mojih, ale jô tu vjidzë te modré vodë i czuję vonja lasóv, belem woczë przëkreł rëką. Vëjim ribkë z vodë, a wutchnje sę. Zamknji mje v murach, a wumrzë v trzech dnjach. To chcołbem žëc, jaž sin mój podrosnje i będze mocni dosc, be spôdk po woju vžac na sę.

Jô nje rozumjoł dobrze, dokąd won swoją godką provadzi i sedzoł cecho. A won chvjilë przemiszłoł, te j povjodoł dalij.

— Rzeczë mje, przejacelu, jak cebje wuczilë: Kjedež mô człovjek vola zabjic człovjeka?

Tak jô sobje przëboczeł, co mje wuczeł ksądz na nowuce po moji pobjivje z Golijatem:

— Le za vjarë i za wojczeznë svobodę mosz wuchvecëc bronja i bjic i nje będziesz mjoł grzechu. A zokon ricerskji kože i v tim razu bjic, kjejbe njepotcevi człovjek nastovoł na cnotë bjałkji, na žëcë bliznigo, abo i na žëcë tvoje. I v tim razn nje będziesz mjoł grzechu.

I to jô povjedzot krolovji jezora. Ale won zvjesel smutno głovë i movjił po dlužji chvjilë:

— Povjem cě: Jô zabjil człowjeka. Ale nje beło to anji za vjarę, anji za wojczeznę, anji z rickerskjigo przikozanjô. Le naszedł mje — lesni pruskji to beł— moji krijowce na Glonku, do chtcni żoden człowjek nje vje drogi. Navetk sin mój sę dovje, jak dorosnje, nje prędzij. Bełbe mje lesni vědoł i ju bem nje beł mjoł sposobu zatacęc sę przed njimi, co mje przesladovelë jak dzekjigo zvjerza. Naszedł mje, jesz dzis nje vjem jakjim sposobem, v moji jomje na Glonku i podnjosł flinłę, be mje zastraszęc. Ale jô go wurechleł. — Trup jego poplinał na vjelgji vodě. Ale kjej przë knjeji vēplinał, tej po kulë v głovje sę doznelë, że to nje topjelc, le vēstrzałem zabjiti. Tak zrobjilë mje pravo. Ale jô sę skreł, a bjalka doma zastapjila mje vjernje. Jesz dziso nje vjem, jak ten Czernjik mje mogł vēszczekac taką letką karę: Pjęc lôt sodze! Choba z pomocą Złego wosamętoł sąd i sędzich.

Ale jô ti karë przëjając nji mogę a nji sę dac zamknąc v sodzë, bo to moja smjerc. Trzech dnji nje vēzjiję. A tam doma mój sin jesz nje vērosł z knopjęcich lôt. A chołbem go vjidzec jesz takjim Zoborskjim jak jô i moji przodkovje i doznac bem sę choł, że won v naszi rozdze wumje wutrzimac svój brzeg jezora i krolestvo na njim.

Porvoł sę vaspon na nogji i vstoł:

— I dlatego jô nji mogę povjesęc tego szczudła na krzizu i jisc muszę na moje jezora bez rozgrzeszenjô. Tej vezdrzoł na mje wostro svjecącimi woczoma.

— Spovjodoł jem sę dziso dva raze: Bogu i tobje. Nje vjem, zkad mom tę vjarę v cebje, choces młodi i droga tvoja provadzi v svjat a moja ze svjata. Ale tak mje na duszë, jakbesma sę mjała v žëcu przë voźni worędzë spotkac. Ale tero mje czas v drogę. Vrocec sę jutro przë kompanjiji nji mogę, bobes mje jednak wupjilovelë i tede bem ju nje vroceł do mojigo podzemnigo pałacu na Vdzidzkjich vodach. Ale tu v lese znaję vęglovnjika, chturen mje wob noc wotrzimô i dô stravë.

Po tich słovach stanovjil sę chvjilkę, vezdrzoł na mje i rzekł:

— Vjesz co, Remus? Poj ze mną!

A kjej jem rozmiszłoł jak to zrobjic, povjedzoł tak:

— V kompanjiji tē sę tež vrocec nji mozesz, bo i na cebje czotuja. Po tvoji karze vszędze cę poznają. Lepji njech cě ję zavjezją nazod do Koscerznë, a tovarë tvoje ponjesesz na plecach. Može cě tež do Lipna przëvjezć tvoję karę Trąba. A jô tu naju wobu poprovadzę takjimi knjejami, chdze ževé woko naju nje woboczi.

Mje sę vjidzała takô rada vaspana. Ale jednak jô sę muszoł vrocec do mjasta, žebe z Trąbą spravę wobgadac. Krol jezora zgodł moje mesle i rzekł:

— Jidzle spokojno do mjasta, chdze sę cebje pevno spodzevają. Jô tu wostanę pod kaplicą i mogę ždac, jaž przinđesz. Jô cě tež zaru povjem, czimu jô som jisc nje chcę. Jô sę boję, žebe mje wob drogę Zlé nje wosamętało i nje kozoło sobje žëcô wodebrac! Jak jô będę na naszich jezorach, tej dusza moja vēzdrovjeje. Ale movji mje, može tē sę bojisz tovarzëc takjimu, co człowjeka wubjil ?

— Jô sę le Boga na njebje boję — wodrzekł jem. — Ludzi jô sę nie boję. A moją spravą nje je sądzęc vas. Ale kjejbem z wurzędu beł sędzją, to bem wuvozoł, žesce strzelilë v wobronje włosni!

— Želi tak — rzekł vaspon — to zańdzesz po mje tu pod kaplicę.

Kjedem z gorë zchodzeł na doł do mjasta, z cemnosćë vēstapjil człowjek. Patrząc: Trąba.

— A což tě tam tak dluho pokutovoľ na Kalvariji? — vadzeľ won. — Vejta go! Noprzod go trzeba szandarom ze zebův vęcigac, a tej won wodsami noboźnoscě veznje i po nocach vanoži, cobe go jak norechlij policejů zľapjila.

Tej vzał mje za rękov i cignaľ ze sobą. Wob drogę zos robjil vimovkji.

— Remus! Tě jesz nje znajesz wobeczajův svjatovich. Źeli tě chcesz se wukręc, to muszisz se vjedno kręcęc v nogrebszi gromadze ludzkji, a nje łazec po nocach som. Ale jů vjedno movje: Dovno be ce psě zjadľě, kjejbos nji mjoľ mje.

Což jů mjoľ rzec? Pevnje won mjoľ provdę. Won teź i nje zdoľ na moję wodpovjedz, le godoľ:

— Tero ju je po wodpuscě, a ludzeska se vjesela, kjej svoje grzechě zľadovelě na tich przidkjjich gorach. Stach ju z wucechě przepjil svoje wobraznjickji mito, a zkad chłopa veznje, žebe mu njosľ wobroz nazod, tego jů nje vjem. Bo Leon ze stenką zrobjil noźka pon. Mje se zdaje, že Klerik i jesz jeden z njich spreľ go v jakjim norciku za to, že won to njibe jim kobjoľkę zplądrovoľ i Klerikovji pod Luzinem zgnjitě jajo v woczě cesnaľ. Za to won jim znjikľ jak žid po cemnich nocach. — Ale pojle ze mną! Kamrot Veber chce vędac tego talara, chternigo mu jegomosc doľ v Mjehucenje za jeho pjěkně granjě.

Tak jů szedľ z njim im mu wob drogę wopovjodoľ wo naszi wumovje z krolem jezora. Won mje to pochvaleľ i rzekľ:

— Jů jem ti jistni wudbě. Muszisz robjic, co bes przėszeď do svojigo dodom. Bo jinaczi ti Njemce ze Zvadě będą ce przepłoszeľě jak zvjerza. Svoje tovarě veznjesz v mjechu na plece. Karę cě furmon za porę detkův zavjeze do Koscerzně, a ztąd jů cě je proźną przėvjeze. Rod bem szedľ z tobą i krolem jezora v gromadze, ale mom wumovę dotąd i nazod. Na to nji ma radě. Domav Lipnje povjedzle szkolnimu: won cě to pjismo do Czernjika zrobji.

— Jů bem njerod mjoľ spravę z Czernjikjem — rzekľ jem. — Ro mom go za Smętką abo jego sľugę.

— Ha, ha — smjoľ se Trąba. Cze Czernjik, cze jakji jinszi. Vszescě ti advokacě žiją le z przekrącanjů prava. Za to dlo njich koźdigo djobel mō v pjekle kocoľk wustavjoni, smoľě nalani, drevka podłozoně: le zapolic!

Muszol jem se zdac na Trąbę, bom na pustkovju wo tich spravach se nje wuceľ. Wob ten czas ma zaszła do karczmě Lemana przė goscińcu pomorskjim. Tam na podvorzu stojaľě nasze voze. Jů zjaľ mój mjech i choľ jisc. Ale Trąba mje nje pusceľ le zabroľ ze sobą do karczmě.

— Tec tě muszisz se woddzėkovac z kompanjiją — rzekľ.

V karczmje wonji sedzeľě vszescě. Ti mjeszczanje z berłami, Klarneta ze svoją kapelą i wobraznjicě. Leno Leona ze stenką nje belo. Stach sedzoľ smutni naprocem Klerika, a z boku Franck. Trąba do njich przėstapjil i rzekľ:

— Což va tak nose pospuszczelě, panovje wobraznjicě, kjej zesta wodpustu dostapjilě i szcestlevje dotąd zaszľě.

— A vjece vė, Trąbo, že Leon ze stenką vzał se i wuceľ?

— Vjem! rzekľ Trąba to go gvesno namovjila na panna, co to boso pjelgrzimovala jaź do Vejherova. Woboczita! V Koscerznje Leon z nją zańdze prosto do ksędza i dō na zopovjedze.

Zervoľ se Klerik:

— Takji głupstwa! Wona i Leon ze stenką! Gołabuszk bjołi i ten smjecoch przëgłupavi! Jô mesłoł, Trąbo, że wë mjelë vjęcij rozumu.

— To wë sę na bjałkach nje znajece — wodrzekł Trąba. — Bobesce vjedzelë: Rele chłop beł kasiczk pjëknjeszi njiz djobeł, to dzevczë przëncëc moze.

— To je vszetko prožno godka! povjedzoł Stach.— V kompanjiji szedł takji vëstavjinoga, chternigo wona njibe to nje znała. A tero po wodpuscë jidą vjedno v gromadze. To je ten jistni, Kleriku. Nolepji veznjesz i go spjeresz.

— Do tego noleżą dvaji! — smjoł sę Franck.

— Jakuz to? — rzekł Klerik.

— Bo kjij mô dva kuńce!

Tero vmjeszoł sę v jich godanjé mjeszczon z berłem.

— Młodi ludze! Je to szek provadzëc taką godkę na tim svjëtım wodpuscë? Jak jô beł młodi, tej ma też wuziwała vjesołoscë, ale njigde nje zaboczëła wo nobożnoscë, statecznoscë i strzemjëlivoscë przë takji worëdzë.

Tak wonji sę tam spjerele. Ale jô nje żdoł jaż wonji przinądą do jakjigo szeku, lem pochvaleł Boga, vzał mój mjech na plece i szedł. Trąba vëszedł za mną i sceskoł mje rękę.

— Njech cę Bog provadzi, Remus. Polubjił jem cebje jak brata. V naszym njedługjim vanoženju przebeł jem tile v towarzestvje z tobą, że czëżko mje sę rozińsc. Ko ma jednak v Lipnje sę bëdzema vjidzała, a mom vjarę, że ma jesz njejedną vëdrovkę po svjece v gromadze wodpravjima. A pozdrovji też moję bjałkę, kjej ję wuzdrzisz na drodze. Bo zańsc do nji cë nje radzę.

Jesz gotova cę pozdrovjic mietelokjem, kjejbes povjedzoł, zesma towarzëła. Ko wona vjedno movji, że jô be sedzoł doma, kjejbe mje nje kusilë kamrocë. Tak ma sobje podala rękę i sę rozeszta.

XXV

Jak Remus v gromadze z krolëm jezora głëbokjimi lasami do dom vëdrovalë.

Pod kaplicą Wukrzyżovanjô żdoł na mje krol jezora. Nje zdavszë ma sę vzëła v drogę. Po krotkji vëdrovce lasem naszłasma do vjadomigo vaspanovji vëglovnjika, chturen naju wob noc wotrzimoł. Spałasma jaż do poñjô dregjigo dnja. bo tak chcoł krol jezora, rzekłszë:

— Remus! Te kalvanjskji przidkji gorë nje leno mje, ale i cebje, choces młodszi, zmarachovalë njelecho. A ma moma jesz przed sobą barzo czëżką drogę. Trzeba nama sę vëspac i posilëc, co besma strzimała.

Vëglovnjik wosmoloni jak morus chłop, chternimu le bjel wocz u czornich svjeceła skarnji, dobrze naju przëjął i reno nom wugotovoł krepóv i doł chleba. Potim ma znovu legła jaż do poñjô. A kjej ma sę ju zabjerała v drogę, tej won naju poczestovoł koždigo połkvaterką jozcovigo tłustigo, bo to bodej mô dac sełę. Krol jezora ale vzał krom tego voruszk drevnjannich vëgli. Do czego te jimu bełë, tegom sę mjoł pozdnji doznac.

Noprzod ma szła lasami na Szemudę. Tej ma wobrocëła v stronę pomorskji granjice na Mjiloszevo. V Mjirachovskjim lese naszła naju noc. Zemni deszcz jął padac jaż gurdzëło. A v kjile pocerzi zrobjiło sę cemno jak v mjechu. Vaspon stanął i rzekł:

— Dalij jisc v ti vjilczy pogodze nje sposob. Trzeba tu wostac, bobo mje sę pomileł kjerunk naszi wędrovkji. Njebo tak pobjegło, że żodna gvjozda nom drogji nje pokoże. Bele znalezc sechi mol i wochronjenjé wod deszczu! Jesz lepji be belo, kjejbasma mogła sobje wogjiń wobskacęc, ale nje vjem, cze tu chdze nje mjeszko lesni, chturen mogłbe nas nańsc. A tego ma besma gvesno nje chcała.

Tak ma szła pomału jesz kavałk drogji stegna lasova, jaż zaszlasma mjedze vesokji bukji bez brzidu spodkjem. Jich bjołoszari wuzimkji svjecelē jakbe bladim vjidem przez cemnā noc. Gruńt pod njimi beł njerovni, przedzeloni podolnimi vadołami. V takji vadoł jeden ma zesła. Tero przed naju woczami stanalē trzē vjelgji mogilē stolimóv, wobrosłē brzedzastā grabovjinā. Vaspon zatrziomł krok i rzekł:

— Tu ma wostanjema wob noc! Wuvożej Remus: Takji mogilē nańdziesz v naszych kaszubskjich lasach po dva i vjęcij v gromadze. Są to grobē stolimóv. Wonji lubjilē sę chovac v sechich molach, tak jak ma po dzis dzień. Spokojno możema sę tu mjedze njimi rozgospodarzec. Wonji sę wo to nje wobrażā i z chęcā nom przitułku wudzela, ko tē i jō ma przenomnji gvesno z jich — stolimóv — rodu. Dobrze, zesma tu naszła, bo chdze takji stolimovi grobē, tam i voda njedalek. Podług mojigo wobrechunku muszā tu stojec njedaleko vjelgji vodē jezora Kłaczna. Jō cē povjem: Wostanji tu i sę rozezdrzē, cze be sę nje doł jakji dach sklecec nad głovā, bo ten deszcz nje woprzestanje, a navetk zajk nje lubji spac pod krzem, kjej mu na nos kapje. Jō podińdē cknjenjim, cze nje należē jezora. Vētrafjic jō vētrafjē i wocemkā, ale jakbes czuł krzik sovē to boczē, że jō vołom. V tim razu zapolisz na krotkā chvjilē jakā sechā gałaz abo mech, co bem v ti doce vėblądzel.

Tak rzekłszē, krol jezora znjikł v cemnim lese, vžavsžē pod pazechē svoje szczudło z wukreta v njim strzelbā. A jō vzał i sę rozezdrzoł mjedze nimi trzema mogiłami. Belē wone bezmała wokręglē a vjęcij njiż szterdzese krokóv muszoł jem stavjic, be jednā z njich wobińsc. V jednim molu dvje z njich tak krotko sebje belē sę zeszlē, że ledvje voz be mjedze njimi przejachoł. Tam tež głėbokji na chłopa vadoł je rozdzeloł. Tak jō po rozum do głovē, vzał jem noż i vęcinoł z grabovjinē na mogiłach długji vjetvje, chternem wukłodoł kuńcami wod mogilē do mogilē, jaż nakrivalē nen vadoł jak drożkji nad zopolā. Censzē vjetvje jō wukłodoł na vjehchr. Ale że jesz mjozga v njich sę votovała i nje puscelē vszetkjjich lestóv, belo to kask njepevnē wuchronjenjé wod deszczu. Tak jō zaczął wuschłi leste i całi plachce mechu zbjerac na przėkrēcē dachu.

Wob ten czas minēła godzena i vjęcij, a krola jezora nje belo. Tak mje strzeleło do głovē:

— Može won zabłądzel?

I kask njewubetno mje sę stało kole serca, alem v roboce svoji nje woprzestoł, le gęscel jem cerplivje svój dach, tak że słabi deszcz wob jednā noc podług moji wudbē njic be mu nje zrobjił. Po ti roboce vzał jem nadstavjac wucha, cze vaspon nje jidze. Ale jō nje czuł anji krokóv anji krziku sovē, le deszcz z cechim szemarzenjim kropjił na młodi leste i scekoł na gruńt lasu. Tak mje sę jednak njemjirno zrobjiło i wuvožoł jem sobje:

— Može won zabłądzel i vėdoł krzik sovē, le tē go, Remus, nje czuł tu mjedze mogiłami?

Tak jō sę vzał i vėszedł z mjedze mogił v gorē, ale przodem sobje vėszukoł suchigo mechu z pod kaminji. Tej jem nadstuchivoł. Jak całā chvjilē njic sę czuc nje dało, tak jō vējał krzosedlo i żogjev, be zapolic pęczk mojigo mechu. Ale przē pjerszych skrach wuczul jem tak krotko kole sebje krzik sovē, žem sę bezmała że nje vėrzasł. Za chvjilē stojoł przede mnā vaspon. Szczudło won mjoł jak szuńde przez plece zalożonē a po wobu jego kuńcach vjisałē spori snopē sicenē.

— Nje not żodnich signalóv! — rzekł won.—A tero poj! Z ti sicenē poszijemē so dach, chternimu deszcz przez całi rok njic nje zrobji. Ale wodjim mje te dva pėkji, bom sę jich nadvigoł, a tē jes młodszi.

Jō vzał szczudło z jego czeżorem na sebje i zaprovadzel go do moji budovnji mjedze mogiłami. Won pochvaleł i rzekł:

— Tos tē dobrze vėmeslo! Kkej ma jesz tē sicenę rozłożemana twojim dachu, tej nom njeprzepadō, choebe bėborkami lato. Wobskacėle przed naszą budą smjało wogjiń, bo mē momē tu bezpjek jak wu matkji za zopjeckjem. Wob ten czas jō rozložę sicenę na dachu mojim sposobem.

Ze sechich kneplów rozpoleł jem wogjiń. Krol jezora skuńczivszē dachovanjē wusodł v naszi chałupje przed wognjem, wodemknał swojē torbę dzadovską i vėsepoł z nji całą gromadę svjezich rib.

— To bėdze nasza vjeczerzō! rzekł. Zrobjile duzi wogjiń, Remus, bo ma tu daleko wod ludzi. A v ti pogodze anji zvjerz dzekji, nje tile czlovjek, nje lubji vanożec po lese. A ta doka deszczovō rzoze naszigo wognja nje przepuszczji dalij v las.

Jak sę wogjiń rozpoleł, sodł jem przē vaspanu, a won tak povjodoł:

— Szedł jem v stronę, podlug moji wudbē, nortovą jakji czvjerc godzenē, jazem cknął nosem vonją vodē. Tero jō vjedzoł, że to muszi bęc Kłaczińskji jezoro, wod chternigo to nasze legovjisko leži ku pońju. Doszedłszē brzegu, wuzdrzoł jem dużē vodē przed sobą. Na levą rękę chdzes daleko za vodami żolelē sę słabi vjidē. To muszi bęc Potęgovo. I tero jō sę dobroł, chdze ma zaszła. Przed sobą v snodkji vodze wuzdrzoł jem całi las sicenē. Tak jō zebuł botē i vzał noż v rękę, żebe choc na dach przēnjesc jaką zdobecz, kkej jinszi nje beło. Przē tim rznjęcju jō zavadzeł bosą nogą wo porvoz, chternigo kuńc wurzeszoni beł wo polik, vbjiti v pjosk. Tak zakłodają vjęcorkji: povjedzołjōsobje.

Vzał jem tede i vęcignął vjęcork. Z njego te rebē są. Rozumje sę, zem vėjavsžē jadro cesnał vjęcork znovu na głęboką vodę. Pevnje to ludze z Potégovaprzejachelē przez jezoro czołnami i v tim wopuszczonim molu svoje vjęcorkji vėložilē. A vątpjē, cze sę dovjedzą v žėcu, że zrobjilē dobri wuczink i dvum głodnim vėdrom spravjilē vjeczerzą. Żieli mój wobrechunk dobri, to bėdze wod tich mogjił kole mjile drogji do ludzkjich posodłovji: Kamjenjice, Rącza, Novihutē, Mjirachova. Le Potęgovo bėdze njedaleko, ale hene po drugji stronje vodē. To też sedzema tu jak za svjatem, a kkejbe nas Pon Bog dziso v gromadze ze svjata vzał, to be może i v rok naju nje nalezlē.

Z nich rib ma so wuszekovala dobrą vjeczerzą. A kkej jesma sę najadła, ległasma patrzacē v wogjiń kożdi ze svojimi mesłami. Deszcz jak kropjił tak kropjił z cechim bėbnjenjim po lestach. V lese sedzała ceszō i noc. Żoden szczek psa z dalekji woborē czuc sę nje doł, znadz wobrechunk kroła jezora beł dobri, i dalek i szerok nje beło ževi dusze krom naju wobaju strzode tich grobów stolemovich. Noc ju dosc pozdno postąpjiła, ale mje sę spac nje chcało a vaspanovji też nje. Zapołē bo won swojē fefkę i przemiszłoł. Ku reszce przervoł naju milczenjē:

— Movją, że takjimu, co zabjił czlovjeka, nen zabjiti vjedno na woczē jidze i go tropji. Ale mje nen lesni po smjercē jesz njigde drogji nje zastąpjił anji mje sę nje przēsnił. Bo provdą a Bogjem: Kkejbe jō nje jego, won be mje beł przestrzeloł. Tak wonji bēlē vszescē na mje zavzēti. Muszisz vjedzec, że to wod dvadzescē lōt ma sobje psotē robjiła, ale jō jim vjedno podvojną mjarą płaceł. Ale krev ludzkō sę mjedze nami nje lała le krev zvjerza dzekjigo. Tak jō meszłē, że kjedem v njego przētrzimoł v prėdkoscē — to le beła wobrona vłosnigo žēcō.

— I jō jem ti vjarē! — wodrzekł jem.

— Bog cē zapłac za dobrē slovo! Wod dvuch lōt jō sę ju tace i łaknę ludzkji pocechē. Ale tam na Kalvarijach kozelē mje wodpokutovac i vzać na sebbe karę, chterną mje sądē vēmjerzelē. Bo włodzō vszelko je wod Boga. A jō nji mom — vjidzisz — tile selē i przez to jem z Bogjem v njezgodze. I vjedno mje wodtąd dusza movji, że ządkas jakji vjelgji njeszczescē na mje jidze.

Cuż jō mu mjoł na to rzec? Żiczbą moją beło, żebe mu Pon Bog wukozoł drogę z tego wutropjenjō. Ale won cignął dalij dim ze svoji fefkji a po długji chvjilē movjił:

— Żeli cě sę chce spac, Remus, tej spji i nje zwożej na mje. Wu storich ludzi spjik nachodzi pozdno, a nekô, kjej gvjozdě pobladną. Jakoż też to be mogła bęc godzena?

Tak ma zaczęła rachovac: Mogła bęc wosmô, jak ma zaszła na te mogiłë. Dvje godzenë vaspon sę zabavjil nad Kłęcznim. Krotko dvuch godzin ma tu ju pevno sedzała przë szekovanju vjeczerzë i wodpoczivajacë po vjeczerzë.

— Tej to ju tak przë połnocë będze! — rzekl krol jezora. — Tero nasza kompanijô ju doвно spji na sztrejach v Strzeczcu, a ma tu sami v lese. Żebe też ti stolimovje, co tu pod gorami kaminji spją, moglë vstac, cuzbe wonji za woczë zrobjilë vjidzacë, że jich potomkovje nocą przë jich grobach tacec sę muszą, be sę nje dostac v ręce cuzi zgraji, chterna sę panem Kaszub zrobjila?

A mje szło przez głowę:

— Żebe to tak zbudzëc tich spjających stolimów kaszubskji zemji i zomkovjiska nasze wodczarzëc i dodac krevji i kosci nimu wojsku, co tam szło v gorę na Kalvarije przez Mjirachovskji las i zgadnac nę zgodkę dzevczătka z Garecnjice z gorscą pełną worzechów i przenjesc krolevjonkę przez vodę v lasach pod Lipnem: Rechło besma vëzbała noremnich, njeproszonych cemjeczów naszich.

Ale jak tego dokazac?

I vezdrzoł jem gorą wognja naszigo vlas, jakbeztąd mogt vëstapjic chtos, cobe mje doł wodpovjedz i radę. Ale leno bladi wuzimkji bukóvjak stolemni słupë bjelełë słabo przez dokę, a mjedze njimi i za njimi sedzała czornô noc.

V tim zaczęło sę rozlegac szczekanjé psa tak krotko, że jaż vaspon zervoł sę na sedzaczkę, vëjął fefkę z gębë i nadsluchivoł. Szczekanjé całą chvjilë czuc sę dało barzo mocno, tej znowu sę woddaleło, ale vnet znowu naszło krocij nas i głosno przez cemni las sę rozlegało. Tak to kjile razi, to słabji, to mocnji wujodało lasem, jaż wucechło raptem jabke wucał sekjera. Długą chvjilë nadsluchivelësma v gromadze, ale las stojoł cech nad nami, le krople deszczu pruszeli i szemarzelë po lestach. Tak vaspon sę przeżegnoł i rzekl:

— Remus. To nje beł pjes ze zodni gburskji woborë anji pjes lesnigo do gonjivë sposobni. Przë połnocë zbudzël sę czornji pjes na zomkovjisku — muszi wono stojec njedaleko — i wodpravjil swojå nocną strożå. Vszetko to rzådë Boskji.

Tak jô sę przeżegnoł i polecel wopjece Pana Boga. Tej jem legł mjedze grobami stolemów pod dachem z mechu i sicenë, a szemarzenjé deszczu po lestach wuspjevalo mje do spjiku...

Dobrze ju vjidnjało, jak jô wodecknął nje vjedzacë v pjerszi chvjilë chdze jezdem. Zemno mje gurdzelo. Ale zarazem wuczuljem ceplë chopanjé jak z pjecka, a kjedem vezdrzoł, tej sedzoł vaspon przë wognju i sepol krepë do trigjelka. Tero jô sobje przëboczel vczoraszé szukanjé leze wocemką. Deszcz pruszël jak vczora, a letkji vjater roznekoł dokę. Vjidzec beło daleko v las. A mje sę zdovało jakbem lezoł ve vjelgjim zomku, v chternim vesokô posova z lestów i galëzi czëżela na szarich wuzimkach buków jak na stolemnych stołpach.

Krol jezora vjidzacë mje wodeckligo, wodezvoł sę:

— Pokąd të społ, Remus, to jô sę rozezdrzoł po lese. Tu krotko v dole stoi błotko z czestå vodå. Trzeba nom zjesc co cepli stravë, bo momë przed sobå marsz njelada. A zemno je i deszcz padô. Jesz dziso muszimë duńsc do Lepuskjich lasów. Tam wobnocujemë jesz roz, a ztąd jô cë pokożę drogę do Lipna.

Z moją pakå na plecach wodczul jô ten marsz stegnami, kęde sarna chodzi. Ale za to v połnjé ma ju sedzała strzod skamjenjalich vjeselnjików pod Vësorami. Podvjeczork ma zjadła pod Selczną. Jak noc i wumęczenjé stanovjilë nasze krokji, tej ma ju sedzała v Lepuskjich lasach pod Tuszkovami. Tu znadz krol jezora znoł koźdi

kjerz i kozdė drzewjė, bo v pevnim mjescu rozezdrzoł sė i przėstapjił wod razu do kjile krzów, chterne tam roslė pod przidką wurzmą. Nad wurzmą barzo wopoczni rosl dąb. Tej rozgarnął krze, za chternimi sė wukozała cemnô joma. V tė won vlozł a jô za njim.

— Takji vanoga jak jô — rzekł won — nje wobińdze sė bez mjeszkanjô v kjile molach. Pod korzinjami tego storigo dęba, chturen tė vjidzoł, nje bėdzema gorzij spała njiz pod skleconim dachem mjedze mogiłami dziso v nocė. Le wognja zodną radą nji możema zmjecėc. Wuwozej: Ledvje poł godzenė drogji ztąd nade drogą wod Lepusza do Tuszków mjeszkô lesni. Procem zvezajnimu porządkovji na naszi zemji je to nasz człovjek, Kaszuba. Ko som jednak nji mogė jimu lezc v ręce.

Tej ma sė posileła resztą chleba i rib zbjęgłich z vczoraszi vjeczzerze i legła v naszi jomje na lestach. Krol jezora zapoleł so fefkę, vėcignął sė vigodno i povjodoł:

— Tu mje ju lejji, bo czuję sė ju krotko mojigo jezora i vjem, że zrzucę jutro te dżadovskji ruchna. Tu ma sė tež rozińdzema Remus. Jezdem wu cebje v długu, zes mje tovarzeł przez tę częzką drogę. Za to vjedno naleziesz wu mje goscenę, kjej zabłądzisz v moje państwo. A nje dzevji sė, kjej mje reno nje woboczisz. Povjem cė tero tvoję drogę. Pudzesz przez ten las na połnjė. Kjej wuzdrzisz spiczastą vjeżą storigo koscoła v Lesnje, tej trzimej sė mocko na pravą rękę. Tėde jidacė napotkosz ludzi. Tich smjało pitej wo drogę do Lipna. Bo to są ju stronė zapadłė i tam ledvje jakji zabeti szandara wo tobje be mogł mjcc vjėdzą.

Deszcz pruszeł jak minjoni nocė na leste v lese przed jomą, a krol jezora poleł swoje fefkę i godoł:

— Pokąd nje spjisz. Remus, to mozesz na mje słuchac. A kjej wusnjesz wob czas moji godkji, to też njick nje szkodzi, bo jô jem przėvekli gadac som ze sobą... Mogłbem cebje tu pocesznimi frantovkami wuroczęc, bo njedaleko wod naju v lese stoji wurzma vesokô, chterną ludze zovją mogiłą Tuszkovskji Matkji. Szerokô droga, przez chterną ma przeszła njedovno, provadzi ze vsė Tuszków do Lepusza. A wo Tuszkovjokach i jich Matce povjodają sobje smjesznich przigód i trelów co njemjara. A mje to vjedno je dzivno. Bo te Tuszkovė są vsą vjidzają, a tęgji i zoradni i sposobni v njich mjeszkają gburzė, z chternich jinszi le sobje mogą przikłod brac. Ale moze za dovnich czasów mjeszkelė tam jakji smjeszni jinsztė, a pamjēc ludzkô jich żartė przenjesła na dziseszich ludzi.

No, ale tero sė fefka vėpoleła. Dej rękę, Remus, i spji dobrze. Mje njico movji, że ma sė jesz przė voźni worędzė bėdzema vjidzec.

Reno, jak jówodecknął, nje belo ju krola jezora. Kąsk mje sė serce scesnęło, bom jednigo za drugjim mojih novich przijoceli wod sebje puscec muszoł i czuł jem sė przez chwjilę wopuszczoni jak kam v polu. Alem sė vnetk zervoł, zjodoł resztę mojigo chleba i szedł v drogę.

Tego vjeczora jô ju społ v Lipnje v mojim łozku. Szczestlevi, że mom jednak swoje doma. Kjedem vėzdrzoł reno przez wokno, wuzdrzoł jem naprocem na krotką chwjilę pjėknė woczė i lica moji minjoni krolevjonkji ze zomkovjiska nad rzeką v lese. Njick mje ju nje bolało v sercu, kjej jem ję wuzdrzoł, ale rovnak przeszło mje cepło takji, jak kjej słonuszko zasvjeci po długjich deszczach.

Pon szkolni radę Trąbė pochvolił i vėszekovoł mje pjismo. A po kjile dnjach przėszła wodpovjedz na moje przezvjisko, że mogę smjało chodzec z mojim hańdlem po vsach i po mjastach. Le jak mje vezvją do sądu, tej stanąc muszė.

Kjile dnji minėło a zjavjił sė v moji jizbedce Trąba. Ale jakzeż won vėzdrzoł zmjenjoni! Modri plachc sedzoł jimu pod levim wokjem. Lica nosełė znakji drapanjô a nos mocko beł spuchłi. Sodł won na zedlu i żałoblevim głosem wopovjodoł tak:

— Remus! Czemużes të mje, svojigo kamrota, wopusceł? Z godzeną, jakżes wode mje wodeszedł, vszeskji njeszczescô spodałë na bjedną moję głowę. Anjoł Stroz mój gvesno sę wob ten czas chdze v jakjim norciku v njebje położył spac.

— A cuz cę sę stało? — pitoł jem.

Trąba vēstchnął i rzekł:

— Cuzem cę movjił, jak žesma sę na drodze za Lipnem pjerszi roz poznała a jô cę czestovoł gorzołką, a të nje przējał. — Sto kroków wod checzë jednigo, na przededvjerzé drugjigo, a jednigo z ręką na lecirzu, tej strzimom. Ale jô cę povjem: Tego razu jô bezmała nje strzimoł.

— Jakuz to?

— Przēzdrzë sę mje dobrze, a będziesz vjedzoł. Te vjidzalni znakji na mojih pjeknich licach są njczim procem njevjidzalnim znakom pod ruchnami.

Tero jô sę dobroł, że go jego bjałka sprala.

— Ale za cuz wona sę na tobje tak pastvjila?

— Za njic. Żebe rzec słovami koscerskjigo mjeszczona Pavele — të vjesz, tcgo z berłem — to wona to zrobjila z przērodzoni złość serca, cvjardoscë, vēvrotnoscë i jēdzotnoscë. A tero wona sę vēbjerô do naszigo ksędza jegomosce ze skargą, zem ji nje przēnjosł žodnigo detka z wodpustu.

— Ko të ji rovnak przēnjosł jakji pjenjadze?

— Jak jô mjoł co przēnjesc, kjej mje wostatnigo tinfa v Koscerznje Stach wodegroł?

Markotno mje belo na Trąbę, że sobje jak dzecko postapjił. Trąba zmjerkovoł to zaru i rzekł:

—Të sę brace na mje nje gorz, bo z połkvaterkjem v żoładku i kavałkjem chlebajô cę tvoję karę przēvjozł do Lipna. A tero jô przēszedł do cebje, jak do przijacela, be sę vējiscec. Chdziż mom jisc, kjej mje moja zdovanô tak przēvjitała?

Na to mje sę jego zнову żol zrobjilo. A że mje pon szkolni za robotę na jego polu doł dziso bochenk chleba i gleń masła, przēroczeł jem Trąbę.

Won jodł łakomo tak, zem vjidzoł, że jego bjałka mu stravë nje wugotovata. A jak sę najodł, wobcarł gębę i povjodoł:

— Bog cę zapłac, Remus, za ten mjiłoserni wuczink co do nędznigo cała mojigo. Som sę przēznajesz, zem wo cebje mjoł dobrą starę im cę szczestlevje przeprovadzeł przez szandarów jaż na svjētë gorë kalvarijskji. Ale vjidzisz: sobje samimu jô radzëc nje potrafję. Kjedes të sę ze mną woddzëkovoł ve Vejherovje, pjęc cvjardich talarów jesz glińgotalo v moji kjeszinji. Ale na dregji dzeń reno belo jich le trzë. Jednigo ma stracilë v gromadze: muzikańcë i wobraznjicë, bo kamrot Veber vēdoł przedtim svojigo talara z Mjehucena. Ale jak przēsšla kolij na Klarnetę, tej mu sę zachęalo spac. Tero Stach zaczął płakac, że Leon wuceł i won nji mô za co chłopa nając do wobrazu. Tak jô mujedinego talara poziczeł. Na dregji dzeń won mje za to czestovoł wu Szredra v Strzëpczu, kjej tam kompanijjô na noc zaszła. Ale że won nji mjoł pjenjędzi, to won mje to njibe v Koscerznje vroci. Woplacivszë poczestunk, noclig i stravę, z wostatnim talurem szczestlevjem doszedł do Koscerznë. Jak ju chorągvyje i wobrazë sę przed Svjëtim Janem przēvjitałë i procesijô sę po koscele rozeszła, tej jô z kamrotem Vebrem zaszedł do Neumana, bo tam mje Stach wobjecoł woddac moje pjenjędze. Naszedł jem go też tam v karczmje i Klerika z njim, chternigo jesz vjedno serce boli wo nę pannę. — Głupi, nje vje, cobe go

czekało! — Tam ma sobje, że to ju po svjětım wodpuscě, dobrze jednigo vzeła. Jô bet gvesno barzo letkjigo ducha, zem sę z njimi vdoł v kartě granjé. Le na dregji dzeń jô sę dovjedzoł wod kamrota Vebra, chturen mje wob noc wotrził, zem przegroł do Stacha, com jimu wuręceł i że wonji na pocechę mje polkvaterk gorzołkji v kjesziń vložilě. Kamrot Veber doł mje kavałk chleba, cobe mje wob drogę nje zemgło, a jô vzał tvoję karę i ję zakarovol do dom. Tu na mje zdało przëvjitanjé njesrogji. Želi tē meslisz, Remus, że sę wobelo na drapanju nokcami, to tē jesna lechi drodze. Ro i mjetelok i grulka belē v roboce.

Jô sobje mesłoł:

— Vdzek tobje chłopje, kjej jes takjigo letkjigo rozumu. Alem tego nje povjedzoł, bo bel wukorani dosc tile.

A won sę vjichleł po jizbje i na mje pozeroł. Tak jô vjidzoł, że won mō jesz vjęcij kłopotu. Ku reszce won vějachoł z njim.

— Remus! Tvoję karę jô cě przëvjozł. Ale Trąbinô zamkla ję v chlevje i povjedzała, że ji nje vëdô, jaž ji nje dosz markji jedni za to njibe przëkarovanjé. Vjem jô, że to procem szeku i mje je barzo markotno. Ale cuz zrobisz z bjalką? Poziczē mje, želi mosz jednę markę a jô cě tvoję karę przëkaruję. Bo jô nji mom fenjiga pod duszą, be ję wod moji bjalkji vëkupjic.

V ten sposob jô dostoł svoję karę, a Trąba sę ze svoją bjalką pogodzeł.

XXVI

Jak Remus po bjivtve ze szandarami i Szabelką dostoł sę do sodze.

Wob lato jem tero z mojimi tovarami po vsach jezdzeł. Na wodpustach i na jarmarkach jô sę postavil, chdze drudze, a ludze wode mje kupalē. Bivało i tak, že njerzitelni człovjek vzał co z moji karē i nje zapłacivszē poszedł precz. Ale to sę zdarzeło le kęde vëde, bo nasz lud kaszubskji je rzitelni i boji sę Boga.

Do žnjiv jô vëzbeł takjim sposobem moje tovarē. Tej pon szkolni zapjisoł mje novi. Ale pokąd wone nje nadeszłē, jô mu pomogoł v žnjivach. Jak beło zežnjivjoné, karovoł jem znovu v svjat. Kole Matkji Boskji Sevni zaszedł jem na jarmark do Koscerznē. Wo moji spravje sądovi, chterną Czernjik vzał v ręce, jô ju bezmała zaboczeł, bo wob calé lato do mje žodno pjismo ze sądu nje przëszło.

Beł to pravje pjatk a vdarzę sobje vszetko jak dzis. Postavil jem svoję karę njedaleko njemjeckjigo koscoła, chturen na strzodku renku stojoł. Wod levi rękji mjoł jem budē z pjernjikami, a wod pravi rękji wustavjilē svoje bęborkji i kjerzonkji bednarze. Beło to jesz včas, a ludze ze vsē jesz popędzale svoje konjickji ku mjastu. Tak wod razu, jak Zlé jakjis, stanął przede mną Czernjik, vëszczeroł bjołi zębē i movjil:

— Ha, Remus! Vjitom cę ricerzu słuńca! Nje bój sę mje, bo jô cě dobrze žiczę, choces mje wonge ve Zvadze srodze wurągoł. Tvoja sprava spji v aktach sądovich, a jô jem wudbē, że nje pragnjesz ji wobudzēc. Ale toć rzekę: Dobrim bel jes prorokjem. Wuvozej: Nigo pana ze Zvadē, co to go przez tvoję kłatvę paraluž ruszeł, poprovdze zemja vëplula. Bo po pochovje zarvała sę na njego murovanô posova grobu i muszelē go jesz roz ze zemji vëdobivac.

Jô na to njic nje wodrzekl, ale serce mje zaczeło mocko bjic, nje vjem czimu, kjej won przëstapjil i vzał jednę z mojich ksążk v rękę. Beła to ksążka do koscoła nazvanô viborkjem, chterną ludze lubjilē barzo kupac. Pon szkolni mje tich viborkóv sprovadzeł całą kopeę, bo na njich beł dobri vzałk. Ležalē wone tero na moji karze szklaci v pjeknich pochevkach i przechłoscalē woczē. Tak Czernjik vzał jeden z viborkóv, vëjał go z pochvō i zaczoł v njim kartovac. Mje to barzo beło dzivno, bom so wuvozoł:

—Cze takji njekara kupji ksążkę do koscoła?

Ale won ksążkę włożył nazod v pochevkę, doł mje ję v rękę i povjedzoł:

— Z timi ksążkami mji sę na bocznoscę bo szandarom wone sę nje vjidzą. Tam je mova wo Krolovi Koruně Polskji, a každi vje, że krol pruskji kawałk polskji ti koruně sobje przėvłoszczel. Tero jim je markotno, želi chtos spominô wo ti korunje, bo sę boją, żebe sę po nję nje zgłoseł jakji włoscicel. A žebe jakas krolova do ti koruně zevac, to wonji wuvożają za wobrazę.

Tej won szedł. Le jô nje dboł wo tę wostrzegę, bom so umvozoł, że co naszi biskupě pjeczącą potvjerdzilë, tego pruskji szandara nji mô mocë ruszęc. Ko jô nje znoł jesz v nen czas jich zatvardzałoscë serca.

Wob ten czas vjęcij a vjęcij ludztva na torg sę zbjegalo. Strzod njich kręcło sę kjile szandaróv ze szklącimi szołmami na głovach i dużimi mjeczami przė pasach. Mój hańdel szedł chvalebnje. A kjej chto kupjił wode mje ksążkę wo svjėti Genovefje, tej mje sę vjedno przėboczelo, jak jem na mojim łozku v stanji na Lipińskjich Pustkach czetivoł ję nocami, a Gnjadi i Liza chuchałë mje po głovje z vdżęcznoscë. Przėszedł mje też na woczë žid Gaba, wod chternigom nabeł tę ksążkę, i Marta i stari Mjichoł spjevajaci svoje pjesnje z vjelgji ksążkji. Moje mesle tak daleko wod tego renku pełnigo jarmarku vanożelë, zem nje postrzegł szandarę, chturen do moji karë przėstapjił i vzał v rękę jeden z mojih viborkóv. Vėjął go z pochevkji, kartovoł v njim, kjivoł głova, położel go nazod i szedł. Ale za mołą chvjilkę won sę vrocel v gromadze z jesz jednim człovjekjem. Ten mjoł na głovje wokręglą czopkę z neba, vkoł czopkji czervjoną blevjazkę z czornobestrim guzikjem z przodku. Ten jistni trzimoł v ręce valni kosz.

Cuz ti njezbednjicë wod cebje chcą? pomesłoł jem sobje. Alem so jesz njiczego nje vdarzel wo jich njebożnim wudbanju.

Szandara tero wotmikoł jeden vibork za drugjim, tej go zamikoł i kłodł nimu drugjemu v kosz. Jak ju bezmała moje vszeskji viborkji mjoł wulożoni v tim koszu, podnjosoł jem głos i sę zapitoł:

— Nacuz va tile ksążk do koscoła nabivota?

Na to nen z czervjoną blevjazką na czopku smjoł sę i rzekł:

— Jô jezdem vesokji policejant mjeskji i cę to zaru vėłożę, bo nen szandara nje movji po polsku: Nasza rada mjeskô i majestrat v gromadze, to takji njebożné zgromadzenjé, że strzod njich nji ma razu tile spravjedlevich, co za Boga Wojca v smutni pamjęcë mjastach Sodomje i Gomorze. Ale na uwostrzegę wocela sę vczora krova pana bormistrza i vėdała celę z dvuma głovami. Wod takjigo cudu tak sę vėrzaslë wojcovje mjasta, że wuchvalilë sę navrocęc. A ko dotechczos nji mjelë ksążkóv do koscoła, bo nje chodzilë do njego, tero nabivają wod cebje vszetkji.

Ale jô vjidzoł, że won ragoł. I gorz mje zaczął nabjerac v sercu. Jednak jesz zem sę strzimoł i rzekł do vėszczergë łagodnje:

— Psu kęsi! Želi tē mje tu będziesz v woczë bluznjił, to iô cę jednigo vėdzelę v łeb, że tē jesz vjęcij poczujesz głóv na karku, njiže no bormistrzové celę.

Ale won sę nje wobrazel, le na mje vėszczerzoł zębë, bo pevno moji godkji nje rozumjoł. Ale trzimoł kosz v ręce, v chturen szandara ku reszce mój wostatni vibork położel. Tej wonji sę zabjerełë, žebe jisc.

Ale jô takjim jinsztom nje chcoł dorunku robjic, tak jem sę vėsunał z poza moji karë, chvecel szandarę za remję i zavołoł:

— Hola! Noprzod zapłacęc.

A szandara vërvoł remję i zaczął njico szvargotac do nigo drugjigo. Ten mje pjęscą pogrozeł i rzekł:

— Bratku! Będzë spokojni, że ma tu cebje nje bjerzema do sodze v gromadze z tvojimi ksążkami. Bo to są ksążkji zakozané, co norod burzą procem włodzë. Te ksążkji są skonfiskované. Vjesz tē, co to znaczi?

Tego rağanjô belo mje za vjele. Tak porvoł jem kosz z rękji nigo policejanta mjeskjigo i zavrzeszczoł:

— Tē miszkjiklonje! Vëmiszlej sobje z mjeskjimi lontrusami, ale nje ze mną!

Tero przëstapjił szandara i wuchvaceł mje ręką za ruchna na pjersach. Skarnje mu sę gorzem zapolełë, woczë mu vëlazłë na vjechrz, włose sę zjezelë i zaczął cos mocko vrzeszczec. A beł to chłop bezmeła takji duzi jak jô, wodkormjoni, seti a dzirzkji. Mje won v ti chvjilë przëboczeł straszedło z pod wukoronovani jarzëbjinë, chternimu na jimję Trud. Tej mje v uwoczë zaszkleł sztołt worzła na jego szołmje i przez wokamergnjenjë vjidzoł jem sę mołim knopem, co na drodze pod dzeką jabłonką bjił sę z Golijatem przë granju lasa i jezora. Tak jem tede popusceł kosz i levą ręką gom sobje wodsunał, cobe dostac rum, tej scesnał jem pjęsc i wod levigo wucha mu trzasnał v tego worzła jaż zazvonjiło. Jak prožen sądk, tak uwon sę vëvrocel i kuloł mjedze bęborkji i kjerzonkji stroną moji karë. Krzik sę rozległ, ale jô nji mjoł czasu wuvozac co sę dzeje, bo skoczeł na mje nen policejant mjeskji, Ale ten procem szandarë le beł takjim lebjoda, znadz na mjeskjim chlebje nji mjoł takjigo vjktu, jak nen drugji, co strzod bęborkóv sę kuloł. Bełbem mu doł poku, bom mu wodebroł kosz z ksążkami, ale jak won nje woprzestovoł nacerac pjęscami, tej jô za jego bluznjerstvo z przed chvjile vëdzelel noparlusovji zowusznjicę, że go porvało na budę, co na levą rękę wode mje stojała. Vlecoł won na płocanną scanę, wobaleł ję z całim rusztunkjem i z vjechrzu wostoł leżacë. Povstoł i z ti stronë krzik takji jak mjedze bęborkami.

Kjedem v takji sposob wukoroł tich njeprzijoceci, zaczął jem z kosza vëbjerac moje ksążkji i na karze wukładac, bom beł vjarë, że jezdem v svojim pravje. Ale vkoł mje zaczęło sę zbjerac ludztva jak chmura. Nje minëło tile czasu, cobe Wojcze nasz zmovjił a z ti chmurë vësepało sę kjilenosce szandaróv i policejantóv.

—Tilom tē rade nje dosz!— pomesłoł jem sobje.— Ale kjej mosz zgjinac v wobronje tvojigo prava, tej natłucz jich Remus, kuli mozesz.

Tak jem sę bronjił dzirzko nim jinsztom, a co sę chturen przëpsnał do mje, to lecoł v bęborkji abo na wobaloną budę z pjernjikami. Bełbem v wutcevi bjitvje moze z njimi so doł radę, ale dvuch skoczeło na mje z tełu i mje ręce v teł skreपोvalë. Chiże mje tero založilë lińcuszkji i tej pchelë przez to vszetkji ludztvo na jarmarku zgromadzoné ku rotuszovji. Spjeszilë sę wopravce barzo, bo sę bojelë naszich ludzi. Jô czuł jak naszi vołelë:

— Cuz ti Njemce chcą wod naszigo Remusa? Za nobożné ksążkji provadzą go do koze. Wodjijma jim go!

Ale njim przëszło do jakji spravë, ju jô sedzoł na rotuszu v mołi jizbje zaknjëti na mocni zomkji. Jedno jediné wokno z nodvorzô mjało mocné żelazné kratë. Ruchna moje ze mje zlotivalë rzëpami wod moji jarmarkovi bjitvë. Novjekszi mój kłopot beł vjedzec, co sę stało z moją karą tam na renku i z tovarami, ale po proźnim rozmiszlanju zdoł sę z vszetkjim na na volą Boską. Kjile godzin jô tam sedzoł, jaż zazgrzitalë klucze v zomku i naszedł jeden z policejantóv.

— Vstanji i poj ze mną! — rzekł won.— A mjij rozum i wodpovjadej, wo co pon bormistrz pitac będze.

Przë stole sedzoł bormistrz a przë njim pjisorz, Z drugji stronë rozpjeroł sę na kraszle starszi szandara, chternigom so przëboczoł, le wod razu nje vjedzoł jem zkąd? Tich dvuch, ale chternih jô tak poczestovoł, tich tam nje belo.

Tak wonji mje vëpitivelë, zkądka jô i chdzem wuroś. A jak jô povjedzoł, zem roś na Lipińskjich Pustkach, tej nen starszi szandara vstoł, patrzeł mje długo v woczë i sę pitoł:

— A wod kjede tē tam służeł wu Zobłockjigo?

— Wod dzecinnich lōt — rzekł jem.

Na to won sę z jesz vjększą wuvogą mje przēzeroł, ale jednak mje poznać nji mogł, bo timi czasu, jak won ze mną mjoł sprawę, jō jiesz beł mołim knopem. Ale jō go poznoł. To beł poprovdze nen Golijat, z chternim jō v pojedinke valczel pod dzeką jabłonką na drodze z Pustk do Lipna. Tak jō povjedzoł do moji dusze:

— Będą wonji sę mscęc, kjej sę tego doznają. Ale krom tego nje będziesz sę lżą zastovjoł takjim poganom!

Jak tede nen szandara po długjim na mje vzeranju pitoł sę: Znajesz tē mje? — tak jō wodrzekł:

— Jō cę znają Golijace! Mołim bivszē knopem, jō cę zastąpił drogę pod dzeką jabłonkii, valczel z tobą woko v woko im zvaleł cebje jak njezevigo z konja za to, żeś tē nje pochvaleł Pana Boga, Straszkas vēpuscel z krijovkji i ludzom na pustkovju narobjił wutropjenjō!

Won słów mojih pevno dobrze nje rozumjoł, ale poznoł mje po moji skażoni godce. Tak zgrzitnął zęboma i wodstąpijvszē wode mje, zaczął bormistrzovji cos chiže po njemjecku rozkłodac. Ten słuchoł z wuvogą, a potim wobaji zdrzelē, jakbe mje živcem zgrezc chcelē. Jak sę naradzilē, bormistrz jał pjisac jakąs długą wo mje litanjiją. Ku reszce pitoł sę, cze jō jezdem tim jistnim, co ve Zvadze njeboszczikovji panu szablę złomoł? Jak jō sę przēznoł, tej mje pitelē, cze jō vjem, że m dziso na renku sproł szandarę i mjeskjigo policjanta, kjej wurzędovo robotę procem mje provadzilē.

— Vjem! — rzekł jem na to. — Ale jeden dostol za bluznjerstvo a dregji za rabunk.

— To nje beł rabunk żoden! — rzekł na to bormistrz. Le konfiskovanjé Na to jō wodezvoł:

— Jō nje vjedzoł, że rabunk woprzestanjébęc rabunkjem, kjej mu dō njemjeckji mjonon!

— Njevjadomosc prava nje wobronji przed wukoranjim, — rzekł bormistrz, podpjisol i doł papjorē timu, co mje dvjerze wodemk i przēkosoł:

— Vezce tegovistępcę wuchvaconigo na gorąci spravje i bjejce z njim do sądovi sodze!

Vzał mje tede nen przistava vjedno jesz z lińcuszkami na rękach i vjodł do ni sodze. Ale nje provadzel mje przez renk, le mołimi umliczkami vkoł. A jak ma se zbliżała do sodzovi bromē, rzekł won do mje takji slova:

— Ptoszk takji jak tē nom ju wod dovna nje vlozł v sidła. Tec tē ju wod kolebkji bełjes burzonem i zbrodnjarem, a za njic v svjece bem nje zjał cē tich pjeknich pjersconkóv z rąk, z chternimi cē tak dobrze do tvarzē. Ale możesz bęc pevni jak amen v pocerzu, że tē živ z najich rąk nje vińdziesz, bos tež i za vjele nabrojil.

Ale ne kajdanē rovnak mje zjelē z rąk, ale za to mje zamklē v jedni jizbje z dvuma jinszimi przestępcami. Co ti dvaji przeskurzelē, tego nje vjem bom z njimi nje godoł i wob dzeń całi wodmovjoł korunkę, chterną mjoł v kjeszinji mojigo vampsy. Za kjile dnji przēszedł sądovi przistava i mje vezvoł przed sędzigo. Sędza mjoł pjisorka kole sebje i sedzoł za drevjannimi kratami. Przed kratami stojoł jesz jeden sądovnjik, chturen moje vžnanjé roznjemczoł sędzimu. Bo ten nje rozumjoł movē kaszubskji. Ale to moje przesłuchanjé szło barzo pomalu, bo i ten roznjemczicel nji mogł vērozumjec moji godkji. Jednak wob ten czas pjisork vjele zapjisol papjoru. Ku reszce povjedzoł mje nen tłomocz, co v njim stoi i kozelē mje podpjisac. Potim strož sądovi mje zos wodprovadzel.

V ni sodzē jednak mje ku reszce mjerdzec zaczęło.

Przez wokna tile njeba nje belo vjidzec, cobe ręką przękret. Żodna vjetev zelonô nje kjivała przed uwoknem. A belo jich tak vjele na drogach i v lasach! I tile słuńca svjecelo z njeba na nasze pola! Le szari vrobela zazerol reno do wokna, a mje sę zdovalo, że won ragô:

— Vdzek! Vdzektobje!

XXVII

Jak Remusa sąd pruskji wobsądzel.

Mijałē dnje, koźdi sobje rovni jak koł v długjim płoce, chternigo kuńca nje dozdrzisz. Jaż jednigo dnja stanął słup grebi v tim płoce: Pon Czernjik.

Stanął won z aktami pod pochą przede mną i rzekł:

— Vjedzoł jô, że wonji cę roz przėskrzenją, Remus, ale żebe to sę tak chutko stało, tegom sę nje spodzevoł. Tero jô cę przėszedł povjedzec, że za dva tidzenje wodbędze sę termin, na chternim cebje sądzęc będą. A tam cę będzie potrzebni wobrońca.

— Jô nje chcę żodnigo wobrońcę, bo Pon Bog vjidzi, że jô njedovjinnje sedzę.

— Tak tē nje gadej, Remus! — wodrzekł Czernjik i sodł na drevjannim zedlu. — Muszisz mję ju chvjilę vėsłuchac, żebem tobje vëložel, wo co chodzi.

Pozdrzoł chvjilę na mję, pokjivoł głową i povjodoł tak:

— Boczē, Remus: Na zemji panuje spravjedlivosc ludzkô! A ta je zamklô v napjisanim pravje. Pravo zнову ludze sobje zbudovolē naksztoł vjelgigo budinku, v chternim je jedna vjelgô broma. Ale krom ti jedni vjelgji bromē provadzi z tego budinku barzo vjele wuliczki szerszych i vęžejszych. Przez jedne znjich możesz jesz z bjadą przeńsc z głową v gorę podnjesoną. Ale są i takji, przez chterne sę le przekleszczisz, jak nje przēmjerzając vjelbład przez wucho jiglice, przē czim dzel ruchen i przērodzoni skorē wostavjisz na placu. Są i takji wuliczki, przez chterne leno na szterokach wuńdziesz, przē czim nje wopuszczą worędzē, be cę sprac rzetnjicę jaż spuchnje. Tero wuvozej: V tim domu prava vēmjerzô spravjedlivosc sędzi. Želi ten cebje wuznô njedovjinnim, to cę koże vëprovadzęc przez tē vjelgą bromę. Tam stoją dvaji, co cebje wobleczą bjołim zgłēm njevjinnoscē i vińdzieszjak novovëpranô panna do slubu. Vszeskji zli jęzekji wukasęc sę muszą zęboma vlosni gębē, a vszescē zlosnjicē muszą slenę połknac, chterną mjelē na parące do wopluvanjo cebje i muszą sę nją struc. Spravą naszą —advokatov je, žebe tich, co sę na nas zdelē, jakjim sposobem vëdobęc. Kjej sę tede nje wudô vosamętac sędzigo, žebe kljianta vëpuscel ną vjelgą bromą, tej domē boczenjē, žebe jego przepchnac przez jednę z nich wuliczki! Gvesno to nje je przijemné woddzëkovanjē ze sądem ale ludze volą wostavjic kavalk ruchen i skorē, njize dac sę zamknac v sodzē.

— Jô słuchoł z wuvogą ti nowukji wo spravjedlivoscē svjata, a nameslivszē sę, rzekł jem:

— Jô chcę jisc prostą drogą, jak Pon Bog przëkozoł i nje dom sę v żodné krętevetē.

Czernjik na mje vezdrzoł vëszczierzającē svoje bjołi zębē i rzekł:

— Remus, tē vëszedł jes z pustkovjô jak celę, co pjerszi roz jidze na pażęc. Nje vjesz, po co trzimô wovczorz długji knepel v ręce, jaż cę njim zdzeli. I nje vjesz, na co chodzi nen pjes buri, jaż cę wukasī, i na co vol mō rogji na łbje, jaż cę njimi po zëbrach pomaklô, i na co brzëmjeją szerszenje vkoł tvoji głovē, jaż wobarchnjejesz. Ale jak noprzod będziesz mjoł guze wod kjija wovczarzo vigo i ranē v skorze wod psich zëbóv i zëbra będziesz mjoł złomjonē wod rogóv volich i wobarchnjejesz porę razi wod žadēł szerszenjovich, tej będziesz mjoł szkołę przebetą jak sę noleži i rzodkji rozum cę sę zetnje Ale przëstąpmē do spravē: Jô vjem, že

mje nje lubjisz, bo ve mje cknjesz Smętka. Ale to cę njic nje pomoże. Som sobje wobrońcę nając nji mosz sposobu a mje sąd przez mus tobje jako wobrońcę wustanovjił. I na to nji ma radę. Chcącë nje chcącë, jô cebje bronjic muszë.

— Kjej tak bëc muszi, to njech sę stanje volô Boskô!

— Stanje sę spravjedlivosc ludzkô, povjem lepji: pruskô. Bo to cę rzekę: Żebe cę mjelë vëpuscëc przez nę vjelgã bromë njedovjinnoscë, wo tim nji ma v dole vodë. Navetk przez ne casné wuliczki, navetk na szterokach cę nje vëpuszczã. Do durë dostanjesz sę na pevno. Ale pitanjé na jak długo? Bëdze sądzeł sędza pruskji, a vjele be cëvëboczeł wuvożającë, żes procem svjatovich sprav jak pilë dopjeru co z jaja vëłglé. Ale dvuch rzeca cę nje vëboczi: Jedno, żes roznoszoł Kaszubom ksążkji, v chternich mova wo Korunje Polskji,— drugji, żes rękę podnjosł na worzła, co go szandara na szołmje nosi. — Dalij: Czemużes sę do kaduka przëznoł do nigo pojedinku z Golijatem za knopjécich tvojich lôt.

—Jô njigde nje lżë.

—Ha, ha — smjoł sę Czernjik — to tã dalek nje zańdzesz na svjece. Ale żart v stron! Za ten knopjéci trel wonji cę njic zrobjic nji mogã, bo to ju je, jak pravo rzezce, sprava przedavnjonô. Ale jankorkji i mscevoscë to rovnak sędzimu dodô. A mosz tã co do povjedzenjô na svojë wobronë?

—Tec jô njick nje zbrojił!— wodrzekł jem. — Ni dvaji zabjerelë mje mój tovor, com go rzitelnje zapłaceł, a jô bronjił svoji vłosnoscë.

Czernjik sę smjoł.

— Takô godka cę njic nje pomoże. Nje czuł tã, jak policejant movjił konfiskované?

— To jô czuł. Ale jô nje vjedzoł, że jak złodzejstvo nazvje po njemjecku, tej nji ma radë.

— Pevnje, że to je złodzejstvo abo, lepji rzekłszë, rabunk! — rzekł Czernjik Ale to takji, chternigo nje korzã v domu spravjedlivoscë. Jô cę to vëložë, cobes do pozdnjeszigo wuzetku vjedzoł. Boczë: Żeli tã komu co krijamko veznjesz, to to je złodzejstvo. Kjej tã komu co vëdrzesz javno, to to je rabunk. Za jedno i za drugji nje minje cebje kara v domu spravjedhvoscë. Ale mjij le za sobã sto chłopóv z kjijami abo vojsko z flińtami i armatã, co sę mozesz wopëdzëc, tej złodzejstvo i rabunk vëzbivajã svoje brzedkji mjona i nazevajã sę konfiskovanjim. A to, cużes konfiskovoł, to je tvojim nabetkjem, jakbes to kupjił abo v dorunku dostoł.

Na to jô wodrzekł:

— Pon Bog gvesno jinszą spravjedlevoscą sądzëc bëdze!

—Jô cę też vjedno movjë wo spravjedlivoscë ludzkji. A ludzkô spravjedlivosc cę wobsãdzi, bo nji mosz za sobã anji sto chłopóv z kjijami anji vojska z flińtami i armatã. Lepji, żebes mogł na wobronë podac— jak më to pravnjicë nazevomë jakji przëpodkji łagodząci. Mogłbes na ten przikłod rzec, żes beł pjijani.

—Jô njigde nje pjijë!

— Krom tego mogłbes rzec, żes beł wupjiti.

— Jô mom vzdrig do lżë.

— Gadej z takjim! — rzekł Czernjik i vstoł. — Chochem cę navetk wuliczkę z domu spravjedlivoscë wodemknał, to bes tã przez një nje vëložł. Tã bes gotov beł mje łesz zadac, kjej cę bëdë bronjił. Na szczescë tã

nje rozumiesz po njemjecku, a som tłumocz tvoji godkji nje rozumje. Bivej zdrow, ricerzu słuńca. Zamkną v murach skreŕ Ormuzdovą, a jô, puchocz Arimana, będe hukol vkol murów tvoji sodze.

Stało sę, jak Czernjik mje przepovjedzoł. Sądzilę mje v duzi dvornjicę. Na stole, za chternim sędzovje sedzelę, stojoł krziż. Ale jô vjedzoł po rozmovje z Czernjikjem, czego sę spodzevac po jich spravjedlivoscę. Posadzilę mje za kratą przę scanje. Przede mną sedzoł mój wobrońca. Mjedze svjodkami jô vjidzoł nigo Golijata z knopjęcich lôt, sedzącigo wokoma policejanta i szandarę z jarmarku. Pod jedną scaną sedzelę svjodcę. Mjedze njimi jô wuzdrzoł Martę z Lipińskjich Pustk i storigo Mjichała i Marcijanę i pana szkolnigo z Lipna. Beł też Leon ze stenką, Stach, Klerik i mój dobri tovarzesz Trąba. Vjidno mje tu beło, że procem spravjedlivoscę svjata kara mje nje minje, ale jak mje sądovnjik rozpolszczel cerograf mojigo woskarzenjô. tej jô sę poprovdze muszoł nameslec, cze jô jezdem tim Remusem, chturen vjedno choł bęc z Panem Bogjern v zgodze, cze też takjim vistępcą, jakjim wonji v tim cerografje mje pjeczętovalę. Vdarzę sobje dobrze, jak mje czetoł sądovnjik wobvjinjenjé:

— Remus tu przed sądem krolevsko pruskjim stojąci, dovnji parobk na Lipińskjich Pustkach, dziso hańdlorz ksążkami i drobnim towarem, wod młodich lôt wokoziwoł chęc i wodvogę do vszelkjigo złęgo. Pod przimusem robjaci swoję robotę, żebe mjec co jesc, jednak przemiszłoł wo zomkach i krolevjonkach, znadz, że ze stanem svojim przez Wopatrzność mu namjenjonim spokojni nje beł. Przę pjerszi leźność przęrodzenjé jego zbojnjkji vęszło na vjehrz. Chodzącę na nowukę svoji vjarę, czuł won wod vojigo ksędza povjostkę biblejną, jak małi David stolima Golijata v pojedinku kaminjem vēstrzelonim z puszcovkji wubjił. Vzavsze ve zgodze ze svojim złim przęrodzenjim navetk ze slova Bożigo pobudzenjé do vistępku, knop małi uwon vēsztelovł sobje norzędzē v sztołce dębovigo kjija rozczepjonigo wod kuńca, a z tego rozczepu zvektł won ceskac kominje do vjelgoscę kurzigo jaja na długą dalekosc z vjelgą sełą i pevnim trafem. Tim norzędzem wuzbrojoni zastąpjił won drogę szandarze jadącimu vjehrzem z Lipińskjich Pustk wod wurzędovigo szukanjô za burzonem Zobłockjim Jozvem, chturen vnjewubetnich czasach revoluceji zbrojoł lud kaszubskji procem krolovji pruskjimu i v potkanju zbrojnim wustrzeleł szandarę i wucekł za granjicę. Małi knop Remus płoszenjim konja stanovjił szandarę strzodkjem publiczni drogji i po wobrazajácim slugę krolevskjigo raganjô, trafił go kaminjem ze svoji puszcovkji vēstrzelonim prosto v głovę wod czego wogłuszoni mocni nen sluga włodze spodł z konja jak bezducha. Knop Remus ranjoni v ti bjityje vēstrzelenjim szandarę v głovę, jednak potrafił sę zatacec, że nalezc go nje beło možno.

Po kjile latach vrocęł sę na wojczestę pustkovjé burzon Zobłockji. Ale wod pomstę prava chronjila go smjerc, chterna jimu nje dozvoleła długo vjekovac. Wob czas jego žęcô jednak Remus co le mało wu njego przesodivoł i wodbjeroł nowukę. Tile przęznelę, nje tile won som, ale i ludze z pustkovjô, przęmuszoni przisęgą na Mękę Pańską.

Pozdnjeszi wuczinkji Remusovi kożą vjerezec, że zmarli Jozef Zobłockji wob czas przestovanjô z Remusem rozmjecoł v njim do ževigo žolącę sę i krom tego v jego duszē zorzevjé buntu procem włodzē i popchnął go v rzedę tich, co krijamko i javno procują, abe ze zemji kaszubskji vēnekac krolevsko-pruskji rządę i v gromadze z Polochami stvorzec dovną szlachecką rzeczpospolitę polską, chterna povstac nji może bez krolestva naszigo i norodu pruskjigo novjększigo zgńębnjenjô i vstidu.

Po smjercę Jozva Zobłockjigo wopuscel won, vērosłszę na mocnigo chłopa, potceva procę na pustkovju i jako hańdlorz ksążkami i drobnim towarem jał vanožec po kraju mającę tero ju pełną pojigę. Ledvjetez vēszedł z Lipna, chdze so wobroł mjeszkanjé, ju ve mlinach pod Zvadą pobjił nocą pana njemjeckjigo, chturen probovoł mlin na majątku, co go mjoł na dregji dzeń nabęc. Tej zaszedł v tovarzestvje muzikańta Trąbę na folvark Zvadę. Z pomstę, że dotechczosni pon przedoł Njemcovji vjes svoją, zervoł won ze scanę jego szablę rodovą, chterna tam vjisała pod herbovą tarczą, złomoł ję i cesnął panu pod nogji. Pon ten zacni i przijacel pruskjigo norodu ze zmortvjenjô i wurzasu wumarł na mjejscu, ruszoni paraluszem. Po tim strasznim wuczinku wucekł won v stronę Vdzidzkjigo jezora, a pevné je pomeszlenjé, że won sę tam zapoznoł z drugjim vistępcą, skozanim przez sądę na pjęc lôt sodze, Muchą Zoborskjim, zvanim wu ludu krolem jezora. Z njim v gromadze zabroł won sę z kompanjiją nobožnich ludzi do Vejherova, ale nje na wodpust, ale žebe wob drogę wobmovjic vistępni planę. Policejô nasza mimo wostrigo pjilovanjô noprzod ve Vejherovje poznała tak nazvanigo krda

jezora, ale chcąc go v nazodni drodze wuchvacęc, ju go nje nalazła, bo jak vjerzec noleži, v gromadze z Remusem głębokjimi lasami i bezludnimi stegnami wucekł. Wob ten czas Remusovi wobrońca vërobjił zgaszenjé nakożu aresztovanjô Remusa, przedloživsžë atest lekarskji, że pon ze Zvadë chorovoł na sercovą chorosc tak czěžko, że lada chvjilë dejadej bełbe wumarł. Wosvobodzoni wod aresztu, Remus na novo zaczął svoje vistępné žęcé i po krotkjm statkovanju sę, podjął sę rozszerzac zakozani modlitevnjikji, z chternih njesvjadomi lud kaszubskji mogł brac chęc do buntu i nopartoscë procem włodzë. Kjej vjerni v służbje szandara Haze v gromadze z mjeskjm policejantem Szabelką zając mu chcelë te ksążkji, virokami naszich sądów zakozané, Remus nje leno wopor stovjoł procem remjenju prava, ale gvołtem wuderzeł na szandarę Hazego i wogłuszivsžë go klasnjęcim pjęscą v głovę, prziczeną sę stoł wupodku jego mjedze bęborkji bednarza Beczuszkji. Choc bednorz Beczuszka žodni szkodë nje zgłoszô, to jednak moralnô szkoda vërzadzônô poczestnoscë krolevskji włodzë tim vjększô, zvoživsžë že lud kaszubskji zebrani na jarmarku skori jesta do podkorbjanjô a chęcë rağanjô włodze pruskji rod daje folgę. Vjinę Remusovą povjększô potvjerdzoni przez svjodkóv fakt, že na cel svoji burzońskji pjęscë vzał sobje sztołt worzła na szołmje szandarë, jak to wuczenjił ju za knopa na drodze do Lipna, znadz, že won ten simbol potęgji i włodze pruskji ze szczegolną przesloduje pomstą. Nje kontańtującë sę povalenjim szandarë Hazego mjedze bęborkji, Remus v svoji pomsce klasnął ręką policejanta Szabelkę v levé lico, co mjało po jedno — skutk takji — že tenze Szabelka potoczëł sę na budę pjernikarza Bomboma i zarvoł ję svojim całëm, a po drugji — že z levi szczękji dolni vëmjenonigo policejanta Szabelkji vëbjil trzë zëbë, z chternih jeden beł złoti i chterne won, Szabelka, wod wurzasu połknał i do ti godzenë, jak movji, nje nalozł. Krom tego wod klasnjęcô Remusovi pjęscë levô dolnô szczëka vëtråcela sę z przërodzonigo członka tak, že Szabelka przëszedłsžë do sebjë, gëbë zamknąc žodną mjarą nje beł v sztandze, a zaprovadzoni do dom, bjałkę svoją srodze vëstraszeł, chterna nje bivsžë sama, dzis žije v strachu, žebe dzecko nje wurodzëc z krzevą gëbą. Po vjelgich bolescach i strachu noprzod przëvołani doktor Pelovskji sztuką lekarską vpravjivsžë mu szczëkę, lica jego zнову przëprovadzeł do przërodzonigo szeku.

Sprava vënagrodzenjô za voszkaredzenjé gëbë, koszta lekarskji, vëtluczoni dva zëbë przërodzoni i połknjëti ząb złoti i do ti chvjile nje nalezoni, tej za możebnosc krzevi gëbë wu spodzevanigo potomstva policejanta Szabelkji i za skažoną budę i wurzas pjernikarza Bomboma podlegają vosądzjenjô przez sąd civilni. Reszta je sprava postëpovanjô karnigo.

Jak mje takji cerograf przepolszczilë, tej mój wobrońca Czernjik wobroceł sę do mje i rzekł:

—Vjidzisz! Pocužes sę przëznoł do ti spravë z Golijatem?Terocë vëprovadzilë vszetkjih pustkovjokóv na svjodkóv i cę womalovelë na jistnigo rebelijanta. Žebes të beł człowjek sposobni, to be cë ten Szabelka drogo porachovoł za ten złoti ząb, ale že z tim nje dobeł, bo kjej go połknał, tej go mô przë sobje a kjej go zgubjił, to jego vjina.

Wobronë moji przez Czernjika jô njerozumjoł. Dosc długo won sę tam wodszczekivoł jim po njemjecku, ale ku reszce mje rovnak vosądzilë na dva lata sodze.

Kkej mje virok takji przez tlomocza przeczetalë, tej sę jesz na wurågovjisko pitac kozelë, cze jô, Remus, z tim virokjem jezdem kuńtant. Ale jô vjedzacë, že ju njick nje pomože, zdoł jem sę na volą Boską, podnjosł jem rękę v gorę i povjedzoł:

— Poždejtale, łgorze, jak vaju ten Spravjedlevi z njeba sądzëc będze!

Kkej jim tlomocz taką moją wodpovjedz przenjemczeł, tej sędzovje zetchlë glovë, a po chvjilë tlomocz mje povjedzoł, že za wobraženjé sądu jesz kjile tigodnji mje vrzucają na vječrz moji karë. Ale vjęcij mje sę ju nje pitelë, cze jô z virokjem spokojni.

Kkej sędzovje sę rozeszlë, przëstapjiła do moji kratë Marta, płaczącô jaž nją trzëślo i sę jiscela:

— Vjidzisz, Remusku, pocužes të szedł z najigo pustkovjô mjedze tich Njemcóv?

Starô Marcijanna rękoma moją szeję wobjimała i lamańtowała:

— Remus złoti! Knopje nolepsi! Jak wonji cę njemjiloseernje skorelë! Za cuz naju woboje Pon Bog tak srodze navjedzel? Przëznajész mje rovnak, knapsko kochani, zem cebje vëchovivała podług nolepsi wudbë. Czeż nje zkjidlam na tobje korzkvj, czeż nje zkjidlam trampka? Czeż mjałam brac dzerztlę abo skrzenovk abo i grulkę zelazną wod pjecka?

I przë tim sciskała mje za szeję i płakała, żebe kam sę zlitovoł.

Mój dobri tovarzesz Trąba płakał i vadzel na wotmjanë:

— A żebe so karkji zkjidlë, chdze nogrebszi mają, ti cemjżicele ludu kaszubskjigo! Dva lata, Remus, będzie szumjoł las i słuńce svjecelo na pola, a cebje nje będzie. Dva razy smjeg przëkrije svjat i Gvjozdki będą chodzelë kole Gód, a vjele naszich sę poženji abo woddzëkuje z tim svjatem, njim cebje zos vëpuszcza. Njehże jich Pon Bog woszkaradzi za naszę krzivadę!... Ale boczę, Remus: Jô wo tobje nje zaboczë. Kozdą strzodę muzikańt mô volą vëgrivac na wulicach mjasta. A jô będë grivoł wod czasu do czasu tak mocno, że moje granjé naksztoł trąbë jerichońskji przebjije murë tvoji prize. Le wuvożej: Kjej noprzod wuczujesz notę "Chto sę v wopjekę..." , a tej notę skoczną: to jô będë.

Przëszlë i Stach z Klerikjem i sceskelë mje za ręce, a Stach rzekł:

— Co cë vrzucilë to vrzucilë, ale przënomnji pokozoł jes jim, jak smakują kaszubskji pjësce. Dejle poku. I na njich porvoznjik krąci bat!

Ku reszce stari Mjichoł sę przëkurdusoł i povjedzoł:

— Bjedni Remusu! Bog z tobą! Znadz takô volô Boskô. Komu namjenjoné tego nje minje. Lechô jakô planeta muszała stojec na njebje, kjej zes z pustkovjô najigo nekoł v svjat. Ale na mój głupi rozum tã njick zligo nje zrobil i njespravjedlevje cebje wobsadzilë. Lenje dej gorë Złimu, kjejbe cę chcoł kusëc, ale val pjëscą, nopjëtckjem abo i kjikcem, jaż sę będzie porajil do pjekła. Cos na pustkovju potrafjil, to choba i v sodzë pruskji potrafjisz zrobjic.

Tak mje moji przijacele ducha dodovelë. Ale jak to vszetko sę skuńczelo, tej jô sedzoł v moji sodzë som, przemiszlajęcë, jakjimi to drogami Pon Bog człowjeka provadzi.

XXVIII Remus v sodzë.

Tero jô beł wobsadzoni i przez to stoł jem sę wobivatelem sodze z vszëtkjimi jego pravami. Ale njim jô to provdzejve mjoł pojëté, potrebno mje belo przechodzec ceremoniją, chterni jô v žëcu nje zaboczë Ko za jakji dzień po mojim wobsadzenju kanëlë v moji cele dozerocz sodze i jesz jeden wodrzemjeh, chternim wobajim bela krzivda ludzkô na skarnji napjisanô. Kozelë mje sadnac na zedlu, a jeden z njich vëdobeł dużë nożiczki i grzebiń, be mje znadz włose wobstrzic. Ale jô nji mjoł chęcë i rzekł:

— Co vom moje włose zavodzają?

— Njick nom nje zavodzają! — wodrzekł ten z nożiczkoma.— Ale za vjikt darmovi, co cë go daje v sodzë krol pruskji, koże won so choc le tvoją szczecą zaplacëc, żebe z nji szcëtkji porobjic na svoje roboci konje. Choba nje chesz włosnigo krola szkodovac?

— Mje nje not vjiktu krolevskjigo. Som sobje na žëcé zarobjë, bele mje vëpuscel na volą.

Wonji tam pevnje vszetkjigo nje rozumjelë, com godoł, ale dozelë sę rovnak, że nje chcę sę poddac jich nozicom. Tak vzëlë i zawoëlë sobje trzecigo pomocnjika i v gromadze mje gvołtem przëtrzimelë na zedlu i zaczelë mje głowę strzidz. Golorz jak mje mjoł vkol viczosa vłose zjëti, stanovjił sę v roboce i rzekł:

— Ala bjedze! Jaką wonji cę tu przed lati muszelë vëuworac brozdę na łbje!

Dozerocz sodze przëzdrzoł sę tero moji głovje i povjedzoł:

— Aha! To je gvesno pamjätka po ni pobjityje Davida z Golijatem! Szkoda, że cę v nen czas szandara nje przëtrzimoł kask njizij. Nji mjelëbesma dziso z tobą robotë a kasa krolevskô szkodë.

Po takjim raganju strziglë dalij, a nje wobelo sę to strziženjë bez vëri vanjô vłosóv na vjëkszi vzätäk kase krolevskji, jaż woprovca wodstapjił, przëzdrzoł mje sę z miną człowjeka, chturen co pjëknigo stworzeł, i rzekł:

— Żebe cę tero głowę scëlë, tobe z nią można belo v krëgle kulac!

Po ti zobavje zabrelë sę do medlenjô mje tvarzë. Ko belo jich trzech, to mje sę nje bojelë i smarovelë mje medło v woczë i gëbę. A kjej jô kjichac muszoł abo kaszlac, tej jeden slode stojąci valeł mje v plece jak cepami dorodzającë, bem sę vëkjichoł i vëkaszłoł, bo njic lepszigo nji ma dlo zdrovjô. Tej wonji mje głowę wogolilë jaż na skorę.

— Tero të vëzdrzisz jak człowjek! — rzekł do mje golorz. — Ale żebe dobëc pravo na volni vjikt i leżä v tim krolevskjim pałacu, trzeba cę jesz poddac sę ceremonjiji, do chterni më cę grzecznje przëroczołë.

To grzeczne przëroczenjë znaczeło, że dvuch mje porvalo za reminja a jeden popichoł slode i tej ze mnä pognelë na dravoka z moji cele i długjim domovnjikjem zabjeglë jaż do mali czorni jizdebkji. Tam jô wuzdrzol dużą baliję z ceplä vodä. Tero uwonji z vjelgä chizosä jelë ruchna zdzerac, jaż stojoł jem golijak pesternjok. Pokąd dvuch mje trzimało nen golorz zasvjecel mje vjelgjim nożem do woczü. Tak jô so poprovdze wuvozoł:

— Pomstlevi Njemce! Zarzinac cę tero będą jak vjeprza.

Żol mje sę zrobjiło zëcô i choł jem sę przënomnji przëzëgnac przed taką mordarską smjercą. Ale wonji mje räk nje puscilë, le vzëlë i vrzucilë mje v nę baliję i zaczelë mje nurzac v vodze, jaż mje dechu nje stalo. Jak jem beł ju napoł wudoszoni, tej dvuch vzëło jezdzec po mje dużimi jak ceglë kavałkami medła. Po medlenju takjim vzëlë procovac po mje dużimi końskjimi szczotkami. Jak wochotnô do robotë pjeroczka medli i pjerze pjerzä z baliji, tak wonji nade mnä procovelë. Małovjele a bëlëbe ze mje skorę zdzerlë. Ale dozerocz sodze rzekł ragającë:

— V ti baliji wostanje na vjekji tvoja kaszubskô skora, a v naszym pałacu narosnje cę novë pruskji wobleczenjë gnotóv. V tim sę będziesz czuł vjele lepji njize dotąd. A rozumu pruskjigo më cę wob dva lata nawuczimë.

Jak sę nade mnä dosc napastvjilë, tej mje kozelë vëlezc z vodë. Potim delë mje zgło z grebigo płotna, szari vamps, bukse tego samigo, drevjannë defle na nogji i krimkę bez nebë na głowę. Jak jô sę wuzdrzol v tim szarim wobleczenju i rękä przecarł przez wobrzebczonä giovë i womakłoł głëbokä bliznę na nji, tej mje sę srodze czëżko zrobjiło. Alem sę strzimol, żebe mojim mëczicelom nje dac worëdzë do podkorbjanjô. Le v nocë na moji leżë strzëślo mje płaczem jak przed lati, kjej jem na zomkovjisku sę doznoł, że moja krolevjonka wo mje nje dbô.

Mjijałë mje tero tidzenje długji na przemiszlaniu, jak chize wucëło sę moje vanoženjë po svjece i nadanô przez njeboszczika mje robota. A jak jô szturk cali nji mjoł žodni vjëdze ze svjata, tej czuł jem sę tak wopuszczoni, jak na starô chojna, sadzonô przez zmarłë pokolenjô, co na rozstajnich drogach mjedze

Grzebovem i Lizokami stoi vesokô i szamotanô vjatrami na pustim polu. Kole Gód mroz na svjece tęgji chvecęc muszoł, bo sę przedzeroł przez grubi murë sodze.

— Tero pomesłoł jem sobje — smjeg nakreł pola a sçał jezoro przë naszym pustkovju. Stari Mjichoł v checzë svoji zasepani smjegiem spjevô pjesnje advańtové. Jezoro pëkô wod mrozu, a krzikva kurzi na dvorze. Mjichoł zjimô ze scanë rog i jidze trąbjic na zblądzonigo. Gvesno wonji ju vszescë wo mje zaboczilë. Morcen gvesno tero sedzi wu njich, jak dovnji jô sedzoł, i ceszi sę na kloskji z makjem, chterne Marta na komjinku gotuje. Na dva lata vëmazani z rzëdu žijących ludzi, jakżež wonji wo mje jinaczi meslec maja, jak wo wumarłim, tim baržij, žem vłosnã wod njich volã szedł v svjat i serca jich zranjil.

Ale że tam za murami chtos wo mje pamjetoł, wo timem sę doznoł v drugji Svjeto. Budinkji sodze stojalë po kuńc mjasta i granjiczelë na wotvartë pole. A ze stronë pola doszło mje reno trąbjenjé:

— Chto sę v wopjeķę...

Szła nota blogosłavjonô jaž przez te pruskji krotë i murë i kładła sę na moję wumęczoną i njemjernã duszę jak masc gojącô. Potcevi Trąba! Zaru jem vjedzoł, że won to beł. Ale po ti pjerszi pjesnji przëszła drugô, kolëda nasza:

— V žlobje leži, chtuž pobježi kolëdovac małimu...

Groł won tam, dobri tovarzesz, jeden vjersz za drugjim, po kolana v smjegu i zgurdžali wod mrozu. A mje łzë jak groch spodałë po licach na te wobmjerzoni, szaré kësë ruchna, v chterne mje woblekla njevolô. Jak ju vëgroł całã kolëdę, tej doszłë mje po chvjilë cesze tonë skoczne pjesonkji, chternã won so wob drogę za času naszigo vanoženjô vëspjevivoł i pevnje som wuložel. Jô so przëboczoł ji słowa:

Koza połkla ježa — ve vtork na vjeczerę.
Czeżkji do stravjenjô — legł ji na sumjenjô.
Poszła do aptekji — kupjic sobje lekji,
A wob drogę vzëlë — vjilcë ję zarżnelë.
Nalezlë kamrocë! — vjilcë ježa v žoce,
Puscilë na volã: — jego pchocze kolã!

Jak sę skuńczelo granjé, tej jô vjedzoł, że Trąba przezebli jidze głëbokjim smjegiem z pola do mjasta i tam zańdze do Neumana, be so jednigo i dregjigo vëpjic. Ale wob całë Svjëta jô wo njim meslec muszoł i czuł sę tero poprovdze podroznikjem sodze, bom nji mogł mu przez te murë dac vjédze, że jego granjé czuję i że sę njimu ceszę.

Tej zнову sztek czasu i uszedł ve vjeczność. Kole Zopust jô wodebroł wod Trąbë takji lest:

— Mój druchu Remusu! Njeh będze pochvaloni Jezus Christus v tich murach sodze i njeh na to pozdrovjenjé zadreżã jak czorcë v pjekle vszescë sługovje njespravjedlevoscë, chterni cë tam gvesno dokurczają jak mogã. Trzimej sę dzirżko, bo chtuž vje, cze naszi bjedë nje będze dłužij njize jich państva. V drugji Svjeto jô chodzeł v gromadze z kamrotem Vebrem grac po domovnjikach wu mjeszczanóv. Ale Czernjik, jak ma zaszła, kozoł nom sę karovac. Jednak doł nom po cvjardim talarze, rzekłszë: Jidzta za to Remusovji v sodzë grac. Takjigo zorobku ma njigdze nji mjała. Ale ma zaru wotmjenjila nasze talare wu Neumana. Bo chtuž vje, cze to nje belë pjenjadze za czornigo kota, z chternim mogł wobińsc Czernjik trzë raze vkrã koscoła v nocë i go przedac timu Jistnimu. Ko z woczmu na to patrzy. Jô jem ti vjarë, że won mogł cë vëszczekac letszã karę, ale gvesno mjoł gorz za no rağanjé v Zvadze. Njiczim le rağanjim beła jego godka, žebesma zaszła do sodze zagrac tobje. Delëbe nama! Za to jô cë groł wod pola, a kjejbem beł mjoł tile łaskji wu Boga, co ni žedzë, njim Pana Jezusa wukrzyžovelë, to be wod mojigo granjô murë tvoji sodze belëbe sę vëvrocelë na rëbë, jakno murë jerichońskji. Mjerzi mje tero po svjece samimu chodzec. Tak jem zasedł na pustkovjé Zoblockjigo, chdzem wusodł naprocem zegara chturen Jak Marcijannamovji, połikô czas. Wod czego

mu gordzel jednak srodze zaredzewiała. Wuroczela mje bogobojno a rzekła: Kjej na ten stari zegar vezdrze, to łzë mje sę leją nad nim bjednim knapskjem. Czemużem nje vzeła dzerztle abo skrzenovka, żebe mu te zomkji i krolevjonkji z głovë vëbjic? Vjedno mje dzivno, Remusu kochani, że ten norod bjałkovskji takji skorni do porvanjô cvjardigo norzedza i pranjô njim chłopa. Znadz moja bjałka nje je gorszô njiż Marcijanna, chterni sę na szczescë żoden męczenjik nje trafił. Dlotego mje sę żol zrobjiło szadigo Morcena, jak won mje za stodołą jał godzëc na swoje vjeselë. Won be rod mjoł Mjichałovę Martę, le mu v drodze lezi czervjonô blevjazka, chterną wona wod cebje dostała. Ale cuz dzevczë zrobji, jak stari woczë zamknje? Bo won Mjichoł ju z łozka nje vstojô i je vjarë, że mu latosigo roku je smjerc namjenjonô, a v tim razu go nje minje. Tej Mjichoł krom czervjoni blevjazkji sę z Martą wożenji, bo po cuz mô mjec lepji njiż jinszi ludze? Chdze besmë sę też muzikańcë najedlë i napjilë, kjejbe vjesól nje belo. Tak to jeden z njeszczescô dregjigo žije! Gvesno też to vjeselë będze, bo Mjichoł prorokuje vojnę, a ta njedaleko po vjeselu sę zacznje. Jak sę skuńczą vjesoła, tej jô co takjigo zrobję, że mje też v sodzë zamkną. Będzema v gromadze, bo srodze sę bojë, cze të sobje som dosz radę. Bog z tobą, kochani druchu!

Lest wod mojigo tovarczsza bel przez długji tidzenje moje krotchvjilą. Minał czas po Godach i podług mojigo rachunku naszła ju Matka Boskô Strumjannô i puscelë lodë, kjej jednigo dnja pitoł mje sę dozerocz sodze, cze bem mu nje choł na woborze drevka rąbjic. Jô rod przëstoł na tę robotę, bom sę ceszeł, że ku reszce woboczë vjękshi kavał modrigo njeba nad sobą. Ale kjej jem chveceł za sekjcrę, tej jô srodze muszoł moknać. Jednak te porë mjesądzi sodze i vjktu krolevskjigo vëzarłë mje moc z gnotóv. A zdrzacë ku słuńcu na njebje rzekł jem:

—Żeli to dva lata poderuje, to të, słonuszko, na moje szlachë po kaszubskjich drogach vjęcij svjecec nje będziesz!

XXIX

Wostatné godzenë krola jezora.

Smjiło mje sę jedni nocë, zem z kalvariji vejherovskji szedł v gromadze z krolm jezora głëbokjim lasem, jażesma zasza do nigo vëglonjika, wu chternigo ma v nen czas wob noc wostüła. Tam krol jezora doł so nasepac pëfen mjech czornich vëgli. Mje to belo dzivno i zem sę pitoł:

— Nacuz vom, vaspanje, te vëgle? Na co krol jezora wodrzekł:

— Jakuz jô bem sobjc stravę gotovoł i mjeszkanjé wogrzevoł bez tich vëgli?

Kjedem wodecknął i rozmiszłoł nad tim dzivnim snem, veszedł porene dozerocz sodze i povjedzoł:

— Jeden z podroźnjikóv tego krolevskjigo zomku zdrzi na drugji svjat. Ale przed smjercą won chce konjeczno z tobą pogadac. Chcesz jisc? To poj! Jô cę z njim zamknę jak długo będziesz choł.

Jô sę anji chvjile nje namiszłoł, bo jakuzbe wodmovjic zeczbye człowjeka wumjerajęcigo? Ale kjej jem sę wobuvoł, to mje njico jakbe pałakjem scesnëło za serce. Jô so wuvožoł, że to wod słaboscë. Bom czuł, że mje te murë naksztolt morë vszeternostką selę vëduszają. Ale v tim razu dusza moja ju sę vëlekła, bo vjidzała, czegom celesnimi woczoma jesz nje vjidzoł.

Szedł jem tede za dozeroczem, chturen mje provadzeł długjim domovnjikjem jaż do wostatnich dvjerzi. Pokąd je wotmikoł, movjił do mje:

— Tu më kładzemë tich, chternim nje not krolevskjigo vjktu, bo ju leżkę na stoł położyłë. Doznajesz sę som. Tero le veńdz. Na pomjé jô wotvorzę.

Jak won za mną z trzaskiem ciężkich kluczy zamknął drzwi, tej jô wuzdrzał jizbę wëbjeloną z dużim łóżem za kratą żelazną i z krzyżem na scanje. V norce na łóżku v bestri sodzenni poscelë leżoł człovjek. Ale jak won sę licami ku mje wobroceł, tej mje sę zatrzesłë kolana i vszetka krev mje do serca zbjęła:

Tam leżoł krol jezora!

Całą chvjilę ma wobaji na sę patrzeła nje movjącë jednigo słowa, jaż ku reszce krol jezora vëcigającë do mje żołą jak vosk rękę rzekł słabim zevem:

— Remus! Znajesz tē mje?

Muszoł jem sadnac na zedlu przē łóżku — tak mje sę v głovje kręcęc zaczęło. Tec ten, co tam leżoł, jesz łońskjigo roku ze mną v gromadze przebjęł v dwóch dnjach drogę wod gór kalvarijskich jaż do Mogilë Tuszkovskji Matkji, dzirżkji i mocnigo serca. A tero na tim łóżku leżała le jego cenjô, bez mjazdrë i krevji. Zgasio jego worzłové vezdrzenjé, a z woczcu głęboko zapadlich pod gęstimi bjołimi brevjami vëzerała Smjerc.

Jô po chvjilë do njego przëstapjił i scesnął jego woschłą rękę, a pitanjé samo mje vëszło z gębë.

— Jakjim sposobem wonji vaspana złapjilë?

Won na to zaprzeczeł głową i rzekł:

— Krola jezora gvołtem vżąc, tego be żoden smjertelni człovjek nje potrūfjił. Somem sę vëdoł v ręce njeprzijacół.

Zdzevjoni zdrzoł jem na njego.

—Tē sę dzevjisz! — rzekł— i mosz z czego. Ale vërozumjesz vszetko, kjej cë povjem: Sin mój nje żyje!

Jak te słowa vërzekł, pjerse mu zaczęłë robjic i całą chvjilę nje rzekł njic. A jô sę dobroł, że jak fudamańt pękl, na chternim won nodzeję swoje i rodu svojigo budovoł, tej i won straceł volę do žęcô. Ale won jak przëszedł do sebje, zaczął tak movjic.

— Nje choł jô sluchac na Kalvariji i nje povjesel jô szcudła z moją vjerną bronją jako wofjarę na krzyżu, ale Pon Bog zeszoł na mje takji przimus że lepji mje beło legnac njezevi v kaplicë wukrzyżovanjô.

Spomnjenjé go tak rozebrało, że znowu długą chvjilę leżoł jak bez ducha, le ciężkji dech v jego pjersach groł. A jak przëszedł do sebje, tej rzekł:

— Movjił mje roz mądri człovjek przed lati: V dziejach Kaszubów Smętk machtô vszelką robotę złimi polcami, a z ti prziczinë tak lecho nom sę vjedze. Bo wuvożej som: Vzëlë ti Njemce nom zemję, vzëlë svobodę, vzëlë panovanjé, duszą nas dzis jak vjilcë a vszetko sę wukłodô na jich požetk jistamantnje, jakbe nas Pon Bog wopusceł. Zdrzë: Tē wod pjerszigo z njimi zetchnjęcô dostoł jes sę v jich njevolą. A jô dziso v ti sodzë wumrzę. A jednak ma dziecë ti zemji rodzoni i vzëlësmë ję po wojcach v spodku!

Jô nje vjedzoł, co na to rzec. Potim mje przëszło do głovë:

— A może nom le vjidu zbivô, żebe to machtanjé Smętka rozplątac!

Krol jezora chvjilę rozmiszłoł, tej rzekł:

— A može le nje wumjemě sobje mjecza wukuc, be to machtanjé Smětkové wod razu przecąc? I dlatego rozgji naszich, co kvjtlě bodejže daleko na zochod słuńca, gjiněł jedna za drugą jak jô: Noprzod jak zbojnjikji po lasach i po jezorach sę tacąc a ku reszce woddajacě duszę vo njemjeckji sodzě.

Wodpoczał chwjilę, tej sę jisceł:

— Tero na Zoborach zgasnje przczvjisko MuchóvZoborskjich, a tim co przinąd, przykład mój, gotovi nagjác karkji pod jarzmo. Ale vjem jednigo, co karku nje zegnje. — I vezdrzoł na mję i patrzeł mje długo v woczě.

— Poznoł jô cebje na jezerze, na naszi wędrowce po lasach, vjem, jakžes poczęstovoł tich kęsich psów, kjej cě krzividę robjilě. Cebje zrobję panem na Zoborach.

— Vaspanje! — rzekł jem na to. — Bjedni jezdem a cali mój sposob lezi na moji karze, chterną popichom luode vsě do vsě. Jakjim pravem jô mom naběc wasze Zobore?

— Pravem sina! — rzekł krol jezora. — Mom jesz jedno dzecko: coreczkę ducha mojigo, jak jem sę doznoł v noczęszzi chwjilě mojigo žecô. Va woboje včhovjeta mje pomscecela!

A kjej jem rękę podnjosł i choł movjic, że mje prostimu parobkovji nje patrzec do pańskji corkji i że v duszě moji krolevjonka ze zomkovjiska zaklętigo zaparla dvjerze do szczescô, won podnjosł polce jak do przisęgji i vlepjil ve mje woczě, z chternich včzerała Smjerc.

— Nje skonom! rzekł kjej mje sę sprzecivjac będziesz. Sedzisz przede mną v tich brzedkjich ruchnach sodzennich, nje jezdes pjęknych lic, a rovnak jô stari szlachcec kaszubskji czuję przez skorę i vjem, że ricerskji v tobje bjije serce. Nje znaję tvojigo wojca anji matkji, a jednak jezdes mje pevnjeszi njiz takji, cobe przěszedł z koruną na głovje. Tak dej mje tede wumrzec spokojno i nje rzecž njick.

Tej vęjął z pod koszule na pjersach zavjeszoni barzo duzi mantolik, chturen be ledvje dłonjå przěkrel. Na złoti blasze beł včmalovani wobroz Nosvjętszi Matkji z Dzečatkjem. Viožel mje go v rękę i povjedzoł:

— Ten znak bodejže przodkovje moji na stalannich pancierzach nosilě, kjej chodzilě na vojnę. Pocatuj go i zavjeszě go sobje na pjersach. Vjęcij won cě daje chvalě njize novežszzi worder krola pruskjigo. Njevjasta moja i dzecko będå vjedzalě naszę rozmovę, kjej jim ten znak pokožesz i będå cě z vszetkjim do voli. Ale tu jich nje woboczisz. Volę, žebe sę z tobå poznelě na svobodze.

Jô jak ve snje zavjesel jem sobje ten znak ricerskji Zoborskjich na szejji, a won doparłszě svoji voli szturk cali lezoł jak nježevi ze zamknjętimi woczoma. Ale jegu mocnô dusza przemogła slabosc całą a jô czuł, że won mje mô jesz vjele do povjedzenjô. Jak wodpoczał, tej tež zaczął movjic:

— Tero mojigo sena vjezå po vjelgjich vodach na smętorz ve Vjelu. Daleko to za lasami i vodå, ale jô czuję, jak jimu zvoně bjijå. Spji sen je v spokoju! Wojc tvój za tobå jidze! Ale tē wostanjesz, Remus, i naju pomscisz. Jak? To ju volô Boskô i tvoja sprava. — Czimuž ma wostatni Zoborskji tak marnje ze svjata zchodzema? — Gvoli tego njewužetigo pruskjigo norodu. Wonji to njibe porzådkji wu naju vprovodzajå. Chtuž jich wo to prosel? Czež karno žoravji jinszim sę nje rzadzi pravem jak dzečô gęs, a vjilk jinszim jak nobožni jozc? V jakjim przokozanjii Boskjim napjisané stoji, czije pravo je lepszē? Vszetkjim naszym Kaszubom to jich vjilczē pravo gardło dusi, ale wonji są mądri, ti naju cemjēzicelc! Tich vigodnich, njickvortich i slabich na duchu wonji vigodå, strachem i nogrodå včhovijci sobje na laszčevich psów. Le ma duch ricerskji, cvjardi i nje bojåci — ma sę buntujema i burzēc będzema, pokji abo wonji nje vińdå wod nas, abo ma nje vęginema do wostatnigo.

Dvje spravě jô jesz tobje, senje — bo tak cę nazevac będę wobznajmję. Jedna, to wodpovjedz na tvoje pitanjé, chterne v woczach tvojich czetom, jak jô z jednå nogå ju na drugjim svjece pomstę tobje zlecom na njeprzijoceli naszigo rodu. Słuchej tede, jak jô sę dostoł v jich wobjęcē.

Kjej mje jich sãdë woscidzelë na pjęc lôt sodze, tej jô rzekł do moji njevjastë i do dzeci: Tero jô wuńdę na jezoro i was wostavjic muszë na wopjece Boskji. Kjej chdze roz do vsë przinďę, to le jak złodzej po nocë. Dзецë słuchcjta vaszi matkji bo jô wodtãd jakbem beł wumarłi Tej jô vzał z kominka pęczk smolnich drzózg im rzekł: Po kuńc naszigo pola nad jezorem v stronę Glonka rosnje duzi plachc jałowcziznë. V stron wod njego ku Lipnje stoi wosobno jak pustelnjik jeden kjerz srodze vesokji a tak stari, że go zovjemë matką tich, co tam dalij v gromadze stojã. Pod nim matecznim krzem jô te drzozgji zakopję. Kjejbe tu wu vas doma, co bronji Boże, co takjigo stac sę mjało, żebe chodzelo wo žęcë i smjerc, tej njech jedno z vas jidze, vëkopje te drzozgji i zapoli nen mateczni jałowc. V tim razu jô, choebe mje sto kęsich psów na pjętach sedzało, choebe mje v ti chvjilë smjerc bela pjisanô, przinďę do vas cze v cemni nocë, cze v dzeń bjoli...

... Podej mje vodë, Remus, i poždej, jaż so kask wodpoczne, bo przëboczom sobje płacz bjalkji moji i dzeci v ti straszni chvjilë...

Cali szturk pjerse mu robjilë, jakbe ze sebje chcałë vërzucëc jakjis czëżor. Ale jak go popuscelo, tej povjodoł dalij:

— Dovjesz sę tero moji novjëkszi tajemnice: Jak to belo možno, że jô dłuziej njiz lôt trzë żeł na voli strzod całigo karna szandaróv i lesnich, chterni mjelë nakozané, żebe mje ževigo abo trupem wuchvacëc. A bëlë to chłopji dzirzkji, rovarskji i wodvoźni.

Poznoł jes ju roz Vdzidzkji jezoro, kjej jes z potcevim Trãbã szukoł na njim nocã wochronë. Krom Glonka tam vjele wostrovji na vjelgkich vodach sedzi, ale żoden z njich tak nje je przëdatni na tacevjisko, jak pravje Glonk. Na njim wod stronë Pustk lezi vjelgô gromada kammji, jakbe vmurovanô v przidkji brzeg. Mjedze njimi jeden srodze vjelgji stoi na drugjim plaskatim kaminju, a zdaje sę bęc takji wopoczni, że żoden człovjek be nje przëszedł na to, be go probovac ruszëc z molu. Ale boczë: Won sę daje rękã jedni o człovjeka tak letko wodchilëc, jakbe vjisoł na zavijasach. Wodchilivszë go, woboczisz czornã durę a na ji spodku vodë. Spuszczisz sę przez nę durę smjało i będziesz mjoł przed sobã cemni długji gonk, chternim pudzesz z pochilonã głovã, tak v njim njizko. Na jego spodku stoi voda, ale vnetk vińdzesz na suchë i przed tobã wodemknje sę joma dostetnô i vesokô, sztołtu jak duzi zvon. Scanë to korzinje storigo jak svjat jasona, chturen grubi i wopoczni strzod jinszych drzëv na vjehrzu zemji stoi i njikomiu nje zdradzel tajemnjice svoji podzemni. V jomje pod korzinjami storigo jasona naleziesz i wognjisko i pjeck i będziesz rozumjoł, czimu jô wod vëglovnjika ve vejherovskjim lese zabroł peñã torbę drevjannich vëgli. Na takjich vëglach jô sobje gotovoł stravë i wogrzevoł zemã svoje schronjisko pod zemjã, bo jinaczi dim belbe mje zdradzel. Zdzëvjisz sę, jak jô sę tam belnë mjeszkanjé wuszekovoł, bo jô cë daję pravo do ti jomë i do vszetkjigo, co v nji naleziesz. Ko jô mjoł czasu dosc, be svoję krijovkę przijemną vëszekovac i vëmesleł jem sobje sposob, žem przez tajemné wokna mogł patrzec na całë jezoro. Jileż to razi szandarzë i lesni chodzilë nad moją głovã, žem bezmała jich godkę mogł rozumjec a nje nalezlë mje, kurzãcigo spokojno fëfkę v zemj pod njimi. Le jeden roz lesni jeden... ale tã ju vjesz!..

Znovu spomnjenjé sę czëżko położelo na jego pjersach, tak że noprzod po długji chvjilë zaczął dalij povjadac.

— Vjidzoł jô vszetko, co sę na jezorze dzejało. A chdze woczë moje njedovjidzałë, tam naszi ludze ze vsów bëlö mojimi woczoma i moim wuchem. Ale nje minãł dzcń, żebem po kjile razi nje beł vëstrzeleł wokjem na nen mateczni kjerz jałowcovi, pod chternim jô no zakopoł pęczk smolnich drzozg. Jak mój szpjeg i zvjastun i poseł, stojeł won stolemovi vižavë na bjołim brzegu. Porene stovjol sę czorno pod słuńce jak wukozka nocnô, co zaboczela vodińsc v kraj duchóv z pjerszim pjanjim kurona. Pod vjeczor krevavi wognje woblekałë go czervjonim płoszczem krolevskjim. V grajãcim vjodrze latem zvjercadleł won sę v cechì vodze jezora, a zemã patrzel naksztołt czornigo mnjicha na bjołi snijegji i szklãcë lodem jezoro. Vjatrë go szamotałë i słuńce pjekło, ale won vjedno takji som patrzel v jiglenovim płoszczu ku moji krijovce, jakbe movjil:

— Będzë spokojni! Doma wu cebje vszetko v svojim szeku!

Tak minęła bezmała trzē lata. A jō przēvekl do nodzeji, że ten vjidzałi stroż na progę bezpjeku moji dusze nad jezorem stojec bēdze, jaż mój sin dorosnje a jō bēdę mogł spokojno zinsc z tego svjata.

Ale cuż znaczy wudba ludzkō, kjej polcem Bożim jinaczi beło napjisané ve gvjozdach vjecznych na njebje.

Latosigo roku lodē trzymałē jaż do Matkji Boskji Strumjanni. Tej raptem nocą pusceło wod chuchanjō vjatra z pońjō. Mgła vjisała z njeba szvotołami a szarō komuda kładła sę na svjat. Mogła bęc dzevjatō reno na zegarze, jak jō sedzacē pod drzevarni na brzegu vjidzē, jak dvuch rebokōv z wostrogą pod nopjētkami dravo nekajā sanje po lodze. V sanjach sedzało trzech, a mjedze njimi belbem voloł vjidzec njeprzjocela Czernjik. Po pjerszim wurzasu przēboczeł jem sobje, że v Rebokach stari grof Lipskji gvesno chce testamańt robjic, bo i sanje v nę stronę pobjegłē. Ale mje woblecało takjim njewubetkjem, jakbe mje chto wobuchem v głowę wuderzeł. Potim, jak mje tu vjidzisz, jō stari cvjardi Kaszuba wuczuł jem takji czeżor na pjersach, zem nji mogł sę strzamac i bez vszelkji vjadomi prziczinē muszoł jem płakac jak bober. Cali szturk to mje tak męczelo, że mesłoł jem skonac na mjejscu, ale ku reszce jednak pusceło. Tej letkji dmuchanjē vjatra rozdzeleło mgłę, a jō wuzdrzoł na procemnim brzegu mój mateczni kjerz jałowcovi, chturen mje sę v ti chvjilē zdovoł takji vjelgji, jakbe wob noc beł wurosli do njebivałi vižavē. Przēboczełē mje sę tero moje dzotkji i moja bjalka na vesokjim brzegu Zoborskjim i żol mje jich sę zrobjiło srodze. Ale łzē jem swoje ju beł vēptakoł, le smutk woblekl moję duszē jakbe mgłą, chterna po jezerze przemikała. Nje vjedzol jem, bjedni smjertelni człovjek, co sę dzejało dalij njiže vjid mój njoś a wucho łovjiło, ale dusza moja njesmjertelnō vjęcij vjidzala. Nje vjem, jak długo jō tam sedzoł. A jak jō sę zabjeroł, tej jō jesz roz pozdrzol ku matecznemu krzu.

Jedno vezdrzenjē, a kolana sę pode mną zatrzesłē — mateczni kjerz sę poleł!

Wod dołu stolatni svjodk tile pokolenji, zvjastun mój i stroż tonął v szerokjim gnjozdze wognja. Dim strzikajāci z jego vesokji postaceji zaczał krācēc sę vkoł i tkac jimu vjelgji szari płoszcz smjertelni. Ju mje womjineła vszelkō słabota, vstoł jem i rozparłi na moji vjerni strzelbje zdrzoł, jak czervjoni płominje wurivalē z dołu tego płoszcza, jaż buchnełē vesoko nad czubem krza i vžavszē go ve svojā vłodzą, vēstrzelełē na svoje chvałę milionami skri.

Terom vjedzoł, że cos strasznigo sę stało v gnjozdze Zoborskjih. Przēboczivszē so slovo, wonge njevjesce i dzotkom dané, anji chvjilem sę nje namiszłoł, le vžāł jem sę jak beł i szedł na ten polāci znak mojigo njeszczescō. Lod trzimoł dobrze, kjedem szedł na drugji brzeg. A kjedem naszedł tak krotko, że cepło wod polācigo krza sejało ku mje, tej jō wuzdrzol na brzegu moję coreczkę Klemę. Stojala cecho i zdrzała na jezoro, ale jak jem naszedł, rzuceła mje sę na szeję z vjelgjim płaczem. A jak sę vēpłakała, vezdrzała mje cvjardo v woczē i rzekła:

— Wojcze! Jonk konō i chcołbe sę z vami woddzēkovac...

To to beło, czimu dusza ve mje płakala, choc mje jesz njick nje beło vjedomo.

Povjedzala jak to sę stało: Kole Kozłovca robjilē njevodem. Przēszo i jedno dzevczātko bjednich starszich z Vdzidz, žebe kulac rebē, jak to zvezcoj i vpadło v duži przerēbel. Mój Jonk porvoł dvje chochle, pod kozdā pochę jednę, i rzucet sę za dzeckjem v vodę. Vēdobeł dzevczātko zdrové, ale som sę potłukł wo lod tak mocko, że go muszelē zanjesc do dom. Gvesno wob drogę, leżacē przemokł jak won beł na sanjach, zezibl i dostoł wogroszkę. Tej zaczał pluc krevjā i proseł wo ksędza, kjej vjidzoł, że nje bēdze rade. Wumarł jak provdzevi Zoborskji v wobronje słabich i serot. Kjejbe beł żel za czasōv naszi svobodē, pevno bełbe zgjinął ze szablā v ręce, jak provdzevi ricerz i pon. Ale bohaterstvo jednā chvałā sę poli: cze wono vołtorz mō v rebackji pjersē, cze pod szarfā ricerza...

Ledvom podszedł bliżij do moji o domu, a ju z poza budinkōv i płotōv kjile strzelb przētrzimałē ku mje, a jō wuczuł zev:

— Stój!

Vjedzoł jô, że to mje czekô. Nje bëlëbe to pruskji słudze, kjejbe so nje wobrachovelë, że jô, wojc, każdą razą przinđe do wumjerającego sena. Jakuż v służącym sercu naleziesz tile rickerskjigo ducha, żebe wutciłë serdecznë bolenjé wojsa? — Jô na jich krzyk: "Stój!" nje sfolgovoł kroku ale wobroceł strzelbę lufą v doł na znak że se bronjic nje będe. Na to wonji sę ku mje puscilë. A beło jich kol tuzena.

Ale moje dziewczątka vjidzającë, że nachodzą, krzyknęło:

— Bronjicë sę wojsze, bo wonji vas do Jonka nje puszcza!

A jak jô mi to njick, le szedłjem dalij, vërvciło mje strzelbę i przëtrzymało do njich. A mje, chterniniu ju vszetko beło rovno, serre wuderzeło v piersiich zdrzácimu, jak to moje dziewczę wodgarnęło złoti włosc v teł i sę zdloždo strzelbą do nicli njeprzijoceci. V ti chvjilë mje, chternim całą nodzję klodł na senje, stanęła provda przed woczoma, że mom jednak dvoje dzieci i że to dzirżkji dziewczątka sena be mje zastapjiło. Ale bjegu moji spravë zavrocęc ju beło zapozdze. Nje bełobe mje też przeszło do głovë, że mje nje puszcza do konającego dzecka, kjej jim sę dobrą volą woddom.

Jak moje dzecko do njich przëtrzymało, tej wonji wuskoczilë znovu za płot. Ale jô ji vëjął strzelbę z rękji i rzekł:

— Klemko! Kjebem chcoł sę z njimi bronją rozpravjic, to bem sobje jinaczi postapjił.

I położył jem strzelbę na zemji i szedł dalij. Tero wonji wod razu vszescc do mje przëskoczilë i założyłë mje na ręce żelazni kajdanë. A jich przëvodzca rzekł:

— Tero pojce z nami, panje fon Zoborskj! Vë jesce aresztovani. Dosc długo më na vas pjilovelë, krolu jezora!

A jô na to povjedzoł:

— Dobrą volą woddol jem sę ve wasze ręce! Tam kjile kroków dalij moje konające dzecko przed smjercą mje volô. Pozvolita mje sę z njim woddzëkovac, tej pudę z vami, chdze vama sę vjidzi. Tec jesta ludze.

—To je prožnô godka! wodrzekł jich przëvodzca.— Naju nokoz głosi, z koždigo mola vas brac prosto do sodze, a vjęcij naju njick nje wobchodzi.

Vjidzisz , Remus, jakji vjilczi norod mô włodzą na naszi zemji kaszubskji. Moje dzecko jich lepji znało. Pokąd mje vzëlë i provadzilë v stronę jezora, chdze zdało duzi czołno, dzecko moje pobjegło do dom. Ale v poł drogji do jezora zubyglë nom drogę moja bjałka i corka njesącë dużą pjerzenę. Położyłë ję przeką drogji. Na nji leżoł ze smjercą v woczach mój jedini sin, moja chvała i nodzeja. Nji mogł jem go anji wuscesnac anji navetk przeżegnac, bo ręce mje sceskałë pęta żelazné. Ale won bjedni vezdrzoł na swoję sostre, a ta rozumjała. Bo vzęła go i sparła pod plece, a won sę podnjosł i całovał moje ręce żelazem njevoli skrëpované.

Com v ti chvjilë przeszedł v duszë, to le som Pon Bog na njebye vje. Ale procem nich pruskjich slug jô stojoł jak dąb cvjurdi i ze suchimi woczoma. Ale kjej mje wostavjilë samigo v sodzë, tej vjidzisz co sę ze mną stało...

Nje vdarzę sobje, jak jem sę nalozł znovu v moji celë. Ale chvecivszë ręką za pjerse, rickerskj znak z Matką Boską zavjeszoni za szeją przëboczeł mje, że to nje beł sen żoden le provda wokrutnô.

Vjęcij jô ju krola jczora nje wuzdrzoł, ale do kuńca dnji mojich nje zaboczę wostatnich chvjil jego.

Ta njeszczestlevô sprava jednak mje tak zmorzela, że zaczął schnąc, jak no przed lati na pustkovju. Jakbe na tim rickerskjim znaku na mojich piersach czëżęło jakji namjenjenjé, tak jô sę pomału pogodzeł z meslą:

— Živ të Remus z ti sodze nje vińdziesz, le pudzesz tam, chdze szedł przed tobą krol jezora...

Dozerocz vjidzacë, co sę ze mną dzeje, vėdobeł ze serca kask ludzkji dusze i sprovadzeł doktora, chturen mje wobeźdrzoł. Po tich doktorskjich wodvjedzenach kozelë mje codzeń chadzac po woborze. Ale to sę na njick nje zdało. A kjej jem roz tak na probę vzał v gorsc sekjerę i sę z nią załozeł, tej mje sę v głovje zaczęło kręcęc i muszoł jem sadnać. Wod ti chvjile jô le źdoł, kjej będze czas prosęc wo ksędza.

XXX

Vjerné družstvo Trąbë.

Lato zazdrzało przez kratë moji cele, a kjej jem vėszeđł na mój codzenni spacer, czuł jem daleko za murami spjevě skovronka. Tak jô rzekł glosno do sebje:

— Ju të Remus nje będziesz vjęcij chodzeł po bjołich drogach i nje pozdrovjisz źodni Bozi Mękji.

— Czimuź nje? Wodezvało sę slode mje. Wobeźdrzoł jem sę. Koguź vjidzęc?

Trąbę!

Smjercë bełbem sę spodzevoł prędzij, njize jego v tim molu. Ale won nje źdoł, le chveceł mje za pase i zaczął mną trząsc, jakbe wodszeđł wod rozumu. A jak mje dosc natrząsł, tej zaczął po woborze tańcovac i spjevac:

— Koza połkła jeża ve vtork na vjeczerzęc...

Ku reszce wusodł na klocu wod rąbjenjô drzeva, wodsapnął i rzekł:

— Të moze meslisz, zem wusmjerceł jakjigo zdrajęc wojczeznë, abom Szabelce mjeskjimu vėbjił porę zębóv, abo jakjimu szandarze zrzuceł ze łba jego szkopk szklaci? Nje, takjigo gvołtovnigo ducha dovno ju mje moja bjałka Trabjinô vėnekała. Boczë: Jô so poszeđł do lasa i wukrođł porę kleft do pjceka. Not mje tego nje beło, alem sobje wuvozoł: Jinaczi të sę do sodze nje dostanjesz. A za olcmark sedzec nje je vstid, bo kjej so krol pruskji vzał nasze lase kaszubskji, to jesz z tego nji ma dokazu, że wone są jego vłosnoscą. Wobsztrofovelë mje na dva tidzenje, a jô tego chcoł, bo mom cë torbę novosci do povjedzenjô.

Kjej ma v norciku moji prize na lobzaku sedzała, tej Traba jał po svojimu gadac:

— Njc bój sę Remus! Długo cę tu v ti prizë ju nje będze!

— Vjem! — Wodrzekł jem. Bo jô ju dłuźij nje strzimję!

— Tak lë nje gadej! Boczë: Dobrą volą wonji cę vėpuszcza, bo jidze vojna. Vszescë movją, że Njemce vėpuszczą ze vszetkjich sodz navetk nogorszich lińcusznjikóv, żebe jich na Prancuzóv ponecac. Tej i cebje vėpuszczą. Le të, Remus, boczë, żebes, kjej cë dadzą flintę do rękji, nje strzeleł v jakjigo człovjeka. Ko to jednak je pevno, że kjej Njemce jidą na vojnę, tej chcą komu co vzać, czego ten jim dobrą vola dac nje chce. Bo jô, dzięki Bogu, na takji pokuszenjé vjedzoni njebedę. A to procem nogji, co mje ą krova v knopjęcich latach przetrącela. A krom tego jô ju mom lata.

Kjej jem tak rozmiszłoł wo tim, co mje Traba dopjeru povjedzoł, won sę zaczął smjoc, poklepoł mjen po kolanje i rzekł:

— Cużes të zadoł, chlopje, ti Mjichałovi Marce z Lipińskkjich Pustk? Tec wona co njedzełę po koscele mje gonjiła, be sę vėpitivac wo cebje. Cuż jô ji mjoł rzec? Tec jô cë groł na murë ti sodze po kjile razi, ale të

bjedoku wodtrąbjic sę zes nji mogł. Choba bes beł czarownjikjem i kominem vëzdrzoł do mje z dachu A na mój lest jô wodpovjedzë nje żdoł, bom cë ju zapovjedzoł, że sę dom vpakovac. Ale tego Morcena głupigo mje je żol. Nogji so wulotô za ną Martą i cuduje a nje vje, że dzevczë le dotąd je anjołem, pokąd ję ksądz stuła nje zvjáže przed svjëtım voltorzem. Ale njechle mô svojigo za wuzdę, tej sę kozdô przemjenji na Trąbjiną z grulką i mjetelokjem. Tak tede wuvożej, Remus, żebes sę nje doł zvëdzëc Marce. Lepji njech Morcen będze tim męczennjikjem, kjej mu sę tego tak srodze chce.

— Mje co jinszigo v głovje njiže bjalka! rzekł jem do Trąbë. — Jô chcë vëbavjic zapadłi zomk, jô chcë posadzëc na złotim tronje zaklętą krolevjonkę! — To znaczy, żeli živ ztąd vińdę.

Trąba jakbe sę vëzrasł, tak na mje wotvorzeł woczë i długo tak patrzeł, njim pokrąceł głową i povjedzoł:

— Tec të jednak zvezajno mosz svój przërodzoni szek v głovje! Ale co sę mô do nich zomkóv i krolevjonk, to stari Mjichoł pevnje rzekł provdë. Bo povjem cë, że mje to Marta zabrała lasem przez brod do Pustk i mje wob drogë vszetkji tvoje trele z tvojich pustkovjovich lôt wopovjodała. A Mjichoł mje rzekł, zes të gnota robocigo ale v głovje mosz mesle, co sę le panom rodzą, bo nji mają jinszi robotë. Chtuż to tam vje? I krol jezora beł takjim, le va wobaji ju nje pasujeta v te nasze pruskji czase. Dlotego të sedzisz, a won wumarł v sodzë. Ale pogrzeb mjoł ve Vjelu z vjelgą paradą. Lud nasz całi z nad jezora zeszedł sę i płakoł. Tero won le corkę uwostavjił po sobje a mjono jich vëgasnje na Vesokjich Zoborach.

— Jô z njim movjił przed smjercą! — rzekł jem.

— A cuż won cë povjedzoł?

— Zleceł mje pomstë i povjedzoł swoję krijovkę na Glonku.

— Bos wu njego mjoł łaskę wod chvjile nigo tuńca kopjice sana, chdze jô sę tak srodze wurzasł...

Te dva tidzenje jego sztrofë wozevjilë mjë kask i dodałë mje chcëcë do žëcô. Ale v drugjim tygodnju jô wodebroł wodvjedzenjë jesz barzij njespodzevané, bo kanał pon Czernjik. Tero jô vjedzoł, że na svjece cos novigo sę dzeje. Trąbą na zjavjenjé sę Czernjika jaż vzdrięło, a mje beło, jakbe sę v moji celë cemnji zrobjiło njiz zvezajnje. Ale won sę do nas zarzechotoł i rzekł:

— Znovu va dvaji v gromadze jak no ve Zvadze na litkupje. Takji przijacelstvo je vjęcij vortë njiz torba pjenjędzi. Ale czimu va sę tak vëzrasła. Ko jô mom dobrë novosce za pazecha. Vojna jidze i dlotego serce krolevskji pehné je łaskji dlo vszelkijich vistëpcóv. Wuvożej Remus: Vińdziesz z prize, le podpjiszesz ten papjor, chturen jô cë tu pokożë.

— A cuż na tim papjorze stoi?

— Njick takjigo! Remus przëznaje, że so zle postą pjil procem vłodzë krolevskji, że go sąd wukoroł spravjedlevje i że prosi wo vëboczenjé, bo sę wodtąd poprawji. A krol jegomosc na takji pjismo podaruje jemu z vjelgji łaskji resztë sztrofë.

Na to jô wodrzekł:

— Tego jô njigde nje podpjiszë, bo mje njespravjedlevje wobsadziłë.

— To je co jinszigo! — rzekł Czernjik Chtuż povje, że tińtem na papjorze malované słowa mają rzec provdë? Kjej të zelżesz drugjimu v woczë, tej krev cë może zaczervjenji lica, ale papjor sę njigde nje zaczervjenji, bo nji mô woczë, be sę vstidzec. Napjisz na njim novjekszą łesz a won wostanje bjołi jak ruchna njedovjinnoscë. Przez to też wod pocztaku, jak ludze sę na wuczilë mesle swoje znakami na pjismje kłasc, nomądrzeszi z njich

wuživelě pjisma do zatačenjô provdzevich mesli i zamedlenjô wocz u gŕupich. Cuž cě to szkodzi Remus, kjej podpjiszesz kawaŕk papjoru, beles vėszeŕł na vola!

— Jô łze žodni nje podpjisze!

— Z gŕupim na rekji a won žabě chvotô! rzeŕł pon Czernjik i vstoł. Ko doznovosz se jednak, Remus, ricerzu słuńca i provde, zem tobje žeczni. Njick nje pomože le procem tvojimu vŕosnimu chcenju będe cę muszoł vėvlec z ti sodze. Bivej zdrov!

Jak se za njim dvjerze zamkŕe, pjerszą moją mesłą belo: Cuž za njeszczescé dziso spadnje na mje?

Ale Trąba vestchnaŕł gŕęboko i povjedzoł:

— Głova mje mocko zabolôła, jak no po nim pjekjelnim trunku ve Zvadze, kjej jô wodecknaŕł v stogu na polu. Ale to cě povjem: Zmovję na jitenceją Czernjika dzesec pocerzi za navrocenjë grzesznjikóv kjej won dotrzymô sŕova i cebje z ti sodze vėbavji.

Ale jô wodrzeŕł:

— Kjej będe takô volô Boskô, tej jô jesz zdrov z ti sodze vińde, ale pjekjelnimu duchovji jô nje chcę bęc vjinjen moji svobodě!

Njeszczestlevô novjina nje minęła mje dnja tego. Dozerocz przėnjost mje list wod Martě z Pustk:

wojc wumarł. Tero jô, Remus, cebje ju vjęcij nje uwoboczę, bo Morcen mje bjerze za bjaŕkę. Njech tobje Pon Bog błogosłavji v žėcu!

Kjedem list pokozoł Trąbje, won kjiwoł głovą i povjedzoł:

— Nje movjił jô, że tak będe? Mjichałovji belo namjenjoné, to go i nje minęło. To bela jego vŕosnô przėpovjesc. Nad serotą Bog mô starzą, a Morcen będe dobrim chłopem dlo nji. Njech se ženji. Jô vjedno movjił, że žoden chłop dobrich dnji nji može znjesc...

Sztofą Trąbę se skuńczela, a jô znovu wostoł som. Ale na svjat szła krevavô burza. I navetk cvjardi Njemce vėŕekŕe se i sfolgovelě wucisku na naszi zemji. Tak tede chocem žodnigo przeproszenjô nje podpjišoł, jednigo dnja wodemkŕe se przede mną bromě sodze i jô z woddechem vulgji wuzdrzoł jem se znovu na voli.

Kuńc drugjigo dzelu.

TRZECI DZEL: SMĘTK.

XXXI

Jak Remus vėmaszerovoł ze sodze pruskji z muzeką. Wo pannje Klemje na Vesokjich Zoborach.

Belo to koło svjętigo Jakuba, jak mje ze sodze pruskji vėpuscilě. Wodelě mje przė ti worędzę vszetko, co mje noležało: Pjenjėdze, ruchna, karę a navetk ksązkji. Ale kjedem so z wuvogą jeden z mojih viborkov przekartovoł, tej jô vjidzoł, że "krolovo koruně polskji" belo czorną farbą zamazané. I ve vszeskjich drugjich viborkach belo to vezvanjë do Matkji Boskji tak samo zamalované. Ale jô so wuvozoł:

— Jakji va gŕupi! Chocbesta voltorze i ksązkji zamalovelě, ko jednak Wona kroluje v njebje i mô v wopjece korunę svoją polską!

Kjede sę broma sodze przede mną wodemkła, a jô popichającë swoję karę maszerowoł na wołã, wuczuł jem njespodzewanã muzikę. To Trąba i kamrot Veber przed bramã w trąbë delë, jak na jakji svjeto. Jak jô sę nalozył na wulicë, tej wonji chiże vësunëlë naprzodk i szlë marszovim krokjem grajãci przede mnã przez mjasto ku vjelgijmu dzevovanju sę ludztva. Tak wonji mje wodprowadzilë jaż do koscoła, chdze jô choł Panu Bogu podzëkovac za to, że tim pruskjim sędzom zmjëkczel serca cvjardë. Doznoł jô sę pozdnjze wustãpjlë le ze strachu, nje vjedzącë, cze ve vojnje z Francuzem dobedã, cze nje. Bo skorno dobelë, tej zatvardzilë serca svoje njepotemu i wuciskelë naju Kaszubów gorzjij, njize przed vojną.

Dzivno to jednak vëzdrzało: Dvuch muzikantów v trąbë dãcich a jô slode z moją karã przez mjasto: Chto živ, stanãł i sę przëzeroł, jaż całô procesejô sę vkoło nas zebrała. To też Szabelka, dovajãci boczenjë na porzãdk v mjesce, przëbliżel sę z wodemkłą do vadzenju gęba. Ale jak won wuzdrzoł mje, tej nje tile gębę ale i woczë wodemknał szeroko i stojoł cecho jak trus, jaż ma przemaszerovoła.

—To beł trijomf njedovjinnoscë! — rzekł Trąba, kjej jem jich wobu czestovoł wu Neumana Ale będzë pevnim, Remus, że wonji be nom ti pojigji nje delë, kjejbe nad njimi nje visała vojna. Szabelka som mjoł strach, żebes mu nje vëkjidl resztë zębów, a szandarów, że to chłopë seti i dzirzkji, tich wonji vszetkjich vzëlë pod jiverę, be moglë tłuc Francuzów. Naszim wonji też nje darovelë: Stach, Klerik, Franck a navet Leon ze stenkã junoszą ruchna krolevskji. Żol mje le, że może i tobje, Remus, nje przepuszczã. Cuż tã tam na vojnje zrobjisz, kjej cebje njicht nje rozumje?

Po tim poczestunku woddzëkovałasma sę z kamrotem Vebrem i v gromadze z Trąbã vzëłasma drogę na Lipno. Kjej jem pjerszi roz zнову wuzdrzoł modré njebo nad głovã a vkoł pola, pełne sztëg zlotich zeta, rzëdami svjodczãcich, jak ludze zapobjeglivje procovelë, pokãd jô gnjil v ni prizë pruskji, tej vzëła mje takô słabota, zem muszoł sadnãc na karze i dichac czëżko. Trąba stanãł nade mnã i kjivoł głovã :

— Wodpocznjike so, Remus, i nje poddej sę! Jesz cë mjazdra sę vroci! Na sodzkô strava nje pluži takjim svobodnim ptochom, jak ma dvaji. Pożdej le! Nasz vjater kaszubskji vnetk z cebje ten sodzenni smrod vëvjeje. Njechle jesz deszcz cę vëpłocze i słonuszko vëgrzeje, zaboczisz co belo, a za poł roku nje będziesz so ju vdarzel, jak cę strziglë woprovce pruskji.

Dva dnji ma vëdrovała przez pola i lase do Lipna. A kjej jô ku reszce legł v moji jizbedce, jak dovnji wu szkolnigo, tej jô społ trzë dnji i trzë noce tak, jakbem z nocëższji robotë sę vrocel. A poprovdze jô jednak le Bogu dzień krodł v ni sodzë. Tak jô sę doznoł pjerszi roz v žëcu, że zgnjili dnje vjęcij człowjeka wumęczać, njize czëżkô robota.

Ledvom pomãlu przëvekl do svobodë, ju jô dostoł nokoz, żebem sę stavjil na mjarë. Tam przed vojskovã komiseją wonji mje wobzerelë, jak sztukę bedła, be doznac sę, cze jô zdatni na vojoka. Co do mojjich gnotów, to wonji wuvozelë, żebe jô beł sposobni do vëtrzymanjô kul i bjicô za krola pruskjigo.

Ale na moję godkę wonji srodze kjivelë głovami. A kjej jim jesz szołtes Kjedrovskji napomknał, że to njibe z mojjim rozumem nje je, jak wu jinszych chłopów puscilë mje na wołã. Ale naszich drugjich chłopców szandarovje zabjerele i provadzilë jak baranów na zabjicë. Mjedze njimi beł i nasz pustkovskji Morcin.

Podzëkovoł jem Panu Bogu, że mje i ten roz z rãk njeprzijoceli vëbavjil i zaczął jem z nova z moją karã vanożec po kaszubskjim kraju. Trąba jak vjerni druch trzimoł mje kompanjijã. Ale pokãd Trąba sobje vjesoło pogvjizdivoł, ve mje dusza plãkała wod smutku, bo po koscołach jiscelë sę Bogu matkji i starszi, a v roboci dnje vjeczorami wo wocemku klëczalë bjãkji pod Bożãmekã, zdrzącë ku rrozom słuńca za lasem, krevavim i straszim, jak gorz Boskji: Tam sę lała krev v dalekji Franceji jich męzów, senów i bracô za cuzã spravë.

— Chtuż vëbavji naszã zaklętã krolovã, kjej vszetkjich naszich chłopoków vëbjijã — pitoł jô dusze svoji.

Wod chvjile, jak mje ze sodze vëpuscilë, vëdrovoł jem przek i spak naszim krajem, bom nji mjoł wubetku anjim sobje nje vjedzoł radë. Kjej jem na noc legł pod krzem v polu abo na gburskji wustrzesze kłodł sę na

słome, navjedzała mje, jak noskvarnô Mora, vstec a vstec meslô jedna: Pocuž tã chodzisz posvjece, kjej nje clicesz robotã robjic, jakô cã je nadanô? Ale jô njeszczestlevi nje vjedzoł, wod jakjigo kuńca tã robotã zacząc, bo vjidu mje nje delã i nji mjoł jem njikogo, chtobe mje go wudzeleł. Potcevi Trąba le grivoł i vëspjevivoł, vjęcij jemu not nje beło. Ale choc won mój nolepsi druch, jednak kluczi do moji dusze won nji mjoł...

Vrocilã sã ku reszce z vojnã. Njemc mjoł dobetã. Po koscele trafjil jem Morcena, chturen mje cuda wopovjodoł wo svojim vojovanju. A vszescã, co z njim bëlã na vojnje, przësigelã, że nastanã czase lepsi. Ale bëlã drudzã, chterni głovami krãcilã i godelã:

— Dobelã Njemce: tero wonji nom dadzą bobu! Njedługjigo czasu not beło, żebe dokazac, że ti co tak povjadelã, mjelã provdã. Po tim, czego jô wod njich sã doznał, nje beło mje dzivno, że wonji sã vzëlã do wobalenjô naszi svjãti vjarã i zaczelã kszã pakovac do swoich pruskjich sãdz. Naszi ludze le szeptelã mjedze sobã i pod stolãm pjãsce zaciskelã, ale v woczã njicht sã jim nje stovjoł, bo zmocnjila sã jich rãka njepotemu. Smãtk beł gorã!

Kjile lãt jô tak przekarovoł po svjece, znajomi vszeskjim a jednak njeznajomi, z duszã, v chterni, jak kam na dnje, ležala moja sprava. Njick mje spravã svjata nje woblecałã i żebe nje Trąba, nje bełbem wo njich vjęcij vjedzoł, njiže ten jocz, chturen przede mna nje wucekoł, kjej jô v rovje kol lasu sođł, be so przëszekovac stravã. Ale ku reszce ju tak Pon Bog chcoł, żebem sã zetchnał blizij z proçã rãk Smãtkovicli.

Beł to dzeń pjãkni, kjede jô roz karovoł v kamroctvje z Trąbã przez lase przã Przerãbelskji Huce. Ładno to sã tak jidze, kjej człovjek sã spjeszec nji mã prziczinã i moze wob drogã wod jednigo drzeva do drugjigo mesle svoje pasc, jak mu sã vjidzi i pozerac po Božim svjece chdze chce. Zelonã dzarna, wutchanã kvjotkami, ptoszk, co sã drze na vjetvji przãdroznigo drzevjãca, bestri motel v slũncu, przmjel, chturen chiže, jak kula ze strzelbã vedle wucha vjornje, chvalãcã sã basem: Jô pon, jô pon! — To beł naju svjat wod rena do vjeczora. Ale v tim svjece beło nom lepji, njiže tam za lasami mjedze ludztvem ve vsach i mjastach, chterno sã tam rojilo chcevã, bjednã i zrobjalã v wudbje, że jiin tego not do szczestlivoscã.

Kjedesma tak drogã vëdrovalã, jô moję karã karujãcã a Trąba wokoma mje, raptem mój tovarzesz mje wuchvaceł za trokji mojigo vampsã i rzekł:

— Postój kãsk, Remus, i zdrzã! Cze tã tam pod drzevami na pravã rãkã nje vjidzoł co czornigo?

Zdrzã i tej movjã do Trãbã:

— Tam sedzi człovjek v czornich ruchnach, a kjejbe to nje beło v tim głãbokjim lese, rzekłbem, że to ksãdz.

—To jidzma dalij! rzekł Trąba i przežegnoł sã. — Moze to i poprovdze bẽdže jakô duchovnã vosoba? Choc jô i to czuł wod starich ludzi, że Zli Duch na sã przãwoblekã takã postacejã. Le mu zdrzã dobrze na nogji, cze moze jedna nji mã sztołtu kopeta.

Tak ma szła. A jakžesma naszła blizij, tej postacejã z nad lasu vstała i wobrocela sã do naju licami. Na to jesz z daleka zavołã Trąba :

—Njeh bẽdže pochvaloni Jezus Christus!

A na postacejã wodvołala:

—Na vjekji vjekãv. Amen!

—To je poprovdze katolickji człovjek — rzekł Trąba. Bo Zli Duch znjikłbe nom z woczã na pochvalenjë Pana Boga. A vãdrzi na vosobã duchovnã. Czekavi jezdem, co won mã tu tak daleko v lese som do robotã.

Kjedesma naszła krotko, vĕstapjil czorno wobleczeni człovjek naprocm nama i rzekł:

— Dobri ludze! Źeli mota przĕ duszĕ kromkę chleba i mje wod nji wuziczita bĕdze to wuczink mjłoserdzô, za chturen Bog vom zapłaci.

Na takji słowa jô stanovjil karę na zemji a Trąba rzekł:

— Podzelimĕ sĕ z vami z tim, co przĕ sobje momĕ. Le povjedzce, chto vĕ takji? Vĕzdrzice na ksĕdza a nje chcelĕbesmĕ vaju wobrazĕc, nje dajacĕvom poczestnoscĕ, jakô sĕ duchovni vosobje nolezi. .

— Moje wobleczenjĕ movji provdĕ! —rzekł zapitani. Jezdem ksĕdzem i zbładzeł jem v tich lasach, wucekajacĕ przed pruskjimi szandarami. Tec vom gvesno vjadoo, co sĕ v naszych dnjach dzeje. Koscołĕ zamikają, a słuozĕ Bozi sĕ tacą po svjece. Mjono moje lepji vom nje vjedzec, cobesta sĕ czasem nje chcacĕ nje vĕgadała. Ale kjej bĕdzeta pozdnji spominelĕ ksĕdza, chturen vaju na drodze v lese proseł wo kavalk chleba, tej vspomnjita le uwo ksĕdzu Pavle.

— Ach, Jegomosc! rzekł na to Trąba. — Jak dłuoz jesz ti njeprzijocele bĕdą sĕ pastvjilĕ nad naszym norodem? Vjidzoł jô na vlosné woczĕ, jak naszigo ksĕdza v Lipnje szandarovje v karetĕ pakovelĕ, be go zavjezc do sodze. Naszi bĕlĕbe jim pokozelĕ, ale som ksądz proseł, be sekjerĕ i kłonjice pochovelĕ. Ale mje markotno beło, Źe Pon Bog v njich nje klasnął pjonem z vesokjigo njeba. A kjej ju nje choł vlosną rĕką klasnac v to brzedalstvo, czimu nje vĕnekol na zemjĕ jakjigo Svjĕtigo z mocnimi gnotami i dobrą palecą v pjĕscĕ, be jim te njenobożni karkji zkjidł.

Ksądz sĕ letko wusmjechoł:

— Znajĕ cebje! Tĕ jes Trąba muzikańt, a ten tvój tovarzesz, to znani vszeskjim Kaszubom Remus. Boczta, dobri ludze: Som Pon Jezus, choc beł Bogjem, pozvoleł sĕ wukrzizovac wod źedóv. A kjej dziso Won daje vłozĕ pastvjenjô sĕ nad koscołĕm słuozom krolevskjim, chterni po dobĕcu vojnĕ wupjilĕ sĕ buchą, vje Won gvesno, dloczego tak mô bĕc a nje jinaczi.

Trąba le kjivoł głovą, a jak skuńczeł movjic ksądz, klasnął sĕ pjĕscą v łosenĕ i krziknął:

— Jedna pocecha, ze v pjekle choba dosc grôp i smolĕ mają, be jim dac zoplatĕ rzitelną. Ale jegomosc je głodni. Bĕdze lepji, kjej zepchnjema karę daleko wode drogji v las. Bo choc mój tovarzesz Remus ju dva raze v źĕcu pokoroł tich słuozóv pruskjich i dobrą volą be nje pozvoleł arasztovac jegomoscĕ, to lepji bĕdze, kjej zińdzema vstron na vipodk, kjejbe Źli Duch — jich nobliżsi krevni — naprovadzel jich tą drogą.

Rada Trąbĕ nom sĕ vjidzała. Za chvjilkę ma ju sedzała daleko wod drogji strzod leszczenovigo brzidu i dzelilĕsma sĕ z ksĕdzem naju bjedną źevnotą.

Vjedzoł jem dobrze z vlosnigo doznanjô, Źe złapją ksĕdza Pavła, Źeli sĕ dobrze nje zataci. I przĕboczeł mje sĕ krol jezora, chturen tile lôt sebje i svojĕ krijovkę przed woczoma cemjeźiceli wukreł. Pomakłoł jem rĕką na pjersĕ jĕgo znak z Matką Boską i pomeslól sobje:

— Źebe tak ksĕdza zchovac v krijovce njeboszczika krola jezora!

Trąba, ledvjesma zjadła naszą bjedną stravĕ, jał gadac, jakbe zgodł moje mesle:

— Jegomosc! Kjile lôt nazod Źeł tu njedaleko szlachcec Zoborskji, znani mjonem krola jezora daleko vkoł, strzod tich jezór i lasóv. Wumarł won v sodzĕ pruskji, ale pochovani lezi mjedze svojimi na smĕtorzu ve Vjelu. Źebe ten jesz Źeł, to dołbem so głovĕ wucac, Źe won be jegomoscĕ wukreł tak, Źe navetk pon Czernjik, chturen mô mjec kuntrakt ze Źlim Duchem, jegomoscĕ be nje vĕpenetrovoł. Ale i tak, na mój głupi rozum, mje sĕ zdaje, Źe v wokolicach jezora i na jĕgo wostrovach jesz noprĕdzij dlo jegomoscĕ krijovkę dotegujemĕ.

— Zdom sę na vaju dvuch! — rzekł ksądz. Bo jô tu tich stron nje znają. Moja wojczezna leży na Kępje Svorzevskji, chdze Matka Boskô Svorzevskô kroluje rebackjimu ludovji.

Tak jô povjedzoł:

— Wukrijema ksędza na Glonku.

— Tam beła krijovka krola jezora — rzekł Trąba. — Może to be beło nolepji. Żevnotę be dovozilë ludze ze vsi rebackjich, a nji ma v njich anji jednigo, cobe ksędza vëdoł.

— Będzemë patrzilë, jak dalij — rzekł jem. — Bom ju mjoł v głovje vëszukané ne podzemné jomë krola jezora, lem jesz nje vjedzoł, jak sę do nji dostac.

— Zgoda! I Bog cë zaplac, Remus! — rzekł ksądz. Tero ma sę ju nje zavrocela na dużą drogę lasem. Bo choc tam mogł vanożec tidzenjami v tich borach, njevjidzącë człowjeka na woko, to v tim vipodku moglë pjilovac szandarovje abo i lesni. Vzëlësma tede drogę v bok przeka lasu ku brzegom jezora Vdzidzkjigo...

Szaro ju sę robjiło, kjej ma, vëszedłszë z lasów, wuzdrzała szklącë z daleka mjedze bjołimi pjoskami vjelgji vodë jezora. Rożovjiło sę jesz njebo nad mołem, chdze z njego słonuszko zeszło, a pod njebo, jak czorné wopokji stojalë budinkji jakjigos pustkovjô. Z daleka letkji vjater njosł vonją sana svježigo. Zemja pod naszymi nogoma njeworanô, beła porosnjëtô vrzosem. A tim vrzosem ku nama szło dzevczë, jak sarna letko stovjającë krokji. Vesokji wono sę vëdovało, a przez plece mjało zavjeszoną strzelbę, a długji botë na nogach. Jak naszło bliżij, tej jô vjidzoł, że jak snop grubi varkocz złocanich włosów zvjeszoł mu sę na plece. Przëstapjiło ku nama, jak jakô vesokô krolovô, pjëknô na vezdrzenjë bez mjarë, stanëło i pochvaleło Pana Boga. A jak ma wodchvaleła, rzekło:

—Vjitejtaż na Vesokjich Zoborach! Noc ju zachodzi pola i vodë, a za vjidu besta do mjeszkanji ludzkjich njedoszła. Roczë vas tede na noclig i stravë, żeli vom będze dosc dobrze vstąpjic pod nasz bjedni dach.

Ksądz na to wodrzekł:

— Cze të jezdes paneszka dlo wochotë, vanożącą ze strzelbą po polu, cze też corką njesposobnigo człowjeka ale na to cë z woczju nje patrzy, — njech cë Bog zapłaci za dobré serce i za goscenë, chterną jô chętno przëjimnë a moji dobri tovarzesze gvesno także. Bo z dalekji jidzemë drogji.

Ale Trąba nje doł wodpovjedzec pannje, le vëskoczeł, wuchvaceł jë za rękę, trząsł nją i vołoł

— Panno Klemantinko! Jakżeż panna wurośła i zrobjiła sę vjidzalô! Tero panna je provdzevą krolevjonką jezora.

—Vjitom, vjesoñi Trąbo! — rzekła panna. — Leno mje markotno, że na naszym pustkovju nje będzece mjelë komu grac, bo krom kulavigo Macka i stari Małgorzatë le matka i jô sedzimë na Zoborach.

— Jak nji ma worëdzë, to worądz zrobji Trąba! Jak zagraje, to ze vszetkjich vsi rebackjich zlotą sę chłopocë do tuńca. Ale tero, ko momë ksędza mjedze sobą i krölevjonkę, krom takjigo bohatera jak Remusa i mestra wod muzekji, jak jô som, nji można jinaczi, le z wuroczestą muziką vmaszerovac do zomku krolów jezora.

I ju Trąba ze szklącim norzędzem przë gëbje, dącë z cali mocë, maszerovoł na przodku. Slode provadzëła ksędza panna Klemantina a jich szlachem jô szedł, pchającë moję karę przez vrzose. Z wuvogji na ksędza Trąba nje groł svoji zveczajni frantovkji wo kozë i jeżu, le nen marsz wo Matce Boskji, co won go groł v kompanjiji do Vejherova, jak na mje szandarovje pjilovelë.

Zdzejwiła sę muzice na tich dalekjich pustkach noc, nachodzącô z njeba i przëstaneła na chwilkę. Vrzose drzemjaci podnjestë subtelni kvjotkji a z njedalekjich lasów i pjoskovatic wurzm wodgrivało sę głosné echo. Na woborze, kjedesma naszła, vësepelë sę kulavi Mack i starô Małgorzata, chterna z dzevotë puscela szkopk z mlekjem na zemję. Stanelësma przed budinkjem dużim, v srąb budovanim. Staré lipë zazeralë gorą jego dachu, jak wopjekunë rodu, chturen sę pod jich cenją chovoł.

V jizbje duzi przëvjitala naju matka dzevczëca, vdova po krolu jezora, przëzerajacô sę nama z przëmruzonimi woczoma, jak ludze, co mają vjid słabi. Panna Klemantina rzekła:

— Vëplakała sobje matka vjid z woczuz za njeboszczikami wojcem i bratem.

Tej zložëła ze sebje sprzët strzeleckji i wobskacała wogjiń na kominku. I vnetk kanëła po jizbje vonjô smažoni praznjice, chłoscacô do jedzenjô.

Matka wob ten czas sadła do nas i jëła wopovjadac:

— Wod długjich lôt takjigo granjô, jak dzis na naszym pustkovju, njeczulam. Bo chtuż tu wu naju mjołbe smjoc sę i vjeselic? A rovnak i wu naju za mołich młodich lôt vjesoło sę zeło, pokąd Njemce nad timi dużimi vodami nje zrobjilë pruskjigo porzãdku. Jesmë tero tu same dvje kobjetë z parobkjem i dzevczinã. Nje wodvjedzô naju njicht, choc Klemce ju czas meslec wo mirzu, ale chlopocë ji sę boją.

Na to wodezvalo sę dzevczë wod kominka:

— Tec vjece, matko, że njeboszczik wojc doł nasz znak rodovi chłopcu, chturen przinǳe. A jô jinszigo nje będe, jak tego, co ten znak pokoże, choche beł bjedni i njeszekovni z wurodë.

Ale jô sobje v ti chwjilë przëboczeł wostatné moje movjenjé z krolm jezora i krijamko vetchnãvszë rëkë pod vamps, cvjardim makloł znak jich rodovi z vëwobraženjim Matkji Boskji. Ko to beł jakbe zopjis na to peszné dzevczë. Przëzdrzoł jem ji sę tero z wuvogã. A przëboczała wona mje skarnjã i wurodã i trzimanjim głovë moję krolevjonkë z młodich lôt na zomkovjisku, przez chternã bezmała nje straceł žëcô i zbavjenjô dusze. Tak chodzëła po jizbje postavnô i snozô. Jakuż to smjeszno mje sę zdovalo, że jô bjedni vanoga mjołbem na nje woczë podnjesc! Dlotegom so wudboł tak:

— Nje dosz žodnã mjarã poznac, że z ji wojca rëkji mosz znak rodovi Zoborskjich na pjersach a z njim pravo do nji.

Ale ksëdzu sę srodze vjidzało, że dzevczë tak tci volã wojca svojigo. Tak rzekł:

— Njehże cë, panieszko, Pon Bog go przëśle, jak norechlij, tego, co znak rodovi vasz wod wojca njeboszczika przënjese. Bo vjidzec, że volô wojca cë svjëtô.

Tej ale zaczął kãsk podkarbjac:

— Ale jak chcesz, žebe ten tvój namjenjoni przëszedł jak noprëdzij, tej le sę zdej na tich mojjich tovarzeszi. Wonji vanożã po całim svjece i znają tu kożdi knjej i rej. Wonji cë go vëszukają i przëprovadzã.

Na to Trãba wodrzekł:

— Gvesno, panno Klemo! Le povjedzce nom jego mjono i przezvisko i wopovjedzce, jakji mô włose woczë, skarnje, nos i wurodë, a ma go z Remusem ju po drodze vëpenetrujema. A kjej njebędze dobrã volã choł jisc z nama, tej go zrzeshonigo postronkami na Remusovi karze przëvjezema i cesnjema vom pod nogji.

Rozesmjała sę na to matka:

— Kjej kłopot v tim, že mój njeboszczik Zoborskji nje povjedzoł nom anji jego mjona, anji przezvjiska, i njicht nje vje, chdze go Pon Bog chronji.

Trąba sę zamesleł i po chvjilë rzekł:

— Tej ju njick jinszigo, le będę muszoł po vszetkjich molach trąbjic na przënëtę notę lubjiczkową. Bo taką moc jô v mojim granju mom, kjej le chcę. A jak won zvbjoni mje kanje na woczë, tej më go z Remusem veznjemë za wożegle, a jô mu povjem kozanjé takji: — Gnjelo! Torbo wod wobroku! Nosisz przë sobje zopjis na krolevjonkę jezora a volisz wudavac głupigo i sedzec, njiže jachac na viglëdë i zadavac so procą, bes sę vjidzoł nopjėknjejszi pannje nad jezorami? Ale poždejle! Zaru ma cę tu z Remusem zabjertzema zrzeszonigo na karze, želi nje volisz jisc dobrą volą na postronku przëvjazani, jaž cę zaprovadzemë do Zobór. A tam ju gvesno nje mjodnô gąbka pannë, ale cvjardi mjetelok na cę czekô i ležô na grochovjinach, bos wobrazel pannę i całë przijacelstvo.

Z Trąbovi godkji vjedno ludzom belo do smjechu, ale mje smjeszno nje belo, bom sedzoł jak na vėglach. A panna tak robjiła jakbe njick nje czuła.

Po vjeczerzi wusadła panna Klema do nas i zaczęlasma vszescë v gromadze radzëc, jakbe nolepji ksędza zchovac przed pruskjimi szandarami. A jak jeden tak a drugji jinaczi radzel, rzekła panna:

— Žebe tak mój njeboszczik wojc jesz źel, to be won vas, jegomosc, tak zchovoł, žebe żoden sługa pruskji vas nje nalozł, bo som kjile lôt sę praed njimi wukrivoł na jezerze. Ale won ju nje žije a jego krijovkji jô nje vjem.

Na to Trąba podskoczel wod stołu i krziknął:

— Rada! Mój tovarzesz mô wod wurodzenjô kask skażoną godkę, że go ludze nje rozumjeją, nje przëvikłszë do nji, ale won mô statk i rozum za naju vszetkjich, vėjavsžë ksędza jegomoscë, chturcn jako duchovnô i wuczalô wosoba, nji może bęc porovnani z nami prostimi ludzami. A mój przijacel Remus dopjeru movjił, że won vje krijovkę krola jezora i że won ksędza v nji wukrije.

Na to panna Klema vstała, položela rękę na pjersë i woczoma jak gvjozdami na mje zdrzała, jakbe mje na samo dno dusze zazdrzec chcała. Ale jô strzimoł ji vezdrzenjé, jak stari kam v polu, na chternim prožno woko przeczetać chce do vni nadpjise. Po chvjilë wona sę tak wodezvała:

— Som nalezlisce krijovkę wojca, cze won vom ję povjedzoł?

— Povjedzoł — rzekł jem.

Vjėcij sę dzevczë nje pitało, le patrzelo dzivnimi woczoma na mje, jak długo ma tam v gromadze sedzala. Ale v jego woczach jô czetoł takji pitanjé:

— Želi wojc njeboszczik cë povjedzoł swoją krijovkę, cze cë też do rękji nje doł naszigo znaku rodovigo?

Ale na takji njemé pitanjé nje belo z moji strônë wodpovjedzë. Za to Trąba jał wopovjadac wo naszym pjerszim napotkanju sę z krolom jezora na Glonku, wo tańcujaći ve vjidze mjesadzovim kopjicë sana, wo naszi pjelgrzimce do Vejherova, a ku reszce wo tim, jak przed smjercą v sodzë pruskji krol jezora ze mną movjił i mje povjedzoł swoją krijovkę. Wob całi czas jego uwopovjodanjô dzevczë z vjelgą wuvogą zdrzało na mje, a jak ma sę woddzėkovivała na noc, przëstapjiło do mje i rzekło:

— Movjice mało, ale dzirżko i dobrze z woczou vom patrzy. Zadom sobje starę, be vaszë godkę rozumjec, co besce mje wo mojim woju wopovjadelë. Jezdesce mje krevnjejszi njiže krevni, bosce wostalnë chvjile z mojim wojcem przebivelë.

I podała mje rękę panna Klema, rękę małą ale mocną, i mje żiczeła dobri nocë.

Delë nom do spanjô jizdebkę pod dachem. Jediné wokno zdrzało na jezoro i jego wodnogji. Mje te pitajacé woczë pannë nje dalë spac. Tak jem vstoł i patrzël v mjesądzovim vjidze na te vodë i na dalekji Glonk, chturen jak wopoka czornô pod nocné njebo na vodach stojł. Z ti stronë brzegu rzędë krzów jalovcovich, jak zgraja czornich duchów, sejmovalëv gromadze, a krocij storigo dvoru vesoko pod njebo rozcięła remjona Bożomęka, tak nad vszelkji zveczoj vesokô, zem takji jesz nje vjidzoł v žëcu. A muszała bëc njedovno postavjonô, bo jak mje sę zdovalo, ji drzevo jesz nje bëło zczernjalé wod deszczu i słuńca.

Przëboczëła mje sę tede moja pjerszô przigoda na Glonku i moje dzivné kamroctvo z krolem jezora. A kjej jem sę dłuziej zapatrzel na te pola, lase i vodë, tej mje sę zdovalo, że tam na Glonku v mjesądzovim dnju poleł sę kjerz mateczni.

Tak jem wuklął skarnją ku jego stronje i zmovjił pocerz za jego duszę. I tero spjik mje zaru szedł na woczë.

XXXII

Krijovka krola jezora na Glonku.

Zavjitra skovronkji spjevalë a vałë jezora grałë strzod wostrovów i bjołich wurzm swoje vjeczną notę, jak wod początku svjata. Budzelë sę vse, przëczuplé do jezora i jego wotnóg wujodanjim psów, govorem dobetku i pjesnją poreną ludzką...

Kjej jesma: ksądz, Trąba i jô, zjadła podfrisztek, kanęła corka krola jezora i vząvszë na sę sprzët strzeleckji. povjedzała:

— Pude z vami po czołno!

Po drodze do brzegu naszłasma na nę Bożamęką, chternąm vczora z wokjenka przed spjikjem wuzdrzoł v mjesądzovim vjidze njezvicajno vjelgą. Kjej jesma pod nią stanęła, vëdovała wona mje sę jesz vežszô i wopoczniejszô, njiže v nocë z daleka. Verazno težem sę doznał, że njedovno muszała bëc postavjonô, bo ji gładzoné drevno bjeleło sę jak svježé. Panna Klema stanovjiła sę przë ti vesokji Bożimęce, wuklęła i pocerz movjiła. A ma drudzë stojelë cecho, jak przed vołtorzem v koscele, bivszë pevni, że ten mol i njezveczajni vižavë krziž na njim muszą mjec jakjis straszné znaczenjë dlo tego dzevczëca i dlo mjészkańców Vesokjih Zobór. To tež, jak dzevczë z kolon vstało, patrzëłasma na nje, jakbe nom mjało co wobjavjic, a wono vëcignęło rękę ku szklăcim, szeroko rozlanim vodom i rzekło:

— Wobjeżalam czołnem vszetkji vse rebackji, na Radolnji, Lelekovnjicë, na Krziżu i dłuģji szlach wod koscerskijch Vdzidz jaž do Knjeji. Bom sobje wudbała, że ta Bożomęka muszi bëc takô vesokô, žebe ję ze vszetkijch vsi vjidzoł rebackji lud. I won ję vjidzi!

A kjej jesma na nję patrzëła pitajacimi woczoma, panna Klema povjedzała tak:

—Z novežsi chojkji naszich borów, takji, co wokrętovi žogle njese v zamorskji kraje, vëczosałam tę Bożamękę. Ale nji ma v tich naszich vjelgijch lasaclu drzeva takji vižavë, cobe dosigła vesokoscë krzividë ludzkji, jakô na tim molu sę stała. Słudzë krola pruskjigo mimu wojcu, chturen sę jim dobrą woddol voł, nałožilë želazni kajdanë i nje puscilë do wumjerajăcigo sena, chturen vjidzec go pragnał przed skonanjim. Tej ma z matką przënjesła go na pjerzenje i zabjegła jim drogę. A tu, chdze ta Bożomęka stoi, bëło jich wostatné woddzëkovanjë sę na svjece.

Ze vszetkijch vsi vkoł, kjej słuńce spëdzi noc ze svjata, reno vjidzą tę vesoką Bożamękę. A kjej ję wuzdrzą, to sobje przëboczają, co tu sę stało. Njeh vjidzą i pamjëtają!— Wonji i jich dzecë!

Po tich słowach zervała sę panna Klema i chizimi krokoma pobjegła ku jezoru, a ma ji pozwoleła nas wurechlęc, bo dusze nasze, jak chmura, napełniała zgroza dziejów ti wesokji Bożimekji. Mje na woczach stanęła jizba v sodzě pruskji, a v nji na vjęzenni poscelě bladô jak trup postacejô kroła jezora, chturen mje wopovjodoł przed smjercą woddzěkowanjé ze swoim jedinim sinem na tim molu, na chternim tero jego corka postawiła ten vjidzani ve vszetkjich rebackjich posodłovjach krziž. I to mje przėszo do głowě:

— Chto vje, cze sin jego bełbe z taką poczestnosćą mjono Zoborskjich na Zoborach trzimoł, jak ta pesznô corka!

Czėzkji spomnjenjô nje wopuscelě mje, jaż stanęłasma nad jezorem. Vjid i szklenjé jego vód znekałě z dusze chmurę czornich mesli, jak vjidni porenk nekô zemnjice nocné. V duzim czołnje postavnô, jak krolovô tich vód, stojała panna Klema z vjosłem v rėku. Dva vjosła leżałě na duchce. Kozala tede Trąbje i mje ze strzedni ductě robjic vjosłami a ksędzu sadnac na kobjelě, licami do naju. Sama stojacô v slednim kuńcu czołna dowała kjerunk, ceskajacô vjosłem to z levi to z pravi stroně. Ale woczě moje ze zdzevjenjim, chęcą —rzekłbem — ze strachem bładzelě po ji wesokji postaceji, jak wona tam stojała kjerujacô czołnem pod rzoze rożovigo njeba. Koguż to wona mje przėboczała z postavě i wurodě? Cze nę krolevjonkę, chternąm za dzecka wuzdrzoł v zelonim wokjenku v mjesadzovim vjidze? Cze moję krolevjonkę ze zomkovjiska nad brodem v głėbokjim lese? Cze też serdeczně vezdrzenjé Martě, kjej mjėv czėzkji choroscě ze svjata gorączkovich womon budzeła na vjidni svjat Boskji? — Nje vjedzołbem tego povjedzec, ale tak mje sę zdawało, że gromadzi wona v sobje vszelką pjėknosc vszetkjich kobjet, chternem vjidzoł na svjce.

Podjachavsžě pod Glonk, jęłasma go pomału wobjeźdzac, a jô szukoł woczoma ni vjelgji gromadě kaminji, wo chterni njeboszczik krol jezora mje beł povjodoł. Przėboczeł jem so jego słowa: — wod stroně Płes leži vjelgô gromada kaminji, jakbe vmurovanô v przidkji brzeg. Mjedze njimi jeden srodze vjelgji stoi na drugim plaskatim kaminju, a zdaje sę bęc takji wopoczni, że żoden człovjek be nje przėszedł na to, be go probovac ruszęc z molu. Ale boczě: won sę daje ręką jednigo człovjeka tak letko wodchilęc, jakbe vjisoł na zovijasach... Wobjachałasma roz i drugji całi wostrov, ale takjigo molu i gromadě kaminji wuzdrzec nje beło možno. Tak jô so pomesłoł: Može jakji brzid abo chrostě zakrivają wod kraju nę gromadę kaminji. Tak jem doł znak pannje Klemje, żebe vjachała na brzeg v nim molu, chdzema wonge z Trąbą na Glonku vėładowała i mjała pjerszą pocesznią przigodę z krolm jezora. Vėszedłszě na łaczkę, provadzeł jem wod stroně Płes rovno brzegjem, a drudzě szlě za mna. Czim dalij, tim veżij nom wod levi rėkji zemja rosła v gorę przidką wurzmą. Vązkji le pas pjosku mjedze vodą i nją pozvoloł nom jisc vprzod, a i ten molami beł sapovati, że možno beło sę v njim zapadnac.

— V takji sap jô vpodł — rzekł Trąba — jak naju na kopjica sana vėstraszeła. A voloł jem, żebe mje som Straszka za włose vėcignął, njize żebem beł mjoł wutchnac sę v tim mule, a do tego jesz v nocě.

Ku reszce ten vązkji pas pjosku też sę skuńczeł, zavaloni vjelgą gromadą kaminji, jakbe je ta gora gvołtem ze sebye vėpchnęła v jezoro. Wobjeźdzajacě vkoł wostrovu nji mogłasma jich dostrzec, bo vesokô sicena z jezora podchodzeła jaż pod som przidkji brzeg, a ze samigo brzegu zvjeszałě sę ku vodze pokrzevjoné vjerzbjině, vijołkji i leszczeně. Dalij jisc suchą nogą nje beło možno. Tak jô sę wobroceł do drugjich im rzekł:

—Tu to bęc muszi!

Trąba sę na to rozesmjol:

— Njech będze tvoja provda, Remus! Jô tu stoję, jak krova przed novimi vrotami. Żebes lě tak mogł, jak v ni bojce rzec: Zezamje wodemknjij sę! — tobe ta gromada kaminji sę rozstąpjiła. a v brzuchu tego wostrovu żdalėbe na naju bogactva, żebesma mogła krolovji połovę jego kraju a przenomnji nasze Kaszubě wodkupjic i tede vėnekac jego szklęcich, jak przmjele, szandarów.

Ale mje nje beło do żartów, bom sobje povjedzoł:

— Jednak to tu być muszi! Ale żeby przeszukac tę gromadę kaminji, trzeba było je wodą wobińsc. Tak jem sođł i jał zebuvac botë.

Trąba vjidzącë, wołoł:

— Sprubujle szczescô, Remus! Ma tu z kszędzem jegomoscą będzema żdała, jaż sę vrocisz!

Mje to było po mesłë, bo cuż wonji mje mogłë pomoc? Ale jak jem veszedł v wodę, czuł jem, że dzevczę jidze za mną. Wobroceł jem sę, a wono rzekło:

— Choba mje dozwolice szukac też krijovkji, v chterni mój wojc przeżeł lata poza towarzestvem ludzkjim.

Doł jem znak, że sę godzę i dzevczę szło za mną movjącë:

— Botë moje są robjoni v rebackji sposob, to jich zebuc nji mom potrzebë. .

Pluskała voda vkoł naszich nóg, a vałë, chterne njespokojno wod poreną do połnjô lubją bjic v te brzegji, bjoła pjenizną wobrąbjałë kaminje i pjosk na kraju. V sicenje szemarzelë jakjis zevë, a mje serce movjiło:

—Tu duch krola jezora stoi i na naju zdrzi!

Wobszedłszë kawał gromadë kaminji, vjid mój podł na jeden vjelgji kam, stojąci na drugjim plaskatim kaminju gorą gromadë jinszych vjelgijich kaminji. Kjedem do njego podszedł, vëdovoł mje sę takji duzi i wopoczni, że smjesznë sę zdovalo pomeszlenjë, żeby jeden człowjek go mogł z mola ruszëc. Ale jô, przëboczivszë sobje słowa njeboszczika, wuchvaceł jem go za gorni kańt i cignął do sę. I dzivno: kam popuszczoł, jakbe go chto z telu popichoł i doł sę wodchilëc ku mje, jaż sę sparł na drugjich kaminjach. Tero jô za njim wuzdrzoł durę szeroką na łokjec a vesoką na półtora łokca z duzych kaminji zestawjoną. Panna Klema wob ten czas z czekavoscą cemną lukę wuzdrzała. Tej pokozala na vpuszczoną wod stronë lukji v kam żelazną rączkę i vestchła:

— Mój Boże ! Pod tim kaminjem, jak v grobje, njeszczestlevi mój wojc zakopoł sę živcem na tak długi czas!

Ale jô nje namiszlającë przeżegnoł jem sę krzizem svjëtım i vlozł v nę cemną lukę. Nje szło to jinaczi jak na szterokach, a cemno tam było, jak v nogłëbszym sklepje. Wod lukji szedł tero v głëbją gorë gonk vązkji i njizkji, v chternim głova moja zavodzala z poczatku wo cvjardi kaminje, tak zem muszoł sę zchilac barzo. A nogoma szedł jem jaż do kolon v vodze. Ale po jakjich dzesëc krokach gonk ten wobroceł sę na pravo, doł rumu v gorę, zem sę mogł vëprostovac, a moje nogji stapałë po suchim grunceJakpo stegnje. Le strzodkjem ti stegienkji vązkjim rovjikjem bjezala voda. Jidącë vjedno dalij, wuzdrzoł jem ku reszce chdzes naprost jakjis bladi vjid. Wuczuljem v ti chvjilë krzik słabi za sobą i wobrocivszë sę, vjidzë dzevczę z bladimi skarnjami i rękoma na piersach, dichającë czeżko. Kjej jem stanął i sę do njego wobroceł, rzekło:

—Straszno mje! — Cuż to tam za bjołô wosoba przed nama?

— Bog to vje! — rzekł jem, bo czasem mje sę vëdovało jako plachc vjidu a czasem jak wosoba bjołô v cemnim norce stojącô. Tak rzekę dalij:

— Może to też le jakji vjid ze svjata do ti jomë vpodô.

Naszedłszë krotko, doznoł jem sę, co to było:

Pokuńc gonku wodemkła sę przed nami joma vjelgô. Ji scanami bełë grubi korzinje jakjigos wodvjeczniogo drzeva, chterno muszalo nad nami rosc v bjołim vjidze słuńca ku njebu. Korzinje gruboscë chłopa v pasu tak

belë rozkoscerzoni na vszetkji stroně, że strzod sebje wostavjilë jomę sztołtu vjelgjigo zvona, v chternim mogło stojec wokoma sebjejakji połkopë ludzi. Vnetk jem sę też doznał, zkađ szedł nen vjid, chturen sę nom z daleka vëdovolbjołą wosobą: Drzevo, chterno sę ževjilo z korzenji v scanje jomë, wod strzodka belo vëtrupjalë tak, że przez jęgo wuzimk v gorę szła długô jak komin rura. Tą drogą przëpłivało pod zemję tile vjidu, że prosto pod luką belo možno czetac pjismo. Ale dalij v całi jomje sedzała komuda i noc, przez chterną le v jednim molu łiszczol mali zdrój, chturen gonkjem bjezoł ku vodom jezora. Kjej woczë kašk przëveklë, tej jem rozeznał, że podłoga jomë bela gładzonô, gleną pokretô, ale statkóv žodnich do vigodë nje belo vjidzec. Le pod furą wod vjidu stojało wognjisko ze želazną plata i pudło z drevjannimi veglami. Nad wognjiskjem del do scanë przëbjiti njosł garnuszkji, talerze i jinszi sprzët kuchnjovi. Tej tam jesz bokjem scanë stojało dužë pudło sztołtu skrzenji, chternigo vjeko sę szkło, jakbe na njim vjele belo sedzané. A kjej jem wodemknał vjeko, leżałë v njim norzędza stolarskji i ceselskji: žoga, dłota, sekjerë, svjidrë, topork i vjele gozdz. Jak jô tero beł pevni, że to poprovdze krijovka krola jezora, tej mje go sę srodze žol zrobjilo, bo joma bela dosc vjilgnô, a krom tego žodnigo statku do vigodë ludzkji a navetk łožkam nje vjidzoł. Ale dzevczë wusadło na skrzenji, zakreło woczë rękoma i zaczęło plakac i sę jiscec:

— Bjedni mój wojcze! Tak vë, pon całich Zobór, muszelë v tim zocemku tacëc, jak płoszoni les, a navetk łožka nji mjelësce anji zogłovka pod głovę, jak zvjerz dzekji!

Ale mje jednak dzivno belo, žebe takji przemeslni człovjek, jak krol jezora, nji mjoł svojigo tacevjiska wiszekovac sobje z vjększą vigoda. Tec tu žodną mjarą be njebelo možna wukrëc ksędza. Tedem zaczął z vjelgą wuvogą przeszkivac jomę, jaž mję v woko vpadła małô drevjannô scana nad ną skrzenją z norzędzami. Vszedłszë na skrzenję, doznał jem sę wod razu, że to dvjerze, mjedze dvuma mocnimi korzinjami vëkumané, zamikajacë sę želaznim lecirzem. Panna Klema, chterna sę przëzerała tero moji roboce z czekavoscą, veszła też na skrzenje i wodemknełasma dvjerze. Cuž ma wuzdrzała? — Dužô jizba, cemnjejszô njiže joma, wodemkla sę przed nami. Jakjimis skałanii v scanach dochodzelë cenkji parminje vjidu, ale woczë nasze przëveklë do cemnjice, rozeznałë, że v ti jizbje są statkji domovi. Veszedł jem tede przez prog vesokji i makłoł jem po scanje, chdze vjid dochodzel, jaž natrafjil jem na mali wokjennice. Grubi parmiñ vjidu uvovjidnjl jizbę, kjedem je wodemknał. Tero ma sę nalazła v chëdogji jizbje ze scanami z gładzonigo drzeva i z posovą z deli. Na podłodze, tak samo delovani, leżałë jak divanë pleconkji ze słomë i sicenë. Stoł a stołkji vkoł njego stojałë na jizbje, a pod jedną scaną łava vëbjitô naksztoł zofë, wobcignjëtô sukmem v kvjotkji. Drugô scana bela do trzech czvjerci vëkumanô naksztoł vjelgjigo podpjecka i tam stojało łožko, pokretë poscela. Tero jô też wuzdrzoł drugji wokjennjice wobok nich pjersich, a jak jem je wodemknał, tej sę stało vjidno, jak v koždi gburskji chace. Vjidzec tero belo, že njeboszczik krol jezora sobje tu głëboko pod zemją mjoł mjeszkanjé wuszekované na długji czas. V scanach vsadzoné belë molami dvjerkji a jak je wodemknał, tej za njimi wotmikałë sę mali szafë. Navetk kjile wobrozkóv ze scenami z gonjivë na dzekjigo zvjerza vjisało na scanach. A nad łožkjem povjeszoni krziž svjodczel, że tu mjeszkoł nasz człovjek.

Jak jem sę rozezdrzoł dobrze, nji mogł jem sę dosc nadzevovac przemeslnoscë tego, co sobje tu tak pjëkną krijovkę wuszekovoł. Ale jesz barzij jem sę zdzevjil, kjej jem vëzdrzoł przez lukji, przedtim zamkli wokjennjicami. Długji to belë rurë na kjile stop, chterne przebjjalë vesokji brzëg. Przez nje vjidzec belo całą wotnogę jezora mjedze Zoborami i Glonkjem. Wuzdrzoł jem navetk vesoką Božamëkę, chterną panna Klema na drodze do jezora jak vjidomi znak krzivadë pruskji bela postavjila. Kašk v patrzenju przeszkodzałë le vjetvje krzów, chterne na dvorze muszałë rosc vkoł tich dzivnich wokjen. Ale z tego belo sę doznac, że z jezora jich mjedze krzami vjidzec nje belo, choba kjebe przë wodemklich wokjennjicach v nocë vjid sę poleł v jizbje.

Panna Klema, chterna chodzela po ti długolatovi krijovce svojigo vojca, jakbe movę stracela, przëstapjila tero do mje i rzekła z prozbą v głosu:

— Remus! Wuzdrzalam vas vczora pjerszi roz na woczë, ale mom vjarę ve vas, bo dziržko i dobrze vom z woczü patrzy. A vojce mój njeboszczik muszoł mjec vjelgą do vas vjarę, želi vom svoję krijovkę povjedzoł. Mom tero do vas vjelgą prozbę. Kjej chcece tego dobrigo ksędza tu wukrëc, to go wukrijce. Sługa to Boži, cerpjaci przesladovanjé wod Njemcóv. Jô go wuproszë, žebe njikomü wo ti jomje nje povjedzoł. A vas proszë, besce njikomü vjęcij wonji nje povjedzelë, bobe mje serce barzo bolalo.

I vëcignęła do mje rękę. Ale jô sę chvjilkę namiszłoł i rzekł:

— Njech będze volô wasza, panno Klemo! Le proszę, njech wasze pozvolenjë wobjimje też mojigo vjernigo i vëprobovanigo drucha Trąbę. Bo won, jak przërzecze tajemnicę, to ji też nje vëdô.

— Kjej won wasz vjerni przijacel, tej mje to nje boli. Bo wuvożce sobje: Ta joma i ta dostatnô jizba pod zemją, to są dlo mje takji svjëti pamjatkji, że serce be mje bolało, kjejbe ludzkô czekavosc mjała tu zachodzec i sę dzevjic.

Tak ma sobje podała rękę na to przërzeczenjë, a jô povjedzoł tak virazno, jak mje belo možno:

— Njicht vjëcij krom nas, cosma tu dziso na Glonk zajechała, nje będze vjedzoł krijovkji zmarłigo kroła jezora.

— To jidzma tede do naszych gosci. Ksądz będze mesłoł, zesma sę tu chdze pod zemją zapadła, żeli mu Trąba nje rozpędzi czasu swojimi krotofilami.

Tak ma sę vrocela.

Nalazłasma ksędza, sedzącigo na pjosku i wodmavjającigo brevijorz. Trąbě z razu nje belo, bo gvesno sedzoł nad łączką i przëboczoł sobje przigodę z tańcującą kopjicą sana. Ksądz, jak dostoł nas na woczë, zavołoł vjesoło:

— Vjitejtaż, va młodi, na vjidze słuńca Bożigo! Jô sę strachoł, żebesta chdze nje bela zblądzeła ve vątpjach zemji do jakjigo zapadłigo zomku, zkąd be vas krosnjëta ju vjëcij na svjat nje vëpuscilë.

—Tak też vnetk i belo, jegomosc! A do tego zapadłigo zomku më vas zaprovadzimë. Ale krosnjëta nom nje robjilë przëpravë, bo to zomk stolimóv, jak wo njim v naszi rozdze na Zoborach wod vjekóv matkji dzecom povjodają. A krosnjëta stolimom służą!

—To pojma tede! — rzekł ksądz. Može v tim zapadłim zomku stolimë i krosnjëta wobronją sina ti zemji wod pomstë ji dziseszich panóv!

Zjavjil sę tero Trąba i vołoł:

— Ju jô vjidzę, że va nalazła zapadli zomk kroła jezora! V takjich zomkach bivają sklepë dobrze wopatrzoni v trunkji i vjina. Bele jakji wobzedli smok nje pjilovoł i nji mjoł nad njimi starze.

Ale kjej sę wodemkła przed nami czornô luka nad vjelgjim kaminjem, tej Trąba przëszedł z vimovką:

— Vëzdrzi to, jak dura do pjekła! Lepji będze, że sę vrocę do moji bjalkji, bo cuz vama tu po mje?

Ale jô povjedzoł:

— Do bjalkji jesz mosz czasu dosc. A jô tam v jedni szafje vjidzoł butlę szuremeju storigo, żebe szkoda belo, kjejbes go nje posmakovoł.

Takô wobjetnjica jednak Trąbje dodała dzirżkoscë, i tej po jednemu spuszczelasma sę v nę podzemną lukę. Noprzod szedł jem jô, tej Trąba, trzimającji sę mojih trokóv, tej ksądz a panna Klema wostatnô zamkła kamjannë dvjerze za sobą.

XXXIII

Jak Remus v gromadze z kšędzem Pavłem sę zatacilē na Vdzidzkjich vodach i jak jich szandarzē woblegelē. Wo stolimach.

Wudboł jem sobje vėsedzec v ti dobrovolni sodzē v gromadze z kšędzem, pokąd won sę tacēc bēdze muszoł. Czasu mjoł jem dosc. Żona i dзецē za mną nje płakalē. Krom tego mje belo wo nabranjē vjidu, chternigo jō bjedni parobk z Lipińskjich Pustk wod takjigo wuczaligo człovjeka, jak ksądz, mogł jem sę noprędzij spodzevac. A ksądz tež do mje wokazivoł vjarē i dobre serce, tak zem jimu wokna i dvjerze do moji dusze wolvorzeł, jak jesz njikommu, pokąd jem żeł na svjece.

Ale mój tovarzesz Trąba nji mogł vėtrzymac. Rzekł won jednigo dnja:

— Jegomosc i tē, Remusu druchu! Co provda to nje grzech! Pon Bog mje nje stworzeł kretem, żebem bez vjidu słoneczka ve vątpjach zemji dukvjił, anji vedrą, anji bobrem, cobem przez vodę do mjeszkanjō vlozoł. Kkej jō tu czasem z vjédzą do pannē Klemē abo po vjikt vėdostovom sę na vesokji brzeg Zoborskji i wod jałovcōv abo i wod vesokji Bożimėkji pozerom na ten wostrov, to mje sę ten Glonk zdaje grobem stolimōv i mje sę robji straszno. Krom tego boczta, że jō ženjali chłop. Tede jō, njim narosnę szczeżolami, jak ribkji tego jezora, muszē sę stavjic przed Herodem, chcę rzec: przed moją njevjustą Trąbjiną. Bo tak mje nakozoł ksądz za pokutę na spovjedzē, żebem, kkej ju jinaczi bęc nji może, przēnomnji co czvjerc roku stavjił sę przed nią. Oj! Bēdze to przeprava — bēdze! Ve vampsu mom zaszeti talor, com go na svjėtigo Jana wovjinał v klonovi lest, żebe mje sę trzimoł. Tim bem może ji cvjardē serce zmjėkczel. Ale czego krom klonovigo lestu zanjesę całigo, tegojō nje vjem. Bo za cuz so kupjē gorzolkji na dzirżkosc i strzimanjē nich vszetkjich norzędzi vojennich, chternimi uwona tak spravno robjic wumje: mjeteloka, grulkji, trampka, łopatē, dzerztle, skrzenovka?

I zvjesel gtovē a jał przemiszlac, jak to vjedno robjił, kkej mu belo sę vracac do svoji bjałkji. Po chvjilē medetovanjō vestchnał i rzekł:

— Jō bem i tak noterē vodnigo szura nje nabeł. Njic le ta vojna, v chterni Njemce dobelē, dała jim taką pojigę, że koscolē zamikają a kšężom sę tacēc kożą po takjich kretovjiskach, jak to tu. Głupi Francuze! Czemu sobje njezapjiselē moji Trabjinē? Mjetelok v jedni, grulka v drugji ręce vjėcij belabe skurała, njiz całi Napolijon i jego vojsko. Ale żol po szkodze njick njepomoże. A jō bjedni muzikańt tero tę njepotrzebovaną sełę strzimak bēdę muszoł na svoji skorze.

Smjałasma sę serdeczno z tego jiscenjō Trąbē, bo nacuz won chłop, żebe sę mjoł strachac bjałkji. Ale Trąba nje zvozoł, le broł na sę plecok ze skrzepkami i zavjeszoł swoję trąbę. Tak ksądz pozerō na njego z wuvogą, tej povjedzoł:

—Trąbo! Kkej ju chcesz naju wostavjic, be sę rozpravjic ze svoją bjałką, mjołbem do cebje jedną vjelgą prozbę. Długo tē tam gvesno nje vėbēdziesz doma, le pudzesz nazod grivac po svjece. Jō bem cē doł list do jednigo człovjeka. Mjono jego i przewjisko stoi na lesce napjisané. Zańdziesz do Vejherova i dosz list v rękę koscelnimu przē parafijnim koscele. Won cē koże zos przinśc i dō cē dlo mje list abo i paczkę zapjeczętovaną. To lē mje przēnjesesz.

Na to Trąba:

— Jegomosc, jō znają vejherovskjigo koscelnigo, jak Remusa, bo co rok z kompanjiją jako muzikańt grivom tam na chwałę Boską. Wobtrąbję drogę wod Lipna jaż po Vejherovo i bēdę njosł jegomoscē list, jakbe to bela frejkarta do njeba.

Ksądz sę smjoł:

— Żebes tego strzegł jak takji frejkartē! I njikommu go nje pokozoł anji njikommu wo njim nje movjił. Boczē, Trąbo, że vjėcij dobrich ludzi be sę dostało do sodze kkejbe ten list do njich i vjėdzō wod njich szandarzē

dostelë v rëce. A tobje be tež nje wuszło suchim pëkjem. Tede, kjejbes së na to nje czuł, nje chołbem cebje namavjac.

Ale Trąba wodezwoł:

—Njeh mje jegomosc nji mô za Mackové celë! Tobe beł szpos, żebc Trąba nji mjoł takji spravë przeprovadzëc. Pitejce së le Remusa, jak jô no v Strzeczcu szandarze swojã godkã woczë zamedleł, chturen choł złajpic naszigo Remusa. Wu smjesznigo Trąbë njicht nje będze szukoł woźnich lestów, a choce i jich szukoł, to jich nje dostanje. Dejce list, a jô będę wob drogę grivoł jesz roz tak vjesoło, vjedzãcë, że jô naszym njeprzijo celom psotë zrojbë.

— Mom vjarë do cebje! — rzekł ksądz. — Ale żebe cebje bjałka swojimi wubjijczimi norzędzami tak nje woszkardzëła, cobes njehac muszoł podroz, dom cë dva talarë. Jeden przëdej do tego, chluren mosz wovjinjëti v klonovi list, a bjałka së wucesz i będze ludzkô. Drugji vëdosz wob drogę na žëcë.

— Na žëcë mje njic nje not! — wodrzekł Trąba. — Pokąd ludzom nje zarosã za karę wuszë, to moja trąba i moje skrzejki vjedno mje vjikt i leżã vëspjevajã. A co zrojbë dobrã volã, zarvono Bogu.

Ale ksądz vëložel Trąbje, że to nji žodna zopłata, bo tile nji mô, żebe mu takã wusługę zapłacëc. Ale to je dorunk za muzikę i detk na zochëtę, jak to i czasem wojc dzecom daje. A kjejbe Trąba nje choł vžãc tich dvuch talarów, to be i ksądz nji mogł mu dac svojigo lestu.

Kkej tak, to Trąba doł së namovjic i szedł na rozpravę ze swojã bjałkã...

Długji tidzenje ma tam sedzãła na Glonku. Wob dzień sedzãłasma zvezajno na vjehrzu wostrovu a na noc zchodzãłasma v głąbjã zemji. Koždigo porena panna Klema dała nom vjędzã cze momë sedzec zataconi v jomje krola jezora, cze vińsc na dzień Bozi. Tim znakjem wobgodanim beło jedno vëstrzelenjë ze strzelbë. Kkejbe strzeleła dva raze, tej to znaczeło njeprzelevkji i nokoz, be sedzec v jomje ceszij kota. Bo i v tich dalekjich wod svjata stronach namnožoni po vojnje szandaržë i lesni vanožilë gëscij, njiže przed vojnã. Lud rebacki vkoł jezora vjedzoł že na Glonku së taci ksądz, chternigo szandaržë szukajã ale provdzevi krijovkji nje vjedzoł. A choce ta jimu beła vjadomô, to prëdzij be te rebë v vodze bełë go vëdalë, njiž naszi ludze. Plinëlë tede dnje całi i tidzenje chdzesma sedzãła na vjehrzu Glonka pod jego vesokjimi drzewami vëcignjëti na trovje lasovi strzod kvjotkóv i paprocë. Ze vszetkjich stron szklelë ku nama vjelgji vodë a przez dužã ceszë le chvjilami dochodzëło chdzes z daleka: to szczekanjë psa na woborze, to pjanjë kurona, to krzik jastrzëba nad nami, to tępë klasnjëce vjosła wo burte czołna.

Pod tim modrim njebem na samotnim zelonim wostrovje nabroł jem do ksędza Pavła ti vjarë, co dzecko do wojca i vëspovjodoł mu së z mojigo žëcô, wod pjerszych chvjil, chternem sobje vdarzel z dzecinnich lôt, jaž do tich dnji, v chternich na tim wostrovje vdizidkji jezora Pon Bog na nas patrzël z vesokjigo njeba.

Kkej jem së roz jiscel, že vjidu mje nje delë a mjeczem vëdoł som v rëce kobjetë, wodezvoł ksądz Pavel:

— Mjecz i vjid! Vjidu le som nabrac możesz a mjecz sobje muszisz wukuc vlosnã rëkã. Njicht cë jich nje dô. A jak będziesz mjoł mjecz i vjid, to boczë na to, že notera ludzkji karna je takô, jiže jesz v plece cë kaminjami i wotrutimi strzalami mjerzëc będã, kkej jich poprovadzisz na dobivanjë zaklëtigo zomku.

Kkej vezdrzë na cebje, brace, płakac bem mogł. Vjelgã mosz duszë, ale ji zemskji wobleczenjë takji jak ruchna svinjorka na krolevskjim wotroku. A navetk movë cë nje wużiczel Pon Bog, žebes mogł ludzom svojë duszë vëjavjic. Choba ten wogjiń, co së v tobje žoli, samim ceplëm svojim zagrzeje tich, co majã przejacelskã tobje duszë. A nje dej vëgasnãc wognju svoji dusze, bo nadarmo won së gvesno nje poli. I bronji go wod zemnigo chopu tich, chternich z daleka straszã womonë: Trud, Strach i Njevorto. Želi Pon Bog cë kože v takji postaceji chadzac po svjece, —chadej i boczë, že to, co robjisz ve zgodze z duszã tvoją, dobrë jesta i volã Wopatrznoscë, chterna svjat i ludzi provadzi do celu, "chternigo ludzkji nasze woczë dozdrzec nji mogã". A kkej tak vjerzëc

i robjic będziesz, wu betk i szczestlevosc, jak pjęknô pogoda v tvoji duszë mjeszkac będą, jaż ją woddosz v ręce Stvorzicela.

Vëbavji zaklęti zomk! Dej volą zaklęti krolevjonce! Jak dobędziesz, povjedzą ludze, że stoł sę cud. Ale cudem zovją, co mili bjedni ludzkji wobrechunkji. A jednak sę tak dzeje na drodze, chterną svjat jidze ku swojemu Naznaczenju, że przë koźdim voźnim kaminju na ludzkji drodze z kocimi nożkoma z rovu vëskoczeł cud i wodmjenił ludzkji wobrachunkji.

Czimuż be nasza zaklętô mova kaszubskô nji mjała vstac jak krolevjonka i sadnąc na złotim tmnje? Czimuż be nasz lud kaszubskji nji mjoł sę podnjesc ze zemji, jak zapadli zomk? Tec beł czas takji, że vjodł pod swojimi Grifami tesące vojska, panów i ricerzi, że bjeżoł po morzu v tesące korabli po cuzi brzegji, straszni jako vrog, vjitani jako przejacel. Że dzis sę krije pod dębami jednich Kalvarijskijch gór? Nje leczba spravji cud, ale duch, chturen v ti leczbje zaklęti żyje. —

Tak movjił ksądz. A mje sę zdovalo, że naju wostrov sę podnoszô v gorę veżij a veżij, żebe słowa te sę rozeszłë wod Rozevjô do Naklë, wod Gduńskji Głovë po Stopjenni Kam.

Moja kara wodpoczivała na Zoborach, a jô nje mesłoł wo vędrovce v svjat, bom wotmikoł duszę na vjid, chturen tak njespodzevano v krijovce krola jezora mje zasvjecel.

Ksądz Paveł pomału przëvekl do moji godkji tak, zesma mogła rozmavjac svobodno. Ksążkji dotegovała nom panna Klema z Koscerznë. Ale te ksądz muszoł nama czetac som. Jô go nji mogł lozovac, bo nopjęknjeszë słowa i mesle nabjerałë v moji vimovje smjesznigo sztołtu, jak pjękni wobrozk v skrzejonim zvjercadle.

Nje pragnoł jem jinszioo žëcô, jak sedzec do kuńca na tim wostrovje za svjatem. Dnje plinęłë, jak szklaci pocorkji rożańca, jeden pjękni jak drugji. Koźdë reno wobudzeł nas vëstrzoł z ręcnjice: to panna Klema dovała nom vjędzą, że możemë bezpjeczno vińsc z jomë na svjat Bożi. Tej ma vëszedłszë, z vesokjich brzegów Glonka z błogjim wubetkjem v duszë patrzeła na dużë vodë i bjołi brzogji, łovjacë wuchem dalekji pjanjé kura abo govor ludzkji z wokolnich vsów. Bezmała co dzeń z vesokjigo Zoborskjigo brzegu wodbjeżoł njevjelgji czolen, a v njim panna Klema. Kjej tak v rožovim słuńcu stojacô v czołnje, długjim vjoslem rozgornjała vodë, a złoti vłos długji jak snop spłivoł ji na zavjeszoną przez plece strzelbę, chterni kuńc, veżij głovë łiszczol v słuńcu, to ji wudovało, jak młodi krolevjonce tich vód, chterna svojich poddanich wodvjedzô. Zabovjała sę to dłužij, to krocij, ale njigde nje wopuscela worędzë, żebe wodvjedzëc naszi podzemni jizbë i wustavjic na stole v nji pëczk kvjatów. Kjej jesma sę roz dzevjila, wodrzekła:

— Tak mje na duszë, jakbem grob vojca mojigo strojila.

Krom kvjatów znoszała ksążkji, chterne z klosztom v Koscerznje dlo ksędza przëselełë. Wod nji sę też dovjedzałasma, co sę na svjece dzeje. A te novjinë coroz przëchodzełë gorszë. V Koscerznje, v Lipuszu, ve Vjelu zamilkłë zvonë, a lud drezoł, bojacë sę karë Boskji.

Jednigo dnja słuńce zaszło krevavo, a wogjiń na njebye kłodł sę na cechë vodë jezora, jak krev. Ksądz sedzoł pod nim vjelgjim jasonem, chturen swojimi korzinjami wobjimoł głëboko v zemji naszą krijovkę. Pokąd vjidu belo dosc, czetoł won svój brevijorz, a jak noc sadła pod drzewami, zamknął ksążkę i zdrzoł na jezoro, krevanimi smugami pobjęglë, jakbe choł zgodnąc drogę, chterną go Pon Bog poprovadzi, kjej vińdze z ti Pusti. Jô lezoł tego samigo na mechu lasovim, na timże molu, chdzesma z Trąbą mjała nę przigodę z tańcującą kopjicą sana. Gvjozdë pomału vëchodzełë na njebye. Noc wobjimovala zemję v svoje vłodzą tak cecho, jak matka drzemjacë dzecko. Ji gvjozdë łiszczalë v szerokjich vodach jaż potąd, chdze z modrich brzegów jezora scaną czorną vërostol las. Strach mje jakjis zibem strząsł, choc vjodro ceplë leżało na ładze i vodze. Ale poczeło mje procem voli trząsc, jak wogroszka, kjej wod zochodu nad rëbem lasu vëplinęła bjezacô ponad jezorem bjołô chmura sztołtu postaceji v długjim bjołim zgle z koseskjem v ręku, z chternigo vërostala na czvjerc njeba długô kosa. Znoł jô ję, bom ję vjidzoł. jak na pustkovju za stodołą za mojih knopjëcich łôt klepała kosę na njeboszczika pana Jozva. Krom tegom ję vjidzoł dulczacą na zradlevigo pana ve Zvadze, jak

sedzała na stopienjach pałacu. Chiże płinęła nad jezorem, jaż mje z woczuz zgjinęła za lasem v kjerunku diszle Furmana na njebie. Nje rzekł jem ksędzu njick, le przeżegnoł sę i zaczął movjic pocerze. A kjej jesma zesła na noc do naszi jomę pod zemją, jesz ve spjik szła za mną ta Smjerc, płenacô z njebivalo vjelgą kosą gorą jezora ku poñji nocë.

Na drugji dzień jô sę ju doznał, po co wona njebem przeszła. Panna Klema, jak vjedno, przëbjeżała czolnem svojim wod vesokjigo brzegu Zoborskjigo i przënjesła leché novjinë. Po vsach na połnoc wod Koscerznë straszlevô cholera zaczęła kosëc ludzi. Kara Boskô spadła na kraj, v chternim zvonë grac woprzestałë. Strach zapanovoł v sercach ludzkjich, że sę zamikelë v chatach, a po drogach le ptoch i zvjerz dzekji bezpjecno vanożel. Povjodała panna Klema, że stari ludze przepovjadelë ju na pevno nadińdzenjé Jańcekresta i kuńc svjata. Kjedem sę ksędza wo to pitoł, rzekł won:

—Z tim zdzeblem vjidu, co go nom Pon Bog wużiczel do rozeznanjô, co złé i dobré, nji ma sposobu poznać dróg, po chternich Won provadzi svjat do celu, Jemu jedinje vjndomigo. Vjidzisz fałę v morzu. Cze vjesz, czimu jidą po vjidomich drogach, v jakji godzenie sę zapolełë, a v jakji zgasną? Vszetko v rëku Boskjim. Ale jedno bem cë rzekł z pevnością. Małi vjarë są ludze, co sę boją, be Jancekrest nje dobeł nad Koscołem. Wod dvuch bezmała tesëci lôt rosłë potëgji na svjece i sę rozpadałë, ale wopoka svjëtigo Pjotra, jak stoją tak stoi i stojec będze, krom vszetskjim burzom, jak długo pon Bog nje dopusci, be v sercach ludzkjich vëgasła vjara v Dobro, Cnotę i Ducha. —

Znovu minęłë dnje a novjinë ze svjata szłë lepsze. Zaraza nje vëbjijała vsi całich a nad nasze jezora vcale nje postavjila straszlevi nogji. Kjile tidzenji juininęło, jak Trąba naju wodszedł, a ksądz gvesno woczekivoł go z njecerplivoscą:

— Nasz potcevi Trąba pevno vanozi sobje po svjece, želi bjałka jak mom nodzeję zdrowo go vëpuscela ve svjat. Ju kose zvonją na polach. A mje jesz bęc przed svjëtim Jakubem v drodze do kraju, chdze rządë panują katolickji, žebe przeczekac, jaż ten szor tu minje. Chcołbem, žebe Trąba ju sę zjavjil.

Beło to pravje v poñjé, a ma dojadala wobjadu pod vjelgim jasonem nad naszą jomą. Panna Klema naju może przed godzinką wopuscela: Tak tu njespodzevano czuc sę dało jedno vëstrzelenjé z flińtë po drugjim. Nadstavjałasma sluch, bo dva vëstrzelenjô znaczelë vedług wumovë wostrzegę przed njeprzijoelami, i zdrzała ma na sebje pitajacimi woczoma. V tim jesz roz, jak na potvjerdzenjé, pëklë dva strzalë wod stronë Zobór.

—Njeprzelevkji! — rzekł ksądz. — Panna Klema strzelô nom na wostrzegę! Zchovma sę pod zemję, jak bohrë.

Jô beł ti sami wudbë. To też jem chiże zbjeroł naju sprzët do gotovanjô, zasepoł wogjiń i veszłasma vjadomą nom drogą do naszi krijovkji, zamknąvszë za sobą vjelgji kamiń, chturen wod vnëtrzm stronë navetk na żelazni hok sę doł zamknac, tak że jinaczi be naju vëdostac nji moglë, jak v sposob, jak sę vëkopuje lesa z jomë. V jomje doł jem boczenjé, žebe v kuchnji nje beło dimnigo wognja, zasepoł jem zorzevje z vjelgą starą i tej veszłasma do naszi jizbë, v chterni na stole jesz stojalë svjezi kvjatë przënjesoni dziso przez pannę Klemę.

Wob czas długjich tidzenji, cosma tam mjeszkała, ksądz vëkreł, że njeboszczik krol jezora, choc zchovani pod zemją, mogł nje tile ku Zoborom, ale i v stronę Płes vjidzec, co sę na jezerze dzeje. Sedzacë przë naszim kominku pod korzinjami jasona, zdzevjilo go, że krom vjidu, co z gorë szedł, jesz wostrô plama sę kładła na czorną żelazną platę wognjiska. Vezdrzoł v gorę i wuzdrzoł ve vëtrupjali rurze drzeva vesoko povjeszoné wukosno zvjercadło a naprocem jimu durę v drzevje.

Przënjesële zaro zvjercadło z jizbë — rzekł ksądz — a woboczisz cos.

Jak jô przënjosł zvjercadło, tak ksądz je polożel pod nę vjidną plamę na place. a jô wuzdrzoł v njim wodbjijajaci sę sztek jezora i brzegóv Płeskjich.

— Mądri to beł i przemeslni człovjek, ten krol jezora! — rzekł ksądz. — Czes tē ju wuvożoł, Remus, że te lukji z naszi jizbē ku Zoborom robjoni są z vėkumanich wuzimkóv vjerzbinovich? Vbjiti ve vesoką wurzmę nadbrzegovą, chdzebe ledvje podložł kot, vėpuscelē ze sebje vjetvje, chterne je tero zakrivają jak gęsté brevje ludzkji woczē. Lukji z jizbē won dorobjł z deli, a wokjennice do tego, żebe go czasem vjid nje zdradzeł. Tak won na wobje stronē vjedno vjidzoł, kjej chto najeżdzoł.

Tero nama sę sztuka krola jezora przēdała dobrze, bo gvesno panna Klema dva raze dvuch strzałóv nadarmo nje vēstrzeleła. Tak ksądz sodł przē lukach ku Zoborom, a jô przē wognjisku nad zvjercadłem. Ale njick sę vjidzec nje dało, le jesz roz słabo wuczulasma dva strzałē.

—To ju pevno jak amen v pocerzu — rzekł ksądz, że dzevczē strzelô na wostrzegę, bo nadarmo be prochu nje psuło.

Mjelėsma dvjerze wod jizbē do kuchni wodemklē dlo lepsi rozmovē i koźdi z nas zdrzoł ze svojigo placu, jak żołnierz na varce. Raptem ksądz zavołoł:

— Jada!

Pobjegł jem do lukji i vjidzē:

Voda mjedze Zoborami a nami bjeżoł czołen duzi. V njim dvuch lesnich v zelonich ruchnach robjıło vjosłami a trzeci stojoł i trzecim vjosłem kjerovoł. Na przedni łavce sedzało dvuch szklęcich szandaróv, trzimjácich długji jiverē mjedze kolanami. Wonji jachelē prosto mjedze brzegiem i wostrovem, ale jak dojachalē naprocem jałowcóv, tej zavrocilē wostro ku Glonkovji.

— Z taką armiją wonji jidą na jednigo ksędza! wusmjechnął sę ksądz Paveł. Ale ma tero vjedzała, że wonji naju szukają. A ksądz sę do mje wobroceł:

— Remus, jidzle do zvjercadła przē kominku. Može tam drugô armijô jadze!

Vjidzołjem, że na vodze njick sę nje reszało. Ale na brzegu lisczalē szołmē i guze szandarskji.

— Aha! — pomesłoł jem sobje. — Ti wod Zobór naju najada, a ti wod Plēs pjilują, żebesma jim nje wucekła. Tero sę pokoże, cze zchova krola jezora je pevnô.

Przez lukji v jizbje verazno vjidzec beło, jak wonji najeżdżają. Vnetk rozeznałasma seté i vąsaté gębē szandarskji i wopaloné słuńcem lica lesnich. Blizij brzegu wonji nom zeszlē z woczū, ale czuc beło jak ładovelē i vėszedłszē z czołna, narodzelē sę.

Rzekł ksądz:

—Tero nom njick nje pomoże, le zdac sę na volą Boską i sedzec ceszij kota.

Poszłasma tero do zvjercadła przē kominku. Ztąd tero beło vjidzec, że trzē czołna rebackji bjeżą ku nom voda: v koźdim po jednym lesnim i jednym szandarze. Znadz njicht z rebokóv jich przewjezc nje chcoł.

— Tero wonji sę rozsepją po całim wostrovje i naju szukac będą — pomesłoł jem sobje.

Sadłasma tero na łavje przē kominku i zdałasma, co sę stanje. Dzivné to jednak beło czucé, słuchac, jak nad głową przesladovce tupją i sę navoľivają, a czym dłuźij, z tim vjėkszym bezpjekjem sedzec i ku reszce ragac z njich v duszē.

Mijałë długji godzenë. Tupot i govor to nachodzeł krotko to wucechoł na długji czas. Ku reszce pluskanjé wodë i stukot vjoseł wo burtë zasvjodczelë, że jada. Komuda nocnô ju wusadła na jezerze. Anji zvjercadło anji lukji nje zdradzałë nom, cze vszescë wodjechalë, cze tež wostavjilë jaką vartę. Tak ma tede dżekującë Bogu za wopjekę zjadłasma chleba i zemni stravë, bosma sę nje vozeła navetk na vęglach gotovac.

Noc przeszła bez żodni przigodë, a reno, kjedesma wodecknęła, czekałasma prożno vęstrzałóv wod brzegu. Minęło połnjé i jesz znaku nje beło. Ale jak ju nachodzeł czas podvjeczorku, tede jô wuzdrzoł, że sę poli na kraju jeden samotni kjerz, stojąci vstron wod gromadë jałowcóv.

— Cuz to be mogło znaczëc? — pitoł sę ksądz.

—To jô vjem! — rzekł jem. —V Zoborskjich rozdze poląci kjerz vjedno znaczy njeszczescé. Zapoleł go chtos ze Zobór, żebe dac vjédzã, że złe i że naszi njeprzijocele pjilują jczora.

I minął jesz jeden dzień i jcdna noc, a tu njizodnigo znaku wod pannë Klemë.

Ale człovjek przëveknje do vszetkjigo. Vjidzacë, że naju nalezc nji mogą, jęłasma so na vęglach gotovac ceplã stravę i mjec sę dobrze. Całimi dnjami czetivałasma tero ksązkji, sedzacë przë lukach naszi jizbë, żebe mjec vezdrzenjé na jezoro. Bełtojuczvjorti dzień naszigo zamknjécô pod zemjã, kjej kole podwobjadu wuczulałasma granjé. Zaro mje ruszeło: A może to Trąba?

Za długã chvjilę v łoża naszigo vjidu vjachało czołno z trzema rebokami i jednã bjałką. Krom njich v czołnje stojoł poprovdze Trąba i z łiszczącym svojim norzędzem przë gębje dał z całi mocë na vodë i lase.

Ale v naszą stronę wonji nje zavrocilë. Gorzjij! Bo wod brzegu vëbjezoł drugji czołen z dvuma szandarami i zaczął jich gonjic. Vjidzec beło, jak rebocë sę vložilë ve vjosta, be jim wujachac. Ale kjej szandarzë vëcignãvszë jiverë, strzelilë jim nad głovami, jaż sę rozległo, dozvolilë jim nańsc. Beł z daleka czuc jazgot i vadzenjé, kjej woba czołna stanęłë wokoma sebjë, ale kuńc beł takji, że szandarzë zavrocilë do brzegu, puscivszë rebokóv swoją drogã.

—To beł Trąba! — rzekł jem do ksędza. —Poznołbem go po granju, ale jem tež pevni jego wurodë.

— Mje sę tež tak zdaje! — rzekł ksądz. — Ale jak wonji naju pjilują! Szkoda, zesma sę nje wopatrzeła lepji v ževnotę, bosma vczora zjadła wostatni gleń chleba.

— Bulev i solë momë jesz na kjile dnji — rzekł jem, be ksędza poceszëc.

— A zdroj vodë plinje v naszym mjeszkanju. Vęgli je dosc tile, żebe jegomoscë harbatę wugotovac. A wonji choba przez mjesąc całi woblegacnaju njebędã!

I żol mje beło ksędza, przëvekligo do vigodë. Bo jô, jak jô, mogłbem beł žëc choc całi rok vkrãg le bulevkami i solã.

Pod vjeczor tego dnja njebo pobjęło chmurami, a njim cemnô stała sę noc. Ju deszcz gęsti jał bębnjic po vodach tak rovno i wochotno, jak won to robji, kjej sę na długji padanjé szekuje. Brzegji jezora zchovalë sę za gęstã dokã. Voda stanęła, jak v baliji, a po nji bãblami grzechotałë czësté krople, chternimi chmurë sepałë jak gradem. Ta vjilczô pogoda dodała nom wodvogji zapolic svjeczkę v naszi jizbje, przedtim zamknãvszë i zavjesivszë dobrze nasze małë wokjennjice.

Przed spijkjem veklesma długo rozmavjac, a lepji rzekłszë: ksądz mje wopovjodoł z dzejóv kaszubskjich a jô pitoł i słuchoł.

Ale na tim nje kuńc. Vjidzącę moję pragnjaczkę vjidu, długimi vjeczorami rozvioł przede mną vatk dzejóv meslě ludzkji. Tero jô nopjervji rozumjoł, co znaczelě slova ksędza Lipińskjigo, kjej mje przėjimoł do pjerszi spovjedzě: Dac tobje mjecz i vjid! Tec pjerszi parminje vjidu, jakjich mje tu v ti cemni jomje pod zemją vużiczel dobrí ksądz Paveł, z początku mje woslepjał, jak wognje mołnji v cemną noc. Ale czim dalij won mje provadzel po drogach, chternimi duch Bożi vjedze duszę ludzką do Dobrigo i do Provdě, tim barzjij woczě dusze moji przėvikalě do novigo vjidu, v chternim svjat przėbjeroł dlo mje jinszą krosę i novi sztołtė. Tim sposobem ju drugii roz v žėcu svjat mje sę wotmjenjił. Pjerszi roz zrobjiła to krolevjonka mojigo scrca, chterna mje pokozala svjat ve vszeskjich krosach tęgovich na dalekjim bjednim pustkovju za lasami. Ve vjidze, jakji mje zapoleł mój dzisodnjeksi nowuczicel, nje beło nich pesznich kros z nich młodich lőt, ale za to won mje provadzel bjolim vjidem pońjovigo słonuszka i vėsvjecel drogę, chterną mogł jem meslą swoją provadzęc za rękę włosną drogą.

Takji mesle chodzelě mje po głovje, pokađ ma tam sedzala nad naszą svjeczką i sluchala na bėbnjenjė deszczu po vodze. Deszcz i doka na jezerze kładłě sę nom czeżorem na dusze, tak że długa chwjlę sedzalasma naprocm sebje, nje rzekłszě slova. Ku reszce zervoł milczenjė ksądz:

— Remus! Jako gburskji sin, com chodzel za sztudanckjich lőt z flintą po polu, vdarzę sobje, że navetk zajk nje wubędze v taką pogodę pod krzem, kjej mu na nos kapje. Nje tile szandarovje i lesni, co naju pjilują. Nolepji tero bėdze, kjej legnjema do spjiku, jak naszi przesladovce, chterni gvesno po checzech rebackjich tero drzemją.

I mje ju tež grzeszk morzel, ale vjedno mje beło, jakbem muszoł jesz co woporzadzęc, njim legnę, alem nje vjedzoł co? Łomoł jem so głovę zeblekającę sę, czimu to mje poku njed aje, jaż mje sę przėboczelo czolno z rebokami i z naszim Trąbą, chterno dziso reno z muziką przebjeżalo i mjało pod Zoborskjim brzegiem nę przepravę ze szandarami. Tero jô sę dobroł, czimu mje duch nje dovoł bezpjeku: Tec Trąba, chcebe pod wopjeką deszczu i dokji chcoł sę do naju dostac, nji mjoł żodnigo sposobu, bo vjelgji kam beł wod naszi stroně na hok założoni! Tak ma sobje wudbała, jesz ždac na Trąbę, a jô nje czekającę szedł i wodłozel vjelgji żelazni hok, chturen trzimoł jak zosuva nasze dvjerze na svjat. Tej wodemknał jem go, be sę rozezdrzec. Ale deszcz klepoł głosnim grzechotanjim po jezerze, choc vjidzec go nje beło, bo noc nad przėrodzenjė cemno wokreła svjat. Vrocivszě donaszi jizbė, rzekł jem:

— Trąba, chocem go nje jeden roz vjidzoł bojącim, jednak mō vjele v głovje przemeslnoscė i moze bęc baro dzirżkjim, kjej tego not. Jô jem ti wudbė, że kjej go jakji duch nje vėstraszi, to won dziso nańdze, bo lepsi worędzě nje bėdze mjoł. A że won chce do naju, tego won doł nom dziso vjėdzą svojim granjim.

— Możesz mjecz provdę! — rzekł ksądz. — Dołbe Bog, żebe tak beło. To poźdejma jesz na njego. Żebe le nje zabładzel v ti cemni nocė!

— Wo to jô sę nje strachom. Znaje won te vszeskji knjeje, jak rebok jakji. Przed lati, kjej jesma zaczęła v gromadze vanożec po Kaszubach, won tu nalożł wod razu drogę na Glonk. Won ją i dziso naleze. Gvesno won tež je v zmovje z niini rebokami, a ti go v taką pogodę podvjeżą.

Ksadz vezdrzoł na zegark:

— Tec navetk jesz vosmi nji ma! Tak to milą deszcz i doka! Bełbem doł dzesatą. To źdejma, chcebe do pełnji nocė, bo i jô so rozvozel: Żeli Trąba v taką pogodę do naju sę nje przekradnje, v jinszą mu bėdze barzo zimko.

— Żevich won sę nje strachō. Ale vszelkjich duchów dobrich i zlich won sę srodze boji. Krom tego vjerzi won ve vszetkji povjostkji ludu rebackjigo wo topjelicach i wo stolimach i dlotego sę boji.

—V tich povjostkach — rzekł ksądz —je vjęcij provdė, njiże ma ludze dziseszi vjerzec chcema. Co sę teczi mi ten przikłod stolimóv, to nowuka ju dokozala: Barzo dovnno timu, v czasach, z chternih żodna pjisanō pamjątka na nas nje przeszła, żeł na kaszubskji zemji lud stolimóv. Żeli wonji moze z wurodė nje bėł tak vjelgjigo cała,

jak lud nasz povjodô, to rovnak v procě svojich rąk wokozelě sě provdzevimi stolimami. Wuzdrzisz chdzeroz kamiń vjelgji, jak checza vjeskô v pustim polu abo na rozestajnich drogach: Boczë, że nen dovní lud stolimóv go tam postavjił. Dzevuješ sě, jakjim sposobem nasze wokręgli wostrově zvanj stolimkami povstałë: Wusepol je na vodach nen dovní norod stolimóv. Tec i ten dzel Glonka, na chternim ma dziso sedzima i navetk joma, chterna naju krije, vedług povjostkji pannë Klemë są dzelem stolima, chturen v dovnich czasach minjonich stvorzel sobje tu posodlovjé. Le dzivno wostanje vjedno, że takji dzirzkji lud vëdoł na svjat potomkóv, chterni, provdę, rzekłszë, dziso są njevolnjikami cuzich panóv.

V takjich rozmovach minëła godzena jedna i drugô, jaż mje sě wodrazu zdovalo, że cos szlapje v gonku do naszi jomë. Ale njimem sě dobrze doczuł, stoł sě za dvjerzami rumot i njico srodze zrnokłigo vpadło do naju i zavołalo:

— Njech będze pochvaloni Jezus Christus, navetk v tim mokriin kretovjisku ! Nje wurzasnjijta sę! To le jô, Trąba, a njizoden topjelc abo przebrzedłi szandara!

Jakżeż ten bjedni Trąba vëzdrzoł! Ruchna mu belë przëlgłë do skorë a z njich cekłë całë strużkji vodë. Do szejji mjoł przërzeszoni dva pakunkji: jeden z przodku, drugji z telu. Te won nopjervji wodrzesoł i połozeł na podłodze.

Przëzeralaśma sě jimu bez slova, bo i naju kaşk vërzasł svojim raptovnim pojavjenjim. Ale won sě s rzasł, jak wopadani pjes, i rzekł:

— Jegomosc! Mom list. Le dzevję sě, zem wod tile vodë movë nje vëzbeł, jak te njemové ribkji v jezerze. A jak sě czego mocnigo nje napjiję i ruchen nje zeblekë, to v vajich woczach tu sě przemjenję v szura vodnigo. Dreżę całi wod zibu. Jak nje wodtajom kaşk przë wognju, tej zdrevnjeję, że będzeta mogła ze mje dele krajac.

— Potcevi Trąba! — rzekł ksądz i sceskoł mu rękę. — Bog cë zapłac za tile fategji. Bjeda będze, jak tu wogjiń robjic, kjej z brzegóv pjilujã.

—To też nje trzeba takjigo wognja, be na njim vołu wupjec. Nakładzële, Remus, sporo nich drevjannich vëgli do pjecka v kuchnji, a jô je dmuchoczem rozżolë. To nje dô njizodni łunë, a cepło sě stanje kol wognjiska, jak v pjekarnjiku. Jô sę na tim znaję... Jegomosc njech dlo wutcenjô woczach nje zdrzi, jak jô zeblekë te mokré ruchna z grzesznigo całã, a Remus mje wob ten czas v tich scanovich szafach vëszukô kavał dekji abo kozucha, cobem so szlafrok zrobjił.

V scanach jizbë za drevjannimi zosuvami kreło sě tile zchóvk, że ma jich dotechczos navetk vszetkjich nje przepenetrovala. Trąba vjedno povtorzoł, że tam sě nalezc muszã butelkji dobri gorzołkji. Ale nom żodne jesz do rękę nje vpadłë. Za to nalazłasma kjile kozuchóv długjich i krotkjich. Tak jô vzał duzi wovczy kozuch i skorzanni pas dlo Trąbë. Wob ten czas vëgle sě rozżolełë, że wod njich nasza kuchnjô i jizba nachopałë sě cepłem. Trąba vëcignãvszë z kjeszinji butelkę, zeblekł mokré ruchna i wovjinał sě v kozuch, chturen mu sigol do pjët. Tej pocignãł roz i drugji z butelkji, strzasł sě i rzekł:

—Tero jô le na tich drotach nad wognjiskjem povjeszë moje ruchna do suszenjô, jak to pevnje i njeboszczik krol jezora czinjił, bo nacuz be je mjoł?— Tej jesz roz pocignę z ti flachë, a mom nodzeję v Bogu, że krev moja sě wodgrzeje i nje będę rebã. Ej Remus, żebes të vjedzoł, co tvój druch vszetko strzamac muszoł, to bes të gvesno zapłakoł. Ale tero mje ju cepło ! Pojma do jizbë, a të przënjes varu, co sobje v nich gronuszkach po krolu jezora wuvarzemë ni kseżi harbatë. Bo to je trunk dobri. Jô mom całã paczkę z Vejherova v dorunku.

V jizbjë rozpakovol Trąba svoje pakunkji i vëdobeł z njich spori kam cukru, masło, kjile kjełbas i bochenk chleba. Nareszce podol ksędzu barzo grubi i czëżkji list, wovinjëti ve voskované płotno. Vëdobivajęcë te rzeczë, vëzdrzoł jak Gvjozda v svojim kozuchu, chterna dzecom na Godë przënoszô podarunkji.

Przëtim chvołëł i godol:

— Nji ma nad krolewjonkę jezora! Kjej jem trzë dnji nazod zaszedł na Zoborë, jisceło sę dzevczë barzo, że vama tu nje dostanje jodła. Ale jak go dotegovac, kjej wod Zobór i wod Płes pjilują ti zeloni i czervjoni njeprzijocele! Chcelë wonji ji vzać strzelbę, ale zleklë sę rovnak, kjej jim rzekła, że jako jesta corką krola jezora, tak smjercą padnje, chto sę wodwozi. Kjile z njich jednak pamjętało, że z ji wojcem nje beło żartóv, tak tede sę wumovjilë, że ji strzelbę wostavją, kjej przëmovji, że strzelac nje będze, pokąd wonji będą pjilovac Glonka. Bo wonji vej szukają za jegomoscą. Po rebackjich vsach ju sę rozgodało, a muszoł chto z njich podsłuchac, bo naszi be żodną mjarą nje vēdelë.

Kjedem kanał na Zoborach, zaro podeszedł do mje jeden ze szandaróv, ale jeden z tich starich, co mje znają i vjedzą, że vanożë wode vsë do vsë. Ten mje pitoł:

— A dokąd to?

— A do dom! — rzekę.

I na tim mje doł poku. Ale nocą ma wuradzela z panną Klemą — nje chce mje do głovë, żebe z njimjala bęc pozdnji takô bjałka zło, jak moja Trąbjinô — żebem zaszedł do Koscerskjich Vdzidz, abo do Czorlinë abo do Gołunja i tam zadoł sobje worądz z kjile rebokami vodą do Vjela. Bo vjedzec vom trzeba, że wonji zakozelë jeżdżac na Glonk navetk panji tego wostrovu — ko ten wostrov słuchô do Zobór — ale navetk podjeżdżac zabronjilë rebokom. Vjerzą bo mocko, że tu je ksądz zataconi, choc vas nalezc żodną mjarą nji moglë. Jô zrobjil, jak ma so z panną Klemą wudbała, a v Koscerskjich Vdzidzach nalozł jem trzech rebokóv i jednę bjałkę, chterni na termin sądovi do Vjela jachac mjelë. Z njimi jô sę zabroł v drogę. Moje trąbjenjé va pevnje czuła. Mjało to bęc na pocechë vom, zakopanjim v tim kretovjisku, v tim momance mjiłim i ceplim. Ale muzika mje scignęła zaru na kark nich pjilujących psóv kęsich. Strzeliłë navetk, kjej jesmë jim wuńsc chcelë. A jak sę do nas dostelë, tej jeden z njich, co wumjoł po polsku, zaczął vrzeszczec:

— Pocuż tē trąbjil?

— Bom muzikańt! — wodezvoł jem.

Na taką wodpovjedz won kąsk zgłupjoł, tak że jô mogł na wodlev pitac:

— A pocuż va strzelota, kjej ju vojna sę skuńczeła? Ti ludze tu jadą na termin do Vjela i pokażą vom nokoze. Mje ze sobą vzełë, bem sę prędzij do dom dostoł.

Tak won uwobezdrzoł nokoze, a tej mje pogrozel:

— Të ptoszku njedovjinni! Gvesno jes trąbjil na tich, co sę tam — i pokozoł ręką na Glonk — zatacilë. Ale dokazac jô cë tego nji mogę i cę puszcze! Bo dlo tich tam tak a tak ju nji ma retunku. Boczë, za dva dnji a nopozdnji za trzë, nadińdą dva vjelgji kanonë, chternimi ma ten przegrzeszoni wostrov vēvrocema na rębë. Choche wonji sę tam trzë pjętra głëboko v zemji zatacilë, ma jich vēkurzema, jak kretóv.

Bivszë na poczatku ti przigodë dobrigo ducha, nje lechom sę vērzaszł, jak mje nen mjech łouju wo nich kanonach spomnjoł. Jak vē meslice, jegomosc? Cze uwonji be sę na takji gvołt wodvozilë?

Ale ksądz sę smjoł.

— Wo to le so kłopotu nje robji, Trąbo! Na wodvodze do złego jim nje zbivô. Ale na to krol pruskji nji mô kanonóv, żebe mjoł volą njimi strzelac do iivostrovóv i ludzi ve vłosnim kraju. Na to sami Njemcë be nje pozvolilë. To le beło rzeklé na strach, bo jednak beł wudbë, że sę wod vas wo nich kanonach dovjemë i sę jim dobrą volą woddomë.

— Kamiń mje ze serca spodł! — rzekł na to Trąba. — Bo jô so wuvozoł: A chtuż jich tam vje? No, jak won mje tede wo nich kanonach spomnjoł, tak jô wuvozoł za svój wobovjżak dac vom vjédzã, njim wone nadińdã i vas vëkurzã jak lesów z jomë. Krom tego panna Klema mje kładła na sumjenju, źebem vama źevnotę zanjoł, bo sę srodze wo to kłopotãła... Rzekł nom jesz szandara, kjej sę wod naju wodczepjilë:

— Źebesta sę nje voźeła podjachac pod Cloiik v nazodni drodze! Bo ma będzema pjilovała i vaju vszeskjich zatransporterujema do sodze v gromadze z timi, co sę tam zatacilë!

Tak jô sę wob drogę wumovjil z rebokami, źebe tamv knjeji zabrelë dvje chochle i puscilë mje na njich, pod koźdã pocheď jedna, na vodę, jak będzema jachała do dom v nocë. Na szczescë spadła doka deszczovô na vodę, a vartorz z brzegu Zoborskjigo, chochbe so woczë vëpatrzël, nji mogł nas vjidzec, jak ma ceszij kota podbjeźała pod wostrovy. Znadz tak Pon Bog choł. Tak rebocë mje podvjezłë krotko brzegu, źem vëskoczeł, wobeszedł wostroznje do ruchavigo kaminja i vlozł. Z dołu mokri, z vjehrzu mokri. Brr! Źebe tak vjedzec, chdze njeboszczik krol jezora mô svoje butelkji z gorzołkã zchovani! Doł won nom roz z Remusem jako lekji na wurzas tu na tim Glonku takji gduńskji vodkji ze zlotem, źe jesz dziso sę muszë woblizivac, kjej spomnę.

— Vstidzełbes sę, Trąbo, takjigo łakomstva! rzekł ksądz. — Gorzołka njikommu na zdrovjé nje vińdze.

— Boże będze mjiłoscevi mje grzesznjikovji! — rzekł Trąba. — Ale jô jem słabi człovjek, a mocnã v pjęscach mom bjałkę. Dobrze jegomosc mesłoł, jak mje doł dlo nji nigo talaria. Jô ji go poprovdze zanjoł v gromadze z tim drugjim, v list klonovi wovinjetim. Mogł jem sę spodzevac, źe mje przëjimje dobrim wokjem. Ale wona, jak ji daję v pokorze dusze dva cvjardi talarë, na mje:

— A tē, povsënego, pjijoku njicpoti! Kuliz tē muszoł przetracëc pjenjędzi, kjej cę jaż dva talarë zbjęglë!

No, i sprava poszła jak zvezajno: slova, pjęsce, mjetelok! Boczãcë, źe mom dlo jegomoscë nę spravę z lestem do Vcjherova, beł jem v ti domovi vojnje srodze wustaplevi, cobe mje nogu nje skjidła. Co mje sę teź przë pomocë Boskji wudało.

Tak to ju na svjece, źe z chłopem, chternimu bjałka dobodô, njicht litoscë nji mô. Procemno: Smjeją sę z njego. Tak i jô a navetk ksądz smjałasma sę z bjednigo Trąbë. Ale won sę wo to na naju nje wobrazël, le kjivoł głovã:

— Jegomoscë chronji duchovno sukjenka. Ale tē, Remus, poźdejle, jak tē płakac będzesz, kjej cebje wuvędzã jak mje, chturen jô do dzisodnja nje vdarzë sobje, jakjim sposobem jô mogł v to njeszczescë zalezć. Ale řagac ze mje: pjëkno to nje je, kjej jem tile vodë z gorë i tile z dołu nabroł, a krom tego tile strachu przeszedł, be sę do vaju dostac.

— Jakjigo strachu? — pitoł jem sę Trąbë.

— Jegomosc povje, źe to babskji bojanjé. A Remus mô tam proźnã durę, chdze wu ludzi strach sedzi. Ko rovnak vszescë rebocë tu vkrãg vjedzã, źe njeboszczik krol jezora jesz dzis jak za źęcô chodzi po polach i lasach i jezdzi z flintã po jezerze. Jedna bjałka z Gołunja njesãcô kaczkę na przedanjé do Koscerznë, naszła go tidzeń nazod v Juszkovskjim lese i tak sę wurzasła, źe wostavjila kaczkę i dravo nekała do dom. Ale na vjeczor kaczkã beła na woborze. Cuź be to belo, kjejbe won mje beł drogę zastãpjil przë kaminju, chturen je dvjerzami do tego kretovjiska?

— Dobri duch njikommu njick złego nje zrobji! — rzekł jem.

— Vjem jô, źe to beł dobri człovjek, le baro njeszczestlevi. Ale czimu be nji mjoł lubjic po smjercë trelów, kjej won je źijãci lubjił? Njigde nje zaboczë nigo źartu z kopjicã sana. Boże, dej mu njebo vjeczne. Ale kjejbe won tak na ten przikłod beł tam przë kaminju zaczął przede mnã tańcovac v szłołce chojeczkji, topjelca abo

krosnjęca, le tak na swoję krotofilę, smjerc bem beł dostoł. I to jesz povjem: Żebe tu nje beło Jegomoscë i cebje, Remus, za żodni skarbë svjata bem tu v ti jomje nje vësedzoł anji pocerza.

I wobvjinał sę lepji v kozuch po krolu jezora, jakbe go zib strząśł. Tej vstoł i szedł do kuchni, njibe to sę przë wognjisku wogrzevac. Ale jô vjedzoł, że won zazdrzi do svoji butelkji. Za chvjilkę won sę do naju vroceł i tak povjedzoł:

— Vëmoczeł jem sę dziso jak sledz na sobotę. Dłotego bem gvesno co zjodł z darów pannë Klemë.

Tak ma so wuszekowała vjeczerzą.

Na dalekjich zvonnicach Vjelevskjigo koscoła ju vëbjila dvanostô, kjej ksądz sę przeżegnoł i povjedzoł;

— Tero, bracô, zmovma pocerz i pojma spac! Ale Trąba dodoł cecho:

— A jutro jô spenetruję vszetkji scanë za gduńską njeboszczika. Bo szkoda be beło, kjebe szurë vodni i rebë njemové mjalë vëpjic takji szlachetni trunkji.

XXXIV

Jak ksędza Krauzego puscilë na volą a pastora Krauzego arasztovelë. Jak Remus szedł ze Zobór bez woddzëkovanjô.

Reno zagrzemjoł wod stronë Vesokjich Zobór vëstrzoł jeden. Zervoł sę Trąba z leże na podłodze i zavołoł:

— Żeli to panna Klema strzelô, to njeprzijoceci ju njima!

Tak ma sę chiże woblekala z nodzeją v duszë. Za chvjilę znowu pëkł vëstrzoł ju bliżij. A za kjile pocerzi vjidzałasma przez nasze wokna, jak wod vesokjigo brzegu Zoborskjigo vëbjeżało czołno ku brzegom Glonka. V njim jak zvjastunka svobodë stojala z vjoslem v rëku panna Klema, vesokô jak krolovô a pjëknô jak anjoł. Z daleka bivszë wudbë, że ję vjidzima, kjivała rëką i woczoma sę smjała. Tak ma vëszła z naszigo kretovjiska — jak go Trąba nazevoł — na svjat Bożi. Pogoda smjała sę jak dzevczë młodé a na brzegu ju vjitala naju krolevjonka jezora. Wod nji dovjedzałasma sę, że służkovje pruskji njic nje mogacë skurac, vëporajilë sę wob noc precz. Potvjerdzilë to ludze ze vszelkjach vsóv vkoł jezora, chterni przëjachelë reno na Zoborë, be dac vjédzą. I rzekła panna Klema:

— Tero, jegomosc, mozece bezpjeczno wu naju wostac, jak vom sę długo vjidzało będze.

Ale ksądz spozdrzoł na te dużë vodë vkoł i na jasnë njebo nad nami, tej rzekł:

— Dzecë! Pjëkno tu wu vaju, mjirno i dobrze, jak wu Boga za zopjeckjem. Ale koźdimu z naju jego drogji są pjisané, a moja droga wod vaszi sę dzeli. Dobri Trąba, chturen tak dzirżko i wodvožno przënjosł mje z Vejherova vjédzą, nji mjoł gvesno pomeszlenjô, że v lestach, chterne njosł, beł nokoz moji włodze, żebem jak norechlij szedł do krajów katolickjich, jaż złosc njeprzijoceci Koscola sę vëszorzi. Not mje le ruchen svjeckjich, ale tich pevno bem tu wu naszych rebokóv nje dostoł.

Całą chvjilę zapanowało milczenjé na te słowa ksędza i serca nam sę scesnęłë, jak vjedno, kjej chto mjiłi i dobri sę woddzëkuje. Ku reszce pjerszi wodezvoł sę Trąba:

— Jegomosc! Kjej nji moze jinaczi bëc, to njech sę stanje volô Boskô. Redzi bëlëbesmë jegomoscë tu mjelë v tich czëżkjich czasach, kjej njeprzijocele szoleją, a cholera kosi ludzi na naszych njeszczestlevich Kaszubach. Chtuż nom bjednim, njewuczalim ludzom radë wudzeli i pocechë? Ale jak mô bëc, tej jô jegomoscë ruchna svjeckji doteguję. Novjëkszô vjes, chdze be mogł je kupjic, to Vjele. Ale tam sę gotuje wod pruskjich

szandarów, bo pijulujana ksędza. Ale Korsin, vjesoło vjeska, chdzem njejednigo talara na granju zarobił a na dregji dzień go tam v kartě przegroł, leży le wo poł dnja drogji. Tam znają każdą karczmę i każdą ladę. Wu Rezego, bogobojnigo karczmarza, mogłbe jegomosc navetk v potrzebje wob noc wostac, bo won mô na pjętrze provdzevi pokoje. A ruchna przēnjese wod žeda Bluma, chturen, choebe mu sę co mekečo, njick nje povje. Jedini njevorti człowjek tam, to vojť. Ale won lubji jednigo vępjic. A kjej go naszi gburzē v pańskji jizbje przēroczą do kart i szklonkji, to won nje będze za chwjlilę vjedzoł wo Boskjim svjece.

— Njeh tak będze! — rzekł ksądz Pavel. — To dziso jesz naceszēma sę sobje, a jutro Trąba mje veznje mjarę i przēnjese gburskji vamps i botē. Bo jak te svjeckji ruchna wobleczē, tej jō ju nje będe ksędzem Pavłem, le gburem Formelą, chturen do Tuchole jadze na termin, mającē tam przed sadem pravo wo spodk po vuju. Takji mje przēsłelē papjorē na pokozkę.

Ale panna Klema wodezwała sę tak:

— Jegomosc! Norod rebackji vkoł tich vód będziso wu mje reno i proseł, żebe ksądz dobrodzij beł tak dobri i dlo njich wodpravjił na jednim z tich wostrovji Mszą Svjętą. Płaczą ludzeska, że jim koscołē pozamikelē a vkoł njich zaraza i gorz Boskji.

Ksądz sę namesłoł i rzekł:

—Njeh sę stanje volō vasza! Za goscenę i wopjekę dlužni vama jezdem. Njeh njichto z mojim pjismem zańdze do ksędza proboszcza ve Vjelu, a želi jego volō, to ze vschodem słuńca wodpravjē Wofjarę Svjętą...

Na dregji dzień porenne słuńce žeczno zasvjecelo nad vjelgjimi vodami. Z vesokjigo brzegu jezora vęchodzi, jak wostrim rogiem, jęzek vązkji pjosku, wobrosli chrostem i jałowcami. Zvją go Kozłowcem. Povjostka rebackō rzecze, że jak "wod Koscerznē jaż do Chojnjic zaczął djobeł djobła gonjic", tej na Kozłowcu vędingovelē go suchim jałowcem. Naprocem Kozłowca ku pońju vznoszō sę długji Wostrov Szvedzkji, za njim Glonk, a dalij, jak wokjem dozdrzisz, vodē i bjołi brzegji, a na brzegach rebackji sprzēt. Dalij wod brzegu buchtują sę v gromodkach chatē v srąb słomą poszivanē, za chatami szerzi sę pustō a za pustą las. Na lasu chdzes daleko sparlē sę brzegji modrigo njeba, co jak przezdrzesti zvon vjelgji przēkreło ten rebackji svjat, mającē napjisanē wod vjeków na sobje polcem Bożim drogji słuńca, mjesądza i gvjōzd. Pod tim vjelgjim zvonem, jak v svjatinji njebivali vjelgoscē, vjelgji czołn rebackji, vsparłi na dragach, v pjosk Kozłowca vbjitich, dno svoje, veklē zdrzec ku głębjom jezora na rebji svjat, wobrocelo tero gorą do słuńca, be słuželo za vołtorz. Dvuch chłopoków v bjołich komeżkach słuželo ksędzu do vołtorza. Pod vesoką gorą wod lądu jako worganjista postavjił sę Trąba. Lud rebackji czołnami zjeżdzoł tak mnogji, żebem sobje njigde nje beł wuvozoł, że jezoro jich ževji tak vjele. Czołna z rebokami, jich bjałkami i dzectvem bjeżałē wod Olpucha, wod Vdzidz Koscerskijch, wod Czorlinē, wod pustkovji samotnich nad Radolnją, wod Zobród, wod Vdzidz Chojnjickijch czele Reboków, wod Płęs, wod spjevni Lipē wod Knjeji i vsów gburskijch za jich plecoma sedzącich. Voda mjedze Wostrovem Szvedzkjim i Kozłowcem pokrela sę czołnami, pełnimi ludztva, jak bestrim ptactvem vodnim, chterno sę zlecało v te knjeje na svój ptoszi sejm. Le ceszō panovała takō, że czuc belo cechē granjē zvonka wod czołennigo vołtorza.

A kjej zvonk zagroł, nabroł Trąba dechu v pjerse. Tec won mjoł bęc v tim vjelgjim koscele dzis worganjistą a jego trąba worganami. Stojoł won tam szadi i żorotni pod scaną vesokjich dan, prędzij porovnani jakjimu lasovimu womońcovji, chturen dulczy, be popsuc nabożeństwo nobożnich ludzi. Ale jak won przēsadzeł svoje łiszczacē norządze do gębē, tej z njego vęszła takō moc, że napełniła podnjebjē wod kuńca do kuńca. Norod zavtorzeł mocą, ale przez te sta glosów gorovała Trąbova gra tak mocnō, jakbe te gorē bjołē i vodē i lase grałē, a nje le som won bjedni i żorotni muzikańť. Vjelem pozdnji vjidzoł v spanjałich koscołach na javje i v bezpjeku svjēconich wofjar, ale žodna mje sę tak mocko nje vbjiła v duszē, jak na tajemnō rebackō wofjara na zabetich knjejach Vdzidzkijch. Bo tu lud kaszubskji, vėnekani z koscołów, vołoł do Boga z dzekji knjeji, chdzc zvezajno le łovc pijilovoł na dzekjigo zvjerza a rebok nocą przē polącich słupach jałowcovich zakłodoł jadra na ribkji v jezerze. Z vesokjigo njeba zdrzało na to nasze nabożeństwo słonuszko zlotē, jak woko Pana Boga z pocechą:

— Poždejtale dzecě! I dlo vaju godzena svobodě vëbjije!

Po naboženstvje źdelě ludze na czołnach, cze ksądz jim kozanjô nje povje. Ale won wobrocivszë sę do ludu, zaczął sę trząsc tak vjelgjiin placzem, że słowa nji mogli vërzec. Tak le przeżegnoł ludzi i czołna i vodë i lase i ten cali v njelitoscevi ręce njeprzijoceli dreżáci kraj i szedł wod vołtorza precz.

Jesz sę nje rozjeźdzelë, jak mojih wuszu doszło wuderzanjé regularné vjoseł wo burtë i szum sunącigo vodą czołna. Porę chvjil, a ze za nortu Kozłovca vëbjezeł czołen duzi, pełen ludzi po mjesku wobleczonich. Mjedze njimi vesoko stojoł i ku nom blészczel czornim wokjem... Czernjik! Zaszumjalo strzod czołnów rebackjich, jak v karnje vepłoszonich dzekjich kaczk, ale nje rozbjeżałë sę, pokąd mjeskji czołen nje przejachoł. Tej v wokamernjenju rozlecałë sę, le voda wunoszała sę vałem v jich molu, jakbe prostovała chrzebt po zrzucenju ze sebje cześoru.

Tero panna Klema do naju przëstapjiła i rzekła:

— Lud nasz rebackji nje pozvolełbe gvołtem brac ksędza wod vołtorza. Ale skorno przejachelë ni mjeskji ludze, to vjidzelë vszetko i dac mogą vjędzą njeprzijacelom. Bo chtuż vje, chto wonji?

Jô vjedzoł dobrze, ale njimem potrafił rzc, podjachoł jeden z rebackjich czołnów, a rebok stanąvszë v dzubje povjedzoł:

— Znaję jich. To Koscerskji sąd z panem Czernjikjem jadze, bo Njemcë kupują Zotorską Hutę. Pon Czernjik doprowadzeł do tego, że włoscicel Hutë rozpravovoł sę tak srodze ze swojimi starkami, jaż jim nje belo rumu pod jednym dachem. Tero to vezną Njemcë i zнову mjij naszi zemji będze.

— I jô vjem co sę svjëci, chdze Czernjik nogę postavji, a mój druch Remus vje tež. Czernjik! O, chdze ten kanje, tam njic dobrigo nje vińdze. Przed vszetkjim chiże v drogę Jegomosc, żebe ne keši psë nalezlë gnjozdo proźné. Nji ma tero czasu jisc po ruchna, le muszice woblec, co sę naleze. Bo v svoji sukni jegomosc daleko nje zańdze, choche pokozoł dzesęc razi papjorë gbura Formele z Łebna. — Tak povjedzoł Trąba.

Zajechałasma tede z panną Klemą na Zoborë i suszełasma so głowę nad nimi ruchnami. Po njeboszcziku krolu jezora belo tam jesz njico przëwodzevku, ale że njeboszczik mjoł wurodę jak stolim, a ksądz beł strzedni vjelgoscë, njick nje pasovało. Ku reszce przëboczela sobje panna Klema i rzekła:

— Dałam tam jedno wobleczenjé po njeboszcziku wojcu przerobjic dlo naszigo Macka na njedzełę. Mack, choc skrzevjoni chodzi jak łączk, jednak, kjejbę go vëprostovoł i vëprasovoł, przedstovjołbe jesz chłopa dobri mjarë. Može tobe sę jegomoscë przëdało, njim sobje co lepszego nje kupji.

— Rada! — zavoloł Trąba. — Poj Macku dovjedz sę, jakji honor cë pjisani. Le pozdnji, jak nazod v svoje ruchna vlezesz, żebes nje beł buszni i nje dovoł sę v ręce całovac po koscele, jak to robjił pon worganjista z Vjela, kjej mu jego proboszcz podarovoł svój płoszcz, a won so na tę worądz vaše zgoleł. Pamjêtej, zes Mackjem beł i Mackjem wostanjesz. Do Korsina to wobleczenjé spravji. Tam kupjimë novë wod žeda Bluma. A choche wob drogę do Korsina jegomoscë jakô veszka katolickô woblazla, to lepszô veszka na voli, jak jedvabje v sodzë. Nje je to provda, Remus?

Za małą godzinkę ju belasma v drodze. Nje wodzëkovałasma sę z panną Klemą i ji matką, bo vjidzáci, że wu njich mało rąk do robotë, z vdżëcznoscë przëmovjiłasma jim pomoc przë žnjivach, chterne sę pravje zaczęłë. Jô mjoł wostac zaru, ale wuparł jem sę wodprovdzëc ksędza v gromadze z Trąba. Takji to je serce ludzkji! Dusza moja całą selą Ignëła do nji, ale strachoł jem sę wostac z nią som pod jednym dachem.

Provdzełasma sę tede ve trzech ku Korsinovji, mjedze Borskjem i Gorkami, żebe vse wominąc. Ale njedalek Cisevjô zdrzimë a v chmurze kurzu tirzi vjehrzem na konju na nasze wutropjenjé njicht jinszi, le takji noremni

szandara v szklącym szołmje na głovje. Jachoł nom prosto v woczë. a jak nanekoł krotko, scignął szkape i krzikał:

— Halt!

Tej podjachoł jesz krocij i sę pitoł:

— Cuż va za jedni?

Trąba vëstapjił i povjedzoł za naju:

— Panje szandaro! Żebesmë nosilë na chrzebtach toblice jak konje, to moglëbesce nos ładnji przeczetać. Ko jednak takjigo przepjisu na ludzi nji ma, nji mogą sę vëkozac, jak le vjeprzinem na granjé po vsach i mjastach. Bo jô jezdem muzikańt Trąba, a chwała moji grë napełnjô podnjbjé nad całą zemją kaszubską.

— Të raǵarzu! — rzekł szandara. — Pokoźle svój papjor.

Trąba go pokozoł i beło dobrze.

— A vë, chto vë takji? — rzekł szandara tero do ksędza. — Vëzdrzice, jak besce nji mjelë detka, żebe sę dac wogolic.

Trąba tero rzekł za ksędza:

— To je gbur Formela z Łebna, a detków won mô dosc tile, żebe całimu rejimańtovji szandarów vąse i brodë zgolic. Le vjedzce, że naszi Kaszubovje wod Vejherova i wod Pucka, co dotechczas chodzilë vëgoloni jak kszëd, dzisodnja zapuscilë brodë i vąse, jak Njemcë, bo tego veklë na vojnje z Francuzami.

Ale ksądz, nje rzokłszë njick, pokozoł swoje papjorë, szandara beł spokojni.

— Vë mje na ksędza nje vëzdrzice — rzekł tero do mje szandara. — A to szkoda, bo po vaju jak po długji drabjinje moglëbe ludzie do njeba vłożac. A jô szukom ksędza Krauzego, chturen zakozané nobożeństva wodprovjoł. Dziso reno na Vdzidzkjich jezorach won to gvesno beł, co tam ludzi burzeł. A może va też tam bela? Nolepji bem jednak vaju vszetkjich zaarasztovoł i wodprowadzeł do vojta Czecha v Korsinje. Ten mô znęte strzelac po nocach, chdze kula padnje. A kjejbe vama sę dostało, woszczędzełbe so krol kosza sodze na vas.

— Nje movjice tego tak głośno — rzekł Trąba, przëstapjivszë bliżij do szandarë i movjácë cecho, jakbe choł povjedzec jaką tajemnjicę. Bo ten mój długji tovarzesz je njespełna rozumu (na mje won przë tim pokozoł), i sedzoł dva lata za to, że takjigo szandarę jak vë rëkoma z konja scignął i bełbe go zaduseł, kjejbe go nje belë strzimełë.

Szandara vezdrzoł na mje i rzekł:

— A chtuż vë takji?

— Won vom tego rzec nje potrafji — rzekł za mje Trąba. Bo won mô skazoną godkę, co nje dziv przë skazonim rozumje. Ale tu moce jego vjeprzin na hańdel z jigłami i njitkami i krotkjim, jak to movjã, towarem.

— A chdze są te jego tovarë?

— Vëprzedoł resztę v Koscerznje i jidze do dom po vjęcij.

Szandara machnął ręką, ruszył konjem mjimo nas i zavrzeszczał:

— A jidztaż na złomanjé karku!

— Bog zapłac! — wodwołał Trąba.— I vě!

Jidącě spjeszno dalij, Trąba nji mógł vėtrzymac i pitoł sę ksędza:

— Vėboczce Jegomosc. Nen wodrzemjech povjedzoł, że szukô ksędza Krauzego. Cze to po provdze vaju przezvjisko?

— Takji przezvjisko jô noszę — rzekł ksądz. Poprovdze më momě przezvjisko ""Kruża", co znaczy tile co gronk, ale Njemcě przemjenjilë to na Krauze i nje pozvolają nom sę jinaczi pjisac. To je jich zveczajni sposob, żebe kraj nasz vėzdrzoł jak njemjeckji.

Kjej jesma z daleka wuzdrzała długji rząd sedzących regą nad goscińcem chat i budinków Korsina, wobroceł sę do mje Trąba i povjedzoł:

— Remus, na mój rozum tē sę tero nolepji navrocisz na Zoborë. Z tich bo, co naju dziso reno z czołna vjidzelë na Kozłovcu, mogłbe beł cę chto vdarzec sobje, bo takjigo dużigo chłopa mjedze tesącami poznac. Mogłabesma mjec z tego kłopot njepotrzebni. Jô dziso na vjeczor też vroceł i wostanę wob żnjiva na Zoborach.

Tak jô so wuvozoł, że Trąba mądrze movji i z czężkjm serccm woddzękovoł jem sę z ksędzem, mojim nolepszym nawuczicielem tam na Glonku. Nasze drogji nji mjalë sę podług Boskji voli njigde ju v žëcu zĩnsć do gromadë.

Na Zoboracli mje przëjëlë, jak mjiligo domovnjka. Robotë lero belo vjele. A vjeczorem, choc woczë nama zapodalë, źdelësma vszescë na Trąbë, żebe vjedzec, cze też ksądz szczestlevje dostoł sę v drogę. Ale proźne belo nasze woczekivanjć. Sedzałasma przë stole ve trojc: Matka, panna Klema i jô. Wod blizkĳigo kominka, v chternim panna zatikała coroz nové drzozgji, płom vjidu woblevoł taką krosą skarnje pannë Klemë, žem nji mógł wod nji woczū wodervac i pitoł jem som sobje:

— Cuż sę z tobą, Remus, dzeje? —

Pocuz jô sę vroceł na Zoborë? Znadz v gvjozdach tak belo namjenjoné. A jednak lepji moze be belo, kjejbem tam njigde nje beł zazdrzoł. Dvje moce cignëlë mje v procemné stronë. Jedna mje godała: Jidz do dom! Chtuz tē jezdes, bjedni vanogo, żebes woczë podnjosł na pańską corkę? Sposob svój vjezesz po bjołich drogach na jednym kole, wurodë snozi Pon Bog cë nje wużiczeł a godka tvoja je smjesznô. Drugô moc mje pchała na Zoborë, rzekłszë: Jidz! Dobędzë szczescé a dobędzesz, bo mosz zopjis wojca. A jô, ták pchani z dvuch procemnich stron, głupi człovjek, vėbroł jem drogę vestrzedną. Pudę! rzekł jem sobje. — Pomogę ve żnjivach, a tej znjiknę, jak žid po cemnich nocach.

Takji mesle mje po głovje chodzelë, pokąd jô tam ve vjidze kominka woczë i serce kormjił pjęknoścą pannë Klemë. Navetk zaboczëł jem, że ždomë na potcevigo Trąbë, chturen mô dac vjédzā, jak ksędzu poszło. Kjej panna Klema podchodzëła do kominka, żebe novā drzozgę zatchnāc, mesłoł jem le wo tim, jak mjëtĳji i zgrabni sā ruchë tego dzirżĳjigo dzevczëca, chterno po vodach i lasaclū wumje jak mężczezna robjic vjosłem i bjic z rācznjice. Zbudzelë mje ze zameszlenjô noprzod słova matĳji, chterna vestchāvszë rzekła:

—Tero ju nji ma co źdac. Trąba dzis nje przĩndze! Volālabem, żebe go zatrzymała vjesołô kompanjijô przë ĳjeliszku, njiz żebe sę ĳakji njeszczescé stac mjało. Zdejma sę na volā Bosĳā i pojma spac, bo dzeń je do robotë a noc do spanjô.

Kjedem sę reno zbudzeł v jizdebce, v chterni ma za pjerszą razą z ksędzem i Trabą spała, tovarzesza mojigo nje belo. Gorszo novjina najii czekala. Jesz przed połnjim delë vjédzą z blizkijich vsóv, że v Korsinje szandarzë zaarasztovelë ksędza i Trabę z njim i zavjezlë do sodze ku Chojnjicom. Vszesć ma sę srodze zajiscelë taką novjiną, a czężor naju nje wopusceł, choc jinszi przënosilë, że bodej zamjast naszigo, zabrelë do sodze njemjeckjigo ksędza. a nasz bezpjeczno zajachoł, chdze jego volô. To teź vszetko z pola sę zbjęło, kjej trzecigo dnja kol podvjeczorka z vjelgijim trąbjenjijem, vjesołi jak sikorka, kanał Trąba na Zoborach. Na jego brodatic skarnjach szkaleła takô pogoda a woczë mu sę tak szelmovsko smjalë, że nom wotucha napełnija serca. A won zaszedłszë na posodłovjé, le smjoł sę i movjił:

— Vszetko v porzãdku, jak sę nolezi! Dejta mje co jesc i pochadejta do robotë. Povjem vama po vjeczerci takji żort, wo jakjim jesz svjat nje czuł.

Tak muszałasma naszą czekavosc wodstavjic jaź do vjeczora.

A Trąba vjeczorem tak povjodoł:

— Pokąd žiję na svjece, takji szpos mje sę jesz nje zdarzeł. Wuvožejta sobje: Za darmoka zavjezlë Njemcë naszigo ksędza do Chojnjic i tam go puscilë v drogę. A na tim samym vozu skrëpovanigo jak barana vjezlë njemjeckjigo pastora, be go wodstavjic do sodze. Jak sę tego doznelë v Chojnjicach na sądze, meslołjem, że sę požrą z jankorkji i vstidu. A jô, želim ze smjechu nje pëkł, to le z ti prziczinë, zem sę strachoł, cze mscëc sę na mje nje będąi mje v jakjim cemnim norce nje wupjitoszą. To belo tak:

Zaszedłszë do Korsina z ksędzem Pavłem, zvjerzeł jem sę zaru Rezemu, co sę svjęci. A kjej jem mu povjedzoł, że naszłusma szandarę pod Cisevjem, chturen szukoł ksędza Krauzego, karczmorz sę morko smjac zaczął i povjedzoł: To je dzivni traf! Bo wod vczora wu mje nocuje jakjis pastor z Krolevca przezvjiskjem Krauze. Gvesno won z Mazuróv, bo movji po polsku jich godką mazurzącą: nje tu na zemji nas raj, le na njebje nas raj! — Ale to je poprovdze Njemc, bo vjeze luterskji biblije, chternimi spodzevô sę może navrocëc naszich ludzi na svoję vjarę.

Tak jô so wuvožoł, Remus, cobe to belo, žebe tich kësich psóv naprovadzëc na njego, cobe jego aresztovelë zamjast naszigo ksędza. Pitom sę tede karczmarza, cze ve vsë sedzi jakji szandara.— Kraci jich sę lu dosc tile! — rzekł Reza. — Przińdą i vëpjija, njick nje pitającë, a jô teź nje pitom wo zopłatę.

Dobrze! Pjerszô bela wo ruchna dlo ksędza i wo furmonkę do Chojnjic. Vszetko szło jak po medle. Jô sę ju woddzëkovoł z ksędzem a furmonka zajachala przed dvjerze. Vstapjił jem tede do szankovnji, žebe na pocenzenjé jednigo vëpjic, jaź tu Złé sprovdzô dvuch szandaróv v gromadze. Sadną wonji sobje do szklonkji pjiva, a jô zdrzącë na njich, przëboczeł jem sobje wo nim pastorge Krauzem na gorze. Wobrocę sę tede do Rezego i movję glosno:

— Panje Reza! Jak dlugo jesz mjeszkac będzie wu vaju nen ksądz Krauze?

Ledvjem te słowa vërzekł, jak mje czapnał jeden ze szandaróv za kołnjerz i z dzekjimi woczoma zavrzeszczoł:

— Chdze tu ksądz Krauze?

Tak jô wudovoł, jakbem sę srodze wurzasł, bo i poprovdze mje sę strach zrobjiło i zaczął jem sę jiscec:

— A žebe mje jëzek wuschł! Cuz jô nolepszigo plestoł? — Jô, panje szandaro, wo žodnim ksędzu Krauzem njick nje vjem.

—Tero të łzesz, bratku — krziknał szandara. — Woboczimë, co nom povje karczmorz. Hej, panje Reza, mjeszkô tu wu vaju chto z przezvjiskjem Krauze, cze nje? Ale rzeknjice żevą provdę, bo i vom be mogło baro zle jisc, kjej besce provdë nje povjedzelë.

— Wod vczora vjeczora — rzeł Reza — mjeszkô wu mje na gorze jakjis pastor Krauze z Krolevca! Jô go tam dalij nje znaję.

—Ha? smjoł sę szandara. — Pastor Krauze z Krolevca! A lamańt tego katolickjigo człovjeka — i pokozoł na mje — chturen sę nje chcącë zdradzeł! — Momë ptoszka, chturen sę nom tak długo vëmikoł. Pokożce le nom zaru, chdze won sedzi, ten njibe pastor Krauze, bo më momë nokoz, be go bez przelevkji arasztovac i vetransportovac do sodze v Chojnjicach.

Tej wobroceł sę do mje:

— A të, bratku, pojle z nami, żebes sę pjękno mogł przëvjitac z ksędzem Krauzem!

Provadzeł naju tede karczmoz na pjëtro i stanovjił sę przed jednimi dvjierzami i rzeł:

— Tu won mjeszkô, nen pastor Krauze!

— Pastor Krauze! — rągoł szandara. — Takji won pastor jak jô biskup. — Tej zaklepoł na dvjerze i veszedł.

V jizbje vstoł wod stołu vesokji człovjek v peszni postavje z długą żołą brodą i wokulorami na woczach. Z vjelgim dzevovanjim przëzeroł won sę zgraji, co sę do njego vdzarła. Bo krom Rezego i mje, dvaji wopoczni szandarovje sę kańtovelë, tak że wod tile ludztva małô jizba sę napchała pełno. Chvjilë ma na sę pozerelë, jaż wodezvoł pastor:

— Cuż va sobje žiczela, dobri ludze?

— Hochviriden! — rzeł na to jeden ze szandaróv— jô przëchodzę wurzędovo i proszę mje rzec provdë: Jesce vë ksądz Krauze?

— Moje przezvjisko je Krauze!

— Vë jesce ksędzem rzimsko-katolickjigo vëznanjô?

—Jô jem pastor evangjelicko-reformovanigo koscoła.

— Lepji besce sę svojivjarë nje vëpjerelë, bo vjedno lo njeje pjękno — rzeł na to szandara. — Vë dziso reno tež wodprovjelë zakozané nabożeństvo dlo rebokóv na jednim z wostrovji jezora Vdzidzkjigo, zvanigo Kozłovcem?

— Jô tich stron njijak nje znaję.

— To je dzivno, kjede nom dobrze vjadomo, że vë sę kjile tidzenji tacilë po pustkovjach kol jezora.

— Nji mom prziczinë tacëc sę, bo jadę prosto z Krolevca.

— A chdze vë tak wokurzilë svoje botë i płoszcz, co tam na krzasle leži?

— Słuchejcele przijocelu — rzeł na to pastor Krauze. —Wo mojim posłaństvje vëpitivac vë nji moce prava, to do veżsich głóv noleži. Ale wodpovjem vom krom lego, bo jako Njemc szanuję i wuvożom ve vas zastëpcę vłodze. Beł jem jesz v szarim vjidze dziso wu jednigo z tuteszich szkolnich, chëtnigo procovac dlo koscoła narodovigo, njemjeckjigo. Ale na svjodka go podac nji mogę, bo mogłbe przë fanatizmje tuteszich ludzi snadno zdrovjé a może i žęcë vëzbëc. — Tero choba vjece dosc i dejce mje poku!

— To je vszetko pjekno vemeszloné, le më vom tego, Hochvirden, nje vjerzimě! — Tej vezdrzol na dregjigo szandarę pitajacim wokjem, a ten mu kjivnął. Tak nen pjerszi položel rękę na reminju pastora i rzekł:

— Ksęże Krauze! V jimję kroła jô vas arasztuję. Cofnął sę na to pastor Krauze, zapoleł na skarnjach, zavrzeszczoł:

— Precz huńcfotě! Mje oficera vojsk Jego Krolevskji Moscě takji cham będzie arasztovoł? Precz movję! — i pokozoł ręką na dvjerze.

Na wotmjaně tero zapoleł sę na tvarzě szandara. Ale strzimoł sę, wobroceł do mje i pitoł:

— Poznajesz tē ksędza Krauzego?

— Pjerszi roz go na woczě vjidzē! — wodrzekł jem.

— Mě tvoji pamjęcě pomożemě. Pożdejle! A vë, Hochvirden, znajece vë tego człovjeka, chturen tak sę vaju vëpjerô?

— Njeh go szvernot! Skąd jô mom znac vszeskjich vanogóv na svjece?

Czuła va, jak mje ten duszelovca wobrazel, vëmiszlajacě mje wod vanogóv? Za to go też zaru Pon Bog skoroł, bo wod słowa do słowa, jak nje chcoł jisc dobrą volą, tak jeden z njich przëskoczeł z tełu i załozel mu lińcuszkji na ręce. Le njevjidzało mje sę tero, że jeden z njich wodrzemjehóv položel mje też swoję brzedką łapę na reminju i povjodoł:

— Cebje, bratku, nama też not baro. Bo ma vaju wobu muszema zavjezc do Chojnjic, żebesta sę tam poznała. Hej, panje Reza! Vëszukejce nom chiże furmonkę do Chojnjic.

Ale Reza sę drapoł po głovje:

— To będzie zle! Jak sę dovjedzą naszi ludze, że vë chcece vëvjezc ksędza, to żoden gbur vom furmonkji nje najimic. Choba, besce sę zabrelë v gromadze z Formelą, chturen na termin do Tuchole jadze. Jego furmonka jesz stoi na przededvjerzu. Ale nje vjem, cze będzie chcoł vaju zabrac ze sobą.

— Muszi! — krziknął szandara. — Jô ję zapłacę, tę furmonkę.

Tej vzělë naju ni szandarzë i bez pitanjô vpakovelë na voz do ksędza. A ten, jak Formela. ksądz, na njich ze zdzevjenjim woczë vëtrzeszczeł; szandara, chturen vjedno słovo provadzeł, rzekł:

— Ten voz je rekvirovani!

Remus, rzeczëże mje, jakji to belo słovo, v pjekle gvesno vëmesloné, jak wonji cë to na jormarku tvoje ksązkji zrabovelë?

— Konfiskované!

— Aha! A tero won vzął furmonkę i povjedzoł "rekvirované". Vjidzisz, jaką ti Prusocë mają bogatą movę. Mě Kaszubovje v naszi bjedni movje nazevomě to kradzeżą i rabunkjem, chterne podług katejizma są czeżkjimi grzechami. Ale wonji mają takji pjekné słowa, kjej wonji vezną, co jim nje słuchô, że sobje tego na mój rozum nijak za grzech nji mają. Terojô też rozumjem, czimu wonji sa gorą nad nami nobožnimi Kaszubami. Tec to je woczëvjidno, że sąsod sąsada do koszule splondruje, kjej jimu będzie mogł zabjerac po sztece pług i voz i sanje i chovę i konje, rzekłszë le: konfiskované i rekvirované.

Na to jô rzekł:

— Ksądz Paveł, pokąd ma tam v jomje v gromadze sedzała, nawuczeł mje vjęcij takjich njemjeckjich słów, chternimi ludzi možno woszukac. Ko rovnak Pana Boga nje woszukosz. Kjej wonji na ten przykład zabrełë kłoszorë, nazvelë wonji to sekularizavanjim, zajęcé i wotrzymanjé dobetku zvją wonji kontribuceją, zasepanjé kraju szandarami i novimi sędzami zvją wonji civilizaceją, zakozanjé wojcovesti movë i vjarë zvją wonji gjermanjizaceją...

— Dej poku — przervoł mje Trąba — jô vjidzę, że to modri norod. Ale ni szandarzë z Korsina jednak bëlë głupi, jak tobaka v rożku. Choba bëlë vëortovani! Bo jak jô jednim wokjem vezdrzoł na Formelë, njibe naszino ksędza, chturen sedzoł na vozu v całi chvale svobodë, a dregjim wokjem na pastora Krauzego, tej mje sę wod vnetrznigo smjechu — bo na gëbje strachoł jem sę go pokazac, brzuch jał trzasc jak petel ve młinje, zem go so muszoł wobjema rękoma trzamac. Nen szandara-gëbola przypodkjem vezdrzoł na mje i rzekł, kjejbem muszoł z buksami jisc, to mogę, ale won wob ten czas na mje swoję jiverę przëtrzimô na vipodk, kjejbom choł nozka pon zrobjic. Jô wodrzekł, że mje ti łaskji nje not. Ale won mje znadz nje dovjerzoł, le v Męczikalu kozoł zatrzamac i vëdoł dva sznapse. Jednak i v tich jinsztach kąsk sumjenjô ludzkjigo mjeszkô.

V Chojnjicach Formela, njibe nasz ksądz, zeskozecel na renku, a szandara nje choł mu pozvolic płacec. Ale won jednak furmanowi noleznigo detka v rękę krijamko vetchnął. Z nami drugjimi pojachalë do sądu. Ale kjej naszi szandarzë veszlë do sądu buszni, jakbe samegoo Napolijona przënekalë, tej vińsc wonji mjelë jak vjilcë z podtrisztku. Ledvje bo sędza sę povąchoł z pastorem Krauzem, tak won jim pjekło takji zrobjil, że wonji sę zgurdzilë jak zbjili psë i przeproszelë pastora, bjijacë jimu poklonë, jak Turcë svojimu svjetimu. Jak jich sędza vëvadzel, tej won sę mje pitoł, co jô so rachuję za swoję zmuđę. Tak jô zełgoł, że jô beł zgodzoni na vjesele do Vjela i przez tom dva talarë straceł. Tej sędza, zamjast mje je vëpłacec, kozoł je wod njich, njibe szandaróv, żadac i dodoł, że wonji mają mje na svój koszt do dom wodvjezc. Ale jô vama povjem, państvo, se jô sę nje wobzeroł, le vzął nogji za pas i pjechti nekoł dotąd. Bom sę bojoł, żebe jednak na mje svojigo gorzu szandarzë nje vëlele.—

Tak wopovjodoł Trąba swoje przigodë. Ale nom sę rozvjeselele serca i rozpogodzelë skarnje, jak wod łunë, co v zemni dnje z kominka ceplem chopje. Z czeladni navetk dochodzelo rzechotanjé kulavigo Macka i stari Małgorzatë. Vszescë mjałasma nodzeję v Bogu, że naju ksądz bezpjeczno duńdze, chdze mu volô veższô jisc kozoła...

Dograbjivalë grabjorkji. Pogodę doł Pon Bog pjekną. Nad scętimi rziskami vjodro grało. Kole podvjeczorka czuł jem sę takji wumęczoni, zem nji mogł jinaczi, lem legł v cenji vesokjich jałowcóv i wusnął. Tej mje sę smjilo, że panna Klema klęczy przë mje i przëzerô wostro czimus na moji pjersë! Tak mje vzął strach, żebe może nje vjidzała znaku rodovigo Zoborskjich, com go na pjersë noseł, choc mje belo mjilo na duszë, jak njigde v žëcu, czujacimu to krolevskji dzevczë tak blisko sebje. Ale jô jednak z vjelgą mocą strząśł grzeszka ze sebje i wodemknał woczë. Tej jô wuzdrzoł, że nade mną stoi panna Klema. V ji woczach zoleł sę jakjis wogjiń, skarnje ji pjekné belë bladé. Chvjilë zdrzalasma sobje v woczë, jak dvoje ludzi, co sobje przypodkjem zazdrzelë do notajneszigo norcika dusze. Tej pjerszô wodezvala sę dreżacim głosem panna Klema:

— Przënjleslë podvjeczork. Pojce.

I vzęła sę i szła przede mną postavnô, vesokô i z podnjesoną v korunje zlotich vłosóv głową. A jô lezoł chvjilë zdrevnjali. Tej jem so przëboczeł i chveceł sę ręką za pjerse. I terom sę doznoł. Koszula ve spjiku mje sę na pjersach rozpjęła, a pod nią szkleł v slunçu powobjadovim vizerunk Matkji Boskji na złoconi blasze — znak rodovi Zoborskjich.

Takjô vstoł i nje rzekłszë njick, zaszedłjem do stodołë po moję karę. Vzął jem chvecadła v wobje ręce, nje woddzëkovoł sę ze ževą duszą i nekoł do dom — do Lipna. Drugji roz v mojim žëcu zatrzasł jem za sobą dvjerze, za chternimi nęcelo mje szczescé rožovim paluszkjem. A jô beł wudbë, że te dvjerze zatrzaslë sę na vjekji.

XXXV

Jak Remus sę modlił v koscele Wolivskjim za dusze ksążąt kaszubskjich i jak szedł na zochod przez Żarnovjickji jezoro.

Tego rokujô sę ju nje doł v svjat. Z Trąbą, kjej uwon sę vroceł ze Zobór, mjoł jem rozmovę taką:

— Remus! — rzekł won. — Ko to rovnak beło procem szeku, zes tē wucekł bez woddzëkovanjô.

— Vjem! — rzekł jem.

— Czimu tē so tede tak brzedko postąpjił?

— Tego jô cę povjedzec nji mogę.

Trąba krąceł głovą:

— Panna Klema sę za tobą też vjęcij nje pitała, le wudovała, jakbe njigde njic. Ale jô vjidzoł, że chodzi z meslami. Jô cebje jednak, druchu, vjedno znoł za statecznigo człovjeka, ale czasem sobje wuvożom, że krev nje je maslonka. Pjėknô wona je, ta panna Klema, jak jutrzenka. Jô so ju dzivno mesleł: Możes tē zabeł, zes tē z bjednigo stanu a wona pańskô corka?

— Nje bój sę, Trąbo, jô wo tim nje zabeł a tvoje mesle jidą zbłądzoną drogą.

— No, tej jô njechcę vjęcij vjedzec. A rzekę cę co jinszigo: Pój ze mną v svjat. Żnjiva latosé belé dobré, gburzë mają pjenjędzi jak lodu. Zrobjisz dobri hańdel a jô naceszę sebję i drugjich muziką.

— Pudzesz ten roz som — rzekł jem. — Jô wostanę, be wodrobjic arąd za moję jizdebkę wu szkolnigo. Tak Trąba vzał sę i szedł. Kole Gód kanał Trąba zos.

— Remus, pojma ze szopką!

— Jô latos z tobą jisc nji mogę.

— Czimu nje?

— Bo wostanę doma.

Traba na to chvjilę na mje vzeroł, tej povjedzoł:

— Tobje mô bjałka zadané!

A kjej jô njick nje wodrzekł Trąba cignał swoję godkę:

— Pokąd człovjekovji młodô krev v żelach vreje, to na te bjałkovskji czarë nje vje sobje żodni radë, le sedzi, dukvji i patrzy v gvjozdë. Jinszi zнову smaruje cholevë i chesze grzevę, żebe sę vjidzec ti jistni. Jak jô v mankolijach mjłosnich chodzeł, tom połkvaterk pochnąci vodë z aptekji sobje na głovę vëłoł i tej szedł grac pod woknem dzevczëca, chterno sę dziso nazevô Trąbjiną. Jakji jô beł głupi! Le jedno jô przëznac muszę: njigde przedtim anji potimu mojeskrzëpkji mje tak nje grałë, jak v nen czas! Cuż z tego, kjej jô togranjé wodkupjił długjimi latami vojne domoci. Dlotego jô jem wudbë, że cebje za szkoda, Remus. A żeli sobje som radë nje vjesz, to jô znaję bjałkę, starą Szulistkę v Gorkach, chterna takji mankolije wodczarzëc wumje.

Ale jô wodrzekł:

— Dejma poku tim głupstvom!

— Jaktó? dzevovoł sęTrąba. — Kjej jô vjidzę, że mój nolepszij druch tonje, to jô go nji mom vëcigac? Vjersisz cze nje vjersisz, ale na Szulistka vjęcij wumje, njiz jinszi ludze a navetk njiz doktorzë z mjasta. Vjidzoł jem som, jak dzevczë so wod nji lubjiczka njosło dlo chłopoka, chturen na nję nji mogł zgarac, a ju po szterech tidzenjach beła wona jego bjałka. Na wodlev wona Jaszka z Knjeji wodczarzela, chturen mjoł zadané. Le że to v tim przipodku kask boli, bo sedzec musiszz na gropku z zolącimi vëglami a wona cę zelami wobkodzô, pokąd sę nje zervjesz z gropka z vjelgijm krzikjem. Rzekła mje, że ten krzik, to je to "amen" cali ceremonjiji, a bez njejo njic le sadnac musiszz jesz roz, bo kuracejô be nji mjała skutku. Remus, povjem cë, żebem jô v nen czas, jô jak sobje na łeb vëłoł nen połkvaterk pochnaci vodë, mjoł ten rozum co dzis, to bełbem zëbë scesnał, sedzoł na Szulestkjenim gropku, jazbem młodi vësedzoł. Ale cebje wobronję. Pochadej, pudzema do Szulistkji!

— Trąbo! rzekł jem na to. — Podług moji wudbë duszą ludzką rządzą takji moce, chternim anji gropk anji zela bjałkji Szulistkji radë nje dadzą. Vjidzę, zes të mje žiczni, ale to vszetko prožnô godka. Jidzle som latos ze szopką. Svjat sę wob ten czas nje zapadnje, a jô przechodzeł czežszi terminë.

Tak Trąba szedł.

Prožno won tež po Godi, jak vjesoła sę zacinają, namovjoł mje ze sobą. Muszoł jisc som, a jô wostoł v moji jizbedce wu szkolnigo i zdrzoł, jak naprocem ve dvorze cenjô moji krolevjonkji z młodigo porenku mojich lôt javjila sę i znjikała. Bladła tero ta cenjô v mojich woczach a za nją pełna krevji i teskni pjëknoścë povstovała łovczonka z brzegóv Vdzidzkjigo jezora.

Wob zemę całą tropjiło to mje. Ale skorno na Strumjanną smjegji spłinełë a zemja wobeschła, vzał jem chvecadła moji karë i karovał v svjat.

— Jak nodalij, jak nodalij będziesz nekoł, Remus!— tak rzekł jem do svoji dusze.— Cobe cę womona nje vosamętała, jak no za młodich lôt na zomkovjisku v lese.

Gnała mje z lądu ku morzu, som nje vjem dloczego. Pjerszé mjasto, chdzem sę zatrziemoł, beł Gduńsk. Zchodzą sę tam przez dużą vodę wokrętami ludze ze vszeskjich stron svjata. A koždi z njich mō głovę pełną svojim hańdlem. Dlotego mje sę nje dzevjilë tak, jak Trąba mje straszëł. Bo povjodoł won mje v Lipnje, że koždigo, chto pjerszi roz przinǳe do Gduńska, zaprovadzą na rotusz, chdze muszi Kresztofa kusznac. Wode mje njicht takji ceremonjiji nje žadoł, choc jem przekarovoł przez Zeloną Bromę Długjim Renkjem jaz do Vesokji Bromë. Na tich wulicach nje vjidzołjô njikogo wobleczonego, jak jô: v modri vamps foliszovi i mucę z czornin barankjem. Alem zato wuzdrzoł całe mandle žedóv v długjich ferezijach i z taką wurodą, jakbe przed poł godzeną Pana Jezusa wukrzizovelë. Krom njich podł mje v woczë postavjoni za želazną kratą nagji božk pogańskji, tconi bodej przez Gduńszcon, jak Svjęti. Ale jô rozumjoł, że wonji go sobje z buchë postavjilë, bo ten božk mō znaczëc jich włodzë na morzu a ne wosce v jego rëku włodzą nad rebim svjatem. Ko procem gołigo božka i pejsatic žedóv nji mjoł jem sę co vstidzec, wobzerołjem z vjelgą czekavoscą te vesokji murë i vježe, wo chternich mje cuda wopovjodoł ksądz Paveł na Glonku. Vkoł sebje czuł jem cuzą movę, jakbe to nje beła stolica Kaszub, le jakji cuzé mjasto. Ale kjedem zakarovoł vedle Mutlavë na Rebi Renk, tej jô wuzdrzoł svojich i jich godkę rozumjoł. Tam przë bulvarku stojatë szkutë z brunimi žogłami, chterne vjezlë rebë z Hele i ze sztrądu. A na Targu Kaszubskjim vjidzoł jem braci z lądu. Zrobjiło mje sę cepło kol serca wod redoscë, że v tim mjesce, założonim przez naszich ksąžat kaszubskjich mova nasza jesz do negji nje vëmarła. Rod bełbem z njimi pogodoł, ale Trąbë nje beło, a godkę moję: — chtuž be ją beł rozumjoł?

Z pjerszim parminjem słuńca karovoł jem z Gduńska do Wolivë. Tam v dnje targovi ju naszich pełno. Ale jô sę njigdze njezabavjił, le szedł na Mszą Svjętą do koscoła klostornigo. Bo wob czas naszi njevoli na Glonku ksądz Paveł mje povjedzoł, a przedtim na pustkovju njeboszczik pon Jozef nakožoł:

— Do Wolivě koźdi Kaszuba, chogle roz jeden v žěcu, wodběc povjinjen pjelgrzimkę, be sę pomodlic na grobach ksażąt kaszubskjich. Jich mjeczovji, dzirzkoscě i rozumovji — procem roźnim panom, chlerni nami rządžilě — zavdżeczomě, żesmě do dzisodnja zatrzymelě vjarę, wobeczój i movę wojców naszich.

Jak sę ludze po Mszë Svjęti rozeszlě, postąpił jem do vjelgjigo vołtorza. Tam stojoł vjelgji marmurovi kam, na czorno liszcąci ze zlocistim nadpjisem: MONUMENTUM DUCUM POMORANORUM FUNDATORUM HUIUS DOMUS. Znaczi to po naszimu: Pomnjik ksażąt pomorskjich, założiceli tego domu. — Kam ten marmurovi mjoł sztoł trumě, a jô przě njim wukłakł, be za dusze tich vjelgkich ksażąt zmovjic pocerz. Ale kjej jem vezdrzoł v gorę i wuzdrzoł patrząci na mje jich vjelgji postacije v płoszczach krolevskjich i v liszcącich pancierzach, patrzącich na mje bjednigo, żorotnigo Remusa, tej muszoł jem przëložęc głovę na ten zemni czorni pomnjikovi kam, żebe nje zemgloc. Takji żoł mje scesnął serce! A mesle mje woblotalě głovę nakszoł skorców, co v jesenni dzeń woblatują starą jarzëbjinę v polu:

Chdziż sę podzałě gromadě ricerzi, panów i ludu, chternim ti nasi ksażęta przewodzilě?

Chdziż sę podzelě możni wopatovje bogatich klosztorów?

Chtuż to zgasel pamjęc i kozoł wumrzec pjesnji jich vjelgkich dzejów?

Le bladi sztołtë, cecho jidąci za kompaniją v lese Mjirachovskjim, dzivnô jak zogodka starô Julka z pod Garecznjice, njeznani pon, chturen ze spichu zomkovjiska v lesc zdrzoł na pogrzebovi kondukt pana Jozva i pod Wolivską Bromą zadoł mje pitanjć: Vorto cze Njevorto? — a ku reszcc jô bjedni Remus zc skażoną godką: — tile nom zbjęgło z dovni chvalě.

Z vjelgjim dzevovanjim zdrzoł na mje stari z bjołą głovą koscelni a jesz vjększi zrobjił na mje woczë, kjedem za njim zaszedł do zokresteji i rzekł:

— Chcołbem dac na wofjarę Msze Svjęti za dusze tu pochovanich ksażąt kaszubskjich: Subislavów, Samborów, Svjętopołków i Mestvjinów.

Nje rozumjoł wod razu koscelni moji godkji, ale jô vëjął papjork z kjeszinji i mu moje żądanjé napjisoł. Won przeczetoł, podnjosoł na mje woczë i rzekł:

— Brace, mom ju lôt wosmëdziesiąt na plecach, a krotko poł sto lôt służę tu przë tim koscele, ale v tile latach mje sę jesz nje zdarzelo, żebe pon cze bjedni zamovjił Mszë Svjętą na taką jintaceją. A tē bjedni, jak vjidzë, chcesz na taką wofjarę dac?

I zapłakoł i wobjął mje rękoma za sziję a nji mogł sę żodną mjarą wuspokojic. A jak sę do voli vëplakoł, tej sę pitoł;

— Zkąd tē, brace, żes sobje przëboczeł grobë ksażąt naszich? Młodi jeszcze jezdes. Rzeczë mje: Cze vjęcij v tvojih stronach chronji Bog takjich, co wo tich grobach pamjëtają? Bo tu vszescë, krom mje jednigo, wo njich ju zaboczilë. I to cë jesz rzekę: Njedługo a ten marmurovi kam z przed vjelgjigo vołtorza precz będze vzëti i chdze v norce postavjoni, żebe njikommu nje przëboczivoł naszich kaszubskjich ksażąt. Bo mjerzekł roz nasz ksądz:

— Va Kaszubji jesta jak reszta dzivnich starodovnich zvjerząt, vëmjerających na woczach naszich. Smjerc vom je pjisanô, ale pokađ va jesz woddichota, dobjic vaju bełobe procem szeku. Dživnoc jim będze, jak jô z tobą zańdę z taką wofjarą.

Ksądz mje sę przëzeroł z czekavoscą wod stopë do głovë, kjej koscelni ze mną do njego zaszedł. Ale nje rzekł njick, le dzeń namjenjił. A jô pochvoleł Boga i szedł.

Wodtąd szedł jem brzegiem morzô po vsach rebackjich. Szum dun morskich mje spjevoł:

— Dalij, Remus, dalij!

Na zberkach Kęp kvjitnaci jerk dużimi plachcami, jak vjidem złolim, vësvjecoł mje drogę, jakbe rzec choł:

— Pochadej, Remus, z Bogjem!

V Pucku sedzoł jem kjile dnji i pozeroł na jasnë vodë Małigo Morzô. Jaż wod Hele dunął vjater ku ładovji i mje zaspjevoł:

— Dalij, Remus, dalij!

Jô słuchoł na ten zev i sę pusceł ku zochodovji słuńca na Darżlubską Pustą. Nje rechovoł jem anji dnji anji noci. Cepłô pogoda pozvoleła mje sipjac pod drzewami i chrostem tak v lese jak i v polu. Tovarë jôju vjele na karze nje vozeł, bom go vëzbeł wob drogę a navrocëc nazod po novi nji mjoł jem chęcë, bo z dalekjigo grobu v Lipnje dobjeoł mje zev:

— Pudesz tede i wodvjedzisz wostatné granjice chdze movją naszą godką... — Kjej mje porene budzeł zib wod zemnjice, chterna vstojała z pola przed vschodem słuńca, tej mgłë v sztołtach wukozk bladich bjegałë vedle mje ku zochodovji, jakbe mje porvac ze sobą chcałë, a jô rozumjoł, że to znaczy:

— Dalij, Remus, dalij!

Drogëm wobroł sobje na Żarnovc, chdze stoi klosztor, chvalni v dzejach kaszubskjich. Mjało sę pod vjeczor, jak jô pod Wodargovem naszedł na vjelgji kamiń, chturen, jak jem sę pozdnji dovjedzoł, zovją Stojcem. Tam pod tim kaminjem jô wodpoczivoł i przemisził:

— Przed nocą duńdziesz, Remus, do Żarnovca. Tam cë drogę zagrodzi vjelgji jezoro. Za njim, jak mje ksądz, Paveł povjodoł, ku zochodovji jesz mjeszkają naszi, ale jich vse i chatë są le vispami v njemjeckjim morzu. Tak jô so wudboł, że pudę.

Tej jem sę vzał do jidzenjô, jaż tu cos na mje vësunęło ze za krza: Vąsaté, brodaté a na plecach mjało voruszk, z chternigo gorą reminja vëzerałë: kuńc skrzepjic i szerokji gardło łiszczący trąbë. '

— Ha, tero cebje mom! — krzikał vłoscicel vąsów, brodë i voruszka z norzędzami muzickjimi. — To tã jaż po ten vjelgji kam wucekł wod vjernigo drucha, chturen cę szukac muszi, jak zli pjenjadz? Wod krzizovich dnji jaż do svjëtigo Jana vanożę jô po Puckji Kępje i po Vejherovskjich borach i ve vszeskijich rëbackjich i gburskijich vsach pitom, czë tu nje przechodzeł takji długji, jak litanjijô, chłop ve foliszovim vampsu i muca barankovą na głovje, vjezający karę przed sobą? Do Pucka jô tim sposobem vëszlachovoł kołovaže tvoji karë. Alem v Darżlubskji Pusti straceł vjater. Tak jô so wuvožoł, że pudzesz v stronë Żarnovskjigo klosztoru i jem zgodł. A tero jô ce mom i poza te vodë dalij nje puszcę, bo tam krom Vjerzchucena kuńczą sę katolickji stronë. Na Pomorsce to ju sami jinnojerce.

Srodzem sę wuceszeł Trąbje, bo won sę mogł przënomnji z ludzami dogadac, a mje njichdze nje rozumjelë, choc jô jich godkji beł vjadomi. Krom tego Trąba znoł dobrze njemjecką movę. Rzekł jem tede do njego:

— Bog cę sprovadzeł, Trąbo, ale boczë: Pokąd wuczuję po vsach naszą kaszubską movę, to pudę dalij, zebe sę doznac, jak daleko sigają dzisodnja granjice naszigo ludu.

— Cuż cë z tego? — wodrzekł Trąba, kjivającë glovą. — Tam za jezorem cë rożańców i ksażków kupac nje będa, bo choc chdzeroz movją naju godką, to vjarę mają Morcena Lutra i Wojca svjëtigo nje wuznovają.

Ale jô rzekł:

—Pijił jem wodę ze zdrojów Łebë v Mjirachovskjim lese, a ksądz Paveł na Glonku mje povjedzoł, że przë ji wuscu mjeszkają naszi braco.

Tak Trąba chvjilë przemisziłoł a ku reszce rzekł:

— Remus, kjej jes sobje ju tak wudboł, to pudę z tobą. Ale mje sę njick dobrigo nje mecki. Pamjetej, że czekavosc to pjerszi stopjeń do pjekła. A tam na zochod wod jezora mjeszkają sami Njemcë. Nosładnji sę tam do sodze dostanjesz, a jô z tobą. Cobes të tam beze mje zrobjił? Tam të sę navetk wo kawałk chleba nje dogodosz. I nalezlëbe jednigo rena Remusa na polu ze zębami do gorë, wusmjerconigo głodem, a zeszedł bes ze svjata bez rozgrzeszenjô. bo ksędza tam nji ma. Nje chcę mjec twojigo potępnjô na duszë i pudę z tobą. Porę pjesonk wo Vilhelmje jô jesz grac potrafję, a tańcovac za notą mojih skrzepjic wonji gvesno wumjeją, bo nogji jich wostalë kaszubskji, choc godkę i vjarę vëzbelë.

Z Lubkova naju rebocë przewjezlë na drugą stronę. Ve Vjierzchucenje czułasma sę jak doma, ale dalij na zochod gorowała godka njemjeckô. Njicht tu ju mojih ksążk nje kupovoł, le njitkji, guze i jiglë brałë gospodinje. Pomału kanëłë znjiva, a Trąba njeroz na klepjisku grivoł parobkom i dzevczëtom do tuńca, pokąd jô społ na słomje. Vjele tu duzych dober, na chternich sedzą możni panovje. Mjona jich jesz sę słuchałë barzo po naszymu, ale serca jich ju poszlë na njemjecką. Tak ma doszła jaż krotko Sorbskijgo jezora.

XXXVI

Remus i Trąba v pjekle.

Drogą pjoskovatą pchoł jem swoje karę, a Trąba vëdobivszë skrzepjice, tak movjił:

— Zorobk tu nje lechi. Ale nje chcołbem tu wumrzec i bëc pochovani. Bo chtuż vje, czebem strzod tile lutróv na sądze wostatecznim dovrzeszczoł sę do Pana Jezusa, zem katolik, i z całą hurmą tich jinnojercóv nje zlecołbem do pjekła. Ale mom nodzeje, że svjëti Mikołaj, patron vjilkóv i vanogóv, vëprosi nom szczestlevi navrot z tich cuzich knjeji, chternejô pjerszi roz v zëcu na woczë vjidzë. Tropji mje takji njewubetk v duszë, że so nje vjem radë, le veznë i zagraję na roznekanjé czornich mesli.

I vzał Trąba svoje skrzepjice i jał grac, maszerujacë drogą, a jô derdoł slode z moją karą. Słunce grzało, nad polami grało vjodro. Po njijkajim czasu podnjesła sę dalek naprocem woczcu chmura kurzu, a czym krocij, tim veraznji vjidzec belo, że njichto jadze. Naszedlszë krotko wuzdrzałasma peszną karetę, zaprzęglą v szterë konje, v chterni sedzoł pon v latach a na procem jimu młodi człowjek. Na kozle vesoko sedzoł kuczer. Ma jim zeszła z drogi na bok, ale pon kozoł zatrzymac landarę, kjivnął, žebesma stanęła i sę nama przëzeroł. Trąba woprzestoł grac i rzekł mje do wucha:

— Cuz ten Njemc nom sę tak mô przëzerac? Woboczisz, Remus, że won mô procem nas njedobrze v głovje.

Ale ku naszymu vjelgjimu dzevovanju pon zavołół na nas po kaszubsku:

— Zkąd va sę tu vzeła?

— Z Kaszub, panje! — rzekł Trąba.

— To jô vjidzë — rzekł pon. — Żeli nje po tobje, muzikańce, to po twojim długjim tovarzeszu na sto mil poznołbem Kaszubë. Ale z jakji va stronë? Bo i tu, pokąd jô žiję, są jesz Kaszubë.

— Jidzemě z Lipna, vsě bogobojni, njedalek Vdzidzkjich jezór, strzod lasów, źevjáci sposobnich gburów i takjich, jak ma, vanogów. Jidę wod krzižovich dnji a mój kamrot jesz dłužij. A zaszlasma jaž v ten dalekji kraj, bo mój kamrot so wubzdurzeł zvjedzěc kaszubskji godkji wostatné granjice.

Na to vezdrzoł pon na mje i rzekł:

— Tos tē zaszedł przed provdzevą kuznją. Ale va będzeta wuchodzoni i not vama wodpoczinku z tak dłužji drogji. Panje Derda — rzekł do młodigo człovjeka — pomożce kuczrovji scignąc karę tego człovjeka na kozel a jego pakji vezmě na voz. A va — pokozol na Trąbę i mje — sadnjijta kole mje, bo jô vas zabjerom v goscenę.

V wokamernjenju stało sę, jak pon chcoł, chturen pokozoł mjescé v landarze kol sebje i rzekł:

— Tero sadnjijta, va dvaji!

Ale Trąba sę bojoł i rzekł:

— Panje! Cze vë jesce jakjim vesokjim szandarą, cze teź minjistem kroła pruskjigo, cze teź sędzim abo noveźszym dzekutnjikjem. Ko nje chcołbem vas wobrazěc pitajacě, cze vë nje jesce moźe samim Luceprem abo z jego przijacelstva. Bo jakuź be takji vjelgji pon naju bjednich ludzi roczeł do złoconi karetě? Cuź ma zgrzeszeła procem Bogu abo przeskurzeła procem vom abo procem pravom tego błogosłavjonigo kraju, że chcece naju zabrac ze sobą? Tec nasze vjeprzině są v porządku i spravjedlevje vëpjisani i wobložoni sztamplami.

Na to pon sę zaczął mocko smjac.

— Nje jezdem anji szandarą, anji minjistem, anji dzekutnjikjem, anji z djobelskjigo seminjô. Ale kogo jô zaproszę v goscenę, ten mje sę nje vëvinje. Sadejta chiže! Pon Młotk ze Sorbska jich zaproszô na goscenę, a tē tu mje będzesz głupstva godoł!

Tak ma vzeła sę i sadła, a pon kozoł vëcąc konje. Wob drogę won zaczął gadac:

— Dovnom ju tak pesznich sztuk kaszubskjich, jak va dvaji, nje vjidzoł na woczě. Nomjilij bem vaju v szperetusu przechovoł v duzych szklonkach na pokozkę v mojim muzeum.

Trąba vezdrzoł na mje vëstraszeni, tej rzekł:

—V muzeum, panje? To gvesno takji mol, chdze njeboszczikóv chovjå?

— Tos tē zgodł, brace — rzekł pon. — V muzeum przechovuje sę to, co ju wumarło.

— A vë chcece naju v takjim grobje v szperetus vložęc?

— Chcołbem, ale njimogę. Ko žijących ludzi nji mogę v szperetus vložęc i zapropkovac.

—To vë moźe naju chcece przode wusmjercęc?

Pon sę rozesmjoł:

— Nje bój sę! Sorbskji pon jesz žodnigo człovjeka nje wusmjercół, choc jego sąszedzě movjå, że mô dzivno v głovje. To le beła takô godka wo tim szperetusu.

Trąba na to:

— Panje! Kamiń mje spodł ze serca. Bo spravjedlevje volołbem liknać dobrigo szperetusu, njiže v njim wutonąc. A to gvoli wutropjenju z moją bjałką Trąbjiną, zem przēnęceł sę do pjicô na dzirzkosc. Bo mój kamrot, źc to sobjc szczestlevje źije v kavalerskim stanje, potrzebē takji nje wuznaje.

Znovu pon vezdrzoł na mje i sę pitoł:

—A czimu ten tvój kamrot njic nje movji?

— To, panje, mō przicinę taką: won mō wod wurodzeniō skażoną godkę, żebe go rodzonô matka bez moji pomocē nje rozumjała. Ale v głovje won mō svój przērodzoni szek, krom takjich trelów, chterne nje przēstoją na nas bjednich ludzi.

Wob ten czas ma zajechała na duzi plac. Po stronach stojałē dużē drzeva a z przodku na nas patrzeła vjelgô scana pesznigo pałacu z liszczącimi woknami, na chternich porechovanjē trzeba be belo czasu. Vszetko to dzejało sę jak v bojce, chterną wopovjodają dzecom ve vjeczorē przē kominku.

Pon vēszedł z voza i kjivnał nom ręką na woddzękowanjē. Zjavilē sę dva służkovje, chterni zjēlē karę i pakji z voza i naju provadzilē do jakjichs pesznich budinków. Tam sę przed nami wodemklē dvje jizbē, bjoło vėkalkované i czestē. V jedni stojałē dva łożka a v dregji stoł, krzesła i zofa, czornim glancovim płotnem wobjitō. Wobjicē trzymałē vdłuż kańt gozdze z bjolimi łebkami. Na scanach vjisałē wobrazē svjatovi. Za chvjilē przēszedł służka, przēniosł nom vodē i dużą szczotkę i rzekł:

— Wochedoźta sę kašk i wumijta. Za drobkę czasu jō vama przēnjese co do jedzeniō.

Jak won vēszedł, Trąba sę zaczął drapac po głovje i rzekł:

— Remus! Jō tu nje vjidzē anji krziża, anji kropelnjice, anji svjētigo wobrazu. Woboczisz, że ma sę tu dostała do djobelskji kuchnji!

Moję karę służkovje postavilē v jizbje, chdze stojałē łożka. Vezdrzoł jem tero na dużą miskę vodē i na szczotkę i pomesłoł jem sobje:

— Vēcyszczēc ze sebye vszetkji kurze i deszcze całigo kaszubskjigo lata wod Strumjanni jaż po svjētigo Jana, na to be trzeba takjigo sposobu, jak wonji no ze mną v sodzē postąpjlē.

A Trąba rągoł też:

— Żebe tak zgrzebło i kjile vjader vodē i na jednę dobę przēleźni krovc, możebe z naju bēlē kavalerzē, godni takjigo pałacu. No, ale wobmijma sę, choc le jak gęse i vēszczotkujma jeden drugjigo, cobe vstidu nje robjic. Le rzekę tobje, że volołbem tero sedzec v Lipnje pod vłodzą grulkji bjałczeni. Bo tu navetk ta voda ve vjadrze pochnje po nje katolicku.

Za chvjilē przēniosł służka jodło i szedł. A ma, jakżesma sę najadła i podzėkovala Bogu, sadlasma na krzasłach i przemiszlała. Trąba sę rovnak źodną mjarą nji mogł vėzbēc svojigo strachu i pitoł sę mje:

— Remus! Jesz jakji szterē godzenē do vjeczora. Cuz ma bėdzema robjila?

— Mje sę zdaje, że to dobri pon — rzekł jem. — Može won naju wotrzmō wob noc a jutro nas pusci v drogę.

— A jak nje pusci? — rzekł Trąba. Jō nji mom vjarē do tego pana. Czeż won pochvoleł Pana Boga? Nje! Po drodze nje wuzdrzoł jem źodni Bożimėkji, a tu nji ma anji kropelnjiczki, anji svjētigo wobrazu. Jodło belo dobrē. Ale chto vje, jakji kucharze je varzilē? Nomjilij bem wucekł, Remus, żebem le vjedzoł, jak i chdze ?

V tim naszedł służka a z njim młodi człowjek, chternimu pon no movjił: Derda. Jak służka szedł, tak Trąba wobroceł sę z pitanjim do Derdë:

— Panje Derdo! Věboczce, że tak pitom. Ale rod bem vjedzoł, chdze ma tu są?

— V pjekle! — wodrzekł pon Derda.

Trąba sę zervoł i zavołoł:

— Chdze?

— V pjekle!

— V jimję Wojca i Sena... Czuł tē, Remus? — krzikał Trąba.

I mje sę kask cepło zrobjiło, jak Derda to z taką pevnoscą povjedzoł, ale nje bełjem pevnı, cze może nje rağô. Ale Trąba wuvjerzeł wod razu i sę glosno jisceł:

— Co za njeszczescé! A to gvesno za to, zem na katolickjich skrzepkach grivoł te przegrzeszoné njemjeckji frantovkji. Dokąd ma tu tež zaszła, Remus! Jak sę tu vëdostac? Żebesma njigde njebeła przeszła przez Żarnovskji jezoro!

Ku reszce sę jednak namesłoł i chveceł Derdę za rękov i rzekł:

— A vě nje rağoce?

— Jakuż jô mom rağac — rzekł Derda — kjej jô som jem djobłem z pjekła!

Trąba wodskoczeł i sę przeżegnoł.

— Tec vě vëzdrzice jak zvezajni człowjek!

— Bo jô też mom pozvolenjë wod samigo Lucepra, żebe v ludzkji postaceji vaju womanjic. Takji pozvolenjë mnją kjile służkóv. Kuczer, co vaju vjozł i pon som. Ale vëzdrzisce le przez wokno! Nje vjidzice vě lam jednigo z naszich czortóv?

Przez wokno vjidzec belo czornigo jak smoła v czervjoni kabot wobleczonigo cudoka sztołtu ludzkjigo. Jak Derda klepnął na wokno, tej won ku nom wobroceł pesk czorni jak noc i vëszczeroł bjołi zębë.

Tej i jô sę na chvjilę wurzasł nje lecho. Alem so jednak wuvozoł: Żebe živcem do pjekła przinśc, to be człowjek muszoł jednak przeskurzęc procem Bogu i ludzom co takjigo, wo czim svjat, jak stoji, jesz nje czuł. Może to jakô womona, co ludzom na woczë jidze, abo jakji jinszé komedije?

Ale Derda pravjił dalij:

— Nen czort v wogrodze zbjerô žogovkji, na chternih spac muszą ti, co wobmovę robjilë na drugjich ludzi. Won sę smjeje po djoblimu, bo sobje przëboczô, jak wonji v nocë na verach skakac będą, njibe rebë v jadrach.

— Cuż na svjece! — dzevovoł sę Trąba.— A chdziz va mota tich potëpjincóv?

— Budink, chturen va vjidzała, najachavsžë z nasziin panem — chturen jest z blizkjigo przijacelstva Luceprovigo — to le selna wod przodku. V teł won sę cignje vjele mil, a pod njim je sto pjäter, pełnich djobłóv i potëpjincóv.

— Ala! Tos ma tu zaszłal A cuz va z nami chcała zrobjic?

— Nad tim sę pjekjelni sąd naradzi, na chturen nasz pon vaju kože zavołac. Koždi będze spravjedlevje wobsadzoni, bo na vszelkji vistępkji ju są paragrafě wustanovjoni. Na ten przikłod ti, co v lestach, ksążkach abo v gazetach wo svojich bliznich zle pjiszą, tim pjekjelni doktor codzeń reno tępim kurkjem vkolnje ve vątrobę i połkvaterk żołcě wutoczi. Bo wu ti zortě grzesznjicóv żołcě koždigo momańtu doběc możesz kuli żadno. Potim wosobno do ti robotě nasadzoni djobeł bjerze gork żołcě z rėku pjekjelnigo doktora i mjeszō ję z tińtem i krevją ropuszą i jim tego napjıtku nalevō v gordzel. Wod tego jich vezną krampě, że żol patrzec, a po krampach przinǳe żeganjé. Le wu njich ju je zot takji, że co vėzegō, to list, gazetę abo i ksążkę. Nomjejszō męka tich, co małą gazetkę vėzegac muszą. Vėplują i jim dobrze! Ale są jinszi, co szvotolě duzi jak żogle rebackjigo szkuta zvracac muszą, a to baro zimko gordzelą przechodzi. Vjater, not do tego, z vnętrznosci nekō te szvotolě z takjim gvołtem, że wone wo łbě tich drugjich pjekjelnjicóv tego zortu bjiją, a ti jim zos wodpłocają. I tak wode łba do łba lotają te produktě żołcě, tińtu i ropuszi krevji, że szum i krzik i grzemet i smrod vjeczni v tim dzelu pjekła panuje. Straszne mękjji cerpją ti, co całé grubé ksążkji żegac muszą. Tim sę peskji vėkrzivjają na vszeskji stroně vjatra. Bo to czasem wod tego vėpjıtigo trenku pjekjelnigo jich tak rozpjerō, że telem i przodkjem jidą knegji, dużé jak poł dvjerzi, i to zaru kopami. Czortovje, co v tim dzelu pjekła służbę mają, lozują sę co dvje godzeně, bobe dłużij nje strzimelě. Le doktor, jako że przėvekłi do brzedalstva, procuje tam przez całą dobę.

Śluchoł jem takji godkji, nje vjedzacě, co meslęc. Ale Trąba sę poprovǳe wurzasł. A ja kvěsluchoł do kuńca, tej rzekł vzdichajacě:

— No, przėnomji jō sę do ti buchtě pjekjelni nje dostanę, bo le przezvjisko i jimję napjısac wumjem!

— To nje je njizodna przeszkoda. Mjedze timi gazecorzami je vjele takjich, chternich wojc vėgnoł, bo nji mogłě sę nawuczęc worac v jęgo volě, tej są i takji, co zbankrotovelě na hańdlu z gęsami. Ti też nje wiimjeją vjele vjęcij, jak jimję i przezvisko napjısac. Gruńt, żebe wumjelě szkalovac, bo tej ludze z chęcą czetają jich żęgovjině. Ko notera ludzkōju takō, żęgeldziję, kjej co brzedkjigo wo bliznim czuje, a boli ję, kjej bliznigo sę chvali.

— Ala szvernot! — krziknął Trąba. — V głovje mje sę krąci. Gvesno jō spję i mje sę co snjije!

— Njick vom sę nje snjije, bratku Ale nje strachejce sę zabarzo! Do nogorszic buclilě naszigo pjekła vė sę nje dostanjece. A to je tam, chǳe skorę scigają. Bo vejcele: tu wu naju, to je provǳevě pjekło kaszubskji. Koždi norod mo svoje vłosne pjekło. A wod pjęcset lōt i dłużij dzeje sę tak, że nom z njemjeckjigo pjekła, naszigo sasada, przėselają całé vojska potępjicóv, że to njibe nje jich ludze. Za žęcō na zemji to Njemce jich rechovelě do svojich, ale v svojim pjekle wonji jich mjec nje chcą.

Na takjich je wurżadzoni brzedkji djobeł, chternimu mjestto cnjika sztoperczi z tvarzě spiczasti stalanni dzub. Tim won takjigo wodtijeńca dzubnje, chǳe sę trafji, i wod razu vėcknje, cze tam spodkjem je kaszubskō skora, cze nje? Zeli tak, to njeszczestlivimu porę czortōv nę njemjecką skorę wod pjęt przez głovę scigną. Czasem ta cuzō skora je tak cenkō, jak pajęczena. V tim razu mu ję czortě cęglami zeszorują. Ale czasem wona je tak grubo naroslō, że trzeba ję scigac, jak ze skopa, a czasem jak wu zajka, dzevjęc skōr scignac trzeba, njim stanje Kaszuba woczeszczoni i provǳevi. Naju pjekło kaszubskji zresztą na tim mō vzątk dobri, bo ne scignjęti skorę przedaje Njemcom do Berlina i to przez vjecznicigo żeda, chturen je co zamańyszě halivō i dobrze płaci. V Berlinje tego vjele potrzebują, bo to je jedini norod na svjece, chturen mō taką duchovą chorosc, że muszi jinszim norodom svoję njemjecką skorę woblekac, cze wona jim pasuje, cze nje. Przez to njepotrzebno vjele gvōlu i vojne na svjece narobjilě. Ale v pjekle svojim wonji mają tile sumjenjō, że sę wodmjeńcōv vėpjerają.

— Vė godoce, jak ragorz jakji! — rzekł Trąba. — Nje vjem poprovǳe, co sę ze mną dzeje. Le to vjem, że pjerszi roz v mojim žęcū tesknję sę za moją bjałką Trąbjiną, za grulką, dzerztłą, mjetelokjem, rączką i całą tą vipravą malżeńską. A co vė, chturen vėmiszloce, jak żijąci człovjek, moce v tim pjekle do robotě?

— Jô jezdem vobcą na głupich. Mje vësełają, żebe potëpjonich zvbjic do kaszubskjigo pjekła. Z ti przicinë jô mom volą nosëc wurodę žijącigo człovjeka.

V tiin zaklepało na dvjerze, a Derda rzekł:

— Aha! To gvesno po vaju przësełają na sąd pjekjelni! I po provdze vlozł jeden czorni. A Trąba krzikał:

— To je ten, co żogovkji zbjerô! Ale czorni le vëszczczoł zëbë i kjivoł rëką, żebesma szła z njim. A Derda jesz domovjoł:

— Jidztale z njim! Won njick nje movji, bo won znaje le pjekjelną godkę. A ti va noprzod vëknaç muszita.

Ale Trąba wucekł za stoł i zavrzeszczoł:

— Jô nje jidë!

Jô jistamańtnje nje vjedzoł cze ma są v pjekle cze nje, cze to słužcë, cze czortë. Choc to mje rovnak vëzdrzało vszetko na jakji trele. Ale czorni, jak së doznoł, że Trąba së jego boji, vëszczczoł le jesz barzij zëbë i do njego do stołu podchodzeł. Jô mu chcoł ducha dodac słovami:

— Nje bójże së, Trąbo! Bo to pevno jakô komedijô, chterną z nami chca vëpravjic. — Ale Trąba nje słuchoł le płaczlivim zevem zaczął së jiscec:

— Pon Bog vje, co to vszetko znaczy. Ale žem zgrzeszeł czeżko, grajaci robaczi frantovkji na ti sami trąbje, chterną graję v Mjirachovskjim lese co rok na chwałę Bożą, to choba dosc, żebe Zlé do mje przistëp mjało. A tej jesz v ni stodole v njijakjis Dąbrovje bjałka mje skuseła na wustrzechę, mje starigo grzesznjika! No, tero mje mają!

Ale czorni le svoje: vëcigoł czorné, jak smoła rëce, vëvoloł slepje i chrapjãcë, jak mjedzvjedz, szedł na Trąbę, chturen ze strachu zaczął së trzasc.

Tero mje së srodze żol zrobjilo tovarzesza. Tak jem wuvozoł sobje: — czort cze nje czort! — Napluł jem v gorsce, chveceł czornigo jinszta za wożegle, podnjosł go, kopnął nogą ve dvjerze i vërzuceł go na podvorzë. Za njim z pjekjelnim krzikjem vëburknał nasz Derda, a tej së na chvjilę cecho zrobjilo. Ale Trąba vëlecoł ze za stołu:

— Remus! Zamikej chiže dvjerze! zasuń zosuvë! Bog cë zapłac, braciszku, žes të mje z pazur tego czornigo djobła retovoł. Czort wod żogóvk! Njigde cë tego nje zaboczë! Wostatnô nodzeja tero v moji kanonje, chcem jë nimi njemjeckjimi frantovkami splamjił.

Z timi słovami chiže vëdobeł z mjeszka svoje trąbę i jał dąc z mocą taką, jakbe svojim granjim chcoł vëvrocëc murë Jerichońskji, nje tile tich budinkóv i pałacu. Želi to jistamańtnje beło pjekło v chternim wobmovjocze spelë na żogovkach, gazecorze žegelë szvotołami papjoróv, a znjemczonim Kaszubom scigelë skore przez głovę, to gvesno anji czorcë, anji potëpjińce takjigo granjô jesz nje czulë. Ale mje së mekceło, że to beł takji pańskji żort, za chturen ju jeden morus wodpokutovoł gnotami.

Njedługo beło tego strasznigo granjô, bo zgraja ludztva zaczęła së zbjerac vkoł naszigo budinka. Jedni vrzeszczelë przez wokno, drudzë së dobjijelë do dvjerzi. A Trąba na momańt woprzestoł grac i vrzeszczoł:

— Remus, trzimej dvjerze i nje vpuszcz tich djoblóv! Tak jô trzimoł mocno.

Jak wonji së doznelë, žc gvołtem nje wodemkną dvjerzi, tak wonji po dobrimu:

— Czotale! Va tam v jizbje! Wodemknjijta! Njic vama sę nje stanje!

— Ha! Czortě! — vrzeszczoł Trąba. — Na pjekjelni sąd nas cignąc vama sę zachcało. A może na żogovkji kłasc, abo gazetě żegac kazac, abo skorě scigac przez głowę! Porajta sę precz v jimję Wojca i Sena i Ducha svjětigo!

I znovu zaczął dąc z taką mocą, jaż murě pękałë. Zrobił sę gvołt i zbjegovjisko na podvorzu, a pokąd jedni sę do dvjerzi dobjijelë, drudzë valilë pjęscoma v wokno. Vęsunał ku reszce ze zgraji dużi, seti chłop i vrzeszczoł przez wokno:

— Będziesz tē roz cecho, tē pjekjelni muzikańce!

— Sami va jesta pjekjelnikji! — wodvrzeszczoł Trąba! — Ha! Pjesnjô nobożnô czortóv v wuszě kole!

Po ti przeryje zatopił chiże munsztuk trąbë mjedze vąse i brodę, nadał skarnje, jakbe v koźdi mjoł kuklę chleba vetchłë i pravje chcoł sobje dac pojigę, jak nen seti chłop klasnał mocno pjęscą v łoża wokna, że te z glińgotem vlecałë do jizbë — i za njimi chiże przeskoczeł. Tej vërvoł bjednimu Trąbje norzędzë jego uwod gębë i doł mu pjęscą jednigo v żebra, że won kozła na zemję vëvroceł. Jô mu nji mogł na njeszczescé prziińsc z pomocą, bo z dvoru na dvjerze napjerelë mocko, zem je ledvje mogł wutrzimac.

Trąba leżący na podłodze dzarł sę v njebogłose:

— Tero je po naju, Remus. Tero nas mają!

Na to ten, co vskokł przez wokno, pozeroł chvjilę na Trąbę i na mje, przeżegnoł sę i rzekł:

— V jimję Wojcai Sena...! Czeva wobarchnjała, cze też vaju vëpuscilë z głupigo domu? To sobje nasz pon belnich gosci sprovadzeł! Vjednom go wostrzezoł przed timi vanogami, chternich won sobje tu zvlekoł, Bog jego vje, po co?

Tero Traba sę podnjosił na sedzączkę i pitoł:

— Cze va poprovdze nje są djoblë a to tu nje je pjekło?

— Chobas som tu pjekła narobjił, przegrzeszoni muzikańce!

Tej zavołoł na tich, co sę do dvjerzi dobjijelë:

—Dejta poku! Jô sobje tu som dom radę! Na to wonji wod dvjerzi wodstąpjiłë, a Trąba vjidzacë, że jô mu tero mogę jisc do pomocë, nabroł kąsk ducha i rzekł:

— Njech vaju tu vszetkjich szvernot veznje! Noprzod mje na pjekjelni sąd porvac chce Lucepra wotrok czorni, ledvje mje druch z jego pazur vëbavjił, a tej vë mje tu pjęscą łomjece żebra i besce mjeje bëlë złomelë, kjejbe wone nje belë tego nołożné i wobjitë dosc grulką i mjetelokjem moji kochani bjałkji Trąbjinë. Ach! Czemużem, bjałko, cę wopusceł! Rzeczëce mje ku reszce provdę! Jesce vë djoblëm na wurlopje v ludzkji postaceji, cze też człovjekjem, stvorzonim na vëwobrazenjé i podobjeństvo Boskji?

Człovjek dvorskji vëtrzeszczoł woczëjak bulvë i stojoł całą chvjilę ve vjelgjim dzevovanju. A Trąba pravjił dalij:

— Bo tak nom povjedzoł nen czort, chturen sę pa ludzku zovje Derda. A som djobeł beł też v ti jizbje, le go mój druch podnjosił cesnał na przededvjerzë.

Tero sę nen dvorskji jał smjac, jaż mu sę brzuch trząsł i lżë z wocz u kulałë. A jak sę vërzechotoł do negji, tej rzekł:

— V tim jô poznaję spravkę tego przepjıtigo sztudańta Derdë. Nasz pon go chdzes wobroł na drodze jak vaju i go trzimô przë se, bo mô z njego vjele krotochvjile. Njehże go kulińgji bjiją! Żebesta sę wustatkovała, povjem vom provdë. Jô jezdem dvornijkjem na tim majątku i katolickji vjarë, a rodem z krëgu puckjigo. Vejta! — tu rozpjął vamps — że noszę szkaplerz. Ti drugji ludze, choc movją naju godka kaszubska, jednak vjarë mają njemjcką. A nasz pon z njimi. Ale krom tego nasz pon lud kaszubskji barzo kochô i z nami vjedno po naszimu godô. Dlotego njemjckji sąsiedzë zovją go krolem kaszubskjim. A mogłbe njim béc, bo mô dużë dobra na całi Pomorsce, a tu v Sorbsku mô svój pałac. Szkoda le, że njimô żodnich senóv, le jednę corkę, a ta je vjęćij duchem, njiz człovjekjem. Pjėknô je jak anjoł a ludzom njick złego njezrobji, ale nocą vkoł nji duchë chodzą.

Na to Trąba ju nabroł vjarë i zaczął wopovjadac wonas: zkađ ma jidzema i jakesma tu zaszła. Przervoł mu godkę nen czorni, com go dvjierzami vërzuceł. Ten, stanąvszë przed vëvalonim woknem, jał vëszczercac zëbë i vëvracac woczë. Tej podnjosł czorna, jak kavałk vęgla, pjęsc i zaczął nom grozëc. Trąba podskoczeł na to vjidzenjé, jak woparzony i vrzeszczoł:

— Tam won znovu stoi, nen djobeł wod zbjeranjô żogóvk!

Na to wobroceł sę dvornjik i krziknął na czornigo, na co ten jał wucekac, jak kulavô kaczk a do dvoru. A dvornjik smjoł sę i rzekł:

— Nje bójta sę tego morusa. To je człovjek z duszą, jak ma bjołi ludze. Przëvjozoł go sobje nasz pon z Afrikji, chdze ludze mjeszkają bliżij słuńca, chterno jim skorę na czorno vędzi. Muszałasta mu co zrobcic, że vama grozi.

Tak Trąba mu vszetko wopovjedzoł, zkađ beło smjechu vjele. Kureszce dvornjik zrobcjił z nami kamroctvo i rzekł:

— Pokađ naju stolorz będze to vëvaloné wokno wuprovjoł, zańdzta do mje. Będzema so chvjilë wo naszich stronach korbała. Meszłë, że do naszi panjenkji ten całi trzosk tu nje doszedł, bo bëlëbe ju z pałacu pitelë. Njehże tego Derdë szvernót z takjimi komedijami!

Na svoji jizbje rzekł dvornjik:

—Vjitejtaż! Vjedno to je mjilo sercu pogadac z ludzami ze svojich stron! A mozebesta sę ze mną czego napjiła?

— Z całigo serca! — rzekł Trąba. — A żeli vasz poczestunk będze takji serdeczni jak nen poczestunk v žebra, to będze to napjitek krolevskji.

— Vëboczce! —rzekł na to dvornjik.— Nje znoł jem vas i nje vjedzoł, co zaszło. Mje beło wo ten grzem, chturen zdrovju naszi panjenkji szkodzi. Nasz pon z ti prziczinë kozoł całë podvorzë przed pałacem wobložëc drevjannimi cęglami, żebe voze nje rumotałë. A vë robjilësce vasa trąbą takji gvolt, że gvesno jaż v Lęborku czuc beło.

— Bom dał za zbavjenjé dusze. Będzecele roz wudbë, zesce sę za žëcô dostclë do pjekła, a będzecele też trzoskovelë njepotemu.

— Nji ma vjedzec, cobem v tim razu robjil — rzekł dvornjik. — Ko rovnak ten Derda je sztuderovani człovjek i potrafi drugjich ludzi womanjic. Ale choc vom zełgoł wo tim pjekle, to jednak kašk provdë v jego lżë sedzi.

— Jakuż to? — pitoł Trąba.

Dvornjik sę drapoł za wuchem:

— Pon nasz je dobri i gvesno ze Złem njic nji mô. Ale kanał tu njedovno takji malorz, chternimu nje dobrze z wocz u patrzy. Mjeszkô won v takji stari vjeżë. Nocą tam njicht nje podińdze, bo z wokjen v gorze jakjis dzivni vjidë łiszczą. Ale wob dzeń won v jedni dvornicë maluje. Wodkąd won sę tu sprovadzeł, to wob noc jakjis duchë po pałacu chodzą. A panjenka nasza vpodô v krampë i prorokuje, co ji gvesno žëcé wukroci. Dživno nom vszetkjim, że pon go jesz nje vënekoł. Ale jak won tu dłužij wostanje, to jô dłužij svjëtigo Morcena nje vëbęde, żebe dusze nje zatracëc. Bo nen malorz pevno njic dobrigo nje je.

Trąba na to dostol vjelgji woczë:

— Možebe beło nolepji, żebesma nocą, Remus, ztađ krijamko karovała!

— Nje robjita naszimu panu vstidu — rzekł na lo dvornjik. — Won barzo kochô lud kaszubskji, a wobrazivsžë go, zrobjilëbesta jimu vjelga krzivadë. Že won so tam trzimô nigo malarza, to są le takji pańskji trele, na chterni takji bogati ludze vpadną, bo nji mają žodni robotë.

Ale słužka wod pana ju szukoł za nami. Jô beł barzo czekavi i rod, jak won nas wu dvornjika dostol i vezvoł do pana. A Trąba, choc nji mjoł chëcé, jednak sę vëmovjic nji moł, bo strach na mężczeznę nje przëstoji.

XXXVII

Wu wostatnigo Kaszubë v Pomorsce. Malorz cze teź Czernjik?

Długjimi domovnjikami provadzeł naju słužka do svojigo pana. Ku reszce wodemknał vesokji dvjerze, vpusceł nas, vstąpjil za nami, stanął, jak żołnierz na varce i rzekł.

— Panje! Tu wonji są!

Pon sedzoł na vesokjim krzasle. Bjołô broda jimu pjerse przëkrivała, a jak jem sę jimu przëzdrzoł tero dobrze, vëgladoł won barzo vjekovi. Vstoł, jak nas wuzdrzoł, doł ręką znak słužce, chturen vëszedł i rzekł:

— Vjitejtaž Kaszubji! Czuoł jem, że moji ludze vama psotë robjilë. Vszetkjimu vjinjen ten vjisus Derda, chternigo va tak polubjita, jak jô, želi sę z njim bližij zkamrocita: Meszłë, że mu ten žort vëboczita, bo je to dobri Kaszuba, a co vjęcij, pjisorz i poeta kaszubskji.

I podoł nom rękę i pitoł:

— A tero povjedzta: zkađ vaju Pon Bog provadzi? Jakji vasze mjona i jakjim sposobem va sę jaž tu, tak daleko, zapuscela?

Na to wodrzekł Trąba.

— Panje! Vszetkjtmu vjinjen ten mój druch Remus. Vjedno jimu po głovje szemarzi vëbavjenjë zapadłich zomkóv. A mje won rzekł, że chce zvjedzëc godkji kaszubskji wostatné granjice. Nje chcoł jem go samigo puscëc, że won to mô wod wurodzenjô skažoną godkę, a po njemjecku godac nje potraffi. Jakužbe sę tu domovjil wo kavałk chleba?

Pon na mje vezdrzoł z wuvogą i rzekł:

— A z jakjich va stron, braco?

Tak Trąba jął mu vszetko wopovjadac dokumantnje, a kjej skuńczał wo naszych wosobach i wo Lipnje i wo pustkovju Zobłockjigo, tej rzekł:

— Panje! Věrzasł jein sę srodze, jakżesce wob drogę mje rzeklë, żebe tak naju v butelkach ze szperetusem zapropkovac. Ale gorzij jem sę wurzasł nigo morusa, bom beł poprovdze wudbë, że to djobeł z pjekła. Ko wolołbem rovnak sedzec zapropkowani v butlë szperetusu, njize dostac sę v pazurë Złego. Ze strachu mje jesz serce bjije.

— No, to sę zmcniji tim dobrim trunkjem! Nalij sobje z ti butelkji duńskjigo jeden kjeliszcz i wjəcij — kuli zadno. Twój towarzysz bodej nje pjije, bo bem go tež przëroczał.

— Jô za njego wëpjiję, panje, żebe vas nje wobrazęc. V jego latach jô tež jesz nji mjoł bjałkji i njepotrzebno mje beło wëpjic na dzirżkosc. Njehże wëpjiję i dwa, panje, bo vrocem sę z pjekła i mom duszę na reminju.

Pon sę smjoł:

— Wëboczë, że jô pjic nje będę. Jô jem gvesno vjele starszi njize tã, a moja głova njestrzimje mocnigo trunku. Ale rzeczë mje: Twój towarzysz chce wëbavjic zapadli zomk i chce vjidzec wostatné granjice godkji kaszubskji?

— Tak won so wudboł, panje! Zkąd mu do głowë strzeleło, Bog to vje! Dosc jem so gëbë napsuł, żebe mu to wëbjic z głowë.

Pon na te słowa dzivno na mje pozeroł całą chwjilę. Tej, jakbe mu jinszé mesle przëszlë, povjedzoł tak:

— Dzivno vama będzie, że jô, pon tile vsi vkoł na Pomorsce, rocę do sebje vaju bjednich vanogów. Rod bem to vom vëložel: Boczta tede: Chdzes daleko v kraju Rusków są takji borë, przez chterne wod novju kszëzeca do novju pjehti nje przewandrujesz. A choce cę nogji przenoslë dzirżkjm marszem, dzekji zvjerze cę wusmjerca, skorno nji mosz nanjich sposobu. Tam žije rod vjelgkich rogatich zvjerząt, zvanich żubroma, zvjerząt, chterne vszędze jindze ju wod set lôt vëmarlë, bo naszlë jicli jinszé zvjerzëta, a ludze jich do negji vëtpjilë. Boczta: Strzod ludzi nad tim morzem bołtickjm ma Kaszubji jesma timi żubroma, a v tich stronach jô, pon Młotk na Sorbsku, jezdem wostatnim Kaszubą...

Të, chternigo twój towarzysz zovje Remusem, chcesz duńsc do wostatnich granjic movë kaszubskji?

Żeli pudzesz na zochod słuńca ku Łebje, wuczujesz jesz rebackji norod movjaci godką naszą. Jesz v Głowczecach pastor starim ludzoin pravji co njedzelę kozanjé kaszubskji abo jak më tu rzeczëmë: słovjińskji. Navetk jesz dalij rebocë starszi nad jezorem Garneńskjm po naszymu godają. Ale to są rzoze słuńca, chterne za chwjilę zgasną. Młodi ju nje rozumjeją godkji starszych, a ze starszimi pudze wona do grobu...

Va tam za Żarnovską vodą žijeta jeszcze, ale i vaju godzena ju vëbjila. Va žijeta, choc vaju możni panovje vëmerlë a v jich mole veszlë Njemce, bo tesące sposobnych gburów trzimają rzecz vaszą. A gbur to mur! Ale tu wu naju sa le vjelgji panovje i bjedni lud rebackji. Lud ten sę rozsepje, jak wostatni pon wumrze, a tim jô jezdem. I dloto jô rzekł, że jô wostatni Kaszuba...

Czujaci taka godkę tego wostatnigo pana kaszubskjigo, wuczuljem czeżor na pjersach nje do strzimanjô. Bełbem v ti chwjilë voloł stojec przed sądem pjekjelnim, njize czuc zvatpjalé słowa tego wostatnigo Kaszubë.

Sedzałasma chwjilę cecho, tej pon raptëm vstoł i rzekł:

— Pokożę vom, co vas ceszëc będzie.

I wodemknął dyjerze do duzi dvornjice, a jô stanął pełen zdzevjenjô. Bo pod scanami stojałë cali rzędë skrzyń kaszubskich, v bestri kvjotkji malovanich. Nad njimi na scanach vjisałë ruchna bjałk i cali sznurë czepekóv szklących srebrem i złotem, na podstavje rozvjeszonych po scanach dębovich chustk. Dalij vjisałë tam vszelkji wobleczenjô mežkji, gburskji jak i rebackji, vjosa, sece. Na podłodze stojałë starodovni pługji i norzędze vszelkji, chternim nasz lud život svój dobivô v czěžkji procë. Na policach vkoł v bestrich krosach szklełë sę gronkji, miskji, zbanë: takji chterne nasz svojskji zdun vërobjô i takji, chterne wokrëtnjikji z przëmorskich vsóv poprzëvozilë z dalekch krajóv.

— Ala! — dzevovoł sę Trąba. — Cužbe rzeklë nasi ludze z Lipna, kjebbe vjidzelë v dvornjicë takjigo vjelgigo pana v takjim wuvožanju svoje bjedni togle!

— Nje wone bjedné, ale va bjedni, že nji mota v poczestnoscë tego, co vasze. Ve vas tež, jak v dozdrzenjalim jabku, roboczki smjercë toczy, bo norodovji, chturen swoją movą, svojim wobeczajem i sprzętem gardzi, timu z woczku smjerc patrzy.

Zavstidzeł sę Trąba, a pon szedł dalij i wodemknął dyjerze do drugji, jesz vjększi, dvornjice. Tam czěžkji sukjannë zaslonë na vjelgich, jak v koscele, woknach le komudni vjid przepuszczalë. Ale pon scignęcim sznura zaslonë wodemknął, a jô tero wuzdrzoł v pełnim vjidze dłužji i vesokji scanë, pełne portretóv i sprzętu vojarskijigo. Vjisałë tam szcžitë, szołmë, pikji, sekjerë, mjecze, strzelbë, mundurë. Mjedze njimi v rovni dalekoscë jedni wod drugich zdrzałë na nas z rzędu wobrazóv postacije v wobleczeniach krolevskich z pańskjimi i busznimi woczoma. Jedni trzimełë berła v rëkach, drugji mjecze.

Pon sę wobroceł do mje, pokozoł na rząd portretóv i pitoł:

— A vjesz tã, chto to z tich portreróv na nas patrzy?

Ale jô tcgo nje vjedzoł.

A pon rzekl:

— Ko tã, želim tvojjigo tovarzesza dobrze rozumjoł, jesz vjerzisz v svój lud i wodvjedzozs jego wostatné granjice i hccesz vëbavjic zapadli zomk. A jednak nje vjesz, czije to vizerunkji na tich scanach. A cuž wodpovjedzą ti, co po zemji chodzą le jak mrovkji z jediná starą wo jedzenjé i vigođë... Boczë: Ti, co dłuęą regą z tich scan na cebje patrzą, to są nasi ksąęta kaszubskji. Mosz jich tu vszeskch: wod Vartislava począvszë, chturen v gromadze ze svjëtím Otonem i krolëm polskjim Boleslavem wochrzceł zemję naszą vkoł Wodrë jaž po Łebę, jaž do wostatnigo Boguslava Czternostigo, chturen wumarł v roku pańskjim 1637. Z drugjigo kuńca mosz vaszich gduńskich ksąęat wod Svjëtobora jaž do wostatnigo Mestvjina. Prędzij wonji vëmerlë, njiže ti ze Szczecena, ale mocniji zbudovelë fudamańtë svojigo norodu. Zdrzë na tego v lisczaci zbroji: to Svjëtopolk Vjelgji. Szesc set lôt wubjegło do vjeczności, jak go pochovelë v Wolivje, a va tam jesz zijeta przez jego mjecz i procë. Vjelgjigo rozumu beł jego sin Mestvjin. Z njim, co provda, vëmarł rod, ale won zrobil to, czimu Smętk przeszkodzeł wu ksąęat szczecińskich: złączeł sę na vjekji z Polską. Vjidzisz, kjebbe ta Polskô jesz beła svobodnim krajem, gvesno bem sę nje nazevoł wostatnim Kaszubą. Bo wona be jinaczi nji mogła, jak retovac nas, svojich nobliżsich braci. Tede be i nasze zdrzemjali rodë woželë. Ale to prožnô nodzeja!... Tak tede, co va tu vjidzita, bracô, to reszta cali nasi chvalë po tesącu lôt dzejóv. Jinszi norodë tež zbjerają takji pamjatkji po chvalnich przodkach i jich dzejach a na njich wuczają svoje dzecë mądroscë i dziržkoscë wojcóv. Ale tich pamjatk na scanach jim navetk nje not, bo je noszą v duszë, a jich žijące pokolenjé je jak fala ti jistni rzekji, chterna jednim prądem plinje z minjonich dovno czasóv a v njevjadomo przëchodni daži czas. Ale wu nas fala v rzece vëschła, a te tu pamjatkji są jak kaminje v žlobje vëschli rzekji, na chternich dovni mocni prądë vëpjisałë svoje znakji.

Krom ksąęat naszich vjidzita tu skarnje wuczalich, vojevodóv i ricerzi. Ten, na ten przikłod, to Kancov, pjisorz dzejóv naszich. Ten, to pastor Krofej v Betovje, chturen vëdoł pjesnje koscelné po kaszubsku. A ten, chternimu

bjołô broda do pasa splivô, a rękę trzymając na Pjismje Svjëtım, to Mostnjik, chturen zakłodoł słovjińskji koscoł v Smołdzinje, kol stopë gorë Revekoła.

Va dvaji pochodzita z ti częścë Kaszub, chdze Kaszubji jesz żiją. Ale chdziż va vjidzała wu vas pomnjikji, postavjoni vaszim vjelgjim vodzom, a przë jakjim wognjisku spominają wo jich dzejach? Bo i na vaju smjerc norodóv kosę klepje...

Serce mje krevavjiło na te słowa, a v ten som czas przëboczel mje sę stari koscelni v Wolivje v ti chvjilë, jak jô dovoł na wofjarę za dusze Subislavóv, Samboróv, Svjëtópolkóv i Mestvjínóv.

Ale pon naju tero zaprowadzel do trzeci dvornjice, novjększi a barzo długji. V nji le z jednigo kuńca dva — ale za to barzo vjelgji wokna vpuszczalë vjid tak, że rum bliżij wokjen beł v pełnim vjidze, ale dzel z drugjigo kuńca le polvjidni. Jednę z ji długjich scan pokrivalë wustavjoné regami na policach ksążkji. Na procemni scanje vjisoł długji rząd portretóv pesznich bjałk v starodovnich suknych i ricerzi v pancierzach i bogaticznych strojach. V ti vjidni częścë stojoł krotko wokjen człovjek v dużim kapeluszu przed rozcignjëtım v dużich łóżach plotnje — jak mje sę zdało malovoł.

Sorbskji pon pokozoł na rząd portretóv, chterne v czężkjich krosach z polvjidu ku nama zdrzalë, jak z komudë minjonich set lôt, i rzekł:

— Vjidzisz tam pokańc tego rzëdu starich wobrazóv kavalk scanë proźni. Tam vjisałë będą portretë mój i mojigo dzecka, bo wono mje nje przeżije. Ale ti, co długjim rzëdem — ricerze i damë — ze scanë na naju zdrza, to są moji przodkovje. Jô z njich będą wostatni.

Jak ma podeszła do nigo malarza, tak uwon zakreł svój wobroz vjelgą płachtą, zjał kapelusz i przëvjitol sę z panem. Pokąd wonji rozmovjelë, malorz vezdrzoł wostro na mje. A ve mje jakbe pjurun trzasł, bo wurodą jak żevo won przëboczoł mje Czernjika. A bodej njim jednak nje beł, bo nje znoł mje i z panem le godoł po njemjecku. Ale pon sę wobrocel po chvjilë do naju, kozoł nom przëstapjic do wokna i patrzec. A tam jakbe sę duzi svjat przëmorskji przed nami wotnikoł: Za parkjem, chturen wod palacu vkoł cignał sę długjimi rzëdami drzew, jak vojskjem, szlë pjoskji, a za njimi vjelgji jezoro. Za jezorem drugji, za jezorami morzé. A tam, chdze njebo sparło sę na vodach, dużô czervjonô kula słuńca do połovë ju beła zaszłô za vodë. Mjedze vjelgjimi jezorami i morzem modri pas dzeleł ład i morzé. Z tego wobrazu zdrzała i przemavjała do dusze njezmjerzonô moc Boskô i spanjałosc dzela Jego rąk. Stojelësma długą chvjilë cecho jak v koscele, a jak wognjistô kula zaszła na podnjbju, chiże komuda vjeczorovô zaczęła zalevac svjat. Pon sę wobrocel do naju i povjedzoł:

— Bjejta tero, bracô, i robjita wob vjeczor, co sę vama vjidzi. Jutro jô po vaju przëslë, bom so wudboł zatrzymac vaju przez dnji kjile v goscenje.

Ale Trąba na to vëstapjił i rzekł:

— Panje! Kkej vë chcece bęc tak łaskavi i nom bjednim vanogom dac przez kjile dnji vjikt i leżą, to Pon Bog vom za to zapłac! Mój tovarzesz Remus gvesno z chęcą po tim pałacu chadzac będzie, podzevjajaci tich malovanich njeboszczikóv i staré złoté ruchna i norzędza do zabjijanjô ludzi! Bo wod dzecka jimu sę rojiło v głovje wod zapadlich zomkóv, ricerzi, stolimóv i zaczarovanych krolevjonk. Ale jô jezdem le bjedni muzikańt. Jô jezdem jak smjecoch na polnich drogach, jak drozd na vjetvji v lese, chturen gvizdze svoję pjosenkę. Nje strzimom strzod tich vjelgjich spanjałosci! A choc ten vaju Derda zełgoł, kkej mje rzekł, że je djobłem z pjekła, to won, co sę teczi moji noteré, mjoł provdę. Jô strzod tich spanjałosci v tich vjelgjich dvornjicach czuję sę, jakbem lezoł na żogovkach, jakbe mje skorę scigelë i jakbem muszoł vracac całi ładunk Remusovi karë. Dłotego dozvolce mje, żebem z mojimi skrzepjicami i trąbą mogł vanożec po tich błogoslavjonich pjoskach i grivac po rebackjich vsach, pokąd vom Remusa not będzie. Vrocę sę na noc vjedno, jak jozc do svoji jomë, jaż będą mogł z njim jisc dalij v svjat. Pon sę smjoł i rzekł:

— Njeh tak będzie!

Kkej ma sę na noc kładła v łożka do spjiku, Trąba wëbjivsž sę v pjerse jakji tuzin razi, zaczął sę jiscec:

— Bože, będzë mjłoscevi mje grzesznimu! To cë tu, Remus, je mol, na chternim za žodne grzechë bem nje wostoł anji pocerza. Com sę wurzasł, to wurzasł nigo czornigo jinszta, chturen to żogovkji na podchlasnjicę zbjerô. Bo jakuž chcesz rozeznac, cze to morus z Afrikji, cze czort z pjekła wëpuszczoni, kkej cë to wuczali człowjek povjodô, a jinszt som je czorni, jak smoła. A kkej ten njibe malorz kol wokna v pałacu! Mjoł pęzle v rëku, ale bełbem z razu przësigł, że to pon Czernjik, jak won to wonge v Zvadze kuntrakt pjisoł. A rovnak won to bëc nji może, bo bełbe sę do naju wodezwoł.

A jô rzekł im sę przeżegnoł:

— I mje won sę zdowoł bëc Czernjikjem podług wurodë.

— A vjidzisz! — przësvjodczël Trąba. — Czuł jem wod starich ludzi, że są takji, co na kjile molach v jedni godzenje sę pokazac mogą a to gvesno nje za spravą czego dobrigo.

— A mje sę zdaje — rzekł jem — że Smętk chodzi po Kaszubach: tu won maluje, tam pravo wëkłodô, chdze jindze pjisze gazetë i ksążkji, a chdze jindze mjeczem vojuje, ale vjedno na naju njeszczescë i zgubë!

— Pevno tak będze, jak movjisz! — vestchnął Trąba. — Njech Pon Bog mô naju v svoji wopjece!

XXXVIII

Korovodë duchów v dvornjicë Sorbskjigo zomku. Remus sę doznaje, że mô ducha Vjitosłava.

Reno juTrąbë nje beło. Pon Sorbskji wodkosoł mje, żebem przëszedł. Przëjął mje v ti dvornjicë, chdzesma vczora vjidzała nigo malarza. Zimko mu beło gadac ze mną, ale pomału przëvekl. Pokozivoł won mje vjele ksążk i wobrozków z dzejów kaszubskjigo kraju i tak povjodoł:

— Przez całë zëcë moje jô zbjeroł każdą pamjatkę, każdą ksążkę, koždi sprzët do gromadë, żebe vjedzoł svjat, žesma beła, kkej tu naju nje będze.

A jô rzekł na to:

— Ajô jezdëm wudbë, że dlo dzevovanjô drugjich nje not zbjerac tich pamjatk, ale be pokazac je młodim i dzecom, żebe tcelë wojców i bëlë jim rovni.

Pon Sorbskji vezdrzoł i pokjivoł głovą:

— Tak i jô mesłoł v tvojich latach. Ale wodtąd jô vjidzoł, jak wëmjerala mova nasza, chterna za mojih lôt panovala v ti całi Pomorsce wod Koszalena jaž po Žarnovjiznę i Betovo. V mojih woczach zapodała nasza kaszubskô, jak v povjostce ludovi zaklëti zomk, chturen wëbavjic. chtuž veznje na sę? Belë takji chvjile, žem sę choł dac na to, alem sę doznoł: Nje vorto!

Wob tę rozmovę beł veszli malorz, chturen cecho wusodł przed svojim dužim płotnem. Ale co won tam malovoł, tegom nji mogł vjidzec, bo vjelgji łoża jego płotna stojalë do mje bokjem. Ale mje sę mocko zdovalo, że przë beznodzejnich słovach pana, jak won vërzekł: "Nje vorto", v woczach jego jakbe zeloni vjid sę na chvjilë zaželoł, be zaru zgasnąc. A pon pravjił dalij:

— Jô cë povjem, czimu jô cebje v grepje z tvojim tovarzeszem zabroł z drogji. Mojim ludzom to ju njeje dzivno, bo są nałożni, że z drogji zbjerom kaszubskjich ludzi, be mje povjadelë wo starich dzejach, jak lud je sobje wopovjodô, wo dzivnich godkach i bojkach i spjevelë pjesnje i frantovkji. V tim vjelgjim pëku papjorów

na stole, chturen vjidzisz, vszetko to je spjisané. Ale krom tego, co sę pravje teczi cebje, to tē mje z wurodą przēboczosz vjadomé skarnje, leno nje vjem czije? I mje tak je, jakbem cebje ju roz vjidzoł, ale nje v tich zoratnich ruchnach, le jako pana.

Po chvjilē vstoł, scignął ze scanē czeźkji żelazni szołm, podoł go mje i rzekł:

— Vsadz go na głowę!

Tak jô vsadzoł nen rickerskji szołm na głowę, przēveklą zveczajno do naszi prosti kapuze. A szołm wod razu przēlnął mje na głowę jak wulani. V ti chvjilē wod stóp do głově przeszedł mje dzivni wogjiń, jakbe prąd selē nje z tego svjata. Strzęsło to mną, jak v wogroszce, a samimu mje beło dzivno, że procem voli ręka moja chvitała do levigo boku, jakbe tam nalezc mjała mjecz.

Pon Sorbskji ze mje pozeroł ku potretom na scanje i na wotmjanē ku mje, carł łosenē i porovnjol. Ku reszce rzekł:

— To to będzie!

Vzał mje za rękę i podprovaźel przed vjelgji wobroz, na chternim jô wuzdrzoł ricerza v zbroji i szołmje. Pod wobrazem na tablicē v dzivnich povēkraconich literach długi stojoł nadpjis. A pon Sorbskji rzekł:

— Za tim tē szlachujesz! Poźdejle! Jô cē zaru rozkaszubję ten nadpjis łacińskji:

— Vjitoslav Joakim, Jaszko Młotk ze Sorbska, skozani v roku Pańskjim tesącznim pjęcsetnim wosemdzesątim przez naszigo pana Barnima Trzēnostigo za zbrojnē najechanjē mjasta Słavna, przē czim jeden z mjeszczanóv straceł žēcē a kjile czeźkji wucerpjelē ranē, na zopłatę pjęc set talaróv grzivnē v času szterech tidzenji. Po zajęcju svojich dober gvoli njemožlivoscē zapłacenjô talk vjelgji sumē v tak krotkjm czasie, poszedł z kraju z vjernim sługą Goszkjem ze Zdunóv i vstąpjil ve vojarską służbę do kroła polskjigo Stefana Batorego. V jego służbje pod rozkazem hetmana Jana Zamojskjigo pod Pskovem ranjoni, po zavjżanju mjiru wobdarovani majątkjem pod Rigą na Inflancech. Tamże podł smjertelno ranjoni przē rozpravje vojarskji ze zbuńtovanimi mjeszczanami riźkjm roku Pańskjigo tesącznigo pjęcsetnigo wosemdzesątigo pjątigo. R. I. P. —

Przełożivszē ten nadpjis jesz roz vezdrzoł pon Sorbskji na mje z vjelgą wuvogą i povjedzoł:

— Dzivno, jak tē za njim szlachujesz, pokąd mosz ten szołm na głovje. Bo ten szołm nom vjerni Goszk po smjercē svojigo pana jako wostatną pamjatkę wodnjosl.

Wob tē naszę rozmovę malorz z drugjigo kuńca dvornjice ku nama blészczol dzivnim wokjem. Jakuż uwon rovnak przēboczol Czernjika! Tak jô zjål szołm z głově, a pon Sorbskji rzekł:

— Muszę sę tego doznac! Poźdejle! Muszę cę pokozac mojimu dzecku. Wono mje povje, chto tē takji.

Pozdnim vjeczorem nopjervji Trąba sę vroceł. Lecało wod njego gorzołką, ale beł vjesołi i rozprovjol tak:

— Remus! tam dalij ku morzu to są le same pjoskji i voda. A v checzach sami rebocē. Chovē wonji žodni nje chovją, bo nji mają czim pasc. Bodejże v jedni z nich vsi je krova, ale to takji cudovné bidlē, że bez trovē žije. Vsadzą ji zeloni wokulorē i bidlē žre pjosk, bivszē wudbē, że to trova. Tak mje rzeklē rebocē z nad jezora Sorbskjigo. Ale Zlé jich vje, cze to le nje je takji rağanjē. Godką kaszubską le starszi jesz movją, a młodi ju jich nje rozumjeją. Ale jich nogji wostałē kaszubskji i podług naju domoci notē tańcuja, le vjorē jidą. Le te jich vjatrē z morza! Kjebbe wonji njepjilē tak dobri duńskji vodkji, tobe te vjatrē jim gēbē vēkrzevjilē na jeden bok, jak na ten przikłod starnjevkom. A to jô jim vjerzē i ztąd gvesno wode mje leci kask gorzołką bo mje jako njenołżnimu tich morskjich vjatróv barzij not lekóv procem krzevi gēbje, njiz tuteszim ludzom. Cuźbe to beło, kjebbem sę vroceł do cebje z gēbą, zamjast pod przērodzonim cnjikjem, sedzącą kol levigo wucha! Cuź tē

mesło, jak be jô vëzdrzoł, dącë v moję trąbę! Ale jô sobje poprzësigł: Njigde ju na mojich katolickjich jinsztrumańtach nje grivac njemjeckjich pjesni. Nje chcołbem vjęcij grzeszec, bo nen czorni wod zbjeranjô żogóvk, choc to le belo rağanjé, jednak mje vjedno na woczë łazi. Nje bełbem sę gvesno wurzasł tak srodze, kjejbem beł mjoł spokojné sumjenjé.

Tak plestoł Trąba, kąsk podchmjeloni, pokađ jimu spjik nje zamknął wocz u gëbë. Ale mje to długo spac nje dało, a kjejjem wusnął, to snjiło mje sę, że v pan cerzu i pod szołmem Vjitosłava Młotka bjię sę z poganami v dalekjm svjece. Wodecknął jem, njim jesz slonuszko veszło na njebje, i długo wusnac jem nji mogł, jaż nad ranem mje zmorzeło. Społ jem długo do połnjô, a kjoj jem ju beł woblekli i rozmiszłoł co robjic, zdrzącë, że Trąba ju beł dovno na vjatrach morskjich wu rebokóv, naszedł do naszi jizdebkji som pon.

— Remus! — rzekł won. — Dziso pod zochod słuńca jô po cebje przësłë. Ale będziesz dzirżkjigo serca i njiczimu sę dzevjic njebędziesz, bo takô przigoda może le roz jeden v žëcu tobje sę trafji. Ale cuz jô cë tam godom wo dzirżkoscë! Vjidzec, że dobrô krev v tvojich żelach, kjej jes sę tak krotko spravjił z mojim morusem, choc jes beł wudbë, žc to djobeł z pjekła. Jesz won kulavo chodzi. Ale som sobje vjinjen. Njech sę msci na Dcrdze, chturen tero dzeń i noc sedzi nad historicznimi ksążkami, bo so baro nje dovjerzô zańsc tobje na woczë.

Vjeczorcem nalozł jem sę znovu v ni dvornjicë z woknami na jezora i morzé. Przez duzi szibë strzelałë zloti vjidë z daleka ze za morza, chdze ju wutonëło słuńce, wostavjivszë slode duzi wogjiń na njebje. Łuna tego wognja woblewała zlotim vjidem stari portretë i vëvobjała tvarze dovnich dam i ricerzi na jav, jaż te na nas zdrzałë jak zevi.

V woknach sedzała panna v sukni krose morskji fale, v złocanich vłosach, cudovni wurodë a tak subtelnô, że modri želë przesvjecałë przez skorë na rëkach i skarnjach. Pjëknô njebivała pjëknoścã sedzała tam ta wostatnô panna zMłotkóvSorbskijich, ale dusza moja mje povjedzała, że v nji chorosc sedzi, chterna ji przetnje žëcé v młodich latach. Stari pon Sorbskji sedzoł kol vjelgjigo komina, na chterniin sę poleł wogjiń z kruszkovich szczepóv, chopającë vonjã brzadovã na całą dvornjicë. Bo nen vjekovi pon i na młodô panna, to wostatné rozgji jich rodu a krev jich ju beła vëstudzonô. Not jim beło cepła, choc panovało lato.

Daleko wod wokna, v cemnim norce ku dvjerzom, sedzoł cecho malorz v głëbokjm skorzannim krzasle. Le jego bjołë v woczach chvjilami załisło a v jego zrenjicach žolełë sę zeloni vjidë, cliterne szłë vstec a vstec ku pannje, sedzãci pod woknem. Mje kozoł ponsadnac kol sebje. Ztąd jô vjidzoł i pannë i malarza i rząd wobrazóv na scanje.

Wob ten czas wogjiń na njebje gusł. Damë i ricerze zdovalë sę cofac za cemnjejącë scanë. Le ztąd, chdze sedzoł malorz, vjid jego wocz u jak lisk sprochnjaligo drevna szkleł i szkleł ku pannje. Vjidë v woknje zrobjilë sę bladi i zemni. Płomiń wognja v kominku zbjeğoł sę v sobje, jak vjid dopoloni svjece. Sedzelësma vszescë cecho, le pon sę wodezvoł:

— Slavjino, corko moja! Zemno cë?

— Nje, wojcze!

I znovu ceszô sadła v ti vjelgji dvornjicë, jak zapanuje ceszô na szerokjm polu przed burzã i grzemetem. Le zamjast zachmurzałigo njeba nad nami stojdła posova z czeżkjich balk, wozdobjonich v njevertazni sztołtë, a zczernjałô wod staroscë. Z nji vjisałë vjelgji rozkoscerzoni, jak pajagji stolemnich sztołtóv, svjecznjikji, a v njich sedzoł całi las bjołich svjec. Ale njicht jich nje kozoł zapolëc. Ku reszce krom bladich dvuch dużich wokjen cemno sę stało v dvornjicë spanjali, le bladô tvarz pannë, jak z bjołigo kaminja vëcëtô, bjeleła sę ku mje. Z cemnjice jesz v kominku žolełë sę resztë vëgla krevavã krosã, a dalij wodedvjerzi liszczałë vjidem prochna woczë malarza.

Pomału panna zgjęła głowę v teł za sebje na woparcé krzasła. Woczë ji zrobjilë sę dużé i dzevé. Vargoma ruchała chvjilë bez zevu, tej rzekła, jakbe głos szedł z daleka, wod jinszi wosobë:

— Vjidzë!

— Cuz vjidzisz, corko moja?

— Przez vrzose i pola i lase i bagna i pjoskjem przëmorskjim ku nom na Sorbsku vëdruje człovjek żorotni, bjedni a v ruchnach z varpu...

V dolinach ludzkjich psë jego łają, womonë manją, wostë go kołą...

Vcemnjicë jidze, le v njim sę zolą Svarożicovi wogjiń i vjidë...

Won szukô drogji ku zapadlim zomkom, ale chtuż dô mu mjecz i vjid?...

Slode Smëtk jidze, ten som, co v dzejach naszych wod kuńca smjerc njosł i pomstë...

Smëtk, co mje popchnął. Svjatoborzicë. Krukovë żonë v Henrika łozko i topor wostrzeł, co zrabjił głowę mojigo męza i krola Ruji...

Smëtk, chturen svjëtą Stannjicë społë Duńczika rëka i gorejącim Svjetovjitovim posagjem svjecel na bjolë wurzmë svjëti Arkonë...

Smëtk, co do bratni podmovjił vojnë Svjetopolkovich na Gduńsku braci, Smëtk, co truł rëką włoskjigo vëdra Vartislavjiczov...

Co mazoł pamjëc ricerskjjich rodov..., co zduseł koscoł v Revkoła nogach... co zniszczel dusze kaszubskji szlachtë... co gasi wognja narodovigo wostatni vjidë...

Smëtk slode jidze, jaż zaszlë tu... I szeroko wodemklimi woczami zdrzało drzevczë na mje:

—Tvojigo gnjozda vesokji progji vjitają cebje a tvojich przodkov dusze cë vjidzą...

Vstała i vëcignëła rëce. A mje włosë zjezelë sę na głovje — pjerszi roz v mojim žëcu — bo z nich vjelgjjich wobrazov na scanje jëlë vëstëpovac v starodovnich strojach damë i ricerze i chodzec cechim korovodem po vjelgji dvornjicë. Rozeznac beło jich tvarze v cemni komudze, a jô ledvom zatrziმოł vjelgji krzik, kjedem v jedni z dam ricerskjjich poznoł wurodë stari Julkji z Garecznjice. Stojala wona tam v starodovni suknji z jedvabju i złota, ale vnet zgasła, jak zemnjica, chterna sę rozplivô v pjerszi porenk, a ji sztołt i lica szklełë dalij ze złoconich łozov na scanje. Panna Slavjina, jakbe moje mesle zgodivala, rzekła:

— Sidonja z rodu Borkov, rodzonô z matkji Mlotkovni! Njedovjinnje wobsadzonô wo sprovadzenjë czarami moru na rod Grifovi, panujaci na Pomorzu i v wosemdzesatim roku žëcô mjeczem scëtô...

Nje bełbem mogł povjedzec, cze mje sę snjije, cze to java. Cezô panovala v dvornjicë, a strzod ti cesze prozni lukji v łozach portretov na scanje wuderzałë woczë, jak wotvartë dvjerze do drugjigo svjata. Le v jednich łozach krom tich, chdze szklełë bladë skarnje Sidonji z rodu Borkov, mocnimi krosami bjił v cemnocë dvornjice wobroz ricerza. Pon Sorbskji z njego nje spuszczoł wocz, a v ceszë rozległ sę jego głos pitajaci:

— Slavjino, corko moja! Czimuz nje vëstëpuje ricerz Vjitoslav, v službje krola polskjigo Stefana Batorego zabjiti wob czas buntu mjeszczon v Ridze?

Panna Slavjina wobrocela pomału na mje swoje szeroko wodemklë woczë, vëcignëła rëkë ku mje i rzekła:

— Bo won tu!

Przeze mje przeszłë v ti chvjilë skrë, wod chternich roje v woczach zalisnęło, jakbe krotko mje klasnął pjorun z njeba. A kjej jem przëszedł do sebje, tej jô poznoł v portrece Vjitosłava ricerza, przed chternim jô vczora stojoł ze szolmem na głovje, maklajacë procem voli za mjeczem przë levim boku.

Wodezvoł sę po chvjilë wuroczesto pon Sorbskji:

— Nje dzevuj sę, brace! Duch ludzkji njesmjertelni vjęcij njiže roz jeden za volą Boską może zisnc na zemję i formovac sobje wurodę całą, chterna jimu słuži. Som Pon Bog le vje, czimu tē tero v ti žorotni postaceji po zemji chadzac muszisz, a co nogorszë: słužec przegrani spravje!

— Nje słuži przegrani spravje! — krziknęła panna Slavjina. — Nje słuži przegrani! Przëtim vstała i vëcignęła ręce ku mje. Tak stojala całą chvjilë, jaž pomału zaczęła sę wobracac ku vjelgjemu woknu. Na jego podstawje koždô linjejô ji skarnji wodrzinała sę, jak z marmuru vëcëtô. A jak ju stanęła tvarzą prosto v wokno, jednę rękę vëcignęła ku zochodovji za jezora i morzë i mocnim głosem movjila tak, že koždë slovo, jak kamiń cześkji padło na dno moji dusze:

— Ga Łeba mdze na Sorbsko szła
A z Chołmu pjesnjô zgodë gra
Ku vschodu tu, na zochod tam,
Po bjołi Hel, po Stopni Kam,

Ga będze v gardła dvoje rzek
Wokręt z chorągvyą Grifa bjegł,
A jimu pozdrovjenjé sloł
Wognjistim wokjem Revekoł,

Ga wotrokji Veletóv mdą
Strzec wognji, chterne z grobóv žglą,
A te jak duna rozdmną sę
V płom wod Mutlavë jaž po Vkre,—

Tej sprovdzi sę kaszubskji mit,
Tej vznjese ksążę Grifa szczyt.
A przësağelë v jego znam
Mdą z Helë jaž po Stopni Kam,—

— Njigde! — krziknęło gvołtem z cemnigo kuńca dvornjice. I mrovkji po mje przeszłë wod stopë do głovë, kjej jem vjidzoł, jak vëskoczel na przodk malorz, chturen po tę chvjilë sedzoł cecho v norce z woczoma szklącimi vjidem prochna.

— Smęt! — krziknęła panna Slavjina i cześko wupadła na krzasło. Gvołtovné krampë jełë trzascji subtelnim całëm. Zervoł sę stari pon Sorbskji dzecku svojimu do pomocë i zaczął volac na słužbę. V ti chvjilë vszeskji svjece sę same wod sebje zapolełë i przerazlevi vjid zaloł tę cechą dvornjicę, v chterni jesz przed chvjilą v ceszi zasvjatovi chodzełë duchë. Ale mje drogę zastapjił malorz. Njigde won mje sę jesz nje vëdovoł takji podobni Czernjikovji, jak v ti chvjilë.

— Zdrzë! — krziknął do mje i zervoł dužé płotno z wobrazu zaslonjëtigo, nad chternim jô go vjidzoł v dnjach zeszlích malującigo.

Njigdem jesz takjigo wurzasu nje doznał. Mój sen z dzecinnich lôt, kłopotë moji dusze, zviczëztva i zvãtpjenjô: tu wone sę stalë zjavã. Nje jak na wobroz, ale jak przez dużë wokno na jakji cuzi svjat jô vjidzoł:

Bjeżała rzeka zelono-modri krose. Po procemnim brzegu szedł v gorë bjołi zomk. Scanë jego sę szklełë kaminjem bjołim jak smjeg. Dach sę vspjeroł na słupach vesokjich, toczonich v złotë podstovkji i złotë głovjice. Brama ze zelono-modrigo przezernigo jak voda kaminja dużim łëkjem na ksztolt łóz wobjimała vjerzeje złotë. Do bromë provadzelë stopjenje szerokji i pańskji, krosnimi divanami vëscelone. Przed bromã jak vartarze mocni, cechi a vdałi, stojalë dużë drzeva wobleczone jiglenã zelonoczornã, jakjich jô v žëcu njigde nje vjidzoł. Przed drzewami pjosk sceleł drogë do rzekji a v rzecem wuzdrzoł głowã v dol drugji zomk i drugji drzeva, jak v zvjercadle.

Na brzegu ze złota korunã ve włosach stojała krolevjonka. Smutno zdrzała ku bjołim murom zomku, bo drogë ji wodgrodzala voda a v vodze Trud i Strach straszlevigo vezdrzenjô. Na procemnim brzegu v bestrich ruchnach sedzała bjałka z nogoma pod sebye jak krovc. Na głovje mjała muckë ze sto zvoneczkami. Snijalë sę ji woczë i gëba. Skarupë ceskajãcô na vodë krzikała: Njevorto ! Njevorto!

Alc sebjem nje vjidzoł jako małigo knopa, le z boku tirzeło vojsko długim rzëdem na vesokjich konjach ku pomocë krolevjonce. Przez chvjilë mje chdzes zabjeleła tvarz Julkji z Garecznjice i tero jô sę dobroł:

Tec to no vojsko, chternem vjidzoł v Mjirachovskjim lese! Ale nje belë to ju cenje, ale krosni ricerze i czëżkji konje jak grzemet valãci ku wonim wukozkom v rzece. A chtuż to jachoł na przodze? V jedni ręce trzimoł pochodnjë gorejãcã a v drugji mjecz łiszczãci, jak rozga pjuruna. V stolannim pancerzu jachoł z szołmem na głovje a z wurodë zdrzoł jak Vjitoslav, rickerskã smjercã zmarłi v dalekjm kraju. Ale nje, to beł jem jô, — jô som. Verazno czuł jem v woczach vjid moji pochodnji i buchajãci z nji wogjiń. A mjecz czëżkji vzevoł moc trzimjãci go moji rëkji. Buszni z ti mocë, chterna ve mje tkvjila i za mnã szła z grzemetem tesãca konji i zbrojnich ricerzi, valeł jem jak burzô ku rzece. Priskałë przede mnã na vszeskji stronë wukozkji ze rzekji, le na brzegu wostala bjałka "Njevorto" i ceskała skarupë, krzikajãcô: Njevorto! Njevorto! A z koźdi skarupë vëszorzel z wostrimi pazuraini i chcevim krevji peskjem szëtoperz, jaż v momãnce jich sę zesepãło tesãce na mje i na moje vojsko. Wobrzedlevi gadë przëpjilë sę do rickerskjich karkóv i do końskjich grziv, a chdze sadłë, tam ricerz i koń blodł i sę zamjenjoł na bladã cenjã. V mojim ręku pochodnjô zgasła, a kjej jem wuczul, że nje czëżi nijev ręku mjecz, vezdrzoł jem na moję zbrojnã pravjicë. Tam ju nje belo mjecz. ale trzimoł jem v njich letkji bat, a jô som beł jem małim pasturkjem, chturen boso zdrzoł v gorë v wurodë peszni krolevjonkji i movjil:

— Krolevjonko! Tvój sługa je za małi i za bjedni na takã robotë! Ten szor zjavë i provdë na wotmjanë, wurzas, zol, tesknjãczka, bolenjë i zvãtpjenjë dusze tak mnã strzëslë, žem wuczul v głovje szum, jak wod morskjich dun. Vjelgô wobojetnosc i słabota scëłë mje nogji i czuł jem, jak mje žëcë wopuszczô. Ale jesz przez straszni szum v moji głovje wuczul jem, jak z baro daleka řaganjë njeprzijocela:

—Ha! Vëbavjic chołbes zapadli zomk, wodvrocëc koła Smëtkovigo vozu! A tu na progju tvoji proce podosz bez ducha! Cuz cë navetk mjecz i vjid, kjej të nji mosz...

Wobudzel jem sę na łozku, a znani mje dvornjik loł mje gorzołkë do gardła. Nade mnã stojoł krom njego Trãba i vołoł, kjej jem voczë wodemknał:

— Bogu chvała! Bogu chvała, žes wozeł, Remus! Poznajesz të mje?

Ale mje wod tego wostrigo trunku cepło przeszło po vszeskjich koscach a ze serca scesnjetigo wulzeło, jakbe mje z njego czëżkji kamin zjał. Vestchnãł jem głëboko i sę wobe zdrzoł. Stojelë vkoł mje dobri Trãba, dvornjik i filut Derda. Za woknami bela cemnô noc, ale szklełë sę z nocnigo njeba vjeczne gvjozdë.

Porvoł jem sę chiže z łozka. Tej jem sę doznał, że mje mjelë vamps rozpjëti, be mje cucëc, a tero na pjersë moji sę szkleł znak rodovi Zoborskjich. Muszelë go dozdrzec, ale njicht z njich njic knje rzekł a nomnji Trãba,

wo chternigo mje nobarzij chodzeło, zebe go nje vjidzoł. Bjedok gvesno tak beł wurzashi mojim womglenjim, że na njic vjęcij nje doł boczenjô. Za małą chwjilę ju mje słabosc wodeszła i czuł jem sę mocni.

Derda, chturen wob ten czas z Trąbą muszoł jaką zgodę zrobjic, rzekł:

— Gorzełasta sę gvesno na mje! Ale cze jô nji mjoł provdë, że tu pjekło? Tam z pałacu vëšlełë do Lëborka i do Lebë po jednym vozu v szterë konje po doktorów, bo bjednô panna Slavjina lezi jak bez ducha.

Stari pon Sorbskji przë nji pjiluje i sę strachô. Vszeskjimu vjinjen ten pjekjelnjik malorz, chturen wobjecoł starimu wodemknąc wokno do tego svjata, co sę wotmikô za progjem smjercë. Tak to zaczęłë duchë vanożec po dvornjicach. Ale jô czuł wod ludzi, że tu som Zhi koźdi roz kanje na zomkach szlachtë kaszubskji, kjej jakji stari rod vëmrzec mô. Roz bodej przjindze jako malorz, roz jako doktor, roz jako czornokrziźnjik, chturen przëchodni czase vrozi. Malorz tero chdzes przepodł, jak žid po cemnich nocach i njigdze go nji ma.

— Jô tu dłužij svjëligo Mjichała nje vëbëdë! — zavołoł dvornjik.

— Jô tu anji pocerza dłužij nje wostanë! — krzikał Trąba. — Jak nje pudzesz ze mną, Remus, to jidë som, chdze mje woczë ponjesą.

— Jô jidë z tobą! — rzekł jem do Trąbë.

— Jidzta z Bogjem! — rzekł Derda. — Jô wostanë, bo chcë tu jesz grzebac v starich szvotołach, co tam pjisané wo naszich dzejach. Jak stari i jego pjeknô corka pudą na drugji svjat, tej tu vszetko njemjeckô zaleje a Njemce svojim zvezajem znjiszcą tu koźdą pamjatkę.

Nad nami szkleł sę sztolt vjelggigo voza liszczącimi gvjozdami na njebje a przed nami njizko mrugała zvjerzovô gvjozda, kjej wopusceł naju dvornjik, wodprovadzivsžë daleko za folvark. Tak Trąba do mje rzekł:

— Poczë të tam zdrzisz przed sebje? Ko do dom trzeba nom jisc v stronę procemną wod zvjerzovi gvjozdë. A jô wodrzekł:

— Pudë na nę gvjozdę przed nami, bom przësigł sobje, że duńdë do wostatnich granjic kaszubskji movë.

— V jimjë Wojca i Sena... — krzikał Trąba. — Małovjele a bëlëbe naju pjekjelni služkovje na sąd brełë, mało, że cë nje wusmjerceł nen malorz z pjekła, a jesz cebje skora svëdzi? Nji mosz të litoscë nad swoją duszą i nad moją?

Ale jô njick nje wodrzekłszë, pchoł swoje karę naprzod v kjerunku, chdzem vjeczorem z vesokjigo wokna pałacovi dvornjice vjidzoł wognjové zorze zasipjajęcigo słuńca. Wobezdrzoł jem sę za sebje. Jak cemnô wopoka pod njebo sztoperczeł zomk Młotków Sorbskjich. V woknach jego žolełë sę vjidë. Tam wostatnich Sorbskjich panów duchë przodków navjedzelë, ale jednym takjim duchem beł jô som, jô bjedni Remus, chturen tero pchoł v pjosku swoje karę v svjatku wostatnim Kaszubom. Ale v głovje mje sę burzeło, kjej jem so spomjoł ten straszni vjeczor.

Trąba szedł, jiscącë sę za mną przez pjoskji i noc. Jaž jô mu przervoł jego jiscenjé, movjającë:

—Trąbo! Dej poku! Vińdze słuńce i roznekô te czarë. Rağorz Derda gvesno rzekł provdë: Tam slode naju, to pjekło.

XXXIX

Remus vëzbivô karę na Łebskjich Błotach v noc Małgorzatë, ale ratuje žëcé Trąbë i svoje.

Jutrznjô rozovô malovala njebo za nami nad Sorbskjem, kjej jesma ku reszce wuzdrzała vjelgji vodě jezora. Rega małych rebackjich checzi na kraju rozsepanô sedzała. Ludze pravje vstovelě do robotě, a na nasze pitanjé rzeklě:

— To vjes Żarnovskô, a to vjelgji jezoro zovje sę Łebskjim.

Przez nje pjenje rzeka Łeba do Bołtickjigo morzô vëzëbjivszë sobje przë mjesce Łebje wuscé do morzô przez dinë morskji. Płinje wona z daleka, a zdroje ji bjiją v Mjirachovskjim lese. Zdrzacë na te vodě, przëboczel jem sobje, jak jô no z njeboszczikjem krolem jezora po lasach Mjirachovskjich sę taceł i z kompanjiją po roz pjerszi szedł do Vejherova i wuzdrzoł za sobą no vjelgji vojsko cenji, chterno mje na woczë przëszo v ti minjoni strasni nocë v zomku Sorbskjim. Vjelgô tęgota mje sę v sercu wodezvała za njimi minjonimi chvjilami v lese, v chternim jô nocovoł mjedze grobami stolimóv i pjil vodě ze zdrojóv ti vjelgji rzekji; chterna tu stolemniimi falami szeroką v pjoskach vëworaną bramą tonęła v morzu. Rzekł jem tede do Trąbë:

— Chto vje, chdze tu v tich vjelgjich vodach pëną krople, co scekałë z drzëv na nasz sicenovi dach mjedze grobami stolimóv v Mjirachovskjim lese?

— Cuż cë do głovë przëszo? — rzekl Trąba markotno. — Njech vodë pëną drogami jakji jim Pon Bog vëmjerzel. Ale człowjek mô volną volę i może jisc chdze go woczë njesą. A pocuż të mje vleczesz jaż tu, na ten kuńc svjata, tego jô sę doznac nji mogę!

Trąba sę gorzel, bo ten nocni marsz na njevjadomich drogach a pjoskovatich i czëżkjich zmęczel go dosc tile. Ale i jô czuł wołov v gnotach.

V ževnotę mjoł naju dvornjik wopatrzoné, ale pjic nama sę chcało. Tak ma poszła do małi karczmë, chdzesma kjile rebokóv poznała, z chternimi sę Trąba vdoł v godkę. Wonji wopovjadelë, że jesz za jezorem i za rzeką Pustinką movją naszą movą, navetk jaż po wuscé rzekji Lupavë. Jak sę dovjedzelë, że vjezë tovarë, zlecałë sę bjałkji. Alem vëzbeł le guze, jigłë i njitkji. Mojich ksążk njicht nje chcoł kupjic, bo pjisma naszigo nje bëlë vekli.

Trąba vëpjivszë z njimi kjile kjeliszków, nabroł zнову ducha.

— Remus! — rzekl won — gvesno tu le pjosk i voda v tim dzelu svjata. Ale pokąd wonji mają taką dobrą gorzołkę duńską, nje strachom sę, żebe mje sę pesk nje vëkrzevjil na kszoł starnjevjkjenigo. Tak jô ju z tobą pudę na kuńc kaszubskjigo svjata, le dziso nje vjem, cze strzimom. Gvesno nen czorni wod zbjeranjô žogóvk nje nadarmo nom grozel. Meszłë, że mje mô zadané, bo nogji mje njesc nje chca.

— Kjej tak — rzekl jeden z rebokóv — to më możemë vaju przewjezc czołnem do Jizbjic. Bo vedle jezora przez pjoskji i błota droga poprovdze zimkô.

Tak ma jich zgodzela. Ale muszałasma sę boso zebuc i duzi kavałk jisc v jezoro. Snodkji bo wono takji, że navetk jich letkji czołna nji mogłë dojachac do kraju. Le v žlobje cernim, chternim Łeba przez jezoro bježi, głëbjô takô jak noc.

Na małi czołen vnjesłasma moję karę i sadła. Z dvuch rebokóv, chterni naju vjezlë, jeden trzimoł vjosło długji, mocni i gjibkji, chternim won kjerunk dovoł i rovną vogę. Drugji na małim maszce rozpjął žogiel, vetchłszë maszt v kobelę. Ledvo wod kraju a płotno nabrało vjatra i nadëté, jak brzuch vjelgji beczkji, rvało nas v przodk chizim jak meva bjegjem.

Minąvszë vjelgjim kołem vse Babidoł i Gace — tu Łeba vplivô v jezoro — ładovelësmë v Jizbjicach. Tu ju wob ten czas naszło połnjé. Vjater wusnął, a zevi wogjiń loł z njeba. Dlotego ma so wudbała wostac ve vsë, jaż sę vjodro wostudzi. Ale ledvjesma zjadła na kraju wobjod z naszi torbë, spjik nas zaczął morzëc, że nje belo radë. Położelëasma sę tede pod grzëpą i wusnęła.

Słuńce ju nasze cenje vĕcigało v njebivało dĕlugji sztołtĕ, kjej jesma wodecknĕła. Mjałasma jesz przed nocą duńsc do Kluczĕc, a reboceĕ naju wostrzegelĕ, Źebesma przez Łebskji Błota trzimelĕ sĕ szerokji drogji. — Dzivno pĕrdko — rzeklĕ wonji — njevjadomi drogji tam zabĕdzec moŹe i wutonac v Błoce, tim siadnji, kjej vjater vjeje wod morzō i vodĕ podnoszō v gorĕ.

Tede ma sĕ spjeszĕła, Źebe przed nocą mjec te błota za sobą. Szerokō droga na nje provadzĕła, na chterni dva voze sĕ vĕminac mogĕ. A jak ma z nji zesła i zabĕdzĕła, tego jō do dzisodnja vĕrozumjec nji mogĕ. Ko krom rebackji wostrzegji ma rovnak z nji zesła v Błota.

Kjedesma sĕ tego doznała, szłasma jakąs stegną przez vonjácĕ wostrą vonją trovĕ. Gorą trovĕ chopało goracim, jak v pjekarnjiku. Chdzes daleko na grądach v błoce stojalĕ v pojedinkĕ chałupĕ bjołĕ z czornimi poprzek pĕgami. To vjazark czernjił sĕ smołą a glinjanni fachĕ bjelełĕ sĕ vapnem. Źevigo czĕlovjeka vjidzec nje belo, le dalek przode naju małi, vĕzdrzacĭ jak chrząszcz, szedł czĕlovjek v spiczastim kĕlobuku i szerokjim kołnjerzu. Tak ma szła za njim, bivszĕ wudbĕ, Źe won pevno z tuteszich i naju naprovadzi na jaką chatĕ ludzką. Przĕrechlivszĕ kraczajōv, naszłasma ku reszce krocij njego. Ale krom tego stegna zrobjiła sĕ vjedno vĕzszō, a co gorszigo, zaczeła sĕ zibotac pod nogoma.

— Czołe, Remus! — rzekl Trąba i sĕ stanovjił, be wocerac moklezneĕ z karku i skarnji. — Tu mje sĕ cos nje vjidzi. Ten tam przode nas, jak mje sĕ zdaje, zaprovadzi nas do zemni vodĕ. WuvoŹejie: to nje są rebackji ruchna, chterne won na sobjc nosi. Takjich vesokjich kĕlobukōv i szerokjich kołnjerzi nje not rebokom. MoŹe teŹ to nje je Źodna przegrzecha, le jakji jich ksądz abo szkolni. Vjesz tĕ co? Jō na njego zavołom! Choba drogĕ przez te błota znaje, kjej tak som po njich vanoŹi.

I zavołol ġłosno.

Ten tam przode nas stanął, tuobrocel sĕ pomału i vezdrzol.

Ve mje jakbe trzasło! Tec to nje beł njicht jinszi, le ten pjekjelni malorz ze Sorbska!

Trąba sĕ Źegnoł, jakbe choł Złego wod sebje wodnekac. Znadz go poznoł teŹ.

Ale mje za ten vstid, chturen won mjedziso v nocĕ zrobjił, i za nĕ njeszczestlevą pannĕ Slavjinĕ, porvoł takji gorz na njego, zem chiŹe postavjił karĕ na stegnje i lecoł na njego. A mesloł jem sobje:

— PoŹdejŹe pjekjelniku! Jō cĕ za to vszetko v tim torfje vĕczapjĕ, Źe bĕdziesz vĕzdrzol jak jistamantni czort, z chternim gvesno jezdes krevni!

A won stojol i na mje Źdoł. Ale jak jem nadbjegl krotko na kjilkanosce kraczajōv, zasmjoł sĕ le, jak sĕ smjeje nocą puszczyk v lese, i sunął v chrostĕ njevjelgji, chterne tam vstron stojalĕ. Vpodł jem za njim, ale choc wone nje pokrivalĕ vĵęszigo molu, jak duŹō gburskō wobora, zgjinął won mje z woczuj, jakbe go zibjō poġła.

Belo mje tero kąsk vstid moji zapalczivoscĕ, ale njick nje zbjęło, le vrocĕc sĕ do Trąbĕ, chturen teŹ ju na mje vołol. Kjedem naszedł, sedzol won na moji karze i zdrzol z wurzasem v woczach na grunł pod nami, wobrosłi krotką wostrą trovą a plachcami czorni mokrim torfem, z chternigo pod nogoma naszimi i kołami karĕ vodni vĕchodzelĕ na vjehrz bąble.

— Remus! — rzekl won.— Tero ma wostała sami na tich vjelgkich błotach a jidze noc. Ten tam, co v nim brzidze zgjinął, to nje beł Źoden malorz. Jō cĕ povjem: Nen filut Derda łgoł a rovnak movjił provdĕ. To tam slode v Sorbsku belo pjekĕło a jeden z czortōv jego naprovadzeł naju tu na tĕ straszlevą zibją.

— Zgjinął won mje, jakbe go zemja poġła — rzekl jem.— A przedtim rozesmjoł sĕ smjechem pjekjelnim. Dzivno to barzo, choc bełbem po vczoraszim mjoł vjedzec, Źe lepji z njim nji mjec spravĕ.

—Jô jego ragajaci rzechot czuł — rzekł Trąba. — Przeszło mje, jak krzik sovë v nocë. Won tu naju na njeszczescë naprowadzel chcaci. Przëzdrzële së tvoji karze! Po poł koła i pokuńc podpór wona ju zagrądonô. A ma sami po kostkji stojima v mule. To naju skuseło na zibjácé Błota! Gorą je narva trovë, pod nią skora torfu a pod torfem muł. V njim ma së zapadnjima, jak kaminje, żeli Pon Bog nom nje zesle retunku.

Provdę movjił muj tovarzesz. Nogorzij, że słuńce, czervjoné jak rozpolonô kula, tonęło ju za dalekijm rëbem zemji. A za njim szła noc, chterna przëgasala dnjovi vjidë i szarą komudę zacigala na tich zibjach bez kuńca. Rozumjôł jô że trzeba chcącë njechcącë dalij na jakji suchi mol, chdze besma mogła dożdac novigo dnja.

— Trąbo! — rzekł jem. — V Bogu nodzeja! Zlez z moji karë i pochadej za mną, pokąd së nje scemnjeje. V nich chrostach, chdze mje nen pjekjelni malorz zgjinał zdaje mje së bęc vjększi kawał grądu.

—Vszetko mje jedno! — rzekł Trąba. — Volę nocovac v towarzestvje samigo Smętka, njiże wutonąc v tim torfje i stanąc przed svjëtım Pjotrem cali wumorusani jak wotrok pjekła. Mogłbe v prëdkoscë njc poznać, że to jô, Trąba z Lipna, i kopnąc nogą do pjekjelnich wotchłanji. Tak le przez njeboczenjé. A chtużbe za mną sunął, żebe mje vëdobęc?

Mjedze chrostami, chterne wobjimalë le tile gruńtu, jak njevjelgô gburskô wobora, przeszukoł jem jesz roz koźdi mol za nim njezbednim malarzem. Ale prožno. Gruńt së tu zdowoł plachcami dosc cvjardi, ale ve vjele molach torf przëzeroł przez kępë, wobrosłë trovą. Vëszukałasma sobje nocechszi norcik pod krzami, wustavjilasma karę, sadła na nji i przemiszlala.

Dalij jisc nje belo sposobu, bo chizim krokjem noc nachodzela svjat. Njebo jëło pobjegac czorną łavą chmur, chterne tak chiże zajëlë wono wod kuńca do kuńca, jakbe jakji njeżeczni duchë spjeszno chcelë nas na tich błotach przëkrëc czorną płachtą. Le pod vschod słuńca, zkądesma przëszła, vązkji pas vjidni stojoł długi czas. Pod nen pas vjidni vjidzec belo, jak długi łodegji trovë trzëslë së ve vjatrze, chturen nachodzel na letkijch nogach wod morzô. Ale jak i tam chmurë zeszlë już na zemję, tej nom së zdovalo, jakbe chcałë spadnąc i nas svojim czeżorem przëtłoczëc. Z Błot szła na nas jakbe z varu ropa a moklezna cekła z nas, choc sedzalasma cecho, jak mesze.

Procem svojimu przërodenju Trąba njick nje movjił, le zdrzoł ku zemji, jakbe së strachoł wobrocëc woczë na tę cemną noc vkoł naju. A jô czuł v duszë, że tu bładzi Smutk i Wurzas i że tu nje dobrze ludzom nocovac.

Pevné dlo mje belo, że z tich czeżkijch chmur vjelgji deszcz spadnje. Dlotegomsë zervoł i rzekł doTrąbë:

— Czole Trąbo! Zebe naju deszcz nje przemoczël, lepji zbudujma so zavczas dach nad głovą. Kjej jem jesz vanożël z njeboszczikjem krolem jezora po Mjirachovskijm lese, zbudovalësma sobje dach z vjetvji i sicenë jezorni. Tu tego nji ma, ale cenkji vjetvje krzów mogą nom dac jistno dobré poszëcë. Nolepji pod krzem karę wustavjic nogoma do gorë, przëkrëc ję i przeplesc galëzami. Jak së pod nią scesnjenja dobrze do gromadë, to jednak kask wochronë będze,

Trąba së zaru vzął do vëcinanjô cenkjich vjetev chrostu, a jô karę vëvrocel do gorë. Pakę z towarem i ksązkami, wovinjętą v dechtovné płotno, polożël jem na spodk. Trąba, scinając i censzë galëze i grebą trovë, rzekł:

— Vjele jô nodzeji do ti naszi चाहिपë nji mom. Volołbem, żebe tvoja kara bela czołnem. Bo jak morzë tu vodë nanekô a chmurë z gorë deszczem popravją, tej to całë Błoto będze jednim jezorem. Cuż nom pomoże dach nad głovą, kjej po szeję będzemë sedzala v vodze.

— Będze, jak Bog dô! — rzekł jem. I tak v ti cemnoscë ma dvaji wopuszczoni ludze szekovelësma sobje na trzësaci zibji nocną leżë...

Vjater wusnął. Pjerszé krople deszczu spadłë. Za njimi ze szerokjim szumem vëłała sę fala z njeba.

Podlaziłasma pod naju dach. Tak cemno sę zrobjiło, że le tikającë sę łokcami mogłasma sę doznac, że jesma v gromadze.

— Czo! — rzekł Trąba. — Jak to dudnji po naszym dachu! Długo won nje strzimô Ale chołbem z gorë zmoknąc do wostatni njitkji, kjejbe le z dołu nje przëszała voda. Czuł tã, jak to przez szunijenjé deszczu tam reczi? To ruchô sę morzé, wołającë tesącami gordzeli svojich dun, chterne wono nekô do jezora Łebuskjigo. A to je posle dalij na te Błota. Tej më popłinjemë.

— Tak chiże choba voda sę nje podnjese!

— Dołbe Bog! Ale pokąd tã tam v nim zaczarovanim zomku wu pana Sorbskijigo sedzoł, jô godoł z rebokami. A ti mje povjadelë, że te Łebuskji Błota sã zdradné.

Nje vdarzę so dobrze, jak długo nen deszcz loł. Ku reszce jednak, jak ma ju krom dachu przemokła dó dzesąti njitkji, woprzestało padac, a vjater zaczął vërivac duzi szvotołë z chmur, przez chterne tu i tam zaszklełë gvjôzdë Ale ten som vjoter znoszoł do naszich wuszu coraz mocnjejszé granjé morzô. V słabim vjidze gvjôzd szklełë sę szerokji plutë vodë na trzësavjiskach. Wod czasu do czasu z głëbji Błota vëdobivalo sę dlugji czëżkji stëkanjé, jakbe stolim głëbok zatopjoni choł dechu v pjerse nabrac. Po pjekleznje, chterna przed deszczem z naju toczëła strugji potu, vjater vëznobjił vszetko cepło, jak z wodemkli jizbë, aż mokré nasze ruchna zaczęłë przëlegac lodem do skorë.

— Remus — rzekł Trąba, dreżące wod zibu. — Żebe przënomnji do rena doždac, bo mje sę zdaje, że tu pod nami sę gruńt ziboce.

I mje sę tak zdovalo. Po chvjilë Trąba pitoł:

— Jakuż to może bëc godzena?

— Podług moji wudbë to ju muszi bëc kol pońjé nocë.

Strząsł sę Trąba i rzekł:

— To czas, chdze roźni njedobri duchë mają swoje pojigë. Czuł tã, jak tam te psë wujodają?

Jô nadsluchivoł. Przez vjater i szum morzô verazno czuc belo wujodanjé psów, jakbe całi zgraji.

— Może tu njedalek jednak ludze mjeszkają! — pomesłoł jem sobje i rzekł jem to do Trąbë.

Ale won kręcł głovą:

— Tak nje szczekają psë z gburskji woborë. To bëdze znowu jakô nocnô womona i gvesno njic dobrigo.

Na chvjilë to psów wujodanjé woprzestało a ma vëstovjala wuszë, cze sę znowu czuc nje dô. Nje długo też a szczekanjé sę rozlegało znowu, ale vjele krocij nas i głosnji. Patrzalasma wostrima woczoma v tã nocną pustą, po chterni tero vjater szarpoł zemnjice, kręcł je v dzivni sztołtë i nekoł tam, zkąd Łeba szła. Wujodanjé psów ju vjęcij nje woprzestało. Grało wono dalek i szerok po błotach, jakbe chto całë karno psów z lińcuszka spusceł. A nachodzeło czim dłuźij, tim bliźij. V tim z nich potarganich zemnjic vëdobivô sę postacejô dużô, jakbe głovą sigala chmur i dlugjimi krokoma v njebivalim pospjechu nekô njedalek wod naszich chrostów v gromadze ze mgłami ku Łebje. Długji kolnjerz jak skrzydła szëtoperza z pleców wukozkji szëtoleł sę ve vjetrze a vesokji kłobuk spiczasti zakrivoł głovę.

— To nen pjeckelni malorz ze Sorbska! — strzeleło mje do głowě. Ale won nekoł, jakbe za njim gonjilě, le rzehotanjé sę rozległo, jak mijoł nas. Za njim tež gonjiło njcpotemu. Rožni zvjercz dzejki: Jeleń njebivali vjelgoscě, rogji na plece a nozdrza ku gvjozdom, nekoł jak szoloni gorą straszni zibji. Za njim nekalě dzejki, liszcząci bjołimi kłami, z pjenjizną bjołą z pesków cckącą. Za dzejkim zvjerczem gnałě łagodné sarně, lěse, zajkji, vjilkji. Za njimi zgraja psów. Zibotoł sę pod nami gruńt, ale tam, chdze nen zvjercz nekoł, tam anji voda pod njirn njc priskała. Za zvjerczem natirzela na vjelgjim konju postacejō njevjastě. Włose ji czesoł vjater, a ve vjidze gvjōzd szkleła na ji głovje małō koruna złotō. Nad nją vesoko v chmurach plenął skrzydlati smok: skrzydła rozpjēté szeroko, jakbe njimi przēkrēc choł tē całą pustą. Slode cignał wogon rebji, długji, a pod jego skrzydłami i wogonem nekało vojsko zbrojnych ludzi vjehczrem i pjehti z trzoskjem, gvjizdem i szorem. Tak chiže ta zjava kanęła na Błotach i zgjinęła na vschodze, chdze porene mjało vińsc słuńce, žem ledvje sę przēzdrzoł a ju ji nje beło. Alem to vjidzoł dobrze, że anji voda pod tą zgrają nje priskała, anji trova sę nje zgjinęła pod kopetami konji. Le na gvolt trzęsavjisko sę zazibotało. Strząsł sę gruńt pod nami, a vjelgō fala vodě przelala sę przez nasze legovjisko. Przelala sę i wupłinęła nazod.

— Cuž to beło?— szeptoł Trąba, duzi na mje robjácě woczě Tec to kraj womon i czaróv! Remus, želi ma tu ževi vińdzema, to jakji dobri nasz patron v njebję mō nad nami zlitovanjé. Jak ta fala vodě będze vjęcij razi zachodzeła, to naju spłoczę v torfě i mulě. Jak meslisz? Czebe nje vžac na pomoc moji kanoně?

Przēboczeł mje sę v ti czěžkji chvjilě stari nasz Mjichoł na pustkovju, jak won tam za mojich młodich lōt na zemę i mroz trąbjic vekł na zbłádzonigo. Tak rzekł jem do Trąbē:

— Grej! — Može rovnak chdze wuczujā ludze, chternim vjadomi sposob vėdostanjō sę z tich czornich zaczarovanich Błot.

I Trąba zaczął dāc swoję zvezajną pjesnjā wo wopjece Boskji. Groł ję jak potężną modlitvē v tim jinnovjerczim kraju na te straszne trzęsavjiska, pełne womon i wurzasu.

Groł ję i groł, ale njick sę nje wodezvalo krom czěžkjigo stękanjō z pod zibji, rēku dalekjich dun morskjich i pluskanjō vodě naszich nóg.

Wodpoczął chvjilę i groł dalij, jaž mu ku reszce žodnigo dechu v pjersach nje zbjegło. Tej sodł smutni i zvātpjali na przewroconi karze i rzekł:

— Sadnji tež, Remus! Poczuj sobje mosz nogji moczęc przed smjercą. Do rena ten torf naju połknje. Nje vjidzoł tē, jak ta czornō voda zalala ju ten całi nasz brzidovi wostrov? Wona jidze coroz vežij, jak v tonācim wokręce.

Trąba mjoł provdę. Ale mje nje beło nijak do smjercě. Rozzeroł jem sę na vszeskji stroně, jaž ku reszce mje sę zdovalo, że vjidzē nizko nad błotami a daleko szętolaci sę małi vjid, jakbe człovjek jakji njosł latarnjā. Pokozol jem Trąbje, chturen zaru nabroł vjarē. Ale rzekł z vatpjenjim:

— Želi to nje je znovu jakō przegrzecha, to mogłbe to bęc człovjek z latarnjā!

I zaczął dāc v swoję trąbę z novā sełā. Na rozdzerajaci zev trąbē vjid sę zaczął zibotac, jakbe chto dovoł znak, że czuje. Trąba na chvjilkę woprzestoł i rzekł, sapjacě wod wumęczenjō:

— Przēzegnejze to, Remus! A želi to strzimje i nje wuńdze, tej to poprovdze može bęc człovjek, co nom na retunk jidze.

Jō zrobjił jak Trąba radzeł. Ale przēzegnanjē krzizem svjētim tego nje wodnekało. Tak Trąba dāł dalij.

Ale jō so wuvozoł, że timu tam z vjidem zimko będze nańsc, bo vjater nekoł zev Trąbovigo granjō v pustą i muszoł milęc nigo z latarnjā. Tak jō so przēboczeł, że mjedze mojimi tovarami mom tež sarkovi szvebelkji,

chterne nastałe po francuzkji vojnje i po mjastach ju zastępowalë dovné krzosedła. Wodemknał jem tede moję pakę, be vzaći zapolęc, choce jednę z mojih ksążk, cobe na vjid vëtrafjił, chto narna chce pomoc. Na szczescé płotno beło tak dechtovné, że paka njick nje zamokła. Vëdobeł jem tede szvebelkji a potim jednę ksążkę. Przë vjidze szvebelka vjidzoł jem, że ksążka naznaczonô na spolenjë beła jedną z tich, chternąm pierszi roz v žëcu v chlevje za knopa pod huchającimi nozdrami Lize i Gnjadigo czetivoł nocami: Ksążkę wo Genovefje.

— Pierszi vjid wod cebje, ksążeczko, do mje szedł za dzecinnich lôt! — rzekł jem do sebje. — A tero, kjej cebje dom na wogjiń do požercô, może mje wuratujesz żęcé.

I vzał jem i zapoleł ksążkę wo Genovefje. Vjater dmuchnał v rozvjane kartë, a jô za wokłodkji vesoko podnjosł polacą ksążkę nad głovą i vëvijol nją jak pochodnją.

Na to chiže zblizała sę latarnjô, a za chvjilę ma vëczuła zev:

— Hallo!

— Hallo! — wodkrziknęłasma z Trąbą v gromadze. Njedługo a dva vesokji cenje kanëłë njedalek.

— Reboce! — rzekł Trąba. Anjoł Stroz jich sprowadzeł.

Ale wonji nje szlë prosto na nas, le robjilë dzivné koła, skoczacë wod kępë do kępë. Jak naszlë krotko, tej poznałasma dvuch dużich chłopóv v długich rebackjich botach i smolonich zidvestrach na głovach, z chternich jeden sę wodezvoł:

— Va zablądzeła v błotach?

— Jak va vjidzita! rzekł Trąba.

— To va muszita bëc z dalekjich stron, bo z naszich njicht v noc Małgorzatë nje zadołbe so drogji przez Błota. Szczescé vasze, że ma czuła vaju trąbjenjë, bo vjater jidze wod morzô a voda sę do rena podnjesejesz vezij. Wutonęlabesta bez retunku. A tero pojta za nami!

Tak jô przewrocel moję karę, be ję pchac za njimi. Ale rebok rzekł:

— Z tvoją karą, brace, të njinja przez te błota sę nje przedostanjesz. To le so vëbji z głovë. Choebes ję vzał na plece, nje dosz radë. Błota muszą mjec swoję wofjarę. Njech połkną karę, chterną możesz sobje novą kupjic, a ratuj żęcé, chternigo nje kupjisz. Przë tim mogłbes i naju zgubjic. I tak będziesz sę mokł, njim duńdzcs na cvjardi gruńt.

Żol mje beło karë, chterna mje tile lôt słuzeła vjerno. Ta, na chternim vozeł po kraju kaszubskjim moję ksążkji, mjała tero wutonac v tich strasznych Błotach! Choc to le sprzët bez dusze, jednak mje serce scesnęło, kjej jem zjął moję pakę z nji, vzał na plece i dażeł slode rebokóv. Gvesno to vjęcij njiz godzena wuszła, njimësma za naszymi przewodzcami, skokajacë z kępë na kępę zaszała do chałupë, chterni bjoli scanë svjecelë sę z czorno sztrechovanigo smołą vjázarka.

Pokozelë nom v chałupje kupę suchi trovë morskj i rzeklë:

—Tu legnjita!

Tej delë nom porę płoszczóv rebackjich na przëkręcé. Płoszcze te vonjilë smołą i cvjardo sę chvitalë, jak dele, ale v naszym stanje mjilsi wone nom bełë, njize puchové pjerzenë. Podzëkovałasma Panu Bogu i naszym

wosvobodzicelom i wusnęłasma przë dalekijm granju morzô, chterno nekało swoje dunë v ląd i zalewało straszne Błota Łebskji.

XL

Remus sę modli ve Zmartvichvstanjé na gorze Revekole i je svjodkjem jak pjorun Boskji poli wostatni koscoł kaszubskji na Pomorsce.

Do rena jô wodecknął i zdrzoł z moji leże vkoło. V jizbje, chdzesma spała, nje belo żodni posovë, ale mogli jem dozdrzec jaż pod kozłë, przëkrëti siceną morską zamjast słomë. Pod dachem vjisałë jadra. Pod scaną wobskocała bjałka wogjiń na wognjisku, nad chternim stojoł komin. Nje szedł ten komin przez dach jak wu nas, ale beł wucëti v ti vižavje, chdze mjałabe bëc posova. Z njego dim vëchodzeł pod dach i zabavjivszë sę tam, vëdzeł sece i norzędza rebackji pod poszëcim povjeszoné, njim nje vekleszczel sę na dvor z jednigo i drugigo kuńca dachu.

Kjej Trąba wodecknął, dogadałasma sę z rebokami dobrze. Ale dzece na nas zdrzałë njick nje rozumjejące. Rzekł rebok jiscącë sę do naju:

— Dzeckom naszym nje dozvolają v szkole movjic naszą kaszubską godką. V cerkvjach ju doвно nobożeństwa kaszubskji vëgasilë. Le v Głowczecach jesz dlo starich ludzi wodprovjelë kaszubskji, a jak më tu rzeczemë, słovjińskji nobożeństwo. Ale wostatni njedzelë ksądz apovjedzoł, że wono sę vjëcij wodbivac nje będzie.

Placz beł wu starich, ale to spravë nje wotmjenci. Listë jich kaszubskji dadzą jim v trumë i przësepją zemją, pod chterną zgniją wostatne pamjatkji kaszubskji na ti zemji, jakbe je zasepałë vëdrujące dinë. Godka nasza jesz žije tu i za Pustinką po Gardzkji jezoro, ale jak wona nji mô wumrzec, kjej anji przed panem, anji przed szkolnim, anji navetk przed Panem Bogjem nje popłocô.

Przeszłasma wurzas i zvãtpjenjé v ti dziseszi nocë na Łebskijm Błoce. Ale ten som wurzas i to same zvãtpjenjé chvecelo mje za serce, czującigo taką godkę reboka. Vëzbeljem vszetką wodvogë i belbem v ti chvjilë zavrocel do dom, kjejbe nje słovo, chternem doł wumjerającimu na Lipińskjich Pustkach.

Trąba, skorno czuł, że momë jisc jesz dalij, zaczął płakac, czegom jesz njigde wu njego nje vjidzoł. Trzymało go to na moje dzevovanjé dosc długo. Ale jak sę vëpłakoł, wocarł woczë i rzekł, jakbe zgodivoł moje mesle:

— Nje vjem poprovdze, Remus, czemu mje sę tak czëżko zrobjiło. Može z ti prziczinë, że të vëzdrzisz bez tvoji kare, jakbe njico z cebje wubelo. Mogłbem rzec, zdrzącë na cebje, że stoi przed mną cuzi człowjek. Ale dzeń vjidni. Womonë nocë nekałë precz. Možebe ti potcevi rebocë pomoglë nom vëszukac karë i jë vëcignac z Błota.

— Bronji Bog! rzekł rebok i podnjosl rękę. Chto wostavji co v Błoce v nocë, kjej gonji Małgorzata ten po to nje jidze. Prožno be belo! Dejadej vaszë karë ju połknëło Błoto a połkne i vaju, kjejbesta sę zasadzela vëdrzec mu wofjarë!

Zjadłasma i z njimi podwobjod vëdobivszë naszą zevnotë vënjesłą ze Sorbska. Wonji njedelë sę roczëc, bo jich vlosné jodło je barzo prostë. Ale krom tego są vesokji wurodë i mocnigo gnota.

Przez rzekę Pustinkę pokozelë nom drogë. Dzeli wona dvje rozgji Kaszubóv: tich, chternih zovją Kabotkami, wod tich, co nad jezorem Garneńskjim žiją i zvją sę Słowjińcami. Jesz długo belo do połnjô, kjej jesma stanëła v Kluczecach. Vjes vëzdrzała z daleka, jakbe karno vjelgkich vołóv v pjoskach wusadło do dzegvjenjô i podnjeso rogati łbë do gorë. Takji vjelgji i sztołtu rogóv są vjetrznjokji, krzizujący sę na szczytach chat tam, chdze wu naju poszivork przebjijô svój drevjanni sztoł.

Tego samigo dnja jesz stanęšsma v Smołdzińskim koscele, wo chternim mje pon Sorbskji wopovjodoł. Długo jô stojoł i zdrzoł na wobroz vjelgijgo Mostnjika, chturen tu zakłodoł svój koscoł slovjińskji. Le ta jego vjelgô wudba nji mogła tu vjeczniego korzinja zapuscęc, bo nje dostovało ji wopjekji naju svjätigo koscoła poveszechnigo.

Nad koscołem vesokô jak gora pamjėtnô, wusepanô przez stolimov, stoi gora Revekoł. Jak sreberni pas wobjimô ji fudamańta szerokô rzeka Lupava. Na vschod i zochod słuńca, na nort i pońnjė vjidzec rozcignjėti kraj mjedze ľebą i Lupavą. Wod nortu bez kuńca cignje sę morzė, wodgrodzonė dinami, jak srebernim murem wod njewubetnich vód morskjich. Ku ľadom szedł dim z dachov chėdogjich budinkov procovjitech ludzi ze Smołdzin i vjosk i posodlovji v gorę žinijovatigo žlobu rzekji Lupavė. Njebo pozerało slonecznim wokjern, jakbe sę redovało nad tim kvitnacijm krajem. Ale moja dusza plakała jako na smętorzu mojich braci.

V tim Trąba, sedzaci na zemji, tak przemovjil:

— Remus! Gvesno Bog dobri kozoł stolimom tę gorę wusepac, žebe ztąd ludze moglė podzevovac sę, jak pjėkną tę zemję stworzeł i woporzadzeł. Ale jô, zamjast na ten pjėkni kraj, vjedno patrzec muszė na cebje. Czų tē jezdes bez tvoji karė! Plakac bem mogł! To beła tvoji jistnosćė jedna poľova. Vėzbevszė ję, sladno vėzbėdzesz sę i drugji poľovė i bėdze po tobje. Tak jô cė movjė: Navrocma do dom! Bo jô mom teų duszė na reminju!

Na to jô rzekł:

— Dziso vėspjima sę v Smołdzenach a reno zavrocema do dom.

— Tede to dobri traf, że cę jesz roz vjidzė, brace, — rzekł chtos slode mje. Kjej jem sę ze zdzevjenjim wobroceł, stojoł przede mną pon Sorbskji a za njim Derda.

— Vzał jes sę i szedł po ni straszni nocė! rzekł pon Sorbskji. Ale boczė: Ma tam są tego noľožni. Chdze vėmjerają ludze i rodė, tam vjedno co straszniego sę dzeje. A ma ze smjercą v woczach moma procem tich straszlivosci vjėcij selė njize zdrovi njibe ludze.

Ale Trąba, chturen sę bojoł, žebe mje nazod do Sorbska nje namovjilė, chiže jał movjic do pana:

— Vjelmożni panje! V tim momance doł mje Remus przėrzeczenjė, że navroci ze mną v gromadze do dom. Vejcele: Karę jimu poľknėłė Ľbskji Błota, a czų won znaczy bez svoji karė? Tile, co koń bez wogona. Do negji sę zatraci, kjej jesz dluzij tu vanożec bėdze.

Rzekł mu na to Derda :

— To teų pon nje choł vaju zatrzymac, le Remusa wo njico pitac. Nje bój sę muzikańce! Chto sę roz z pjekła vėdostoł, tego drugji roz tam nje chćą. Boczė: Nen czorni wod žogovk zbjeranjô jesz kulavo chodzi, a nen malorz przepodł i zgjinął, jak žid po cemnich nocach.

— Nje zgjinął won ! — wodrzekł Trąba. — Bo ma go vjidzała na Ľbskijich Błotach! Ale pon do mje sę wodezvoł:

— Moje dzecko tero, choc wostało doma, patrzy i nas vjidzi. Povjodało mje vo vaszich drogach i przepavach. Takji żorotni i bjedni, rovnak jezdes mojigo rodu i ricerskji go ducha. A znak ricerskji na tvoji pjersė vjidzoł tu pon Derda, jak cebje cucilė wu dvornjika po ni straszni nocė. Proszė cę, pokoų mje ten znak!

Tak jô rozpjał vamps i zjał ze szejki znak rodov Zoborskjich. A pon vzał go do rėkji i z vjelgą wuvogą jał go wobzerac. Ku reszce rzekł:

— Takji znak nosilë polskji ricerze na zbrojach a zvelë go ringrafem. Mój przodk Vjitosław noseł ten znak ve vojnje na Moskolóv, a że to jego ringraf, wo tim svjodczy herb nasz, vëreti na telni stronje. Zdrzë: młotk a po wobu stronach po jedni leliji. Risunk ju srodze skażoni, ale rozeznac sę daje... Vjidzoł jes na portrece mojigo przodka Vjitosłava v dvornjice ringraf takji. Pamjęc v naszym rodze njese, że svój ringraf won doł v dorunku ricerzovji polskjimu, chturen mu zëcé retovoł v bjityje. Rzeczë mje, przijacelu: Zkąd tã vzał v spodku ten ricerskji znak?

Jô wodrzekł:

— Nje vzał jem go v spodku po starszich, bo nje znoł jem njigde anji matkji anji wojca. Serota, dostoł jem sę do gbura na pustkovjé, chdze mje vëchovelë na parobka. Ale sela mocnjejszô vënekała mje v svjat. A ten ricerskji znak doł mje na vłosnosc człovjek barzo njeszczestlevi v godzenje smjercë a z njim zlećenjé czëżkji.

— Żeli tak, to ringraf vroceł na pjerse vłoscicela, a zlećenjé vëpełnjic będziesz muszoł, chocbes mjoł przë tim duszë stracëc!

Ale mje wob nę całą rozmovę v głovje zaczęło szumjec jak v boru, kjej v njim jidze zimkovi vjater. Prąd skri mje przechodzeł, jak v nen czas, kjedem v zomku Sorbskjirn vsadzeł na głovę szołm Vjitosłavovi. Z głëbji dusze vëszoło i zazdrzało mje do woczju pitanjé:

— Czim i kjim tã poprovdze jezdes, Remusu?

Njim zeszlasma z gorë, pon Sorbskji jesz roz wobroceł woczë v stronę, chdze srebernô stażka Lupavë łączela sę z Garneńskjim jezorem. Rzekł:

— Za gorë i rzekji mesle moje lotą po bjołé wopokji Arkonë. Przegrałasma vojnę tesącletną i tam po za sobą wostavjilasma grobë przodków naszich. Klëknjijina i zmovma pocerz za wumarlich.

Jô kląkl i povjedzoł:

— Będę proseł Boga wo jich zmortvichvstanjé! A Derda, ten smjeszni i vjedno kumrë majaci v głovje, stanął połen statecznoscë, vëcignął rękę v stronę, zkąd plinęła Leba, i rzekł mocnim głosem:

— Tam stoja nasze szańce, a z njich më woddobędzemë, co nasze!

V Smoldzenoch pon Sorbskji nom kozoł vëszukac kvaterë. Przëszedł do nas Derda jesz przed nocą i godoł, żebesma sę z njimi zabrała v gromadze do Sorbska, bo pon v porę dobrich konji przëjachoł. Ale Trąba, chturen nji mogł zaboczëc że mu sę Derda no v Sorbsku przedstavił jako czort na wurlopje, vesoko podnjosoł ręce nad głovą, zaczął sę jiscec i zarzekac, że żodną mjarą nje pojadze.

— Volë mjetelok i grulkę Trąbjinë, Remus. A żeli mje wob drogę do tich błogosłavjonich norzędzi bjałkovskjich Zlé veznje, tak tã będziesz mje mjoł na sumjenju!

Tak jô mu przërzekł, że sę nje vroce do Sorbska, choc krom vszetkjigo dusza moja mje tam cignëła.

Pana Sorbskjigojem vjidzoł reno wostatniroz. Won, takji pon vjelgji, mje bjednigo człovjeka wuscesnał za szeję, jak brata, a na woddzëkovanjé povjedzoł:

— Bjedni jezdes a krevji ricerskji. Dlotego też zgjinjesz jak nasze rodë kaszubskji v daremni valce wo zaklëti zomk. Dživné są drogji Boskji!

Kjej jesma z jednigo kuńca z Trabą wostavjila Smołdzeně, be jisc v stronę Głowczęc, z drugjigo kuńca v stronę Jizbjic z Derdą jachoł pon Sorbskji. Traba sę za njimi wobrocoł i żegnoł krziżem svjętim, pokąd jich mogł dozdrzec. A jak jich ju połkneła chmura kurzu na drodze, vestchnął i rzekł:

— Kamiń mje ze serca spodł. Bo mje stracili belo żebe cę znowu nje namovjilě do nigo pjekla. Mje vjedno sę mekci, że i ten potcevi Derda i nen czorni wod żogóvk zbjeranjô, nje rzeklszě wo samim panu, są vszescě v jakjichs kantrach z njedobrimi mocami. Ach Remus! Jak jô będę szczestlevi przě pjerszim klasnjecu mjeteloka na chrzebce mojim! A choebe to dało guz, jak głova novonarodzonigo dzecka!

Kjej jesma na drugji dzeń z daleka wuzdrzała zvonnjicę koscoła Głowczeckjigo, słuńce ju mjało za sobą vjęcij njiże połovę svoji drogji. Ževi wogjiń loł z njeba, a z daleka trząśł vjodrem dudnjaci jak z pod zemji grzemot. Na ten koscoł, z chternigo vënekelě dopjero naszë movę, woczë moje mje provadzelě. Naszedłszë, vjidzoł jem, że belve vjazarck z duzych camróv budovani. Vkoł njego rozložel sę smętorz duzi, pelen grobóv. Ale poznać belo dobrze, chdze nasz kaszubskji svjat sę chovoł, a chdze novotni potomcě do zemji sę kłedlě. Bo v ti stari kaszubskji połovje smętorza kvjitlě kvjotkji te same, co wu naju na vsě przed woknami chat ve vjeskjach wogrodach. Z lasu kvjotkóv strzelałě v gorę krziže, v dzivni sztoltě zeželaza vëkuti, abo z drzeva vëczosané tablice i timiž krosami malované ludzką ręką, jakjimi Pon Bog przëwoblekl te samorodni kvjotkji na grobach. V novotni połovje smętorza czorni krziže, z njemjeckjimi nadpjisami v regji jak vojsko wustavjoni: to ju belo cuzé. Bliżij pod koscołem, chturen na ten njemjeckji porządk patrzel, jak kokosza, chterna cuzé ptastvo vësedzała, pesznjilě sę grobové kaplice vjelgich i możnich rodóv kaszubskjich. Vod nachodzaci burze robjilo sę tak cemno, zem le z vjelgą starą mogł vëczetac jich mjona. Na njemjecką pokračoné czetoł jô tam przezvjiska kaszubskjigo ricerstva: Bëdzemiróv, Domarusóv, Borkóv, Žiževiczóv, Vjilkóv, Stojentinóv, Rekovóv, Zastrovóv, Nadzmiróv i jinsich. Njechterne jô ju czetoł przë hiskach grzemotovich. Bo chiže, jakbe wona na nas ždała, pobjegła czeżkô burzô całé njebo. Grzemot coroz zatrząśł njebem i zemją. Zchovałasma sę z Trabą pod dach grobovi kaplice rodu Podkomorzóv, be przeczekac njepogodę, bo njedługo a z njeba spadła fala, jakbe sę chmurě zervalě. Njevdarzë sobje, jak dłuho ma tam sedzała, jaž tu wod razu całi smętorz stanął jak v wognju i strzaszlevi grzemot strząśł zemją i kaplicą, że naju vërzuceło vprzodk i ržněło wo zemję. A jakžesma sę podnjesła, tej ju v naszich woczach całi koscoł stojoł v wognju i poleł sę, jak vjelgô smolnjica.

To pporun Boži trzasnał i społel svjätinję, v chterni zgasilě movę tich, co ję zbudovelě na Jego chvalę.

Zdrzoł jem, jak wuroczoni na ten poláci koscoł, v chternim zvoně tero zaczełě njepojętim sposobem straszlivje zvonjic. Ale przez to zvonjenjé czuł jem jesz cos: Tec tam v tim koscele verazno chtos spjevoł! Tak mje to ruszeło, zem stanął jak zdrevnjałi. A pjesnjô plinęła przez grzemot i trzosc polácigo dachu:

Rzekł Pan do Pana mego łaskavim
Svim głosem: sądz mje przë boku pravim
Až tvoje vszistkji zuchvale vrogji
Dam za podnožek pod tvoje nogji.

Deszcz woprzestoł. V krotkji chvjilě moc ludztva zgromadzeła sę na smętorzu. Ale jô nje vjidzoł tich ludzi, le muszoł jem patrzec na len poláci koscoł, z chternigo nen spjev pënał. Czule go i ludze i rozległ sę krzik:

—Tich tam v koscele retovac! Cesnělě sę do dvjerzi, ale te dzivnim sposobem belě zamkli. Chtos przëstavjil drabinę do wokna i vezdrzoł:

— Sedzą stareszk i stareszka v łovce i spjevaja. Rozvalęc dvjerze! — A wob ten czas przez trzosc doł sę czuc dalszi spjev v movje zakozani:

Przë tej pravjici Pan jest nad Pani
V dzeń gnjevu svego zetrze tirani,
Sąd svój rozcagnje po całim svjece
I njeposlušzni narodě zgnjece...

Jednak tero na retunk nim stareszkom vēszukoł chtos mocni drag. Kjile rąk go chveceło i zaczęłë bjic njim v dvjerze koscelni. Ale v ti chvjilë kanała na dachu jedni z grobovich kaplic vesokô postacejô v dŕugjim kolnjerzu i ze spiczastim kłobukjem na głovje. Czort ten cze człovjek trzimoł drag v ręku i trzasnął njim z całi mocë v wokjenni krziž, tak že całe wokno z łóż vēlecało i z trzoskjem vpadło do koscoła. V ti sami chvjilë płom vjelgji vēszedł woknem vēbjitim, a ludzom, chterni wob ten czas vēbjilë dvjerze, dzekjimi jęzekami wogjiń zabjegł naprocom. Spjev wumarł. Ale v ti chvjilë Trąba mje chveceł za remję, cignął z całi mocë za sobą, a pokazujacë na tego, co to wokno vēbjil i sę szętoleł jesz po dachu, vrzeszczoł:

— Poj chize, Remus. Njevjidzoł tē, že ten tam na dachu, to nen pjekjelni malorz ze Sorbska i z Łebskijch Błot?

Jô sę doł cignąc Trąbje, jak won choł, bo mje vjedno v wuszach brzemjoł spjev tich wostatnich Kaszubów v zapolonim pjonem boskjim koscele, wostatnim kaszubskjim vtich stronach. Przë vjidze gorejáci zvonnjice Głovczekjigo koscoła spjeszno vzełasma drogę ku naszym stronom.

Cechô vjesko za lasami! Jakže mje belo mjiło, kjej jô po tim strasznim vanoženju ku reszce wodpoczivoł v moji jizdebce wu szkolnigo! Njigdem jesz v žëcu tak sę nje ceszeł, že mom swoje doma. Trąba z redoscą podlegoł włodzë grulkji i mjeteloka svoji bjałkji Trąbjinë.

XLI

Straszné przigodë v chace na polu. Smjerc Trąbë.

Nje liczeł jem sobje jesz mnogo lôt, ale ne wostatné przigodë dodałë mje jich jesz tile. Wumęczenjé legło na mje, jak kamiń czeżkji, tak že dŕugjimi tidzenjami jô ležoł na łozku przemiszlajacë. Ale za vszetkjim przemiszlanjim vstovoło, jak stolemnô cenjô, noremné pitanjé:

— Chtuž tē provdzevje jezdes, Remus, i jakô cë namjenjonô procô?

Vjedzoł jem tero, že ricerską mom duszę jednigo z przodkóv mojich, chterną ve mje zgodł ju i njeboszczik krol jezora. Ale na moje vjelgji mesle kładłë sę, jak Mora, mój život žorotni i wudba ludzi, chterni ve mje vjidzełë le dovnigo parobka z Pustk a tero hańdlarza, chturen z ksążkami po vsach vanoži. Ko rovnak seła, chterna ve mje vēbuchła v chvjilë, jak jem vložel ricerskji szołm mojigo przodka na głovę, ta seła ju wusnac nje chcała. Le dlo nji jô nji mjoł robotë i dlo tego wona mje duseła wod strzodka.

Kkej jem tero spomnjoł wo pjekni łovjoczce z nadjezora Vdzidzkjigo, tej jô vjedzoł, zem prožno wucekoł tam na ten smętorz kaszubskjigo ludu za Žarnovjickjim jezorem, pełen zolu, wurzasu i womon. Pokąd jô tam valczec muszoł, be vēnjesc duszę i zdrovjé bez skaze to Glonk i Vesokji Zoborë wostałë slode ve mgle minjonigo szczescô. Ale kjedem tero vroceł zdrovi, krosni te wobrazie Vdzidzkji vstałë przed mojimi woczoma v cudovnich vjidach. A nocudovnjejszi vjidë bjiłë wod postaceji pjekni łovjoczki, krolevjonkji jezora. Beło mje tede, jakbem muszoł zańsc, klęknąc przed nją i movjic:

— Pjėknô jezdes, jak dzevanna v polu, redosc žęcô nosisz jak jutrznjô rožovô a włodzë mosz krolevską nad moją duszą. Založma krolestvo na jezorach: jô krol a tē moja krolovô!

Ale kkej mje Trąba navjedzeł, jiscacë sę na svoje bjałkę i kkej jem na sobje czuł woczë ludzi, zdrzacë na poł ze vžgardą na poł z litoscą, to moja dusza robjiła sę małô i vstid mje przęgnjotł do zemji, jak na za dzecinnich lôt, kkej jem boski knop mjoł przenjesc peszną krolevjonkę do zaklętego zomku.

Krotko po naszym navroce z Łebskijch Błot, Głovczëc i Sorbska, przęszedł Trąba z wokjem mocko podbjitim, sođł na zedlu i rzekł:

— Jak vjidzisz, Remus, noszę kvjit pod wokjem, zem szcztlevje se zнову połączel z moją bjałką, jak to se nolezi na ženjalich ludzi. Klině mozesz na mje czasac, tak jô jezdem jesz zdrevniali wod tich przigod naszich. I to cě rzeke, ze chdze v zěcu uwoboczę Czernjika, tam veznę nogji za pas, jak przed nostarszim Luceprem z pjekła. Nje vjem jesz dzis, cze won to nje beł nim pjekjelnim malorzem cze nje, tak wonji za sobą szlachują! Nich dvoje stareszkóv, spjevajacich v Głovczeckjim koscele, tich won mô na sumjenju, želi won tam mô jakji sumjenjé. Poczuz vëbjijô wokno. kjej ti tam vëbjijają dvjerze? Przez tole wogjiń wod strzodka dostoł swoje pojigę i nje dopuscel ževi dusze do retunku. Żebem beł szandara, to bem go za to zaru broł do sodze. Ale chto vje, czebe se mje v rëku nje wotmjenił v kupę smołë abo vjehc grochovjin abo v jakji gorszé brzedalstvo. Na mój głupi rozum Czernjik i nen malorz, to jedno Złé.

Jô vjedzoł ju, chto to beł. Njedarmo mje panna Slavijna v Sorbsku wo dzejach Smętka povjodała.

Z tim vszetkjim zëcé moje se wodtad njick nje wotmjenjilo. Rok za rokjem szedł ve vjecznosc, a jô wobchodzel, jak dotad, z daleka vodë Vdzidzkji. Le przez wuzimkji drzëv celovoł jem chdze roz wokjem v stronę Glonka i Zobór. Alem nje smjoł wodvjedzëc molóv moji tesknjaczkji.

Mój tovarzesz Trąba skruszoł njepotimu po nich przigodach na Pomorsce. Cerplivje, jak stari woseł, dozvoloł won procovac bjałkjenimu mjetelokovji na plecach. Jak ze mną vëchodzel v svjat, to czasem v poł drogji se zavrocel i mje wodszedł. Movjoł tej, žiczacë mje drogji z Bogjem:

— Remus! Straszno mje se zrobjilo! A naze v nocë, kjej bëdzema ležala na sztreji, zańdze nen pjekjelni malorz abo nen czorni wod žogóvk zbjeranjô i naju porvje na jaką zibję. Ludzkô moc tu nje pomože, a jô se przëznaję tobje, ze ju nji mom selë dac na moji kanonje vjęcij njiz jednę zvrotkę. Ho, ho! Ju jô vjęcij nje będę grivoł pjerszi notë v Mjirachovskjim lese.

I rozplakoł se Trąba i szedł.

A i mje se chdzeroz zdovalo, kjej won se wob vëdrovkę kracel po lese — szukac grzebë abo zbjerac drevno, ze to nje Trąba, ale jakjis vjekové jak svjat i brodaté krosnję tam gospodarzi. Tak won se zestarzoł.

Jednigo roku, chturen chovoł za pazechą dosc tile njeszczescô, ju wod Svjetigo Mjichała mroze i smjegji scesněłë svjat wobrëczą lodu i płachtą bjoła, jak zgło smjercë. Le v ludzkjich checzach dużimi wognjami v kominkach bronjilë se ludze strzelevi zemje. Ma dvaji z Trąbą vzëlasma se v ten czas na vëdrovkę po vsach. Wu mjc nje beło vjelgji chęcë, ale Trąba se tą razą napjeroł, zem mu nji mogł wodmovjic. Znadz tak ju beło namjenjoné.

Vësžlasma v advańtovim času przed Godi, kjej ludze naszi redzi kupovalë moje tovarë na podarunkji dlo dzeck v Božé Narodzenjé. Trąba mje pakovał szopkę na karę, chterną v gburskjich i chłopskjich chatach wobsvjecoł, be pokozivac dorosłim i dzecom cuda woni nocë, kjej pastuszkovjc przënekelë z pola, be se poklonjic Dzeczatku v žlobje. Przë tim won groł na skrzepjicach i spjevoł:

— A vczora z vjeczora
Z njebjeskjigo dvora
Przëszła nam novjina,
Przëszła nam novjina—
Panna rodzi sina.

Cepło sejało v tich vjeskjich jizbach wod polacich se na kominkach vjelgjich szczëp drevna. Wogjiń liszczoł v szklacich woczach dzeci, zgromadzonich vkoł szopkji. Mje tede zvezajno starszi brelë na stronę valkjerz, zebe dzecë nje vjidzale, co dlo njich gvjozdka przënjese. Kjej ma tak nasžla z mrozem v ruchnach, ze smjegjem na nogach i žlodzą na vlosach i brodach, tej ludze rozgrzani przë pjecach dzevovelë se, jak ma ten mroz strzamac možema. Ale jô poprovdze njigdem mrozu nje czuł, a Trąba potcevi wogrzevoł se wod strzodka z butelkji, chterną v Koscerznje wu Neumana nalac sobje kozoł. Jednigo dnja ma pravje vësžla z Rotëbarku

i chcała przez Juszki na Vdzidze. Ale ledvjesma vėsła ze vsě na szeroką drogę, podnjesła sę takô kurzatva, zesma svjata nje vjidzała. V takji krzikvjo muszałasma sę jednak zbłądzec i zińsc z drogi, bosma szła i szła a jednak Juszk jak vjidzec nje belo, tak nje belo. Wolica znanô nama dobrze z naszigo vanoženjô vėzdrzała cuzô, jakbesma ji jesz njigde nje wobzerała. Dovno ju nom na woczě bełbe beł muszoł przinśc vesokji vjatrok nad jezorem Juszkovskjim, a tu le njebo i smjeg. Tak stanovjił sę ku reszce Trąba i rzekł:

— Remus, tero mje ju pcvno jak amen v pocerzu, że ma zablądzeła. Dovno ju mjałasma minąc mały las, v chternim sedzi gospodarstvo lesnigo a za njim droga v gorę a za nią prosté jak stoł pole v stronę Juszk. A ma tu jidzema v doł a las tam chdzes daleko po pravi ręce, kuli go tam procem kurzatvė vjidzec.

Tak jô sę rozzeroł na vszetkji stroně i wuzdrzoł ku reszce dalek v woczě przeką nekających smjot jakjis vjid. Rzekł jem tede do Trąbė:

— Navprost jô vjidzė vjid, jakbe z jakji chałupě. Gvesno tam mjeszkają ludze, chterni nom povjedzą, chdze ma tu zaszła. V takjich nocach przed lati na pustkovju vėchodzeł stari Mjichoł trąbjic na zbłądzonigo.

— Jô źodnigo vjidu nje vjidzė — rzekł na to Trąba. — Ale dosc, że tē vjidzisz. Pojma, bo to straszno błądzec v ti smjegovi pusti, nje vjedzącė, cze woczě człovjeka vėprovadzą do ludzi, cze teź ducha wostavji v tim smjegu.

Tak jô z woczoma v nen dalekji vjid vlepjonimi provadzeł. Wod ti chvjile vjater, chturen naju z przodku bjił po skarnjach i v woczě parzeł smjegiem, wobroceł sę i jał naju z telu popichac. Czim dalij tim barzij cuzô zdovała mje sę bęc ta strona, ale vjid svjaceł ju barzo vcrazno. Ma na njen dażela chize, gnani z telu vjatretem i smjotami.

Za dobré poł godzeně veszłasma na małą gorke, na chterni stojała chałupa, napoł v smjegu zapadłô. Z jednigo njevjelgijigo wokjenka zoleł sę vjid. Przed nią kavałk połomanigo płotu sztoperczeło ze smjegu z luką dlo dvjerkóv, chterne pevno połomané pod smjegiem leżałė. Przejachoł jem przez nę lukę z moją karą, a Trąba przede mną skoczeł do dvjerzi i klepoł, Kjej sę jimu njicht nje wodezvoł, wustavjił jem moję karę z towarem i Trąbovą szopką na nji pod woknem. Trąba chvjądającė sę pod dvjierzami krąceł głovą:

— Remus, jô tu njick vjęcij nje vjidzė jak samę checz, bez stodołė, bez chlevóv i bez woborė. To je jakjis dzivné posodłovjė v ti pusti. To jak v bojce wo mordarzach i jich zchronjiskach. Żebe to tu nje bełė rovnak nasze stroně, za njick v svjece bem do ti chałupě nje vlozł. Ale v ti pogodze nji ma sposobu jisc dalij.

Tak ma tede v gromadze wodemkneła dvjerze, chterne provadzełė v mali domovnjik. Z tego ma sę domakłała v stron vjelgijigo komina do drugjich dvjerzi, przez chterne skałami szkleł sę vjid. I tu na nasze klepanjė njick sę nje wodezvało. Trąba sę trząsł wokoma mje jak v wogroszce, cze to wod zibu, cze teź uwod strachu, tegom sę njigde nje dovjedzoł. Tak jô vzał za klamkę i wodemknał dvjerze i vszedł.

V jizbje poleła sę le jedna drzozga, zatchłô v kominku. Przė ji vjidze doznac sę belo možno, że łozka anji statkóv źodnich v jizbje nji ma. Na glenjanni podłodze sedzała gorą gromadė drevk czorno wobleczonô postacejô kobjetė, chterna sę tero podnjesła i stanėła prosto, tak że vjid wobsvjecoł ji skarnje.

Smjercė belbem sę prędzij spodzoł, njize nańsc tu v tim molu tę kobjetę! V pjerszi chvjilė vjid drzozgji woszkłeł ją całą jak złotem i małowjele a belbem krziknął:

— Sidonja z rodu Borkóv!

Tak wona no v Sorbsku v ni straszni nocė vėsła z wobrazu na scanje na krotką chvjilę. Ale wod svjezigo vjatra, chturen z nami veszedł do chałupě, wodvroceł sę płom drzozgji i tej jô wuzdrzoł bjedné cemnė ruchna i bladé skarnje Julkji z Garecznjice, jak jô ję poznoł na moji pjerszi kompanjiji do Vejherova. Jednak całô długô chvjila przesła, njimem mogł vėdostac słovo, be pochvalic Pana Boga.

— Na vjekji vjekóv, Amen! — wodrzekła Julka.— Vjítom cebje. Vjítoslávje! — Jô njick nje wodrzekł, bom sobje tero przëboczeł, że wona ju przed laty zwała mje Vjítoslávem, kjej pjerszi roz mje vjidzała na drodze do Slrzepcza. A tam v zomku Sorbskijm portret mój vjisoł, a na pjersach jô noseł Vjítosláva rickerskji ringraf. Jakżeż jô bjedni, njewuczali człóvjek mjoł nalezc klucz do ti zogodkji?

Kjej jem tak stojoł i przemiszoł, Julka, jakbe moje mesle zgodła, zaczęła movjic:

— Vjidzałam cebje na Sorbsku. Vjidzałam cebje i tvojigo tovarzesza tonącich na Łebskijch Błotach i zanjesłam volanjé vasze do rebokóv, chterni vaju retovelë. A tero przëboczę sobje, com cë rzekła przed laty na drodze pod Garecznjicą. — Roz jeden i roz drugji nańdziesz mje na svoji drodze. I tede sę co stanje. Ale dnja anji godzenë naszigo potkanjô vjedzec nji ma. Tero sprovadzełam cebje v tę wopuszczoną chałupę daleko wod ludzkijch mjeszkanji, bo muszę z tobą movjic.

Tej vezdrzała na Trabę:

— Przënjes, człóvjeku, z nigo alkjerza dva zedle, chterne tam nalezesz. Jô zrobię wogjiń na kominku, bo vama będzie zemno.

Trąba, chturen dotąd stojoł przë dvjierzach, jak chłop ze smjegu z wodemkłimi woczoma, ruszeł sę tero i przëjnośł ne zedle. Julka momańt zagrzebała na kominku i dołożeła porę szczép z gromadë, na chterni przedtim sedzała, dmuchnęła i ju vjesołi wogjiń bjił kominem v gorę.

Tej ma sadła vkoł cepła z wognja, chterno chopało z kominka: Trąba na gromadze szczepóv, Julka na zedlu naprocem wognja, a jô na dregjim zedlu v bok. Na dvorze veł vjater i sepoł ze svjistanjim fale smjegu na scanë i dach chałupë, klepoł z glińgotanjim v małi zeloni szibë wokna i nekoł bjołi sztołtë mjimo szib, jak duchë, rade zazrzec, co sę dzeje v ti samotni chałupje.

Ale v chałupje panowała ceszô. Navetk Trąba procem svojimu zvezajovji mjoł movë jakbe zapjeczëtovaną. Julka wob ten czas zdrzała cvjardimi woczoma v wogjiń, a po długji chvjilë rzekła głósem głëbokjim, jakbe to movjiła cuzô vosoba:

— Vjítoslávje! Małą chvjilkę a stanjesz na rozestajnich drogach. Dvje kobjetë zabjegłë cë naprocem: Jedna z worzóvigo gnjozda, drugô kaczká z woborë. Nabędą na cebje pravo, ale tē pudzesz svoją drogą... Dalij nje vjidzë... Chmura a za nją pustô...

V ti chvjilë prisnęło ze szczepóv na wognjisku skrami, jaż na jizbę, a płomiń wognja zgurdzeł sę tak, że v jizbje scemnjało. V straszni bjelë bjegałë tero mjimo wokna sztołtu bjołich duchóv smjotë a vjater, chturen jim nje dozvolół przezerac woknem, trząśł chałupą, jakbe ję choł vëvrocëc na rëbë.

Starô Julka wobroceła sę do mje i rzekła:

— Chcałabem cë drogę vësvjecëc, cobes vjedzoł, kędë jisc, kjej mje nje będzie. Bo jô, boczę, ju nje będę długo vjekovała. Położ drevna na wogjiń.

Kjej jem przëložel drevna, płomiń v wokamergnjenju sę rozpoel a vjidno wuczinił tak, że cenje nasze duzi, jak cenje stolimóv, po scanach sę ruszałë. Julka znovu długą chvjilę zdrzała cvjardimi woczoma v wogjiń, tej zaczęła movjic:

— Ve Vileją Svjetigo Jana, kjej dzeń i noc sę zrovnają, będziesz tē na Łisce. Wobrządk stari, jak žecë ludzi na ti zemji, wobchodzeł będzie lud. Dom cë tej mjecz i vjid, bes vjodł za sobą vëbranich svojigo norodu ku vëbavjenju zaklëtigo zomku. Ale jednigo cë dac njimogë: Tego, co jak bliza morskô scigô wokrëtë v brozdëjich dróg, tego, co jak wobrëcz trzimô gromadę, tego co duchom daje moc nad całami... To tē som mjec muszisz.

V ti chvjilě Trąba mje szturnął łokcem i szepnął cecho:

— Nje czuł tē, Remus?

Jô słuchoł, a jak milczenjé zapadło v jizbje, verazno dochodzeło mjegranjé zvonków przēsanjach, chterne jakbe chdzes z daleka najeżdzałē. Julka sedzała cecho, patrzącô v wogjiń. Woczē ji zemnim szklekē sę łiskjem. jak lod ve mrozové noce. Ale ku reszce i na ji skarnjach drgnęło, bo znadz i do ji wuszu dochodzeło przez kurzatwę i szor vjatra dalekji granjé zvonków przē sanjach. Słuchała chvjilē, tej ji skarnje zaczęłē sę krzewjic jak wu dzecka, chterno płakac chce. Nagle zervała sę, vëprostovała i słuchała z wuvoga.

A granjé zvonków coroz krocij nachodzeło.

— Cos sę tero stanje! — pomesłoł jem sobje, a zib mje przeszedł po plecach. A patrząci v Julkę, jak wona tam vëprostovanô v łunje wognja stojała, krom bjednich ji ruchen, poznołjem v nji Sidonję z rodu Borków ze zomku Sorbskjiogo. Ale wona raptem krziknęła:

— Jadze Smętk!

A ceszij dodała tak, że le jô to czuł:

— I Smjerc!

V ti chvjilē zvonkji jesz roz mocko zagrałē przed chałupą i wustalē. Tej sę dało czuc mocné stapanjé za dvjerzami, pjęsc jakôs klasnęła ve dvjerze, chterne sę wodemklē z trzoskjem i veszła vjelgô postacejô ve vesokjim kapeluszu i długjim kolnjerzu.

— Malorz ze Sorbska! — krziknął Trąba i jak szoloni vëburkl z jizbē. Ale won, chternimu vesokji kolnjerz zakrivoł tvarz po woczē, stojoł chvjilē i łiszczol woczoma, tej wodezvoł sę ragajăcim głosem. A beł to głos Czernjika:

— Cuż va tu stojita, jakbe vom na woczach stanął som szatan z pjekła! Lepji besta mje povjedzała drogę na goscińc do Koscerznē.

— Tę tē lepji vjesz, Smętku, i tvój voznjik z pjekła!— rzekła Julka.

— Ha, ha! — rozesmjol sę Czernjik. — Starô Julko z Garecznjice, chterna nji mozesz zgrezc worzechów dzevczătka ze zakłętigo zomku! Pjėknô Sidonjo Borkovno, cos przēznała sę do czarów, chternimi vëtěpjilas rod Grifovi kaszubskjich ksążăt! Nacuż tē budzisz v tim żorotnim chłopje — i pokozoł na mje — ducha Vjitosłava z przed trzesta lôt? Proźnô tvoja robota i bo jô na njego nasłę dzenną bjedę ludzką, chterna go zje.

— Hrabjo Strozzi! Włochu czorni! Łgarzu! Tos tē jich vëtruł, naszich ksążăt. włoskjimi truceznami! — krziknęła Julka. — Ale boczē, duchu złoscē i potępjenjô! Jednak roz nom vińdze słuńce a mē tu stojimē na Bjołi Gorze!

—Gora Arimana ją swoją cenją nakreła! Tëro jô tu panem, jaż do rena!— I vzął i zervoł ze sebje vesokji kłobuk i kolnjerz.

Stojoł tero przed nami njicht jinszi le Czernjik. A won do mje kjiwnął głową i rzekł:

— Dziso to wostrzejszô przeprava, njiże no ve Zvadze! Ale i dziso jeden wumrze.

Tero mje jakbe wogroszka porvała. Z bjiăcim sercem źdoł jem, co sę stanje. Julka stojała jakôs vesokô i postavnô naprocem wognja v kominku, chturen zaczął gasnąc czornim dimem, jakbe go chtos duseł. Ale Czernjik sepnął gorscą na wognjisko i zaru vjid dzivni krose rozeszedł sę z kominka po jizbje. V tim vjidze

stojelë wonji naprocom sebje: Julka i Zli v postaceji Czernjika i zdrzelë na sebje z woczoma, z chternih polełë sę vzgarda i gorz vjeczni. I wudało jim, jakbe dvje moce sę lu probowałë, woba vjelgji, pjëkné i straszné. Ku reszce pod łiszczącym vezdrzenjim Julkji spusceł Czernjik woczë. Tej wobrocela sę do mje Julka i rzekła dichającô cieżko:

— Jidz tero i spjesz sę barzo, želi chcesz, be tvój tovarzesz nje przëpłuceł zëcim ti nocë. Bo chdze jô i won — vskozała ręką na Czernjika — sę ziéndzema, tam vjedno człovjek wumrzec muszi.

Tak jô sę zląkł srodze wo mojigo tovarzesza i vzał jem sę chiže i vëbjegł na dvor. Tam jô vjidzoł, że kurzatva woprzestala a gvjzodë vëjiskrzelë sę na njebye i mroz straszni zesłałë ze zemnigo, ale vjidnigo njeba. Ku mojimu vjelgjemu dzevovanju nje vjidzoł jem anji sank anji konji, chterne przëvjezłë Czernjika. Daleko wuzdrzołjem drogę, vësadzoną drzewami, chterna provadzela wod jednigo lasu do drugjigo. I wod razu jô poznoł, że to vjadomô droga do Juszk. Ve vjelgjim strachu wo Trąbę szukoł jem v smjegu jego szlachu. Beł won zavjani, njepevni a po kjile krokach ju nje doł sę vjęcij rozeznac. Tak jô sę stanovjił i zdrzoł vprost przed sebje, ale ledvjem vezdrzoł. tak mje zemni pot na łosenje vëstapjił. Tec tam drogą z jednigo lasa do drugjigo, bjelącô sę strasznią bjelą, szła Smjerc! Na stolemnim kosesku vesok pod gvjzodë łiszczalo smjertelné želazo. A pñelëla drogą tak spokojnô i cechô, jakbe mjała przed sobą dobrą i spravjedlivą robotę.

Przežegnoł jem sę krzizem svjëtım i zdrzoł jak zdrevnjałi, jak na bjołô postacejô Smjercë pomału znjikała v lese. Tej jem sę vzał i chiže dažel do woni vësadzoni drogji, bom so wuvozoł, że Trąba nje chdze jindze będze szedł le na Juszkji, dokąd ma chcala pjervji, njimesma zbładzela do ni dzivni chatë z Julką.

— Cuz sę tam tero nje dzeje? — pomesłoł jem sobje. Ale Smjerc, co przed chvjilą przeszła v mojich woczach, przëboczela mje mojigo tovarzesza. Szlachóv jô žodnich po njim dzivnim sposobem v smjegu vëpatrzec nji mogł. Ale ko won rovnak njedovno chatę. wopusceł, muszoł bëc njedaleko. Tak jô stanął i vołoł z cali mocë:

— Hej! Trąbo!

Scana lasu wodbjila moje vołanjé i woddała go procemni scanje. Tej nastala ceszô, przez chterną jô nadsluchivoł z wuvogą. Ale njicht sę nje wodezvoł. Le gvjzodë mrugałë ze zemnigo njeba, a mroz cał jak žogovkami. Tak jem szedł dalij, srodze zajisconi wo mojigo tovarzesza. Krom tego mje chdzeroz chodzelo do głovë pitanjé:

— Chdziž sę jednak podzałë konje i sankji, chterne do samotni chatë przëvjezłë Czernjika?

Tej jem szedł dalij. A na svjece beło tak cecho, jakbe vszescë ludze vëmerlë i le jô som wostoł jedini pod tim njebem, pełnim zemnich gvjôzd.

Szedł jô tede i szedł, ale znovu co dzivnigo sę stało: na drogę, chterna z jednigo lasa do drugjigo a dalij do Juszk provadzela, nji mogł jem nańsc.

— Cuz na svjece! — pomesłoł jem sobje. — Co sę z tobą, Remus. dzeje? Jak nje vëbładzisz na dobrą drogę, śladnje ta Smjerc vińdze na cebje, chterna kanëła dopjeru mjedze jednim lasem i drugjim.

I szedł jem dalij godzenę i dłužij. Ale drogji do Juszk jak nje beło, tak nje beło.

Tak jô stanął, wobroceł sę i zdrzoł slode sebje na drogę, chternąm przeszedł. Želi jô szedł prosto, to bełbem muszoł vjidzec vjid v ni chace na gorce, v chterni takji dzivné rzecze sę dzejałë ti nocë.

Ale chatë vjidzec nje beło.

Przēboczeł jem sobje tero, jak no Mjichoł na Lipińskjich pustkach za mojih knopjēcich lôt wopovjodoł: Zema womona ludzom woczē manji i provadzi jich vkoł po smjegu. Po długjich godzenach trofjô człovjek na swoje szlachē i na mol, z chternigo vėszedł.

— Gvesno cę jakji Złē manji! — rzekł jem do se. Tak jô sę przeżegnoł, wukłakł na smjegu i podnjosł ręce do Boga, żebe mje doł nalezc drogę do ludzi i pozwoleł retovac wod smjercē mojigo tovarzesza. Kjej jem vstoł, rzekło mje do wucha:

— Jidz, Remus, twojim szlachem nazod, jaż wuzdrzisz znovu z daleka przed sobą drogę mjedze dvuma lasami.

I tak jô też zrobjił.

Alem znovu szedł dobrą godzenę i dzivno mje belo, bo moje kraczaje provadzełē ve vjelgjim kole nazod. Jakuż jô mogł przē zdrovim rozumje jisc v koło a nje prosto? Ale nje mój rozum tu zbłędzeł, le mocnjeszi sełē v tim procovałē.

Ku reszce žem jednak doszedł do takjigo molu, zkąd mje sę znovu pokozala droga wobsadzonô drzewami mjedze jednym lasem i drugim. Wobezdrzoł jem sę tero v teł, żebe wuzdrzec tę chatę, v chterni jô wostavjił tich dvoje dzivnich i strasznych ludzi, ale nji mogł jem sę ji dopatrzec. Nje robjił jô sobje wo to v ti chvjilē žodnich mesli, bom sę nobarzij strachoł wo Trąbę. Krom tegom seju męczeł wod chodzenjô i przēchodzeło mje do głovē:

— Cze moze ta Smjerc na drodze nje njesła kose na Trąbę, cze też zataconô ždała na mje pode drogą v lese?

Alem tero rvoł dzirzko długjimi krokoma vprzodk, z woczami na gvjodźdē, cobe nje milec drogji. Tak jem sę ku reszce dostoł na drogę do Vęglikovjic. Zavjanô wona bela i žodné kołovaža anji łoze sań nje vęcignęłēpo nji dvojnich žłobóv. Ale zbłędzec ju njebelo možno, bo po wobu rēbach stojałē drzeva.

Zib mje broł i chęc spjiku, alem rovnak szukoł przek i spak drogji za znakami krokóv Trąbē. Ku reszczem je nalozł. Szlē wone z drogji na wurzmę pod lasem. Tęde won gvesno szedł, be las go wod vjatra zastovjol. Tu też belē wone mało zavjané.

Kjej jem tak spori sztuk wuszedł, trafjił jem na mol, na chternim smjeg beł przēbjiti i podeptani.

—To zle! — povjedzoł jô sobje. — Won ju wodpoczivoł, bo mu sełē wubivało.

Serce mje zaczęło bjic mocno, alem przēnomnji zaboczeł wo vłosnim wumęczenju i szedł dalij. Ale za kjilkanosce krokóv znovu jô natrafjił na mol, chdze Trąba — bo beł won to na moję wudbę — wodpoczivoł v smjegu. Tero też skuńczeł sę las, a droga szła gołim polem. Szlachē też wod razu provadzełē na vestrzodk drogji, ale tu ju co porę krokóv smjeg beł vęgnjetli v ten sposob, jakbe człovjek wupodł, jak długji. V jednym takjim molu czervjenjila sę krev.

Mroz cał takji wostri, jakjigom so v žecu nje vdarzeł. A jednak mje sę gorąco zrobjiło, kjej jem wuzdrzoł nę krev. Tero jô ju bjegł dravo, jażem dobjegł...

Tam, chdze sę drogji krziżują z Grzebova, z Lizokóv i ze Zicovihutē, nad szerokjim starim traktem, provadzącim z Koscerznē przez Vęglikovjice na Vdzidzkji jezora, stoi starô chojna. Tak vjelgô wona, že ludze z vjosk na milę v krağ vjidzec ję moga, a starô takô, že gvesno vdarzi sobje pjerszych ludzi, chterni v lasach bez kuńca, wonge pokrivajećich tę zemję, sekjera i plugjem stvorzilē posodłovja ludzkji i początk delē vsom, rozsadłim mjedze jezorami Sodomjem, Zchodnem, Zagnanjem i Radolnją. Nostarszi ludze v tich vsach wopovjodaja, že stojała wona ju za pamjēcē jich wojcóv, jak dziso stoi: Veższô njiž vježô koscoła v Koscerznje, bjelaćô sę wuzimkjem bez korē jaż v gorę do pjerszych gałęzi. Barzo vesoko nad zemją vęcigô wona swoje grubé i pokraconé vjetvje, ale njižodno zeloné jiglevjé nje przēwoblekô jich. Le na noveższym

czubku, jak chmurka z njeba vjerzchem wusadłô, szumji małô zelonô koruna, njibe svjodk, że starô chojna jesz žije.

Pod tą cliojną jô nalożł mojigo vjernigo tovarzesza, muzikańta Trąbę, sztivnigo i bez ducha!

Na pjerszé vezdrzenjé doznał jô sę, że won ju nje žije. Leżoł na vznak, zgasłé woczē wobroconé ku gvjozdom. V pravi ręce trzimoł swoje łiszczącą trąbę, jakbe v wostatni chvjilē choł nją vołac na retunk. Pod levą pochę sceskoł svoje skrzepjice. Ale jakuż te vezdrzałē! Vjehrz wodpēkl wod spjevnich skrzipk i szeroką do jich vnętrznosci wodemkl jomę. Tak to wudowało, jakbe skrzepkji nadpržerodzonim sposobem rozvarlē svoje spjevné vargji na strasni krzik žolu i duszę swoje spjevną vēsłalē za bjedną duszą svojigo pana. Kjej jem vezdrzoł na te do krziku wodemklé vargji njemigo norzędza, tej mje sę tak cžęzko zrobbjilo, žem legł na smjegu wokoma zemnigo tovarzesza i plakoł, jaż mje woczē lodem zasłē.

— Mój jedini druch, tovarzesz mojich przigód, nje žel!...

Jakoż to straszno noc!

A kjej jem sę vēplakoł do negji, tej vzał jem sę i zamknał druhovji woczē. Klakł jem potim i zmovjil pocerz za jego duszę. Tej vzał jô przemiszlac, co pocznę.

Do Lizokóv beło blisko, do Grzebova njevjele dalij ale po tim svježim smjegu strachoł jem sę zabładzec, jak przedtim. Do Vęglikojc dobré mogło bęc poł godženē drogji, ale provadzeł szerokji trakt, na chternim jô sę zabładzec nje bojoł.

— Pude — rzekł jem tede do sebye — do szołtesa, be vēsłoł ludzi, cobe mje pomoglē zanjesc mojigo drucha do vsē.

Kjej jem vstoł i vezdrzoł v gorę na chojnę, tej sedzoł tam vjelgji czorni kruk, blészczący jednim wokjem v doł. Tak jô nakreł skarnje zmarłigo tovarzesza mjeszkjem wod jego skrzepjic i vzał sę i szedł ku Vęglikovjicom. Całé wumęczenjé ze mje spadło i czuł jem sę mocni i chvatkji.

Kjej jem ku reszce zaszedł do vsē, tej ve vszeskjich woknach beło cemno. Ludze spelē, a navetk psē pochovalē sę przē tim strasnim mrozu po svojich legovjiskach. Ale jô vjedzoł, chdze mjeszkô szołtes. Do njego jô po skrzepjącim smjegu kjerovoł svoje krokji. Jakžež jô sę zdzevjil, kjej jem wuzdrzoł v jego woknach vjid mocni. Jesz baržij mje zdzevjilo, kjej jem podszedłszē czuł wod strzodka godanjé, jakbe wod vjele glosóv.

Tim lepji, że nje spja, meszłē. I zaklepoł jem ve dvjerze. A kjej sę wodezvelē, wodemknał jem dvjerze i veszedł do jizbē. Ale ledvjem vezdrzoł, bełbem wupodł, kjejbem sę nje beł sparł wo scanę.

W jizbje stojała gromada ludzi vkoł vjelgjigo stołu. Za stołem sedzoł znajomi mje szołtes. Z drugji stronē z akt, v chternich pravje pjisoł, podnjosoł woczē na mje Czernjik! Zdrevnjoł jem wod tego vjidzenjō tak, žem nje potrafjil vērzec słowa, choc vseskji woczē na mje sę wobrocelē. Całam chvjilē tak stojoł, ale Czernjik, jakbe njick, podnjosoł woczē na mje, kjivoł mje głovą, jak dobrimu znajomimu i rzekł:

— Cuz tē, Remus, tak po nocē vanożisz? A moze tē sę tu choł tež po spōdk meldovac?

Ale ve mje serce vezbrało žolem nad mojm bjednim druchem i gorzem na tego pjekjelnjika. Tak jem przēstapjil do stołu, podnjosoł rękę i zavrzeszczoł:

— Tam pod starą chojną v polu trup leži. A ten, co mu smjerc spravjil, sedzi tu! — I pokozoł jem ręką na Czernjika.

Mova moja v ti chviljē — czuļ jô to dobrze — verazno szła, jak no wongē ve Zvadze, chdzem tego słuęę pjekła pjerszi roz potkoł. Vszescē mje rozumjelē. Ale Czernjik pozdrzoł po ludzach i rzekł vēszczerzającē bjoli zębě:

— Ko vjidzita ludze, że ten człovjek bładzi!

Szołtes na to vstoł i rzekł do mje:

— Rzczē, Remus, co tē poprovdze chcoł?

— Ten — rzekł jem — zjavił sę v chace v polu dzis v nocē, chdzem sedzoł ze starą Julką i Trąbą przē wognjisku. Wurzasem i czarami vēnekoł mojigo drucha na mroz i pod kosę smjercē.

— Ko vjidzita, ludze — rzekł Czernjik znovu — że ten człovjek bładzi!

— Smętku! — krzikał jem tero. — Czorni duchu! Tēs vnekoł v smjerc mojigo vjernigo drucha a tero tvój prijacel, kruk czorni, vesoko z gałęzē stari chojnē z gorē blēszczi na swoje wofjarę.

I takji mje gorz porvoł, zem przeskoczeł, be go zdusēc jak psa. Ale v jizbje sę kopnęłē i drogę mje zastąpilē. A szołtes, wu chternigo na wustrzesze jô njerz nocovoł, przēstąpił do mje i povjedzoł:

— Jidz z Bogjem, Remus! Abo kjej chcesz, to wostań wu mje wob noc przē pjecku. Ale nje robji mje trzosku! Bo co te tam povjodosz, to sę tobje le v głovje robji. Pon Czernjik cē krzivadē nje zrobjił. Przēvjozł jô go v połnjē mojimi konjami z Koscerznē, be spjisoł zgodę v spravje spôdku po mojim brace. Wodtąd won tu sedzi i pracuje. A że to tak długo jaż do pozdni nocē deruje, tim won nje vjinjen, le ti ludze, co sę wujednac nji mogą. Jakuż won cē mogł jaką krzivadę zrobjic, kjej jô przēsigać mogę, że won wod przedvjeczora wod naju anji na chviljē nje vēszedł.

Tero ludze zaczęłē mjedze sobą szeptac z litoscą i raganjim. A szołtes mje mjiłosernje poklepoł po reminju i rzekł:

— Wostań, Remus, wu mje na ten straszni mroz! Ale panu Czernjikovji dej poku, bo ma tu vszescē svjodkami, że won sę wod naju nje ruszeł.

Potcevi i zacni beł to człovjek, ten szołtes, tak że na jego słowa bełbem wuvjerzeł, że mje sę le smjije, kjejbe nje ten trup pod vesoką chojną v polu.

Ale Czernjik sę wodezvoł:

— Dejta poku, ludze, Remusovji! Ten wostri mroz mu kašk scał volij v głovje. Njehle przinǰde lato a won wodtajô.

I zaczęłē sę jedni rzechotac. Ale jô so wuvożoł:

— Cuż tē będziesz głupim dovoł leznosc raganjô?

Szedł jem tede do dvjerzi, ale njimem vēszedł, uwobroceł jem sę i rzekł:

— Njeh vaju Pon Bog mô v svoji wopjece! Bo va nje vjeta, że duch pjekła mjedze vami sedzi.

Tej szedł jem nazod v tē noc mrozu i smjercē. Doszedłszē do stari chojnē nalożł jem drucha, jak jem go wostavjil. Navetk czorni kruk jesz vjedno vesoko z gałęzē blēszczoł v doł.

Tak jô so wuvożoł:

— Przëprowadzisz swojê karê i zavjezesz zmarligo som na nji do Lipna do jego njevjustë. Tam cë, druchu, vëpravjê pogrzeb, jak sê nolezi.

Vzał jem sê tero i szedł svojim szlachem nazod. Zbłądzc nje beło možno. Zmęczenjé spadło ze mje jak voda z gësë. Nalozł jem też mol, v chternim jô vszedł na drogê do Vëglikovjic i szedł jem po mojim szlachu, vjidnim na smjegu, dalij. Prožnom ale vëzeroł z daleka za chatą na gorce. choc beła noc cechô i vjidnô. Ale woprzestoł jem sê dzevjic v ti straszni nocë, kjej szlach mojih krokóv v smjegu zagjnął a chatë jak nje beło, tak nje beło. Le njedalek v smjegu wuzdrzoł jem swojê karê z paką tovaróv i Trąbovą szopką na nji, jakbem ję beł przed chvjilą som tu wostavjil. Smjeg vkoł nji beł mjëtkji jak puch i žodnich krokóv ludzkjich znac nje beło.

Nji mjoł jô anji czasu anji wochotë przemiszlac, jak moja kara sê tu nalazła. Lem przežegnoł sê, vzał chvecadła v ręce i pchoł ję tam, chdze leżoł trup mojigo drucha. Pod vesoką chojną wulożel jem go sobje z pakami i szopką na karze i ten całi czeżor, vestchnąvszë do Boga, vjozł jem przez mroz i smjegji ku Lipnu.

XLII

Jak Remusa procem jego voli woženjilë.

Mje bełbem njigde v žëcu so wuvozoł, że v bjalce może tile komedjanctva sedzec!

Kjej jem zakarovoł do Trąbjinë, tej wona vëpadła na przededvjerzë i zaczęła vadzëc. Beła wudbë, że vjezë ji chłopa pjijanigo. Ale kjej sê doznała, że won nje žije, zaczęła sê jiscec i lamańtovac, jakbe go beła kochała nad vszëtko v svjece.

Ji głośni płacz zvabjil ludzi ze vsë i v kjile pocerzi ju całô vjes Lipno vjedzała, žem przëvjozł na karze wumarłigo Trąbę, chternigom nalozł zmarzłigo pod starą chojną pod Grzebovem i Lizokami. Njedługo a kanëłë szołtes i szkolni, žebe spjisac protokoł. Trupa położełasma wu Trąbjinë v jizbje. Jak skuńczilë pjisanjé, wodezvoł sê szołtes:

—Trąbjino! Tvoją spravą tero chłopa pochovac. Ale detka na pogrzeb gvesno wu ce prožno szukac.

—Jakuž jô mom mjec na pogrzeb, kjej njeboszczik, co zarobjil to przepjil? Ale chocbe pjil jesz tile, belebe nje beł wumarł, serdeczni chłop mój!

I zaczęła v njebogłose sê jiscec, kulac sê po zemji i vërivac sobje włose z glavë. Žol belo patrzec.

Szołtes chvjilë sê przëzeroł tim lamańtom, ku reszce rzekł:

— Kobjeto! Co të tile cudujesz? Koždi vje, žes të mjetelokjem i grulką pokozivała njeboszczikovji mjilosc svoją. Gvesno jesz dzis naleziesz na njim znakji, kjej go meła będziesz do trumë, želi nje zeszlë wob czas vanoženjô jego z Remusem. To tej gadej rozumno, jak meslisz go pochovac?

— Jakže jô to mom vjedzec, kjej jô detka pod duszą nji mom.

— Pevno — rzekł na to szołtes — gmina będze muszała płacëc pogrzeb. Takô to naju bjeda gburškô! Vszëtko z naju skorë drze. Les kradnje z woborë, vrobël vëjodô kłose a navetk szarô gapa ževji sê z naszigo pola.

A Trąbjinô tero zaczęła:

— A czijiesz to je słuńce, co vom žetka dogrzevô, a czijež to deszcz i rosa, co vom pola rosžô? Co Pon Bog daje za darmo, to vama brac, ale vëdac le za zopłatą. Szołtesu, kuliž won razi ten njeboszczik grivoł na vaszich

vjesołach, kuliż won razi v koscele dał na chwałę Bożą, a vjedno bez zopłatě, bo wu vaju detk cvjardo v soloku sedzi. A tero besta nje chcała go pochovac?

— Jô sę z tobą spjerac nje będę, kobjeto! — rzekł szoltes. — Jô też wuznaję robotę, ale leno taką, chdze gnotě trzeszczą i skora mognje. Vszestko jinszé, to trele i zobovka. Njeboszczik nje vjedzoł, co robota, dlatego nje wostavjił, za co go pochovac. V takjim razu nasza gromada będzie go ju muszala po katolicku do zemji dostac. Tec vjelgji paradě uwon sę gvesno nje spodzevoł, a tē ji nje żadosz!

Ale mje mjerdzelo tojich targowanjé. Tak jem rzekł:

— Nje bójta sę kosztów. Jô go pochovję. I to vom povjem, że novjidzalszi gbur lepszigo nje będzie mjoł pogrzebu.

Szoltes vezdrzoł na mje z wåtppenjim:

— A mosz tē tile sposobu?

Na to szkolni:

— Remus mô vjęcij, njize trzeba!

— Dobri vė jesce człovjek! — rzekł szoltes, przez "vė" do mje movjającě, jak czuł, że mom pjenjędze. Ale jô zdrzającě v zemni skarnje serdecznigo drucha, takjem rzekł do nigo:

— Dzeleż jes ze mną vjerno bjedę i wutropjenjé. Ratovoł jes mje z rąk pruskjich szandarów, podchodzeł jes pod wokna moji sodze i grivoł mje na wucechę. Za to na twojim pogrzebje cě grac będą, za to koscelnô paradô wodprowadzi cebje do wostatnigo spoczinku. Veszedł jes bjedni njedovjinno ve valkę dzivnich moci, chterne mojim žęcim kjerują, mje samimu na wurzas, a v ti valce straceł jes žęcé. Ale jô wo tobje pamjėtac będę!

V moji jizdebce wu szkolnigo, tamem przėszedłszė do dom, wupodł na łożko jak kam. Po ti vjelgji fatedze i strasznych przigodach moc mje vszestka na czas wodstąpjiła. Za mje pon szkolni starą mjoł wo pogrzeb. Ale na Pustą Noc jô ju sę czuł mocni.

V małym alkjerzu lezoł druch mój v wodemkli trumje, skrzepjice i trąbę przė sobje. V jizbje czestovała Trąbjinô ludzi ze vsė, chterni przėsłzłė spjevac nobożné pjesnje przez całą noc. Jô sedzoł do rena na zedlu przė wumarłim, a przed duszą przechodzełė mje wobrazie z naszigo v gromadze vanoženjô. A kjej wonji tam v jizbje spjevelė, wuczuł jô verazno przė wuchu głos Trąbė:

— Remus! Czo!

Ve zdrzoł jem, ale wumarłi lezoł z tim vjecznyim wubetkjem na skarnjach, cuzi nom bjednim smjertelnim ludzom, bivszė całą vłosnosć zemji a duszą Boga.

— Boczė, Remus, coc rzekeł!—wodezvało znowu kol mojigo wucha glosem Trąbė:

— Jak cesnjiesz wostatną gorsc zemji v mój grob, vez i wucekej! Wucekej ze smętorza, wucekej ze vsė i nje pokoż sę rechlij, jaż trova na mojim grobje trzė raze wurosnje i zvjėdnjeje.

Podnjosł jem woczė na wumarligo drucha, ale won lezoł jak z kaminja vėkuti, cechi i wobojėtni na spravė svjata.

Czimuż jô ti jego wostrzegji nje sluchoł?...

Na pogrzebje groł kamrot Veber z Klarnetą i timi z chternimi v gromadze njeboszczik grivoł na chwałę Bożą v Mjirachovskjim lese. Bractva vszeskji z chorągvyjami provadzele go do grobu, a ludzi sę zebralo jak na wodpusce. Dzevovoł sę szołtes Kjedrovskji chturen nje wuznovoł jinszi robotě, jak ti, chdze gnotě trzeszczą, że bjedni vanożaci muzikańt tile v kraju mjoł wuvożanjô. Bo won nje vjedzoł, że ten ponjevjerani, navetk przez bjałkę włosną, bjedok njikomiu krzividě nje zrobjił a vszeskjim noseł wochotę i serdeczni czar svoji notě.

Wostoł jô terô som na svjece z mojimi meslami. Mroze latosigo roku trzymałë jaż do Matkji Boskji Gromnjiczni. Jô poleł v pjecku v moji jizdebce, a kjej wogjiń dudnjoł a mroz vëcinoł rozgji na woknje, tej jô przemiszoł, co belo i co mô bęc dalij. Przë tim jô zaboczeł v pjeń wo ni wostrzedze mojigo zmarłigo drucha.

Chleb mój povszedni dovoł mje mój hańdel tak dostatno, że jesz zbjegało. Woddani v przechovę wu pana szkolnigo, mój mjeszk nabjeroł sę talarami. Ale cuż mje z njich, kjej z njimi vëkupjic sę wod moji proce nje belo sposobu.

Tero jô ju vjedzoł dobrze, że mój knopjęci sen pod wukorunovaną jarzëbjiną pod lasem, to krotkji wobrozk proce czëzkji i długji. Njim dozdrzenjeją kłose v polu, vjele ludzi vëleje pot wod pierszi skjibě do pierszigo cęcô kose po Svjetim Janje. Wuosnje chleb, kjej na proce ludzką dobri Bog z njeba zesle rose i deszcz i ceplô słuńca, błogosłavjacë proce ludzkji. Vjedzoł jô tero, że zapadli zomk ludu kaszubskjigo z jego chwałą rechlij nje vińdze z cemni głëbji, njim przez womoně Strachu, Trudu i Njevorta tesące pastuszkóv nje przenjesą svoji krolevjonkji przez głëboką vodę. Ale pokąd dobri Bog jich budzi po lasach, knjejach, vsach i mjastach kraju, Smętk jich vëtracô z dróg Bożich, — Smętk, chturen zdrada i mjeczem tępjił lud nasz wob dzesec vjekóv. Przemiszlujacë tak, vjidzoł jem, że mje przëbivô vjidu, vjidzoł jem, że może sobje wukuję mjecz. Ale cuż belo to trzecé, wo czim starô Julka no v chacena smjegu spominęła: To lë musiszz przënjesc som?

— Zdej sę na volę Boską i robji, co cë dusza koże! — tak mje povjedzoł wonge ksądz Paveł na Glonku. A jô przenomnji vjedzoł, że mo jadasza nje je z tich, co wu tich prostich ludzi, chternim codzenni chlebk i cepli norcik v chace abo bogactvo i chwała wu ludzi są žnjivem vszelkji proce na zemji. Ale jakuż jô vëszukom strzod ludzi takjich, chterni mje są duszą krevni, kjej navetk mova moja v gromadze ludztva njerozumjałô brzemeje?

Vatk mojich mesli przervoł mje zimk. Jakoż redosc zalewała mje duszę, kjej jô na Strumjanną wopakovoł karę ksążkami i towarem i karovoł v svjat! Le zol mje scesnał serce, że Trąbë przë mje nje belo. Kożdi kamiń przë drodze, koždô Bożomęka przëboczała mje go. A belo, zem sę chdzeroz wodezvoł do njego, njimem so przëboczeł, że lezi tero cechi pod zemją na smętorku Lipińskjim. Za to, kjedem stanął v Koscerznje na renku i rozkłodoł na karze moje ksążkji, ku mojimu vjelgjimu zdzevovanju postavjila sę wokoma mje — Trąbjinô, vdova po mojim druchu.

— Cuż tē chcała, kobjeto? — pitom sę.

— Jô cë chcała pomoc.

— Pomocë mje nje not!

— Będę pjilowała, be cebje nje wokredlë.

— Mje nje wokrodają.

— Jô dejadej wostanę, bo tē som so nje dosz radë. Tec njeboszczik mój chłop też vjedno v gromadze z tobą vanozeł.

Cuż jô mjoł na to rzec? Belo to na tim samim molu, chdzem przed lati mjoł nę rozpravę ze szandarą i ze szabelką mjeskjim wo ne ksążkji z Krolovą Koruně Polskji. Tec nji mogł jem ji nekac jak wonich wod sebje, kjej z dobrigo serca przëszła! Tak wostała, a jak belo po targu, tej sę chdzes podzała.

Na drugi dzień był jarmark w Suleczynie. Kiej jem się postawił niedaleko kosciół, wjidzę Trąbjinô stoi kole mje. Tak jô się pitom:

— Cuz tě tak przëlneła do mje, kobjeto?

A wona zaczęła płakac:

— Pokąd mój chłop vjekovoł, to won cě pomogł w hańdlu. Poczuz tě na mje cudujesz, kjej cě rovnak nje zavodzm!

— Wod złigo ducha wodzegnosz się krzizem svjētim a wod bjałkji czim? — Tak jô sobje povjedzoł i doł jipoku.

Kjej jem cignął na drugi dzień do Serakojc, tej ji ju njebeło. V Kartuzach, Żukovje, Mjirachovje, Kętrzenje jô ji nje vjidzoł na woczē. Ale ledvjem kanał bliżij Lipna, znalazła się kole mje, jak cenjô.

Beło to ve Vjelu na wodpusce. Ludztva tam co njemjera zbjerô się na Matkę Boską Sevną. Vszescē ludze z wokolice dalij i krocij Lipna vjidzelē, jak Trąbjinô stojala kole mje za karą z ksążkami i towarem, jakbe do mje noležala. Nje vjem, dloczego mje się na Trąbjiną srodze markotno zrobjilo, kjej z gromadē ludzlvva vėsza ku mje pjeknô łowczka, panna Klema z Vesokjich Zobór. Serce mje zaczęło bjic jak młotem v pjersē na ji vjidok, chterni wobroz jô noseł v sercu wod ni chvjile, kjej jem ję wuzdrzoł postavną v rzozech zachodzącigo słuńca jidocą naprocem nama pod Zoborami. Vēbrała wona kjile ksążk, tej wobzerała zvezajni mantolikji, jak je kupaja do posvjecenjô na wodpustach i rzekła:

— Pjēkni są te małe mantolikji, ale v naszym rodze wod wojca na sena przechodzeł barzo duzi i pjēkni mantolik z vēwobraženim Matkji Boskji. Takjigo pevno dziso ju kupjic nje možno?

—Nje! — rzekł jem. I krev mje buchneła gorącą falą do tvarze, bom sobje przēboczeł, że wona gvesno jich rodovi znak v nen dzień žnjiv na mojih pjersach vjidzala.

Ale wona na mje zdrzala dobrimi i kask smutnimi woczoma a ku reszce rzekła:

— Dobrze, że kupjic nji možno! Tec chto takji mantolik posodô, ten go le za vesoką cenę woddac może. A może go przē sobje trzimô, bo mesli bjedni, że ti vesokji cenē mu nje zapłaca. Ale na moję wudbę povjinjen się przenomnji zapitac. Tec nji może jinaczi vjedzec, czebe mu nje delē, czego žadô.

Przē wostatnich słovach panna spuscela na chvjilē woczē, tej podała mje rękę i zgjinęła v hurmje zebranych na wodpusce ludzi. A jô rozumjoł ji słowa, chterne jak vjelgô fala słonecznigo cepła wuderzełē mje do serca. Całą chvjilē jô nje vjidzoł njic, jak ten vjid v moji duszē. Wobudzeła mje Trąbjinô, chterna zakaszala, jakbe v zloscē, vēpluła na zemję i rzekła:

— Ta panna ze Zobór njelecho do cebje z woczū strzelała. Vstidu nji mają dzis te młodē dziewczęta !

— Cuz cě do tego, Trąbjinô? — rzekę. Bo mje belo na nję srodze markotno. Tej zdrzoł jem znovu za krolevjonką jezora, chterną jô vjidzoł jidacą postavną jak provdzevô krolovô przez morzé ludzi. I vzeła mje za nją straszno tesknjaczka, takô straszno jak ta, chterna mje nekala przez kaszubskji kraj do jego wostatnich granjic. Co v nen czas straszne przigodē wu vēmjerajacich Kaszubów przēgasełē płoszczem wurzasu i smutku, to tero całą mocą płominjem vjelgjim z nova vēbuchło.

Przēvoł mje do sebję grubi głos naszigo Lipińskjigo szołtesa, gbura Kjedrovskjigo, chturen rzekł:

— Strzeżē się, Remus, bo ti bjałce zle z woczū patrzy!

Veźdrzoł jem na njego pitajacim wokjem, jakbem sę chcoł pitac :

— Komu zle z woczcu patrzy?

A won rozumjoł i rzekł ągajacim głosem:

— No komu, jak vdovje po Trąbje? Wona sę na cebje zavzęła i tē gvesno nje wuńdziesz włodzē ji mjeteloka.

— Cuż ti ludze wod cebje chcą? — meszłę sobje. Alem v głowę vjęcij wo to nje zachodzeł, bo mje stojała przed woczoma pjeknô krolevjonka jezora i przēboczeli mje sę dnje ze Sorbska, chdzeł sę dovjedzol wo dziwnim zvjazku ringrafa rodovigo Zoborskich z rodem Młotków na Pomorsce, z chternigo rodu jô, bjedni Remus, beł jem też.

Ale Trąbjinē jô sę wodtąd nje vězbeł. V parafijach blizij Lipna vjedno wona nalazła sę kole mje. A jak jô cignął dalij, tej ji nje beło.

Tak minęło lato i jesień i kanał svjēti Mjichoł. Do Zobór zańsc jô jesz wodvogji v sobje nje nalozł. Srodze mje tropjiła tēsknjaczka, bo wob jinsē lata jô z mojim zmarłim kamrotem vanozeł ze szopką przed Godi po gburstkich vsach. Tero nje beło co robjic.

Jedni njedzeli, kjej jem sedzoł v moji jizdebce i czetoł, zaklepało na moje dvjerze i vszedł gosc. Zdzevjilo mje to barzo, bo zvezajno mje njicht nje wodvjedzoł. Dogadac ze mną sę nje beło letko, a krom tego cuż jô mjoł spolnigo z timi potcevim ludzami, chterni moji dusze nje rozumjelē? Vszedł tede gosc njespodzevani, a tim beł nasz koscelni Kojtała. Mało chto znoł jego provdzevi przezvjisko, bo zvelē go vszescē Rzemiszkjem z tego, że krom wurzędu koscelnigo zarobjoł na žēcē szejjectvem. Rzemiszk tede veszedł, pochvaleł Pana Boga i rzekł:

— Przē ti svjēti njedzeli trzeba rovnak naszich parafijanów wodvjedzēc. Meszłę, Remus, że cē to nje będze przeką nosa ?

Jô mu podoł rękę i go roczeł do sedzenjô. Won sodł, vējał rożk, zażeł tobakji i rzekł:

— Jednak co hańdel to hańdel. Człovjek nje złomje sobje gnota a vzatk mō. Tobje gvesno, jidze dobrze?

— Bogu dzęka ! — rzekę na to.

— To sę vje ! Žedē, jak no to chitri norod, też volą hańdlovac njiže gburzec abo rzemjesło spravjac, bo to vjedno vjększi vzatk njese. To też tē mosz pevno ju sporo talarów wuzbrané v soloku.

— Jô jich tam nje rechovoł.

— Jaż tile? — dzevovoł sę Rzemiszk. — Kjej tak, to jô cē jako, że tak rzec, duchovnô vosoba le jednę radę dac mogę.

— Jaką radę ?

— Wożeń sę!

Cuż ten człovjek wod cebje chce?— meszłę sobje. Kjej jem na to njick nje uwodrzekł, Rzemiszk zażeł tobakji i pravjil:

— V Pjismje Svjētim stoi, że Pon Bog stvorzeł Jevę na to, žebe Jadom nje wostoł som na svjece. Bo to ju gvoli vjiktui i pjērze chłopu not bjałkovskji pomocē. A tej koźdi czuje chdze roz volę Bożą. Ko belobe to procem

szeku, żebe stateczni człowiek, jak na ten przykład jeźdes tē, kantroł sę wob drogę z jakjimi dzevusami v grzeszni sposob abo, co jesz gorżij, z cuzimi bjalkami...

Nje vjedzoł jô poprovdze, dokąd won cignje ze swoją godką. Ale ko won rovnak beł mojim goscem, trzeba go belo poczestovac. Ve vsě vjedzelē, że won so jednigo vėpjic lubji, choc z jinszi prziczinē njiže njeboszczik Trąba to robjił. Godelē, że won mô doma gorę nad bjalką a włodzę vėkonuje rzemiszckjem. Ztąd mu tež jego mjono sę vzęło. Tak jô do njego rzekł:

— Vėboczē, koscelni, że jô na minutkę vińdę. Zvezajno njicht mje nje wodvjedzô, a chołbem cebje czim poczestovac. Muszē przėnjesc, bo njick ni mom doma.

— Jô będę źdoł na cebje, Remus, bo vjidzē, że jeźdes człowiek, chturen vje, co sę noleži.

Przėnjost jem tede z karczmē połkvaterk gorzołkji i dva kjeliszkji i przėroczeł jem gosca, przeprosivsžē, że som nje pjiję. Ale won mje to z chęcą vėboczēł, vėpjil jednigo i drugjigo, a tej zaczął mje chvalic.

— Jô vjedno movjē, Remus, że tē jes stateczni człowiek. A choc wonji tam ve vsě godają, że tē czasem błądzisz, to sobje z tego njick nje robji. Bo żebes tē ni mjoł wukładnigo szeku v głovje, to be cē sę talarē v mjeszku nje nabjeralē. Bo jô jesz nje vjidzoł źodnigo głupigo, cobe mjoł pjenjędze. Pjenjędze navetk mogą rozum zastąpjic, a czim vjęcij jich chto mô, tim v woczach ludzkjich je mądrzejszi.

Zażēł, vezdrzoł na mje z boku i sę pitoł:

— A na co tē svoje talarē zbjerosz?

— Na pogrzeb!

— Na pogrzeb? Żeli tē jich mosz do tila, co jich nje rechujesz, to dej sobje povjedzec: Nje tile chorągvje z bractvami pudą za tobą, ale możesz mjec na trumje sreberni kandelabrē i divan pod katafalkjem, nje movjając wo vigilijach i egzorce. Jô cē mogę, jak cē będze not, to vszetko dokumańtnje wobrachovac, bo to moja sprava. Ale bronji Boże jakji njeszczescē, to tobje jesz daleko do katafalku i egzortē. Nje belobe to lepji i zdrovji dac za žęcô i folgę grzesznimu cału i stracęc te pjenjędze v gromadze z jaką potceva i mjiłą bjalką?

— Cuz to pomoze, kjej jô ni mom bjalkji!

— Ale mogłbes mjec. Zdrową bjalkę i chvatką jeszcze. Kąsk navet cnotlevą. Cuz tam będę wobvjijoł v bavelnē! Povjem cē: Zajachoł tu z jakąs worędzą pon Czernjik z Koscerznē. V ten dzeń pravje gromada radzeła, jakbe to zrobjic z nomjeszim kosztem z ną vdovą po njeboszcziku Trąbje. Vjes ję tero ževjic muszi, a tē vjesz, jak gburom je detka źol. Tak pon Czernjik povjedzoł, że po tim vjelgim kamroctvje z njeboszczikjem Trąbą belobe tvoją povjinnosćą woženjic sę z jego vdovą. Kobjecesko mjałobe žęcē, a gmina be sę vėzbeła częžoru. Ta rada sę gburom srodze vjidzała, a jô som movjē, że ten Czernjik ni mô lecho v głovje.

Ale jô na to povjedzenjē Rzemiszka tak sę muszoł smjac, jak jem sę jesz v žėcu nje smjoł.

— Rzemiszku! — rzekł jem. — Czernjik to źli duch. Le va głupi sę tego nje doznajeta. Ale możesz vaszim gburom povjedzec: Do woženjenjô noleżą dvoje, a jô nje chcę!

Ale koscelni sę wobrazēł, žem go Rzemiszckjem zvoł, i rzekł:

— A cuz tē za grof, że sę tak smjejesz? Pjėkni tē gvesno na vezdrzenjē nje jes, a vszetcē mają cę za kąsk natračonigo, to tež jinszi v tvojim molu dołbe zaro jutro na zopovjedze i jeszczebe podžėkovoł gromadze, że mô taką wo njego stare.

A jô wdrzekł ze smjechem:

— Bjedni Rzemiszku! Pudzesz tē tež podzəkowac gromadze, kjej cę tu veznę i ze stopjenji na doł szmergnę, jak mjech brukvji?

Zląkł sę koscelni srodze, jaż zblodł. Vstoł i chcoł wucekac. Ale jô go przęcesnął na stolk i doł mu noprzod gorzołkę wępjic, poceszivszę go:

— Njebój sę, koscelni! Chdziż jô be skrzivdzeł tak vjidzaligo człovjeka, jak koscelni z Lipna! Le boczę: Nje sadnje worzeł na grzędze v kurnjiku! Wępji gorzołkę, chterną cę ze serca czestuję i jidz z Bogjem!

Won sobje nje doł tego dva raze povjedzec, le nekoł stopjenje v doł, le za njim dudnjało. Choc to mu przęszło dosc cężko, bo jedną nogę mjoł v kolanach sztivną. Jô za njim przez wokno zdrzoł i nji mogł jem sę smjechu strzimak. Ale pevnje nje bełbem sę tak smjoł. kjejbem beł vjedzoł, co mje czekô.

Gburzë mają swoje sposobë. Kjej jô jednigo dnja karovoł przez most v naszi vsë, najachoł mje z telu vozem v porę konji szołtes Kjedrovskji. Konje mje pchnęłë na mostové poręcze, a jô z moją karą zjachoł z poręczim v rzece, jak z pjeca na łeb. Przë tim jô stłukł sobje głowę, jaż mje wogłuszelo. Nje beło v rzece głęboko, ale bełbem może sę v wodze wuduseł, kjebbe som Kjedrovskji nje beł mje przęszedł z pomocą. Zbjeglë sę ludze i napol wogłuszonigo vęcignęłë mje z rzekji. Kjedrovskji tero mje jał lac mocni gorzołkji v gardło. Takji beł jem słabi, zem sę nji mogł wobronjic timu trunkovji. A won loł i loł, jaż mje sę svjat zaczął kręcęc przed woczoma. Nje vjem, co sę ze inna po tim dzejało. Le jak jem sę wobudzeł, głova mje srodze bolała a jô lezoł v łozku. Ale nje v moji jizdebce wu szkolnigo. Przë mojim łozku sedzała Trąbjinô i moję głowę wokłodała remjonkjem.

Minał długji szturk, njim jô przęszedł tak dalek do sebje, zem sę doznoł, chdze jô jezdem. Wob ten czas Trąbjinô ze słodkjiimi słovami do mje sę wodzewała.

— Kochani Remusku! Vjidzisz, jak jô jedinô cebje dozerom. Żebe nje jô, to bes ju beł na tamtim svjece v towarzestvje mojigu njeboszczika chłopa.

I zaczęła mje sceskac i całovac.

Tak jô sę zervol chiże, wobkleł moje ruchna, zrzuceł z głově Trąbjinen remjonk i vëbjegl, jak szoloni, do dom. Beł to ju czas nad ranem. Na drodze stoł stroż nocni, chturen vëgvjizdivoł godzenë. Ten, skorno mje wuzdrzoł wod Trąbjinë vëbjegajęcigo, smjoł sę głosno i rałot:

— Vejtale, Remus! To tē wob noc lezesz do vdów? No, pozdejlë, stari grzesznjiku!

Na drugji dzeń całô vjes vjedzała, że jô wob noc społ wu Trąbjinë.

Tero zrobjił sę gvołt vjelgji. Som worganjista przęszed do mje z rozkazu ksędza jegomoscë vëmavjac mje zgorszenjë, chterno jô seję po vsë. Som jegomosc kozoł mje przyńsc i mje wostrimi słovami povjedzoł, zem znjesłavjił bjedną vdovę, z chterną sę dotechczos vlokl na woczach vszeskjich ludzi po jarmarkach i wodpustach. Tę krzivdę i grzech, chturen sę ju stoł na njeszczescë, zmazac le mogę, kjej dom na zopovjedze i sę z Trąbjiną woženjë.

Tak zli ludze ksędzu v wuszë vlozilë!

Kjedem karovoł przez vjes, tej mojih wusz dochodzeła takô spjevka:

—To beł szpos! Remus roz
Do Trąbjinë v łozko vlozł.

Tero jô sobje zapozdze przëboczeł wostrzegę mojigo zmarłigo drucha v Pustą Noc: Jak cesnjesz wostatną gorsc zemji v mój grob, vez i wucekej! Wucekej ze smętorza, wucekej ze vsë i nje pokoż sę rechlij, jaż trova na mojim grobje trzë raze wurosnje i zvjëdnjeje.

Ale ju belo zapozdze. A to vjeczne dokurczanje ludzi i napomnjenje ksëdza wumëczelo moję duszę, zem sobje nje vjedzoł radë, le doł na zopovjedze.

Za szterë tidzenje jô ju bel mężem Trąbjinë. Ale jak jô mjoł do nji jisc, tak jô ji povjedzoł:

— Kobjeto! Stało sę njeszczescë przez tvoje krëtevetë i złą volę ludzi. Ksëdza żesta wobelgała, ale Boga va nje wobelżeta. A kjej jô dlo ludzkjich woczju tero z tobą vzał slub v koscele, to choba vjęcij wode mje nje żadosz. Tu mosz vszeskji pjenjedze, chterne mom pod duszą, żebes mjała z czego žëc, a jô jidę v svjat!

Wona z tim beła barzo spokojnô, a jô szedł z karą. chdze mje woczë njesłë.

Małovjele po Gromnjicni jô sę ruszeł v svjat, a Svjeti Jan sę zbliżoł i sano vesoko stojało, zdajacë na kosnjikóv, kjej jem sę vroceł do Lipna. Zakarovoł jem do moji jizdebkji wu pana szkolnigo. Ale ten kraceł głová i rzekł:

— Bój sę Boga, Remus! Tvoje mjescë je lero wu tvoji bjałkji. Jô tvoji jizdebkji nje vëaradovoł, ale zrobję to przë leżnoscë!

Tak jô go proseł barzo i jem sę z njim ku reszce wujednoł, żebe moji jizdebkji nje vëaradovoł. Arąd jô przërzekł płacec dalij, jak dotąd, bom vjedzoł. że pëdzij cze pozdnji z Trąbjiną sę roziñdę. Nje przëszło mje do głovë, że to będzie tak pëdko. Tej vzał jem i karovoł do Trąbjinë.

Jak jô wodemkl dvjerze do nji, vëburklë z jizbë dvje bjałkji. czervjoné na licach. V jizbje lecało gorzołką. Moja, njibe to żona Trąbjinë, sedzała v bestrich ruchnach na stolc, nogji pod sebjë jak krovc. Na głovje mjała muckę czervjoną ze sto zvoneczkami. Bez woprzestanjô smjalë sę ji woczë i gëba. Pravą ręką vzeła ze stołu prožné skarupë jôj i jeła njimi ceskac ve mje, vrzeszczacô:

— Nje vorto po svjece szukac zapadlich zomkóv a bjałkę kochaną doma wostavjic! Nje vorto! Nje vorto!

Zjezelë mje se vłose na głovje. Tec to nje beła Trąbjinë, le na wukozka z pod zomkovjiska z mojigo snu pod wukorunovaną jarzëbjiną! Tam mje ję krolevjonka polcem pokozala. V czëžkji womonje choroscë szła uwona mje na woczë, vënekanô mjëtką ręką potcevi Martë. Jimję ji Njevorto!

Na to mje czervjonô chmura woczë pobjegła, a jô vzał to straszedło v wobje ręce i rznął je woknem na wulicę, że wokno i łoża jego z trzoskjem za njim vëlecałë, le dužô dziira v scanje wostała, przez chterną vjater, pelen vonji sana, vlecoł do jizbë. A jô czëžko wusodł na zedlu i sę pitoł svoji wurzashi dusze:

— Cuż to belo?

Ale na wulicë vjeskji zrobjił sę gvołt. Na potrzaskanim woknje sedzała Trąbjinë i krziczała:

— Remus wogłupjoł i mje chce zabjic!

Zbjegłë sę ludze, jak vjedno przë takjim vjidovjisku, a czim jich belo vjęcij, tim Trąbjinë sę głosnji jisceła.

— Remus zaszedł v głovę i mjë woknem vërzuceł! Vszeskji gnotë mom połomjoni. Won całą vjes vëmordujc, želi go nje zavjezeta do głupigo domu!

Njeh mje Bog vëboczi, žcm v woni chvjilë —jedini roz v žëcu — podnjosł rëkë na słabą kobjetë...

Jak jem przëszedł po wurzasu do sebje, tej jô vjidzoł przez vjelgą durë v scanje, chdze przedtim belo wokno, że sluga vjeskji i szołtes zjavilë së mjedze ludztvem. Szoltes kjivoł do mje głovą, tej zaczął pravjic do bjałkji:

— Kobjeto! Żeli tvój cë kask vëtlukł i cebje przez wokno zamjast przez dvjerze — jakbe së belo noležalo — vërzuceł, to przëjim to v pokorze jako spravjedlevą karë za tvojigo pjerszigo, nad chternim jes cudovala grulką i mjetelokjem. Dostałas tero cvjika za njeboszczika i rechunk je vërovnani. A tero poj ze mną! Jô vaju pojednom.

— Żodną mjarą jô tam nje pudeł! — krzikała bjałka. — Won wodszedł wod rozumu i mje zabjije.

Na to szoltes chvjilë przemiszłoł, tej podszodł pod durë v scanje, chdze przedtim no wokno belo, i patrzeł do jizbë, chdze jô sedzoł na zedlu i sobje v głovje wukłodoł, co tero robjic. Patrzeł chvjilë, tej rzekł:

— Remus! Czo le! Czuoł të, jak jô tvoji bjałce provdë povjedzoł?

Jak jô na to njick nje wodrzekł, tak won znovu:

— Remus! Ko të jezdes rovnak człovjek stateczni. Rzeknji mje provdë: Wodszedł të poprovdze wod rozumu, cze to le takji babskji bojanjé?

Tak jô povjedzoł:

— Szoltesu! Njebój së i poj do jizbë. A vez ze sobą tich ludzi ze vsë, co tam stoją, bo jô mom vama njico do povjedzenjô.

Za chvjilë jizba bela pełnô. Jô vstoł i povjedzoł tak:

— Jak długo ta vjes stoji, gvesno jesz jego mjeszkańce takjigo brzedkjigo wuczinku procem bliznigo nje popelnjilë, jak procem mje. Żebe strącëc ze sebje wobovjżak ževjenjô bjedni vdovë, strącilësta mje v rzeke z mostu, wupojilë gorzołką i njedovjinnje wobmovjilë przed naszym ksëdzem. Zkantrelësta mje v takji sposob z kobjetą, jakbesta worzła woženjilë z kurą. Żebe to rozumjec, jesta va za głupi. A žesta z pjekjelnim podstępem na mje së wusadzela, to vom vëboczom, bo nje ve vaszich głovach ten podstęp së vëlagł, ale v głovje vaszigo doradzce, czornigo ducha, jakjim je nen Czernjik. Povjesz, szoltesu, ti kobjece, chternam woknem na vjes vërzuceł, że mō jisc koždi mjesadz do szkolnigo, chturen ji vëplaci z mojigo mjeszka, co ji not do žëcô. Dłużij wona jednak vjekovac nje będze jak do czasu, kjede trova na grobje njeboszczika Trąbë trzeci roz vërosnje i zvjednjeje.

Słuchelë mje ze zdzevjenjim, bo moja mova szła verazno i wostro jak stol, co së vjedno dzejało, kjej moja dusza bela rozburzonô. Rzekłszë to, zabjeroł jem së do dvjerzi i povjedzoł:

— A tero z drogji pracharstvo! Bo jidze ricerz Vjitoslav ku vëbavjenju zaklëtigo zomku. A jego drogji nje są vaszimi drogami!

Rozstapjilë së przede mną, jak psë bojący, le slode sebje czuoł jem jich szeptanjé:

— Tero won znovu błdzi!

XLIII

Jak Remus wuzdrzoł na woczë wukozkę Njevorto i jak pjorun społë gnjozdo jego szczescô.

Tero povjedzoł jem sobje tak:

— Pudzesz na Glonk do krijovkji njeboszczika kroła jezora i povjesisz ringraf na scanje. Vząvszë bo bjalke przed svjëtım vołtorzem, nji mosz możnoscë vëpełnjic jego zlecenjô.

Wostavjivsżë karę moję v jizdebce wu szkolnigo, teguż samigo dnja vzał jem sę i szedł. Naszedł czas ju vedle połnjô, dlotego nje beło możnoscë zańsc przed nocą na mjescé. Mjoł jô przed sobą czeżkji postanovjenjé, a wutropjenjé, chternem przeszedł v wostatnim czasie, zgrezłë mje duszę. Ale krom tego serce moje beło pełné redoscë. Pon Bog, jakbe mje choł vënagrodzëc, doł pjëkną pogodę. Sano i mjod vonjilë nad zemją a vesoko skovronkji spjevalë, tak że mje sę przëboczela wona pjesnjô z pustkovjovich lôt, przë jinszi worëdzë spjevanô:

— Hej të, ptoszku, skovroneczku, vesoko latasz:
Povjedzże mje novjineczkę, chdze sę wobracasz!

Ale skovronk gvesno vjedzoł, że jô szedł vezdrzec na wostatni kvjatë i zamknąc wostatné dvjerze do szczescô, bo złô rëka pomachtała przëdzę mojigo zëcô.

Kjej jem zaszedł v las, to i tam słonuszko szło za mną ceplim vjidem, malujacë krze jagód i boróvk i letkji, jak mgła, lestë paprocë. Nje bełbem sę dzevovoł, kjejbe jakji krosnję z długą broda, vjekové jak svjat, beło veszło i zdrzacë na mje mądrimi woczoma, beło pitało:

— Remus! Cuz sę stało, że të jidiesz v njedzelnich ruchnach bez svoji karë przez ten duzi i cechi las?

Ale żodne krosnję nje vëszło choc his vëzdrzoł, jakbe v njim ten dzivni ludk jesz przed chvjilą beł gospodarzel i dopjeru beł szedł na wobjod.

Za lasem jô vëszedł v pole a z pola znovu v las. V lese mje naszła noc. Muszało to bëc ju njedaleko jezora, bo lecało do mje vonją vodë i rebackjich seci. Jidacë za ta vonją, doszedł jem ku reszce do brzegu jezora i zaczął szukac czolna. Naprocem, jakbe mje provadzeła jakô dobrô rëka, czorno na vodze wodbjijoł sę sztołt wostrovu, v chternim jô poznoł Glonk. Chdzes daleko szczekalë psë. Długom wobchodzel brzeg, njimem naloł czolën, ale vjosła v njim nje beło. Tak jô nje namiszlajacë sę, vëłoł z njego vodę rëkoma, połozeł sę na dno i rëkoma vjosłovoł ku Glonkovji. Szło to barzo pomdłu, ale jô mjoł czosu dosc.

Najechavsżë do brzegii, vëszedł jem na mol, co naju z njeboszczikjem Trąbą wonge przëjął, kjej jesma ze Zvadë nekała. Przëboczel mje sę tero njeboszczik krol jezora, jak won naju z Trąbą vëstraszel v postaceji kopjice sana. Vjidnô vëszła z njeba noc z mjesądzem i vszeskjimi gvjozdami, a jô legł na tim samym molu na wurzmje nad łączką, na chternimem v te stronë pjerszi roz sę dostoł. Vjidzec beło za voda, v chterni szklełë sę mjesądz i gvjozdë, las wonich vesokjich jałovcöv ku Zoborom, vjidë Lipë i Reboköv, a czuc sę dovalo szczekanjé vartujacich psöv ve vsach rebackjich. Som jeden v ti nocë na ti vispje i na tich vjelgjich vodach, jednak nje czuł jem sę samotni, ale dusza moja zdała spokojnô, pełnô gvjôzd i vjidu ksëżecovigo, jak vjelgji vodë vkoł mje.

V ti spokojnoscë wusnął jein na lesnim mechu, nje vjem kjede i jak. Kjedem wodecknął, bjołi dzeń ju beł vëszedł na svjat i wodkreł przede mną vjidné vodë i pełną krose zemję. V drzewach nade mną ptactvo vëspjevivalo svoje notë. Letkji szum vodë groł wo kraj wostrovu, rąbjacë go vązką stronką bjołi pjenjiznë. Na Zoborskjim brzegu wod stronë jałovcöv do czolna vstëpovała Łovczonka ze Zobór. Jak jem ję poznoł, to v duszë moji jakbe sę dvjerze wodemknëłë, przez chterne ten bjołi dzeń i to ceplë slunko vjidną falą zalałë vszeskji moje zgrezotë i markotnosce, jakjimi napasł mje svjat za tim jezorem i za timi lasami.

Panna Klema, stojacô v czolnje, vjosłovała ku Glonkovji a ji postavnô wuroda i cudné skarnje tak wudałë, jakbe to vjidné jezoro i ten złoti dzeń vëszalë do mje svoje krolovą.

Przëbjivszë do kraju, vëcignëła czolno na pjosk. Tej zdrzãcò pod gorë wuzdrzãła mje. Na to v ji woczach së zaszklełë vjidë, jak v słuńcu na gładze jezora i letkjimi nogoma podeszła ku mje. Podała mje rëkë i rzekła:

—Vjedzãłam, że przinãdziesz. Na tvoje przëjãcë wod dłuiggigo czasu vszestko gotovë.

A kjej jem na nã vëzdrzòł zdzevjonimi woczoma, zjëła strzelbë, sadła na dzarnje, rëkã mje roczacò, bem sodł przë nji. Tej rzekła:

— Mój wojc njeboszczik przed smjercą povjedzòł, że przinãdziesz. Vjitom cebje tede!

Tej patrzëła na te łiszczãcë vodë i na nen las jałowcòv na procemnim kraju. Za chvjilë woczë ji zaszlë łzami, zakrëła skarnje rëkoma i zaczeła barzo płakac. Pevnje przëboczeł së ji nen straszni dzeń, kjede vëgrzebała drzozgji z pod matecznigo krza i woddała go płominjom. A mje së ji srogji żol zrobjiło i tak vjelgò mjiłosc do nji mje duszë rozparła, żem jë wobjãł za szejë i gloszczãcë ji złoti włosë wo svjece zaboczeł. A wona wo mje së sparła i dluigo, barzo dluigo płakała v wobje rëce, chternimi przëkreła svoje cudné lica.

A jak së vëpłakała wod serca, tej wodsunëła së wode mje i rzekła smutnim głosem:

— Vjem jò, co v Lipnje njedobri ludze z tobã zrobjilë! Wożenjlë cebje z nã njicpotã bjãłkã, chterna na wodpusce ve Vjelu za tobã stojãła. Ale të rovnak z nã nje żijesz?

— Nje!

— Pitom, choc vjem vszestko. Bo choc ma tu za lasami v pusti mjeszkoma, vjêdzò nas wo vszestkjim dochodzi, co së na svjece dzeje. A vjêdz, że jò jedinò jezdem tvoją woddanã i namjenjonã wod vjekòv. Jinaczi bëc nji może!

I vëzdrzãła na mje pańskjim wokjem, tak żem sobje v ti chvjilë przëboczeł vëzdrzenjé krola jezora, kjej won jesz na voli chodzòł i jò go poznoł v jego krolestvje.

Na muravje pod lasem sedzãłasma dlugå chvjilë cecho, ale dusze nasze szukałë drogji do sebje. Jãz krolevjonka jezora, pokazujãcë rëkã na vesokji brzeg Zoborskji rzekła:

— Tak to nom roz namjenjoné, że nasze drogii nje jidã szlachem zveczajnich ludzi, a prziczina tego, że ma jezdesma z rodu stolimòv...

V dovnich czasach z połnocnich stron zjavjil së na tim wostrovje stolim. Na Zoborach mjeszkała pora stareszkòv z jedinã coreczkã. Ta żevjila starszich zdobeczã secë i strzałòv wostrich i pevnich, z łuka strzelanich. Stolim z vesokjigo wostrovu tego wuzdrzòł dzevczë i rozmjiłovoł së v njim. A jak wono przëjachało roz na ten wostrov strzelac na zvjerza, vzãł je stolim pod rëkë i zaprovadzeł do svoji jomë pod zemjã i wona wostała jego żonã... Po czasie nadeszlë jinszi stolimovje i vzëlë svojigo brata ze sobã na dobivanjé krolestv i złotych korun krolevskjich. Le dzevczë płaczãcë wostało samo ze svojim sinem, a ten bëł prawojcem nas, Zoborskjich. Ta krev stolimovò burzi së wu nas na vszelkji gvolt i bezpravje, chdze nji możemë panovac, tam volimë wumrzec.

Ale ve mje zapadło së vszestko, co mje ze svjatem vjãzãło. Zdovalo mje së, że ma dvoje le są sami na svjece, i vzãł jem dzevczë pod rëkë i rzekł:

— Poj ze mnã!

Wona bez sprzecivjenjò ze mnã szła do vjelggigo kaminja, chturen zamikoł dvjerze do jomë krola jezora. V gromadze wodemknëłasma drogë sobje i zamknëła kamiń za sobã. Ale kjej jem doszedł do podzemnigo mjeszkanjò, tej jò vjidzòł, że rëka dzevczëca tam muszãła codzeń gospodarzec. Porzãdk panovoł takji, że v kuchnji szklełë së statkji, jakbe chto szekovoł mjeszkanjé dlo państva mlòdich ve vjeselnim domu.

V podzemni dvornjicě na stole stojaľe kvjatě. Vjid przez wodemklě lukji loľ sě ceplą faľą, vonjiľo jezorem i kvjatami. Tak jô zjaľ z pjersě svoji ringraf rodu Młotkóv ze Sorbska a zarazem znak rodovi Zoborskjich na Zoborach, povjesoľ go na scanje i rzekľ:

— Kochom cebje, krolevjonko jezora, nad žěcě i nad vszestko, co dlo mje svjětě. Ringraf ten nje povroci na moją pjers, ale naleze won mjescě, chterno mu sluchô.

I jô czuľ v ti chvjilě, že moja mova sě staľa veraznô i czestô, jak voda ze zdroju.

Cze to beľe dnje, cze teź tidzenje dľugji, com tam žeľ na Glonku z moją krolevjonką, tego jô sobje nje vdarzę. Pjerszi i uwostatni roz v mojim žěcu wukochanô kobjeta wobdarovaľa mje mjiloscą swoją.

Chadzaľasma v ti pustynji vodni, jakbe nas le dvoje samich beľo na svjece, patrzacě pod drzewami na njebo i wodę, a chvjila nom nje beľa njigde dľugô. To znowu sedzaľasma v bjoľim pjosku na kraju i patrzaľa na jezoro. A kjej chdze daleko kanaľ czolēn rebackji abo wodezwaľo sě szczekanjé psa z pod chaľup ludzkjich, tej ma zdzevjonimi woczoma na sebje patrzaľa, jakbesma sě pitac chcaľa:

— Cze krom nas dvoje jesz są ludze na svjece? Jaź dnja jednigo, kjej jem vjińce z koczoróv kłodľ na zlotě wľose moji krolevjonkji, vēstrzeľeľo z poza nortu Szvedzkjigo Wostrovu chiže czolno, bjeźacě jak strzaľa v kjerunku Knjeji. Ledvjem wuzdrzoľ a vszestka krev mje do serca zbjegľa i kvjatě vēpadľe z mojih rąk.

Moja krolevjonka vjidzacô, zem zblodľ, wobjęľa mje szeję bjoľim reminjem i ze strachem v gľosu pitaľa:

— Cuź tobje, mój nodrogszi?

Ale jô njick nje wodrzekl le patrzeľ: V czolnje jachoľ Czernjik, naprocem jimu sedzaľa dovnô Trąbjinô v bestrich ruchnach i czervjoną mucką na gľovje. Smjaľa sě ragajacim smjechem i ceskaľa skarupě na wodę. Dzivni jakjis ludze provadzilě vjosa, a czolēn bjeźoľ tak chiže, że ledvje kanaľ a ju zgjinąľ za wostrovami.

A dzevczę zdrzacě mje v woczě, pitô:

— Cuź tē tam vjidzisz, kochani mój?

— Nje vjidzaľas tē njick? — pitom sę.

— Njic!

— Anji tego czolna, co tak cliiže przebjeźaľo?

— Żodnigo czolna nje vjidzaľam.

Ale jô vjedzoľ v ti chvjilě, że to moje szczescě trwaľo nje będze, że grzech to szczescě rozbjije. Dłotego smutk srogji mje zaoľ duszę a strach njeznani przed dzisem i jutrem podnjoľ mje wľose na gľovje.

Nje minęľo po tim anji kjile pocerzi, jak z daleka, chdze njebo stoi na zemji, kanaľa vązkô czornô chmura. Zaczęľa wona tak chiže pobjegac njebo, żesma woboje sę dzevovaľa, jak v woczach vjid dzenni gasnje.

Dzevczę vezdrzaľo na njebo doznanim wokjem. Ji delikatné nozdrza sę ruszaľe i rzekľa:

— Leci sarką!

Po chvilě dodała!

—Tam ztąd jidze grzemat. Procem przërodzenjô jezoro ti scanë czorni nje zatrzymuje. Stari rebocë vkoł povjodają, że v takjim razu jidze burzô, jakô le co sto lôt spodô na ten nasz jezorovi svjat. Straszno wona mô bëc i rebë bodej z głëbji vërzucô na vjechrz. A jak minje, to brzeggi i wostrovë novë pokazują lica. Tak je poszarpje!

Jak na potvjerdenjé czëzkji grzemat strząśł vjodrem, chterno jak wołov kładło sę na piersë. Na czorni łavje chmur żołti, jak sarka, pase rozczągałë sę wod kuńca do kuńca. Co chvilë rozdzeralë scanë wognjistë mołnje.

Ma dvoje sedzałasma cecho wokoma sebje v czëzkjich meslach. Nje minëło poł godzenë a na svjece zapanovala noc, choc to beło le przipołnjé. Dzevczë vezdrzało na njebo, wuchveceło mje swoją ceplą rączką za dłoń i rzekło:

— Zińdzma v doł! Burzô, chterna nachodzi, bëdze straszno!

Tak ma zesła. Ale v gorze nad nami grzematë i łiskavjice zagrałë wognjistą pjesnją. Czuc beło, jak stari jason nad nami trząśł sę i jęczoł v korzinjach wod vjatra, chturen trząśł lasem i worzącë głëbokjimi skjibami vodë, nekoł reczącë dunë na kraj. Wostrov nasz, v chternigo brzuchu ma sedzała, trząśł sę i zemja sę sepała, a cemnjicę, v chterni ma sedzała sami, rozdzerol co chvilë, jaż do woslepjenjô, zeloni vjid pjorunów. V tim vjidze łiszczalë ku mje z ringrafa, zavjeszonigo na scanje, lica Matkji Boskji, gorzlevé, jak woczë sędzigo. Moja krolevjonka, zvezajno tak wodvoznô, cesnęła sę do mje, jak sarna vërzaslô. Krom wodvogji i krolevskji postavë beła wona jednak v ti chvilë bojącą njevjustą. Rzekła:

— Tam na policzce przë łozku wojc njeboszczik przechovivoł gromnjicę. Vez ję, mój ricerzu, i zapolë, bo mje straszno. Znadz mjilosc mje zmjenjila na bojącą kobjetę, bo dovnji v lese njeroz bez wurzasu przeczekałam burzë pod lestami zchovanô, jak zajac, i nji mogę rzec, żebem sę beła bojała.

Tak jô vstoł i zapoleł gromnjicę, chterna tero żoltim vjidem podzemną naszą jizbę wobsvjecała. Vonjô polonigo vosku rozchodzeła sę, jak v jizbje, chdze człovjek wumjerô.

A burzô na dvorze, bjicé pjorunów, rëk dun i trząsenjé zemji anji na jeden momant nje woprzestałë. Mogło sę zdovac, że lada chvilë nad nami zarvje sę zemja i nas ževich pochovje, jak v grobje.

Ledvom tak pomesłoł, tak zatrzęśła sę vkoł nas zemja i trzasło z taką njebivalą mocą, że wognje nom v woczach stanëłë a woboje nas podrzuceło v gorę. Zatrzeszczalë scanë jizbë naszi, zapadła sę całô scana wod jezora, wodemknąvszë szerokji vrota na jezoro, chterno ju nje vëzdrzało zburzoné vjaterem, ale tak, jakbe po njim v dzekjim tirzenju jezdzelë grzevjastë wukozkji, drzemjącë przode na dnje jezora, a tero zbudzoné burzą i grzematem. Wodemkłą tero scaną vpadłë wone na nas i zalałë v wokamergnjenju zchronjisko nasze. Vjidzącë smjerc przed woczami, jô podskoczeł i zervoł ze scanë ringraf z Matką Boską i zavjeseł go na szejji moji krolevjonkji. Tej przëcesnąvszë ją do sebje, stanął jem na procem bjijáci mocë vód, a z pocerzem cechim na wustach zdrzałasma smjercë v woczë.

Ale ta njeprzësza. Jakbe to beło wostatné klasnjécë rëkji rozgorzonigo Boga, grzemat popusceł i vjater. Le łiskavjice jesz co chvilë wobsvjecalë dzekji szor na jezerze Ve vjidze łiskavjic vëstëpovałë na chvilë cemni brzeggi Szvedzkjigo Wostrovu i dziwnich sztołtów vojsko jałovców na vesokjim brzegu Zoborskjim. Razem z tim jakjis rożovi vjidë rozlevalë sę po vodach, jednostajni i krevavi, jak rzoze słuńca v dnje vjelgijigo mrozu. V tim mocnô duna vodë przebjegłszë przez naszą jizbę vëvaleła dvjerze do kuchnji pod korzinjami jasona. Ledvje te sę wodemkłë, a vjid straszni zaloł nas i ceplô chopalo, jak z pjeca. Jedno vezdrzenjé povjedzało mje, co sę stalo: Sklepjenjé nad jomą zarvalo sę wod pjoruna, chturen zapoleł starodovni jason, paláci sę tero, jak vjelgô smolnjica pod njebo.

Ve vjetrze i wulevje, strzod vjidu krevavigo polącigo sę jasona i rozdzerających njebo liskavjic stojałasma dvoje wopuszczonich ludzi, trzimającë sę v remjonach, a valë jezora v nas bjlë. Zemja pod nami a posova nad nami dregalë i trzeszczalë, jakbe nas v ti chvjilë chcałë pogrzebac. A ma nje vjedzała sobje radë.

V tim jedna taka vjelgô vëlała sę na nas i wuderzela v naju czołnem, spłavjonim chdzes z pjosku. Moja krolevjonka, ledvje go wuzdrzała, porvała sę i wuchvaceła jego burtę mocnimi rękoma. Jô zdrzącë to, przëskoczeł i chveceł takze. Gromadnimi sełami vëcignëłasma czołen do sebje. V njim leżałë dva vjosła i kjijonka.

— To moje czołno? — krzikało dzevczë mje do wucha przez rëk burze. — Przëtrzimej, mój drogji, a jô vëleje kjijonką vodę z njego.

Jedini to beł sposob vëdostanjô sę z jomë, chterna sę nad nami zapodała. Przez gonk, chternim jesma vjedno uwod kraju przëchodzela, bjezała tero dużô voda, chterna ju całë wognjisko mjała zalané. Nad wognjiskjem, ku njebu wodemklim, poleł sę trzeszczacë stari jason i straszël wognjem i vëvrocenjim. Zveczajną drogą naszą vrocëc sę nje beło možno. Przez wodemkłą scanę jedini retunk beł na jezoro. Pevńo Anjoł Stroż, litującë sę v sercu, nom ten czołen zesłôł.

Wobrocëlësma go przodkjem do jezora i vësunałvszë na vodę, razem skoczelasma v njen. Koląbrovoł sę czołen srodze, ale dzevczë, zveczajné panovac na tich vodach, wutzimało go v rovnoscë. Tej dało mje jedno vjosło i sadłasma wokoma sebje na łavje. Mocnimi wuderzenjami vjoseł vëdostałasma sę z pod kraju na dużą vodę. Priskało z valów na naju, jak v gorku z varem, a czołen skokoł, jak koń, kjej sę zapodô v smjegu albo na zibji, ale sę nje vëvroceł. Przez szor i rëk vód dzevczë mje krzikało do wucha.

— Robji tero, jak wode mje vjidzisz, cobe przodk czołna szedł procem valom, bo jinaczi naju voda zaleje abo dunë vëvroca!

Naprocem vjidzec beło vesokji brzeg Zoborskji, ale ma vzeła kjerunk nje na nen brzeg, ale na votvarłë jezoro. Dzub czołna vëchilivszë sę nad vodą, broł valë vjeczrem, jak dzekô kaczkã, pjerzacë v bjoli grzevë valów, kjej go podeszłë ze szorem. Ale bjegł spravnje. Vjosła nasze sę gjelë do pëknjécô wod czëzkji proce, ale trzirnalë. Kjej jesma tak podprocovała sę jaż chdze po za Glonkjem wotmikała sę szerokô voda v stron Knjeji, rzekło dzevczë:

—Tero dej boczenjé! Wobrocëma sę v procemnim kjerunku. Vëjim vjosło a jô czołen zavroce.

Wod jednigo ruszenjô vjosła czolen zatańcovoł na molu. Tero ju szła jazda z valami, chterne nas njosłë nazod. Panna Klema kosała mje vëjąc vjosło, sama ale dovała kjerunk boczacô, be voda nas nje znjosła bliżij a bliżij ku Zoborskjim brzegom. Chiże naju tero bez proce njosłë valë jezora, mruzacë jakbe ze spokojnoscë zesma so dała radę. Za kjile pocerzi zgrzetnęło dno czołna na pjosku pod nim laskjem vjelgjich jałovców na Zoborskjim brzegu.

Vëcignëłasma go dalek na brzeg, cobe go voda nje zabrała i szłasma dalij bez słowa, serce pełne vdżëcznoscë do Boga za retunk ze smjertelnigo njebezpjeku.

Njedługo a przed nami kanała vjelgô na Bożômëka postavjonô rękã moji krolevjonkji na pamjatkę, jak woje v lińcuchach njevoli pruskji woddzëkovoł sę ze sinem, jidącym na drugji svjat.

Tu jesma sę krom voli zatrzymała, a jô pitoł:

— Dokąd mje provadzisz, krolevjonko moja?

— Do dom — rzekło dzevczë.

Ale jô krąceł głową, bom vjedzoł, że wodtąd mje anji domu anji wubetku na svjece nje będzie, jaż go należę v grobje. Słowa mje nje chcałë jisc przez gardło, ale jô zebroł vszelką moc i jem povjedzoł:

— Dlo mje njima dodom, nodrogszô moja. Do cebje jisc njesposob be na cę nje sprovadzëc ludzkji wobmovë. Bo za swoją njevjustę vząc cebje nji mogę, kjej zli ludze mje zvżazelë z żadną i mje njemjiłã kobjetã. Ten vesokji krziż, chturen postavjiłã na pamjãtkę straszniго woddzëkovanjô, nazevac mogłbe sę krziżem rozervanich serc, bo na tim molu ju po roz vtori dvoje ludzi sobje nobliższich jidze na procemni drogji, na chternich sę ju vjęcij nje zińdã. Može wurosnje kjedes pokolenjé, chternimu Smętk nie będzie v stanje psuc drogji, bo przez dzirżkosc i cnotę zasłuži sobje na wopjekę Boską. Tej zaszkli vesoko na ti Bożimece zamjast smutku i bolenjô vjid szczescô i redoscë.

I vezdrzałasma krom voli na szczyt Bożimekji, chdze ji vjelgji remjona rozchodzelë sę, jakbe przëjac chcałë vszelkji czëzor ludzkji. I dzivo: Vjid sę szkleł vesoko na figurze Pana Jezusa, rożovi jak wod rżozóv jutrzni. Zdzevjoni vezdrzoł jô na jezoro. Ale tam naprocm na Glonku vesokjim płominjem jesz poleł sę stari jason, jak smolnjica stolemnô. Won dovoł ten rożanni blok. Ale moja krolovô patrzacë także na ten polãci sę pomnjik naszigo szczescô przëboczela sobje nasze rozińdzenjé sę i wobjęła mje sziję z vjelgjim płaczem. Ale mjała duszę poprovdze krolevskã. Jak sę bo vëplakãła, vëprostovala svoję postavnã wurodę, scsneła mje rękę, jak z jakjim mocnim przërzeczenjim:

— Przed Bogjem jô tam bełã i wostanę na vjekji tvoją żonã. Cuż mje wobchodzi godanjé ludzkji. Ma dvoje jezdesma z rodu stolimóv, chternich drogji nje sã jak drogji zvezajnich ludzi. Jidz z Bogjem, mój nodrogszi i jedini! Żoden przed tobã mje nje znoł, żoden po tobje mje znac nje będzie. Tvój sin będzie panem na Zoborach, a jak dorosnje. ringraf nasz rodovi zavjeszë na jego pjersach.

I tak ma dvoje sę rozeszła pod nã vesokã Bożamëkã. Z Glonka, jak vjelgô smolnjica, żgleł sę jason stari nad zavalonim gnjozdem naszigo krotkjigo szczescô.

XLIV

Jak v Svjetojańskã noc na Łisce straciłë Remus i Julka i jak tam dobel Smętk.

Długô cenjô szła bokjem mje, kjej jem doszedł na dregji dzień do vjelgjigo kaminja pod Vjeprznjicã i Wovsnjicami. Ludze wo njim mają povjostkę, że Zli Duch njosł go z dalekjich gór na skrzydłach, be njim zavalëc Vesokã Bromę Gduńskã. Ale kjej kur zapjoł, moc go wopuscela i ze zemglatich pazur vëpodł kam tu na rozestajnë drogji. Ale mje sę ti godce vjarë dac nje chcało, bo so wuvożom, że go tu postavjił norod stolimóv na pamjãtkę i znak. Bo rovno dalekô droga wod njego do starich vsóv: Gostomja, Skorzeva, Lubjani i rovno starigo mjasta Koscerznë. Jesz dziso dzivnimi znakami popjjsani stoji won tam vcsoko v polu, ale jesz njicht movë tego pjisma nje przeczetoł.

Pod tim kaminjem jô wodpoczivoł. Przed zochodem słuńca muszoł jô jesz duńsc do Łiskji, bo gnało mje procem voli povjedzenje stari Julkji v nę straszã noc, kjej mój tovarzesz Trãba zgjinãł smjerçã:

— Ve Vilejã Svjetigo Jana, kjej dzień i noc sę zrovniają, będziesz tã na Łisce. Wobrzãdk stari, jak žëcë ludzi na ti zemji, wobchodzel będzie lud. Dom cë tej mjecz i vjid, bes vjodł za sobã vëbranich svojigo norodu na vëbavjenjé zaklëtigo zomku...

Dziso po vszeskjich gorach szekovelë wognje na vesokjich dragach, be je zapolic po całim kraju, jak noc sę položi na zemji. V dziseszi nocë paproc mjała zakviitnac v głëbokjim lese cudovnim kvjatem.

Ale cuż wona, staró Julka, mje krom tego povjedzãła v ni zapadli chace na smjegach?

— Ale jednigo cë dac nji mogę. Tego, co jak bliza morskô scigô wokrëtë v brozdë jich dróg, tego, co jak wobracz trzimô gromadę, tego, co duchom daje moc nad całami. To tã som mjec muszisz!

— Cuz to, co jô som mjec muszę?

Nje vjedzoł jô na to wodpovjedzë i v meslach vzał jem sę i szedł dalij.

Na rozestajnich drogach przë starim smętorzu pod Gostomjem stojała v szarim vjidze cemnô postacejô cecho jak samotnô figura v polu. Naszedłszë krocij, poznoł jem starą Julkę. Vëcignęła wona do mje rękę i povjedzała:

— Vjedzałam, że przinđdziesz, Vjitoslavje! Tero poj ze mną!

Nje provadzeła mje drogą przez vjes, le gorą przez Chochovatkę, jażesma zaszła na Łiskę wod stronë Rzepisk. Wuzdrzoł jem vesokji drag, z chternigo sę zvjeszoł długji lińcuch, przërzeszoni do beczkji ze smołą. V dole, chdze droga provadzeła z Gostomja do Njesołovjic i do Długjigo jezora, zbjerało sę ludztva vjele. Julka stanęła wokoma mje. Ji zgarbjalô postacejô vëprostovała sę i jakbe wurośła. Ji bladé skarnje nabralë vezdrzenjô jak no v Sorbsku, kjej zdrzała na mje ze starigo portretu Sidonja z rodu Borkóv. Ji woczë zaszłë cemną krosą aksamjëtová i głęboką, jak ją mô jezoro v głębokjim lese, v chternim podług ludzkji godkji spji na dnje njepojëtô tajemnjica. Jak na mje timi woczoma vezdrzała, przëboczelo mje sę vezdrzenjé ludzi, chterni za kjile godzin konac mają. Lud tej movji, że mają ju vjeczne woczë. Ale wona ręką vëcignjëtą zrobyła krag po podnjbju wod vschodu słuńca do zochodu i rzekła tak:

— Jak dalek dozdrzisz wokjem ve vjidze zachodzącego słuńca, zemja to kamjannich svjodkóv minjonich vjekóv, zemja mogił i grobóv. Beł takji czas, kjej na ti gorze liszczoł sę vjid vjeczni, wod czego gora vzeła mjono Łiskji. Tam chdze za vesokjim brzegem Długjigo jezora żolacô sę krevavo zachodzi wognjistô kula słuńca, trzëbocznë stojało svjëté mjasto. V njim stolimovi lud budovoł svoje kontinë Bogu. Tam wodbivalë sę vjece, tam vëbjerelë starszi z ludu svojich ksążat. A kjej vibor stanął, postavjilë vjelgji kaminje v krëgu na pamjatkę i znak. Dziseszé pokolenjé, wobzerajacë te pamjatkji vjelgji przeszłoscë, dzivné wo njich plece godkji. A kjej naleze staré kamjannë žarna, na chternich młolë svjëtą mąkę na wofjarę, bjerze je i poji v njich gąskji na woborze. Bo ten rod, chturen ne pamjatkji stovjoł i z nich žoren wofjarovoł, vëloł svoje krev v wobronje svobodë ti zemji, a ludek prosti, v njevolę vzëti przez cuzich panóv, zaboczel wo jich znaczenju. Ale krev stolimóv jesz nje vëmarla le zatacela sę strzod szarigo ludztva. A ti, co z ni krevji pochodzą, staną jednigo dnja przë tich pamjatkach. A tej kaminje przemovją. Stoją wone tam wod tesaci lôt i ždają na svoje godzenę. Dzis, to noc cudu. A ten cud sę stanje, abo jô ti nocë nje przeživję. Wudzirzë ducha, Vjitolavje, i robji coc povjem. — Zdrzë noprzod v dol, co sę dzeje kol stóp gorë.

Vjidzoł jô wode vsë jidáci długji rząd dzevczët i chlopokóv, za chternim njeksztoltnim karnem szlë starszi i dzecë. Na przodku njosł chłopok vesoko zeloné drzevo, wumajoné ve vjińce i kvjatë Za njim szedł z vjelgą statecznoscą przewodzani v bjołi płoszcz i korunę trzëkańczastą na głovje ksążę. Slode njego straszël vezdrzenjim svojim, straszni całi, na czervjono wobleczeni kat, ze zakretą tvarzą zdrzaci dvjema czornimi lukami navprost sebje. Vjelgji gołi mjecz njosł won przeložoni przez remję. Wokoma njego czorno wobleczeni sędza kroczel z povogą vjelgą a za njimi całi rząd dzivnje vëstrojonich postaceji.

Podeszlë wonji pod gorę na szerokji plac, na chternim na vestrzodku vbjiti v zemję stojoł słup, na jeden łokc vesokji i vjińcami wokračoni. Wustavjilë sę vkrag jego i zaspjevelë pjesnją. Jak vëspjevelë, vëszedł kat z liszczacim mjeczem przez remję i vëmjerzel krokóv trzëdzesce vprzek i spak na placu. Vszesć sę przed njim rozstapovelë, a won podnjosł zev i vołół:

Rum! Rum! Z placu naszigo,
Cobe sę nje stało co złego!
Rozstapta sę na krokóv trzëdzesce,
A va matkji svoje dzotkji strzeżce,
Cobe sę nje dostałë pod katovskji ręce
I nje konałë v wurzasu i męce
Za vistapk, chteren pravo ve krvji mije,

Bo to nje kat, le svjeté pravo bjije.

Tero rakorz przërzeszoł kanję do słupa, a chłopocë jëlë spjevac:

Kanjo! Kanjo! Njeszczestlevô kanjo!
Vdarzisz të so, jak të v lese
Na vjetvje sedzała
I nama ragała,
Kjej ma do dom konje gnalë i cebje złapalë?...
Vołałas të: pjic!
Tero cebje scic
Ždô ju kat ze smjercą v woku.
Wumrzesz, kanjo, po veroku
Za tvoje raganjé,
Deszczu sprovodzanjé.
Njeszczestlevô kanjo!

Ledvje chłopocë wucechlë, podnjosł sę v bjołim płoszczu ksążę i movjił takji słowa:

Va ludze ze vsë,
Pocuž va sę tu zeszlë?
Tec nje vjeta, co to znaczy
Starodovni wobrzãdk takji,
Bo v mogliłach doвно zgnjilë,
Co ten zveczój stanovjilë.
I njicht z ževich nom v dorunku
Trojakjigo nje dô trunku,
Chteren njese szczescé svjatu, —
I paprocë kvjatu.....
Pokãd trunk nen v duchóv mocë,
Pokãd nje zakvjitił paprocë
Szczescodajni kvjat!
Grzeszi bjedni svjat!
Pokãd będze człovjek błãdzeł,
Not sędzigo, be go sãdzeł...
Skłodom svoje rzãdë.
Sędzo! Spravji sãde!...

Na to veszedł na vevezszoné krzasło czorno wobleczeni sędza. Ale Julka wuchvaceła mje za remję i rzekła:

— Co të tam vjidzisz, to jak starodovni wobroz z chternigo krose splavjił deszcz i vëpjilo słuńce. Przed vjele vjekami ten wobroz szkleł v całi krosë vjelgigo i svjetigo wobrzãdku i rozprovjalë sę na njim vjelgji spravë. Będã wonji tero tam v dole sãdzëc svoje malé spravë vjeskji a za svoje grzechë zetną kanję. Ale jak spadnje głova kanji pod katovskjim mjeczem, tej nochvatszi chłopok vëskoczi tu v gore, zapoli beczkę i vëcignje ję na lińcuchu v gore. Chvjila, a wuzdrzisz, jak na vszeskjich gorach vkoł zapolã sę vjidë, jak gvjozdë polacé, co zes łë z njeba na tę naszą zemję kaszubską. To ta chvjila. v chterni mosz ždac cudu. Vez tę paproc, chternã cë daję, a jak zalisną wognje vkoł, tej krziknij na tich v dole:

— Do mje !

V chternim z njich jesz kropla krevji stolimóv, ten do cebje sę garnac będze. Tej podnjesesz tę paproc v gore. A želi Bog cë namjenjił i będziesz mjoł v duszë, co trzeba, tej cudovnego vjidu kvjdt vëkvjitnje z paprocë v tvojim rëku Tej nje tile ni ževi z dołu do cebje sę garnac będã ale tam ze za jezora, z molu, chdze stojało

svjěté mjasto, ruszą sę vjelgji kaminje, źdajáci wod tesáci lôt i wuroczestim korovodem povědrują chiže, jak duchě do cebje na tę gorę, be sę wustavjic v kręgu v koł cebje i zнову zkamjenjec na znak, źes tē vodz i krol ti zemji Tej mova tvoja sę stanie wostrô, jak stol, a czestô, jak zdroj a wogjiń tvojich wocz u będze rządzel sercami ludzi, jak woko słuńca słońiecznim kvjatem.

Vzał jem z dreżącą ręką paproc z rąk stari Julkji, a zdovalo mje sę, że svjat dichac woprzestoł, njim nadińdze ta chvjila.

Zapoleł sę vjid na Łisce, zaliszczalē po chvjilē, jak uwokjem dozdrzec, gorē vkoł. Ale mje v ti vjelgji łunje przěboczela sę, jak źevô chvjila, kjedem sę rozchodzel z moją krolevjonką pod vesoką Božamęką a z daleka na Glonku poleł sę, jak stolemnô smolnjica, jason na rozvalonim gnjozdze naszigo szczescô. Takô žalosc mje scesnęła serce, źem zaboczel, chdze jezdem i poco. Zbudzel mje trzosc poláci beczkji, chterna spadła, a pękłszē rozlala polącą smołę po gorze. V tim momañce vjidzoł jem, jak z nocē vėskoczel chtos naksztolt nigo malarza ze Sorbska v dlugjim końjerzu i vesokjim kłobuku. Zabjelełē sę ku mje jego zębē a ragajáci smjech rozległ sę, źem zaboczel zavołac na ten lud:

— Do mje !

Lem trzimoł paproc v ręk u zdrzoł jak zdrevnjali na to, co sę dzeje. Poznoł jô Czernjika. Takji won mje zaszedł ve Zvadze. Takji won sę szętoleł v samotnichace v smjegu ti nocē, kjej mój jedini tovarzesz wumrzec muszoł. Ale won machnął ręką i cesnął v polącą smołę jakjis proch, z chternigo szła vonjô jak z mocnigo trunku. Za njim vėskoczelo z nocē karno bestrich muzikańtów i zaczęło grac jakas dzeką notę. Lud z dołu, vjidem dzivnim i muziką przěchłosconi, przěbjęł i gromadzel sę vkoł njego, a won spjevoł:

Náže v tuńc! Náže v tuńc!
Komediji vaszi kuńc!

A jak zaczęłē tańcovac podług notē jego muzikańtów, won sę wobrocel do naju dvoje samotnje stojących na stronje, Julkji i mje, i spjevoł do notē svojich groczi:

— Tańcuj, człeku, procuj, vrož
Jako motel vjechrzem róż.
Nje zdrzē na przodk, nje zdrzē v teł,
Žebes kvjitł i dlugo źel.
Na krzižovkach puszczej voz,
Chdze go koń i voznjik njośł,
Bo tam v pońjé nocą, dnja
Będze Zgodka pjilova.
A kjej v woczē zazdrzisz ji:
Drzij, człecze, drzij!

W krosnach robją. Dwoje prządk:

Postavę na a na vątk —
Robją dzało ludzkjich dnji,
A jich woko k sobje zgli.
A jich zvada a jich szor
Straszni tkają v dzało vzor...
Jaz cę wurzas duszę zmgli:...
Tam cę Zgodka vprovadzi,
Žebe czołenk v ręce brac
I dzało tkac.

Komu duszę złomjil grzech,

Prządk go vēporaji smjech.
Nji czołenka anji watk
Nje vērvje won z rėku prządk,
Chternich v dzało bėdze gnjev
Tkoł: Smjerc, Wurzas, Zradę, Krev!
Bo kjej varsztat dzejów grzmji,
Słabi człovjek nje zradzi,
Le wupadnje v proch i kół,
Z kėde won vstoł!...

Nje vdarzę sobje, co sę ze mną dzejało v ni chvjilė. Vjidzoł jô lud tańcujáci vkoł Czernjika, a won stojoł ve vestrzodku njich, jak zli duch, chturen družbuje na djoblim vjeselu. Vkoł na gorach zolełė sę wognje, ale mje serce zasłabło, jak wonge małimu knopu, kjej jem sę nje czuł przenjesc krolevjonkji do zakłėtigo zomku. Paproc v moji ręce wopuscela lestė i vjėdła. Kjej jem sę wobrocel za Julkã, sedzała wona przėczupnjėtô na zemji tak cechô i bez vszelkjigo poruszenjô, że mje cos tchnęło. Vezdrzoł jem v ji skarnje i vjidzoł wod razu, że nje žije. Woczė mjała zamklė a z bladich skarnji bjił mroz, chternigo wogrzac nje potrafilė łunė Smėtkovigo wognja żołęcigo sę szeroko po Łisce.

— Cud sę stanje abo jô ti nocė nje przeżiję! — tak uwona mje mjała movjonć.

Jô rozumjoł tero, że cud sę nje stoł z moji vjinė. Ve valce ze Smėtkjem wo zakłėti zomk drugji trup legł na moji drodze, a jô przegroł sprawę.

Tak jô sę zchileł i vzał letkji cało Julkji na remjona a strzelivszė jesz roz wokjem ku zgaji njesvjadomigo ludku, tańcujęcigo podług Smėtkovi notė, jał zchodzec z gorė v doł ku vsė.

Pod Bożamėką ve vsė polożel jem trupa Julkji, a tej jem szukoł voza i konji, be ję wodvjecz do ji vsė. Njedługom szukoł, bo Gostomje to vjes szlacheckô i pjerszi gbur z brzegu doł zaprzegac, nje stracivszė słova.

Przez całą noc jô vjozł ję do Borzestova.

Chcoł jem ję pochovac vłosnim kosztem, ale szołtes mje powuczel, że to sposobnô beła kobjeta, chterna v testamańce wobdzeleła i koscoł i bjednich gminė. Ale jô wostoł, be rzucęc gorsc zemji, njim sę grob zamknje nad tą dzivną kobjetã.

XLV

Wostatni dnje Remusa.

Grob sę zamknął nad starã Julkã a z njã na mojih nodzejach. Smėtk dobeł na Łisce i zabroł v ręce włodzę nad naszym ludem. Mój grzech na modrich vodach Vdzidzkjich zabroł mje moc cudu. Ale jesz cos jinszigo mje tam nje dostovało, wo czym nje vjedzoł.

Z tegom sobje zdovoł sprawę, kjedem, sedzacė v moji jizdebce pod dachem v Lipnje, pozeroł na duzi ładunk tovarów, z chternimi jô so wudboł tero jisc na długji vanoženjė po Kaszubach.

— Ale cuz bėdze dalij? — pitoł jem sebje. — Czeż Smėtk mô rzadzec vjecznje v naszych dzejach, a lud kaszubskji mô gjinac jak smjeg, chturen taje? Czeż lud nasz mô sę cofac jaż do bromė Smjercė i wostavjic po sobje le zapadłė zomkovjiska i mogilė, jak morze wustėpujacė wostovjô po sobje muł, skarupė i muszle?

Serce mje sę chcało pėknac i chęc do žėcô mje wodeszła. Bełbem sobje v nen czas wodebroł žėcė bez pokusicela, kjejbem nje beł sę bojoł wobrazęc Boga na njebje, chturen Som je panem žėcô ludzkjigo.

Vjedni takji chvjilě zvaťpjenjô wuzdrzoľjô przez wokjenko naprocem pjekną głowę moji pjerszi krolewjonkji ze zomkovjiska v lese za woknami paľacu po drugji stronje drogji. Kanęła wona na jedno wuderzenjé serca, ale wod ji vjidzenjô povstoľ mje przed woczami mój dzecinni vjek i sen zpod korunovani jarzěbjině. I przěszło mje do głově:

— Kkej v tobje zapoleła moc Boskô volę vėbavjenjô zaklętego zomku, czimuż ta sama moc nji mō ji zapolic v Injannovłosich głovkach tich, co jesz dzecinnimi nożkoma bjegają po svjece?

Ta meslô dodała mje nodzeji i mocę, żebe strzamac dalij to žécé jaż do kuńca, jakji svjětô volô Boskô mje mjała namjenjoné.

Szedljem tede v svjat i vozeľ ksążkji i bjaľkovskji drobjozg wod mjasta do mjasta, wode vsě do vsé. A wob drogę zazeroľ jem dziecom pod czuprině v modri uwoczě, cze v njich nje wuzdrzę skrě Ormuzdovi. Bivało też, że mój duch mje kozoľ zapitac tich maľich:

— A choľbe tē vėbavjic zaklęti zomk?

— A choľbe tē przenjesc krolewjonkę przez głęboką vodę?

Ale dzecē, wucekalē wode mje na dravoka, bo sę mje bojaľě. Starszi jim mjelě povjedzané, że Remus bładzi. A kkej jich chcelē wuspokojic strachem, tej jim zveklē movjic:

— Pożdejle! Przińdze Remus i veznje vas v mjech! Le roz jeden tē, dlo chternigo jô pjiszę moje przigodě, dzeckjem bivszē, wodpovjedzoľjes na moje pitanjé:

— Chcę!

Nje vjesz som, jak vjelgą pocechę vloľjes mje v nen czas v bjedné zvaťpjaľé serce. Bo doroslim moje słovo belo jak granjé vjatur v suchich vjetvjach a namavjac jô jich nje smjoľ, bo vjerzilē, że bładzē.

— Njeczże ksążka do njich przemovji — rzekľ jem do sebje kkej mově moji anji słuchac nje chcą!

Ale takjich ksążk, jakjich jōdlo njich pragnaľ, v ksegarnjach nje belo. Dlotegojô vzał i napjisoľ swoje žécé, żebe skra Ormuzdovô sę na tich kartach przechovała, jak v zasepanim wognjisku, dlo cebje i tich, chterni takji skrě chovją v duszě.

Jezdem wudbē, że žécé ludzkji jidze vkrąg. Zkąd vińdziesz porene dzecinnąogą, tam sę vrocisz na vjeczor, podparli kjijemvędrovni... Chiże po ni spravje na Łisce lata zaczęľ mje mijac, a jô jich mijanjé poznovoľ, le po durach v mojim vampsu, tim samim, v chternim jô przezeľ moje novjěkszé szczescé na Vdzidzkjich vodach i straszni wupodk na Łisce. Bom so wudboľ nje zeblec tego vampsu jaż do trumě, bo to mundur, v chternim jô valczel moję noczěszą valkę.

Jak modrô krosa mojigo vampsu bladła wod deszczu i sľuńca, tak lata mazaľ v moji pamjēcē dovné chvjile njedole i szczescō. Ale z poczātku nji mogľ jem minac stari, vesokji chojně pod Lizokami, żebe mje żol nje scesnaľ serca za mojim vjesoľim tovarzeszem Trabę. Kkej jem z daleka z poza lasov wuzdrzoľ vesoką Bożamkę na Zoborach, krev mje goracim varem splivała do serca. Jô vjedzoľ, że tam matka — krolewjonka jezora — chovała potomka z rodu stolimov — mojigo sena — na vojnę i bolenjé serca, bo jinszé przeznaczenjé rodovji stolimov kvjitnac nji może. Ale jô tam wobchodzeľ z daleka, bo njico mje nje dozvolało dac pojigji bjednemu sercu.

Roz jô zabładzeľ nocą v lasach. Kkej jem vėszeď z lasa v komudnim vjidze napole nalożľ jem sę pod trzema chojnami. Jedna stojała krzevô, jakbe chciała wucekac a nji mogła, a dvjeprosté. Ta krzevô mjała czubk jak mjotłę, jedna z tich prostich korunę jak kopjicę sana. Ta trzecô mjała jakbe szadą czuprinę gorą a pospode kożą

brodę. Wudało to tak, jakbe trzë wukozkji na nje ludnim molu sejmovalë. Ale mje na ten vjidok stanął przed woczoma mój život przed długimi latami na Pustkovju. Ko to beł nen mol, chturen Mjichoł njeboszczik i naszi ludze na pustkovju zvelë studnją.

Tede jô sodł pod tirmi chojnami i zdoł rena. A słonuszko vëchodzące nad lasem wotnikało przede mną pierszi kartë mojigo žecô, jak sę wotmikają po długich latach zapisané kartë zaboczoni ksążki z wobrozkami i bojkami.

Tam v dole vëzeroł ze za gorë dach pustkovjô. Dalij szkło sę jezoro a za njim czorni stojoł las. Tam v pravo szło pole pod bor, v chternim płinęła rzeka. Na nji splinęłë do mje ne bjołi kołpje. Za rzeką stoi zomkovjisko. Vedle njego vjedze starodovnô droga, zaboczônô przez dziseszich ludzi i chronjonô strachem, chterną ma z Mjichalem vëřabjilë dlo wostatni jazdë pana Jozva na smętorz v Lipnje. Cze tam tež jesz nad jezorem stojała na dzekô jabłonka, chterna patrzela na moję pierszą bjitvę z Golijatem? Gvesno brzidem ju zarosł v lese nen mol, na chternim mje dobrô Marta zavjesela szkaplerz na szeję i z płaczem wostała slode. Jak długo to beło, žem nji mogł zaboczëc krevavjaci sę przez zelenjiznë czervjoni stažkiv ji włosach, kjej jem mjedze nją i sobą wostavjil płenącą vodę? Długji chvjilejô tam sedzoł skarnjev rękach wukretë, a spomnjenjô szlë ku mje, jak karno skorcöv woblotô jesinją jarzëbjinę v polu. Przëszedł mje na woczë mój pon ze szligą leszczenovą nade mną stojaci, be mje vëdzelëc karę, pjes mój Gnjota, spjevanjé Mjichała v checzë, jak grzib stari sedzaci v sadze, trąbjenjé jego rogu na zbładzonigo i most, z chternigo mje straceł v zemną vodę, be mje vëlekovac wod žolti choroscë. I gozdz v chlevje, chternim Zli Duch mje kuseł, jažem go sekjera vbjil v scanę. I to zeloné wokjenko nad moją ležą, chdze jô moję pierszą ksążkę czetoł Lizë i Gnjadimu i v zelonim vjidze wuzdrzoł krolevjonkę, chterni mova beła wodjetô, be nji mogła przëvołac retunku.

Kkej jem ręce wodjål wod woczju, vjidzoł jem, jak dvu knopjiköv gnało dobetk na pastvjisko. Podeszlë ku mje i patrzilë na mje czekavimi woczoma. A mje beło, jakbe z woczju jednigo z njich patrzela na mje Marta, jak no wona mje wobjod przënjesła na pole, kkej mje gbur tak srodze vëkoroł. Ale kkej jô dzecom kjivoł, tej vzëlë wucekac. Bo dziecë mje sę bojalë.

Ale jô wostoł, jakbe mje njico zatrzymało i zdrzoł dalij na ten pustkovjovi svjat. To won beł ten som, le tak małi mje sę tero zdovoł, kkej za dzecka beł mje dužim svjatem. Za chvjilë naszła bjalka a jô poznoł že to Marta. Tak jô vstoł i szedł ji naprocem. Dvaji knopjicë trzimełë sę ji szertucha. — Nje bójta sę! — rzekła wona do njich. — To je Remus, co jak va rosł tu na tim pustkovju. Nje povjadałam jô vama tile razi, jak won, małi bivszë jak va, dobeł na Golijace?

Tej dała mje rękę. A ma sobje zdrzała v woczë, ale nje vjedzała, co povjedzec. Bo mjedze nama stojała długô droga žecô, a ma na ji dvuch procemnich kuńcach. Rękę podac sobje mogłasma, ale dusze stojałë daleko wod sebye.

— Remus! — rzekła wona. — Z tich, cos të znoł na pustkovju, žije le pon i panji. Krom njich jô i mój chłop Morcin. Ale tobje sę jesz sluchô zopjisem stari zegar z czeladni. Marcijanna przed smjercą zlecela, be go tobje dac. Ale won z ji smjercą woprzestoł chodzec. Jô cë go przënjesę, želi chcesz.

— Przenjesë mje go, Marto! Jô go postavję v moji jizdebce, žebe dalij połikoł czas i mje przëboczeł lata na pustkovju. Chto vje, cze wone nje bełë krom vszeskjigo noszczeslevszë v mojim žëcu!

Zegar ten tero vjisi v moji jizdebce i polikô czas zaredzevjała gordzela, jak dovnji. Ale z njim przënjosł jem so chorosc, chterna mje na długji tidzenje položela na łozko, jakbe mscëc sę choł za to, žem przez te długji lata wo njego nje dboł. Pozeroł na mje, jak dovnji na pustkovju, a pokąd jô ležoł v gorączce, wopovjodoł mje dovnë moje dzeje na pustkovju.

Po długich tidzenjach wustapjila gorączka. Panji z naprocem pamjętała wo mje i posełała mocnjacë jedzenjé. Przëszedł dzeń, chdzem vstoł i zaczął chodzec po vsë.

Z jedni stroně budinku, v chternim mjeszkô szkolni, je goli plac, chturen mjoł do rzekji wurzmę długą, leżącą do słuńca. Na ti wurzmje zabovjałë sę dzecë ze vsë. Leżało też tam vjele duzych korczy, vëkopianich przez bjednich ludzi wob zemę v lese, kjej jinszi robotë nje beło. Wob lato wonji na potrebę je rąbjilë. Mjedze timi korczami zabovjałë sę dzeceska v zchovanigo i v zblądzonigo, jak jim fantazejô dzecinnô do głovë njesła.

Tam i jô po moji choroscë vëgrzevoł sę na słuńcu. A dzecë — jak no dzece — pomału przëveklë do mje i nje wucekałë. Ku reszce navetk wobsodivałë vkoł mje na wurzmje jak rój, bo jô jim wopovjodol bojkji.

I doznał jem sę tede, a serce mje sę redovalo, że dzecë moję godką rozumjeją, pokąd jô ze starszimi żodną mjarą sę nji mogł dogadac. Tak jo nim dzeckom wopovjodol wo krolevjonce, chterną smok strzeże na vesokji vjeżë. Pjëknô wona i njeszczestlevô, ale ji godkji njicht nje rozumje, anji lud anji ricerze. Dlotego ji vëbavjic nji mogą. Tej jô povjodol wo zaklëtim zomku godkę, zomku, chternigo strzegą trzë straszlevé wukozkji: Trud i Strach i Njevorto. Bjednemu pasturkovji wukoże sę krolevjonka tego zomku roz jeden na sto lôt i prosi, be je przenjosł przez rzekę i przez ne straszedła. A kjej będze mjoł ducha i sełę, tej vëbavji zomk i będze krolem przë krolevjonce... Rosł na pustkovju za lasami pasturk małi, bjedni i bosci, i jimu sę krolevjonka wukozała. Won sę nje bojoł nich trzech straszedł, ale ji jednak nje przenjosł, bo mu nje dostovało... Czeguż to?... VJARË.

Jak wod liskavjice, tak sę mje tero v duszë rozvjidnjało przë tim wopovjodanju dzecom:

— Vjarë! Chterna jak bliza morskô scigô wokrëtë v brozdë morskjich dróg, chterna jak pałag trzimô gromadę i duchom daje moc nad całami. To beło to, co v nen dzeń straszni na Łisce Julka mje kosała mjec, czego mje dac nji mogła sama.

Ale ti vjarë v swojej moc i v svjëtą spravę, ti jô nji mjoł ju jako małi pasturk pod wukorunovaną jarzëbjiną. Dlotego jô przegrol spravę, a dobeł Smętk.

Ale dzecë, kjej jô sę namiszłoł i patrzël v swojej duszë, budzelë mje vołajacë:

— Remus! Povjadej dalij!

Ale jô sę vzał i szedł do dom, bo mje vjelgô njemoc zmogła, kjej jem dobeł tę provdę.

* * *

Na ti provdze dobeti skuńczelë sę pamjatkji, napjisané przez Remusa. Tak jem sę beł zaczełoł, zem nje postrzegł, jak noc mje przeszła na czetanju i vdarzëc sobjem nji mogł, kjede szkolni mje postavjil vjidna stole. Kjedom skuńczelë czetanjë, ludze vstojelë do robotë, a stari szkolni vëszedł i zgaseł vjid lampë, chturen sę kłocel z dzennim vjidem. Vezdrzoł na mje i rzekł:

— Chcece vjedzec, jaksę skuńczela valka Remusovô ze Smętkjem? Pojce na smętorz a wob drogę vom povjem:

— Wusodł Remus na drugji dzeń po dobecu svoji provdë mjedze dzeckami na wurzmje, rod, że go lubją i sluchają. Gorąci zeszedł dzeń, jakbe grzomot i burzô jesz nadińsc mjałë. Jak won tam sedzoł, raptem drogą vedle wurzmë kanał voz v porę zbetnich konji zaprzëglë i dudnjac po vësuszoni glinjanni drodze jachoł v pole. Sedzoł v njim pon Czernjik, jadacı v jakjis spravje najedno z naszich pustkovji. Cze wod trzësenjô voza cze też z jinszi prziczinë ruszel sę jeden z duzych korczy na zberku wurzmë i jał sę kulac prosto na bavjacë sę dzecka. Remus, vjidzacë njebezpjek, zastavjil sę całim całem korczovji, ale wosłabli choroscą, mogł go le strzamac v ten sposob, że sę doł nim przëdusëc, be wuchronjic dzecë. Na krzik dzeci zbjele sę ludze, vëcignëlë Remusa z pod korcza, krevją plujacigo i ze złomanimi żebrami. Ledvje ksądz zdołoł zańsc, be mu wudzelëc wostatnich svjëtich Sakramańtów. Nje minëła godzena a Remus nje zeł. Ale ledvje vëszedł ksądz wod njego, doł sę czuc przë svjecacim słuńcu krotkji, ale mocni grzomot. Ludze patrzilë po njebye i pokozivelë małą chmurkę za vsą, z chterni gvesno pporun wuderzel. Nje trvalo długo a ten som voz, chturen poruszel korczem i beł przicziną

smjercë Remusa, v konje jak szoloni przënekoł do vsë. V njim leżoł czorni jak smoła, zastrzeloni pjorunem z jasnego njeba, pon Czernjik. Dzevovelë sę vszescë, że anji konjom anji voznjikovji njick sę nje stało.

Dzivné są drogji i sądë Boskji!

Wob ten czas ma stanęła na smętorz. Krziż stojoł na vëstrojonim kvjotkami grobje z napisem:

Remus, rincerz kaszubskji.

— Ten krziż postavjła panji Zobór — rzekł szkolni. — Wona też z chłopokjem przë boku dbaje wo grob i przëchodzi modlic sę na njim. Ta, chterną ženjic zmuszilë podstępem gburzë za radą Czernjika, Trąbjinô wumarła v trzecą roczezną smjercë svojigo chłopa. Dzis spomjec gburom wo tim, to jim vstid. Bo po smjercë Remusa jednak jednemu i drugjemu do głovë przëszło, że ten njeboszczik beł czims vjəcij njiz za co go mjelë, i że nje won błądzeł, le jich rozumk beł za letkji, be tę vjelgą duszą rozumjec.

Takji beło žëcé i takjich przigód doznoł, njepoznani za dnji žëcô, Remus.

Słowniczek kaszubsko-polski

arąd - dzierżawa mieszkania

bezpjek - spokój, bezpieczeństwo

belni - piękny

belno - dobrze, przyzwoicie

bjalka - kobieta, żona

bjedni - chudy, biedny

bjegas - wahadło u zegara

blészczec - patrzeć ostro

blevjązka - wstążka

bładzec - a) błdzić b) wariować

blotko - staw

bodej - podobno, rzekomo

bodlevi - skłonny do bodzenia

bojáci - tchórzliwy

bomelk - łańcuszek (przy zegarku)

bożok - zadatek

bucha - duma, zarozumiałość

buchtovac sę - zbijać się w kupę

burknąc - wylecieć szybko

burzon - burzyciel, powstaniec

buszni - dumny

camer - pień drzewa

cecevjé - drabina

charna - pasza

chdzeroz - niekiedy, raz po raz

checzewô - służąc

chiże - szybko

chlichac - lkać

choba - chyba

chopac - wiać, buchać

chochla - drąg używany przy niewodzie

Chochovatka - góra przy Gostomiu

Cholm - góra przy Koszalinie w Pomieranii

chovac - grzebać zmarłego

chrzebt - grzbiet

chustka dębovô - duża kolorowa chusta

chvatkji - szybki, żwawy

chvecadło - drążek u taczki

chvjądac sę - trząść się całym ciałem

cigło - dyszel

cknąc - wąchać

cnjik - nos

cornąc - musnąć

czapac - chlustać

czebk - czubek

czeprac - grzebać

członek - a) staw b) członek

czo! - słuchaj!

czupnąc - sięść w kuczki

dana - świerk

dalibog! - zaklęcie, że się dotrzyma słowa

darvac - mieć swobodę czynu,
dejadej - mimo wszystko potrzebować
del - deska
dina - wydma
dingovac - obyczaj bicia różgami w święta Wielkanocne
dobëc (na kjim) - zwyciężyć
dobrac sę - zrozumieć
doka - mgła
dom - a) dom b) sień
domovnjik - a) sień b) mieszkający w tym samym domu
do rena - przed switem
dotegovac - dostarczyć
dozerocz - dozorca
doznac sę - przekonać się
dravi - chyży
dravo - szybko
dręgji - cierpki, ostry (o płynach)
drobkę - trocha
drożeszczce - droga
drzon - ciernie
drzonovi - cierniowy
dulczëc - pilnować niecierpliwie
dura - dziura
dvjerkji - drzwiczki
dvornjik - urzędnik dworski
dzegvjic - trawić (o bydle)
dzevi - dziki
dzevka - służąca, dziewczyna
dzevus - dziewczysko
dziržkji - dzielny, odważny
dziržkosc - męstwo, odwaga
dzisodnja - obecnie

dzizanga - nadzwyczaj wysoki mężczyzna

dzenja - kiernoz

fercovka - bicie odbierane w szkole

fojt - wielki kawał chleba

foliszovi - dot. foliszu, sukna wyrobu domowego o kolorze niebieskim

ga - gdy, kiedy

Garecznjica - wawóz przy Borzestowie

Gduńkô Głowa - dawny szaniec Gdański przy ujściu Wisły

gębola - gębacz

głupi dom - dom wariatów

**Gochë, Gochovje - Kaszubi, mieszkający na północny zachód jeziora Charzykowskiego, przeważnie szlachta
zaściankowa**

godka - a) rozmowa b) język, mowa

gorb - garb

gorka - pagórek

gorz - gniew

govor - gwar

gozdz - gwóźdź

grąd - wzniesienie wśród mokradel

grądzec - nurzyć

groc - muzykant

gromada - a) gmina b) posiedzenie gminy

gromadovac - odbywać gromadę

gronkgarneki grulka - łopata do wybierania węgla z pieca

grzem - hałas, loskot

grzeszk - dokuczenie przez chorobę lub senność, sen b) grzeszący

gubë - fałdy, zmarszczki

gubovac - faldować

gurdzëc - grudzić

gvesno - pewnie, właśnie

Gvjizd - maska chodząca po domach koło Bożego Narodzenia

Gvjozdka - Gwiazdka jako osoba obdarowująca dzieci

gvol - tandeta, drobiazg

gzal - gzik, osa

halac - przynieść

jadra - sieci

jankorka - zawziętość

jałowczeszna - laszek jałowcowy

Jastrë - Wielkanoc

jazgot - gwar klótlivy

jerk - janowiec

jiglena - iglewie

jikro - lydka

jingver - napój

jinsztë - stwór, potwór

jiscec sę - lamentować

jizdebnô - pokojówka

jochen - niedostatek wiosenny w gospodarstwie

jozc - jaźwiec

juńc - młody byk

kanąc - stanąć

kanrtac sę - uprawiać kantrë

kantrë - niedozwolony stosunek

kara - a) kara b) taczka

karno - stado (ptaków)

karovac - posuwać taczkę

kartovac - przekładać karty

kavel - los

kędevęde - kiedy owedy

kęsi pjes - przezwisko urzędników władzy wykonawczej

kjęzrov moltech - uczta nadzwyczajna

kjidnąc - utrać

kjijonka - a) narzędzie do wylewania uwody z czólna b)bijak do prania

kłobuk - kapelusz

kłomka - sieć ręczna

knapsko - chłopiaszek

ko - przecież

kobela - deska w czołnie z dziurą dla wsadzenia masztu

koczorë - lilje wodne

kole - koło, około

kolëbrovac sę - kołysać się, chwiać się

kołovazë - ślad kół wozowych na drodze

kołp - labędź

komuda - mglistość, ciemność niezupełna

komudni - mglisty, przyciemny

korcz - korzeń i część nadziemna ściętego drzewa, pień

korbac - opowiadać

korzkjev - warząchew

kraczaj - krok

krampe - kurcze

kręceszk - a) wirujący wicher b) krzeselko dla dzieci poczynających chodzić

kręck - wirujący wicher

krijamko - tajnie

krom - oprócz

krosa - farba

kresevi - kolorowy, piękny

krosnjëta - krasnoludki

krotko - blisko

krzevi - a) krzywy b) winny

krzikva - niepogoda z wichrem i slotą

kuka lolu - gdzieś het (w języku dziecięcym)

kuli - ile

kuli żadno - ile się życzy

kumac - drażnić

kumrë - żarty, psoty

kurdusac sę - isć z trudem, kulawo

kuron - kogut

kurzatwa - zawieja śnieżna

lata mjec - być starym

lebjoda - człowiek chuderlawy

lecec - a) biegać b) śmierdzieć

lecirz - klamka u drzwi

legavi - leniwy

leno - tylko

leżnosc - sposobność

lińcuszk - łańcuszek

list - a) list b) druk

litkup - napiwek

lobzak - siennik

loda - skład

lozovac - zluzować

lubjiczek - kochanie, zadane środkami mistycznymi

ludztvo - zbiorowisko ludzi

laszczevi - oblaskawiony

leż - kłamstwo

łęczk - smyczek

łęggi - wiotki

Łiska - sława w podaniach góra przy Gostomiu

łosena - czoło

lovc - myśliwy

łowczonka - łowczyni

łupk - ptak lesny

machtac - wikłać

małowjele - bezmała

mądrzela - mądrala

medetowac - rozmyślać

mekcëc sę - nabierać świadomości

metli - mdły

miszkjiklon - pajac
mjara - a) miara b) pobór rekiutów
mjazdra - zdrowy kolor twarzy
mjerdec - przykrzyć się
mjerk - znak
mjeszk - worek
mjetelok - drążek od miotły
mjimo - wedle
mjrza - narzeczony
moklezna - pot
moknąć się - pocić się
mol - miejsce, posiadłość
moltech - biesiada, obiad
molnjô - błyskawica
Mora - zmora
na dravoka - p. dravo
nałożni - przyzwyczajony
narwa - darń, darnina
natrąconi - umysłowo nienormalny
navkoł - naokoło
nazodni - powrotny
nażeni - mąż
neba - daszek u czapki
nega - reszta; do negji - do reszty, zupełnie
nekac - pędzić
nen - ten, ów
njebelni - nieprzyzwoity
nje lecho - nieźle
nje potemu - nie gorzej
nje stojec (wo co) - nie dbać
njewubetk - niepokój
njewubetno - nieswojo

njezbedni - niemoralny
njezbednjik - człowiek niemoralny
njico - coś
njidoczego - do niczego
nji ma v dole vodë - nie wiadomo
njiveka - mizerna istota ludzka lub chochlik
njizaczim - za niczem
nogavjice - dolna część spodni
nogce - paznokcie
nokoz - rozporządzenie, rozkaz
nort - kąt, północ u żeglarzy
noremni - uparty
noskvarni - uprzykrzony
nosladnje - snadno
not - potrzeba
notera - natura
nożka pon! - w nogi!
olcmark - kradzież drzewa z państwowego lasu
pałag - obręcz
parmiń - promień
parzëc - a) parzyć b) sypać
pazecha - zanadrze
pażëc - murawa
pchocz - kolec
pëto - powrót do uwiązania
pilătko - gąsiątko
pińdel - tłumok
pjeklezna - upał
pjesjizna - piana
pjeroczka - praczka
pjerzô - a) bielizna b) pranie
pjesnjik - śpiewnik

plachce - miejsca, znaki
plestac - plesć, mówić od rzeczy
pobrzeźnik - mieszkaniec wybrzeża
pochadej! - chodź!
pocestnosc - poważanie
podchlastnjica - przescieradło
podkorbjac - wysmiewać się
podnjbjé - przestrzeń, horyzont
podružnjik - mieszkający za czynszem
podvežsi - przelożony
podwobjod - drugie śniadanie
poj! - chodź!
pojiga - swoboda
pokąd - póki
pokozka - pokaz
pokuńc - na końcu
polaszęc - mówić po polsku
pomachtac - powikłać
pomeszlenjé - podejrzenie
ponarva - pędrak
porczec - parskać
posova - sufit
pospode - poniżej
poszivork - dacharz
pracharstvo - hołota
pravo - a) proces b) prawo
priza - więzienie
procem - wobec, przeciw
procemni - przeciwny
przasni - świeży
przededvjerzé - plac przed wejściem do domu
przegrzecha - diablík, chochlik

przeką - poprzek
przeką nosa - przykro
przeskurzëc - przeskrobać, zawinić
przeszvankovac - przeszukać
przezdrzevi - przejrzysty
przezprava - przeszkoda, psota
przëchłoscëc - zwabić
przëchodni - a) obcy b) przyszły (w czasie)
przëleźni - pilny
przëlnąc - przylgnąć
przëskrzenjic - przykleszczyć
przëvander - przybysz
przidkji - stromy
przmjel - trzmiel
psë posac - obcować w sposób niedozwolony
Purtk - diablik
pustkji - pustkowie
Pustô Noc - noc przed pogrzebem
puszczovka - proca
razu - ani
rąb - brzeg, skraj, szew
rączka - a) czerpak do wody b) rękojeść
rącznjica - rusznica
rągac - drwić, obrażać
rega - rząd
Revekol - góra przy Smoldzinie w Pomeranii
rëbë - liczba mnoga od rąb
na rëbë vëvrocëc - przewrócić do góry nogami
roczec - zapraszać
ropa - para
rovarskji - ruchliwy, wscibski
rovjizna - równina

rovnak - jednakowoż
rozga - a) różga b) ród
rožk - rozek do tabaki
rum (z niem.) - przestrzeń, plac
rzetnjica - siedzenie
rzeszac - wiązać
rzoze - jutrenka, luna
ržma - spadzistosć pagórka
sama - sama
nje bëc sama - być w ciąży
Sarbsko - jezioro niedaleko ujścia Łeby nad Bałtykiem
sarka - siarka
sądovnjik - urzędnik sądowy
scąc sę - zgęstnieć
sejac - ciepłem buchać
serovi - surowy, mokry
serschel - siersć
seti - tłusty, gruby
sicena - sitowie
skała - a) skała b) szczelina w scianie
skarnjô - lico
skarnje - ümarz
sklep - piwnica
skazęc - okaleczyć, sthic
skjidnać - strącić
skorc - szpak
skrzenovk - wyżłobiony kłoc drewniany do siekania mięsa
sladkovac - wyrzucac tylnymi nogami (o bydle)
slode - w tyle, śladem
slucha sę - należy, wypada
smerlec - smażyć
smjecoch - skowronek czubaty (Galenta cristata)

smjotë - pokłady śniegu

smolnjica - pochodnia

snodkji - mialki

snoži - piękny

sodzô - więzienie

solok - worek

soren - rogacz

spich - krawędź góry

spjik - a) ciemię b) sen

spjice - iglice

spokojni - zadowolony

sposob - a) majątek, bogactwo, b) sposób

sposobni - majątny

spravjic - a) nabyć b) wystarczyć

sraþ - na wieniec (budowanie w drzewie)

srogji - dobry, doskonały

stara - staranie, troska

starnjevkji - flądry

starża - p. stroza

statkji - meble domowe

stegna - ścieżka

stenka - kapka u nosa

stępją - krokiem

stępidło - strzenię

stojączka - tylko w zwrocie: na stojączkę - stojąc

stolim - olbrzym

stolk - krzeselko

Stopjenni kam - skała Stubbenkammer na wyspie Rugji (Rügen)

Stopni Kam - p. Stopjenni Kam

strachac sę - lękać się

strech - dziad

strefle - pończochy

streszi - dziadowski
strodni - godny politowania
strodnosc - biedota
stron - brzeg, bok
stronka - brzeg, obwódka
stroža - straż
strupjali - zmurszały, przegniły
strzelevi - ostry (o mrozie)
stvor - stworzenie, ród
subtelni - szczupły, delikatny
sukac - snuć
suvac - skakać
svjoze - naczynie do masła, w przenosni: piękne oczy
szach - długi pręt drewniany
szadi - rozczochrany
szankovnjô - oberża
szaruznjô - warsztat, w którym się obrabia drzewo
szarvark - praca na folwarku
szatnâc - cenić
szczežole - łuska u ryby
szczit - tarcza
szemaržec - poruszać się z cichym szmerem
szętolic sę - szastać się
szętopjerz - nietoperz
szkodovac - a) stracić b) kogos o szkodę przyprawić
szkolni - nauczyciel
szkurpě - buty
szlaga - zła pogoda
szliga - cienki pręt
szłom - helm
szmergnâc - rzucić
szor - nawałnica

szotora - strzępy
szperë - nogi
sztek - kawał, szmat
sztoperczec - sterczyć
sztot - chwilę
sztreja - słoma na nocleg
szturk - krótsza przestrzeń czasu
szur - szczur
szuremej - napój
szvebelkji - zapalki
szvotoł - niewielki pęk, garść
tacëc sę - ukrywać się
tacevjisko - schronisko
tamrutovi voz - roboczy wóz
tcëc - czić
tego samigo - tak samo
tepa - ogon (u psa)
tęchnota - tęsknota
tęga - tęcza
tęgota - tęsknota
tęgovi - tęczowy
tińt - atrament
tirzëc - jechać wierzchem
tlusté - tłuszcz
todrovac sę - mitrzyć się
togel - ciężka robota
togle - skromny sprzęt domowy
trample - stopnie
troj - wielka liczba
trojnje - bardzo licznie
trokji - poly u surduta lub płaszcz
vadzëc - lajać

vadzēc sę - klócić się
vamps - marynarka
vanoga - obieżyswiat
vanożec - błądzić po swiecie
varblovi - wróblowy
varna - wrona
vąbjerzēc sę - krzywić się (o deskach)
vątpje - wnętrności
vdali - przystojny
vdarzēc - przypominać
vzdrig - wstręt
vdzek tobje! - zdrowo tobie!
vej - oto
vekli - przyzwyczajony
vergle - głupie żarty
vezdrzec - spojrzeć
vëbëc - pozostać przez pewien czas
vëburknać - wylecieć
vëczepac - wychlustać
vëdac - zdradzić
vëdingovac - wydyngować
vëdra - jesiotr
vëkumac - wydrażyć
vëmiszlac - żartować
vënekac - wypędzić
vëporajic - wypędzić
vëporajic sę - wyniesć się
verë - łoże
vëřeczęc - wypożyczyć sobie
vërvjizna - wyrwa
vëstavjinoga - pyszalek
vëszczerga - człowiek drwiący

věšczercac sę - wyśmiewać się
věszlachovac - wytropić
věszorzęc - wyszaleć
větropjali - wygnity
vězerac - rozglądać się
věžnobjic - wystudzić
viczos - drożka w włosach
vijag, vijolk - rodzaj wierzby
vižava - wysokość
vižô - wyżyna
vjazark - wiązanie u belki
vjedno - zawsze
vjédzô - wiadomość
vjédzą dac - uwiadomić
vjekovac - żyć długo
vjekovi - sędziwy
vjeprzin - patent handlowy
vjerzesko - miejsce na którym się drzewo rąbie
vjeszczba - wróżba
vjetrznjokji - deski zamykające dach od szczytów
vjetvje - gałęzie
vjichlec - kręcić się, wiercić się
vjid - światło, ve dva vjidě - w pomroce rannej lub wieczornej
vjidzali - okazały, przystojny
vjidzalosc - okazałość
vjidzec sę - a) podobać się b) zdawać się
vjodro - powietrze
vjodro graje - powietrze drga od ciepła
vobca - wabiący
vožkji - ciężarki
vstec - zawsze
vzor - wygląd

v stron - na bok, na uboczu
vszeternostek - zgola wszystkich
vzątk - zarobek, dochód
wob - w ciągu, podczas
wobarknjąc - zwariować
wobecknąc - owąchać
wobleczenjé - ubranie
wobrzebczęc - ostrugać niedbale
wobskacac - rozniecać
wobtroczkovani - obdarty
wodemknąc - otworzyć
wodkazac - dać znać, uwiadomić
wodnąd - odtąd
wodnęęc - odzwyczaić
wodrzemjeh - bandyta
wodrzeszac - odwiązać
wogroszka - febra
wokoma - obok
wolszka - olszyna
womona - zjawisko nadprzyrodzone, dur
wopchnąc - oszczędzić
worędz - sposobność
wosce - oscie, trójzęb
woschli - chudy
wosmok - 35 fenygów niem. przedwojennych
wosocz - perz
wostroga - ostroga, kolec pod butem rybaków w celu pewniejszego chodzenia po lodzie, ostroga
wostrzega - ostrzeżenie
wostudzec - ostygnąć
wotrok - syn
wubetk - spokój (wewnętrzny)
wubetno - spokojnie

wubrzątvjic - uroić sobie
wubzdurzec - imaginować
wudac sę - uspokoić się
wudba - zdanie
wudbac sobje - powziąć zamiar
wudobęc - dobyć
wudzirzęc - zmocnić
wukozka - nadprzyrodzone zjawisko
wukjidnąc - utrać
wupjitoszęc - usmiercić
wuroda - wyraz twarzy, wygląd zewnętrzny całej osoby
wurzas - przestrach
wurzasnąc sę - przestraszyć się
wurżma - p. rżma
wustrzecha - poddasze
wuvożac - szanować
wuzimk - pień drzewa powyżej ziemi
zadrzec sę - skaleczyć się
zagrądzęc - zanuć
zajek - zajęć
zamanąvsze - co chwila
zanjevjitro - pojutrze
zapozdze - za późno
zarvac - zarazić się
zarvono Bogu! - mówi się przy ofiarach kościelnych
zaszorzęc - rozpocząć szaleć
zataconi - ukryty
zavjitro - rano
zavjitrzni - ranny
zberk - pochyłość góry
zbetni - ognisty
zbedz - pozostać jako reszta

zdarzĕc sĕ - udać siĕ
zdavac - udzielać ślubu
zdovanĕ - ślub
zdevanô - żona
zdrevnjec - zdrętwieć
zeblec - rozebrać
zelenjizna - zielen
zemglĕc - zemdlec
zemjica - mgła
zev - głos, wołanie
zgodka - p. zgodka
zgodzĕc - nająć
zgurdzĕc - zimnem ścisnąć
zib - zimno
zibac - kołysać
zibjô - trzęsawisko
zibotac - trząść
zidvestrer - nakrycie głowy u rybaka
zimko - trudno
zjim! - zdejm!
zmarachovac - zmęczyć
znadz - snadź
znobjic - chłodzić
znojma - zwolna, z lekka
znĕta - przyzwyczajenie
zocemk - ciemna jama
zoglovk - poduszka
zotk - fartuch
zotor - głębia na jeziorze
zopjeck - zapiecek
zogodka - zagadka
zrobjali - spracowany

zrzyszć - związać
zvada - klótnia
zvdzć - uchwycić podstępem
žadni - brzydki, straszny
žadźć sę - brzydzić się
żągło - żądło
żdac - czekać
żdelë - czekali
żłodz - szron
żoga - piła
żolic sę - palić się
żorotni - mizerny
żot - brzuch, żołądek

Życie i twórczość Aleksandra Majkowskiego.

Aleksander Majkowski nie doczekał się za życia tego szczęścia, jakim dla każdego pisarza jest opublikowanie jego dzieł. Pracował w zaciśnięciu do końca, o sławę i reklamę nie dbał, własnych środków nie miał, a społeczeństwo tak obojętne zwykle dla spraw wydawniczych, z pomocą mu nie przyszło. Wiele prac pozostało więc w rękopisach, a wśród nich dzieła o nieprzemijającej wartości, stanowiące owoc długoletniego twórczego wysiłku. Poszły także w niepamięć poezje, opowiadania i obrazki kaszubskie oraz cenne artykuły rozproszone po czasopiśmie. Niedostępne są też książeczki wydrukowane przed wojną, które dzisiaj, podobnie jak "Gryf", należą do rzadkości.

Nikt nie znał lepiej ludu kaszubskiego niż Majkowski. Nieprzerwanie i niestrudzenie, aż do zapomnienia samego siebie, poświęcał najlepsze swe siły, by współbraci Kaszubów wydobyć z zapomnienia i pogardy, uchronić ich od zgermanizowania, podnieść w nich dumę szczepową i wrócić im dawną chwałę. Są przeto Pisma Majkowskiego bogatą, najbogatszą jaką posiadamy, skarbnicą wiedzy o Kaszubach. Są także wśród nich dzieła o trwałej wartości literackiej, w których po raz pierwszy w formie wysoce artystycznej wypowiedziała się dusza kaszubska. Wszystkim Pismom zaś wspólna jest nieśmiertelna idea pracy i poświęcenia się dla swego ludu, idea, która uczyniła Majkowskiego przywódcą Kaszubów.

Powyższe względy i te głębokie wartości, zawarte w spuściźnie Zmarłego Bojownika i Poety, zrodziły myśl, by wystawić mu po śmierci pomnik- sercu jego niewątpliwie najmilszy- w postaci zbiorowego wydania jego Pism. Dadzą one najlepsze świadectwo i Człowiekowi i Pisarzowi, a z pokolenia w pokolenie przekazywać będą Kaszubom zamkniętą w nich iskrę Bożą- "iskrę Ormuzdową". One także uturują nieodkrytemu jeszcze ciągle regionowi kaszubskiemu drogę do zajęcia należnego miejsca w literaturze i kulturze polskiej, a przez to staną się jeszcze jednym ogniwem spajającym ziemię nadmorską z resztą Polski.

Inicjatywa wydania wszystkich Pism powstała w ciągu druku powieści "Żęcé i przigodë Remusa", najdojrzałego dzieła poety. Dlatego ukazuje się ona jako tom pierwszy. To przypadkowe wysunięcie jej na czoło ma o tyle znaczenie, że od razu wprowadza czytelnika w świat autora, w krąg jego najgłębszych uczuć i myśli, jest bowiem jakby jego symboliczną autobiografią.

Aleksander Majkowski wyszedł ze środowiska małomiejskiego. Urodził się w południowej części Kaszub, w Kościerzynie, 17 lipca 1876 r. Uczęszcza najpierw do niemieckiego gimnazjum w rodzinnym mieście, następnie w Chojnicach, gdzie jako członek tajnego kółka filomackiego pod nazwą "Mickiewicz" po raz pierwszy styka się z polską historią i literaturą i gdzie zaczyna stawiać pierwsze kroki na polu literackim. Że miał w tym kierunku zdolności, świadczyło przychylnie echo, jakie się odezwało po ukazaniu się pierwszego jego utworu, humorystyczne satyrycznego poematu p. t. "Jak w Koscerznie koscelnygo obrele" (Gdańsk 1899), napisanego pod wpływem Jarosza Derdowskiego, poprzednika jego na niwie poezji kaszubskiej. Gdy poemat wyszedł z druku, był już Majkowski studentem medycyny. Mimo bowiem wyraźnych zamiłowań do literalury, ze względów życiowych obrał zawód lekarza. W r. 1897 zapisał się więc na uniwersytet berliński, skąd następnie przeniósł się do Gryfii i Monachium. Pobyt na uniwersytetach niemieckich, pełen gorączkowej pracy, działalności organizacyjnej i bogatych przeżyć, ukształtował bogatą duszę przyszłego przywódcy Kaszubów i wielkiego pisarza artysty.

Dwa były w szczególności momenty, które zadecydowały o kierunku życia Majkowskiego. Pierwszy to odsłonięcie pomnika Adama Mickiewicza w Warszawie w r. 1898. "Ta chwila- pisze pod koniec życia w swoich wspomnieniach - kiedy spadła zasłona z postaci wieszczki narodowego, przedstawionego z ręką na sercu, jakby chciał powiedzieć: "kocham za miliony",- a ja stałem u jego stóp z wieloma reprezentantami społeczeństwa, wywarła na mnie niezatarte do dzisiaj wrażenie". Poznał bowiem wtedy, że wśród olśniewającej potęgi zaborców jest inna wyższa siła, która porywa naród i czyni go nieśmiertelnym. Wtedy .uwierzył także w jego odrodzenie. Nie bez wpływu było zetknięcie się przy tej samej okazji z polskim światem politycznym, naukowym i literackim, m. i. z Korfantym, prof. Karłowiczem, Janem Kasprowiczem oraz z córkami i wnukiem Mickiewicza.

Drugim decydującym momentem był pobyt na studiach UJ Gryfii, dokąd udał się nie tylko dla sławnego wydziału medycyny, ale więcej jeszcze dla pociągającego charakteru uniwersytetu, założonego przez księcia pomorskiego Wartysława. Tutaj, pod wpływem licznych pamiątek, świadczących o starej i wielkiej tradycji pomorskiej, obudził się w Majkowskim szczepowy duch Kaszubów. "Pomniki książąt kaszubskich w Gryfii - pisze w wspomnieniach- i spizowy pomnik Adama stały się zniczami, od których powstał mój zapal w następnych latach na polu narodowym. Między tymi dwoma punktami obracała się moja działalność w następnym czasie".

W Gryfii istniały organizacje polskie "Związek" i "Adelphia", do których Majkowski należał jako jeden z najczynniejszych członków. W tym czasie w okolicach Gryfii na niemieckich latyfundiach przebywali sezonowi robotnicy polscy, przeważnie z Małopolski i z b. Kongresówki. Wśród nich to Majkowski rozpoczął żywą akcję oświatową i propagandową na rzecz Polski. Za tę działalność, służącą - jak brzmiało oskarżenie- "konsolidacji polskości w niemieckich krajach", został relegowany z uniwersytetu (1901). Nie przyjęto go też napowrót na uniwersytet berliński, gdzie wśród studentów Polaków zorganizował demonstrację na wykładzie prof. Schiemanna, który w fałszywym świetle przedstawiał historię polskich powstań. Udał się wtedy dla dokończenia studiów do Monachium. Miasto nauki, kultury i sztuki silnie oddziaływało na młodzieńca, żadnego wiedzy i przeżyć artystycznych. Mógł tu do woli korzystać z bogatych bibliotek, muzeów, teatrów, które dawały w najlepszej obsadzie dzieła Wagnera; stykał się ze światem literatów, malarzy, muzyków nie tylko niemieckich, lecz także polskich. Zetknął się tu również z młodzieżą polską z wszystkich zaborów, dzięki której poznał prądy panujące w ówczesnym społeczeństwie polskim. Sam także brał żywy udział w życiu tej młodzieży jako założycieli prezes stowarzyszenia p. n. "Vistula".

W kwietniu 1904 r., uzyskawszy absolutorium, wyjechał na krótki czas do Zurychu w Szwajcarii dla napisania pracy doktorskiej. Zwiedził wtedy muzeum polskie w Rapperswilu. Latem zaś tego roku z dyplomem doktora medycyny, a przede wszystkim z bogactwem wiedzy i przeżyć oraz z ogromnym zapałem do pracy narodowej i kulturalnej wrócił na Kaszuby, aby poświęcić się swemu zawodowi i upragnionemu celowi służenia rodzinnej ziemi. Miał wtedy w swym dorobku drugą książeczkę, świeżo wydrukowaną w Poznaniu zbiorek poezji p. t. "Spiewe i frantówci", które wyrosły z atmosfery monachijskiej, jako wyraz tęsknoty zaziemią rodzinną i jako owoc pilnych studiów nad dziejami Kaszub. Tym pierwszym w literaturze kaszubskiej zbiorkiem poezji utworował drogę późniejszej bujnie rozwijającej się liryce kaszubskiej.

Wkrótce po powrocie ze studiów dr Majkowski rozpoczyna na Kaszubach swą działalność publiczną, która odtąd miała nieprzerwanie się ciągnąć aż prawie do końca życia. Od października 1904 do października 1905 r. odbywa obowiązkową praktykę lekarską jako asystent w St. Marien Krankenhaus w Gdańsku. Z początkiem marca 1905 zostaje powołany na redaktora "Gazety Gdańskiej" i, w tajemnicy przed swą władzą szpitalną,

pracując najczęściej po nocach, pełni tę funkcję przez pięć miesięcy. Był to ważny okres w życiu przyszłego redaktora "Gryfa" i wodza "ruchu młodokaszubskiego". Miał bowiem do dyspozycji organ opiniotwórczy na Kaszubach, w którym mógł wyrażać swoje poglądy. Już w tym czasie krystalizują się hasła, później rozbudowane i rozwinięte na łamach "Gryfa". W jednym z pierwszych artykułów w "Gazecie Gdańskiej" pisze Majkowski: "Wy Kaszubi nie jesteście najgorszym wśród szczepów składających się na wielki naród polski. Wasza polskość tyle warta, co polskość Wielkopolan, Mazurów, Ślązaków. Mowa Wasza kaszubska, którą Bóg Warn w usta włożył, jest jak każda inna uszanowania i miłości godna, bo mówili nią przez długie wieki ojcowie Wasi, a kształciły się jej brzmienia na graniu fal naszego Bałtyku, naszych jezior i na szumie lasów naszych. Więc nie macie powodu wstydić się tej mowy, a sądzimy, że jesteście dzielni dosyć, ażeby nie pozwolić nikomu na drwinie z siebie i z mowy swojej".

Ażeby to poszanowanie i miłość dla ojczystej mowy rozbudzić wśród Kaszubów, wydawał przy "Gazecie Gdańskiej" specjalny dwutygodniowy dodatek literacki, pisany po kaszubsku, pod nazwą "Družba", w którym zamieszczał poezje własne, piosenki Fr. Sędzickiego, utwory H. Derdowskiego i opisy zwyczajów kaszubskich według pism Fl. Ceynowy. "Družba" przestał wychodzić po opuszczeniu przez Majkowskiego "Gazety Gdańskiej". Nie zrywa on jednak z nią kontaktu. I teraz i w następnych latach, aż do ukazania się "Gryfa", na jej łamach podnosi głos we wszystkich żywo interesujących sprawach kaszubskich, a szczególnie z właściwą sobie bystrością śledzi postępy germanizacji na Kaszubach. Z powodu jego artykułów, pisanych z żywym temperamentem, ciętością, a nieraz z sarkazmem, głośno się stało o sprawie kaszubskiej w prasie polskiej wszystkich zaborów, która pod ich wpływem coraz częściej do tego zagadnienia wracała.

W r. 1907 po raz pierwszy wystąpił w "Gazecie Gdańskiej" z projektem utworzenia organizacji ogólnokaszubskiej. Mieszkał wtedy w Kościerzynie, dokąd przeniósł się na początku r. 1906 dla rozpoczęcia samodzielnej praktyki lekarskiej. Dom Majkowskiego w Kościerzynie w latach 1906-1910 był ogniskiem, w którym wykuwała się twórcza myśl kaszubska. Tu schodzili się m. i. Izydor Gulgowski, twórca muzeum kaszubskiego we Wdzydzach i wznawiciel kaszubskiej sztuki stosowanej, dr Fr. Lorenz, zasłużony badacz kaszubszczyzny, Jan Karnowski, autor "Nowotnych śpiewów" i późniejszy bardzo czynny działacz "ruchu młodokaszubskiego", - w ogóle kaszubska młodzież akademicka. Dzięki temu Kościerzyna staje się w tym czasie ośrodkiem życia narodowego i kulturalnego na Kaszubach. Majkowski jest czynny w kilku kierunkach:

Wypowiada zwycięską walkę hakacie, zapuszczającej korzenie na terenie miasta; współpracuje w organizowaniu towarzystw polskich; przyczynia się do wzniesienia "Bazaru" - polskiego ośrodka organizacyjnego, społecznego i kulturalnego; zakłada Towarzystwo Czytelni Polskiej z zamiarem rozszerzenia jej wpływu na całe Kaszuby; przede wszystkim zaś urzeczywistnia długo noszona myśl stworzenia pisma dla spraw kaszubskich p. n. "Gryf".

Pierwszy numer tego miesięcznika ukazał się w Kościerzynie w listopadzie 1908 r. Było to wydarzenie wielkiej doniosłości. Po raz pierwszy bowiem pojawiło się na Kaszubach pismo literackie o samodzielnym, śmiałym i szerokim programie, pismo o wysokim poziomie, które pod zaborem pruskim nie miało sobie równego. Najgłębszą sprężyną jego powstania było pragnienie zbudowania zapory przeciw postępującej germanizacji, a środkiem do tego celu - stałe informowanie zarówno Kaszubów jak i ogół społeczeństwa polskiego o stanie rzeczy na Kaszubach, a przede wszystkim - budzenie wśród samych Kaszubów ducha szczepowego i poszanowania dla własnych wartości. "Dla nas - pisał Majkowski w Gryfie - wszystkie przejawy życia swojskiego, objawiające się bądź to w podaniach, bajkach i pieśniach, bądź to w obyczajach, strojach, budowie chat i świątyń, są fundamentem dla gmachu przyszłości, są tym, czym ziemia rodzinna dla drzewa. Jeśli uda się obcej ręce wykorzenić nas z tego podkładu, fala wynaradawiająca uniesie nas tam, kędy porwała zaginionych braci naszych na zachodzie, nad Odrą i Elbą".

"Gryf" - jak widać z powyższych założeń - poświęcony był nie tylko pielęgnowaniu rodzimej kultury ludowej, ale także sprawom społeczno-politycznym, objął więc ogół aktualnych spraw kaszubskich, dzięki czemu wytworzył t.zw. "ruch młodokaszubski", skupiający szczególnie młodą inteligencję, która poza wyżej nakreślonymi zadaniami pragnęła pierwiastki szczepowe kaszubskie wprowadzić do kultury ogólnopolskiej pod hasłem: co kaszubskie to polskie! Był to prąd bardzo pożyteczny i dodatni w skutkach swoich. Dał początek zdrowo pojętemu regionalizmowi kaszubskiemu, który, rozwijając się z coraz większą siłą, dzisiaj po 30tu latach uczynił Kaszuby jednym z najruchliwszych regionów na terenie Rzeczypospolitej. Lecz pierwszym skutkiem o doniosłym znaczeniu był fakt, że cztery roczniki przedwojennego "Gryfa", jako niezbity dowód polskości ludu kaszubskiego, spoczęły na stole wersalskim, by przechylić szalę decyzji o przyłączeniu Kaszub do Polski.

Majkowski był wodzem tego ruchu. Jako redaktor "Gryfa" zamieszczał w nim artykuły programowe, polityczne, społeczne, kulturalne; przeglądy aktualnego życia kulturalnego i wydawniczego; bajki i piosenki kaszubskie; utwory literackie prozą i wierszem, wśród których wyróżniają się dwa szkice powieściowe: "Nigde do zgubę nie przyńdą Kaszube" oraz "Judica, Domine, nocentes me", z poezji zaś cykle: "Horatius cassubiticus", "Jazda ze szkół" i "Z małego miasta". Obok "Gryfa" pisywał artykuły dla krakowskiego "Świata", dla "Tygodnika Ilustrowanego" i "Ziemi" w Warszawie, dla "Dziennika Poznańskiego" oraz dla "Rzeczypospolitej" we Lwowie.

Utrzymywał bliski kontakt z ówczesnym polskim światem literackim, szczególnie z Warszawą i Poznaniem. Ten kontakt stał się jeszcze żywszy, gdy w r. 1911 przeniósł się z Kościerzyny do Sopotu, gdzie corocznie latem zjeżdżało się wielu Polaków z wszystkich zaborów. Chcąc wykorzystać tę okoliczność dla propagandy Kaszub, założył w r. 1913 w Sopocie Muzeum Kaszubsko-Pomorskie, zebrawszy z terenu dużo cennych okazów kultury i przemysłu ludowego: ceramiki, haftów, mebli i t. p. Z tych samych pobudek powstał w tym roku jego piękny przewodnik po Szwajcarii Kaszubskiej p. t. "Zdroje Raduni".

"Gryf" przestał wychodzić z końcem r. 1912. Nie przestał jednak istnieć "ruch młodokaszubski", który związany dotąd tylko samym pismem, został w sierpniu 1912 r. zorganizowany w "Towarzystwo Młodokaszubów". Przy nim właśnie powstało wspomniane Muzeum Kaszubsko-Pomorskie, któremu w latach 1913-14 Majkowski całkowicie się poświęcił.

Tok najlepiej zapowiadającej się pracy przerwała wojna światowa. Majkowski, wcielony do armii niemieckiej, przebywał jako lekarz wojskowy najpierw w Chełmnie, potem w Pilawie w Prusach Wschodnich, skąd w r. 1916 wyruszył na pole walki do Galicji, następnie do Rumunii, a w r. 1917 do Francji. W czerwcu 1918 wrócił z podkopanym zdrowiem do szpitala w Sopocie. Przeżycia swoje z czasów wojny spisał w nieopublikowanym "Pamiętniku".

W czasie tworzenia się Państwa Polskiego, w latach 1918-20, Majkowski wyęczał wszystkie siły, by ukochana jego ziemia kaszubska została złączona z Macierzą i to złączona w granicach jak najmniej okrojonych. Trudno dzisiaj wyświetlić wszystkie szczegóły jego ówczesnej pracy, którą tak bardzo zasłużył się wobec Kaszub i Polski. Jako prezes Rady Ludowej powiatu wejherowskiego przygotowywał zbrojne powstanie celem złączenia północnego Pomorza z Polską. Potem przez pewien czas był naczelnym redaktorem nowoutworzonego "Dziennika Gdańskiego". W r. 1920 z rangą pułkownika wojsk polskich pełnił służbę państwową w Komisji Granicznej ustalającej granicę polsko-niemiecką. W r. 1920 i 21 jako prezes Rady Pomorskiej w Grudziądzu przyczynił się do założenia Teatru w Toruniu, zawiązał Towarzystwo Artystów Pomorskich i zorganizował wystawę Sztuk Pięknych Artystów Pomorskich, którą w d. 7. VI. 1921 otworzył osobiście marszałek Józef Piłsudski.

W tym roku, osiadłszy na stałe w Kartuzach, wznawia wydawnictwo "Gryfa", a po jego upadku redaguje w r. 1923 w Kościerzynie "Pomorzanina" z kaszubskim dodatkiem literackim p. n. "Druh". Wraca znowu do "Gryfa" w r. 1925, ale kończy się na jednym numerze, gdyż pismo nie znajduje wśród społeczeństwa zrozumienia. Wreszcie w czwartej serii "Gryfa" w latach 1931-34 zasiada wprawdzie w redakcji pisma, ale od czynnej współpracy się usuwa, nie znajdując w nim odbicia swych poglądów.

W latach powojennych Majkowski coraz bardziej ograniczał swój udział w życiu społecznym i politycznym, aż wreszcie zasklepił się w sobie całkowicie, oddając się tylko ulubionej pracy literackiej. Bolało go, że w nowych warunkach politycznych nie rozumiano jego działalności, co więcej, że Kaszubom, którym poświęcił całe życie, by ich uratować dla polskości, działa się krzywda i niesprawiedliwość ze strony współbraci z innych dzielnic, którzy nie umieli uszanować ich długoletniej walki z germanizacją, ich odrębności językowej i kulturalnej, odnosili się zaś do nich z wyższością i lekceważeniem, odsuwając ich od zajmowania stanowisk publicznych. Szukał więc ukojenia w pracy literackiej. Kończy wtedy powieść "Żece i przigode Remusa", zaczęta jeszcze przed wojną, i ogłasza pierwszą jej część w r. 1936; opracowuje "Historię Kaszubów", o której napisaniu marzył od czasów studenckich, lecz już nie doczekał się jej ukazania się w druku, gdyż wyszła kilka miesięcy po zgonie; przerabia na utwór sceniczny pierwsze swe dzieło, poemat "Jak w Koscerznie koscelnygo obrele", dając mu tytuł "Strache i zrękovjine". Poza tym współpracuje z kilku czasopismami i z Rozgłośnia Pomorską w Toruniu.

Nadwątlone w czasie wojny zdrowie z roku na rok pogarszało się. Umarł w Gdyni w dniu 18-jej rocznicy zaślubin Polski z morzem, 10 lutego 1938. Pogrzeb w Kartuzach stał się wielką manifestacją uznania dla zasług Zmarłego. Za życia odznaczony został Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta, Złotym Krzyżem Zasługi

i Srebnym Wawrzynem Akademickim Polskiej Akademii Literatury. Po śmierci jego Prezydent Rzeczypospolitej zaopatrzył Wdowę dożywotnią rentą.

Takie są dzieje żywota autora powieści o Remusie, żywota pełnego trudu i walki. Przed wojną ścierać się musiał z zaborcą oraz z tymi ze współbraci, którzy nie rozumiejąc go lub nie chcąc zrozumieć, posądzali go o tendencje separatystyczne na Kaszubach. Po wojnie, prócz obrony swych poglądów, borykał się z ciężkimi warunkami życiowymi. Mimo tych przeciwności, do końca pozostał wierny swym świętym ideałom, zmarł jako prawdziwy "rycerz kaszubski" - podobnie jak Remus, bohater jego powieści.

Na ocenę całej działalności i twórczości literackiej Majkowskiego jest jeszcze dziś przedwcześnie. Muszą się wprawdzie ukazać wszystkie jego Pisma. Również pełną ocenę "Remusa" pozostawiamy Czytelnikom. Podzielimy się tutaj jedynie kilkoma uwagami.

"Żęc i przigodë Remusa" jest arcydziełem Majkowskiego, w którym wykazał pełnię swego talentu i artyzmu i wykorzystał całe swe doświadczenie i wiedzę o Kaszubach. Dlatego prawdziwie powieść ta, jak głosi podtytuł, jest "zwierciadłem kaszubskim". Przepiękny krajobraz i bogata przyroda, z mistrzostwem odtworzone typy ludu, folklor tkwiący w każdym zdaniu - nieledwie w każdym wyrazie, snują się na wątku pięknej bajki kaszubskiej o "zaklętej królewionce" i "zapadłym zamku". Czytelnik czuje, że to, co autor pisze, wyjął z serca ludu, a wzrusza go prostota z jaką kreśli obrazy; równocześnie zaś ogarnia go prawdziwe uczucie wzniosłości, która wypływa z natchnienia i wizji poetyckiej, przewijającej się przez całą powieść.

Chłopięce marzenia o "zapadłym zamku" i "zaklętej królewionce" nabierają innego znaczenia, gdy pastuszek Remus dorastał dojrzeć: "zapadły zamek" staje się symbolem Ziemi Kaszubskiej, której dawna chwała utonęła w niewoli germańskiej, a "zaklęta królewionka" - uosobieniem duszy kaszubskiej, która uciemniona, niezrozumiana i pogardzana, nie może i nie śmie się otworzyć, wypowiedzieć. Ten nowy świat wyobrażeń roztacza przed Remusem powstaniec z lat 1846- 48, który życie swoje poświęcił dla wydzwignienia "zapadłego zamku" i uwolnienia "zaklętej królewionki" a na łożu śmierci przekazuje swe posłannictwo Remusowi.

Remus podejmuje się powierzonej misji i z wyrzeczeniem się osobistego szczęścia, niestrudzenie aż do późnej starości, wędruje od wsi do wsi, wszędzie gdzie rozbrzmiewa mowa kaszubska, i na tacze rozwozi między ludem ulubione jego książeczki i śpiewniki, a czasem zadaje dziwne pytanie: "A choł te vebavjic zapadli zomk?" - "A choł te krolewjonkę przenieść przez głęboką wodę?"

Wśród niezwykłych przygód spotyka na drodze swej pracy przeciwnika, który mu w dziele przeszkadza. Jest nim Smętek, uosobienie Zła. Stają więc naprzeciw siebie dwie moce: Remus, który jest wyrazicielem idei bohaterstwa i poświęcenia, i Smętek, który w dziejach kaszubskich jest Duchem Złym, sprawcą wszystkich nieszczęść i wszystkiej niedoli. W drugiej i trzeciej części powieści zmaganie się tych dwóch sił staje się dominującym czynnikiem akcji. Remus wreszcie zostaje zwyciężony, gdyż brak mu wiary w swe posłannictwo, lecz ginie także Smętek. Na polu walki niezwykłymi zostają trud życia idea Remusowa, którą podejmuje - autor powieści, gdy za młodu Remusowi, postaci rzeczywistej, na jego dziwne pytania o "zaklętej królewionce" i "zapadłym zamku" odpowiada: "Chcę!".

"Żęc i przigodë Remusa" jest w regionalnej literaturze kaszubskiej dziełem o epokowym znaczeniu. Jest to bowiem pierwsza powieść i równocześnie - dzięki jej wyjątkowym wartościom folklorystycznym, ideowym i językowym najcenniejsza w tej literaturze pozycja. Wartości językowe w tym się zaznaczają, że w całym tego słowa znaczeniu stworzył kaszubszczyznę literacką. Tę twórczą pracę nad kształtowaniem języka widać w "Remusie" na każdym kroku: Poeta każde słowo ważyciosuje z grubości, poleruje, ustawia na właściwym miejscu, przy czym dobiera wyrazy z wszystkich gwar kaszubskich. Nigdy też dotąd literacka kaszubszczyzna nie ukazała się w takim bogactwie i pięknie.

Dla tej kaszubszczyzny Majkowski stworzył także oryginalną pisownię. W stosunku do pisowni polskiej różni się ona przede wszystkim tym, że głoska "w" spełnia tu tylko funkcję przydechu w samogłoskowym nagłosie wyrazów (w=ł lub u, np. wokno = łokno), zaś polskie "w" zostało zastąpione przez "v" (np. vrzos = wrzos). Poza tym Majkowski wyeliminował polską głoskę "y" i zastąpił ją głoską "i" (riba=ryba). Funkcję miękczącą spełnia "j" (np. njebo = niebo, bjałi = biały), przy czym "gj" czyta się jak "dż" (np. gjinac = dzinac), a "kj" - jak "ć" (np. kjede = ciede, gjibkji = dzibci). Znaki diakrytyczne (ô, é, ë) nie oznaczają sposobu wymowy, lecz formy gramatyczne, poza tym mają zastosowanie celem uniknięcia dwuznaczności niektórych wyrazów (np. jô

= ja, jo = tak; wurôczęc = ugościć, wuroczęc= oczarować; vëszedł = wyszedł, veszedł= wszedł; zjédz=zjedz, zjedz=zjeżdżaj). Na miejscu "ô" występuje w polskim "a". Głoska "ł" w takich formach jak: szedł, rzekł, jest niema, czyta się więc: szed, rzek. Dźwięk "ę" czyta się w kaszubskim jak "ań" lub "en" w francuskim wyrazie: enfin. Głoski "m" i "n" nadają poprzedzającej samogłosce brzmienie nosowe (np. nom = nąm, vamps = vęmps). Akcent nie został w pisowni uwzględniony: W czytaniu można posługiwać się i akcentem południowej kaszubszczyzny, gdzie on pada na zgłosce najdalszej od końca, i akcentem ruchomym północnej kaszubszczyzny.

Pisownia i sama mowa kaszubska sprawia przy pierwszym zetknięciu się dość duże trudności, lecz równocześnie pociąga dzięki swej świeżości i jędrności oraz dzięki swemu archaicznemu charakterowi, zbliżającemu ją do staropolszczyzny. Mniej zrozumiałe wyrażenia zostały zebrane w załączonym słowniczku.

Powieść Majkowskiego o Remusie posiada wielkie znaczenie nie tylko dla regionalnej literatury kaszubskiej, lecz stanowi także cenną i trwałą pozycję w ogólnopolskiej literaturze, do której wnosi podobne wartości, jak przed laty "Na skalnym Podhalu" Tetmajera.

Andrzej Bukowski

Spadkobiercom prof. Andrzeja Bukowskiego składamy serdeczne podziękowania za wyrażenie zgody na zamieszczenie tekstu.

ALEKSANDER MAJKOWSKI

Majkowski jest znanym i uznanym pisarzem kaszubskim, autorem wierszy, dramatów i powieści. Urodził się 17 lipca 1876 w kaszubskiej Kościerzynie jako syn Jana i Józefiny z Basków. Szkołę powszechną i progimnazjum ukończył w rodzinnym mieście, natomiast gimnazjum w 1895r. w Chojnicach. Po dwóch latach, kiedy znalazły się pieniądze, rozpoczął studia medyczne w Berlinie. Był tam trzy lata, doświadczając umyślnie lub bezwiednie europejskiego modernizmu. W Berlinie poznał nie tylko w świat nauki, ale zapewne i artystycznej bohemy, wśród której szczególnie głośnie było nazwisko Stanisława Przybyszewskiego. Chociaż nie wiadomo, czy się znali, to mieli tego samego krawca - Władysława Berkana, który w swoim pamiętniku zarówno o jednym, jak drugim nie zapomniiał napisać. Potem Majkowski kontynuował studia w Gryfii (Greifswald), gdzie odbył przyspieszony kurs historii Pomorza i Kaszub. Relegowany pod koniec lutego 1901 roku z tej uczelni za patriotyczną działalność, przeniósł się do Monachium i jesienią rozpoczął dalsze studia. Ponieważ w Monachium, tej drugiej po Berlinie stolicy europejskiego modernizmu, były korzystne warunki dla poznawania ówczesnej literatury i sztuki, więc Majkowski wiele z tego skorzystał.

Był już autorem napisanego w berlińskich czasach kaszubskim językiem satyrycznego poematu Jak w Koscérnje koscelného obrelë, abo pięć kawalerów a jednô jedynô brutka, wydanego w Gdańsku roku 1899, tu zaś w roku 1903 rozpoczął pracę nad kolejnym utworem, dla którego znacząca była modernistyczna aura tego miasta i nieobojętny jej satanizm, jeżeli była to powiastka o kaszubskim diable Jak Smętk po swiece wędrowoł (1903). Inicjowała ona powstałą w następnych latach kaszubską epopeję o Remusie. Zresztą jej bohater, wędrujący ze swoją taczka po Kaszubach, oraz Smętek pojawili się już w humorystycznym poemacie o Kościerzynie.

Po Monachium, gdzie w 1903 roku Majkowski ukończył studia medyczne, następnym etapem jego europejskich peregrynacji, jako żywo przypominających Remusowe wędrowanie po Kaszubach, okazał się Zürich. W tym mieście napisał pracę doktorską o zatruciu krwi ołowiem, którą obronił we wrześniu 1904 roku w Monachium. Praktykę lekarską rozpoczął jako asystent w szpitalu Najświętszej Marii Panny w Gdańsku. Tam również zajął się w 1905 roku pracą dziennikarską, redagując w "Gazecie Gdańskiej" kaszubski dodatek "Družba". Natomiast w Poznaniu wydał tomik poezji Śpiewe i frantówci (1905). Do Kościerzyny powrócił pod koniec tegoż roku. W latach 1906-1911 zajmował się w swoim mieście nie tylko leczeniem, ale także pracą

społeczną, działalnością kulturalną i antygermanizacyjną. Tu rozpoczął redagować w 1908 roku kaszubskiego "Gryfa" i założył w roku 1909 Towarzystwo Czytelni Ludowych.

Kiedy w 1911 roku przeprowadził się do Sopotu, zajął się współorganizowaniem w Gdańsku Towarzystwa Młodokaszubów i tworzeniem Muzeum Kaszubsko-Pomorskiego, które zaistniało w Sopocie w roku 1913. Tu prowadził również praktykę lekarską i tutaj zastał go wybuch I wojny światowej. Powołany do niemieckiej armii, przebywał najpierw jako lekarz wojskowy w Chełmnie, potem w Piławie, Królewcu i Krakowie, na Ukrainie, w Rumunii i we Francji. Do Sopotu powrócił w lipcu roku 1918 i niemal natychmiast zajął się sprawą polską i kaszubską na Pomorzu, redagując w roku 1919 "Dziennik Gdański" i zajmując się w latach 1919-1920 kwestią niepodległościową. Pełnił m. in. służbę w Komisji Międzynarodowej ustalającej granicę polsko-niemiecką, założył w roku 1920 w Grudziądzu Radę Pomorską i był jej prezesem.

W roku 1921 ożenił się i zamieszkał w Kartuzach. Jako lekarz powiatowy zajął się leczeniem i wrócił do pracy redakcyjnej i pisarskiej. Redagował w latach 1921-1923 i 1925 "Pomorzanina" i "Gryfa". Zajął się pisaniem Życia i przygód Remusa, ogłaszając fragmenty tej kaszubskiej epepei m. in. w roku 1922 i 1923 w "Gryfie" i w "Pomorzaninie", a potem jej pierwszą część w Kartuzach w roku 1930. Wydania całej powieści jednak nie doczekał. Zmarł rok przed jej toruńska edycją - 10 lutego roku 1938.

Tę powieść, nazwaną nie przypadkiem przez Majkowskiego "zwierciadłem kaszubskim" tworzą trzy części: Na pustkowiu, Na swobodzie i w niewoli, Smętk. Opowiadają one koleje życia tytułowego bohatera i są zarazem etapami jego ideowej i psychicznej ewolucji. Ponieważ akcja utworu dzieje się w drugiej połowie XIX wieku na Kaszubach, więc pragnie on spełnić się jako obrońca tej ziemi i jej ludu. Narrator zapamiętał Remusa z dzieciństwa, kiedy to widywał go z wózkiem pełnym dewocjonalistów i książek na Kaszubach. Wszyscy uważali go za niespełna rozumu, gdy swą niewyraźną mową opowiadał o królownie i zapadłym zamku. O jego życiu, które od pastuszej służby w Lipińskich Pustkach u gospodarza Zabłockiego się rozpoczęło, a nieudaną batalią ze Smętkiem się skończyło, dowiadujemy się z jego wspomnień, które po sobie zostawił u nauczyciela w Lipnie dla tego, który kiedyś chciał podobnie jak on wybawić z zaklętego zamku królowiankę. Bowiem w postaci Remusa i jego onirycznej baśni Majkowski przedstawił nie tylko tragedię germanizowanych Kaszubów, ale ideę ich wyzwolenia i powrotu kaszubskiej ziemi do dawnej świetności. Aby to się stało, Kaszubi powinni stać się silnymi duchem i myślą.

Że zamysł ten nie był obcy Majkowskiemu już w pierwszych chwilach twórczych zmaganiach ze słowem, dowodził nie tylko młodzieńczy poemat, czy późniejsze wiersze, ale także pisana niemal równoległe z Remusową epepeją Historia Kaszubów (1938) i nieukończona powieść Pomorzanie. Sprawy kaszubskiej służyły także prace publicystyczne Majkowskiego, jak literacki szkic Hieronim Derdowski (1911), przewodnik po Szwajcarii Kaszubskiej Zdroje Raduni (1913) i wiele artykułów pisanych do wielu pism w Gdańsku, na Pomorzu i w Polsce. Także pozostawiony w rękopisie Pamiętnik z wojny europejskiej roku 1914, który doczekał się pełnego wydania dopiero teraz, nie był wolny od myśli o Kaszubach i ich przyszłości.

TADEUSZ LINKNER

LITERATURA

- A. Majkowski, *Jak w Koscérznie koscelnégò obrelë, abo pięć kawalerów a jednô jedynô brutka. W osem spiewach*, Gdańsk 1899.
- A. Majkowski, *Wiersze i frantówci*. Zebrał, opracował i słownikiem opatrzył Leon Roppel, Gdynia 1957.
- A. Majkowski, *Żęcë i przigodë Remusa. Życie i przygody Remusa*. Część I - III, Przeł. Lech Bądkowski. Wstęp Wojciech Kiedrowski, Oficyna CZEC, Gdańsk 1995.
- A. Majkowski, *Historia Kaszubów*, Gdańsk 1991.
- A. Majkowski, *Pomorzanie*, "Kaszëbë" 1958, nr 6; 1970, nr 3.
- A. Majkowski, *Pamiętnik z wojny europejskiej roku 1914*. Z rękopisu odczytał i opracował, wstępem i przypisami opatrzył Tadeusz Linkner, Wejherowo - Pelplin 2000.
- R. Ostrowska, I. Trojanowska, *Bedeker kaszubski*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1978.

- T. Linkner, *Heroiczna biografia Remusa. W zwierciadle mitu i kaszubskich wierzeń*, Oficyna CZEC, Gdańsk 1996.

- *Życie i twórczość Aleksandra Majkowskiego. Materiały z konferencji naukowej. Wejherowo 4 X 1996*. Pod redakcją Józefa Borzyszkowskiego, Wejherowo 1997.

- Majkowski Aleksander, w: *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. I, Warszawa 1984.

ALEKSANDER MAJKOWSKI

Aleksander Majkowski is a well-known and respected Kashubian writer and author of poems, plays and novels. He was born on 17 July 1876 in Kościerzyna in Kashubia, the son of Jan and Józefina née Bask. He attended primary school and pro-gymnasium in his hometown, then moved to the gymnasium in Chojnice in 1895. After two years, the money was found to enable him to study medicine in Berlin. He spent three years there, experiencing either consciously or not European modernism. In Berlin he became acquainted not only with the world of science but also with the artistic Bohemia, among which the name of Stanisław Przybyszewski was particularly noted. Although it is not known whether they knew each other, it is certain they had the same tailor – Władysław Berkan, who mentioned both of them in his memoirs. Later Majkowski continued his studies in Gryfia (Greifswald), where he took an accelerated course in the history of Pomerania and Kashubia. Sent down from this institution at the end of February 1901 for patriotic activities, he moved to Munich and continued his studies in the autumn. As Munich was the second capital, after Berlin, of European modernism, the conditions were favourable for becoming acquainted with contemporary literature and art, and Majkowski took full advantage of this.

He was already the author of “*Jak w Koscérznie koscenégo obrelë, abo pięć kawalerów a jednô jedynô brutka*”, a satirical poem written in Kashubian during his Berlin period and published in Gdańsk in 1899. In 1903 he began work in Gdańsk on his next opus, for which the modernist aura of the city, and the Satanism which was not indifferent to it, were of some significance. This was a tale about the Kashubian devil, “*Jak Smętk po swiece wędrowł*” (1903). This initiated the Kashubian epic about Remus, which appeared in subsequent years. The hero of this epic, wandering around Kashubia with his barrow, and Smętk had already appeared in his humorous poem about Kościerzyna.

After Munich, where Majkowski had finished his medical studies in 1903, the next stage of his European peregrinations, reminiscent of the wanderings of Remus around Kashubia, turned out to be Zurich. In this city he wrote his doctoral thesis on lead poisoning in blood, which he defended in September 1904 in Munich. He commenced medical practice as an assistant in the Hospital of the Blessed Virgin Mary in Gdańsk. It was there also that he began work as a journalist in 1905, editing in “*Gazeta Gdańska*” the Kashubian supplement “*Družba*”. In Poznań he published a volume of poems, “*Śpiewe i frantówci*” (1905). He returned to Kościerzyna at the end of the same year. Between 1906 and 1911 he not only worked as a doctor in his hometown but also engaged in social work, cultural activity and anti-Germanisational activities. In 1908 he began editing the Kashubian “*Gryf*” and founded the Society of People’s Reading-Rooms in 1909.

In 1911 he moved to Sopot, where he was one of the organisers of the Society of Young Kashubians in Gdańsk and one of the founders of the Kashubian-Pomeranian Museum, established in Sopot in 1913. He also ran a medical practice here up to the outbreak of the First World War. He was called up into the German army, in which he served as an army doctor, initially in Chełmno, then in Piława, Królewiec and Kraków, later in Ukraine, Rumania and France. He returned to Sopot in July 1918 and almost immediately became involved in Polish and Kashubian affairs in Pomerania, editing the “*Dziennik Gdański*” in 1919 and being involved in the independence issue in 1919-1920. Among other activities, he served on the International Commission establishing the Polish-German border and set up in Grudziądz in 1920 the Pomeranian Council, over which he presided.

In 1921 he married and settled in Kartuzy. As the Poviats Medical Officer he conducted a practice and returned to his editorial and writing work. Between 1921 and 1923, and also in 1925, he edited “*Pomorzanin*” and “*Gryf*”. He wrote “*Życie i przygody Remusa*”, publishing fragments of this Kashubian epic in 1922 and 1923 in

“Gryf” and “Pomorzanin”, among other places. The first part was published in 1930 in Kartuzy. He did not live to see the publication of the full work, dying, one year before its publication in Toruń, on 10 February 1938.

This novel, not without cause referred to by Majkowski as the “Kashubian mirror”, is made up of three parts: “Na pustkowiu”, “Na swobodzie i w niewoli” and “Smętk”. They tell the story of the vicissitudes of the life of the eponymous hero and represent the stages of his ideological and mental evolution. As the plot of the novel takes place in the second half of the nineteenth century in Kashubia, the hero desires to fulfil himself as a defender of the land and its people. The narrator remembers Remus from his childhood, when he would be seen with his barrow full of devotional articles and books in Kashubia. Everyone regarded him as being off his head, when he spoke in his garbled way of the princess and the ruined castle. We learn about his life story, which began with him as a shepherd in Lipińskie Pustki on Zabłocki’s farm and ended with the unsuccessful battle against Smętk, from his memoirs, which he left with a teacher in Lipno for those who wanted, like him, to rescue the princess from the enchanted castle. In the dream-tale of the figure of Remus, Majkowski presented not only the tragedy of the Germanisation of Kashubia, but also the idea of liberation and the return of the Kashubian lands to their former glory. In order for this to happen, the Kashubians would have to become strong in thought and spirit.

That this intention was not alien to Majkowski from the first period of his creative writing activity can be seen not only from his early poem and later verses, but also from the “Historia Kaszubów” (1938), written simultaneously with the Remus epic, and from the unfinished novel “Pomorzanin”. Kashubian matters also served Majkowski as material for his journalistic writings, such as the literary sketch “Hieronim Derdowski” (1911), the guide to the Kashubian Switzerland “Zdroje Raduni” (1913) and many articles written for numerous publications in Gdańsk, Pomerania and Poland. The manuscript “Pamiętnik z wojny europejskiej 1914”, which has only recently been published, was also not devoid of thoughts about Kashubians and their future.

TADEUSZ LINKNER

translated into English by Tadeusz Z. Wolański

BIBLIOGRAPHY

- A. Majkowski, *Jak w Koscérznie koscelnego obrelë, abo pięć kawalerów a jednô jedynô brutka. W osem spiewach*, Gdańsk 1899.
- A. Majkowski, *Wiersze i frantówci*. Zebrał, opracował i słownikiem opatrzył Leon Roppel, Gdynia 1957.
- A. Majkowski, *Żęcé i przigodë Remusa. Życie i przygody Remusa*. Część I - III, Przeł. Lech Bądkowski. Wstęp Wojciech Kiedrowski, Oficyna CZEC, Gdańsk 1995.
- A. Majkowski, *Historia Kaszubów*, Gdańsk 1991.
- A. Majkowski, *Pomorzanin*, "Kaszëbë" 1958, nr 6; 1970, nr 3.
- A. Majkowski, *Pamiętnik z wojny europejskiej roku 1914*. Z rękopisu odczytał i opracował, wstępem i przypisami opatrzył Tadeusz Linkner, Wejherowo - Pelplin 2000.
- R. Ostrowska, I. Trojanowska, *Bedeker kaszubski*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1978.
- T. Linkner, *Heroiczna biografia Remusa. W zwierciadle mitu i kaszubskich wierzeń*, Oficyna CZEC, Gdańsk 1996.
- *Życie i twórczość Aleksandra Majkowskiego. Materiały z konferencji naukowej. Wejherowo 4 X 1996*. Pod redakcją Józefa Borzyszkowskiego, Wejherowo 1997.
- Majkowski Aleksander, w: *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. I, Warszawa 1984.

P O L S K A
AKADEMJA LITERATURY

PREZYDJUM POLSKIEJ
AKADEMJI LITERATURY
STWIERDZA, ŻE P.

ALEKSANDER MAYKOWSKI

ZARZĄDZENIEM
PANA MINISTRA
WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA
PUBLICZNEGO

Z DNIA 5 LISTOPADA 1935 R. N. B. P. 24. 435.

ZOSTAŁ ODZNACZONY

SREBRNYM WAWRZYNYM
AKADEMICKIM

ZA SZERZENIE ZAMIŁOWANIA
DO LITERATURY POLSKIEJ

WARSZAWA, DNIA 8 LISTOPADA 1935R.

PREZYDJUM POLSKIEJ AKADEMJI LITERATURY

WICEPREZES

PREZES

SEKRETARZ GENERALNY

Dyplom przyznany przez Polską Akademię Literatury w roku 1935

Pełna dokumentacja multimedialna dostępna w Internecie pod adresem:
<http://monika.univ.gda.pl/~literat/remus/index.htm>.

OPRACOWANIE PRZYGOTOWANE W RAMACH BADAŃ WŁASNYCH UG:

BW/4100-5-0127-1

COPYRIGHT: INSTYTUT FILOLOGII POLSKIEJ UG I MAREK ADAMIEC